سۈلايمان ئابدۇرېھىم

كۆكتىن چۈشكەن پەرىشتە

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

كۆكتىن چۈشكەن پەرىشتە

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى :جەۋلان جېلىل

ISBN7 - 228 - 06141 - 1
I·2265(民文)定价 :22.00元

ISBN 7-228-06141-1
9 787228 061419 >

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكىتى
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ بىكى ئادرېسى

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى
www.uyghurkitap.com

سۇلايمان ئابدۇرېھىم

كۆكتىن چۈشكەن پەرىشتە

(تارىخىي رومان)

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررى: جېلىل مۇھەممەت
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: جەۋلان جېلىل
مەسئۇل كوررېكتورى: ئاسىيە ئەخمەت

كۆكتىن چۈشكەن پەرىشتە
(تارىخىي رومان)
سولايمان ئابدۇرېھىم

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى №348)
ئۈرۈمچى 14 ـ ئوتتۇرا مەكتەپ باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 850×1168 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 15.75 قىستۇرما ۋاراقى: 2
2000 ـ يىل 11 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2000 ـ يىل 11 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىراژى: 3000 —— 1
ISBN7 —— 228—06141—1/I·2265
باھاسى: 22.00 يۈەن

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كتابلارنىڭ بىرىنچى تور بېكىتى

مۇھەررىردىن

يازغۇچى سۇلايمان ئابدۇرېھىم 1936 ـ يىلى چاقىلىق ناھىيىسىدە ۋەتەنپەرۋەر تىجارەتچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلدى. 1944 ـ يىلدىن 1951 ـ يىلىغىچە ئۆز يۇرتىدا باشلانغۇچ ۋە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇدى. 1951 ـ يىلى 2 ـ ئايدىن 1953 ـ يىلى 9 ـ ئايغىچە قاراشەھەر ۋە چاقىلىق ناھىيىلىرىدە ئوقۇتقۇچى بولدى. 1957 ـ يىلدىن 1958 ـ يىلىغىچە ئۇرۇمچى 2 ـ دارىلمۇئەللىمىنىڭ مۇدىرلار كۇرسىدا بىلىم ئاشۇردى. ئۇ مۇشۇ جەريانىدا تارىخ پېنىگە ئىشتىياق باغلاپ قېتىرقىنىپ ئۆگىنىپ دەسلەپكى تەتقىقاتىنى باشلىغان بولسىمۇ، ئاپەتلىك يىللاردا ھەر خىل سىياسىي زەربىلەرگە ئۇچراپ، قولىغا قەلەم ئالالمىدى. ئۇ 1979 ـ يىل 4 ـ ئايدا چاقىلىق ناھىيىلىك 1 ـ ئوتتۇرا مەكتەپكە قايتا تەقسىم قىلىنىپ، تارىخ ئوقۇتقۇچىسى بولدى.

سۇلايمان ئابدۇرەھىم 1988 ـ يىلى چاقىلىق ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەش تارىخ ماتېرىياللىرى ئىشخانىسىغا يۆتكىلىپ تارىخىي ماتېرىياللارنى توپلاش، رەتلەش، تەتقىق قىلىش خىزمىتى بىلەن شۇغۇللاندى ۋە بۇ جەريانىدا ئۇ ھەر خىل گېزىت ـ ژۇرناللاردا 20 پارچىدىن ئارتۇق ئىلمىي ماقالە ئېلان قىلدى ھەم خەلق ئارىسىدا تارقىلىپ يۈرگەن «سۆيگۈخان» دراما‌سىنى رەتلەپ چىقتى، كېيىن «ئىشچىلار ۋاقىتى گېزىتى»دە تۇنجى ئەسىرى بولغان «پونكىت ئالدىدا» ناملىق ھېكايىسىنى ئېلان قىلدى.

سۇلايمان ئابدۇرەھىم كىچىك ۋاقتىدىن باشلاپلا ئەدەبىياتقا ھەۋەس باغلاپ، ئۇيغۇر ۋە شەرق كلاسسىكلىرىنىڭ مەشھۇر ئەسەرلىدىن «شاھنامە» قاتارلىقلارنى ئوقۇپ ئۇنىڭدىن مول ئىلمىي ئوزۇق ئالدى. ئۇ يەنە 50 ـ يىللاردىن باشلاپ رۇس، ئۆزبېك، قازاق، تاجىك، تۇركمەن، تاتار، ئەزەربەيجان، تۇرك، ھىندى ئەدەبىياتىدىكى ۋەكىل خاراكتېرلىق يازغۇچىلار-نىڭ داڭلىق ئەسەرلىرى بىلەن تونۇشۇپ چىقتى. بولۇپمۇ ئا. س. پۇشكىننىڭ «كاپىتان قىزى» ناملىق رومانى ئۇنىڭدا چوڭ-قۇر تەسىر قالدۇردى. مۇشۇ ئاساستا ئۇ تۇرپان، پىچان قاتار-لىق جايلارغا بېرىپ، پىشقەدەم ئىنقىلابچىلار بىلەن سۆھبەت ئۆتكۈزۈش، ئەينى ۋاقىتتىكى نەق مەيدانىنى بىۋاستە كۆزدىن كەچۈرۈش ئارقىلىق تۇنجى قېتىم «گۆر ئاغزىدىن يانغانلار» ناملىق تارىخىي رومانىنى يېزىپ چىقتى.

بۇ كىتابنىڭ يورۇقلۇققا چىقىشى ۋە تەھرىرلىك خىزمىتى-گە شىنجاڭ خەلق نەشرىياتىدىن يولداش جېلىل مۇھەممەت كۆپ ئەمگەك سىڭدۈردى.

ئاپتور يەنە ئىككىنچى رومانى «ئۇنتۇلغان زېمىن» ناملىق تارىخىي رومانىنى نەشرىياتقا تاپشۇرغاندىن كېيىن مۇھەررىرلەر-نىڭ ئەستايىدىل پىكىر بېرىشى بىلەن قايتا ئىشلەپ نەشرىياتقا يوللىدى. قولىڭىزدىكى بۇ ـــ «كۆكتىن چۈشكەن پەرىشتە» ئۇنىڭ ئۇچىنچى رومانى ھېسابلىنىدۇ. بىز ئاپتورغا يەنىمۇ غەيرەت ۋە ئۇتۇق تىلەيمىز!...

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكتى
www.uyghurkitap.com

ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم كىتابخان!

ھەرقانداق ئىشنى ئاياللارسىز قىلغىلى بولمايدۇ. چۈنكى، ئاياللار پۈتۈن جەمئىيەتنىڭ بىر قىسمى. شۇنداقلا پۈتۈن بىر مىللەتنى تۇغدىغان ئانا. ئۇيغۇر ئاياللىرىمۇ شۇنداق. ئۇيغۇر ئاياللىرى ئىنسانلار پەيدا بولغاندىن تارتىپلا ئەرلەر بىلەن بىللە كۆرەش قىلىپ جەمئىيەت تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە ئالا-ھىدە تۆھپە قوشۇپ تارىختا شانلىق ئىز قالدۇرغان. لېكىن، ئۇلار تارىختا ئىلاھىيەتچىلىك بىلەن ئەرلەرنىڭ ھۆكۈمرانلىقى-دىن ئىبارەت ئىككى خىل ھاكىمىيەت ئاستىدا ياشاپ، ھوقۇق-سىز ئورۇندا تۇرۇپ كەلگەن بولسىمۇ، يەنىلا ھەرقايسى دەۋر-لەردىكى زۇلۇمغا قارشى كۆرەشلەردە ئۆز ھوقۇقلىرىنى قولغا كەلتۈرۈش، زۇلۇمنى پاچاقلاپ تاشلاپ زالىملارنى يوقىتىش، ئازادلىققا، ھۆرلۈككە ئېرىشىش ئۈچۈن قوللىرىغا قورال ئې-لىپ، ئەرلەر بىلەن تەڭ مۇرىنى - مۇرىگە تىرەپ قانلىق جەڭلەرنى قىلىپ كەلگەن.

مەسىلەن، 1765 - يىلى ئۇچتۇرپاندىكى قوزغىلاڭدا مەز-چىڭ ئەمەلدارلىرىنىڭ زۇلۇمىغا قارشى جەڭ قىلغان يەتتە قىز ۋە 1826 - يىلىدىكى باتۇر قەشقەر قىزى نۇزۇگۇم، 1945 - يىلى گومىنداڭغا قارشى غۇلجا ھەرەمباغىدىكى قانلىق جەڭدە قۇربان بولغان رىزۋانگۇل قاتارلىقلار ئۆزلىرىنىڭ ئېسىسق قېنى بىلەن تارىخقا ئۇيغۇر خوتۇن - قىزلىرىنىڭ قەھرىمانلىق شەجە-رىسىنى يېزىپ قالدۇردى. بۇ توغرۇلۇق يازغۇچىلىرىمىز قولىغا قەلەم ئېلىپ، بۇ قەھرىمان خوتۇن - قىزلار ھەققىدە ناھايىتى

ياخشى ئەسەرلەرنى يېزىپ، ئۇلارنىڭ قەھرىمانلىق ئىش پائالىـ
يىتى ۋە ئۇلۇغ ئىنقىلابىي خىسلىتىنى پۈتۈن جەمئىيەتكە تو-
نۇشتۇردى.

«چۈجە خوراز بىلگىنىنى چىللايدۇ» دېگەندەك مەن بۇ
ئەسىرىمدە ھازىرغىچە ھېچكىم تىلغا ئالمىغان ـــ 1933 ـ
يىلدىكى دېھقانلار قوزغىلىڭىدا قولىغا قورال ئېلىپ، ئەرلەر
بىلەن تەڭ تۆت يېرىم يىلغىچە قان كېچىپ جەڭ قىلغان دېھقان
قىزى ھاشىخان توغرىسىدا سۆزلەپ بەرمەكچىمەن. ئۇ زۇلۇمغا
قارشى كۈرەشتە ئەرلەر بىلەن تەڭ جەڭ قىلىپ، كۆپلىگەن
قەھرىمانلىق ئىشلارنى قىلغان ھەم قوزغىلاڭچىلار ئارىسىدا باش-
قىلارغا ئەقىل كۆرسىتىپ، ھەممەيلەننىڭ «تۇەنجاڭ» دەپ
ھۆرمەتلىشىگە ئېرىشكەن. ئۇ چاغلاردا جاھان قاراڭغۇ ئىدى.
ئاياللار «چېچى ئۇزۇن، ئەقلى قىسقا» دەپ كەمسىتىلەتتى.
شۇنداق بولسىمۇ، بۇ ئايال قوزغىلاڭچى ئۆزىنىڭ ئاجايىپ ئەقىل ـ
پاراسىتى ۋە جاسارىتى بىلەن ھەممىنى قايىل قىلغان.

مەن كۆپ يىل ئىزدىنىش ئارقىلىق ئۇنىڭ ئىش پائالىيەتـ
لىرى ھەققىدە ماتېرىيال توپلاپ، خام ماتېرىيالنى قايتا ـ قايتا
ئەمەلىي پاكىتتىن ئۆتكۈزۈپ، بۇ ئەسەرنى يېزىپ چىقتىم.
يازغانلىرىمنىڭ ھەممىسى راست، پاكىت ئارقىلىق ئىسپاتلانغان.

ئاپتور

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى
www.uyghurkitap.com

مۇندەرىجە

بىرىنچى باب كۆك پەيتۇن 3
ئىككىنچى باب قوزغىلاڭ 17
ئۈچىنچى باب يامۇلنىڭ ئېلىنىشى 31
تۆتىنچى باب تىلى تۇزۇك، دىلى بۇزۇق ... 43
بەشىنچى باب يۇرت بىزنىڭ 51
ئالتىنچى باب تاش يۈرەك 67
يەتتىنچى باب قانلىق جەڭ 80
سەككىزىنچى باب دېھقان قىزى..... 90
توققۇزىنچى باب مەڭگۈلۈك مۇھەببەت 112
ئونىنچى باب كۆكتىن چۈشكەن پەرىشتە ...127
ئون بىرىنچى باب پەرىشتە جەڭگاھتا 145
ئون ئىككىنچى باب تارىم بويىدا..... 166
ئون ئۈچىنچى باب سۈركىلىش 182
ئون تۆتىنچى باب جامال بىلەن تۇردىجان 199
ئون بەشىنچى باب ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ مەنسەپخورلۇقى...213
ئون ئالتىنچى باب قاپقان 236
ئون يەتتىنچى باب «يولۋاس» قەپەستىن چىقتى...246
ئون سەككىزىنچى باب «قۇزغۇن» نىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى 273
ئون توققۇزىنچى باب جازا..... 284

يەتتىنچى باب غەلبىتە كارۋان 306
يەتتىنچى باب «سوپى ھاجى» نىڭ ھېيلىسى 314
يەتتىنچى باب تاختا پەرە دۆڭدە 329
يەتتىنچى باب ئەسىرلىكتىن قېچىش 346
يەتتىنچى باب قوزغىلاڭچىلار قورشاۋدا 360
يەتتىنچى باب مالەنجاڭغا سوۋغا 382
يەتتىنچى باب سىرلىق دىۋانە 400
يەتتىنچى باب ماخۇسەننىڭ بۇيرۇقى چاقىلىقنى تۇزلىۋېتىگىلا. 418
يەتتىنچى باب ئارىغا چايان كىردى 441
يەتتىنچى باب مەلئۇنلار گۇروھى 463
ئوتتۇزىنچى باب سۇيىقەست 472
ئاخىرقى سۆز 495

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكتى
www.uyghurkitap.com

ـــ ئابدۇكېرىم ئەلەم قايتىپ كەپتۇ. ئۇنىڭ بىلەن خوجىنىياز ھاجىم ئەۋەتكەن ئەسكەرلەر بىللە كەپتۇ، ـــ دېگەن خەۋەر پۈتۈن يۇرتقا چاقماق تېزلىكىدە تارقىلىپ كەتتى. بۇ خەۋەر كىشىلەرنىڭ ئېغىزىدىن ـ ئېغىزغا كۆچۈپ خۇش خەۋەر سۈپىتىدە ھەممە يەرگە يەتكۈزۈلدى. ئارقىدىنلا يەنە:

ـــ ئۇلار بىلەن يەنە بىر پەرىشتىمۇ بىللە كەپتۇ. بۇ قېتىمقى قوزغىلاڭدا مۇسۇلمانلارنىڭ نۇسرەت تاپالىشىمۇ شۇ-نىڭدىنمىش. ئۇ كۈندۈزى بېشىغا ياغلىق چىگىپ، بېلىگە تاپانچا ئېسىپ يۈرەرمىش. كېچىسى بولسا غايىب بولارمىش. يەنە ئەتە-گىنى سۈبھى كۆتۈرۈلگەن چاغدا بىردىنلا پەيدا بولۇپ قالار-مىش. . . ـــ دېگەن سىرلىق خەۋەر پۈتۈن يۇرت خەلقىنى ئاياغقا تۇرغۇزۇۋەتتى. ئۇلار ياش ـ قېرى دېمەي ھەممىسى ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ تىكەنلىك مەھەللىدىكى جايىغا قاراپ ئېقىشقا باشلا-دى. شۇنداق قىلىپ پۈتۈن يۇرت بايرام تۇسىنى ئالدى. كونا يامۇلدىن ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ جايىغىچە بولغان يوللاردا ئادەم مىغلىدايىتتى. ئابدۇكېرىم ئەلەم باشچىلىقىدىكى قوزغىلاڭچىلار ۋە خوجىنىياز ھاجىم ئەۋەتكەن قوشۇننىڭ باشلىقى تۇردى يېڭـ جاڭ ھەم ھاكىم گاجىت بەكرى قاتارلىق كىشىلەر يۇرت خەلقى بىلەن كۆرۈشۈپ تونۇشلۇق بەردى. شۇنىڭ بىلەن بىر ھەپتىگـ چە ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ تىكەنلىك مەھەللىدىكى جايىدىن ئادەم ئۈزۈلمىدى. ئەلۋەتتە كەلگەنلەر قۇرۇق قول كەلمەيتتى. ئۇلار كونىلارنىڭ قالدۇرۇپ كەتكەن ئەنئەنىسى بويىچە ئىش قىلاتتى. قوزغىلاڭچىلار ئۇچۇن بەزىلەر قوي، كالا ئېلىپ كەلسە، بەزىلەر ئاشلىق، ماي، يەم ـ بوغۇز، بېدە ـ سامان ئېلىپ كېلەتتى. يەنە بەزىلەر كىگىز، كىيىم ـ كېچەك، چېدىر ئۇچۇن پالاس

ئېلىپ كېلەتتى. شۇنداق قىلىپ «تاپقىنى گۈل كەلتۈرەر، تاپالمىغىنى بىر باش پىياز، تاپقىنى قوي ئۆلتۈرەر، تاپالمىغىنى چۈجە - خوراز» دېگەندەك ھەممە ئادەم ئۆز كۆڭلىنى ئىزھار قىلىشنى ئارزۇ قىلاتتى. ھالىغا يارىشا قوزغىلاڭچىلارنى قوللايتتى ۋە يارەم بېرىدىغانلىقىنى بىلدۈرەتتى.

قىش كۈنى، ھاۋا سوغۇق بولۇشىغا قارىماي بەزى ئادەملەر ئەتىگەن كېلىپ كەچكىچە شۇ يەردىن كەتمەيتتى. ئۆتكەن - كەتكەنلەرگە سەپسالاتتى. ھەممىسى بىرلا ئادەمنى ئىزدەيتتى. ئۇ بولسىمۇ، بېلىگە تاپانچا ئاسقان «پەرىشتە» ئىدى. چۈنكى، ئۇ چاغلاردا قورال تۇتقان ئايال زاتىنى تېخى ھېچكىم كۆرمىگەنىدى. شۇڭا، ھەممە ئادەم كىشىلەرنىڭ ئاغزىدا تەرىپلەنگەن ئايالنىڭ «پەرىشتە» ئىكەنلىكىگە ھەقىقەتەن ئىشەنگەنىدى. بولۇپمۇ ئۇنى كۆرگەن بەزى كىشىلەر ئۇنىڭ كېلىشكەن قەددى - قامىتى ۋە ئاجايىپ گۈزەل چىرايىنى كۆرۈپ ھەيرانلىق ئىچىدە ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي ماختىشاتتى. شۇنداقلا «خاسىيەتلىك پەرىشتە» توغرىسىدىكى ھېكايە ئېغىزدىن - ئېغىزغا كۆچۈپ يۈرەتتى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى
www.uyghurkitap.com

بىرىنچى باب

كۆك پەيتۇن

ئۇ چاپسان دەسسەپ يېنىمدىن ئۆتكەندى، ئۇنىڭ ئېتىكى ماڭا تېگىپ كەتتى.
—— «چىڭگىزخان» رومانىدىن

1933 ـ يىلى يانۋار ئېيىنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى.

هاۋا تۇتۇق ۋە سوغۇق. ئەتراپنى تۇمان قاپلاپ كەتكەن. بىرنەچچە كۈندىن بۇيان توختىماي قار يېغىۋاتاتتى. قار بەزى جايلاردا تىزغا چىققانىدى. قاش قارايغان چاغدا باھاۋۇدۇن ھاجىنىڭ شەھەردىكى ئۆيىنىڭ ئالدىغا بىر دانە تۆت ئات قوشقان كۆك پەيتۇن كەلدى. پەيتۇننىڭ ئالدىدا يول باشلاپ ماڭغان قارا ئاتلىق:

—— كەلدۇق، —— دېدى هارۋىكەشكە، —— مۇشۇ ئۆي، مەن كىرىپ خەۋەر قىلاي، —— شۇنداق دېگىنىچە ئۇ بىر قانىتى ئوچۇق تۇرغان يوغان دەرۋازىلىق هويلىغا كىرىپ كەتتى.

—— ۋوھ ـ ۋوھ، —— دەپ هارۋىكەش ئاتنىڭ چۈلۈۋرىنى تارتتى.

پەيتۇننىڭ توختىشى بىلەن ئارقىدىن كېلىۋاتقان يەتتە ـ سەككىز ئاتلىق دەرھال ئاتلىرىدىن چۈشتى. ئۇلار باشلىرىغا ئوخشاش تۈلكە قۇلاقچا، ئۇستىگە قارا سوكنادا تاشلانغان جۇۋا، پۇتلىرىغا پىيما كىيىۋالغانىدى. لېكىن، ئۇلارنىڭ كىيىم ـ

كېچەكلىرى بىلەن ئاتلىرى قاردا چۈمكىلىپ كەتكەچكە ئۇنىڭ رەڭگىنى پەرق ئەتمەك تەس ئىدى. ئاياغ ئاستىدىكى قار ئادەم ۋە ئاتلارنىڭ دەسسىشىدىن توختىماي غاچىلدايتتى. شۇ چاغدا پەيتۇن ئىچىدىكى ئادەم يانچۇقىدىن ئالتۇن زەنجىرلىك سائىتىنى چىقىرىپ ھەمراھىغا:

— سائەت بەش بوپتۇ، — دېدى.

بىردىنلا ئالدىدىكى يوغان دەرۋازىنىڭ يەنە بىر قانىتىمۇ قىشنىڭ نەم ھاۋاسىدا غىچىلداپ ئېچىلدى. ئىچكىرىدىن ئوتتۇرا بوي، توغرىلىق، قارا قاش، قاڭشارلىق، يوغان كۆزلۈك، چىرايىدىن نۇر يېغىپ تۇرىدىغان ئاتمىش ياشلاردىكى بىر قويۇق ساقاللىق كىشى ۋە شۇ كىشىگە ئوخشايدىغان ئىككى ياش يىگىت ۋە بىرنەچچە مالاي چىقتى. بۇ باھاۋۇدۇن ھاجىم ۋە ئۇنىڭ ئوغۇللىرى ئىدى. باھاۋۇدۇن ھاجىمنى كۆرۈپ پەيتۇنىنىڭ ئىشكى ئېچىلىپ ئۇنىڭدىن ئىككى ئادەم چۈشتى. ئۇنىڭ بىرسى ئوتتۇرا بوي، قاڭشارلىق، توغرىلىق، يوغان كۆزلىرىدە ئۇلۇغ ئىشلارغا ئۆزىنى ئاتىغان كىشىلەردە بولىدىغان قەتئىيلىك ۋە نۇرانىلىق جىلۋىلىنىپ تۇراتتى. ئۇستىدىكى قاما ياقىلىق سۆسەر جۇۋىسى بىلەن بېشىدىكى قاما تۇمىقى ئۇنىڭ بەستىگە خوپ ياراشقان بولۇپ، چىرايلىق قىلىپ ياستىلغان كالتە ساقىلىنى ئاق ئارىلىغاندى. ئۇنىڭ كۆپنى كۆرگەن كۆزلىرى دەرۋازىدىن چىققان كىشىلەرگە كۇلۇپ قارايتتى. باھاۋۇدۇن ھاجىم ۋە ئۇنىڭ ئوغۇللىرى ئۇنى دەرھال تونۇدى. ئۇ كىشى بولسا تۇرپان ئاستانىلىق مۇھىتىلار ئائىلىسىنىڭ چوڭى داڭلىق سودىگەر، تۇرپان، پىچان، توقسۇن قوزغىلاڭچىلار باش شتابىنىڭ مەسلىھەتچىسى موسولباي ئىدى. يەنە بىرسى يېشى ئاتمىشتىن ئاشقان، ئېگىز بويلۇق، شالاڭ ساقاللىق ئورۇق بىر ئادەم بولۇپ، تۇرپاندىكى نامى بار بايلاردىن ۋاڭ نىياز ئىدى. قالغانلار بولسا ئۇلارنىڭ كاتىپ، تەرجىمان ۋە باشقا مۇلازىملىرى ئىدى. يەنە

ئۇلار بىلەن كەلگەنلەر ئارىسىدا ئاتاقلىق زىيالىي تاھىربەگ، تىكەنلىكتىكى غوجەك ھاجىنىڭ ئوغلى يۈسۈپ رەئىس، قاسىم ھاجى دېگەنلەرمۇ بار ئىدى. تۇرپانلىق مېھمانلارنى شۇلار باشلاپ كەلگەن. چۈنكى، ئۇلار ھەر يىلى بىرقانچە قېتىم چاقىلىققا كېلىپ باھاۋۇدۇن ھاجىلار بىلەن سودا قىلىپ كېتەتتى.

مۇھىتىلار ئائىلىسى بىلەن باھاۋۇدۇن ھاجىلار قەدىناس دوستلاردىن ئىدى. ئۇلار دەسلەپ قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى. ئارقىدىن قۇچاقلىشىپ يۈزلىرىنى بىر - بىرىگە يېقىشتى. ئۇ- نىڭ كەينىدىن باھاۋۇدۇن ھاجى ۋە ئۇنىڭ ئىككى ئوغلى بارلىق مېھمانلار بىلەن بىرمۇ بىر قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى. چاكارلار مېھمانلارنىڭ قولىدىن ئاتلارنى ئالدى.

— بۇياق ۋاڭ نىياز ئاكام بولىدۇ، — دەپ يېنىدىكى ئادەمنى تونۇشتۇردى موسولباي باھاۋۇدۇن ھاجىمغا، — تۇرپان- دىكى ئاتاقلىق تۆگىگان مۆتىۋەرلەردىن بولىدۇ.

— ئۇ زاتنىڭ تەرىپىنى كۆپ ئاڭلىغان. خۇدا بىۋگۈن دىدار كۆرۈشۈشكە نېسىپ قىپتۇ. قېنى ئۆيگە مەرھەمەت قىلىشسىلا، — دېدى باھاۋۇدۇن ھاجى مېھمانلارنى تەكلىپ قىلىپ، — ئىشكىمىز سىلەرگە ھەر دائىم ئوچۇق.

موسولبايلار ئائىلىسى بىلەن باھاۋۇدۇن ھاجى ۋە ئۇنىڭ ئىنىسى ئىمىن ھاجىلار قەدىناس دوستلار ھېسابلىناتتى. چۈن- كى، ئۇلار تىجارەت بىلەن قۇمۇل، تۇرپان، ئۇرۇمچىگە بارسا سىڭگىم ئېغىزىدىن قايرىلىپلا ئاستانىدىكى مۇھىتىلار ئائىلىسى- گە كىرمەي ئۆتمەيتتى. سودا ئىشلىرىدا بىر - بىرىنىڭ كەم تەرەپلىرىنى تولۇقلاپ تەڭ بەھرىمەن بولۇشاتتى. باھاۋۇدۇن ھاجىنىڭ تەكلىپى بىلەن موسولبايلار چاقىلىقتا تۇمۇر ئاخۇن، ئىلى ئاخۇن پالگان دېگەن ئادەملىرىنى تۇرغۇزۇپ، چاقىلىقنىڭ ئەلا سۈپەتلىك ئوۋ مەھسۇلاتلىرىدىن بۇغا، بۆكەن مۇڭگۈزلىرى، ئەس- رى - سۇلەيسۇن تېرىلىرى، يۇڭ - تېرە ۋە تۇتىتلارنى سېتىۋې-

لىپ سودىنى جانلاندۇرغان ۋە كۆپ مىقداردا پايدا كۆرگەنىدى. شۇڭا، بۇ قېتىم موسولمايلار، باھاۋۇدۇن ھاجىلارغا ھېچقانداق خەۋەر بەرمىگەن بولسىمۇ، ئۆز ئۆيىگە كەلگەندەك ئىشەنچ بىلەن كەلگەن ۋە ياخشى قارشى ئېلىنغانىدى. كۆپىنى كۆرگەن، تالاي ئادەملەر بىلەن ئۇچرىشىپ مول تەجرىبىگە ئىگە بولغان بۇ سودا-گەر باھاۋۇدۇن ھاجىنىڭ خۇش تەبەسسۇمىغا قاراپلا «بۇغداي نېنىڭ بولمىسا، بۇغداي سۆزۈڭ يوقمۇ؟» دېگەن شۇ دەپ ئويلاپ ھېچقانداق تەكەللۇپ قىلمايلا باھاۋۇدۇن ھاجىنىڭ چوڭ مېھمان-خانىسىغا كىرىپ، پۇتلىرىدىكى پىيما كالاچلىرىنى سېلىۋېتىپ گىلەم ئۈستىگە سېلىنغان كۆرپە ئۈستىدە يۇكۇنۇپ ئولتۇردى ۋە «ئامىن» دەپ دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ «ئاللاھۇ ئەكبەر» دەپ يۇزلىرىنى سىلاشتى.

— ھاجىم تەنلىرى تازا، ئۆيىڭچى تىنچ - ئامانمۇ؟ — دەپ ئەھۋال سورىدى موسولماي باھاۋۇدۇن ھاجىمدىن.

— خۇداغا شۈكۈر. خوش كېلىشىپلا مېھمانلار، — دېدى باھاۋۇدۇن ھاجى ئوچۇق چىراي بىلەن، — ئازادە ئولتۇرۇڭ-سىلا. بۇ ئۆينى ئۆز ئۆيىمىز دەپ بىلىشسىلە.

مېھمانلار يۈز - كۆزلىرىنى يۇيۇپ بولغۇچە چوڭ بىر ئەركەك قوي سويۇلۇپ تەييار بولدى. شۇ كېچىسى باھاۋۇدۇن ھاجىنىڭ ئازادە مېھمانخانىسىدا تۈن نىسپىگىچە چىراغ ئۆچ-مىدى.

*　　*　　*

بىرنەچچە كۈندىن بۇيان باھاۋۇدۇن ھاجىنىڭ مېھمانخانا-سىدىن ئادەم ئايىغى ئۈزۈلمىدى. قالايمىقان ئادەملەرنى كىر-گۈزمەسلىك ئۈچۈن ھويلىنىڭ ئالدى ۋە كەينى دەرۋازىسىغا مەخسۇس ئادەم قويۇلدى. بۇ ئىشقا ۋاڭ نىيازنىڭ كاتىپى ياڭ

داۋۇر ئۆزى كۆز - قۇلاق بولدى. موسولباي تەجرىبىلىك تەجا-
رەتچى بولۇپلا قالماي، يەنە ئادەملەر بىلەن مۇئامىلە قىلىشتىمۇ
كۆپ تەجرىبىسى بار ئادەم ئىدى. ئۇ، بىر قاراپلا كىمگە قانداق
مۇئامىلە قىلىشنى ئوبدان بىلەتتى. شۇڭا، «سۇنى سەپ سىڭ-
گەن يەرگە» دېگەن تەمسىلگە بەك ئەمەل قىلاتتى. بىر ھەپتىدىن
بۇيان ئۇ باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ مەسلىھىتى بىلەن يۇرت چوڭلى-
رىنى تەكلىپ قىلىپ، ئۇلارغا خوجىنىياز ھاجىمنىڭ سالىمىنى
يەتكۈزدى ۋە ئۇلار بىلەن سۆھبەتلەشتى. چۈنكى، بۇ يۇرتتا
لوپلۇقلار[1] ۋە ئالتە شەھەرلىكلەر ئارىلىشىپ ئولتۇرغان بولسا-
مۇ، لوپلۇقلارنىڭ باشقىلارنى يەكلەش خاراكتېرى بەك كۈچلۈك
بولغاچقا ئالتە شەھەرلىكلەرنى ئاسان، ئارىغا ئالمايتتى. شۇ
سەۋەبتىن پۇختا مەسلىھەتلىشىپ، ئىتتىپاقلىقنى قولغا كەلتۈ-
رۈش، بىرلىشىپ دۈشمەنگە قارشى كۈرەش قىلىشتىن ئىبارەت
ئۇلۇغ ئىنقىلابىي كۈرەشنى ئەملگە ئاشۇرۇشتا تولىمۇ مۇھىم
ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن موسولباي كەلگەندىن كېيىن مەسلىھەتلە-
شىپ، يىراقتىكى يېزىلارغا باھاۋۇدۇن ھاجى نامىدىن مەخسۇس
ئادەملەرنى ئەۋەتتى. ئۇلار ۋاششەرىدىن ئوسمان شاڭيۇ بىلەن
مۇھەممەت قۇربان ئەلەم، مىرەندىن ھاشىم شاڭيۇ، يېڭسۇدىن
ئىمىن ئەلەم، ھىدايەت ئەلەم قاتارلىقلار چاقىرىلدى. ئۇلار
يېتىپ كەلگۈچە ناھىيە ئىچىدىن ئەيسا قازى ئاخۇنۇم بىلەن
ئابدۇكېرىم ئەلەمنى، سودىگەرلەردىن ئىمىن ھاجىم، ناسىر
ھاجىم، ئىلى ھاجىم ۋە قاسىم ھاجىمنى، بەگلەردىن ئېزىز
ھاجىم، مۇھەممەتشاھاجىم، ھاشىمبەگ، ناسىربەگنى، باشقا
يۇرت مۆتىۋەرلىرىدىن نىياز مىراپ، سامساق كۆكبېشى، خۇدا
بەرگەن كۆكبېشى، پۇلات ھاجى، قادىر موللا، قۇتلۇغمەت

---

① لوپلۇقلار — ئەسلىدە قاراخانىيلار خانلىقىنى قۇرغان ئۇچ قەبىلىنىڭ بىرى چىگىللارنىڭ ئەۋلادى بولۇپ، ئۇلارنىڭ قەبىلىۋازلىق خاراكتېرى ناھايىتى كۈچلۈك.

موللا، باجگىر ئىسمائىل شاڭيۇ قاتارلىق كىشىلەر بىلەن ئايرىم - ئايرىم سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ پىكىردە بىرلىككە كېلىۋالدى. ھەر ئېھتىمالغا قارشى ئېلىپ بېرىلغان سۆھبەت ئوڭۇشلۇق بولدى. چۈنكى، ئۆتكەن يىلدىن باشلاپ خەلق ئىچىدە، «قۇمۇلدا ئاق-مىش، تۇرپاندا كۆكمىش» دېگەن مىش - مىش خەۋەرلەر تارقىلىپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە «ئاچچىل - ئاچچىل، گۈل ئاچچىل» دېگەن ناخشا پەيدا بولۇپ، ئۇزاق ئۆتمەي ھۆكۈمەت تەرىپىدىن مەنئى قىلىنغانىدى. شۇنداقلا بىرنەچچە يىللار بۇرۇن جەنشكوي تۈەنجاڭ بولۇپ تۇرغان چاغلاردا خەنزۇلار ئاچقان قاۋاقخانا، ئەپيۇنخانا، گۆرۈخانا ۋە پاھىشىخانىنى تاقاشنى تەلەپ قىلغاندا خەلقنىڭ بۇ ھەققانىي تەلىپى رەت قىلىنغانىدى. ئۇنى ئاز دېگەندەك خەلق ئۈستىدىكى ئالۋاڭ - سېلىق بەك كۆپىيىپ كەتكەنلىكتىن، خەلق بارغانچە نامراتلىشىپ كېتىۋاتاتتى. شۇ-نىڭ ئۈچۈن موسولبايىنىڭ كىشىلەر بىلەن ئۆتكۈزگەن سۆھبىتى ھەقىقەتەن نەتىجىلىك بولدى. شۇنداق قىلىپ باشتا قانداق بو-لار؟ دەپ ئەندىشە قىلغان سۆھبەت ياخشى نەتىجە بەردى. بولۇپ-مۇ ئابدۇكېرىم ئەلەم بىلەن ئېزىز ھاجى بۇ ئىشنىڭ ئاچقۇچى ئىدى. بۇلار «ھە» دەيدىغانلا بولسا پۇتۇن يۇرت ئورنىدىن دەس تۇراتتى. شۇڭا، ئۇلارنىڭ ئاسانلا چۈشىنىش ھاسىل قىلىشى خوجىنىياز ھاجىم ۋەكىللىرىنى كۆپ خۇشال قىلدى.

*　　*　　*

1933 - يىل 1 - فېۋرال. شەرقتىن ئىزغىرىن شامال ئۇرۇپ تۇراتتى.

ھاۋا سوغۇق. ئەتراپ قارغا كۆمۈلگەن. كوچىدا ئادەم ھەر كۈندىكىدىن سەل كۆپىيىپ قالغان ۋە توختىماي ئۆتۈشۈپ تۇراتتى. ئاياغ ئاستىدىكى قار توختىماي غاچىلدايتتى. باھاۋۇدۇن

www.uyghurkitap.com
كتاب تور بېكىتى

هاجىنىڭ شەھەر ئىچىدىكى جايى قارىماققا ئادەتتىكى چاغلارغا ئوخشاش بولسىمۇ، ئىچكى جەھەتتە چوڭ ھويلىنىڭ ئىچى بايرام تۈسىنى ئالغانىدى. ھەممە ئادەم ئالدىراش. ئالدى ۋە كەينى دەرۋازىلارغا مەخسۇس قاراۋۇل قويۇلغان. شەھەر ئىچىدىكى ئۆيلەرنىڭ ئۆگزىلىرى تۈتاش كەتكەنلىكتىن ئۆگزىگىمۇ قاراۋۇل قويۇلغان بولۇپ، بۇ قاراۋۇللار موريلارنىڭ كەينىدە ئۆتكۈر كۆزلىرىنى ئەتراپقا تىكىپ ھوشيارلىق بىلەن ئولتۇرۇشاتتى ۋە بىر سائەتتە بىر قېتىم ئالمىشاتتى. يەنە كېلىپ قاراۋۇللۇقنى مەخسۇسلا موسولباينىڭ يىگىتلىرى قىلاتتى. بۈگۈن مېھمانلارنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن ئۈيغۇر ئادىتى بويىچە بارلىق غىزالارنىڭ پادىشاھى ـــ شايى سۇلتان پولو ئېتىلمەي، مېھمانلارنىڭ تەلەپى بويىچە مەخسۇس شورپا قىلىنىدى. ئاش ۋاقتى بولغاندا كوچىغا قارىغان چوڭ دەرۋازا «دوك ـ دوك» قىلىپ قېقىلدى. ئاۋازنى ئاڭلاپ باھاۋۇدۇن ھاجىنىڭ چوڭ ئوغلى دەرۋازىنىڭ بېقىنىدىكى دوكاندىن بېشىنى چىقىرىپ قاراپ، مېھمانلارنى تونۇدى ۋە كىرىپ كېتىپ ھايال بولمايلا دەرۋازىنىڭ بىر قانىتىنى ئاچتى:

ـــ مەرھەمەت ئاخۇنۇم، ـــ دېدى ئۇ قول باغلاپ تۇرۇپ.

ـــ نېمىگە ئانداق دەرۋازىنى تاقىۋالدىڭ غوجام؟ ـــ دېدى يوغان سەللىلىك ئادەم ۋە ئالدى بىلەن كىرىپ كەتتى. ئۇنىڭ كەينىدىن باشقىلار ماڭدى. بۇ ئابدۇكېرىم ئەلەم ۋە ئۇنىڭ يېقىنلىرى ئىدى.

ـــ ئېھتىيات قىلدۇق ئاخۇنۇم...

ـــ ھە... ھە ئېھتىيات قىلدۇق دېگىن.

دەرۋازىنى ساقلاشنى موسولباي ھەممە ئادەم بىلەن تونۇش بولغان باھاۋۇدۇن ھاجىنىڭ سودىگەر ئوغلىغا تاپشۇرغانىدى.

ـــ بىز چاقىرمىغان ياكى تونۇمىغان ھەرقانداق ئادەم كىرمىسۇن، ـــ دېگەنىدى تاپىلاپ.

چۈشكه يېقىن هەممەيلەن يىغىلىپ بولدى. ئۇلار ئىككى چوڭ مېهمانخانىغا يىغىلىپ، راسا پىشىپ تەييار بولغان سېمىز قوي گۆشى بىلەن ساپسېرىق يېغى تېمىپ تۇرىدىغان يۇمشاق قاتلىمىنى هۆزۈرلىنىپ يېيىشتى. دۇئادىن كېيىن تاهارەت ئېلىپ خوجىنىياز هاجىم ۋەكىللىرىنىڭ هۆزۈرىغا كىرىپ كېتىشتى.

*　　*　　*

باهاۋۇدۇن هاجىنىڭ ئاتمىش كۆادرات مېتىر كېلىدىغان چوڭ مېهمانخانىسى، ئۆي ناهايىتى ئىسسىق، مەشتە ئوت گۈركىرەپ كۆيمەكتە ئىدى. ئۆينىڭ شىمالىي تېمىنىڭ يېرىمىغا يېشىل سىردا سىرلانغان كات قويۇلغان بولۇپ، ئۇنىڭ ئالدى تەرىپى هەر خىل نەقىشلەر بىلەن رەڭمۇ رەڭ قىلىپ بېزەلگەن. بۇ كاتنىڭ ئوتتۇرىسى مەخسۇس ساندۇق، ئىككى بېشىغا مەخسۇس بەشتىن ئون دانە تارتما ئورۇنلاشتۇرۇلغان. كاتنىڭ ئۈستىگە بىرقانچە تاۋار - دۇردۇن يوتقان - كۆرپە ۋە ماموق ياستۇقلار يىغىپ قويۇلغان بولۇپ ئۇنىڭ يېنىدا مېهمانلارنىڭ قىممەت باهالىق جۇۋىلىرى قاتلاقلىق تۇراتتى. ئۆينىڭ ئۈدۈل ۋە يان تەرەپلىرىدىكى تاملاردىكى قاتار كەتكەن تەكچىلەردە هەر خىل جانان قاچىلار ۋە هەر تۈرلۈك چوڭ - كىچىك كىتابلار تىزىقلىق تۇراتتى. شەرقىي تامدىكى نەقىشلىك چوڭ مورا ئوچاقتىمۇ ئوت كۆيۈپ تۇراتتى. شۇڭا، ئۆي بەكمۇ ئىسسىپ كەتكەنىدى. ئالدى غەربكە قارىغان چوڭ قوش قاناتلىق ئىشىك تەرەپتىكى تامدا ئىككى دانە چوڭ دېرىزە بولۇپ، پېشايۋان ئاستىدىكى ئۆينى غۇۋا يورۇتۇپ تۇراتتى. شۇنداقلا ئۆينىڭ ئۈستىدىكى ۋاساجۇپ قەلىنغان تورۇسنىڭ ياغاچ ئويمىلىرى هەم ئۇستا هۈنەرۋەنلىرىنىڭ قولى بىلەن قىلىنغان ئاجايىپ چىرايلىق نەقىشلەرنى ئارانلا

یورۇتۇپ تۇراتتى. لېكىن، بۇ نەقىشلەر كىشىلەرنىڭ كۆزلىرى-نى قاماشتۇراتتى. ئۆيگە تولدۇرۇپ سېلىنغان گىلەم ئۈستىگە تامدىكى ئانار گۈللۈك قارا چىت زەدىۋال تېگىپ تۇراتتى. تام ياقىلىتىپ سېلىنغان يېكەنداز ئۈستىدە كىشىلەر يۈكۈنۈپ ئولـ-تۇرۇشتى. مورا ئوچاقنىڭ ئوڭ تەرىپىدە تۇرپانلىق مېھمانلار-دىن ۋاڭ نىياز، موسولباي، تاھىربەگ ئۇنىڭ يېنىدا بەگلەردىن ئېزىز ھاجىم، ھاشىمبەگ قاتارلىقلار ئۇلارنىڭ يېنىدىن سودا-گەرلەردىن ئىمىن ھاجىم، ناسىر ھاجىملار ئورۇن ئالغان بو-لۇپ، ئۇلارنىڭ قارشى تەرىپىدە ئاتاغلىق ئۆلىما قادىر ئىشانىم، ئەيسا قازى ئاخۇنۇم، ئابدۇكېرىم ئەلەم ئىمىن ئەلەم، ھىدايەت ئەلەم، مۇھەممەت قۇربان ئەلەم قاتارلىق يۇرت مۆتىۋەرلىرى ئولتۇرۇشتى. قالغانلارمۇ ئۆز مەرتىۋىسىى بويىچە ئولتۇرۇش-تى. باھاۋۇدۇن ھاجىم ساھىبخان سۈپىتىدە مەشنىڭ يېنىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇردى ۋە موسولبايغا:

ــ ھەممەيلەن كېلىپ بولدى، ــ دېدى.

موسولباي يېنىدا ئولتۇرغانلارغا قاراپ بېشىنى ئەگكەنىدى.

ــ خوش ئۆزلىرى بىرنېمە دېسىلە، ــ دېدى ۋاڭ نىيازمۇ بېشىنى ئېگىپ، ــ ئاۋۋال قازى ئاخۇنۇم قۇرئان كەرىمدىن بىر نەقىل كەلتۇرۇپ بەرسۇن.

ــ بەك ياخشى گەپ بولدى، ــ دېدى موسولبايمۇ، ــ قېنى قازى ئاخۇنۇم ئىككى ئېغىز گەپ قىلسىلا.

ئەيسا قازى ئاخۇنۇم يېنىدا ئولتۇرغان قادىر ئىشانغا قاراپ:

ــ قېنى ئۆزلىرى بىر نەرسە دەپ بەرسىلە، ــ دېدى.

قادىر ئىشان كاتتا ئۆلىما بولغاچقا، تەكەللۇپ قىلماي ۋە قۇرئانغىمۇ قارىماي تۇرۇپلا بىر ئايەتنى ئوقۇدى ۋە ئۇنىڭ مەنـ-سىنى چۈشەندۈرۈپ مۇنداق دېدى:

ــ ئاللاتائالا قۇرئان كەرىمدە شۇنداق دەپتۇرلەركى: «ھەربىر مۇسۇلمان بەندىسى كۈپارلارنىڭ زۇلۇمىغا قارشى غا-

زات قىلىشى لازىم. بۇ يولدا ئۆلگەنلەر شېھىت، قالغانلار غازى بولىدۇ. قىيامەت كۈنى ئۇدۇل جەننەتكە كىرىدۇ» ئۇ يەنە بىر ئايەتنى ئوقۇپ چۈشەندۈردى: «بارلىق مۇسۇلمانلار ئۆزئارا قېرىنداش بولىدۇ. شۇڭا، ئۇلار بىر ياقىدىن باش، بىر يەڭدىن قول چىقىرىشى كېرەك. ئۇنداق قىلمىغانلار ئۇدۇل دوزاخقا كىرىدۇ. قىيامەت كۈنى مەھشەرگاھتا قارا قوپىدۇ.»

قادىر ئىشاننىڭ تەپسىر قىلىشى توغىدى. ئەمدى موسۇلباي سۆزلىدى:

— مەن ھەربىرلىرىگە خەلقىمىزنىڭ يول باشچىسى غازى خوجىنىياز ھاجىمنىڭ سالىمىنى ئېلىپ كەلدىم، — دېدى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئۆيدىكى ھەممەيلەن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى ۋە:

— ئۇ، غازى ئاتىمىزغا ئاللاتائالا ئۇزۇن ئۆمۈر ۋە نۇسرەت ئاتا قىلسۇن، — دېيىشتى ھەم «ئامىن!» دەپ دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ «ئاللاھۇ ئەكبەر» دەپ يۇزلىرىنى سىلاشتى.

ھەممەيلەن ئۆز جايىغا ئولتۇرغاندىن كېيىن موسولباي سۆزىنى داۋام قىلدى:

— ھۆرمەتلىك جامائەت بىز ۋاڭ نىياز ئاكىمىز بىلەن خوجىنىياز ھاجىمغا ۋەكىل بولۇپ بۇ يەرگە كەلدۇق. خوجىنىياز ھاجىم خەلقىمىز ئىچىدىن چىققان بىر باتۇر. ئۇ مۇشۇ ئۆتكەن بىر يىلدىن بۇيان قۇمۇل خەلقىگە رەھبەرلىك قىلىپ، جىن شۇرىن ھۆكۈمىتىنىڭ زۇلۇمىغا قارشى قانلىق جەڭ قىلىپ كەلدى. شۇ جەريانداا ئۇلار ئازلىقتىن كۆپەيدى. ئاجىزلىقتىن كۈچەيدى. نەتىجىدە بىزگە ئازادلىقنىڭ بايرىقىنى تىكلەپ بەردى. شۇ سەۋەبتىن بىز تۇرپان، پىچان، توقسۇن خەلقىمۇ قوزغالدۇق. جىن شۇرىن ئەسكەرلىرىنىڭ ۋە ئاق ئورۇسلارنىڭ مىلتىق، پىلىموتلىرىغا قارشى كۆكرەك كېرىپ جەڭ قىلدۇق. لېكىن، بىزدە قورال - ياراغ بولمىغاچقا نۇرغۇن ئادەم شېھىت بولدى. خۇدا ئۇلارغا جەننەت ئاتا قىلسۇن. شۇنداق بولسىمۇ

شىنجاڭدىكى مۇسۇلمانلار ھەممىلا يەردە قوزغىلىپ، قۇمۇللۇق غازىلارغا يار ـ يۆلەك بولدى ھەم ئاۋاز قوشتى. دۇشمەن ھازىر بىر تەرەپتىن تىترەپ تۇرۇۋاتىدۇ. يەنە بىر تەرەپتىن غالجىرلىشىپ بىگۇناھ خەلقىمىزنى قىرغىن قىلىۋاتىدۇ. شۇڭا، بىز ۋاقىت نىياز ئاكام بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، چىڭخەيدىكى تۆڭگان قەبرىنداشلاردىن يارەم سوراپ ماڭدۇق[1] ھەم ھەربىرلىرىگە خوجىنىياز ھاجىمنىڭ سالىمىنى ئېلىپ كەلدۇق. بۇ يەردىكى خەلقمۇ ئېغىر زۇلۇم ئاستىدا قاپتۇ. بىر ھەپتىدىن بۇيانقى سۆھبەتتە ھەربىرلىرىنىڭ ھەم پۇتۇن يۇرت خەلقىنىڭ قوزغىلىشقا تەييار ئىكەنلىكلىرى مەلۇم بولدى. مەن ۋاقىت نىياز ئاكام بىلەن خوجىنىياز ھاجىم نامىدىن تەشەككۇر بىلدۇرىمەن. ئەمدى ئۆز گېپىمىزگە كەلسەك، ھەممىمىز قوزغىلىپ زالىملارنى يوقىتايلى! ئەگەردە قوزغىلاڭ كۆتۈرسەك ئىشنى قانداق باشلايمىز؟ ھەممىمىز ئۆز ئالدىمىزغا ئىش كۆرەمدۇق ياكى ئارىمىزدىن بىرقانچە كىشىنى سايلاپ بىر قوزغىلاڭچىلار شتابى قۇرۇپ، شۇلارنىڭ رەھبەرلىكىدە تەرتىپلىك، تەشكىللىك ئاساستا كۆرەش ئېلىپ بارامدۇق؟ شۇ ئىشلارنىسى مۇزاكىرە قىلىپ باقساق!...

ـــ باش بولمىسا تەن قانداق ماڭىدۇ؟ سەركە بولمىسا قوي چېچىلىپ كەتمەمدۇ؟ ـــ دېدى كۆرۈنۈشىدىن باتۇرلۇق چىقىپ تۇرىدىغان سامساق كۆكبېشى، ـــ ئەلۋەتتە باشلىق سايلاپ شۇنىڭ رەھبەرلىكىدە شۇنىڭ دېگىنى بويىچە ئىش قىلىمىساق، ھەممە ئىشىمىز مالىماتاڭ بولۇپ كېتىپ «موزاينىڭ يۇگۈرۈشى

---

① بۇ چاغدا خوجىنىياز ھاجىم تېخى تۇرپانغا كەلمىگەن. قارا نىيەت ماشىمىڭ خوجىنىياز ھاجىم نامىدىن مەھمۇت مۇھىتنىغا بىر پارچە يالغان خەت يېزىپ، ماجوڭيىڭنى يارەمگە چاقىرىشنى تەلەپ قىلغان. شۇنىڭ بىلەن ئىككىنچى قېتىم ماجوڭيىڭنى چاقىرىپ چىقىش دېگەن بىر نېمە پەيدا بولۇپ، شىنجاڭ خەلقىگە چوڭ بالايى ـ قازا ئېلىپ كەلگەن.

سامانلىققىچە» بولۇپ قالمامدۇ؟ . . .

— سامساق كۆكبېشى راست گەپنى قىلدى، — دېيىشتى ھەممەيلەن بىر ئېغىزدىن، — ۋاقىتنى ئۆتكۈزمەي باشلىقنى سايلايلى.

— ئەمىسە كىمنى باشلىق قىلساق بولۇر؟ كۆپچىلىك ئويلىنىپ بېقىشسىلا، — دېدى موسولباي ۋەزمىن ئاۋازدا.

كۆپچىلىك بىردەم غۇلغۇلا قىلىشىپ ھېلى ئۇنى ـ ھېلى بۇنى كۆرسەتتى. تالاش ـ تارتىش جەريانىدا ئۆزلىرىمۇ سەزمىگەن ھالدا بەزى تەرەپبازلىق خاھىشلىرىمۇ كۆرۈلۈشكە باشلىدى. شۇڭا، باھاۋۇدۇن ھاجىم موسولبايغا مۇراجىئەت قىلدى:

— جانابىي ۋەكىللەر بىر ھەپتىدىن بۇيان نۇرغۇن كىشى بىلەن تونۇشۇپ چىقتى. ئىككىلىرىنى ئويلىغانلىرىنى ئېيتىپ باقسىلا! كۆپچىلىك ئاڭلاپ باقسۇن.

موسولباي ۋاڭ نىيازغا قارىغاندى. ۋاڭ نىياز:

— سىلەر ئۇيغۇرلاردا «موللا كۆپ يەردە قوي ھارام بولىدۇ» دېگەن تەمسىل بار. بۇ يەردە ۋاقىتنى ئۆتكۈزمەي ئاخشامقى تىزىملىكنى ئوقۇپ باقسىلا. كۆپچىلىك ئاڭلاپ باقسۇن، — دېدى.

— ئەمىسە مەن ئوقۇپ باقاي، كۆپچىلىك ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۇزۇن بولسا كېسەرمىز قىسقا بولسا قوشارمىز، — دەپ موسولباي يانچۇقىدىن بىر ۋاراق قەغەزنى ئېلىپ ئوقۇشقا باشلىدى، — ئابدۇكېرىم ئەلەم، ئېزىز ھاجى، ھاشىمبەگ، قاسىم ھاجى، مەمەتشاھ ھاجى، باھاۋۇدۇن ھاجى، ۋاششەرىدىن ئوسمان شاڭيۇ، يېڭىسودىن ئىمىن ئەلەم، مىرەندىن ھاشىم شاڭيو قاتارلىق توققۇز كىشى بىر شتاب بولۇپ قۇرۇلسا، ئۇنىڭغا ئابدۇكېرىم ئەلەم باشلىق، ئېزىز ھاجىم مۇئاۋىن باشلىق، باھاۋۇدۇن ھاجىم مەسلىھەتچى بولسا دېگەن تەكلىپنى بېرىمىز. ھەرقايسىلىرىنىڭ يەنە قانداق تەكلىپلىرى

بارکىن؟! . . . ئۇ سۆزىنى تۈگىتىپ ئولتۇرغانلارغا تەكشى قا-راپ چىقتى. بىرەر ئادەمنىڭ چىرايىدىنمۇ نارازىلىق ئىپادىسىنى تاپالمىدى.

ــ ئوبدان بوپتۇ. مۇبارەك بولسۇن، ــ دېدى ئەيسا قازى ئاخۇنۇم. قالغانلارمۇ، ــ مۇبارەك بولسۇن، مۇبارەك بولسۇن، ــ دەپ ۋارقىراشتى. شۇنداق قىلىپ موسولباينىڭ تەكلىپى بىر ئېغىزدىن ماقۇللاندى. ئەسلىدە موسولباي ئېزىز ھاجىمنىڭ ئورنىغا ئالتە شەھەرلىكلەردىن بىرەرىنى قويۇشنى تەكلىپ قىلغاندا باھاۋۇدۇن ھاجىم ئۇنىمىغانىدى:

ــ ئېزىز ھاجىم ئەڭ ياخشى نامزات. بىرىنچىدىن، بۇ كىشىنىڭ خەلق ئارىسىدا ئىناۋىتى يۇقىرى، تەسىرى چوڭ. ھېچكىم ئۇنىڭ ئورنىنى باسالمايدۇ. ئىككىنچىدىن، باشقا ئا-دەمنى قويساق ئابدۇكېرىم ئەلەم بۆلۈنۈۋېلىپ چاتاق چىقىرىشى مۇمكىن. ئىنقىلاب لاگىرىدا بۆلۈنۈش پەيدا بولسا، ياخشىلىققا ئېلىپ بارمايدۇ، ــ دېگەنىدى. شۇڭا، بەزىلەر ئېتىراز بىلدۈر-مەكچى بولغان بولسىمۇ، ئەيسا قازى ئاخۇنۇم بىلەن باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ قوللىغانلىقىنى كۆرۈپ جىم بولۇپ قالدى.

ــ ھاجىم قۇرئاننى ئېلىپ كەلسىلە، ــ دەپ موسولباي باھاۋۇدۇن ھاجىمغا قارىدى. ئۇ، بېرىپ كات ساندۇقنىڭ ئۈس-تىدىن بىر دانە خۇرۇم جىلىتلىق قۇرئاننى ئېلىپ موسولبايغا بەردى. قۇرئاننى ئالغان موسولباي كۆچىلىككە مۇراجىئەت قىلدى، ــ ھەممىلىرىنىڭ تاھارىتى بارمىكىن؟

ــ تاھارىتىمىز بار، ــ دېيىشتى ئولتۇرغانلار بىر ئېغىزدىن.

ــ ئۇنداق بولسا قازى ئاخۇنۇم قۇرئاننى قوللىرىغا ئالسىلا. بايا تىنقى توققۇز كىشى قۇرئان تۈتۈپ قەسەم ئىچىدۇ. قېنى ۋاڭ نىياز ئاكا قەسەمنى ئوقۇڭ، ــ دەپ قولىدىكى قۇرئاننى ئەيسا قازى ئاخۇنۇمغا بەردى. ۋاڭ نىياز بىر پارچە قەغەزنى ئېلىپ

ئوقۇدى. باشقىلار ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئوقۇدى.

— مەن... ئىسلام دىنىغا سادىق بولۇپ، زۇلۇمنى يوقىتىشقا بەل باغلىدىم. جىن شۇرىن ئەسكەرلىرىنىڭ ھۆكۈمرانلىقىنى ئاغدۇرۇپ تاشلاش ئۈچۈن، خەلقنى باشلاپ ئاخىرقى نەپەسىمگىچە كۈرەش قىلىمەن. ئۆلۈمدىن قورقمايمەن. بۆلگۈنچىلىك، ئىتتىپاقسىزلىق قىلمايمەن. ئەگەردە ئۆز ئەھدىمدىن يېنىۋالسام مۇشۇ قۇرئان مېنى ئۈرسۈن. قىيامەت كۈنى مەھشەرگاھتا يۈزۈم قارا قوپسۇن...

ھەربىر كىشى ۋاڭ نىيازغا ئەگىشىپ، يۇقىرىقى ئابزاسنى ئوقۇپ قۇرئاننى ئەيسا قازى ئاخۇنۇمنىڭ قولىدىن ئېلىپ سۆيۈپ، پېشانىسىغا تەككۈزۈپ قايتۇرۇپ بەردى. شۇنداق قىلىپ داغدۇغىلىق قەسەم بېرىش مۇراسىمى ئاياغلاشتى. موسولباي خوجىنىياز ھاجىم نامىدىن قوزغىلاڭچىلار شتابىغا ئون دانە مىلتىق، ئىككى ساندۇق ئوق، ئابدۇكېرىم ئەلەم بىلەن ئېزىز ھاجىمغا بىرىدىن تاپانچا تەقدىم قىلدى. ئابدۇكېرىم ئەلەم شۇ يەردىلا باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ مەسلىھىتى بىلەن ئوسمان شاڭيۇغا بىر مىلتىق، ھاشىم شاڭيۇغا بىر مىلتىق، ئىمىن ئەلەمگە بىر مىلتىق بەرگەنىدى. لېكىن، ئىمىن ئەلەم:

— بىزنىڭ يېڭىسۇدا ئەسكەر يوق. ئوۋ مىلتىقلىرىمىز خېلى كۆپ. بۇ مىلتىق مۇشۇ يەردە كۆپرەك ئەسقاتار، — دېدى.

پېشىندىن كېيىن ھەممەيلەن تارقالدى. پۇتۇن يۇرت خەلقىنى ھەربىرىنى ھەربىرىنى ئۆگۈنلۈككە رەسمىي قوزغىلاڭ كۆتۈرۈش قارار قىلىنىدى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى
www.uyghurkitap.com

ئىككىنچى باب

قوزغىلاڭ

كۆرگۈلۈكنى كۆرگۈلۈك، يا ئابدۇخالىق ئۆلگۈلۈك،
ئىككىنىڭ بىرىگە تۇرماق، ھەر جانغا بولسۇن شۇ خىتاب.
—— ئابدۇخالىق ئۇيغۇر

1933 - يىل 3 - فېۋرال تۇن كېچە.

ئەتراپ قاپقاراڭغۇ. يەر يۈزى ئاپئاق قارغا كۆمۈلگەن. قار سوغۇقى جاندىن ئۆتەتتى. شەرقتىن چىقىۋاتقان ئىزغىرىن شامال تاڭ ئېتىشقا يېقىن تېخىمۇ كۈچەيىپ كەتكەندى. يېرىم كېچىدىن بۇيان جىن شۇرىن ئەسكەرلىرىنىڭ تۇرالغۇسى بولغان كونا قورغان ئەتراپىغا ئۇستىگە جۇۋا كىيگەن، بېشىدىكى قۇلاقچىسىنى ئېڭەكتىن ئېتىۋالغان كىشىلەر قوللىرىغا تاياق - توقماق ئالغان ھالدا ئېھتىيات بىلەن دەسسەپ كېلىشەتتى. لېكىن، ئاياغ ئاستىدىكى قار بولسا توختىماي غىچىلدايتتى. كېلىۋاتقانلارنىڭ گاھى بىرلىرىنىڭ قولتۇقىدا بىر - ئىككى تال ئوتۇن بار ئىدى. ھەممەيلەنگە تاڭ ئېتىشتىن بۇرۇن قورغان ئەتراپىغا يېتىپ بېرىپ، قورغاننى قورشىۋېلىش، بامدات نامىزىغا ئوقۇلغان ئەزاننىڭ ئۈنى ئاڭلانغان ھامان گۈلخان يېقىپ «ئاچىل، ئاچىل، گۈل ئاچىل» دېگەن جەڭ ناخشىسىنى ئېيتىشقا بۇيرۇلغانىدى:

قۇمۇللۇق دېگەن باتۇر، ئاچىل،
تاشىنىڭ ئۈستىدە ياتۇر، ئاچىل.
ئۆشىنىدە پەرەڭ مىلتىق، ئاچىل،
دۈشمەننى خىللاپ ئاتۇر، ئاچىل.
ئاچىل، ئاچىل، گۈل ئاچىل، (قايتۇرما)
ئاچىلمىساڭ گۈل قايدا ئاچىل.

دېگەن ناخشىنى ئېيتىپ بىر ـ بىرىگە مەدەت بېرىش بۈيرۇلغاندى. ھەممەيلەن قورغان بىلەن ئىككى يۈز مېتىرچە ئارىلىق قالدۇرۇپ توختاشتى ۋە تاڭ سەھەردىكى ئەزانىنىڭ ئاڭلىنىشىنى كۈتتى. قورغاننىڭ شەرق ۋە شىمالىي تەرەپلىرى قارلىق دالا ئىدى. قوزغىلاڭچىلارنىڭ جۈۋا ۋە قۇلاقچىلىرىنى ئاپئاق قىرو باغلاپ كەتكەنىدى، قاتتىق سوغۇقتىن قورقۇپ شۇمشىيىپ قالغان جىن شۇرىن ئەسكەرلىرى ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىنى قورشۇۋىلىشقا كەلگەنلىكىنى زادىلا سەزمەيتتى. قىش كېچىسى ئۇزۇن ۋە قاتتىق سوغۇق بولغاچقا قوزغىلاڭچىلار ئۇچۇن بەكمۇ جاپالىق ۋە تاڭ ئاتماس كېچە بولۇپ تۇيۇلاتتى. ھەممە ئادەمنىڭ كۆزى شەرقتىن چىقىدىغان چولپان يۇلتۇزدا ئىدى. سوغۇقتىن، بولۇپمۇ شەرقتىن ئۇرۇپ تۇرىدىغان ئىزغىرىن شامالدىن ساقلىنىش ئۈچۇن ئۇلار گودانلارغا ياكى سۇ ئويۇۋاتكەن كامارلارغا كىرىۋالاتتى. دالدا جايلاردا تۇگۈلۇپ ئولتۇرۇشاتتى. لېكىن، قار بىلەن توشقان مۇنداق جايلاردا ئولتۇرۇش ناھايىتى تەس ئىدى. ئەزاندىن بۇرۇن ئوت قالاش، تاماكا چېكىش قەتئىي مەنئى قىلىنغانىدى.

ئاخىر قوزغىلاڭچىلار تەقەززالىق بىلەن كۈتكەن ۋاقىتقا ئاز قالدى. يىراق شەرقتىكى ئۇپۇق سىزىقىدا چولپان يۇلتۇزى كۆرۈندى. ھەممەيلەن «ئۇھ» دەپ يېنىك نەپەس ئېلىشتى. ئۇزاق ئۆتمەي چولپان يۇلتۇزى خېلى كۆتۈرۈلدى. تەرەپ ـ

تەرەپتە ئەزان ئېيتىلىشقا باشلىدى. قوزغىلاڭچىلار ئۆز ئۆيلىرى-
دە تەييارلىغان سۇمايغا چىلانغان مەشئەللەرگە ئوت يېقىپ،
كېچە ئېلىپ كەلگەن ئوتۇنلاردا گۈلخان يېقىلدى. مىڭلاپ گۈل-
خان ئوتلىرى ئاسمان گۈمبىزىنى قىزارتىپ، تاڭ ئالدىدىكى
قاراڭغۇلۇقنى يورۇتتى. كونا قورغان ئوت چەمبىرىكى ئىچىدە
قالدى. بۇنى كۆرۈپ ھەيران بولغان قاراۋۇللار باشلىقلىرىغا
خەۋەر قىلىشقا ئالدىراشتى. كونا قورغان ئاجايىپ بىر غۇلغۇلا
ئىچىدە قالدى. ئوت يالقۇنىدىن شاتلانغان دېھقان قوزغىلاڭچىلە-
رى گۈلخان ئەتراپىدا ئولتۇرۇپ، ئاۋازلىرىنىڭ بارىچە ناخشا
ئېيتماقتا ئىدى. تۆت تەرەپنىڭ ھەممىسىدىن ئاڭلىنىۋاتقان ناخ-
شا ئاۋازى سەھەر ئاسمىنىدا جاراڭلاپ، قورغان تاملىرىدىن
ھالقىپ ئۆتۈپ، جىن شۇرىن ئەسكەرلىرىنىڭ يۈرەكلىرىنى تىت-
رىتەتتى. كونا قورغان ئالاقزادىلىك ئىچىدە قالدى.

ئاستا ـ ئاستا تاڭمۇ ئاتتى. قورغان ۋە ئۇنىڭ ئۈستىدىكى
ئادەملەر ئاشكارا كۆرۈندى. جىن شۇرىن ئەسكەرلىرى قورغان
كونگورىلىرىدىن نېمە قىلىشىنى بىلمەي قاراپ تۇرۇشاتتى. ئەت-
راپتا يېقىلغان مىڭلاپ گۈلخانلار قوللىرىغا تاياق ـ توقماق،
پالتا، قىلىچ، قارا مىلتىق ئالغان سانجاق ـ سانجاق ئادەملەرنى
كۆرگەندە ئۈلارغا تىترەك ئولاشتى. مانا شۇلار تۆنۈگۈنلا ئۆزلە-
رى ئۈچۈن ئوتۇن، سامان، ئاشلىق، گۆش ـ ياغ توشۇيدىغان
قۇللار ئىدى. بۈگۈن بولسا يانار تاغ پارتلىغاندەك ھۆركىرەش-
مەكتە...

بۇ قورغان 1888 ـ يىلى سېلىنغان بولۇپ، سەل كەم
يېرىم ئەسىر بولغانىدى. ئۇ چاغلاردا زوزوڭتاڭ شىنجاڭنى
بىرلىككە كەلتۈرگەندىن كېيىن بۇ يەر ئەسلىدە ياقۇپبەگنى
قەستلەپ ئۆلتۈرگەن خوتەن ھۆكۈمرانى نىياز ھېكمبەگكە سۇ-
يۇرغال قىلىپ بېرىلگەنىدى. كېيىنرەك نىياز ھېكمبەگنىڭ
ئىككى يۈزلىمىلىكى ئاشكارىلانغاندىن كېيىن چىڭ سۇلالىسى

تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن. ئۇنىڭ بۇ يەردىكى ئادىمى توقسۇنبەگ مەنسەپتىن ئېلىپ تاشلانغان. ئۇ چاغلاردا چاقىلىق 1888 ـ يىلى قۇرۇلغان شىڭ پىڭ ناھىيە قارمىقىدىكى بىر بەگلىك بولۇپ، كۆنچىدىكى ناسىر بەگنىڭ باشقۇرۇشىدا بولغان. بۇ يەرنى ناسىر بەگنىڭ ئورنىدا قۇربان غوجابەگ باشقۇرغان ھەم تۇرپانلىق زايىتبەگ نازارەتچى بولغان. شۇ يىلى ناسىر بەگ مۇشۇ قورغاننى سالدۇرۇپ، چىڭ سۇلالىسىنىڭ دورالدا[1]تۇ-رۇشلۇق قوشۇنلىرىنىڭ يېرىمىنى يۆتكەپ كەلگەن. بۇ قورغان ناھىيە بازىرىنىڭ شەرق تەرىپىدە بولۇپ، شەرققە سوزۇلغان چوڭ كوچىنىڭ ئاخىرىغا جايلاشقان. ئۇنىڭ شەرق، شىمال تەرەپلىرى تېرىلغۇ يەرلەر بىلەن، غەرب تەرىپى كوچا، جەنۇب تەرىپى چوڭ يول ۋە باغلار بىلەن ئورالغان. بۇ يەردە ئەسكەر تۇرغۇزۇش بىلەن خەلق ئۇستىدىكى ئالۋاڭ ـ سېلىق تېخمۇ كۆپەيىپ، زۇلۇم كۈچەيىپ كەتكەن.

مىنگو قۇرۇلۇپ ياڭ زىڭشىن ھۆكۈمرانلىق قىلغان يىللار-دا بۇ يەردە تۇرۇۋاتقان ئەسكەرلەر كۆپەيىپ بىر پولكقا يەتكەن. جەنشىكۈي تۇەنجاڭ بولۇپ تۇرغان زامانلاردا ئۇ گەنسۇدىكى ئۆز يۇرتلۇقلىرىدىن تەكلىپ قىلىپ مۇشۇ قورغانغا يېقىن جايدا ئەسكەرلەر ئۈچۈن پاھىشخانا، قاۋاقخانا، قىمارخانا، ئەپيۇنخانا ۋە گۆرۈخانا ئاچقان. بۇ قىمارخانا، گۆرۈخانىلار ھەر كۈنى نۇرغۇن ئادەمنى مال ـ دۇنيادىن ئايرىپ تۇرغان. پاھىشخانا، قاۋاقخانىلار ئىجتىمائىي ئەخلاققا ئېغىر تەسىر يەتكۈزگەن. يەر-لىك كىشىلەر ھاراقنى «ھارام» دەپ بىلگەچكە قاۋاقخانا خوجا-يىنلىرىنىڭ تاپاۋىتى ئانچە ياخشى بولمىغان. لېكىن، بەزى ئوغرى ـ قاراقچىلار پاھىشخانىغا كىرىپ تەتەيلەرنى «تېتىپ»

---

① دورال ـ چاقىلىقتىن ئىككى يۈز كىلومېتىر شىمالدا، كورلا ـ چاقىلىق تاشيولىنىڭ بويىدا ـ ئاپتور.

باققان هەم ئۆزلىرىنىڭ بۇ «تېتىپ» باققانلىقىنى داۋراڭ سېلىشقان. ئۇيغۇرلارنىڭ پاھىشخانىغا كەلگەنلىكىنى كۆرگەن قاۋاقخانا خوجايىنلىرى پاھىشخانا خوجايىنلىرى بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، ئۇلارغا ھاراقنى ھەقسىز بەرگەن ۋە ھاراق ئىچكەندە تەتەيلەرنىڭ تەمىنىڭ باشقىچە بولىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرگەن. شۇنىڭ بىلەن بەزىلەر ھەم ھاراققا، ھەم جالاپقا ئۆگىنىپ قالغان. بۇنىڭ بىلەن ئىجتىمائىي ئەخلاق بۇزۇلۇپ، بەزى شاللاق ياشلار يولدىن چىققان. شۇنداقلا پاھىشخانىلار جەنۇبىي شىنجاڭدىن ئېزىپ - تېزىپ كېلىپ قالغان ئاياللارنى ھەر خىل ۋاستىلەر ئارقىلىق قولغا چۈشۈرۈۋېلىپ، ئۇياق - بۇياققا ئۆتۈپ تۇرغان كارۋانلارنى قاقتى - سوقتى قىلىشتا دەسمايە قىلىۋالغان. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ پاھىشخانا، گۆرۈخانا، قاۋاقخانا، قىمارخانا، ئەپيۇنخانىلار پۈتۈن خەلقنىڭ لەنەت نەپرىتىگە قالغان. غەزەپلەنگەن خەلق ئۇلارنى تاقاشنى تەلەپ قىلغان بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ كەينىدە جەنشكۇي[1]بولغاچقا ئۇلارغا ھېچكىمنىڭ كۈچى يەتمىگەن.

ياڭ زىڭشىن ئۆلتۈرۈلۈپ، جىن شۇرىن ھوقۇق تۇتقاندىن كېيىن، جەنشكۇي لۇيجاڭلىققا ئۆستۈرۈلۈپ، كورلىغا يۆتكەپ كېتىلگەن. ئۇنىڭ ئورنىغا جاڭ فامىلىلىك دۇمچەك بىر كىشى كوماندىر بولۇپ قالغان. ئادەتتە كىشىلەر ئۇنى «دوك يىڭجاڭ» دەپ ئاتىغان. مانا بۇ «دوك يىڭجاڭ» قوماندانلىقىدىكى جىن شۇرىن ئەسكەرلىرى تۇرۇڤاتقان كونا قورغاننىڭ ئېگىزلىكى ئون مېتىر، ئايلانمىسى بىر كىلومېتىر، تۆت بۇرجىكىدە تۆت دانە پوتەي، تاملىرى قېلىن ھەم كونگورىلىق، ناھايىتى يوغان، ھەم قېلىن دەرۋازىسى جەنۇبقا قاراپ تۇراتتى. دەرۋازىنىڭ ئۈس-

---

① جەنشكۇي 1933 - يىل 1 - ئايدا كورلىدا قوزغىلاڭچىلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن.

تىده ئالاهىده ياسالغان راۋاق بار. دەرۋازىنىڭ ئۈدۈلىدا يولنىڭ جەنۇبىدا چوڭ بىر كۆل بار. ئەسكەرلەر مۇشۇ كۆلدىن سۇ ئىچەتتى. قوزغىلاڭچىلار شتابى دۇشمەننى كۆلگە يېقىن كەلتۈرمەسلىك ئۈچۈن كۆلنىڭ جەنۇبىدىكى ناسىر ھاجىمنىڭ بېغىغا موسولباي ئېلىپ كەلگەن قوراللار ۋە ئوۋ مىلتىقلىرى بىلەن قوراللانغان مەرگەنلەرنى ئورۇنلاشتۇردى. ئۇلار باغنىڭ تېمىدىن تۆشۈك ئېچىپ قورغان دەرۋازىسىنى قارىغا ئېلىشتى.

*　　*　　*

چۈش مەزگىلى. قۇياش پارقىراپ تۇرسىمۇ پۈتۈن جاھان ئاپئاق قارغا كۆمۈلگەنىدى. شەرقتىن ئۇرۇپ تۇرغان سوغۇق شامال يۈزلەرنى يالاپ ئېچىشتۇرۇپ ئۆتەتتى. بۇنداق بولۇش ھەر يىلى باھار كېلىشتىن بۇرۇنقى بىر خىل ھادىسە ئىدى. دېمەك، ئۇزاق ئۆتمەي ھاۋا ئىللىپ باھار كېلىشتىن بېرىلگەن شەپە ئىدى. قوزغىلاڭچىلار ئۇ يەر، بۇ يەردىكى گۈلخان ئەتراپلىرىدا ئۆيلىرىدىن ئېلىپ كەلگەن نانلىرىنى ئوتقا قاقلاپ يۇمشىتىپ غاجاپ ئولتۇرۇشاتتى. ئۇلار پۈتۈن كېچە ئۇخلىمىغاچقا ھازىر گۈلخان ئوتلىرىنىڭ ئىسسىقىدا بەدەنلىرى بوشاپ مۇگدىشەتتى. ھەربىر مەھەللە بىر توپ بولۇپ قورشاۋغا قاتناشقانلىقتىن ئۇلارنىڭ بەزىلىرى ئۇخلاپ يەنە بەزىلىرى قورغاندىن كۆز ئۈزمەيتتى. پەقەت قورغان دەرۋازىسىنىڭ ئۈدۈلىدىكى ناسىرھاجىمنىڭ بېغىغا جايلاشقان قوزغىلاڭچىلار جىددىي ھالەتتە ئىدى. ئۇلارنىڭ كۆپچىلىكى ئوۋچى مەرگەنلەر بولۇپ، ئۇلارغا دۇشمەننى دەرۋازىدىن چىقىشقا يول قويماسلىق توغرىسىدا بۇيرۇق بېرىلگەنىدى. ئەگەر دەۋازىدىنلا چىقىسا دۇشمەنلەر قورغان تېمىدىن سىيرىلىپ چۈشەلمەيتتى. ئەگەردە چۈشمەكچى بولغانلار سېزىلىپ قالسا ئېگىز تامدىن چۈشۈپ بولغۇچە ئۇنى قوزغىلاڭچىلار

جەھەننەمگە يولغا سالاتتى. شۇڭا، قورغان دەرۋازىسىنى كۆزد-
تىش ئىنتايىن مۇھىم ۋەزىپە ئىدى. ئەگەردە سەللا بىخەستەلىك
قىلىنسا ياخشى قوراللانغان دۇشمەن دەرۋازىدىن چىقىپ قوزغـ-
لاڭچىلارغا ھۇجۇم قىلىشى ياكى قورغان ئالدىدىكى كۆلدىن سۇ
ئېلىپ پايدىلىنىپ كېتىشى مۇمكىن ئىدى، شۇڭا مەرگەنلەر ئۆز
زىممىسىدىكى ۋەزىپىنىڭ ئېغىرلىقىنى ھېس قىلىپ دەرۋازىدىن
كۆز ئۇزمەيتتى. قۇياش چىڭ چۈش بولغاندا بازار تەرەپتىن
قوللىرىغا ئاق بايراق تۇتقان ھالدا بىرمۇنچە ئادەم قورغانغا قاراپ
كەلدى. قوزغىلاڭچىلار ئۇلارنى دەرھال تونۇدى. بايراق كۆتۈر-
گىنى سامساق كۆكبېشى، قالغانلار ئابدۇكېرىم ئەلەم، ئېزىز
ھاجى، قاسىم ھاجى، ھاشىمبەگ، مەمەتشاھ ھاجى قاتارلىقلار
بولۇپ، ئۇلاردىن باشقا يۈسۈپ رەئىس، تەرجىمان سۈپىتىدە
ۋاڭ نىيازنىڭ كاتىپى ياڭ داۋۇر قاتارلىق ئون نەچچە كىشى
ئىدى. بۇلار قورشاۋدا قالغان دۇشمەنلەرگە بەلگىلىك ۋاقىت
ئىچىدە جاۋاب بېرىدىغان ـــ خوجىنىياز ھاجىم نامىدىن يېزىل-
غان خەتنى (ئولتىماتومنى) تاپشۇرۇش ئۈچۈن كەلگەن قوزغـ-
لاڭچىلارنىڭ ۋەكىللەر ئۆمىكى ئىدى. ئۇلار قورغان دەرۋازىسـ-
نىڭ ئالدىغا كېلىپ قورغان كونگورىلىرىدىن قاراپ تۇرغان جىن
شۇرىن ئەسكەرلىرىگە ۋاراقلىرىدى:
ـــ بىز قوزغىلاڭچىلارنىڭ ۋەكىلى، جاڭ يىڭجاڭ بىلەن
كۆرۈشمىز ھەم مۇھىم خەت ئېلىپ كەلدۇق. دەرۋازىنى ئې-
چىڭلار. ياڭ داۋۇرنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان قاراۋۇل:
ـــ سىلەر كۈتۈپ تۇرۇڭلار، مەن يىڭجاڭغا خەۋەر
قىلاي، ـــ دېدى.
ئارىدىن ئون مىنۇتچە ۋاقىت ئۆتتى. دەرۋازا قىيا ئېچىل-
دى. ۋەكىللەر ئۆمىكى بىر ـ بىرلەپ كىرىپ كەتتى. ئۇلار
كىرگەن چاغدا دوك يىڭجاڭ ئۆزىنىڭ بىر قىسىم ئادەملىرى
بىلەن ئىچكىرىكى ھويلىدا قولىنى كەينىگە تۇتقان ھالدا تۇراد-

تى. لېكىن، ئۇنىڭ رەڭگىنىڭ ئۆڭسىلى يوق ئىدى. ۋەكىللەر ئۆمىكى مۇھاپىزەتچى قىسىم تۇرىدىغان تاشقىرىقى ھويلىدىن ئۆتۈپ ئىچكىرىكى ھويلىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كېلىپ توختىدى.

— نېمە گەپ؟ — دېدى دوكى يېڭجاڭ ھېچقانداق تەكەللۇپ قىلمايلا.

— بىز خوجىنىياز ھاجىمدىن خەت ئېلىپ كەلدۇق، — دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەم يانچۇقىدىن بىر دانە لىپاپىنى چىقىرىپ. ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ياڭ داۋۇر دانىمۇ دانە قىلىپ تەرجىمە قىلىپ بەردى.

— ھە... ھە مەن سىزنى تونۇيدۇ دا ئاخۇن، — دەپ دوكى يېڭجاڭ ئۆزى كېلىپ خەتنى تاپشۇرۇۋالدى. لېكىن، ئۇ-نىڭ خەتنى تۇتقان قوللىرى تىترەيتتى. ئۇ ۋەكىللەرنى بىر چوڭ ئۆيگە باشلىدى. ئۆي سوغۇق بولسىمۇ تالادىن ياخشى ئىدى. ئۇ لىپاپىنى ئېچىپ خەتنى كۆردى. خەت ئۇيغۇرچە بولغاچقا ئوقۇيال-ماي ياڭ داۋۇرغا بەردى.

— مەن ئوقۇيالمىدىم.

بۇ خەت باھاۋۇدۇن ھاجىنىڭ ئۆيىدە موسولباي تەرىپىدىن تەييارلانغان بولۇپ، دۇشمەننى تىز چۆكتۈرۈش ئۇچۇن قوللاڭ-غان تەدبىر ئىدى. خەتنى ئابدۇكېرىم ئەلەم خۇددى بۇيرۇق بېرىۋاتقان كوماندىردەك كۆتۈرەڭگۈ ئاۋازدا ئالدىرىماي جۇملىمۇ جۇملە ئوقۇدى. ياڭ داۋۇر جۇملىمۇ جۇملە تەرجىمە قىلدى. خەتنىڭ مەزمۇنى مۇنداق ئىدى:

«جىن شۇرىن ئەسكەرلىرىنىڭ كوماندىرى جاڭ يېڭجاڭغا:

مەنكى خوجىنىياز ھاجى بەش مىڭ لەشكەر بىلەن تىكەنلىك-كە يېتىپ كەلدىم. سىلەر دەرھال قورال تاپشۇرۇپ تەسلىم بولۇڭلار. شۇنداق قىلساڭلار سىلەرنىڭ بىخەتەرلىكىڭلار قوغدا-لىدۇ. مال ـ مۇلكۇڭلارغا تەگمەيمىز. خالىغان يەرگە كەتمەك-

چى بولساڭلار يولغا سېلىپ قويىمىز. ئەگەردە قارشىلىق كۆر-سەتسەڭلار كۆكۈم - تالقان بولىسىلەر. بىزدىن ھەرگىز شەپقەت كۈتمەڭلار.

خوجىنىياز ھاجى. مىنگوندىڭ 22 - يىلى 1 - ئاينىڭ 25 - كۈنى.»

— جاڭ كاتىپ، — دەپ توڭلىدى دوك يىگىتجاڭ خەت ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن ياش بىر ئەسكەرگە، — ماڭۇ كىشى ئېيتىپ بەرسۇن. سەن خەتنىڭ خەنزۇچە نۇسخىسىنى يېزىۋال.

— مانا ھازىر، — دەپ جاڭ كاتىپ بېرىپ بۇلۇڭدىكى شىرە ئۈستىدە تۇرغان يۇڭ قەلەم، سىيا ۋە بىرنەچچە ۋاراق قەغەزنى ئېلىپ تەييارلاندى. ياڭ داۋۇر خەتنىڭ مەزمۇنىنى ئېيتىپ بېرىشكە باشلىدى. لېكىن، سىيا توڭلاپ قالغاچقا نېرى-قى ئۆيدىن باشقا سىيا ئېلىپ چىقتى.

— ماقۇل مەن باشقىلار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ جاۋابىنى بېرەي. ئەتە ئەتىگەندە جاۋابىنى بېرىمەن، — دېدى ئۇ خەتنى كۆرۈپ بولۇپ.

— ئۇنداق بولسا مۆھلەت بىر كېچە كۈندۈز، — دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەم موسولبايىنىڭ تاپشۇرۇقىنى ئەسلەپ، — ئەتە چۈشتە مۆھلەت توشىدۇ.

ئۇلار قايتىپ چىققان چاغدا قوزغىلاڭچىلار جىددىيلىشىپ قالغانىدى. چۈنكى، ئۆز باشلىقلىرىنى دۈشمەننىڭ ئۆلتۈرۈۋې-تىشىدىن ئەنسىرىگەنىدى. قوزغىلاڭچىلارنىڭ ۋەكىللىرى قاي-تىپ كېتىش بىلەن دۈشمەنلەر غۇلغۇلا قىلىشقا باشلىدى:

— ئۇلارنى گۆرۈ ئورنىدا تۇتۇپ قالغان بولساق ھاياتىمىز كاپالەتكە ئىگە بولاتتى، — دېدى ئەپيۇننى تولا چەككەچكە چىرا-يى سارغىيىپ كەتكەن ۋاڭ لەنجاڭ.

— بولمايدۇ، — دېدى دوك يىگىتجاڭ تاماكا چېكىۋېتىپ.

— نېمىشقا بولمايدىكەن. ئۇلار قولىمىزدا بولسا ئەتراپتە-

كىلەر بىزگە ھۇجۇم قىلالمايتتى. ھۇجۇم قىلسا بىزمۇ ئۇلار-
نى. . . پىخ، ـــ دەپ ۋاڭ لەنجاڭ بارمىقىنى كارنىيىغا سۈركىدى.
ـــ سەن ئۆلتۈرمەكچىمۇ؟ ئەخمەق، ھەربىي قانۇندا ئەل-
چىگە ئۆلۈم يوق. ئەگەردە سەن ئۇلارنى ئۆلتۈرسەڭ، قوزغە-
لاڭچىلار بىزنى ساق قويامدۇ؟ مەن ماۋۇ بەش يۈز ئادەمنىڭ
ھاياتىغا مەسئۇل.
ـــ سىز مۇشۇ ياۋايىلار بىزنى يېڭەلەيدۇ دەپ ئويلامسىز؟
ـــ بۇلار يېڭەلمىگەن تەقدىردىمۇ كېلىۋاتقان بەش مىڭ
نەپەر قوشۇن ئازمۇ؟ بۇنىڭغا نېمە دەيسەن؟
ـــ ئۇ گەپ يالغان بولسىچۇ؟
ـــ ئۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. يېقىندا كورلىدا
بىزنىڭ قەدىردان لۇيجاڭ ئۆلتۈرۈلدى. قول ئاستىدىكىلەرمۇ
قىرىپ تاشلاندى. ئەمدى نۆۋەت بىزگە كەلگەن ئوخشايدۇ. نۆ-
ۋەتچى ئوفىتسېردىن باشقا كوماندىرلارنىڭ ھەممىسى يىغىل-
سۇن. ماۋۇ خەتنى مۇزاكىرە قىلىپ باقايلى، ـــ ئۇ شۇنداق
دېگىنىچە چىقىپ كەتتى. ئۇنى ئەپيۇن خۇمارى تۇتقانىدى. باش-
قىلارمۇ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى.

* * *

قورشاۋ ئۇچىنچى كۈنگە قەدەم قويدى. بەلگىلەنگەن مۇد-
دەتمۇ ئېشىپ كەتتى. دۈشمەندىن تېخىچە جاۋاب يوق. تۇنۇگۈن
قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن خەلقنىڭ ۋەكىللىرى سۈرۈك خەتكە جاۋاب
بېرىشنى تەلەپ قىلغان بولسىمۇ، ئۇلار بىلەن كۆرۈشۈشكە ھېچ-
كىم چىقمىدى. پەقەت قورغان كونگورىسىدىن:
ـــ يىگىرىڭ ئاغرىپ قالدى. ھېكچىم بىلەن كۆرۈش -
مەيدۇ، ـــ دېگەن جاۋابنى ئالدى. بۇگۈن قۇياش غەلىتە چېچە-
لىپ چىقتى. بۇنىڭدىن چوڭ ياشتىكى پېشقەدەملەر شۇنىرغان

بولىدىغانلىقىنى جەزم قىلىشتى. بۇ ھەر يىلى ئاخىرقى قىشتا بولىدىغان ھادىسە ئىدى. ئۇزاق ئۆتمەي قار توزىڭى پەيدا بولدى. قوزغىلاڭچىلار ئەتىگەندىلا مەھەللە ـ مەھەللىدىن كەلگەن ئىسسىق ئان بىلەن ناشتا قىلىپ تەييار بولۇپ تۇرۇشتى. چۈنكى، دۈشمەن يەنە جاھىللىق قىلسا قورغانغا ھۇجۇم قىلىش لازىملىقىنى ھەممەيلەن چۈشىنەتتى. ئۇرۇش دېگەن قانسىز بولمايدۇ ـ دە...

سائەت توققۇزلاردا قورغان دەرۋازىسى ئېچىلىپ، مۇرىسىدە بىردىن ئەپكەشتە ئىككىدىن سۇغا[1] كۆتۈرگەن سەككىز ئەسكەر چىقتى. ئۇلارنىڭ كۆلگە سۇغا چىققانلىقى ئېنىق ئىدى، شۇنداقلا قوزغىلاڭچىلارنى سىناپ باقماقچى بولغانلىقىمۇ ئېنىق ئىدى. ئۇلار قورغان دەرۋازىسىدىن ئون قەدەمچە ماڭسا ـ ماڭمايلا قورشاۋدا تۇرۇۋاتقان دۈشمەنلەرنىڭ دەرۋازا بېشىدا تۇرۇۋاتقان ئەسكەرلىرى كۆلىنىڭ جەنۇبىدىكى ناسىر ھاجىمنىڭ بېغىنى شىددەت بىلەن ئوققا تۇتۇپ، ئۆز ئادەملىرىنىڭ سۇنى ئوڭۇشلۇق ئېلىۋېلىشىغا پۈرسەت يارىتىپ بەرمەكچى بولدى. ئۇلارنىڭ ئاتقان ئوقلىرى قوزغىلاڭچى مەرگەنلەرنى دەرھال ھەربىتكە كەلتۈردى. لېكىن، قېلىن لاي تامدىن ئوق ئۆتمىدى ۋە قوزغىلاڭچىلارغا زىيان يەتكۈزەلمىدى. ئۇلار دەرھال ئۆزلىرى تامدىن ئېچىۋالغان ئېتىش تۆشۈكلىرىدىن سۇغا چىققان دۈشمەن ئەسكەرلىرىنى ئوققا تۇتۇشقا باشلىدى. نەتىجىدە ئالتە ئادەمگە ئوق تېگىپ يىقىلدى. ئۇلارنىڭ «ئەيىو» لىغان ئاۋازلىرى سەھەر ئاسمىنىدا يىراقلارغا كەتتى. ساق قالغان ئىككى دۈشمەن ئەسكىرى ئەپكەشنى تاشلاپ قورغان دەرۋازىسىدىن قېچىپ كىرىپ كەتتى. دۈشمەننىڭ قورغان ئۈستىدىكى ئوت كۈچىمۇ ئېتىشتىن توختىدى. قورغان ئىچى گۈرىستان جىمجىتلىقىنى ئالدى. قوزـ

---

① سوغا ـ ياغاچ چېلەك.

غىلاڭچىلار شتابى قورغان ئۈستىدە كۆرۈنگەن دۈشمەنلەرنى ئوققا تۇتۇش توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈردى. سائەت ئونلاردا يارىلانغان بىر دۈشمەن ئەسكىرى ئىگراشقا باشلىدى. ئاۋازىنى ئاڭلاپ بىر نەپەر دۈشمەن قورغان كونگورىسىدىن بېشىنى چىقىرىپ قارىغا- نىدى، «پاك» قىلغان ئوق ئاۋازى بىلەن تەك قورغان تېمىغا ئارتىلىپ بېشى ساڭگىلاپ قالدى. ئۇنىڭ مېڭىسى چۈۋۈلۈپ كەتكەنىدى. شۇنىڭدىن كېيىن دۈشمەنلەر كۆرۈنگەن هامان قوز- غىلاڭچىلار ئوققا تۇتۇپ تۇردى. چۈش ۋاقتىغا كەلگەندە قورغان ئۈستىدە ئادەم ئەمەس بىرەر سايىمۇ كۆرۈنمىدى. ئۇلارنىڭ نېمە قىلۇاتقانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى.

دۈشمەنگە تەسلىم بولۇش توغرىسىدا بېرىلگەن سۈرۈك ۋاق- تىنىڭ ئۆتۈپ كەتكىنىگە يەنە بىر سوتكا بولۇپ قالدى. جۈدۇن چىقىپ قار قۇيۇنى چۆرگىلەشكە باشلىدى. هاۋا بەكلا سوغۇق بولغاچقا قوزغىلاڭچىلارنى سوغۇق قىيناشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە قوزغىلاڭچىلاردا قورال - ياراغ بەك ئاز بولغاچقا، بىر قىسىم پىدائىيلار كېتىپ قالسا دۈشمەنگە تاقابىل تۇرۇش تەسكە توختايتتى. شۇنداقلا ئۇياق - بۇياقتىن قاچقان دۈشمەنلەر كې- لىپ قالغان تەقدىردە ئىش تېخىمۇ چاتاق بولاتتى. شۇڭا، بۇ- گۈن كېچىدىن قالدۇرماي قورغانغا هۇجۇم قىلىش ۋە ئۇنى يەر بىلەن يەكسان قىلىش لازىم ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن قوزغىلاڭچى- لار شتابى بۇگۈن كېچىدىن قالدۇرماي قورغاننى ئېلىشنى قارار قىلدى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئەڭ ئاۋۋال قورغان دەرۋازىسىنى بۇزۇش ياكى تامنى پارتلىتىش لازىم ئىدى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئەلۋەتتە پارتلاتقۇچ دورا ياكى بىر گرانات باغلىمى كېرەك ئىدى. لې- كىن، بۇنداق نەرسىلەر قوزغىلاڭچىلاردا يوق ئىدى. قانداق قىلىش كېرەك؟ ئەگەر شوتا قويۇپ قورغان تېمىغا يامىشىپ چىقسىچۇ؟ بۇنداق قىلىش بىكاردىن - بىكار ئۆزىنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بەرگەنلىك بولاتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇيان ئويلاپ - بۇيان

ئويلاپ ئاخىر قورغاننى ئېلىشتا تۇن قاراڭغۇسىدىن پايدىلىنىپ، دەرۋازىغا ئوت قويۇپ كۆيدۈرۈۋېتىپ، يول ئېچىش قارار قىلىندى. بۇ ئىشنى قىلىشقا سامساق كۆكبېشى بىلەن ئابدۇكېرىم ۋە موسولباينىڭ يىگىتلىرىدىن بىر كىشى بارىدىغان بولدى. ئۇلار ناھايىتى باتۇر كىشىلەر بولۇپ، ئاسانلىقچە تۆت - بەش كىشىگە بوي بەرمەيدىغان ئادەملەر ئىدى. ئۇلار يېرىم كېچە بولغاندا باشلىرىغا ئوقتىن مۇداپىئە كۆرۈش ئۈچۈن كىگىزنى ئارتىۋېلىپ مايغا چىلانغان بىرنەچچە ماتا بىرئاز قومۇش ۋە ئوتۇن ئېلىپ بېرىپ دەرۋازىغا ئوت قويىدىغان بولدى. قالغانلار- دىن بارلىق مەرگەنلەر دەرۋازىغا ئوت يېقىلغان ھامان ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، قورغانغا باستۇرۇپ كىرىپ، تاڭ ئاتقۇچە ئىشنى تۈگە- تىش قارار قىلىندى.

لېكىن، بۇ قارار ئەمەلگە ئاشماي تۇرۇپلا دۈشمەن تەسلىم بولدى. قۇياش ئەمدىلا چۈشتىن قايرىلغان چاغدا قورغان ئۈستە- دە ئاق بايراق پەيدا بولدى. ئۇنىڭ بىرى دەرۋازا ئۈستىگە قالغانلىرى تۆت بۇرجەكتىكى پوتەيلەرگە ئېسىلدى. بۇ خەۋەر يېتىپ كەلگەن چاغدا قوزغىلاڭچىلار شتابىدا مۇزاكىرە ئاياغلە- شىپ، كىشىلەر تارقىلىش ئالدىدا تۇراتتى.

ـــ دۈشمەن ئاق بايراق چىقاردى.

ئابدۇكېرىم ئەلەم باشچىلىقىدىكى قوزغىلاڭ رەھبەرلىرى يېتىپ كەلگەن چاغدا قورغان دەرۋازىسى ئوچۇق تۇراتتى. قور- غاننىڭ تاشقىرىقى ھويلىسىغا قوراللار يىغىپ قويۇلغان. ئەس- كەرلەر بىر چەتتە تىزىلىپ تۇراتتى. قوزغىلاڭ رەھبەرلىرىنى كۆرۈپ، دوك يىگىتلىرىدىن بىرى ئالدىغا چىقىپ، دوكلات قىلدى:

ـــ دا ئاخۇن بىز تەسلىم بولدۇق. بۇ ئۇچ كۈندە بىزدىن توققۇز ئادەم چىقىم بولدى. بىر ئادەم ئېغىر يارىلاندى. ئۆلگەن- لەردىن ئىككى ئادەمنى قول ئاستىدىكىلەر ئېتىپ تاشلىدى. قالغانلار سىلەردىن شەپقەت كۈتىدۇ. بىزگە بەرگەن ۋەدەڭلەرنى

ئۇنتۇماسلىقىڭلارنى ئۈمىد قىلىمىز. يەنە بىر ئىلتىماسىم ئادەم-لىرىم ئۇسسۇزلۇقتىن ھالىدىن كەتتى. رۇخسەت قىلساڭلار! سۇ ئىچىۋالسا...

ــ ماقۇل، ــ دېدى ئابدۇكېرىم ئەلىم، ــ ئاۋۋال قورال - ياراغلارنى كۆرەيلى.

ئۇلار بېرىپ قورال - ياراغلارنى كۆزدىن كەچۈردى. جەم-ئىي تۆت يۈز توقسان دانە مىلتىق، ئون ئالتە دانە چوڭ - كىچىك تاپانچا، ئوق خالتىلىرىدىكىدىن باشقا يىگىرمە بەش ساندۇق ئوق، بىر دانە دۇربۇن. مىلتىقلارنىڭ كۆپىنچىسى كونا رۇس مىلتىقلىرى بولۇپ، بۇ مىلتىقلار بىرىنچى دۇنيا ئۇرۇشى-دا ئۆز ۋەزىپىسىنى ئۆتەپ بولغان مىلتىقلار ئىدى. ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ بۇيرۇقى بىلەن ھەممە ياقنى ئاختۇرۇپ چىقتى. لې-كىن، باشقا نەرسە تېپىلمىدى. شۇ كۈنى كەچكىچە تەسلىم بولغان ھەربىي ئەسىرلەرگە ئون بەش كۈنلۈكتىن ئوزۇق بېرىل-دى. شەخسىي مۈلكىگە تەگمىدى. ئۇلار ھايات قالغىنىغا خۇش بولۇپ شۇ كېچىسىلا كۆزدىن يوقالدى.

شۇ كۈنى كەچتە تەسلىم بولغان جىن شۇرىن ئەسكەرلىرى-دىن غەنىيمەت ئېلىنغان قورال - ياراغلاردىن بىر قىسمىنى قوزغىلاڭچىلارغا تارقىتىپ بەردى. قالغان قىسمىنى ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ تىكەنلىك مەھەللىدىكى جايىغا توشۇدى. كونا قورغا-نىڭ ئىچىدىكى نۇرغۇن ئۆيلەر بۇزۇپ تاشلىنىپ ياغاچ - تاشلە-رى ئېلىپ كېتىلدى ياكى ئوت قويۇپ كۆيدۈرۈۋېتىلدى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى
www.uyghurkitap.com

ئۇچىنچى باب

يامولنىڭ ئېلىنىشى

ئەجىلىڭنىڭ يېتىشى ــ قىلغان ئەيىبىڭدىن
ئەمەس، بەگ ئاكاڭنىڭ قانسىرىشىدىن. . .
ــ ئابدۇللا قادىرى

6 ــ فېۋرال.

كەچتە كونا قورغاننى ئالغان دېھقان قوزغىلاڭچىلىرى روھ-لىنىپ ئەتىسى زالىملارنىڭ ئۇگىسى بولغان شەنگەن يامۇلىغا يۈرۈش قىلدى. شەنگەن يامۇلى 3 ــ فېۋرال كۈنىلا كونا قورغان بىلەن تەڭ قورشۇۋلىنغانىدى. لېكىن، ئادەم ئاز، قورال ــ ياراغ يېتىشمىگەچكە شەنگەن يامۇلىدىكىلەر قارشىلىق كۆرسىتىپ يېقىن كەلتۈرمەيۋاتاتتى. شۇڭا، بۇ ئىشتا ئىلگىرىلەش بولمىدى. چۈنكى، يامۇلنىڭ تاملىرى خۇددى كونا قورغاندەك ئېگىز ھەم قېلىن. دەرۋازىلىرى ناھايىتى مۇستەھكەم ئىدى. ھاكىم ناھايىتى جاھىل ھەم زالىم بىر ئادەم بولۇپ، ھەربىيلەر-نىڭ ئۆزلىرىنى قۇتقۇزۇۋالىدىغانلىقىغا مۇتلەق ئىشىنەتتى.

ــ بۇنداق گادايلارنىڭ قولىدىن نېمە ئىش كېلەتتى؟ ــ دەيتتى ئۇ ئۆز ئادەملىرىگە، ــ ئۇلار ئېلىشىپ قاپتۇ. «تۇ-خۇمنى تاشقا ئۇرۇپ بولماس» دېگەن تەمسىلنى ئۇنتۇپ قاپتۇ. بىرمۇنچىسى دارغا ئېسىلغاندا ئاندىن ھوشىنى تاپىدۇ، بىز ئۇلارنى ئەقلىگە كەلتۈرۈپ قويىمىز.

شۇڭا، ئۇ جاھاللىق بىلەن يامۇلنىڭ بارلىق ئادەملىرىنى ھەربىرىنى كەلتۈرۈپ، ئاشۇ ئېگىز ھەم قېلىن تاملارغا تايىنىپ قوغدىنىپ تۇرۇۋاتاتتى. قوزغىلاڭچىلار قۇرۇق قول ھەم تەجرىبىسىز بولغاچقا ئامالسىز قالغانىدى. شۇنداقلا يامۇلنىڭ ئىچىدە ئاشلىق ئامبىرى، كۆل قاتارلىقلار بار ئىدى. شۇڭا، ئۇلار يەيدىغان ئاشلىق، ئىچىدىغان سۇدىن غەم قىلمايتتى. شۇنداق سەۋەبلەردىن شەنگەن يامۇلىغا بېكىنىۋالغانلارنىڭ يۈرىكى توق ئىدى. پەقەت كونا قورغان بىلەن بولغان ئالاقىسى ئۈزۈلۈپ قالغانىدى. ئۇ ھەربىي قىسىملارنىڭ قورال تاشلىغانلىقىدىن ئۇلارنىڭ خەۋىرى يوق ئىدى.

7 ـ فېۋرال كۈنى چۈشكىچە قوزغىلاڭچىلار يامۇل دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغىچە قىستاپ كەلدى. لېكىن، دەرۋازا ئىچىدىن ئېتىكلىنىڭ ئىدى. قوزغىلاڭچىلار بولسا توختىماي ۋارقىرىشاتتى.

ـــ دەرۋازىغا ئوت قويايلى.

ـــ دەرۋازىنى قومۇرۇۋېتەيلى.

ـــ تامنى كولاپ ئۆرۈۋېتىپ باستۇرۇپ كىرەيلى.

لېكىن، ئۇنۇملۇك بىرەر چارە تاپماي توختىماي ۋارقىرايتتى. بۇ ئاۋازلار بىردە توختاپ، بىردە كۈچىيىپ باراتتى. قوزغىلاڭچىلارنىڭ بۇ ئاۋازىنى ئاڭلىغان خەن دارىن ئامبال ۋە ئۇنىڭ بىر ئوچۇم جاھىل شايكىسى قورقۇنچ ئىچىدە لاغىلداپ تىترەپ تۇرسىمۇ يەنىلا جاھاللىق قىلىۋاتاتتى. ئامبال بولسا:

ـــ چىڭ تۇرۇڭلار، قۇرۇق قول گادايلار بىزنى ھېچ نەرسە قىلالمايدۇ. جاڭ يېڭجاڭ بىزنى چوقۇم قۇتقۇزۇۋالىدۇ ـــ دەيتتى. لېكىن، ئۇ ھازىرغىچە ھەربىيلەرنىڭ كەلمىگەنلىكىدىن ياكى بۇ گادايلارنى ئاتىنىڭ ئالدىغا سېلىپ قوغلىمىغانلىقىدىن ھەيران بولاتتى، بۇ زادى نېمە ئىش؟ ئۇ ئاخىر يامۇل تېمىنىڭ كونا قورغانىغا ئۇدۇل قىلىپ سېلىنغان كۆزىتىش مۇنارىغا ئۆزى چىقىپ قاراپ باقتى. قورغان كۆرۈنۈپ تۇرسىمۇ ئەتراپىدا ئىنسان

سى جىن يوق ئىدى. ئۇ تىت ـ تىت بولۇشقا باشلىدى. ئادەك يىڭجاڭنىڭ قورال تاپشۇرۇش ئېھتىمالىنى خىيال قىلغاندا قارا تەرگە چۆمۈپ كەتتى.

ـــ ياللا نېمە دېگەن قورقۇنچلۇق؟! . . . ـــ دېگىنىچە جايىدا ئولتۇرۇپ قالدى. شۇنداق بولسىمۇ چاندۇرماسلىق قارارىغا كەلدى.

قۇياش چۈشتىن قايرىلغان چاغ. قوزغىلاڭچىلارنىڭ غەزەپ ـ نەپرەتلىك ۋارقىراشلىرىغا قوشۇلۇپ، شەرقتىن چىقىۋاتقان شامال بارغانسېرى كۈچەيىپ كېتىۋاتاتتى. شامال قار ـ مۇزلارنى توپا بىلەن كۆمۈپ ئاپتاپ ئوبدان تەككەن جايلاردا ئەگىز پەيدا قىلغانىدى. بۇگۈن قوزغىلاڭ رەھبەرلىرى موسولىياي باشچىلىقىدىكى خوجىنىياز ھاجىم ۋەكىللىرىنى چىڭخەيگە يولغا سېلىش بىلەن ئالدىراش بولغاچقا كېلەلمىگەنىدى. قوزغىلاڭچىلارنى مەسئۇل ئاقساقاللىرى بىلەن ئونبېشىلار باشقۇرۇپ تۇراتتى. چۈشكە يېقىن ئالتۇن تاغدىكى موڭغۇللار ۋە گەنسۇ ـ چىڭخەيدىكى كۆپلىگەن تۇڭگان، خەنزۇ مۆتىۋەرلەر بىلەن تونۇش بولغان باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ ئىنىسى ئىمىن ھاجىمنىڭ يول باشلىشى بىلەن موسولىيالار يولغا چىقتى. شۇنىڭدىن كېيىن قوزغىلاڭچىلار شتابىنىڭ قارارى بويىچە سامساق كۆكبېشى، رۇستەم قاتارلىق بەش كىشىنى ئامبالنى تەسلىم بولۇشقا دەۋەت قىلىشقا ئەۋەتتى. ئۇلار شامال راسا كۈچەيگەن چاغدا قوللىرىغا ئاق بايراق تۇتقان ھالدا پەيدا بولدى. ئۇلار يامۇلنىڭ قارارىنى ئالدىغا كېلىپ دەرۋازىنى قاقتى.

ـــ كىم؟ سىلەر نېمە ئادەم؟ ـــ دېدى ئىچكىرىدىن بىر تىترەڭگۈ ئاۋاز.

ـــ بىز قوزغىلاڭچىلارنىڭ ۋەكىللىرى. ئامبال بىلەن كۆرۈشكىلى كەلدۇق.

ـــ توختاپ تۇرۇڭلار! مەن ئامبالغا خەۋەر قىلاي، ـــ

دېدى ئىچكىرىدىكى ئادەم. بۇ چاغدا قوزغىلاڭچىلارنىڭ ۋاراقـ
راش ـ چاقىراشلىرى توختاپ قالغانىدى. ئون بەش مىنۇتلاردىن
كېيىن يامۇلنىڭ ئىچىدىن ئاۋاز ئاڭلاندى:

ـــ خەن دارىن ئامبالنىڭ بۇيرۇقى: «مەن بىلەن كۆرۈشـ
مەكچى بولسا، ئادەملىرىڭلار يامۇلنىڭ ئالدىدىن ئەللىك قەدەم
چېكىنسۇن. قوزغىلاڭچىلارنىڭ ۋەكىللىرى قورال ـ ياراغ،
پىچاق قاتارلىقلارنى ئېلىپ كىرمەسلىكى لازىم. شۇ شەرتلەر
ئورۇندالسا ئاندىن كۆرۈشىمەن. بولمىسا. . . » دەپ گەپ توخـ
تاپ قالدى.

ـــ چېكىنىڭلار، ـــ دەپ بۇيرۇق بەردى سامساق كۆكبە-
شى قوزغىلاڭچىلارغا، ـــ يولنىڭ ئو قېتىغا ئۆتۈپ تۇرۇڭلار.
بىز قايتىپ چىققۇچە دەرۋازىغا يېقىن كەلمەڭلار.

سامساق كۆكبېشىنىڭ بۇيرۇقىنى ئاڭلىغان قوزغىلاڭچىلار
يامۇلنىڭ ئالدىدىن چېكىنىپ يولنىڭ غەربتىكى باغنىڭ تېمىنىڭ
تۈۋىگە بېرىپ تۇرۇشتى. بەزىلەر سامساقنىڭ بۇيرۇقىدىن نارا-
زى بولدى.

ـــ ئۆزى يوغان پالۋان بولغىنى بىلەن توخوچىلىك ئەقلى
يوقكەن. «چېكىنىڭلار!» دېگۈچە دەرۋازا ئېچىلىشى بىلەن كەي-
نىمىدىن مېڭىڭلار دېسە بولمامدۇ. . .

ـــ ئۇ چاغدا باستۇرۇپ كىرىپ ئامبال دېگەن جاھىل
كاپىرنى قىيما ـ چىيما قىلىۋېتەتتۇق. . .

ـــ ئېگىز ئادەم ئەخمەق كېلىدۇ، ـــ دېگەن شۇدە. . .
قوزغىلاڭچىلار مانا شۇنداق غودۇڭشىغاچ چېكىنىپ بول-
دى. بۇنى كۆرگەن سامساق كۆكبېشى دەرۋازىۋەنگە ۋارقىرىدى:

ـــ ئادەملەر چېكىنىپ بولدى. ئىشكىنى ئاچ.

يامۇلنىڭ ئىچىدە ئادەمنىڭ ئاياغ ئاۋازى ئاڭلىنىپ جىمىپ
قالدى. دەرۋازىۋەن خەۋەر قىلغىلى ماڭغان بولسا كېرەك. قوز-
غىلاڭچىلارنىڭ ۋەكىللىرى كۈتۈپ تۇرۇشتى. ھايال بولمايلا:

www.uyghurkitap.com
كتاب نور يېكتى

ـــ نېرى تۇرۇڭلار، بىز قاراپ باقايلى، ـــ دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى. ئۇلار بىرنەچچە قەدەم چېكىندى. دەۋازىنىڭ تاقاقلىرى ئېلىنىپ غىچىلدىغان ئاۋاز چىقىرىپ دەرۋازا قىيا ئېچىلدى. ئۇ يەردىن بىر پاقما باش كۆرۈنۈپ، پىت كۆزلىرى بىلەن ئەتراپقا بىر قۇر قاراپ چىققاندىن كېيىن ئاق بايراق كۆتۈرگەن لەرگە:

ـــ قېنى كىرىڭلار، ـــ دېدى.

ئالدىدا ئاق بايراق كۆتۈرگەن سامساق كۆكبېشى، ئۇنىڭ كەينىدىن باشقىلار كىرىپ كەتتى. ئەڭ ئاخىرىدا، جىن شۇرىن ئەسكەرلىرىنىڭ كىيىمىنى كىيگەن ئوتتۇز ياشلاردىكى بۇرۇتلۇق بىر چېرىك كىرىپ كەتتى. بۇ ئىسكەندەر دېگەن گۈچۈڭلۇق ئادەم بولۇپ، ئۇنى قوزغىلاڭچىلار تەرجىمانلىققا ئېلىپ كەلگەنىدى. قوزغىلاڭچىلارنىڭ ۋەكىللىرى دەرۋازىدىن كىرىشى بىلەن دەرۋازا تاقالدى. ئىككى يايى كېلىپ ئۇلارنى ئاختۇرۇپ ھېچ نەرسە تاپالمىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلارنى ئامبالنىڭ ئالدىغا باشلاپ كىردى. ئۇلار يامۇلنىڭ يايىلار تۇرىدىغان تاشقىرىقى ھويلىسىدىن ئۆتكەندىن كېيىن ھۆكۈمەت مەھكىمىسى جايلاشقان ئىككىنچى ھويلىغا كىردى. بۇ يەرنى ھەممەيلەن ئوبدان بىلەتتى. خەن دارىن ئامبال ئېگىز بويلۇق، يۇز گۆشلىرى ساڭگىلاپ تۇرىدىغان، مۇشۇكنىڭكىدەك بۇرۇتلىرى دىڭگىيىپ تۇرىدىغان، ئاچچىقى يامان ئادەم بولسىمۇ لېكىن مۇشۇ ئۆتكەن ئۇچ كۈن ئىچىدە ئورۇقلاپ مۈكچىيىپ قالغانىدى. ئۇ سامساق كۆكبېشىنى دەرھال تونۇدى. چۈنكى، ئۇ بۇ ئادەمنى كۆپ قېتىم ياۋا توڭگۇز ئوۋلاشقا بىللە ئېلىپ چىققانىدى. ئامبال بىر قولىدا پۇرقىرىتىپ تاماكا چېكىۋاتقان بولسىمۇ، يەنە بىر قولى ئۇزۇن چاپىنىنىڭ يان يانچۇقىدىكى تاپانچىدا ئىدى. ئۇ كۆموش ساپلىق كۆزەينەكنىڭ ئۈستىدىن ئۆزىگە ياخشى تونۇش بولغان سامساق كۆكبېشىغا قارىدى. بۇ ئادەمنىڭ خاتىرجەم

كۆرۈنۈشى ئۇنى ساراسىمگە سېلىپ قويدى. باشقىلارمۇ ھەممىسى خاتىرجەم تۇراتتى. ئەڭ ئاخىرىدا ئۇنىڭ كۆزى ھەربىي كىيىم كىيگەن ئىسكەندەرگە چۈشتى.

— سەن كىم؟ نېمە ئۈچۈن سەن بىزنىڭ ئەسكەرلەرنىڭ كىيىمىنى كىيىۋالىسەن؟

— مەن ئىسكەندەر. بۇرۇن سىلەرنىڭ ئەسكىرىڭلار ئىدىم. ھازىر ئاددىي پۇقرامەن. بۇ يەرگە قوزغىلاڭچىلارغا تەرجىمان بولۇپ كەلدىم.

— سەن تەسلىم بولدۇڭ؟ — ئامبالنىڭ رەڭگى تاتىرىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئەپيۇن تەسىرىدىن سارغىيىپ كەتكەن چىرايى بەئەينى ئۆلۈكنى ئەسلىتەتتى.

— بىز ھەممىمىز تەسلىم بولدۇق، — دېدى ئىسكەندەر.

— يالغان! — ۋارقىرىدى ئامبال، — جاڭ يېڭجاڭ ناھايىتى قەيسەر ئادەم. ئۇ ھەرگىز بۇ گادايلارغا تەسلىم بولمايدۇ. مەن سېنى . . . — ئۇ يېنىنى ئاختۇرۇپ تاپانچىنى قولىغا ئالدى.

— ئۇ راست ئېيتىدۇ، — دېدى سامساق كۆكبېشى سىلەرنىڭ ئەسكەرلىرىڭلارنىڭ ھەممىسى تەسلىم بولدى. قورال - ياراغلارنى يىغىۋالدۇق ئۆزلىرىگە ئوزۇق بېرىپ يولغا سېلىپ قويدۇق. ئەمدى سېنىڭ قۇرۇق گەپ قىلىشىڭنىڭ ھاجىتى يوق. ياخشىلىقچە تەسلىم بولساڭ ساق قالىسەن بولمىسا تۇگىشىسەن.

بۇ گەپلەرنى ئىسكەندەر تەرجىمە قىلغاندىدى. ئامبال ئاڭلاشنى رەت قىلدى. شۇڭا، شەنگەن يامۇلىنىڭ خەنزۇ ئوقۇتقۇچىسى تولىمى دېگەن ئادەم خىرقىراپ تۇرۇپ تەرجىمە قىلىپ بەردى. بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئامبالنىڭ پۈت - قوللىرى تىترەپ بىلەكچىلا شۇمشىيىپ قالدى. شۇنداق بولسىمۇ چاندۇرماسلىققا

تىرىشىۋاتاتتى.

— سەنلەر مېنى ئالدىماقچىمۇ؟ يېڭجاڭنى مەن ئوبدان بىلىمەن. ئۇ ئاسان تەسلىم بولمايدۇ. ئۇ دېگەن قەھرىمان جەڭچى، قەيسەر ھەربىي...

— مانا پاكىت ئالدىڭدا تۇرۇپتۇ، — دەپ سامساق كۆكەبچىشى يېنىدا تۇرغان ئىسكەندەرنى كۆرسەتتى.

— ئۇمۇ ساڭا ئوخشاش چەنتۇ. مەن ئۇنىڭغا ئىشەنمەيمەن. ئۇ بەلكى قورغاندىن قېچىپ چىققان قاچقۇن بولۇشى مۇمكىن.

— ئانداق بولسا ئادەم ئەۋەتىپ تەكشۈرۈپ باقساڭ بولىدۇ.

— قانداق تەكشۈرىمەن، مېنىڭ ئادىمىمنى كوچىدىكى گادايلار تۇتۇۋالمامدۇ؟ — دېدى ئامبال ئىككىلىنىپ.

— ياق تۇتۇۋالمايدۇ، مەن ئادەم قوشۇپ بېرىمەن، — دېدى ئىشەنچە بىلەن سامساق كۆكبېشى.

— ئۆزۈڭچۇ؟ سەنمۇ بىللە بارامسەن؟

— ياق مەن مۇشۇ يەردە كۈتۈپ تۇرىمەن، — دېدى. ئۇ قان تۆكۈلمەي ئىش پۈتىدىغان بولسا ھەرقانداق شەرتكە رازى ئىدى. بۇ شتابنىڭ بۇيرۇقى ئىدى.

— بۇ، بولىدىغان گەپكەن. ئويلىنىپ باقسام بولغۇدەك، — دەپ ئامبال قولىنى كەينىگە تۇتۇپ ئۆياق - بۇياققا ماڭغاندىن كېيىن جاڭ سىيا، — دەپ چاقىردى. ئامبالنىڭ كەينىدىكى ئىشىك ئېچىلىپ ئۇنىڭدىن ياش بىر خادىم چىقتى. ئۇيقۇسىزلىقتىن ئۇنىڭ كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەنىدى.

— سەن قورغانغا بېرىپ كەل، ئەھۋال قانداقكىن.

— تالادا شۇنچىۋالا ئادەم تۇرسا مەن... مەن قانداق ئۆتىمەن؟ — دېدى ئۇ لاغىلداپ تىترەپ تۇرۇپ.

— قورقما ماۋۇلاردىن بىرسى بىللە بارىدۇ. ساڭا ئۇلار

چېقىلسا بۇلار ھەرگىز تىرىك قالمايدۇ. قېنى سىلەردىن كىم باردۇ؟ ــ دەپ ئامبال سامساق كۆكبېشىغا قارىدى.

ــ رۇستەم ئاخۇن بارسۇن، ــ دېدى سامساق دەرھال بېرىپ كېلىڭلار. ئاردىن ئېگىز بويلۇق، قوي كۆزلۈك ئوتتۇز ياشلاردا، قارا ساقال پالۋان سۈپەت ئادەم چىقىپ جاڭ سىيا بىلەن كەتتى. ئامبال قالغان قوزغىلاڭچىلارنىڭ ۋەكىللىرىنى ھازىرلا جاڭ سىيا چىققان ئۆيگە باشلاپ كىردى:

ــ مۇشۇ يەردە كۈتۈپ تۇرۇڭلار، ــ دەپ ئامبال چىقىپ كەتتى. لېكىن، سىرتتا پايلاقچىلار يۈرەتتى.

يامۇل بىلەن قورغاننىڭ ئارىلىقى بىر كىلومېتىرچە كېلەتتى. كەتكەنلەر يېرىم سائەتلەردىن كېيىن قايتىپ كەلدى. بۇ يېرىم سائەتلىك ۋاقىت قوزغىلاڭچىلار ئۈچۈن يېرىم كۈندەك بىلىنىپ كەتتى. قايتىپ كەلگەن جاڭ سىيا خەن دارىن ئامبالغا دوكلات قىلدى:

ــ بارساق قورغان دەرۋازىسى ئوچۇقكەن. ئىچىدە بىرمۇ ئادەم يوق. ھەممە نەرسە ۋەيران قىلىنغان.

ــ بولدى، يېتەرلىك بولدى. سىلەر قورال ــ ياراغلارنى يىغىپ تۇرۇڭلار دەپ ئامبال مەست ئادەمدەك دەلدەڭشىپ مېڭىپ ئۈدۈل ئۆزىنىڭ ئائىلىسى جايلاشقان ئىچكىرىگى ھويلىغا كىرىپ كەتتى. باشقىلار نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي ھاڭ-ۋېقىپ تۇرۇشاتتى. بىردىنلا ئارقا ــ ئارقىدىن ئېتىلغان بەش پاي ئوقنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى. بۇنى ئاڭلاپ ھەممەيلەن ئىچكىرى-كى ھويلىغا يۈگۈردى. ئۇلار كىرگەندە ئامبالنىڭ ئۆزى، خوتۇ-نى، ئۈچ بالىسى پۈتۈنلەي قان ئىچىدە ياتاتتى. خەن دارىن ئامبال خوتۇنى بىلەن ئۈچ بالىسىنى ئۆز قولى بىلەن ئېتىپ تاشلىغاندىن كېيىن ئۆزىنىمۇ ئېتىپ ئۆلۈۋالغانىدى.

قوزغىلاڭچىلارنىڭ ۋەكىللىرى قورال ــ ياراغلارنى، ئاش-لىق ئامبىرىنى، يامۇلنىڭ خەزىنىسىنى ئۆتكۈزۈۋالدى. ئارقا-

www.uyghurkitap.com

دىن دەرۋازىنى ئېچىۋەتتى. قوزغىلاڭچىلار قورال - ياراغلارنى، ئامبالنىڭ مال - مۈلكىنى ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ تىكەنلىك مەھەللىدىكى جايىغا توشۇدى. بۇ ئامبالنىڭ كەلگەن ۋاقتى ھەمە- مە ئادەمنىڭ ئېسىدە بار ئىدى. ئۇ چاغدا ئۇنى كۈتۈۋالغىلى ناھىيە بازىرىدىن ئون كىلومېتىر شىمالدىكى «كەسكەن توغ- راق» دېگەن جايدىكى «شەنجاڭ چۈشكەن سايلىق» دېگەن تۈز- لەڭلىككە شاڭيۈلارنىڭ ھەيدىشى بىلەن ھەممە ئادەم چىققان. بۇنىڭدىن توت يىل بۇرۇن مۈشۈ ئامبال بىر يار - يار ھارۋىدا ئەر - خوتۇن، ئىككى بالىسى بىلەن ئاران تىترەپ كەلگەنىدى. ھازىر بولسا ئۇنىڭ ئۆيىدىن ھارۋا - ھارۋا زىلچا گىلەم، نەچچە يۈز دانە ئەسرى - سۈلەيسۈن، بۆرى، تۈلكە تېرىلىرى، زور مىقداردىكى بوغا، بۆكەن مۈڭگۈزلىرى، بىر نەچچە ئون قۇردىن تاۋار - دۇردۇن كىيىم - كېچەك، كۆرپە، تۈلكە، بۆرى تېرىسىدىن تىكىلگەن جۇۋىلار، ساندۇق - ساندۇق ئالتۇن - كۈمۈش چىقتى. بۇنى كۆرۈپ قوزغىلاڭچىلارنىڭ غەزىپى تېخىمۇ ئاشتى. شۇڭا، بۇ زالىملارنىڭ ئۇگىسىنى بۇزۇپ، كۆيدۈرۈپ يەر بىلەن يەكسان قىلىۋەتتى. بىر ھەپتىگىچە بۇ يەردىن ئىس - تۈتەك ۋە ئوت يالقۇنى كۆتۈرۈلۈپ تۇردى. پەقەت بىر قىسىم ھۆكۈمەت ئىشخانىسىلا ساق قالدى.

*　　*　　*

8 - فېۋرال كۈنى ھاۋا ئوچۇق ۋە سۇزۇك لېكىن ناھايىتى سوغۇق بىر كۈن بولدى. ئۆتكەن بىر ھەپتىدىن بۇيان جاننى ئالىقانغا ئېلىپ، جاپاغا چىداپ كۈرەش قىلىش ئارقىلىق ئۇزاق زامانلاردىن بۇيان ئۆزلىرىنى ئىزىپ زورلۇق - زومبۇلۇق قىل- غان ھۆكۈمرانلارنى ۋە ئۇلارنىڭ يۆلەنچۈكى ھەربىي قىسىملارنى قورالسىزلاندۇرۇپ، ھەربىي قورغان ھەم يامولنى ۋەيران قىل-

غان قوزغىلاڭچى خەلق روھلىنىپ ئۆزلىرىنىڭ ئادەم ئىكەنلىكىنى، بىر ياقىدىن باش، بىر يەڭدىن قول چىقارسا چەكسىز كۈچلىنىپ ھېچكىمگە بوزەك بولمايدىغانلىقىنى ھەقىقىي ھېس قىلىشتى. مۇنداق روھلانغان خەلقنى ئەمدى ھېچكىم ۋە ھېچ نەرسە توختىتىپ ئالالمايتتى. بۈگۈن ئۇلار ھاۋانىڭ سوغۇق بولۇشىغا قارىماي سەھەردىلا يىغىلدى. ئەمدىكى نىشان ئەپيۇنخانا، گۆرۈخانا، پاھىشخانا، قىمارخانا ۋە ھاراقخانا ئىدى. ئۇلار نەچچە يىلدىن بۇيان يەرلىك خەلقنى زەھەرلەپ، بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلىپ، مىللىي ئۆرپ ـ ئادەتنى ۋە ئىجتىمائىي ئەخلاقنى كۆزگە ئىلماي ئاياغ ئاستى قىلىپ، ياشلارنى بۇزۇپ يولدىن چىقارغان، ئۆز دىنلىرىنىڭ ئەقىدىلىرىنى بۇلغىغان ۋە ئۇلارنىڭ ھەقانىي تەلىپىنى قارا كۈچلەرگە يۆلىنىپ رەت قىلغان جىنايەتچىلەر گۇرۇھىدىن ھېساب ئېلىش ئۈچۈن باستۇرۇپ كىردى. بۇنداق جىنايەتچىلەرنىڭ بەزىلىرى ئاللىقاچان تىكىۋەتكەنىدى. يەنە بەزىلىرى تەتۇر ھېساب ئېلىش ئۈچۈن ئۆزىگە گىرىم قىلىۋالغانىدى. غەزەپلەنگەن خەلق ئۇلارنى ئۇرۇپ دەسسەپ ئانىسىدىن تۇغۇلغان يەرگە ئاپىرىۋەتتى. مانا خالايىق پاھىشخانا خوجايىنىنىڭ ئۆلۈكىنى سۆرەپ يۈرمەكتە. مۇنداق كەلكۈن سۈدەك كېلىۋاتقان، يانار تاغدەك غەزەپلەنگەن خەلققە كىممۇ تەڭ كېلەلىسۇن!... ئالدىنىپ قېلىپ پاھىشخانىدا تېنىنى سېتىپ يۈرگەن ئاياللارمۇ ساق قالمىدى. ئۇلارمۇ ئۆز خوجايىنلىرىنىڭ كەينىدىن دوزاققا يول ئالدى. غەزەپلەنگەن خەلق پاھىشخانا خوجايىنىنىڭ كەينىدىن ئايىشخان دېگەن ئاياللىنى بازارنىڭ غەربىدىكى دەريا بويىغا سۆرەپ ئاپىرىپ تاش بوران قىلىشتى.

ـــ كاپىرغا خوتۇن بولغان بۇ جالاپنى تاش ـ بوران قىلايلى.

ـــ ئۆلۈكى قاغا ـ قۇزغۇنلارغا يەم بولسۇن. پەقەت ھارامدىن تاپقان دۇنياسىنى خەلق ئالدىغا تۆكۈپ، تىزلىنىپ

يىغلاپ تۇرۇپ توۋا قىلغان ئاز ساندىكى كىشىلەرلا ساق قالدى.

* * *

ئۇلار قىمارخانا، پاھىشخانا، گۆرۈخانا، ئەپيۇنخانا، ھاراقخانىلارنى ئەنە شۇنداق ۋەيران قىلغاندىن كېيىن، چۈشتىن كېيىن، نۆۋەت بۇتخانىغا كەلدى.

— بۇتخانىنى چاقايلى!

— كۆيدۈرۈپ كۈلگە ئايلاندۇرايلى!

مانا بۇ قوزغىلاڭچىلارنىڭ شوئارى ئىدى، ئۇلار بۇتخانىغا باستۇرۇپ باردى. بۇ بۇتخانا 1899 ـ يىلى سېلىنىشقا باشلاپ 1903 ـ يىلى پۈتكەن بولۇپ، بۇتخانىغا تۇنجى ئامبال چەن دارىنىڭ ھەيكىلى ئورنىتىلغانىدى. يېڭىدىن كەلگەن ھەربىر ئامبال ئاشۇ ھەيكەلگە باش قويۇپ، كۈجە كۆيدۈرۈپ، ئىسرىق سالغاندىن كېيىن ئىش باشلايتتى. بۇ ناھىيىدە مانا شۇ بىرلا بۇتخانا بار ئىدى. بۇتخانا ئانچە چوڭ بولمىسىمۇ خېلى ھەشەمەتلىك ئىدى.

قوزغىلاڭچىلار بۇتخانىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە بۇتخانىنىڭ شەيخى دەرۋازىنى قۇلۇپلاپ ئاللىقاچان قېچىپ كەتكەنىدى. بۇتخانىنىڭ قارا سىردا سىرلانغان يوغان قوش قاناتلىق دەرۋازىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى يوغان ھالقىغا بىر دانە سىرىق تۇچ قۇلۇپ ئېسىقلىق تۇراتتى. يېتىپ كەلگەن قوزغىلاڭچىلار ئەڭ ئاۋۋال بۇتخانىنىڭ ئالدىدىكى يوغان ئىككى دانە تاش شىرنى ئاغدۇرۇپ تاشلىدى.

— قۇلۇپنى چاق...

— دەرۋازىغا ئوت قوي، — دەپ ۋارقىرىشاتتى ئۇلار.

بولقا بىلەن قاتتىق ئۇرۇلغان قۇلۇپ ئاجراپ يەرگە چۈشتى. كىشىلەر دەۋازىنى ئېچىپ بۇتخانىغا باستۇرۇپ كىردى ۋە چوڭ ـ كىچىك بۇت، ئىسرىقدان، شامدانلارنى چېقىپ تاشلى-

دى. بىرقانچە ياش يىگىتلەر ئۆگزىگە چىقىپ ھۆكۈمرانلارنىڭ سىموۋولى بولغان تۆت بۇرجەكتىكى ئەجدىھالارنى ئاجرىتىپ يەرگە تاشلىدى. ئۇنىڭ كەينىدىن جىن ئولىشىپ قالماسلىق ئۈچۈن ئوت قويۇپ كۆيدۈرۈۋەتتى.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

تۆتىنچى باب

تىلى تۇزۇك، دىلى بۇزۇق

هايۋاننىڭ ئالىسى تېشىدا، ئادەمنىڭ ئا-
لىسى ئىچىدە.
—— ئۇيغۇر خەلق ماقالى

ئىككى ئاي ئۆتتى.

ئاپرېل ئايلىرىنىڭ ئوتتۇرىلىرى ئىدى. هاۋا ئوچۇق ۋە ئىللىق هەممە ياق باهار قۇياشىنىڭ تۇرىغا چۆمگەن. پۈتكۈل كائىنات باهار تۈسىگە كىرگەنىدى. ئىسسىق ياقلارغا كەتكەن سانسىزلىغان سۇ قۇشلىرى «غاق - غاق» قىلىشىپ لەشكەر تارتىپ، تارىم دەرياسىنىڭ تۆۋەن ئېقىمىدىكى كۆللەرگە قاراپ ئۇچۇشاتتى. هەممە ياقتا قارلىغاچلار ژېچىرلىشاتتى. هەممىلا يەردە چېچەك - چوكان ئېچىلغان بولۇپ، قىز - چوكانلار قۇلاقلىرىغا قىستۇرۇۋالغانىدى. ئۇششاق بالىلار تال چۈشىنى ئات ئېتىپ ئويناشاتتى. يەر - زېمىن قىشلىق ئۇيقۇدىن كېيىن يېڭىدىن يېشىل مەخمەلدىن لىباس كىيگەنىدى. يېڭىدىن ئۇنۇپ چىققان ياپيېشىل بۇغداي مايسىلىرى كىشىنىڭ مەسلىكىنى كەل-تۈرەتتى. شەرقتىن چىقىۋاتقان سالقىن باهار شامىلى كىشىلەر-نىڭ يۈزىنى سۆيۈپ ئۆتەتتى. تاغدا ئېرىگەن قار سۇلىرى ئېرىق - ئۆستەڭلەرنى لايلىتىپ تېشىپ ئاقاتتى. دېهقانلار قوغۇن، كې-ۋەز، قوناق تېرىشنىڭ تەييارلىق ئىشلىرى بىلەن ئالدىراش

ئىدى. كۆچىلىكى ئاختاملارنى قىرلاپ ئوسا قىلىش ئۈچۈن ئالدىرايتتى.

قۇياش چۈشكە يېقىنلاشقان چاغدا ئەتىگەندىن بۇيان ئېتىزدا ئىشلەپ هارغان ياكى قورساقلىرى ئاچقان دېهقانلار تاماكا چېكىش ياكى ئانچە ـ مۇنچە قورساقلىرىنى ئەستەرلىتۈېلىش ئۈچۈن قوشنىلىرىنىڭ قىر باشلىرىغا يىغىلىپ دەم ئالاتتى. بۇگۈن ئۇلار ئەخمەتنىڭ ئېتىزىغا يىغىلدى. بۇ چاغدا قۇياش چۈشكە ياماشقانىدى. ئۇلار ئەمدىلا بىر ئورام تاماكىنى تۈتاشتۇرۇپ تۈرۈشاتتى. ئەخمەتنىڭ ئايالى نىساخان داستىخان كۆتۈرۈپ كەلدى. قولىدا بىر تاۋاق قېتىقمۇ بار ئىدى. بۇنى كۆرۈپ ئەخمەت قوشنىلىرىنى چاقىردى:

ـــ هاي روزىكا مايەرگە كېلىڭلار، بىرەر چىشلەم نان يەيلى، قورساقمۇ ئاچقاندۇ؟!...

روزى ئىنىسى توختى بىلەن ئەخمەتنىڭ يېنىغا كەلدى.

ـــ چاقىرغىنىڭغا قارىغاندا نىساخان سوقتا كۆمەچ ئەكەلگەن ئوخشىمامدۇ ئۇكام، ـــ دەپ چاقچاق قىلدى روزى، ـــ نىساخان قالتىس خوتۇندە، سېنى بەك باقىدۇ. «خوتۇننىڭ ياخشىسى ئەرنى باقىدۇ، دېهقاننىڭ ياخشىسى ئۆينى باقىدۇ» دېگەن تەمسىلنى بەك ئاڭلاپتىكەن.

ـــ جان سانىمىز كۆپ روزىكا، ـــ دېدى نىساخان كۈلۈمسىرەپ، ـــ بالىلار ئۇششاق. بۇ ئادەم هېرىپ قالسا كۈنىمىز تەس بولىدۇ. شۇڭا، هەر كۈنكى نامىزىمدا بۇ ئادەمگە ئامانلىق تىلەيمەن.

ـــ خۇدايىم تىلىكىڭىزنى ئىجابەت قىلسۇن، ـــ دېدى روزى ۋە نىساخانىنىڭ داستىخانىنى يايغانلىقىنى كۆرۈپ، ـــ ئاپلا قولىمىزنى يۇماپتۇق.

ـــ سۇ تەييار، ـــ دەپ نىساخان ئۇلارنىڭ قولىغا قاپاقتىن سۇ قۇيۇپ بەردى.

ئۇلار داستىخاننى چۆرىدەپ ئولتۇرۇشتى. يۇمشاق نان بىلەن تاۋاقتىكى قېتىقنى ئېلىپ يېگەچ پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى. ئۇلارغا ياسىن تاتۇقمۇ كېلىپ قوشۇلدى.

ــ خۇداغا شۈكۈر، ــ دېدى روزى ــ ئىككى ئاي بۇرۇنقى ئىشلارغا قاراپ بۇ يىل دېھقانچىلىق قىلالمايدىغان ئوخشايمىز دەپ بەك ئەنسىرىگەنىدىم.

ــ سەن قورقساڭ بىز قانداق قىلارمىز روزىكا. سېنىڭ ئاشلىقىڭ ھەر يىلى ئېشىپ تۇرىدۇ. مەندەك يالغۇز ئەمەس، ــ دېدى ئەخمەت.

ــ سەنمۇ يالغۇز ئەمەس ئۇكام. سېنىڭ بۇ خوتۇنۇڭ ھەرقانداق ئەركىشىدىن قېلىشمايدۇ. «ئەرنى ئەر قىلىدىغانمۇ خوتۇن، ئەرنى يەر قىلىدىغانمۇ خوتۇن» دېگەن بىكار گەپ ئەمەس.

ــ ئۇغۇ شۇنداق. لېكىن، بىرەر ھاشارغا ھەيدىسە ياكى كېلىشمەسلىك يۈز بەرسە چاتاق بولىدۇ. بالىلار بەك كىچىك. شۇنداق بىرەر ئىش يۈز بېرىپ قالسا، خوتۇن كىشى دېگەن نېمە قىلالايدۇ دەيسەن؟ ــ دېدى ئەخمەت

ــ ئانداق بولۇپ كەتمەس ئۇكام. چېرىكلەرنى يوقاتتۇق. ئامبالمۇ پۈتۈن ئائىلىسى بويىچە ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىپ تۈگەشتى. قالغان ھارام تاماقلارمۇ يوقالدى. خۇدا بۇيرۇسا ئەمدى بىزگىمۇ ئارامچىلىق بولار، ــ دېدى روزى ئالدىرىماي.

ــ ناتايىن، ــ دېدى ئەخمەت ېېشىنى چايقاپ، ــ قوزغىلاڭنى كۆپچىلىك قىلسا، پايدىسىنى ئاخۇن قارىغۇ كۆرىدى.

ــ قانداق دەيسەن ئۇكام ؟ ــ دېدى روزى ھەيران بولۇپ.

ــ سەن جاڭگالغا كېتىپ نۇرغۇن ئىشتىن خەۋەرسىز قالدىڭ روزىكا. قوزغىلاڭ ۋاقتىدا چېرىكلەردىن ئولجا ئالغان

قورال - ياراغ ۋە مال - مۇلۈكلەرنىڭ ھەممىسى ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ قازنىقىغا كىرىپ كەتتى. شەنگەن يامۇلدىن تارتىۋال- غان مال - مۇلۈك، گۆرۈكەشلەر، ئەپيۇنخانا، پاھىشخانا، ھاراقخانا، قىمارخانىلاردىن مۇسادىرە قىلغان مال - مۇلۈكلەر- نىڭ ھەممىسى شۇنىڭ قازنىقىغا كىرىپ كەتتى. ئەڭ ياخشى قوراللارنى تاللاپ ئۈچ يۈز نەپەر ئاتلىق ئەسكەر قۇرۇپ ئۆزىنىڭ قىلىۋالدى. ئۇنىڭ مەخسۇس بەش نەپەر مۇھاپىزەتچىسى بار ئىكەن. ھەتتا ھاجەتكە چىقسىمۇ، شۇلار مىلتىق تۇتۇپ تۇرغۇ - دەك، ـــ دېدى ئەخمەت.

ـــ ئۇنداق ئەمەستۇ؟ ـــ دېدى روزى ئىشەنمىگەن ھالدا، ـــ سەن بۇ ئاپقاچتى گەپلەرنى نەدىن ئاڭلىدىڭ ئۇكام؟

ـــ سامساق كۆكبېشىدىن. ئۇ مەجبۇرلاپ ئېتىمنى ئېلىپ كەتتى. مېنى باللىرى ئۇششاق دەپ ئەسكەرلىكتىن قالدۇرۇپتۇ.

ـــ توۋا خۇدايىم ماڭا ئىشنى. . . ـــ دېدى ھەيران بول- غان روزى.

ـــ دادامنىڭ ئېيتىشىچە، ـــ دېدى شۇ چاغقىچە گەپكە ئارىلاشماي جىم ئولتۇرغان ياسىن تاتۇق، ـــ قوزغىلاڭ باشلا- غاندا ئابدۇكېرىم ئەلەم باشلىق، ئېزىز ھاجىم ئۇنىڭ مۇئاۋىنى بولۇپتىكەن. بىراق ئاخىرىغا كەلگەندە ئەلەم ئاخۇنۇم ھەممىنى ئىگىلىۋاپتۇ. ئېزىز ھاجىمغا بىرقانچە قارا مىلتىق، كونا قىلىچ بىلەن ئەللىك - ئاتمىشچە ئادەمنى بېرىپتۇ. شۇڭا، توقسۇنبەگ- نىڭ ياسىنئاخۇن:

ئېزىز ھاجىمنىڭ ئەسكىرى،
قېرى - چۈرى پىيادە.
ئەلەم ئاخۇنۇمنىڭ ئەسكىرى،
قىزىل گۈلدىن زىيادە،
دەپ قوشاق قېتىپتۇ.

www.uyghurkitap.com
كتاب نور يېكتى

— شۇنداقمۇ؟ — دېدى بۇ گەپلەردىن ھەيران بولغان روزى، — بۇنىڭغا باشقا چوڭلار بىر نەرسە دېمەپتىمۇ؟

— دادامنىڭ ئېيتىشىچە، — دەپ گەپ باشلىدى ياسىن تاتۇق يەنە، — ئېزىز ھاجىم بېرىپ باھاۋۇدۇن ھاجىمغا بولغان ئىشلارنى سۆزلەپ بېرىپ، ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ قىلغان ئىشلىرىنى توسۇشنى تەلەپ قىلىپتىكەن، باھاۋۇدۇن ھاجىم ئۇنىماپتۇ.

— نېمىشقا؟ — سورىدى روزى.

— ئىش ئەمدى باشلانىدى. ئابدۇكېرىم ئەلەم بىلەن دەۋالاشسا ئىتتىپاق بۇزۇلىدۇ. بۇ ئىشلىرىمىزغا پايدىسىز. ئۆزى بىر ئۆلىما تۇرۇپ، قۇرئان تۇتۇپ قەسەم ئىچكەنىنىڭ يۈز-خاتىرىسىنى قىلمىغان يەردە بىزنىڭ نەسىھىتىمىزنى ئاڭلايتتە-مۇ؟ — دەپتۇ باھاۋۇدۇن ھاجىم، — پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ ئۆزىنىڭ ھوقۇق كۆچى، بايلىقىنى ئاشۇرۇش خىيالىدا يۈرگەن ئادەم ھېچكىمنىڭ گېپىنى ئاڭلىمايدۇ، — ھەممە ئادەم ياسىنىڭ سۆزلىرىنى ھەيرانلىق ئىچىدە ئاڭلىدى. ياسىن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — باھاۋۇدۇن ھاجىم بىر مەزگىل كۆتۈپ تۇرايلى. ئەگەردە موسولىنىلار يەنە مۇشۇ يول بىلەن قايتىپ كەلسە شۇ چاغدا بىر نەرسە دېيىشەيلى دەپتۇ.

— مۇنداق گەپ ئىكەن - دە، — دېدى روزى خىيالچان ھالدا ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ، — شەرىئەت ئۆلىماسى بولغان بىر ئادەمنىڭ قىلىپ يۈرگەن غەلىتە ئىشلىرىغا ئادەم ھەيران بولىدۇ. ئۇ قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشكە بىزنى چاقىرغاندا «زالىملارنى يوقىتىپ، ئازادلىققا ئېرىشىمىز»، «جاندىن كەچمىگۈچە جانانغا يەتمەس» دېگەن ھېكمەتلىك سۆزنى ئۇنتۇپ قالماڭلار دېگەن چىرايلىق گەپلەرنى قىلغانىدى. بىر ئايدىن بۇيان، جاڭگالدا قوي بېقىپ يۈرۈپ ھېچنېمىنى ئۇقماپتىمەن. «ئات ئايلىنىپ خانغا يول سارىخانغا» بولۇپ قاپتۇ ئەمەسمۇ؟...

— دادامنىڭ ئېيتىشىچە، — دەپ يەنە گەپ باشلىدى ياسىن ئېزىز ھاجىم، — ھە... ھېلىقى نېمىتا؟!... ھە، ھە دوڭ باڭگىدا خوشاجا ئالسا بەرمەس كۆكۆرەك دېگەندەك ئىش بولدى دەپ بەكلا خاپا بولۇپ كېتىپتۇ.

— ئۇ نېمىدىگەن گېپىك؟ — دەپ شۇ چاغقىچە بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي ئولتۇرغان توختى سوئال قويدى، — دوڭ باڭگا، فوڭ باڭگا دېگىنىڭ نېمە؟

— مەنمۇ ئوقمۇدۇم، — دېدى ياسىن چۈشەندۈرۈپ، — بۇرۇن ئىچكىرىدىن بىر سودىگەر چىقىپ مالىلىرىنى نەخ پۇل بەرسىمۇ، نىسى بولسىمۇ سېتىۋېرىپتۇ، نىسى ئالغۇچىلار ھۆججەت يېزىپ بېرىپتۇ. ھۆججەت يېزىپ بەرگۈچىلەردىن بەزىلەر خامان ۋاقتىدا، بەزىلەر مېۋە پىشقىدا ئەكېلىپ بېرىپتۇ. پەقەت بىرلا ھۆججەتنىڭ ئىگىسى كەلمەپتۇ. ئاخىر سودىگەر ئامبالغا ئەرز قىلىپتۇ. ئامبال ھۆججەتنى ئوقۇتۇپ ئاڭلاپ كۈلۈپ كېتىپتۇ ـ دە، سودىگەرگە كايىپتۇ:

— ھەي ئەخمەق سودىگەر، مال ئالغۇچى راست گەپنى قىلىپتۇغۇ، «ئالسا بەرمەس كۆكۆرەك» دېگەنىكەن، بۇ ھەرگىز بەرمەيمەن دېگەنلىك ئەمەسمۇ؟ — دەپ ئەرزنى سوراشنى رەت قىلىپتۇ. سودىگەر ئۆزىنىڭ ئەخمەق قىلىنغانلىقىنى چۈشىنىپ-تۇ. ياسىنىڭ چۈشەندۈرۈشىنى ئاڭلاپ ھەممەيلەن كۈلۈشۈپ كەتتى.

* * *

دېھقانلارنىڭ ئېتىز ئۈستىدە دېيىشكەن گەپلىرى ھەقىقەتەن راست ئىدى. موسولىنىلار چىڭخەي تەرەپكە كېتىشى بىلەن ئابدۇكېرىم ئەلەم ھەممە ئىشتا ئۆز بېشىمچىلىق قىلىشقا باشلىدى. بارلىق قورال ـ ياراغ ۋە باشقا مال ـ مۈلۈكلەرنى ئۆزىدە-

www.uyghurkitap.com

ىنىڭ قازىنقىغا توشۇۋالدى. موسولىنىڭ ئەسىھەت قىلىپ:

ـــ خوجىنىياز ھاجىملارنىڭمۇ قولىدا قورال - ياراغ يوق. شۇڭا غەنىيمەت ئېلىنغان قوراللارنىڭ يېرىمىنى ئۆزۈڭلار ئىشلىتىپ قالغان يېرىمىنى كورلىغا ئەۋەتىپ بېرىڭلار، ـــ دېگەن ئىلتىجاسىنىمۇ قوبۇلاقتا تۇتمىدى.

ناھىيە قوزغىلاڭچىلارنىڭ قولىغا ئۆتكەندىن كېيىن ئۇچ يۇز نەپەر ياشنى قوراللاندۇرۇپ، ئۇنىڭغا مەخسۇس ئۆزىلا قوماندانلىق قىلدى. بۇ قوراللىق قوزغىلاڭچىلاردىن ئۆزىنىڭ ئېتى بارلار ئۆز ئېتىنى مىندى. ئۆزىنىڭ ئېتى يوقلارغا باشقىلارنىڭ ئېتىنى ئېلىپ بەردى. بۇ قوشۇننىڭ ھەر دەرىجىلىك باشلىقىنى ئۆزىنىڭ تۇغقانلىرى ياكى يېقىنلىرى قىلدى. ئېزىز ھاجىمغا بىر قانچە تال قارا مىلتىق، ئون نەچچە تال قىلىچ بەردى. كونىراپ ئىشتىن چىققان يۇز دانە مىلتىقنى كالا ھارۋىسىغا بېسىپ كورلىغا خوجىنىياز ھاجىم ھۇزۇرىغا ئەۋەتتى. ئۆزىگە بەش نەپەر مۇھاپىزەتچى تاللاپ ئۇلارنى قوراللاندۇرۇپ نەگە بارسا بىللە ئېلىپ باردى. ئۇنىڭ تىكەنلىك مەھەللىدىكى جايى قوزغىلاڭچىلار شتابى قىلىنىپ رەسمىي ھەربىي گازارمىغا ئايلاندۇرۇلدى. ئۇنىڭ ئەتراپىنى كېچە - كۈندۈز قوراللىق ئادەملەر ساقلىدى.

دېھقانلار بۇ قوزغىلاڭچىلار قوشۇنىنى ۋە ئۇلارنىڭ ئاتلىرىنى بېقىشى كېرەك ئىدى. شۇڭا، ناھىيىنىڭ ھەممە جايىدىن ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ جايىغا بېدە، سامان، يەم - بوغۇز، ئوتۇن - ياغاچ، يېمەك - ئىچمەك توشۇلۇپ تۇردى. شۇنىڭ بىلەن قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن خەلق ئۈستىدىكى ئالۋاڭ - سېلىق تېخىمۇ كۆپىيىپ كەتتى. بۇ ئىشلار خەلق ئارىسىدا نارازىلىقنى قوزغاپ قويدى. بۇنىڭ بىلەن كىشىلەر ئۇنى بۇرۇنقىدەك ھۆرمەتلەپ «ئەلەم ئاخۇنۇم» دېمەي ئۆزئارا گەپلەشكەندە «ئاخۇن قارىغۇ» دەيدىغان بولۇۋالدى.

يېقىندىن بۇيان ئابدۇكېرىم ئەلەم بىلەن ئېزىز ھاجى ئوتۇرىسىدىكى زىددىيەت تېخىمۇ كۈچەيدى. ئابدۇكېرىم ئەلەم:

— مەن ئاخۇن، شەرىئەت نامىدىن يۇرتنىڭ مەن سورايمەن، — دېسە، ئېزىز ھاجى:

— مەن بەگ، يۇرتنى مەن سورايمەن، — دېدى.

ئۇرۇشنىڭ قۇدرىتى بىلەن شۆھرىتى قارارسىز بىر ئىش ئىدى. ھەر دائىم ئۆزگىرىپ تۇراتتى. مەنسەپ، كۈچ قوغلاشقان تەمەخورلار، خۇشامەتچىلەر ھەربىي كۈچ جەھەتتە ئۇستۇنلۇككە ئېرىشىپ ھەممىنى ئىگىلىۋالغان ئابدۇكېرىم ئەلەم تەرەپكە ئېغىشقا باشلىدى. ھەممىلا يەردە ئۇنىڭ دېگىنى دېگەن، قىلغىنى قىلغان بولۇپ ئۆزى يۇرتقا پاتماي قالدى. لېكىن، خەلق ئۇچۇن قۇياش يەنىلا شەرقتىن چىقىپ، غەربكە پاتتى. ئاھ! بۇ جاھان نېمە دېگەن غەلىتە ـ ھە؟!... قەدىمكىلەر بىكارغا «زامان زورنىڭ، تاماشا كورنىڭ» دېمەپتىكەن. بۇ گەپ ھازىرقى ئەھۋالغا تولىمۇ ماس كېلەتتى.

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكتى
www.uyghurkitap.com

بەشىنچى باب

يۇرت بىزنىڭ

ھازىرقى يۇرتۇزلىق، تەرەپبازلىقلار قەدىمكى قەبىلىۋازلىق خاھىشىنىڭ ساقىنىدىسى.
—— ف. ئېنگېلس

ماي ئايلىرىنىڭ ئوتتۇرىلىرى.

باھار قۇياشى ئالەمنى يورۇتۇپ تۇراتتى. ھاۋا ئوچۇق ۋە سۈزۈك، شەرقتىن چىقىۋاتقان سالقىن شامال كىشىلەرنىڭ يۈز كۆزلىرىنى سۆيۈپ، راھەتلەندۈرۈپ ئۆتەتتى. بۇ يازنىڭ باشلىنىشى بولغاچقا ھەممە ياق گۈل ـ چېچەككە كۆمۈلگەن. تەبىئەت ياپيېشىل بولۇپ كۆرۈنەتتى. يېڭىدىن ئېچىلغان قىزىل گۈل قىز ـ چوكانلارنىڭ قۇلىقىغا، ئوسمىلار قېشىغا چىققانىدى. بۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ مۇھەببەت پارلاپ تۇرغان گۈزەل چىرايلىرىغا تېخىمۇ ھۆسن قوشۇلغانىدى. ئۇششاق بالىلار تال چۈۋىقىنى ئات ئېتىپ ئويناشتىن ئۆستەڭدىكى لاي سۇغا چۆمۈلۈپ ئويناشقا ئۆتكەنىدى. ھەممە ياقتا قارلىغاچلار ۋېچىرلاپ ئۇۋا ياسىشاتتى. بۇلبۇللار سايرىشاتتى. كاككۇكلار بىر ـ بىرىنى چاقىرىشاتتى. ئەتىگەن ـ ئاخشامدا ئاق قۇلار، تۇرنىلار غاقىلدىشىپ سەپ ـ سەپ بولۇپ جەنۇب تەرەپتىن ئۇچۇپ كېلىپ، تارىمنىڭ جەنۇبىدىكى كۆللەرگە ئۆتۈپ كېتەتتى.

بۇگۈن ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ تىكەنلىك مەھەللىدىكى جايى-

دا قوراللىق ئادەملەر كىرىپ - چىقىپ يۈرىشەتتى. بۇ جاينىڭ جەنۇبقا قارىغان ناھايىتى چوڭ دەرۋازىسىنىڭ ئالدىدا ئىككى ئادەم قوراللىق پوستا تۇراتتى. ئۇلار باشلىرىغا كىگىز قالپاق، ئۇستىگە پاختەك تۇكى ماتادا ئىشتان - چاپان، پۇتىغا ئاقىرىپ كەتكەن كونا ئۆتۈك كىيگەن بولۇپ، ئوق خالتىلىرىنى مۇرىسىگە ئارتىلدۇرۇپ، بەلىنى ئوق خالتىسىنىڭ ئۇستىدىن ئاق ماتا بەلۋاغ بىلەن باغلىۋالغانىدى. ئۇلار ھەرگىزمۇ ھەربىيگە ئوخشىمايىتتى. لېكىن، سىرتتىن كىرگەن ھەربىر ئادەمنى قاراۋۇللار دىققەت بىلەن تەكشۈرۈپ كىرگۈزەتتى. دەرۋازىنىڭ ئالدىدىكى تام ياقىلىتىپ ئورنىتىلغان تۆۋرۈكلەرگە خېلى كۆپ ئات باغلاقلىق تۇراتتى. دەرۋازىدىن ناھايىتى چوڭ ھويلىغا كىرگەندە سول قول تەرەپتە تېگىنى كۆتۈرمە قىلىپ سالغان ئىككى ئېغىز ئالاھىدە ياسىداق ۋاسا جۇپ ئۆي بار ئىدى. بۇ ئۆي ئەسلىدە ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئۆز ۋاقتىدىكى ئىشخانىسى ئىدى. ھازىر بولسا قوزغىلاڭچىلار شتابى مۇشۇ ئۆيگە جايلاشقانىدى. ئۇ يەردە مۇ بىر قوراللىق پوس بار ئىدى. دەرۋازىنىڭ ئۇدۇلىدىكى ئايۋاننىڭ قوش قاناتلىق ئىشىكى ئوچۇق تۇراتتى. بۇ ئايۋان سەكسەن كۋادىرات مېتىر چوڭلۇقتا بولۇپ پۈتۈنلەي ۋاسا جۇپ قىلىپ سېلىنغان. تورۇسىنى ئوتتۇرىدا تۆت دانە چوڭ تۇۋرۈك كۆتۈرۈپ تۇراتتى. تۆت تال چوڭ تۇۋرۈكنىڭ ئوتتۇرىسىنى شامال ئۆتۈشىدىغان ۋە قۇياش نۇرى چۈشىدىغان قىلىپ بىر مېتىر ئېگىزلىكتە چۆرىسىنى دەرۋازىدىن، ئۇستىنى ۋاسا جۇپ قىلىپ ياپقان بولۇپ، بۇ ئايۋاننىڭ ھۆسنىگە ھۆسن قوشقانىدى. ئايۋاننىڭ ئىچى چۆرگىلىتىپ چېقىرىلغان سوپىلار بىلەن توشقان بولۇپ، بۇ سوپىلارنىڭ ئالدى تەرىپىگە چوڭ ياغاچلاردا زەگۈندە قىلىنغان. ئايۋاننىڭ ئىشىكىدىن كىرىش بىلەن ئوڭ تەرەپتە بىر ئىشىك بولۇپ بۇ قازناق ئىدى. بۇ قازناقنىڭ ئاچقۇچى ئابدۇكېرىم ئەلەمدە ئىدى. بۇ قازناقتا قورال - ياراغ

ۋە باشقا بايلىقلار بار ئىدى. ئايۋاننىڭ تۆرىدە ئاشخانا، ئۇنىڭغا ياندىش قەپەس ئايۋان، ئۇنىڭ جەنۇب تەرىپىدە تاملىرى ئالاھىدە نەقىشلەنگەن مېھمانخانا بار ئىدى. بۇ مېھمانخانا مەخسۇس كاتتا مېھمانلارنى كۈتۈش ئۈچۈن ئىشلىتىلەتتى. قەپەس ئايۋاندىن ئۈدۈل ماڭسا ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ھەرەمخانىسى ئىدى. بۇ ھەرەمخانىنىڭ ئىچىدە يەنە بىرقانچە كىچىك ـ كىچىك قازناقلار بار ئىدى. ئۇنىڭ ئاچقۇچى ئەلەمنىڭ ئايالىدا ئىدى. چوڭ ھويلىنىڭ غەرب تەرىپىدە ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئىنىلىرى، چوڭ ئوغۇللىرى تۇرىدىغان كاتتا ئۆيلەر بولغاندىن تاشقىرى مالايلار ياتىقى، جۇۋازخانا، ئاختاخانا، قوي ـ كالا قوتانلىرى، يەم ـ خەشەك قويىدىغان ئامبارلار بار ئىدى.

بۇگۈن ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئاشۇ چوڭ ئايۋاندىكى سۇپىغا سېلىنغان گىلەم ئۈستىدە ئون نەچچە ئادەم يۇكۇنۇپ ئولتۇرۇ- شاتتى. ئۇلار ئۈستىلىرىگە ئۈزۈن تون كىيىپ، بەللىرىگە «دوك يىڭجاڭ» دىن غەنىيمەت ئېلىنغان تاپانچىلارنى ئېسىۋالغا- نىدى. ئۇلارنى بۇگۈن ئابدۇكېرىم ئەلەم ئالاھىدە چاقىرتقانىدى. ئۇلارنىڭ بىر قىسمى ئەلەمنىڭ تۇغقانلىرى، يەنە بىر قىسمى يېقىنلىرى بولۇپ ھەممىسى ھازىر قوزغىلاڭچىلارنىڭ تۇرلۇك دەرىجىدىكى باشلىقلىرى ئىدى ھەمدە ئابدۇكېرىم ئەلەمگە ناھايە- تى سادىق كىشىلەر ئىدى. ئۇلار ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ كىرد- ىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ ئولتۇرۇشاتتى. راستىنى ئېيت- قاندا ئۇلارنىڭ ھەممىسى قارا قورساق، نادان ھەم ئۇچىغا چىق- قان قارام، تەلۈە كىشىلەر ئىدى. ئۇلار بىرەر سائەتچە ساقلىغان- دىن كېيىن ئابدۇكېرىم ئەلەم ئۆز ئىشخانىسىدىن خۇددى خا- رەزم شاھىدەك گىدىيىپ چىقتى. ئۇنىڭ بۇنداق قىلىشى ئۇلارغا ئۆزىنىڭ ھۆكۈمران، باشقىلارنىڭ قۇل ئىكەنلىكىنى ھېس قىل- دۇرۇش ئىدى. ئۇنىڭ بېشىدا ئاپئاق شايى سەلە، ئۈستىدە يېنىك چەكمەن تون بار ئىدى. ئۆزى ئارا بويى، سەل ـ پەل دۇمچەكرەك،

سېرىق چىراي، شالاڭ ساقاللىق، بىر كۆزى چېقىر ھەم قىسىق-راق، يەنە بىر كۆزى قوي كۆز ئادەم ئىدى. لېكىن، ئۇنىڭ بۇ كۆزلىرى ھەممە نەرسىگە جىددىي قارايتتى. شۇڭا، بەزى كىشىلەر ئۇنىڭ ئاشۇ قىسىق كۆزىگە قاراپ ئاچچىقى كەلگەندە «ئاخۇن قارىغۇ» دەپ كەينىدىن تىللايتتى. ئالدىدا بولسا ئىتتىقا ئوخشاش كۇچۇكلىنىپ قىلىدىغان قىلىق تاپالماي قالاتتى. ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئۆز ئىشخانىسىدىن چىققانلىقىنى كۆرگەن ئايۇاندىكىلەر ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ، پەگاغا چۈشۈپ قول باغلاپ تۇرۇشتى. ئاخۇنۇم بەش مۇھاپىزەتچىسى بىلەن ئايۇانغا كىرىپ كەلدى. مۇھاپىزەتچىلەرنىڭ مۇرىسىدە ياغاچ قاپلىق تاپانچا (بەلدەڭگە) بارئىدى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم جامائەت، تىنچ - ئامان تۇ-رۇپسىلەرمۇ؟ — دېدى ئەلەم

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام ئاخۇنۇم، ئاۋۋال خۇدا ئاندىن قالسا سېنىڭ دۆلىتىڭدە سالامەت تۇرىدۇق، — دېيىشتى كۆپ-چىلىك. ئۇلارنىڭ ئاۋازى ئايۇان تاملىرىدا ئەكس ئەتتى. ئابدۇ-كېرىم ئەلەم تۆرگە ئۆتۈپ ئەتلەس كۆرپىنىڭ ئۈستىدە يۇكۇنۇپ ئولتۇردى.

— ئىجازەت ئولتۇرۇڭلار، — دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەم. ھەممەيلەن ئولتۇردى. پەقەت مۇھاپىزەتچىلەر ئۆرە تۇردى. ھەممەيلەن ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن ئابدۇكېرىم ئەلەم:

— ئامىن! — دەپ دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ، — ئاللاھۇ ئەكبەر، — دەپ يۈزلىرىنى سىلىدى. باشقىلارمۇ تەڭلا يۈزلە-رىنى سىلاشتى.

— سىلەرنى مۇنداق جىددىي چاقىرتىشىمنىڭ سەۋەبى، — دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەم تەكەللۇپ قىلمايلا ھەممەيلەنگە تەكشى قاراپ، — ئايغاقچىلىرىمىزنىڭ مەلۇماتىدىن قارىغاندا خوتەن تەرەپتىن كامال دامولا دېگەن بىر كىشى ئەسكەر تارتىپ كېلە-

ۋاتقۇدەك. ئامبالنى ئۆلتۈرۈپ چىرىكلەرنى يوقاتقاندۇق. ئەمدى بىزنىڭ يۈرتىمىزغا باشقىلارنىڭ كۆزى قىزىرىپتۇ. مەسلەھەتلىشىپ باقايلى. بۇنىڭغا نېمە دەيسىلەر؟

— سەن بىزنىڭ باش پاناھىمىز، — دەپ ۋارقىراشتى ئولتۇرغانلار، — سەن نېمە دېسەڭ شۇ. سەن ئوتقا دېسەڭ ئوتقا، سۇغا دېسەڭ سۇغا كىرىمىز.

— يۇرت بىزنىڭ، — دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەم كېسىپلا، — يۇرتنى ئۆزىمىز سورىشىمىز كېرەك. بىراق، خېلى زامانلاردىن بۇيان قارا قوشۇنلۇقلارغا[1] يۇرتىمىزدىن ئورۇن بەردۇق. ئەمدىزە بىز يۇرت سورىساق ئۇلار كېلىپ ھوقۇقىنى بىزدىن تارتىۋالمىز دېسە قانداق بولىدۇ؟ بۇ ھوقۇقنى بىز قان تۆكۈپ ئالغان . . .

دېمىسىمۇ ئابدۇكېرىم ئەلەم بۇ يۇرتتا، ئۇچ ئەۋلادتىن بۇيان ئەلەملىك ھوقۇقىنى تۇتۇپ كېلىۋاتاتتى. بەگلىك ھوقۇقىمۇ شۇلارنىڭ قولىدا ئىدى. پەقەت قازىلىق ھوقۇقىلا قارا قوشۇنلۇقلارنىڭ قولىدا ئىدى. چۈنكى، ئۇلاردا قۇرئاننىڭ ئەھكاملىرىنى چۈشەندۈرگۈدەك ئادەم يوق ئىدى. بۇگۈن بولسا ئابدۇكېرىم ئەلەم ھەممىنى قېتىپ قوچۇپ «ھوقۇقنى بىزدىن تارتىۋالماقچى» دەپ ئوماچ قىلىۋەتتى.

— «راھىمانىنىڭ ئېشىدىن شەيتان قىزغاندى» دېگەن شۇ ـ دە، — دېدى سامساق كۆكبېشى، — خوتەنلىكلەرگە ئۆزىمىزنى كۆرسىتىپ قويايلى.

— قېنى باشقىلار نېمە دەيسىلەر؟ — سورىدى ئابدۇكېرىم ئەلەم.

— سامساق كۆكبېشى راست گەپنى قىلدى، — دېدى مۇھەممەت شاھ ھاجى، — «يېتىپ قالغۇچە، ئېتىپ قال»

---

① لوپلۇقلار ئالتە شەھەرلىكلەرنى «قارا قوشۇنلۇق» دەيدۇ.

دېگەن گەپ بار. ئاۋۋال خوتەنلىكلەر بىلەن بىر كۈچ سىنىشىپ كۆرمەمدۇق.

— توغرا، توغرا، — دەپ ۋارقىراشتى باشقىلار، — بىزنىمۇ ئانىمىز «ئوغۇل» دەپ توغقان. ماۋۇ كۆسەيلەر داتلىشىپ قالمىسۇن.

شۇنىڭ بىلەن ھەممەيلەن تارقالدى. ئابدۇكېرىم ئەلەم سامساق كۆكبېشى، مۇھەممەت شاھ ھاجى قاتارلىق بىرقانچە كىشىنى ئېلىپ قېلىپ، نېمىلەرنىدۇر پىچىرلاشتى.

*　　*　　*

ئۇلارنىڭ ئۈچ يۈز ئادەم بىلەن «چاپان قالدى» غا كېلىپ ئورۇنلاشقىنىغا ئۈچ كۈن بولدى. بۇ بىر ئىپتىدائىي توغراق ئورمانلىقى بولۇپ ئارىلىقلىرىدا بولۇق ئوتلاقلار بار ئىدى. ئۇنىڭ شىمالىي تەرىپى چەرچەن دەرياسى ۋە چەكسىز كەتكەن تەكلىماكان قۇملۇقى، جەنۇبىي تەرىپى «بوستان توغراق» بولۇپ بۇ جايلار كەڭ كەتكەن يايلاق ئىدى. بۇ يايلاقلار ھەر يىلى ياز ۋاقتىدا ئالتۇن تاغدىن كېلىدىغان قار ـ يامغۇر سۇلىرىدىن ھاسىل بولغان زور كەلكۈن سۇيى ئارقىلىق سۇغىرىلاتتى. قالغان چاغلاردا چارۋىچىلار قۇدۇق قېزىپ شۇ ئارقىلىق چارۋا مال باقاتتى. دېھقان قوزغىلاڭچىلار بۇ يەرگە كەلگەن چاغدا بىر قىسىم چارۋىچىلار قىشلىق يايلاقلاردىن ياكى يۇرت ئىچىدىن كۆچۈپ كەلگەنىدى. بۇ يەرگە قۇياش نۇرى ئوبدان چۈشكەچكە ھەم ھەر دائىم ھاۋا ئوچۇق بولغاچقا ماي قۇياشى قۇملۇقنى قىزىتىپ تۇراتتى. شۇڭا، يىللاردىن بۇيان قۇرۇپ قالغان كونا ئوت ـ چۆپلەر ئارىسىدىن يېڭى ئوت ـ چۆپلەر كۆكۈرۈپ چىققانىدى. قوزغىلاڭچىلارنىڭ تەمىناتلىرى، ئاتلارنىڭ يەم ـ بوغۇزلىرى ھەر ئېھتىمالغا قارشى «بوستان توغراق» تا قالغانىدى.

ئۆزلىرى بولسا «چاپان قالدى» غا بېرىپ يول توسۇپ ياتتى. بۇ يەرنىڭ ئوت - چۆپ، سۇيى، ئوتۇن، ياغىچى مول بولسىمۇ، پاشا - كۆمۈت بەك يامان ئىدى. ئۇلار ئاتلارنى باققاچ ئوسمان شاڭيۇغا تۆت نەپەر ئادەم قوشۇپ چەرچەندە تۇرۇۋاتقان كامال دامولللىنىڭ ھۇزۇرىغا ئەلچى قىلىپ ئەۋەتتى. شۇنداقلا ئابدۇ-كېرىم ئەلەم چاقىلىق قوزغىلاڭچىلىرى نامىدىن خەت يېزىپ كامال دامولللىنى چاقىلىققا كەلمەسلىكنى تەلەپ قىلدى ھەمدە ئوسمان شاڭيۇغا كامال دامولللىغا نەسىھەت قىلىپ چاقىلىققا كەلتۈرمەسلىك توغرىسىدا يول يورۇق بەردى. ئوسمان شاڭيۇ نۇرغۇن سوۋغا سالام بىلەن يولغا چىقتى.

ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئەلچىسى بولۇپ كەتكەن ئوسمان شاڭيۇ ئون كۈن دېگەندە ئاران قايتىپ كەلدى. ئۇنىڭ بىلەن كامال دامولللىنىڭ ۋەكىللەر ئۆمىكى بىللە كەلدى. ئۇلارنىڭ باشلىقى ئېگىز بويلۇق، سەل توغرىلىق، دوقا پېشانە، چاڭگا ساقال، ئىلمەك بۇرۇن، رەڭگى قارا، ئورا كۆز، قوشۇما قاش بىر ئاۋغان بولۇپ ئىسمى دىلدىر شاخان، ئوغلىنىڭ ئىسمى ئابلەيخان ئىدى. قالغانلار ئۇيغۇر بولۇپ خېلى ئوقۇمۇشلۇق ئادەملەر ئىدى. ئابدۇكېرىم ئەلەم ھەر ھالدا ئەلچىلەرنى خېلى ئوبدان كۈتۈۋالدى. لېكىن، سۆھبەت داۋامىدا قىلچە يۇز - خاتىر قىلمىدى ۋە ئۇلارنىڭ ئىتتىپاقلىشىپ دۈشمەنگە تاقابىل تۇرۇش توغرىسىدىكى تەكلىپلىرىنى رەت قىلدى.

— يۇرت بىزنىڭ، — دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەم ئەلچىلەرگە، — بۇ يۇرتنى بىز قان تۆكۈپ كۆپارلاردىن تازىلىغان، ئۇ چاغدا خوتەنلىكلەر قەيەردە ئىكەن؟ ئەمدىزە «تەييارغا ھەييار» بولۇپ كەپتۇ - دە؟!...

— ئاخۇنۇم جانابلىرى، بۇ ھەرگىزمۇ ئۆزلىرى دېگەندەك ئاددىيلا بىر ئىش ئەمەس. كامال دامولللا بولسا «خوتەن ئىسلام ھۆكۈمىتى» نىڭ بۇ تەرەپكە ئەۋەتكەن ۋەكىلى، — دېدى دىلدىر

شاخان ئالدىرىماستىن چۈشەندۈرۈشكە تىرىشىپ، سىلىنىڭ يۈرت خىتاي ئىچىگە يېقىن. ئەلھال گەنسۇ - چىڭخەي دېگەن ئۆلكىلەرنىڭ چېگراسىدۇر. مۇبادا شۇ ياقتىن ئەسكەر كېلىپ قالسا، سىلىنىڭ بۇ ئازغىنە قوشۇنلىرى بىلەن بۇ يۈرتنى ساقلىماق بەسى مۇشكۈل. شۇڭا «خوتەن ئىسلام ھۆكۈمىتى» نىڭ مەقسىتى ھەر بىرلىرىنى ئۆز ھىمايىسىگە ئېلىپ قاچقان دۈشمەنلەرنىڭ قايتا باش كۆتۈرۈشىگە يول قويماسلىق ئۈچۈندۇر.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ كامال داموللىنىڭ باشقا ۋەكىللىرى «ئەلھەق، ئەلھەق» دېيىشتى. لېكىن، ئابدۇكېرىم ئەلەم ئۆز سۆزىدە چىڭ تۇردى:

— جانابىي ۋەكىل راستتىنلا سىلى دېگەندەك مەغلۇپ بولغان دۈشمەن قايتا باش كۆتۈرۈپ كېلىدىغان بولسا مانا بىز تەييار، — دەپ ئابدۇكېرىم ئەلەم مەيدىسىگە مۇشتلىدى، — ئۇچ ئاي بۇرۇن بىز قۇرۇق قول بىلەن ئۇلارنىڭ قورغانلىرى بىلەن يامۇللىرىنى ئالغانىدۇق. ئىنشائاللا ھازىر قوللىمىزدا خېلى كۆپ قورال - ياراغ ۋە ئەسكەر بار. ئەمدى ئۇلاردىن ھەرگىز قورقمايمىز.

— ئاخۇنۇم جانابلىرى، بۇ گەپلەرنى دېمەك ئاسان بولغان بىلەن ئورۇندىماق ناھايىتى مۇشكۈلدۇر، — دېدى دىلدىر شاخان، — ھەممەيلەن بىر مۇسۇلمان ھەم بىر مىللەت تۇرۇپ ئاناق قىلمىساق ياخشى بولۇرمىكىن! . . . ھەممىمىز ئىتتىپاقلىشىپ بىر ياقىدىن باش، بىر يەڭدىن قول چىقارساق، ئاندىن كۆزلىگەن مەقسەتكە يەتكىلى بولىدۇ. كامال داموللىنىڭ كېلىشى ھەرگىزمۇ يۈرت سوراش ئۈچۈن ئەمەس. يۈرتنى يەنىلا سىلى سورايلا، ئۇلار ساقلاپ بېرىدۇ.

— قىزىق گەپ بولدى، «ئالداشقا بالا ياخشى، خودا ئۇرسۇن قاقۇاشنى» دېگەن گەپنى ئاڭلىمىغانمۇ؟ بىزنى كىچىك بالا كۆرۈۋاتاملا ۋەكىل جانابلىرى؟ ! . . . — دېدى ئابدۇكېرىم

ئەلەم.

— يوغۇسۇ، يوغۇسۇ ئانداق بولامدىغان، — دېدى دىلدىر شاخان، — مەن راست گەپنى قىلدىم.

— توغرا سىلى راست گەپ قىلدىلا، خوتەن ھۆكۈمىتى بىزنىڭ يۇرتىمىزدا ئەسكەر تۇرغۇزىدۇ، مەن يۇرت سورايمەن شۇنداقمۇ؟ بۇ بىزنىڭ بۆكسىزگە جىگدە سالغانلىق ئەمەسمۇ؟

— يوغسۇ، مېنىڭ گېپىمنى خاتا چۈشىنىپ قاپلا ئاخۇنۇم.

— خاتا ئەمەس، ناھايىتى توغرا چۈشىنىۋاتىمەن. مەن جانابلىرىدىن شۇنى سوراپ باقاي، مەن يۇرتنى سورىسام، خوتەنلىكلەر ئەسكەر تۇرغۇزسا ئەمەلىي ھوقۇق كىمدە بولىدۇ؟

— ئەلۋەتتە جانابلىرىدا بولىدۇ - دە.

— قۇرۇق گەپ، — دەپ دېمىغىنى قاقتى ئابدۇكېرىم ئەلەم، — ئەزەلدىن ئەسكىرىي كۈچ كىمدە بولسا ئەمەلىي ھوقۇق شۇنىڭدا بولۇپ كەلگەن. بىز ئەخمەقمىدۇق، قۇرۇق ئۆستەڭگە مىراپ بولغىلى.

— توغرا، توغرا، — دەپ ۋارقىراشتى ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ يېنىدا ئولتۇرغانلار، — بىزنى ئەخمەق كۆرمىسۇن.

ۋاراڭ - چۇرۇڭنى ئاڭلاپ چىدىرنىڭ سىرتىدا يۇرگەن ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ يىگىتلىرى يۇگۈرۈپ كېلىشتى. چەرچەنلىك ۋەكىللەر جىددىيلىشىپ قالدى.

— كېتىڭلار ھېچ گەپ يوق، — دېدى سامساق كۆكبېشى. ئۇلار كەتتى. كامال دامۇللىنىڭ ۋەكىللىرى يېنىك نەپەس ئېلىشتى.

— ئاخۇنۇم جانابلىرى شۇنى سەمىلىرىگە سېلىپ قويۇش مەن ئۇچۇن پەرھىزدۇركى، — دېدى دىلدىر شاخان گەپنى دانە - دانە قىلىشقا تىرىشىپ، — ھەممىمىز بىر مۇسۇلمان بولغاندىن كېيىن ئىناق، ئىتتىپاق ئۆتمەكلىك لازىمدۇر. بۇ يەردە خوتەنلىك، لوپلۇق، قەشقەرلىك دېگىلى تۇرساق، ئوتتۇ-

رىمىزدا يەكلىمىچىلىك، پىتنە ـ ئىغۇا پەيدا قىلساق ئىشىمىز ھەرگىز ئوڭغا تارتمايدۇ. ئارىمىزدىكى ھەربىر نىزا ـ جاڭجال-لىدىن دۇشمەنلەر ئۇنۇملۇك پايدىلىنىپ كېتىدۇ، . . . ئۇ يەنە سۆزلىمەكچى بولغانىدى، ئابدۇكېرىم ئەلەم گەپنىڭ بېلىگە تەپتى:

ـــ پىتنە ـ ئىغۇا قىلمايلى دېگەن نېمە گەپ؟ بىز پىتنە ـ ئىغۇا قىلدۇقمۇ؟ ياكى سىلەر يولسىزلىق بىلەن بىزنى بۆزەك ئەتكىلى كەلدىڭلارمۇ؟ . . .

ـــ سەۋر قىلسىلا ئاخۇنۇم، سەۋر قىلسىلا. كونىلار «ئېغىرلىق رەھمانى، يېنىكلىك شەيتانى» دەپتىكەن. ئېغىر بولايلى ئاخۇنۇم. سىلى ئۇيغۇرلاردا «سەۋر قىلساڭ غوربىدىن ھالۋا پۈتىدۇ» دەيدىغان ناھايىتى ياخشى تەمسىل بار. سەۋر قىلايلى. مەن ھەرگىز ھەر بىرلىرىنى ئەيىبلىمەكچى ئەمەس. پەقەت ئىتتىپاق بولايلى، ئىناق بولايلى دېمەكچى. بىز ئاۋغانلارمۇ سىلەر كۆرگەن كۆننى كۆرگەن. بۇنىڭدىن يۈز يىللار بۇرۇن ئېنگلىزلار بىزنىڭ ۋەتىنىمىز ئافغانىستانغا باستۇرۇپ كەلدى[1] بىزنىڭ خان زادىلىرىمىز، بەگلىرىمىز، ئۆلۈمالىرىمىزنىڭ ھەممىسىنىڭ ئۆز ئالدىغا خان بولغۇسى كېلىپ ھوقۇق تالاشتى. نەتىجىدە ئېنگلىزلارغا قارشى ئۇرۇش مەغلۇپ بولدى. ھەر بىرلىرىمۇ ئەمدىلا كۆپارلارنى يوقىتىشتىلا. بىر ھاكىمىيەت ئاستىغا بىرلەشمەي ھەممىلا ئادەم ئۆز ئالدىغا بولۇۋالسا، پۇقرا-نى ئويلىمىسا بۇنىڭ ئۇۋالى كىمگە بولۇر؟ . . . ـــ دەپ دىلدىر شاخان گەپنى تۇگىتىپ ئالدىدىكى چاينى ئوتلىدى.

ـــ ئۇۋالى كىمگە بولسا سىلىگە نېمىتى؟ ـــ دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەم ئەلپازىنى بۇزۇپ، ـــ بېرىپ كامال دامولله-غا ئېيتسىلا، يۇرت بىزنىڭ، خوتەنلىكلەرنى كىرگۈزمەيمىز.

---

① بۇ يەردە 1838 ـ، 1839 ـ يىللاردىكى ئافغانىستان خەلقىنىڭ ئەنگلىيىگە قارشى ئۇرۇشى كۆزدە تۇتۇلىدۇ.

مېنىڭ گېپىم شۇ، يوللىرىغا ماڭسىلا . . .

ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ بۇ قوپال گەپلىرى كامال دامولـلـىنىڭ ۋەكىللىرىگە ناھايىتى هار كەلدى بولغاي، ئۇلار شۇ كۈنىلا يولغا چىقىپ كەتتى. ئۇلارنى ئوسمان شاڭيۇ ئاقتازغىچە ئۇزىتىپ قويدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئابدۇكېرىم ئەلەم مۇشۇ نۆۋەتتىكى سۆھبىتىنى ئويلىسا ئوسمان شاڭيۇغا ناھايىتى ئاچچىقى كېلىدىغان بولۇپ قالدى. چۈنكى، ئوسمان شاڭيۇنىڭ دادىسى رازاق ئاخۇنۇن كىرىيىلىك بولۇپ 1904 ـ يىلى چىڭ سۇلالىسى چاقىلىققا ئاھالە كۆچۈرگەندە پۈتۈن ئائىلىسى بىلەن كۆچۈپ كەلگەن.

ـــ ۋاي ئىست، ـــ دەيتتى ئابدۇكېرىم ئەلەم، ـــ بىكار ئوسمان شاڭيۇغا ئىشىنىپ ۋەكىل قىلىپ ئەۋەتىپتىمەن. ئۇ كامال دامولـلىغا مېنى چاققان ئوخشايدۇ. چۈنكى، ئۇمۇ خوتەنلىكتە؟! . . . ئۇ مانا شۇنداق ئويلا ـ ئويلا ئاخىرى ئوسمان شاڭيۇغا بەكلا ئۆچ بولۇپ كەتتى.

* * *

دىلدىر شاخانىڭ مەلۇماتىنى ئاڭلىغان كامال دامولـلا ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ يۈرتۇازلىق قىلىپ ئومۇمىي ۋەزىيەتنى نەزەرگە ئالمىغانلىقى ۋە يولسىزلىق قىلىپ ئۆز ۋەكىللىرىنى مەنسىتمىگەنلىكىنى كۆرۈپ ناھايىتى ئاچچىقى كەلدى. ئۇ دەرھال قول ئاستىدىكى يۈزبېشى هەم ئونبېشىلارنى چاقىرىپ مەسلىھەت يىغىنى ئاچتى. يىغىن قاتناشقۇچىلىرى بىردەك چاقىلىقا باستۇرۇپ بېرىپ، ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ يولسىزلىق قىلغانلىقىنى بۇرنىدىن چىقىرىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى. نەتىجىدە ئومۇمىي سەپەرۋەرلىك جاكارلاندى. ئەسلىدە قول ئاستىدىكىلەرنىڭ يېرىمىنى چاقىلىققا ئېلىپ بارماقچى بولۇپ يۈرگەن كامال

داموللا پىلانىنى ئۆزگەرتىپ، چەرچەندە ئازغىنە ئادەم قالدۇ-رۇپ، قوشۇننىڭ ئاساسىي قىسمىنى ئېلىپ يولغا چىقتى.

كامال داموللىنىڭ ۋەكىللىرى قايتىپ كېتىپ سەككىز كۈن بولغاندا «چاپان قالدى» دا تۇرۇۋاتقان ئابدۇكېرىم ئەلەم چەرچەندىكى ئايغاقچىدىن: «كامال داموللا يولغا چىقتى. ئەسكىرى ناھايىتى كۆپ» دېگەن خەۋەر يېتىپ كەلدى. نەتىجىدە ئابدۇكېرىم ئەلەم دەككە ـ دۈككە ئىچىدە قالدى. ئىككىنچى كۈنى چۈش ۋاقتىدا ئاقتازدىكى قاراۋۇللاردىن خەۋەر كەلدى:

ـــ كامال داموللا كېلىۋاتىدۇ. ئادەمى مىڭدىن ئارتۇق.

ـــ چېكىنەيلى، ـــ دەپ بۇيرۇق بەردى ئابدۇكېرىم ئەلەم ئۆز ئادەملىرىگە، ـــ بۇ يەر چۆل. شۇنداقلا ئۇلار كۆپ ئىكەن، بىزنى قورشىۋالسا چاتاق بولىدۇ. ھەرنېمە بولساق يۇرت خەلقى ئالدىدا بولايلى. ئۆلۈكسىز چۆلدە قالمىسۇن.

شۇنداق قىلىپ ئاغزىدا پو ئاتقان ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ يۇرتۇاز قوشۇنى كامال داموللىنىڭ «ئىسلام قوشۇنى» نى كۆرمەي تۇرۇپلا تىكىۋەتتى. ئۇلار «بوستان توغراق» تىكى نەرسە ـ كېرەكلىرىنىڭ ئالغىنىنى ئېلىپ، ئالالماي قالغىنىنى تاشلىۋەتتى. چوڭ سۆزلىگەن ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئادەملىرى پاتىپاراقچىلىق ئىچىدە قاچماقتا ئىدى.

ئابدۇكېرىم ئەلەم ئۆز ئادەملىرى بىلەن قېچىپ كېلىپلا تەرەپ ـ تەرەپكە چاپارمەن ئەۋەتىپ خەلقنى «خوتەنلىكلەرگە قارشى «غازات قىلىشقا» چاقىردى. لېكىن، ئۇنىڭ بۇ چاقىرىقى ئانچە ئۇنۇم بەرمىدى. چۈنكى، ئۇنىڭ دەسلەپتىلا ئېزىز ھاجىدەك ئۆز يارىدەمچىسىنى، يەنە كېلىپ ئومۇمنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن بىر مۆتىۋەرنى يەكلىشى ئومۇمنىڭ كۆڭلىگە ياقمىغانىدى. شۇنداق بولسىمۇ ئۇرۇشتا باراڭ كۆرسىتىشكە ياراپ قالار دېگەن ئۈمىد بىلەن بىر قىسىم پۇقرانى ئۆيلىرىدىن ھەيدەپ چىقتى. چاقىلىق بازىرىنىڭ غەربىدە بىر كىلومېتىر كەڭلىكتە

بىر دەريا بولۇپ، بۇ دەريادا ياز ۋاقتىدىكى كەلكۈن ۋاقتىدىن باشقا ۋاقىتتا سۇ يوق ئىدى. بۇ ئىستراتېگىيە جەھەتتە ناھايىتى مۇھىم جاي بولۇپ قايسى تەرەپتىن بولسۇن ھۇجۇم قىلىش تەس. مۇداپىئە كۈرۈش ئاسان ئىدى. چۈنكى، دەريانىڭ ئوتتۇرىسىدا شىمالدىن جەنۇبقا سوزۇلغان بىر يار بولۇپ، يار تۆپىسىدە تۇرغان ئادەمگە ۋە ئىككى تەرەپتىكى سايدا تۇرغان ئادەمگە بىر تال يىڭنىمۇ «مانا مەن» دەپ كۆرۈنۈپ قالاتتى.

ئابدۇكېرىم ئەلەم مانا شۇ ئوتتۇرا يارغا ئەللىك نەپەر مەرگەننى ئورۇنلاشتۇرۇپ، دۇشمەننى توسۇشنى بۇيرۇدى. ئۆزى بولسا قالغان قوشۇننى ئېلىپ ئۇنىڭدىن بىر كىلومېتىرچە شىمالدىكى دەريانىڭ يارلىقلىرى كۆپ تار جايغا بېرىپ ئورۇنلاشتى. بۇ يەردىكى دەريانىڭ كەڭلىكى يۈز مېتىردەك بولۇپ، دەريانىڭ غەربىدىكى بەگ مەھەللىسى بىلەن شەرقتىدىكى تىكەنلىك مەھەللىسى بىر - بىرىگە قارىمۇ قارشى جايلاشقانىدى. ھەر ئىككى تەرەپنىڭ ئۆزئارا يېقىنلىقى، يارلىقلارنىڭ كۆپلۈكى، سۇ ئويۇقۇتكەن ئازگاللارنىڭ، يوشۇرۇنۇشقا ئەپلىك بولغان كارلارنىڭ كۆپ بولۇشى، ھەر ئىككى تەرەپكە پايدىلىق بولغان تەبىئىي ئاكوپ ھېسابلىناتتى. بۇنىڭدىن بۇرۇنقى ئۇرۇشلاردەك بۇ قېتىممۇ ئۇرۇشنىڭ مۇشۇ يەردە بولۇشى، كامال دامولللىنىڭ مۇشۇ يەردىن ئۆتۈشى چوقۇم ئىدى. شۇڭا، ئابدۇكېرىم ئەلەم ئۆز قوشۇننى مۇشۇ يارلىقلارنىڭ شەرق تەرىپىگە ئورۇنلاشتۇرۇپ كامال دامولللىنى كۈتۈشكە باشلىدى.

ئىككىنچى كۈنى كامال دامولللا دەريانىڭ لېۋىگە كېلىپ توختاپ قالدى ۋە بۇ جايىنىڭ ئۆزلىرى ئۇچۇن پايدىسىز ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى. چۈنكى، ئۇلار كېرىيە، نىيە، چەرچەن قاتارلىق جايلاردا ئۇرۇش قىلىپ خېلى تەجرىبىلىك بولۇپ قالغانىدى. ئۇرۇش ۋاقتىدا تۈزلەڭلىك بەك خەتەرلىك بولۇپ، ھەممىلا جايدا ئەزرائىل ئەجەل خاتىرىسىنى ۋاراقلاپ يۈرۈيدىغان-

لىقىنى ئۇلار ئوبدان بىلەتتى.

— بۇ جاي بەك خەتەرلىك كۆرۈنىدۇ. ئۇدۇل ماڭساق ساينىڭ ئوتتۇرىسىغا بارغاندا ئالدىمىزدىن ئوققا تۇتۇپ بىزنى قىرىپ تاشلىشى مۇمكىن، — دېدى كامال داموللا يېنىدىكى چاڭگا ساقال مۇشاۋىرغا.

— شۇنداق ھەزرىتىم، — دېدى قېرى مۇشاۋىرمۇ. ئارقىدىن يېنىدىكى ياش يىگىتكە، — ساۋۇت كارۋاننى چا - قىرتىڭ، — دەپ بۇيرۇق بەردى. ئۇلارنىڭ يېنىغا ئېگىز بويلۇق قىرىق بەش ياشلاردىكى بىر قارا ئاتلىق كەلدى.

— ساۋۇت ئاخۇن، — دەپ قارا ئاتلىققا مۇراجىئەت قىلدى مۇشاۋىر، — بۇ ساينىڭ تارراق جايى يوقمۇ؟ بىر قامچا بىلەن ئات دەريانى كېسىپ ئۆتۈپ كېتەلەيدىغان.

— دەريانىڭ ئاياغ تەرىپىدە بار، — دېدى ساۋۇت كارۋان شىمال تەرەپنى كۆرسىتىپ، — مەن ئۇ يەردە بىر قانچە قېتىم قونغان.

— ياخشى گەپ، ئەمىسە باشلاڭ.

ئۇلار دەريانىڭ غەربىي قىرغىقىدىكى قۇملۇق بىلەن مېڭىپ دەل - دەرەخلەر ئارىسىغا كىرىپ كەتتى.

* * *

ئىككى تەرەپتىن بولغان ئېتىشمىلار يېرىم كۈندىن ئارتۇق داۋام قىلدى. كامال داموللىنىڭ ئەسكەرلىرى بىرده ئېتىپ، بىرده توختاپ ئۇرۇشنى داۋام قىلدى. ئابدۇكېرىم ئەلەم تەرەپ ئوق - دورىنى ئايمايتتى. قۇياش چۈشتىن قايرىلغان چاغدا كامال داموللا ئەسكەرلىرىنىڭ ئوت كۈچى ناھايىتى شىددەتلىك بولدى. دەريانىڭ غەربىي قىرغىقى تىك يارلىق، شەرقىي قىر- غىقى يانتۇلۇقنى ھاسىل قىلغانىدى. كامال داموللا ئەسكەرلىرى

بۇنداق تەبىئىي ئارتۇقچىلىقتىن ئالاھىدە پايدىلاندى. ئۇلار يارى لىقلارغا قۇم بارخانلىرىنىڭ كەينىگە، دۆڭلۇكلەرگە، سۇ ئويۇ ۋەتكەن ئازگاللارغا، كامارلارغا جايلىشىۋېلىپ، ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئەسكەرلىرىنى باش كۆتۈرتكۈزمىدى.

ــ ئات، جاھىل لوپلۇقلارنى، ــ دەپ ۋارقىرايتتى كامال داموللا جاھىللىقىنىڭ جازاسىنى تارتسۇن.

كەچ پېشىن بولغاندا ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ بىرقانچە ئادەمىگە ئوق تېگىپ يارىلاندى. بۇنى كۆرۈپ بىر قىسىملارنىڭ روھى چۈشۈپ كەتتى. ئۇلار كامارلارغا كىرىپ تۈگۈلۈپ يېتىۋېلىشتى ياكى جان قۇتقۇزۇشنىڭ كويىغا چۈشتى. ئۇنىڭ ئۇسۇلىگە ئۇلارنىڭ ئوقلىرى بارغانچە ئاز قېلىۋاتاتتى. بەزى مىلتىقلار بىرنەچچە پاي ئوق ئاتا ـ ئاتمايلا قىزىپ كېتىپ ئوق نەچچە مېتىر جايغا بارمايلا يەرگە چۈشەتتى. كامال داموللا بولسا جەڭنى پاتراق ئاخىرلاشتۇرماقچى بولدى. بىردىنلا ئۇ تەرەپتىن:

ــ ئاللاھۇ ئەكبەر، ــ دېگەن تەگبىر ئاۋازى ئاڭلاندى. ئارقىدىن تەرەپ ـ تەرەپتىن ئېتىلغان تەگبىر ئاۋازى بىلەن ئەسكەرلەرنى ھۇجۇمغا ئۆتۈشكە چاقىرغان كانايلار چېلىنىشقا باشلىدى. كامال داموللا ئەسكەرلىرى ئاتلارغا مىنىشكە باشلىدى. بۇنى كۆرۈپ قارشى قىرغاقتىكىلەر پىتىراپ قېچىشقا باشلىدى. ئەمدى تەربىيە كۆرمىگەن بۇ نادان ئادەملەرنى توسۇۋېلىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

ــ چېكىنىڭلار، ــ دەپ ۋارقىرىدى ئىلاجسىز قالغان ئابدۇكېرىم ئەلەمۇ، ــ مېنىڭ كەينىمدىن مېڭىڭلار، ئۇ ھەممىنىڭ ئالدىدا شىمالغا قاراپ ئات سالدى. شۇنداق قىلىپ قاچ ـ قاچ باشلىنىپ كەتتى. لېكىن، كامال داموللا ئادەملىرىگە ئوق چىقارماسلىق، قوغلىماسلىقنى بۇيرۇدى.

ــ ئۇلار نادان. كېيىنچە چۈشىنىپ قالىدۇ. قوغلاشنىڭ

هاجىتى يوق.

قاچقان ئابدۇكېرىم ئەلەم ئۆز ئادەملىرى بىلەن تۆت كۈندە تىكەنلىككە يېتىپ باردى. ئۇلار ئۇ يەردە بىرنەچچە كۈن تۇرغاندىن كېيىن، ئەللىك نەپەر مەرگەننى تاللاپ ئېلىپ خوجىنىياز هاجىمغا قوشۇلۇش ئۈچۈن يولغا چىقتى. لېكىن، ئۇلار بارغاندا خوجىنىياز هاجىم، مەھمۇت مۇھتىلار كۈچا تەرەپكە ئۆتۈپ كەتكەنىدى. شۇڭا، ئۇلار ئۇدۇل كۈچاغا ماڭدى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
www.uyghurkitap.com

ئالتىنچى باب

تاش يۈرەك

ئىتتىپاقسىزلىق، ئىنتىزامسىزلىق پۈتۈنلەي نادانلىقتۇر.
—— ۋ. ئى. لېنىن

هاۋا ئوچۇق ۋە ئىسسىق.

تەبىئەت ئۆزىنىڭ باش يازغا خاس خۇسۇسىيىتى بىلەن هەممە ياقنى يېشىللىققا پۈركىگەنىدى. قاراڭغۇلاشقان دەرەخ يوپۇرماقلىرى ئىچىدە كاككۇكلار سايرىشاتتى. قارلىغاچلار ۋىچىرلىشىپ ئوينايتتى. دېھقانلار ئېتىزلىقلاردا ئىشلەيتتى. يىراقتىن ناخشا ئاۋازى ئاڭلىناتتى:

ئاھ، ياپرىم جېنىم ئايشە،
بىلمەيمەن ئۆيۈڭ نەدە؟
مەن كۆيسەم ساڭا كۆيدۈم،
سېنىڭ كۆيگىنىڭ نەدە؟!...

ئابدۇكېرىم ئەلەمنى قوغلاپ ماڭغان كامال دامولىنىڭ ئەسكەرلىرى مەھەللىنىڭ سىرتىغا چىقىپلا توختاپ قالدى. پەقەت جامال باشلىغان ئازغىنە ئادەم بۇيرۇقتا بويسۇنماي قوغلاپ كەتتى. مەھەللىنىڭ سىرتىدا ئوت ـ چۆپمۇ، ئوتۇن ـ ياغاچمۇ

كۆپ ئىدى. بۇگۈن ھەش - پەش دېگۈچە قاراڭغۇ چۈشۈپ قالدى. ئەمدى چارچىغان قوشۇننى دەم ئالدۇرۇش، بولۇپمۇ ئۇلارنى غىزالاندۇرۇش لازىم ئىدى. شۇڭا، بۇگۈن ئاخشاش كامال دامواللا دالىدا تۇنەشنى قارار قىلدى. ئۇلار «ساي سۇلاغ» دېگەن جايغا بېرىپ چۈشتى ۋە ئەتراپقا قاراۋۇل قويۇپ ئاتلارنى توقايلىققا قويۇۋەتتى. ئۇلار بۇلاق سۈيىدە قاتتىق - قۇرۇق نان بىلەن قورساقلىرىنى تويغۇزۇشتى. لېكىن، بۇنداق مەزگىلدە بۇ يەرلەردە پاشا - كۆمۈتا كۆپ بولىدۇ. شۇڭا، ئۇلار كۆپ ئېيىنالدى. بەزىلەر نۆۋەت بىلەن ئىس سېلىپ، نۆۋەت بىلەن ئۇخلاشتى.

قۇياش چاشكا ۋاقتى بولغاندا كامال دامواللىنىڭ مىڭدىن ئارتۇق ئادىمى سەپ - سەپ بولۇپ چاقىلىق بازىرىغا كىرىپ كەلدى. ئۇلارنى پۈتۈن خەلق يولىنىڭ ئىككى تەرىپىدە تۇرۇپ «ئامىن!» دەپ دۇئاغا قول كۆتۈرگەن ھالدا قارشى ئالدى. سەپنىڭ ئەڭ ئالدىدا بېشىغا شاپتۇل چېچىكى شايى سەللە ئورىغان، چاچ - ساقاللىرى ئاقارغان، چەكمەن تونىنىڭ ئۈستىدىن ماۋزىر ئاسقان، كۆزلىرى يوغان، قاڭشارلىق، قارا يورغىغا مىنگەن ئاتمىش ياشلاردىكى كامال دامواللا، ئۇنىڭ كەينىدە يەك تاپان جەدە ئاتقا مىنگەن قارا قويۇق ساقاللىق، بېشىغا شايى سەللە ئوراپ، پەتلىسىنى چۈشۈرۈۋەتكەن ئىلاخون ئەمىر ۋە چىلان تورۇق ئاتقا مىنگەن روزى ئەمىر كەلمەكتە ئىدى. ئۇنىڭ كەينىدىن تۆتتىن رەت بولۇپ، چاچ - ساقاللىرى ئۆسۈپ كەتكەن ئادەملەر كەلمەكتە ئىدى، ئۇلار باشلىرىغا ئوخشاشلا ئاق ماتادا سەللە ئورىغان بولۇپ ئۇلارنىڭ يۈزلىرى ئاپتاپتا قارىداپ، يېرىلىپ كەتكەنىدى. ئۇلار «ئامىن!» دەپ تۇرغان خالايىقنى كۆرۈپ، ئوڭ قوللىرىنى مەيدىسىگە قويۇپ سالام بېرىپ مېڭىشتى. ئاتلارنىڭ ئاياغ ئاۋازى پۈتۈن يۇرتنى قاپلاپ كەتتى.

كامال دامواللار ئەسكەرلىرىنى ئۇچكە بۆلۈپ ئورۇنلاشتۇر-

دى. بىر قىسمىنى ئىمىن ھاجىمنىڭ مەدرىسىگە، ھاشىمبەگ، ئىمىنبەگنىڭ جايىغا، يەنە بىر قىسمىنى كارۋان سارايلارغا، ئاخىرقى قىسمىنى جىن شۇرىن ئەسكەرلىرىنىڭ تەمىنات پونكىتىغا ئورۇنلاشتۇردى. كامال داموللىنىڭ ئۆزى بولسا باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ ئۆيىگە چۈشتى. باھاۋۇدۇن ھاجىم مېھمانىنى ئۆتكەن قېتىم موسولباي بىلەن ۋاڭ نىياز چۈشكەن مېھمانخانىسىغا ئورۇنلاشتۇردى. كامال داموللا باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ كوچىغا چىقىدىغان دەرۋازىسىنىڭ ئۈستىگە «ھۆكۈمىتى ئىسلامىيە خوتەن، چاقىلىق تارماق مەھكىمىسى» دېگەن ۋىۋىسكىسىنى ۋە «لائىلاھە ئىللەللاھ مۇھەممەدۇن روسۇلىللاھ» دېگەن ئايەت يېزىلغان كۆك بايراقنى ئېسىپ قويدى.

كامال داموللا ئوبدان جايلىشىۋالغاندىن كېيىن، باھاۋۇدۇن ھاجىمغا بىر پارچە خەت تاپشۇردى. خەت باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ چەرچەندىكى تاغىسى كېرەم ئەلەم ئاخۇنۇم نامىدىن يېزىلغانىدى. خەت تولىمۇ چىرايلىق قىلىپ چاغاتايچە ھۆسنىخەت شەكلىدە يېزىلغان بولۇپ، خەتتە سالام ـ سەھەتتىن كېيىن مۇنداق دېيىلگەنىدى:

«. . . ھاجىم بۇ قېتىم كامال داموللا خوتەندىكى ئىسلام ھۆكۈمىتىنىڭ يولىورۇقىنى ئېلىپ، يېڭىدىن دۇنياغا كەلگەن ھۆكۈمەتنىڭ شەرقىي چېگرا ئىسنى ساقلاش ئۈچۈن سىلىنىڭ يۇرتقا ماڭدى. ئۇ يەردىكى خەلقىمۇ قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ جىن شۇرىن ئەسكەرلىرىنى يوقىتىپ، قوزغىلاڭچى قوشۇن تەشكىل قىلىشىپلا، بىز كامال داموللىغا چاقىلىققا بارماسلىقىنى نەسىھەت قىلىساق، ئۇ كىشى: «مەندە بۇيرۇقىنى ئىجرا قىلماقتىن باشقا ئامال يوق» دەيدۇ. شۇڭا، چاقىلىق تەرەپكە خەۋەر قىلىپ ئىناق ئۆتۈشنى تەلەپ قىلغان بولسىمۇ ئابدۇكېرىم ئەلەم ئۇنماپتۇ. ئىلاجسىز قالغان كامال داموللا خوتەن ئىسلام ھۆكۈمىتىنىڭ بۇيرۇقىنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن يولغا چىقتى. ھاجىم

ئەھۋال ناھايىتى خەتەرلىك. «ئىككى كالا ئۈسۈشسە، تىگىدىكى ھەممە نەرسە نابۇت بولىدۇ» دېگەن تەمسىل بار. ئەگەردە راس-تىنلا ئۇرۇش بولۇپ قالسا پۇقرالار زىيان تارتىدۇ. دۈشمەنلە-رىمىز تاماشا كۆرىدۇ. شۇڭا، ھەر ئىككى تەرەپكە سالا قىلىپ ياراشتۇرۇپ قويۇرلا. شۇنداق بولسا يەنە بىر قېتىم ھەج تاۋاپ قىلغانلىق ساۋابىنى ئالغان بولاتتىلا. ئۇ چاغدا قىيامەت كۈنى مەھشەرگاھتا ئۇنىڭ دەرىجىسىنى كۆرگەن بولاتتىلا. ھاجىم كامال دامۇللا ئىسلام دىنىنىڭ سادىق موريتى ھەم مۇسۇلمانلار-نى زۇلۇمدىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈن جان تىككەن غازىلارنىڭ بىر-سى. شۇڭا، بۇ ئادەمگىمۇ غەمخورلۇق قىلىپ قويارلا.

خەير ـ خوش، تاغىلىرى كېرەم ئەلەم ئاخۇنۇمدىن.

تارىخىي ھىجىرىيە 1352 ـ يىلى رەجەپ ئاينىڭ ئون ئالتىسى.»

ـــ. بۇ خەتنى ئۆز ۋاقتىدا تاپشۇرالمىدىم، ـــ دېدى كامال دامۇللا ئۆزىرە ئېيتىپ.

ـــ شۇنداق، ئۇرۇش ۋاقتىدا ھەرقانداق ئىشنىڭ بولۇشى مۇمكىن، ـــ دېدى باھاۋۇدۇن ھاجىم، ـــ بۇ ئىشتا سىلى ئەيىبلىك ئەمەس.

كامال دامۇللا ۋە ئۇنىڭ قوشۇنى ئوبدان جايلىشىۋالغاندىن كېيىن ھەر كۈنكى بەش ۋاخ نامازنى پۈتۈن ئەسكىرىي قىسىم بىلەن بىللە ئوقۇدى. ئۇلار دەسلەپتە كىشىلەرگە ئەدەپلىك ۋە سىپايە مۇئامىلە قىلدى. شۇڭا، ئۇلار ئۇزاق ئۆتمەي خەلق تەرىپىدىن «ھەقىقىي ئىسلام لەشكەرلىرى ئىكەن» دېگەن ھۆر-مەت نامغا ئېرىشتى.

* * *

كۈز ۋاقتى. ھەممە جايدىن مېۋىلەرنىڭ خۇش پۇراق ھىدى

كېلىپ تۇراتتى. بۇ كىچىككىنە يۇرت مىڭدىن ئارتۇق ئاتلىق ئەسكەرنى باقالمايۋاتاتتى. خەلق ئۈستىدىكى ئالۋاڭ ـ سېلىق كۆپەيىپ كەتكەنىدى. ئەسكەرلەرنى ۋە ئاتلارنى بېقىش بارغانسېرى تەسلىشىپ كېتىۋاتاتتى. دېھقانلار ھەر كۈنى «ئىسلام لەشكەرلىرى» ئۈچۈن ئوتۇن، سامان، بېدە، قوي، كالا، يەم ـ بوغۇز يەتكۈزۈپ بېرىپ تۇراتتى. لېكىن، ئاشلىق بولسا زادىلا يېتىشمەيتتى. كامال دامواللىنىڭ ئەسكەرلىرى بۇرۇنقىدەك ھەر كۈنى بەش ۋاخ نامازغا ئوقۇپ تۇرسىمۇ لېكىن ھەربىي مەشىق قىلماي بىكار بولسىلا قىمار ئويناپ، نەشە چېكىپ، ئاياللارنى بۇزۇپ، ناھايىتى ئەسكى ئىشلارنى قىلىشقا باشلىدى. ھەر جۈمە كۈنى ئادەت بويىچە دەم ئېلىش كۈنى بولۇپ، بۇ كۈنى كامال دامواللا ئەسكەرلىرىنىڭ ناخشا ئاۋازى ھەممىلا جايدىن ئاڭلىنىپ تۇراتتى. بۇگۈنمۇ ئۆتكەنكى ھەرقايسى جۈمە كۈنلىرىگە ئوخشاش ئۇلارنىڭ ناخشا ئاۋازى ئاڭلىنىشقا باشلىدى:

قەشقەر ھاۋاخان،
يەكەن زۇلەيخان.
بار پۇلۇمنى يوقاتقان،
ئالتۇن پاشاخان.

ئۆگزەڭدە كەپتەر،
چەللەڭدە پەخەز.
خان ئاچاڭنى كۆيدۈرگەن،
ئەللىك سەر قەغەز.

مانا شۇنداق ناخشىلارنى ئېيتىپ چىققان كامال دامواللا ئەسكەرلىرىنى كۆرگەن خالايىق ئۇلارغا بۇرۇنقىدەك ئىللىق چىراي بەرمەي، ئالۋاستىنى كۆرگەندەك بولاتتى. ئەسكەرلەر بىر

پۇل بەرمەي باغلارغا باستۇرۇپ كىرىپ مېۋە - چېۋىلەرنى قوغۇن - تاۋۇزلارنى ئۈزۈپ يەۋېرەتتى. قوناقلىقلاردىن قوناق ئوغۇرلايتتى. بۇ توغرۇلۇق ھال ئېيتىپ كەلگۈچىلەرنىڭ باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ ھويلىسىدىن ئايىغى ئۈزۈلمىدى. كەلگۈچىلەر ھەر-گىز كامال دامولللىنى، ئىلاخون ئەمىرنى ياكى روزى ئەمىرنى ئىزدىمەي باھاۋۇدۇن ھاجىمغا ئەرز قىلاتتى. باھاۋۇدۇن ھاجىم بولسا ئۇلارغا تەسەللى بېرىپ ناھايىتى چىرايلىق سۆزلەر بىلەن يولغا سالاتتى.

*　　*　　*

بۇگۈن كۈز ئېيىنىڭ ھاۋا ئوچۇق كۈنلىرىنىڭ بىرى بولۇپ، كۆنگە جۇمە ئىدى. ئادەتتە جۇمە نامىزى ئوقۇيدىغانلار بازاردىكى چوڭ جامەنىڭ يېرىمىغا كېلەتتى. لېكىن، بۇگۈن بولسا جامەنىڭ ئىچى - تېشى ئادەم بىلەن لىق تولغانىدى. ئەھۋالدىن قارىغاندا، بۇگۈن بۇ يەردە بىرەر ئىشنىڭ بولۇشى ئېھتىمالغا بەك يېقىن ئىدى. جۇمە نامىزى ئادەتتىكىچە ئوقۇلۇپ بولدى. كىشىلەر تارقاش ئۇچۇن ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشقاندا ئىمام قاسىم ھاجىمنىڭ جاراڭلىق ئاۋازى ئاڭلاندى:

— جامائەت كېتىپ قالمايلى. بۇگۈن جامەنىڭ ھويلىسىدا، «ئىسلام لەشكەرلىرى» نىڭ باشلىقى كامال دامولللام ھەزرەتلىرى ئىنتىزامنى بۇزۇپ ئوغرىلىق قىلغان، ئۆزىنىڭ غازىلىق سالاھىيىتىنى ساقلىمىغان جىنايەتچىلەرگە جازا بەرمەكچى.

ھەممە ئادەم جامەنىڭ ھويلىسىغا چىقتى. جامەنىڭ ھويلىسىدا بىر قانچە تۇپ چوڭ - چوڭ ئۇجمە بار ئىدى. ئوتتۇرىدىكى بىر تۇپ چوڭ ئۇجمىنىڭ تېگىگە كىگىز، گىلەملەر سېلىنىپ ئۇنىڭ ئۈستىگە كامال دامولللا، ئىلاخۇن ئەمىر، روزى ئەمىر، يەرلىكلەردىن ئەيسا قازى ئاخۇنۇم، قادىر ئىشان، بەگلەردىن

ئېزىز ھاجىم، ھاشىمبەگ، مۆتىۋەرلەردىن باھاۋۇددۇن ھاجىم، ناسىر ھاجىم، جامەئىك ئىمامى قاسىم ھاجىم قاتارلىق كىشىلەر جايلاشتى. قالغانلار ئەتراپىنى ئوراپ يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇشتى. شۇ يەردە بىر نەچچە كېسەكتە ئوچاق ياسىلىپ، ئۇنىڭغا بىر دانە قازان ئېسىلىق بولۇپ ئىچىدە سۇماي تۇراتتى. ماي قاينىغىچە قادىر ئىشان يوغان كىتابنى ئېچىپ ئەمرى ـ مەرۇپ قىلدى. ياغ قايىندى. كامال دامۇللا ئىلاخۇن ئەمىرگە قارىغاندى.

ـــ ئوغرىلارنى ئېلىپ كېلىڭلار، ـــ دەپ ۋارقىرىدى ئىلاخۇن ئەمىر.

تۆت نەپەر ئەسكەر ئىككى ئادەمنى ئالدىغا سېلىپ ھەيدەپ كەلدى. ئۇلارنىڭ بىرى ئوتتۇز بەش ياشلاردا بولۇپ، يەنە بىرى يىگىرمە بىر ـ يىگىرمە ئىككى ياشلاردا ئىدى. ئۇلار كېلىپ خالايىقنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇردى. كامال دامۇللا قۇرئاننى ئېچىپ، قانداقتۇر بىر ئايەتنى ئوقۇدى ۋە كۆپچىلىككە چۈشەندۈردى:

ـــ پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەت سەللەللاھۇ ئەلەيھى ۋەسەللەم شۇنداق دەپتۇرلەركى؛ ئوغرىلار مۇسۇلمانلارغا زىيان سالغۇچىلاردۇر. ئۇلار دىنى ئىسلام بىلەن چىقىشالمايدۇ. شۇڭا، ئۇلارنى قاتتىق جازالاش كېرەك. نە ئۆزۈبىللا، بۈگۈن بىز بۇ ئىككى ئوغرىنى ـــ دەپ ئۆرە تۇرغان ئىككىيلەننى كۆرسەتتى كامال دامۇللا، ـــ قۇرئان كېرىمنىڭ ھۆكۈمى بويىچە جازالايمىز. بۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى ئۆزىنىڭ غازىلىق سالاھىيىتىنى ساقلىماي، ئىنتىزامنى بۇزغان ھەمدە بىزنىڭ نەسىھەتلىرىمىزنى ئاڭلىماي ھەربىرى بەش قېتىمدىن ئوغرىلىق قىلىپ خەلقنى قاقشاتقان. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇلارنىڭ بىردىن قولى كېسىلىدۇ. جاللات بۇلارنىڭ بىردىن قولى كېسىلسۇن.

بۇ ھۆكۈمنى ئاڭلاپ ئىككى جىنايەتچى ئۆزلىرىنى يەرگە ئېتىپ:

ـــ ھەزرىتىم بىز توۋا قىلدۇق، بىلمەپتىمىز، بىزنى

كەچۈرسىلە، ـــ دەپ يالۇۋرۇشقا باشلىدى. لېكىن، ئۇلارنىڭ نالىسىنى ئاڭلايدىغان ئادەم چىقمىدى. جاللاتلار ئىككى جىنايەت-چىنى يەرگە بېسىپ بىردىن قولىنى بېغىشىدىن كېسىپ تاشلىدى ۋە كېسىلگەن يەرنى قاينىاپ تۇرغان ياغقا چىلىدى. جازالانغۇچىلارنىڭ «ۋايجان» دەپ توۋلىغان ئاۋازى پۈتۈن جامائەتنىڭ يۈرىكىنى تىترەتتى، نۇرغۇن كىشىلەر بۇ پاجىئەنى كۆرۈشكە چىداپ تۇرالماي يەرگە قارىۋالدى. ۋشۇ ئەسنادا جامە دەرۋازىسىنىڭ ئالدىدا بىر ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ ئاڭلاندى. ھەممەيلەن بويۇنلىرىنى سۇنۇپ قارىغاندى. يۈزىنى ئاق ياغلىقتا يۆگىۋالغان بىر ئايال بىر ئەرنىڭ پېشىدىن تۇتۇپ جامەنىڭ ئىچىگە سۆرەۋاتاتتى. ئەر بولسا ئۇياققا تارتاتتى.

ـــ نېمە ئىش؟ ـــ دېدى كامال دامۇللا.

شۇ ھامان ئۇنىڭ كەينىدە ئۆرە تۇرغان بىر ساقاللىق ئادەم يۇگۇرۇپ كەتتى ۋە ھايال بولمايلا يېنىپ كېلىپ دوكلات قىلدى:

ـــ دوكلات ھەزرىتىم، ئاۋۇ خوتۇن يېنىدىكى لەشكەرنى بىر تاۋاق قېتىقىمنى ئىچىۋېلىپ پۇلىنى بەرمىدى دەيدۇ.

ـــ چاقىرىڭ ئۇلارنى، ـــ بۇيرۇدى كامال دامۇللا. چارمەن ئۇلارنى چاقىرىپ كەلدى. خالايىق ئەمدى قانداق ئىش يۈز بېرىشىنى كۈتۈپ جىمجىت ئولتۇراتتى.

ـــ ھە... نېمە گەپ؟ ـــ دېدى كامال دامۇللا. ئۇنىڭ ئاۋازىدىن غەزەپلەنگىنى بىلىنىپ تۇراتتى.

ـــ ھەزرەتلىرى بۇ ئادەم مېنىڭ بىر تاۋاق قېتىقىمنى ئىچىۋېلىپ پۇلىنى بەرمىدى، مېنىڭ بەش بالام بار، ئۆزۈم تۇل خوتۇن.

ـــ نېمىشقا پۇل بەرمەيسىز؟ ـــ دەپ ئەسكەردىن سورىدى كامال دامۇللا.

ـــ ھەزرەتلىرى مۇتلەق پۇلۇم يوق، بولمىسا بېرەتتىم -

www.uyghurkitap.com

تىم، ـــ دېدى ئەسكەر ئارانلا. ئۇنىڭ قورقۇنلىقتىن دىمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى.

ـــ «مۇشۇكنىڭ پۇلى يوق بەزگە ئامراق» دېگەن شۇ - دە، ھەي خوتۇن، دېگەن گېپىڭ راستمۇ؟

ـــ راست ھەزرەتلىرى

ـــ بۇنىڭ قارىنىنى يېرىڭلار، ماۋۇ خوتۇن قېتىقىنى ئې - لىۋالسۇن، ـــ دېدى كامال داموللا، بۇ ھۆكۈمنى ئاڭلاپ ئەسكەرنىڭ رەڭگى ئۆلۈكتەك بولۇپ كەتتى. جاللاتلار تەييارلاندى.

ـــ جانابلىرى توختىسلا بىزدە «ئاچچىق ئەقلىنى كېسىپ - تۇ» دېگەن ماقال بار، ـــ دېدى باھاۋۇدۇن ھاجىم ھەم يانچۇ - قىدىن بىر تەڭگە پۇل چىقىرىپ ھېلىقى خوتۇننىڭ ئالدىغا تاش - لىدى، ـــ بۇ پۇلنى ئېلىپ دەرھال يوقىلىڭ. بىر تاۋاق قېتىققا بىر ئادەمنى تېگىشكىلى بولمايدۇ. بۇ قېتىم بۇ ئادەم - نىڭ گۇناھىدىن ئۆتسىلە تەقسىر.

ـــ ھاجىم راست ئېيتىدۇ. بۇ بىر كۆكەمە خوتۇن. ئۇ شۇنداق قىلىپ بىر نەرسە ئۇندۇرمەكچى، ـــ دېدى ئېزىز ھاجىم، ـــ جازالاشتا كىشىلەر ئوستىدىن يېنىكلىك بىلەن ھۆكۈم چىقارماي - لى. ئۇ شۇنداق دېگەچ ئورنىدىن تۇردى. ئۇنىڭ ئېگىز بوي، شالاڭ ساقىلى، كىچىك ھەم يۇمۇقراق كۆزلىرى ھەممىگە تو - نۇش ئىدى. لېكىن، ئۇ ناھايىتى قارنى - كۆكسى كەڭ ئادەم ئىدى. شۇڭا، كىشىلەر ئارىسىدا يۈكسەك ئابرويغا ئىگە ئىدى. ئۇ سىمىز قورسىقىنى سىلاپ تۇرۇپ كۆپچىلىككە مۇراجىئەت قىلدى:

ـــ خالايىق بۇگۈنكى ئىش ھەممەيلەنگە ساۋاق بولسۇن. ئەسكەرلەر بىلەن ئارازلاشمايلى. داموللامنىڭ بېشىنى ئاغرىت - مايلى. ئەسكەرلەرمۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالسۇن.

ـــ توغرا، توغرا، ھاجىم راست ئېيتىدۇ، ـــ دېگەن سۆزلەر تۆۋەندىن ئاڭلىنىپ تۇردى. ئېزىز ھاجىمنىڭ سۆزى

تۇگىگەندىن كېيىن، قادىر ئىشان
ـــ ئامىن، ـــ دەپ دۇئاغا قول كۆتۈردى. ئارقىدىن جامائەتمۇ ئامىن، ئامىن! ئاللاھۇ ئەكبەر، دەپ يۈزلىرىنى سىلاشتى. دۇئادىن كېيىن ھەممە ئادەم تارقالدى. ئۇزاققا قالماي خەلق ئارىسىدا «كامال دامۇللا رەھىمسىز ئىكەن» دېگەن گەپ تارقىلىپ كەتتى.

*　　*　　*

ـــ ھاجىم، ئەسكەرلەر ئېتىمنى قىمار پۇلىغا تارتىۋالدى.
ـــ ھاجىم، ئەسكەرلەر خوتۇنۇمنى تارتىۋالدى.
ـــ ھاجىم، ئەسكەرلەر قويۇمنى ئوغرىلاپ كەتتى.
ـــ ھاجىم، ئەسكەرلەر تېنىمنى ئوغرىلاپ كەتتى.
مانا شۇنداق دەۋا قىلغۇچىلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەستىن باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ ھويلىسىغا كېلىپ تۇردى. ئەمدى پۇقرالار كامال دامۇللىنىڭ ئەسكەرلىرىنى بۇرۇنقىدەك «ھەقىقىي ئىسلام لەشكەرلىرى» دېمەستىن «ئوغرىلار، قىمارۋازلار، بەڭگىلەر» دەپ تىللايدىغان بولۇپ قالدى. بۇ چاغدا قىش قىستاپ كېلىۋاتاتتى. تەبىئەت ئۆزىنىڭ يېشىل مەخمەل تونىنى سېلىپ تاشلاپ، ئالتۇن رەڭ كىمخاب تونىنى كىيگەنىدى. جەنۇبتىكى ئالتۇن تاغنىڭ ئېگىز چوققىلىرى قار بىلەن قاپلانغانىدى. ئەتىگەن ئاخشامدا خېلىلا سوغۇق بولۇپ، كۈز شامىلى يوپۇرماقلارنى ئۇچۇرۇپ دەل ـ دەرەخلەرنى يالىڭاچلىماقتا ئىدى. باھاۋۇدۇن ھاجىم خەلقنىڭ كامال دامۇللا ئەسكەرلىرى ئۈستىدىن قىلغان ئەرز ـ شىكايەتچىلىرىنى ئۇزاق ئويلاندى ۋە ئۇلارنىڭ زۇلۇمنى يوقىتىشقا ئىرادە باغلاپ چىققان تورۇغلۇق ئۆزلىرىنىڭ غازىلىق سالاھىيىتىگە ماس كەلمەيدىغان يامان ئىشلارنى قىلغانلىقىغا بەكمۇ ئېچىندى. دېمىسىمۇ ئاشلىق يېتىشمەي ئەس-

www.uyghurkitap.com

كەرلەرنىڭ قورسىقى تويمىغاچقا ئۇلارنىڭ ئوغرىلىق قىلىش ئىشلىرى بارغانسېرى كۆپەيىپ كەتكەنىدى. ئۆتكەن ئايدا ئىككى ئادەمنىڭ قولىنى كېسىپ باشقىلارغا ئىبرەت قىلدى. لېكىن، بۇ ئىشنىڭ ئۇنۇمى ئۇزاققا بارمىدى. ئەسكەرلەر:

ئەل ئامان، ئوتىڭىز يامان،
ھەممىدىن قورساق يامان.

دەپ ناخشا ئېيتىپ ئۆزلىرىنىڭ نارازىلىقىنى ئىپادىلىدى. ئەمدى كامال دامۇللىمۇ بۇرۇنقىدەك «تاش يۈرەك» لىك قىلمىدى. ئەگەردە ئوغرىلىق قىلغانلارنىڭ ھەممىسىنىڭ قولىنى كېسۋەرسە مىلتىقنى كىم تۇتۇدۇ؟ بۇ چولاقلارنى كىم باقىدۇ؟ ئۇنىڭ ئۇستىگە خوتەندىكى «ھۆكۈمىتى ئىسلامىيە» نىڭ قانداق ئەھۋالدا ئىكەنلىكىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. ئەمدى ئۇنىڭ قىسمىنى تەمىنلەش تولىمۇ تەس بولۇۋاتاتتى. چۈنكى، مىڭدىن ئارتۇق ئادەم ۋە ئات يېتىپ يەۋەرسە ھېچ نەرسە توشمايتتى. ئەگەردە بۇ «ئىسلام لەشكەرلىرى» بۇ يەردە تۇرىۋەرسە ئەتىيازغا بارمايلا چوڭ ئاچارچىلىق يۈز بېرىشى چوقۇم ئىدى. شۇنداقلا پۈتۈن جەنۇبىي شىنجاڭ ئۇرۇش پاراكەندىچىلىكى ئىچىدە قالغاچقا باشقا جايلاردىن ئاشلىق يۆتكەپ كېلىشمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئادەم دېگەن خام سۈت ئەمگەن نەرسە، قورسىقى تويمىغان ئەسكەرلەر ئەقىلسىزلىق قىلىپ پۇقرالارنى بۇلاپ ـ تالىسا، ئۇ چاغدا نېمە بولىدۇ؟ بۇ بىر بالايىئاپەت بولمامدۇ؟ مانا شۇنداق ئېغىر خىياللارغا غەرق بولۇپ كەتكەن باھاۋۇدۇن ھاجىم كۆپ قېتىم ئىككىلەنگەندىن كېيىن ئاخىر كامال دامۇللا ھۇزۇرىغا كىرىپ، خەلقنىڭ ئەرز ھالىنى ۋە ئۆزىنىڭ ئويلىغانلىرىنى بىرمۇ بىر سۆزلەپ بەردى.

ـــ دامۇللام ھەزرەتلىرى، ئەڭ ئاخىردا ئۆزلىرىدىن پۈ-

تۇن يۇرت نامىدىن شۇنى ئىلتىماس قىلىمەنكى، بىزنىمۇ قىينىماي، ئەسكەرلەرنىمۇ قىينىماي دەرھال بۇ يۇرتتىن كەتسىلە، بولمىسا بۇ يىل قىش ئاچارچىلىقتىن ھەممىمىز قىرىلىپ كېتىمىز، «بوش تاغار ئۆرە تۇرمايدۇ»، ئاچ قالغان ئەسكەرلەر ئۇرۇش قىلالمايدۇ. مۇشۇ ئۆتكەن يېرىم يىل جەريانىدا ھەممىمىز تارتقان دىشۋارچىلىق يېتىپ ئاشىدۇ. كەتسىلە، قانچە تېز كەتسىلە شۇنچە ياخشى، — دېدى باھاۋۇدۇن ھاجىم.

— ئەگەر مەن كەتسەم ئىچكىرىدىن ئادەم چىقىپ بۇ يۇرتنى قايتا بېسىۋالسا، مەن خوتەن ئىسلام ھۆكۈمىتىگە قانداق جاۋاب بېرىمەن؟ بۇنى ئويلاپ باقتىلىمۇ؟

— قانداق جاۋاب بېرىمەن، دېگەنلىرى نېمىسى دامۇللام؟ ئاچلىقتىن پۈت - قولىمىزدا دەرمان قالمىدى. يۇرت كىچىك ئىكەن، بىزنى تەمىن ئېتەلمىدى دېمەملا...

— ئۇ چاغدا مېنىڭ بېشىم كەتمەمدۇ؟ — دېدى كامال دامۇللا.

— ئۆلۈمدىن قورقسىلا نېمىشقا مەيدانغا چىقتىلا؟ سىلى ئۆزلىرىنى دەپ پۈتۈن يۇرت خەلقىنى ئۆلتۈرمەكچىمۇ؟ شۇنداق بولۇپ قالسا قىيامەت كۈنى مەھشەرگاھتا ئاللانىڭ ئالدىدا قانداق جاۋاب بېرىلا؟ — دېدى باھاۋۇدۇن ھاجىم. ئۇنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ كامال دامۇللا ئۇزاققىچە جىم - جىت ئولتۇرۇپ قالدى.

— بولىدۇ، مەن ئەمىرلەر بىلەن مەسلىھەت قىلىشىپ باقاي، — دېدى كامال دامۇللا بىر ئاز ئويلانغاندىن كېيىن، — مەن سىلىگە ئەتە جاۋاب بېرەي.

— ماقۇل، دېگەنلىرىدەك بولسۇن، — دېدى باھاۋۇدۇن ھاجىم ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ، — نېمىلا بولسۇن كىشىلىرى كېرەك، بولمىسا ئاچتىن ئۆلگەنلەرنىڭ قاتىلى سىلى بولۇپ قالىلا، ھاجىلىق سالاھىيىتىم بىلەن جانابلىرىغا شۇنىمۇ ئېيتىپ قويايكى، مۇبادا شۇنداق بىر ئىش بولۇپ قالىدىغان بولسا قىيامەت كۈنى ئاللانىڭ ئالدىدا ياقىلىرىدىن مەن ئالىمەن. گۇۋاھلىقتىن ئۆزۈم ئۆتىمەن، ئۇ چاغدا پىلىسىرات كۆۋرۈكىدىن ھەر-

گىز ئۆتەلمەيلا.

باھاۋۇدۇن ھاجىم چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، كامال داموللا خېلى ئۇزاققىچە كۆزىنى بىر نۇقتىدىن ئۇزمەي ئولتۇرۇپ كەتتى. پەقەت مۇھاپىزەتچى كىرىپ پېشىن نامازنىڭ ۋاقتى بولۇپ قالغانلىقىنى خەۋەر قىلغاندىلا ئاندىن ئورنىدىن تۇردى.

— مېجەزىم يوق، مەسچىتكە چىقالمايمەن، — دېدى ئۇ مۇھاپىزەتچىگە، — كەچتە روزى ئەمىر بىلەن ئىلاخۇن ئەمىر كەلسۇن. مەسلىھەت قىلىشىدىغان ئىش بار.

— خوش تەقسىر، — دەپ خادىم چىقىپ كەتتى.

شۇ كېچىسى كامال داموللا ئولتۇرغان باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ ئازادە مېھمانخانىسىدا يېرىم كېچىگىچە چىراغ ئۆچمىدى. ئەتىسىدىن باشلاپ ئۇلار يول تەييارلىقىغا كىرىشىپ كەتتى.

يەتتىنچى باب

قانلىق جەڭ

نەسىرىدىن ئەپەندى:
دۇشمىنىڭنى قورقۇتۇش ئۈچۈن،
ئۆزۈڭ قورقمىغىن دېگەن.
—— «قازاق سولدىتى» رومانىدىن

خوجىنىياز ھاجىم ۋە ئۇنىڭ قوشۇنىنى ئىزدەپ كەتكەن ئابدۇكېرىم ئەلەم ھەم ئۇنىڭ ئازغىنە قوشۇنى كۈچادا ئۇلارنىڭ كەينىدىن يېتىشىپ باردى ھەمدە ئۆزىنىڭ كېلىشتىكى مۇددىئاسىنى چۈشەندۈردى.

لېكىن، ھازىرقى بۇنداق مۇرەككەپ ۋەزىيەتتە يەنە كېلىپ ناھايىتى چوڭ دۇشمەن ئالدىدا تۇرغان بىر چاغدا ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ تەلىپىنى قاندۇرۇش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. خوجىنىياز ھاجىم قاتارلىق كىشىلەر ئابدۇكېرىم ئەلەمگە نەسىھەت قىلدى ۋە تەسەللى بەردى. ئەمما، نادانلىق بىلەن قەبىلىۋازلىق خاراكتېرى كۆز پەردىسىنى تورىۋالغان، يۇرىكى ئىنتىقام ئوتىدا يانغان ئابدۇكېرىم ئەلەم قايىل بولمىدى. شۇڭا، ئۇ موسولىنىنى ئىزدىدى. لېكىن، ئۇ دەماللىققا موسولىنىنى تاپالمىدى. چۈنكى، ئۇ ئىزدىگەن ئادەم پۈتكۈل قوشۇنىنىڭ قورال - ياراغلىرىنى ھەل قىلىشتىن ئىبارەت تولىمۇ مۇشكۈل ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئالغاچقا ناھايىتى ئالدىراش ئىدى. شورالار ھۆكۈمىتى قورال - ياراغ سېتىپ بېرىشكە ماقۇل بولغان بولسىمۇ، خوجىنىياز ھاجىملارنىڭ قولىدا نەق پۇل يوق ئىدى. مۇھىتىلار ئائىلىسىنىڭ زامان-

www.uyghurkitap.com

لاردىن بۇيان يىغىپ كېلىۋاتقان بايلىقىمۇ خوراپ تۈگىگەنىدى. شۇڭا، ھەرقايسى جايلاردىكى خەلقنىڭ ياردىمىگە تايىنىپ ئىقتىسادىي ئىشلارنى ھەل قىلىش نۆۋەتتىكى جىددىي ۋەزىپە ئىدى. بۇنىڭ ئۈچۈن موسولباي خوجىنىياز ھاجىم ۋە باش شتابنىڭ تاپشۇرۇقىغا بىنائەن كۈچا، توقسۇن، شايار، باي قاتارلىق جايلاردىكى ۋەتەنپەرۋەر زاتلارنى زىيارەت قىلىپ، ئۇلار بەرگەن ئىئانە ئارقىلىق شورالار ھۆكۈمىتىنىڭ تويماس نەپسىنى قاندۇرۇپ، بۇ ئادالەتسىز سودا ئارقىلىق ئۇلارغا كۆپ مىقدارىدا پايدا بېرىپ، ناھايىتى ئاز بولسىمۇ قورال ـ ياراغقا ئىگە بولماقچى بولدى. شۇڭا، موسولباي دەم ئالماستىن يول يۈرۈپ، يەنە دەم ئالماستىن كىشىلەرنى زىيارەت قىلاتتى. سۆھبەتلىشەتتى، يالۋۇراتتى. شۇڭا، ئۇ كەمدىنكەم باش شتابتا بولاتتى ۋە ھەر خىل مەسىلىلەر توغرىسىدا خوجىنىياز ھاجىم ياكى ئىنىسى مەھمۇت موھتى[1] بىلەن سۆزلىشىپ يولىورۇق ياكى مەسلىھەت ئېلىپ يەنە يولغا چىقاتتى. شۇنداق قىلىپ ئىككى ئاي تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ئارقىلىق شورالار ھۆكۈمىتىگە ئۆتكۈزىدىغان سەكسەن مىڭ قوي ھەل بولدى. بۇنىڭغا شورالار ھۆكۈمىتى ئاران مىڭ دانە مىلتىق بەرمەكچى بولدى.[2] يەنە ئازراق قوي قوشۇنىنىڭ تەمىناتى ئۈچۈن قالدى. بۇ قېتىمقى ئىئانە توپلاشتا ئۇيغۇر چارۋىچىلىرى ئۆزلىرىنىڭ ئىنقىلابنى سۆيىدىغان مىللەتپەرۋەرلىكىنى، ئازادلىق ئۈچۈن ئۆزىنىڭ ھېچنېمىسىنى ئايىمايدىغان ۋەتەنپەرۋەرلىك روھىنى ھەقىقىي ئىپادىلىدى.

شۇنداق قىلىپ كۈنلەر، ھەپتىلەر، ئايلار ئارقا ـ ئارقىدىن ئۆتىۋەردى. ئاستا ـ ئاستا كەچ كۈزمۇ كىرىپ قالدى. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە غەربكە قاراپ يولغا چىققان قوزغىلاڭچىلار قوشۇنىغا شۇم خەۋەر يېتىپ كەلدى:

---

① مەھمۇت موھتى دەسلەپ خوجانىياز ھاجى باشچىلىقىدىكى دېھقانلار قوزغىلاڭچىلىرىنىڭ رەھبەرلىرىدىن بىرى ئىدى، كېيىن خاتالىق ئۆتكۈزگەن.

② بىر مىلتىقنى سەكسەن قويغا ئالدى.

ـــ مافۇيۇەن جاللا باشچىلىقىدىكى تۆتكانلار قوشۇنى كېـ
لىۋاتقۇدەك.

بۇ گەپ راست ئىدى. چۈنكى، بۇ خەۋەرنى خوجىنىياز هاجىمنىڭ باش ئەگمىدە تۇرۇۋاتقان قاراۋۇللىرىدىن ئىككى ئا-دەم كېلىپ خەۋەر قىلغانىدى. ئۇرۇش زورمۇ زور ئۇلارنى قوغلاپ كەلدى. شۇڭا، خوجىنىياز هاجى رەھبەرلىك قىلغان قوزغىلاڭچى قوشۇن قورال ـ ياراغلىرى ناچار بولسىمۇ مافۇيۇەن قوشۇنى بىلەن قانلىق جەڭ قىلىشقا تەييارلاندى. شۇڭا، قوزغـ-لاڭچىلار قوشۇنى ئاقسۇنىڭ شەرقىدىكى قارا يۇلغۇن دېگەن جايغا توپلاندى. بۇلارنىڭ ئارىسىدا خوجىنىياز هاجىم بىلەن بىللە قۇمۇلدىن چىققان چېنىققان قوزغىلاڭچىلار بولغاندىن تاشقىرى يەنە مەھمۇت موھىتى، نەمەت خەلپەت باشچىلىقىدىكى تۇرپان، پىچان، توقسۇنلۇق قوزغىلاڭچىلارمۇ بار ئىدى. ئۇلارنىڭ خېلـ-لا جەڭ تەجرىبىسى بولۇپ، ئۇلار دەسلەپتە تۇرپان، پىچاندا جاللات شېكىڭ شىسەي ۋە ئاق ئورۇسلار بىلەن ئۇرۇشقان. كېـ-يىنچە خوجىنىياز هاجىمغا ئەگىشىپ گۇچۇڭ، جىمسار، مورد-لاردا جەڭ قىلغان. بۇنىڭدىن باشقا بىر قىسىم كورلا، بۇگۇر، كۇچا، شايار، توقسۇن، باي، ئاقسۇ قاتارلىق جايلاردىن كەلگەن پىدائىيلار بولۇپ، ئۇلارنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكىنىڭ جەڭ تەجـ-رىبىسى يوق. هەربىي تەلىم كۆرمىگەن كىشىلەر ئىدى. يەنە بىر قىسىم تەكلىماكاننى توغرىسىغا كېسىپ ئۆتۈپ، خوجىنىياز هاجىمنىڭ ئالدىغا چىققان خوتەنلىك پىدائىيلار بولۇپ، جەمئىي بەش ـ ئالتە مىڭچە ئادەم يىغىلغان بولسىمۇ ئۇلارنىڭ قوراللىرى بەكلا ناچار ئىدى. ئۇلارنىڭ كۆپچىلىكى ئېتىز ئۇستىدىن ياكى قول هۇنەرۋەنچىلىك ئىشخانىلىرىدىن كەلگەنىدى.

باستۇرۇپ كېلىۋاتقان دۇشمەن بولسا ناھايىتى قۇۋۇ، هىيـ-لىگەر، رەهىمسىز، ئۇچىغا چىققان ۋەهشىي ئىدى. ئۇلار مۇـ-سۇلمانلارنىڭ دىنىي ئېتىقادىدىن پايدىلىنىپ «دىنىمىز بىر» دەپ قەسەم ئىچىپ، قۇرئان تۇتۇپ، باشقىلارنى كۆرسە «تىلـ-مىز بىر» دەپ ئېغىز ـ بۇرۇن يالىشىپ ئىككى يۈزلىمىلىك

قىلاتتى. شۇنداقلا ئۇلار ئۆزلىرى ئۈچۈن چېكىنىشكە مۇناسىپ يول يوق ئىكەنلىكىنىمۇ ئوبدان بىلەتتى. بۇ دۇشمەن قوزغىلاڭ-چىلارنىڭ يېرىمچىلىك بولسىمۇ، بۇلاڭچىلىق ئۇرۇشلىرىدا خېلى تەجرىبە ـ ساۋاقلا ئىگە بولغان، ئالاھىدە ھەربىي تەلىم كۆرگەن قوراللىرى ئۆز زامانىسىغا لايىق ئالاھىدە خىل قوراللار بولۇپ، پۈتۈنلەي ئۈچقۇر ئاتلارغا مىنگەن، مىلتىق، ئاپتومات، پىلموت بىلەن قوراللانغان، ھەتتا زەمبىرەكلىرىمۇ بار، بۇلاڭچىلىق ۋاستىسى بىلەن توپلىغان ھەربىي تەمىناتى يېتەرلىك، ئوق ـ دورىسى تولۇق قوشۇن ئىدى. شۇنداقلا ھەربىي ئىنتىزامى قاتتىق، باشلىقلىرى ھەربىي ئىلمىدىن ئالاھىدە خەۋەردار كىشىلەر ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەدىسىلا ئىسلام دىنىنى نىقاپ قىلىپ، ھىيلە ـ نەيرەڭ ئارقىلىق ئەڭ رەزىل ئىشلارنى قىلىشقىمۇ ناھايىتى ئۈستا ئىدى. لېكىن، قوزغىلاڭچىلارنىڭ باشلىقلىرى بولسا كەڭ قورساق، ئاق كۆڭۈل، ھازىرقى زامان ھەربىي ئىلمىدىن خەۋەرسىز، ئۆز دىنىنى سۆيىدىغان ۋە ئۇنىڭ مىزانلىرىنى قانۇن دەپ بىلىدىغان كىشىلەر ئىدى، شۇڭا ئۇلار تۈڭگالارغا بىر نەچچە قېتىم ئالدانغانىدى.

شۇم خەۋەر يېتىپ كەلگەندىن كېيىن قوزغىلاڭچىلار قوشۇنى قارا يۇلغۇنغا توپلاندى. ئاھالىلەر رايونىدىن يىراقراق بولغان جايدا قاراقچى مافۇيۇەن قوشۇننىڭ كۈتۈۋالماقچى بولدى. دەسلەپتە باشقىلار سەل ئىككىلەنگەنىدى.

ـــ «يېتىپ قالغۇچە ئېتىپ قال» دەپتىكەن كونىلار، ـــ دېدى خوجىنىياز ھاجىم، ـــ بىزنىمۇ ئانىمىز «ئوغۇل» دەپ تۇغقان. باشقا كەلگەننى كۆرمەيمىزمۇ؟!... شۇنىڭ بىلەن قارا يۇلغۇننىڭ شەرقىدىكى «ئاق ئېشەك لەڭگىرى» دېگەن ئۆتەڭ ئالدىنقى سەپ بولىدىغان بولدى. سالى دورغا باشچىلىقىدىكى قۇمۇللۇق قوزغىلاڭچىلارنى ئاساسىي كۈچ قىلغان، باي سىجاڭ باشچىلىقىدىكى ئاقسۇ، بايلىق پىدائىيلار، ئەخمەت پادىشاھ باشچىلىقىدىكى خوتەنلىك پىدائىيلار ئوڭ قانات بولۇپ جەنۇبىي سەپكە ئورۇنلاشتى. قۇمۇللۇق مەرگەنلەر ئالدىنقى

سەپتە پوزىتسىيە تۇتتى. سول قاناتتا مەھمۇت سىجاڭ باشچىلى-
قىدىكى تۇرپان، توقسۇن، پىچاندىن كەلگەن خېلى جەڭ تەجرى-
بىلىرى بار قوزغىلاڭچىلارنىڭ يېرىمى بىلەن كورلا، بۇگۇر،
كۇچادىن كەلگەن قوزغىلاڭچىلار شىمال تەرەپتە تۇردى. خوجە-
نىياز ھاجىم بىر قىسىم مۇھاپىزەتچى قىسىم يەنە تۇرپان،
پىچان، توقسۇنلۇق پېشقەدەم قوزغىلاڭچىلار، كۇچا، شايار،
توقسۇندىن كەلگەن پىدائىيلار بىلەن ئوتتۇرىدا تۇرۇپ، ئۇرۇشقا
قوماندانلىق قىلدى.

قارا يۇلغۇن ۋە «ئاق ئېشەك لەڭگىرى» نىڭ شەرق تەرىپى-
دە شىمالدىكى تەڭرى تېغىنىڭ قارلىق چوققىلىرىدىن ئېقىپ
كېلىدىغان بىر دەريا بولۇپ، يازدىكى كەلكۇن ۋاقتىدىن باشقا
چاغدا سۇ ناھايىتى ئاز ئىدى. ھازىر بولسا ئازراقلا سۇ ئېقىپ
تۇراتتى. بۇ دەريانىڭ غەربىي قىرغىقى سۇنىڭ مەركەزدىن قې-
چىش كۇچىنىڭ تەسىرىدە ئېگىز يارلىقنى ھاسىل قىلغان تەبە-
ئىي قوغدىنىش ئىستېھكامى ئىدى. قوزغىلاڭچى قوشۇن ئالدىن-
قى قىسمىنى مۇشۇ يەرگە ئورۇنلاشتۇردى. تۇڭگانلار مۇشۇ
دەريانى كېسىپ ئۆتۈشى لازىم ئىدى. ئۇ چاغدا مەرگەنلەرنىڭ
ئوقلىرى ھەرگىز زايە كەتمەيتتى.

دەريانىڭ شەرقى قىرغىقى يانتۇلۇقتىن ئىبارەت بولسىمۇ،
كەينى تەرىپى پارچە تاغلىق ۋە دۆڭلۇكتىن ئىبارەت بولۇپ،
بۇمۇ مافۇيۇەن قوشۇنىنىڭ پاناھلىنىشى ئۈچۈن ناھايىتى ئەپلىك
ئىدى. لېكىن، تۇڭگانلار قوزغىلاڭچىلارنى بىخەۋەر تۇرغاندا
قىرىپ تاشلاش ئۈچۈن ئات سالدۇرۇپ كېلىۋاتاتتى. ئۇلار يانتاق
قۇدۇقنىڭ سېيىدىن ئۆتۈپ ـــ دەريانىڭ شەرقىدىكى تاغنىڭ
ئەگمىسىدىن ئايلىنىپ ئۆتۈپ ـــ دەريانى چۇشۇشىگە يارلىقلار-
دىن ئېتىلغان قوزغىلاڭچىلارنىڭ ئوقىدىن دەسلەپكى تالاپەتكە
ئۇچرىدى، نەتىجىدە ئۇنلاپ ئات ۋە تۇڭگانىنىڭ ئۆلۈكى دەريادا
قالدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار چېكىنىپ زەمبىرەكلىرىنى تاغ
باغرىغا، پىلموتلىرىنى قۇم دۆڭلىرىنىڭ كەينىگە ئورۇنلاشتۇ-
رۇپ، غەربىي قىرغاقتىكى قوزغىلاڭچىلارنىڭ پوزىتسىيىلىرىنى

ئوققا تۇتۇشقا باشلىدى. پىلموت ئوقلىرىنىڭ ئۆلۈم چاچقۇچى تاتاتلاشلىرى، زەمبىرەك ئوقلىرىنىڭ چىرقىراپ ئۆتۈپ كۇل-دۇرلەپ يېرىلىشلىرى يەر زېمىننى لەرزىگە كەلتۈرەتتى، پارت-لاشتىن ھاسىل بولغان توپا قۇيۇنى بىلەن چاڭ ـ تۇزانىنى كۆز شامىلى ئەرش ئەلاغا ئۇچۇراتتى. ھەربىر پارتلاشتىن كېيىن يارىدارلارنىڭ «ۋايجان، ۋايەي» لىرى بىلەن ئاتلارنىڭ كىشنەش-لىرى ئەتراپقا ۋەھىمە سالاتتى. زەمبىرەك ئوقىنىڭ ھاۋاغا ئۇ-چۇرغان تاش توپلىرىنىڭ ئاستىدا قالغان قوزغىلاڭچىلار بېشى-نى كۆتۈرگەندە مافۇيۇەننىڭ ئەسكەرلىرىنى كۆرەتتى:

ـــ سا. . . سا، ـــ دەپ ۋارقىرىشىپ ھۇجۇم قىلىپ كېلىۋاتقان تۈڭگان ئاتلىقلىرىنىڭ قولىدىكى قىلىچلار قۇياش نۇرىدا ۋال ـ ۋۇل قىلىپ كىشىلەرنىڭ تېنىنى شۇركۈندۈرەت-تى. لېكىن، قوزغىلاڭچىلار ئۆلۈمنى ئۇنتۇپ:

ـــ بىزنىڭ يەرلىرىمىز، بايلىقلىرىمىز ساڭا، روسلارغا يەنە باشقىلارغا كېرەك ئىكەن، بىزنىڭ ئۆزىمىزگە كېرەك ئە-مەسمۇ؟ ـــ دېگەن بىر ئاچچىق خىيال بىلەن ھۇجۇم قىلىپ كېلىۋاتقان مافۇيۇەن ئاتلىقلىرىنى غەزەپ بىلەن ئوققا تۇتاتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار دەريادا بىر مۇنچە ئۆلۈكلەرنى قالدۇرۇپ چېكىنەتتى، قوزغىلاڭچىلار قاچقانلارنى كەينىدىن ئوققا تۇتتى. بۇگۈن مافۇيۇەن قوشۇنى زەمبىرەك ئوقلىرىنىڭ ھمايىسىدە ئارقا ـ ئارقىدىن تۆت قېتىم ھۇجۇمغا ئۆتكەن بولسىمۇ ھەر نۆۋەتلىك ھۇجۇم مەغلۇبىيەت بىلەن ئاياغلاشتى. ئۇلار خېلى كۆپ ئادەم ۋە ئات چىقىم تارتتى. كەچ بولۇش بىلەن جەڭ مەيدانىدىن چېكىنىپ كەتتى.

* * *

جەڭ ئىككىنچى كۈنگە قەدەم قويدى. قۇياش شەرقتىن كۆتۈرۈلۈشىگە مافۇيۇەن ئەسكەرلىرى زەمبىرەك ۋە پىلموت بە-لەن غەربىي قىرغاقتىكى قوزغىلاڭچىلارنى شىددەتلىك ئوققا

تۇتتى. قوزغىلاڭچىلارنىڭ بېشىدىن ئەجەل ئوقلىرى ئۇچۇپ ئۆتۈشكە باشلىدى. ياردارلارنىڭ ئاھ ـ ۋاھلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. زەمبىرەك ئوقلىرىنىڭ چىرقىراپ ئۆتۈپ، گۈلدۈر-لەپ پارتلاشلىرى كىشىلەرگە دەھشەت سالاتتى. ئەزرائىل ئەجەل خاتىرىسىنى ئېچىپ كىشىلەرنى ئارىلاپ يۈرەتتى، بۇگۈن كىم-لەرنىڭ ئاخىرقى ئۆمرى يېتىپ قالغاندۇر ـ ھە؟

تۆڭگانلار راسا بىر سائەتچە ئوققا تۆتقاندىن كېيىن زەمبە-رەك ئوقلىرىنىڭ ھىمايىسىدە ئاتقا مىنىپ، قىلىچلىرىنى يالە-ڭاچلاپ ھۇجۇمغا ئۆتتى.

ـــ سا! سا! ـــ ئاۋازلار سەھەر ئاسمىنىدا جاراڭلاپ يىراقتىكى تاغلاردا ئەكس سادا قايتۇردى. لېكىن، ئىككى ئۇچ كىلومېتىردىن ئارتۇق ئۇرۇش لىنىيىسىدە مۇداپىئەلىنىپ تۇ-رۇۋاتقان قوزغىلاڭچىلار قوشۇنى ئۇلارنى يېقىتىپ تۇردى. بو-لۇپمۇ ئالدىنقى پوزىتسىيىدە تۇرۇۋاتقان قۇمۇللۇق، تۇرپانلىق مەرگەنلەر تۆڭگان ئاتلىقلىرىنى زادىلا ئۆزلىرى جايلاشقان يار تۆۋىگە يېقىنلاشتۇرمىدى. ئۇلارنىڭ ئاتقان ئوقلىرى ھەرگىز زايە كەتمەيتتى. ئاخىر مافۇيۇەن قوشۇنى چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى. شۇنداق قىلىپ چۈشكىچە مافۇيۇەن قوشۇنى يەنە بىر قېتىم چېكىندۈرۈلدى. ئۇرۇش ناھايىتى ئۆڭۈشلۇق كېتىۋاتا-تى. دۈشمەننىڭ ھالسىراپ قالغانلىقى ئېنىق ئىدى. ئەمدى ھۇجۇم نۆۋىتى قوزغىلاڭچىلار قوشۇنىغا كەلگەنىدى.

ـــ ئالغا! كاناي چېلىنسۇن! ـــ دەپ بۇيرۇق بەردى خوجىنىياز ھاجىم. ھۇجۇمغا كاناي چېلىنىدى. لېكىن، شۇ مەزگىلدە سالى دورغا قوماندانلىقىدىكى جەنۇبىي سەپتىكى ئاق-سۇلۇق، خوتەنلىك پىدائىيلار خۇددى قۇرغۇيدىن ئۇركۈپ كەتكەن قۇچقاچتەك ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ كۆتۈرۈپ چېكىنىشكە باشلىدى.

ـــ چېكىنمەڭلا! ئالغا! ـــ دەپ ۋارقىرايتتى سالى دورغا، ـــ كىم چېكىنسە ئېتىپ تاشلايمەن. ئۇ قولىدىكى تاپانچىدىن ھاۋاغا قارىتىپ ئىككى پاي ئوق ئاتتى. لېكىن، ئۇنىڭغا ھېچكىم پەرۋا قىلمىدى.

www.uyghurkitap.com

ـــ باي سجاڭغا ئوق تەگدى . . . باي سجاڭغا ئوق تەگدى . . .

ـــ ئارقىسىدىن ئاتتى، ـــ دەپ ۋارقىراشتى قاچقانلار، بۇ ئەھۋال خوجىنىياز ھاجىمنىڭ قولىغا يېتىپ بولغۇچە جەنۇبي سەپ پۈتۈنلەي قالايمىغان بولۇپ كەتتى. بۇ مالمانچىلىقنى كۆرۈپ خوجىنىياز ھاجىم بىلەن مەھمۇت سجاڭلار قاچقانلارنى توسۇپ ئالدىنقى سەپنى ئوڭشاشقا ئولگۈرەلمىدى. ئىككى كۈندىن بۇيان ناھايىتى ئېغىر چىقىمغا ئۇچراپ نېمە قىلىشنى بىلمەي قالغان، ھەر قېتىمقى ھۇجۇمدا مەغلۇپ بولغان تۈڭگانلار ئەھۋالدىن خەۋەر تېپىپ پۈت ـ قولىغا جان كىردى. ئۇلار قىلىچلىرىنى يالىڭاچلاپ قاچقانلارنىڭ ئۈستىگە ئات سالدى ۋە ئۇچرىغانىنىڭ ھەممىسىنى چاناشقا باشلىدى. خوجىنىياز ھاجىم ۋە مەھمۇت سجاڭلارنىڭ جەنۇبي سەپنى ئوڭشاشقا ئەۋەتكەن ئادەملىرى يېتىپ كېلىپ مافۇيۇەننىڭ ئەسكەرلىرى بىلەن گىرەلەشمە جەڭگە چۈشۈپ كەتتى. قۇياش چۈشكە ياماشقان چاغدا بۇ قېتىمقى جەڭ مافۇيۇەننىڭ ئەسكەرلىرىنىڭ غەلىبىسى بىلەن ئاياغلاشتى. ئۇلار قارا مىلتىق، قىلىچ، نەيزە، تاياق ـ توقماق بىلەن قوراللانغان ئاقسۇلۇق پىدائىيلار بىلەن خوتەنلىك پىدائىيلارنى قانلىق قىرغىن قىلدى. غەلىبە كۆزگە كۆرۈنۈپ قالغاندا باي سجاڭنىڭ ئۆلۈمى بىلەن كېلىپ چىققان بۇ مالمانچىلىق ئەنە شۇنداق پاجىئە بىلەن ئاياغلاشتى.

بۇ قېتىمقى مەغلۇبىيەت ئىنقىلاب يولباشچىلىرىنىڭ سىياسىي ئېڭىنىڭ، ھەربىي بىلىمىنىڭ تۆۋەنلىكى، قورال ـ ياراغلارنىڭ يېتىشمەسلىكى ۋە ناچارلىقى، قاتتىق ھەربىي ئىنتىزامنىڭ ئورنىتىلمىغانلىقى، مۇستەھكەم ئىتتىپاقلاشقان بىر قوماندانلىق مەركەزنىڭ بولمىغانلىقى، پىدائىيلارغا ۋاقتىدا تەلىم ـ تەربىيە بېرىلمىگەنلىكى، ئىچكى ئىتتىپاقسىزلىق، كۆرەلمەسلىك، مەنسەپپەرەسلىك قاتارلىق نادانلىق خاھىشىنىڭ يامراپ كەتكەنلىكى، شۇرالار ھۆكۈمىتى ئەۋەتكەن جاسۇسلارنىڭ يوشۇرۇن بۇزغۇنچىلىقلىرى، ئىنقىلاب يولباشچىلىرىدا زۇلۇم-

نى يوقىتىپ ھۆرلۈككە ئېرىشىش ئىدىيىسى بولسىمۇ، شۇنىڭغا كاپالەتلىك قىلىدىغان ھاكىمىيەت تۈتۈش كۆز قارىشىنىڭ تىكلەنمىگەنلىكى، زۇلۇمنى يوقىتىش ئۈچۈن چوقۇم زالىملارنى ئۆزۈل ـ كېسىل تازىلايدىغان مۇستەھكەم بىر ھاكىمىيەتنىڭ بولمىغانلىقىدىن بولدى. بۇ شۇ چاغدىكى ئىنقىلابىي قوشۇندىكى زور ئاجىزلىق ئىدى. ئۇلاردىكى مۇنداق ئاجىزلىقتىن شورالار ھۆكۈمىتىمۇ، شېكى شىسەيمۇ، ماجۇڭيىڭمۇ ناھايىتى ئۇنۇملۇك پايدىلىنىپ كەتتى.

ئەمدى قوزغىلاڭچىلارغا چېكىنىپ جاننى ساقلاشتىن باشقا ئامال قالمىغانىدى. مافۇيۇەن ئەسكەرلىرى بىلەن داۋاملىق گىرەلەشمە جەڭ قىلىش ئۆز ـ ئۆزىنى ئۆلۈمگە تۈتۈپ بېرىش بىلەن تەڭ ئىدى.

ـــ تاغ تەرەپكە چېكىنىڭلار، ـــ دەپ بۇيرۇق بەردى خوجىنىياز ھاجىم.

ھاجىمنىڭ بۇيرۇقى ئېغىزدىن ـ ئېغىزغا يەتكۈزۈلدى ھەم چېكىنىشكە كاناي چېلىندى. قوزغىلاڭچىلار چېكىنىپ تاغ تەرەپكە قاراپ ئات سالدى. سالى دورغا قوماندانلىقىدىكى قوموڭلۇق پېشقەدەم قوزغىلاڭچىلار چېكىنىشنى مۇھاپىزەت قىلىپ تۇڭگانلارنى توسۇۋالدى. شۇڭا، مافۇيۇەننىڭ ئەسكەرلىرى قىلچىنى تاشلاپ مىلتىق ئاپتوماتتىن ئوق ئېتىشقا باشلىدى. شۇ چاغدا دۇربۇن ئارقىلىق چېكىنىشنى كۆزىتىپ تۇرغان مەھمۇت سىجاڭ بىر بايراقچىنىڭ يېقىلغانلىقىنى ئېنىق كۆردى ۋە شۇ ھامان يەنە بىر جەڭچىنىڭ ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ يېقىلغان بايراقنى ئېلىپ يەنە چاققانلىق بىلەن ئاتقا مىنگەنلىكىنى كۆرۈپ كۆزلىرىگە ئىشەنمەي قالدى. چۈنكى، ئۇنىڭ بېشىدا ياغلىق، ئۇستىدە ئۇزۇن كۆڭلەك بار ئىدى.

ـــ بۇ كىمدۇ؟ ـــ ھەيران بولغانلىقتىن ئۇنىڭ ئاۋازى ئۇنلۇك چىقىپ كەتتى.

ـــ قايسى؟ ـــ دېدى نەمەت خەلپەت ئەجەبلىنىپ.

مەھمۇت سىجاڭ قولىدىكى دۇربۇننى نەمەت خەلپەتكە بە-

www.uyghurkitap.com

ـرىپ ئوڭ قولىدا شىمال تەرەپنى كۆرسەتتى. نەمەت خەلپەت دۇربۇننى شۇ ياقتا توغرىلىدى.

ـــ بىر خوتۇن ئىكەن، بۇ خوتۇن نەدىن پەيدا بولۇپ قالغاندۇ؟

ـــ ۋاي تاڭەي، ـــ دەپ مەھمۇت سىجاڭ مۇرىسىنى قىسىپ قويدى.

سالى دورغا قوماندانلىقىدىكى قۇمۇللۇق مەرگەنلەر مافۇيۇەنىنىڭ ئەسكەرلىرىنىڭ چېكىنگەن قوزغىلاڭچىلارنى داۋاملىق قوغلاپ قىرغىن قىلىشىغا يول قويمىدى ھەم مافۇيۇەن قوشۇنى خېلى نۇرغۇن ئادەمنى ئۆلتۈرۈپ، قان ئىچىپ تويغانىدى. ئەمەدى يەنە ئىلگىرىلىمەكچى بولسا ئىككى يىلدىن بۇيان كۆپ جەڭ-لەرنى باشتىن كەچۈرگەن قۇمۇللۇق باتۇرلار بىلەن ئېلىشىشقا توغرا كېلىدۇ. ئۇ چاغدا نۇرغۇن تۈڭگانىنىڭ ئۆلۈكى مۇشۇ چۆلدە قېلىشى چوقۇم، شۇلارنى ئويلىغان مافۇيۇەن جەڭنى توختىتىش قارارىغا كەلدى ـ دە:

ـــ ھەممەيلەن جەڭ مەيدانىدىن چېكىنسۇن، ـــ دېدى ئۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ قېتىمقى ئۇرۇش ئاياغلاشتى.

سەككىزىنچى باب

دېھقان قىزى

بېشىڭدىكى دوپپاڭنىڭ،
كۆلگە چۈشتى شولىسى.
بىزنى كۆيدۈرگەن يارنىڭ،
نەزەرباغدا ھويلىسى.
——ئۇيغۇر خەلق ناخشىسى

نويابىر. قۇياشى يەر يۈزىنى ئازراق ئىللىتىپ تۇرسىمۇ، كېچىلىرى خېلىلا سوغۇق ئىدى.

چۈنكى، تەڭرى تېغىنىڭ ئېگىز چوققىلىرى ئاپئاق قار بىلەن قاپلانغانىدى. تاغ باغرىدىكى چىمەنلىكلەر ساپسېرىق تۈس ئالغانىدى. ئاخشاملىرى «ھۆكەر يۇلتۇزى» خېلىلا كۆتۈرۈلۈپ قالغانىدى. قوزغىلاڭچى قوشۇن ئاقسۇ كونا شەھەر ناھىيىسىنىڭ «جام» دېگەن يېزىسىنىڭ شىمالىغا جايلاشقان تەڭرى تېغىنىڭ جەنۇبىدىكى يانتۇلۇققا جايلىشىپ، قوشۇننى تەرتىپكە سېلىۋاتاتتى. بۇ قېتىم باي ئاخۇن سىجاڭنىڭ ئۆلۈمى بىلەن باشلانغان تەرتىپسىزلىك ۋە پاتىپاراقچىلىق قوزغىلاڭچىلار قوشۇنىغا ناھايىتى زور زىيان سالغانىدى. ئۇلارنىڭ باش ئەگىم جىلغىسىدىن ئۆتكەندىن بۇيان تۇنجى قېتىم مۇشۇنداق زور زىيانغا ئۇچرىشى ئىدى. ئەگەردە ۋاقتىدا بۇ ئىشنىڭ ئالدى ئېلىنىمىسا بۇنىڭدىن كېيىنكى جەڭلەرنىڭ غەلىبىسىدىن ئېغىز ئې-

چىش مۇمكىن بولمايلا قالماستىن، بەلكى قوزغىلاڭچىلار خەلقى-نىڭ ئىشەنچىدىن مەھرۇم بولۇشى مۇمكىن. ئۇ چاغدا ئىنقىلاب-نى ئاخىرغىچە داۋاملاشتۇرۇش ئۈياقتا تۇرسۇن، بەلكى خەلق-نىڭ قوزغىلاڭچىلاردىن كۆتۈۋاتقان ئارزۇ - ئۇمىدلىرىنى ئاقلا-شمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى. بۇ نۆۋەتتىكى مەغلۇبىيەتتىن كې-يىن خوجىنىياز ھاجىم غەزەپلىنىپ ناھايىتى تىت - تىت بولدى.

ــ ئەگەر باي سىجاڭغا ئوق ئاتقان لومۇدىنى تېپىۋالمىغان بولسام تېنىمنى پارچە - پارچە قىلىپ ئىتقا تاشلاپ بېرەتتىم.

ــ ھەي بۇ كىلىشمەسچىلىكنى . . . بۇ قېچىرلارنىڭ راسا ئەدىبىنى بېرىدىغان چاغدا. . .

ــ خۇدا مېنى كەچۈرگەيسەن پەرۋەردىگارىم.

ــ خوتەنلىك قېرىنداشلارغا ئۇگال بولدى. بەك ئۇگال بولدى.

ھاجىم ئاشۇنداق تىت - تىت بولاتتى. باشقىلار ئۇنىڭغا تەسەللى بېرەتتى.

ــ سەۋر قىلسىلا ھاجىم، شېھىتلارنىڭ يانقان يېرى جەن-نەتتە بولغاي، ــ دېدى نەمەت خەلپەت، ــ تەقدىر شۇنداق ئوخشايدۇ.

ــ سەۋر قىلمايمۇ نېمە ئامال، ــ دېدى ھاجىم ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ، ــ بىرمۇنچە ئادەمنىڭ ناھەق ئۆلۈپ كەتكىنىگە يۇرىكىم ئېچىشىدۇ.

ــ شۇنداق، بىزنىڭمۇ ئېچىشۋاتىدۇ، ــ دېدى مەھمۇت موھتى، ــ قازاغا رازى، بالاغا سەۋر قىلىش ھەربىر مۇسۇل-مان بەندىسى ئۇچۇن پەرزدۇر.

ھاجىم «ھىم» دەپ قاپىقىنى تۇرۇپ جىم بولۇپ قالدى. شۇ چاغدا خەۋەرچى كىرىپ مىرول پوگەننىڭ ئاقسۇ كونا شەھەر خەلقىنىڭ ۋەكىللىرى كەلگەنلىكىنى خەۋەر قىلىشقا ئەۋەتكەنلە-

كىنى مەلۇم قىلدى. خوجىنىياز ھاجىم باشلىق كىشىلەر سىرتقا ماڭدى.

*　　*　　*

باش شتابتا ئېچىلغان بىر قېتىملىق يىغىندا مەھمۇت موھىتى بىردىنلا بايراقچى ئايالنى ئەسلەپ قالدى ۋە يىغىن تارقالغاندا يېنىدىكىلەردىن سورىدى:

— بىزنىڭ ئارىمىزدا جەڭگە قاتناشقان خوتۇن ـ قىزلارمۇ بارمۇ نېمە؟

— سىجاڭغا مەلۇم بولغاي، بىزدە بىرى بار، — دېدى كورلىلىق ئابدۇراخمان تۇەنجاڭ.

— ئۆتكەن كۈنى بايراقچىغا ئوق تېگىپ يىقىلغاندا، ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ بايراقنى قولىغا ئالغان شۇ بولمىسۇن يەنە؟ — سورىدى مەھمۇت سىجاڭ.

— سىجاڭ ھەممىنى كۆرۈپلا. نەق شۇ خوتۇن، — دېدى ئابدۇراخمان تۇەنجاڭ.

— ئۇ، نېمىشقا ئايالار بىلەن بىللە تۇرماي جەڭ مەيدانىدا يۈرۈيدۇ؟ ئۇ يەرنىڭ خەتەرلىكلىكىنى بىلمەمدىكەن؟

— بىلمىدىكەن. لېكىن، بىز كۆپ نەسىھەت قىلدۇق، زادىلا ئۇنىمىدى، — دېدى ئابدۇراخمان تۇەنجاڭ، — مەن جەڭ قىلغىلى كەلگەن، بولمىسا ئۆيۈمدىن چىقمايتتىم، دەيدۇ.

— شۇنداقمۇ؟ . . . ئۇنىڭ ئېرى بارمۇ؟

— ئۇنىڭ ئېرى بىزنىڭ قىسىمدا يېڭجاڭ. تۇردى بەكرىنى سىلى تونۇيلا.

— ھە. . . ھە ھېلىقى ئېگىز بويلۇق باتۇرمۇ؟ باشئىگىمدىكى پالۋان يىگىت، — دەپ ئېسىگە ئالدى مەھمۇت سىجاڭ — بۇ قېتىمقى گىرەلەشمە جەڭدە تۆت نەپەر دۇشمەننى

ئۆلتۈرگەن شۇغۇ دەيمەن.

ــ نەق شۇنىڭ ئۆزى.

ــ تۈردى يىگىتىڭ خوتۇنىنىڭ جەڭگە قاتنىشىشىغا رۇخسەت قىلىپتىمۇ؟

ــ رۇخسەت قىلىپتۇ. ئۇ «بىز قۇرئان تۈتۈپ ئۆلسەك بىللە ئۆلىمىز دەپ قەسەم قىلىشقان» دەيدۇ، ــ دەپ چۈشەندۈردى ئابدۇراخمان تۈەنجاڭ.

ــ شۇنداقمۇ؟ بۇ گەپچە ئۇلار ھەقىقىي ئاشىق ــ مەشۇق ئىكەن ــ دە؟! . . . ئۇ ناھايىتى قەيسەر ئايال ئىكەن ــ دە؟ ــ دەپ مەھمۇت سىجاڭنىڭ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈردى.

ــ شۇنداق. ناھايىتى قەيسەر ھەم ئەقىللىق ئايال، چىرايى پەرىزاتقا ئوخشايدۇ، ــ ماختاپ كەتتى ئابدۇراخمان تۈەنجاڭ، ــ غەيرەت ــ شىجائەتتە ئەرلەردىن قېلىشمايدۇ.

ــ ئۇنى ئۆتكەنكى خىزمىتى ئۈچۈن مۇكاپاتلىساق ئەر ــ زىيدۇ، ــ دېدى مەھمۇت سىجاڭ، ــ ئۆزلەچە نېمە مۇكاپات بەرسەك بولار؟

ــ ئۇنىڭ مىلىتىقى ئېغىرلىق قىلىپ قاپتۇ، بولسا بىر دانە تاپانچا بەرگەن بولساق ئوبدان بولاتتى.

ــ بولىدۇ، پۈرسەت تېپىپ بۇ ئىشنى ھەل قىلايلى، ــ دېدى مەھمۇت سىجاڭ.

شۇنىڭ بىلەن ھەممەيلەن تارقالدى.

*　　*　　*

ئىككى كۈن ئۆتتى. مەھمۇت سىجاڭ، نەمەت خەلىپەت، سالى دورغا قاتارلىق چوڭلار قوشۇننى ئارىلاپ يۈرەتتى. ئۇلار جەڭچىلەر تۈرمۇشىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى، يارىدارلارنىڭ كۈتۈلۈشى، ئاتلارنىڭ بېقىلىشى قاتارلىق ئىشلارنى كۆرۈپ يۈرەتـ

تى. بىردىنلا مەھمۇت سىجاڭنىڭ كۆزى مىلتىقنى تازىلاپ ئول-تۇرغان بىر ئايالغا چۈشۈپ توختاپ قالدى. ئايالمۇ باشلىقلارنى كۆرۈپ ئورنىدىن تۇردى ۋە ئىتتىك يۈزىنى يۆگىۋالدى. ئۇنىڭ-غىچە ئۇلار ئۇنىڭ ھۆسنى جامالىنى كۆرۈپ ھەيران بولۇشۇپ قالغانىدى. مانا ئۇلارنىڭ ئالدىدا يىگىرمە ئۈچ - يىگىرمە تۆت ياشلاردىكى زىلۇا بويلۇق، قاپقارا سۈمبۈل چاچلىرى كاسىسىنى بېسىپ تۇرىدىغان، يوغان، يوغان قارا كۆزلىرى كىشىلەرگە كۈلۈپ قارايدىغان بىر پەرىزات تۇراتتى. ئۇنىڭ ئۇزۇن كىرپىك-لىرى بىلەن قاپقارا، يېڭى چىققان ھىلال ئايدەك ئەگمە قاشلىرى ۋە ئېقىپ چۈشكەندەك بۇرنى ئۇنىڭ گۈزەللىكىنى تېخىمۇ ئاشۇ-رۇپ تۇراتتى. ئۇنىڭ نېپىز لەۋلىرى بىلەن سەدەپتەك ئاپئاق چىشلىرىنى ياغلىق ئاستىدىن كۆرەلمىگەن بولسىمۇ بۇ ھال ئۇنىڭ گۈزەللىكىگە تەسىر يەتكۈزمىگەنىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە كونىراپ كەتكەن قارا تاۋار پاختىلىق چاپان، ئاق ماتا كۆڭلەك، پۇتىدا نىمكەش ئۆتۈك بار ئىدى.

— سىڭلىم سىز قەيەرلىك؟ — دەپ سورىدى مەھمۇت سىجاڭ.

— بۇگۈرلۈك، — ئۇنىڭ ئاۋازى ئارانلا چىقتى.

— ئېتىڭىز نېمە؟

— ھاشىخان.

— ئۆيىڭىزدە يەنە كىملەر بار؟

— ھېچكىمىم يوق.

— ئۇگال بىچارە، — دەپ مەھمۇت سىجاڭ بېرىپ ئۇنىڭ قولىدىكى مىلتىقنى ئالدى. مىلتىق ناھايىتى ئېغىر، كونا روس مىلتىقى ئىدى. ئۇنىڭدا «1891» دېگەن نومۇر تۇراتتى.

— بۇ مىلتىق ئېغىرلىق قىلمىدىمۇ؟ — دېدى مەھمۇت سىجاڭ.

— ئېغىرلىق قىلدى. لېكىن، باربغا شۇكۇر، — دېدى

هاشىخان. ئۇ يەردىن بېشىنى كۆتۈرمەيتتى. چوڭلارنىڭ ئالدىدا ئوقۇتقۇچىسىدىن تەنبىھ ئاڭلاۋاتقان ئوقۇغۇچىدەك قورۇنۇپ تۇراتتى. نەقەدەر قانائەتچان ئايال ـ ھە؟! دەپ ئويلىغان مەھمۇت سىجاڭ:

ـــ ئۆتكەنكى جەڭدە بايراقنى قۇتقۇزۇۋالغان سىزمۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ شۇنداق مەن. لېكىن، ئۇ مېنىڭ قىلىشقا تېگىشلىك ئىشىم.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ مەھمۇت سىجاڭ يېنىدىكىلەرگە كۆز قىسىپ قويدى.

ـــ سىز جەڭدە ئۆلۈپ كېتىشتىن قورقمامسىز؟ ئۆلۈم ھەر ۋاقىت بېشىڭىزدا ئەگىپ يۈرۈيدۇ.

ـــ قورقمەن. لېكىن، نومۇس ئۆلۈمدىن يامان «جاندىن كەچمىسە جانانغا يەتمەس» دەپتىكەن كونىلار. جاندىن كەچمەسەك زۇلۇم يوقالمايدۇ. شۇڭا، زۇلۇمنى يوقىتىش ئۈچۈن جاندىن كېچىپ ئۆيدىن چىقتىم.

ـــ ئەقلىڭىزگە ئاپىرىن، بۇ مىلتىقنى تۇمنجاڭ بەرگەنمۇ؟

ـــ ياق، ئوغرىلىغان، ـــ دەپ ھاشىخان راست گەپنى قىلدىيۇ، ئىزا تارتىپ يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولدى.

ـــ بۇ مىلتىقنى يامۇلدىن ئوغرىلاپ چىقىپتىكەن. ئاتنى قاچقان جىن شۇرىن ئەسكەرلىرىنىڭ مۇئاۋىن لۇيجاڭنى تۇتۇۋېلىپ ئۇنىڭدىن تارتىۋاپتىكەن، ـــ دېدى شۇ يەردە تۇرغان ئابدۇراخمان تۇمنجاڭ چۈشەندۇرۇپ.

ـــ شۇنداقمۇ؟ قالتىس باتۇر ئىكەنسىزغۇ قىزىم. خۇدايىم ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈڭ، ـــ دەپ مەھمۇت سىجاڭ ئۇنىڭغا ياخشى تىلەك تىلىدى. ئۇنىڭ بۇ تىلەكلىرىدىن ئاتىنىڭ ئۆز قىزىغا بولغان مېھرىبانلىقى چىقىپ تۇراتتى. مەھمۇت سىجاڭمۇ مېنىڭ يېنىمدا مۇشۇنداق بىر باتۇر قىزىم بولغان بولسا دەپ ئويلاپ

كېتىپ باراتتى. ئۇ يولدا كېتىۋېتىپ نەمەت خەلىپەتكە:

— ئۆتكەنكى تاپانچىدىن ئۇ قىزغا بىرنى بېرەيلى ئەمما مۇشۇنچىۋالا «مۇشۇك» بار يەردە، — دەپ ئاستاغىنە ئەتراپتىكى يىگىتلەرنى كۆرسەتتى، — بۇ «خام گۆش» ساق تۇرارمۇ؟

— خاتىرجەم بولسىلا سىجاڭ، — دېدى ئابدۇراخمان تۇەنجاڭ، — ئۇ قىز ئەخمەق قىزلاردىن ئەمەس. يىگىتلەرمۇ ئۇنىڭغا گەپ قىلىشتىن ئەيمىنمىدۇ...

— ئانداق بولسىمۇ ياخشى، پەرىشتەنىڭ ئۆزىلا ئىكەن. شۇنداق بولسىمۇ ئېھتىيات قىلغان تۈزۈك، بەڭگۇاش بالىلار بىرەر چاتاق چىقىرىپ قويسا بىر خوتۇن ئۇچۇن بىر - بىرىنى ئېتىپ قويۇشتىن يانمايدۇ. ئۇ چاغدا ناھايىتى سەتچىلىك بولىدۇ.

— ناھايىتى ئوبدان گەپ بولدى. پەخەس بولايلى، — دېدى نەمەت خەلىپەتمۇ.

— خوپ. مەن بۇ ئىشقا ئالاھىدە دىققەت قىلاي، — دېدى ئابدۇراخمان تۇەنجاڭ، — دىققەت قىلىشلا يەتمەيدۇ. يىگىتلەرگە چۇشەندۇرەيلى، — دېدى مەھمۇت سىجاڭ. — قوشۇنىمىزدا مۇنداق «پەرىشتە» لەر قانچە كۆپ بولسا، بەزى بىز قىلىشقا ئەپسىز بولغان ئىشلارنى ئۇلار قىلالايدۇ. بۇنى مەرھۇم دوستىمىز ئابدۇخالىق ئەپەندى شۇنداق دېگەن. شورالار جۇمھۇرىيىتىدە كۆپ ئىشلارنى ئاياللار قىلىدىكەن.

شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئايالنى ھەممە ئادەم مەھمۇت سىجاڭنى دوراپ «پەرىشتە» دەپ ئاتايدىغان بولدى.

* * *

ھاشىخان ئىسمىلىك بۇ ئايال بۇگۇرنىڭ «چۇمپاق» دېگەن يېزىسىدىكى بىر دېھقانىنىڭ يالغۇز قىزى ئىدى. ئۇنىڭ دادىسى تۇرسۇن باتۇش ئۇستا ياغاچچى ئىدى، دېھقانچىلىقتىن ئارا بول-

www.uyghurkitap.com
كتاب نور يكتى

غان چاغلاردا ئاز ـ تولا ياغاچچىلىق قىلىپ كىشىلەرنىڭ ئېھتىـ ياجىدىن چىقاتتى. ئۇلارنىڭ بىر نەچچە تاناپ يېرى، مېۋىلىك بېغى، ئالتە ئېغىزلىق چىرايلىق ئۆيى ۋە پىشايۋانلىق ھويلىسى بارئىدى. ھاشىخاننىڭ دادىسى ئۆزى نىيەت قىلغان ئىشنى ئاخىـ رىغا يەتكۈزمىسە كۆڭلى ئارام تاپمايدىغان، راستچىل، غەيرەتـ لىك، قەيسەر ئادەم ئىدى. شۇڭا، يۇرت ئىچىدە ئۇنىڭ ئالاھىدە ئابرويى بارئىدى. نۇرغۇن كىشىلەر ئۇنىڭغا ھال ئېيتىپ كېلەتـ تى ۋە ياردەم سورايتتى. ئۇمۇ كىشىلەرگە ياردەم قولىنى سوـ زۇشنىـ «ساۋاب» دەپ بىلەتتى. ئۇ ھەـر دائىم:

ـــ ئادەم بولساڭ ھالال ئىشلەپ ياشا، ياماندىن قورقما، ياۋاشنى بوزەك ئەتمە، ـــ دەيتتى. ئۇنىڭ سۆزلىرى كىشىلەرـ نىڭ كۆڭلىگە ياقاتتى. شۇڭا، ئۇ ياش چاغلاردا نۇرغۇن قىزلار ئۇنى تالىشىپ قالغانىدى. ئۇ ئاخىر تاللاپ يۇرۇپ گۈزەللىكتە تېڭى يوق، قولى چۈەر بىر قىزغا ئۆيلەنىدى. ئۇلارنىڭ تويىنى ياخشى ئادەملەر: «ئالتۇن ئۈزۈككە ياقۇت كۆز» دېسە، بەزى ئىچى تار، زەھەرخەندە كىشىلەر: «ئالا ئىنەككە دېڭگىل بۇقا» دېيىشتى. شۇنداق قىلىپ بۇ ئائىلە خېلى بەختلىك تۇرمۇش كەچۈردى. لېكىن، كونىلارنىڭ «ئەقىللىقتا بالا بولماس، ھوـ رۇندا نان» دېگەندەك ھاشىخان يالغۇز قىز بولۇپ قالدى.

ھاشىخان كىچىك چاغلاردا دادىسىنىڭ جاپالىق ئەمگىكى، ئانىسىنىڭ تىرىشچانلىقىدا بۇ ئائىلە خېلى ئوبدان تۇرمۇش كەـ چۈرۈپ كەلگەنىدى. لېكىن، ئۇلارنىڭ بۇ ئىناق، بەختىيار تۇرمۇشى ئۇزاق داۋام قىلالمىدى. چۈنكى، يېزىدىكى بىر قىسىم قارا كۆچىلەر بۇ ئاتاغلىق ھۈنەرۋەننى يامان كۆرۈپ قالدى. بۇ چاغدا شىنجاڭدا يالڭ زېڭشىننىڭ ھۆكۈمرانلىقى تىكلەنگەن بوـ لۇپ نامدا جۇمھۇرىيەت بولسىمۇ ئەمەلدە ئۇمۇ بۇرۇنقى ھۆكۈمـ رانلارغا ئوخشاش خەلقنى نادان قالدۇرۇش بىلەن قانلىق باستۇـ رۇشتىن ئىبارەت ئىككى بىسلىق سىياسەت يۈرگۈزگەنىدى.

هاشىخانىنىڭ دادىسى ئۇستا ھۇنەرۋەن بولۇپلا قالماي يەنە ئۆز زامانىسىغا لايىق خەت ساۋادى بار خېلى ئۇقۇمۇشلۇق ئادەم ئىدى. ئۇ قولى بوش ۋاقىتلاردا بولۇپمۇ قىشىنىڭ ئۇزۇن كېچىلىرىدە كىتاب ئوقۇشنى ياخشى كۆرەتتى. شۇڭا، قىش كۈنلىرى يۇرتداشلىرى ئۇنىڭ ئۆيىگە يىغىلىپ، قەدىمدىن قالغان جەڭنامىلارنى ئوقۇيتتى. مەشرەپلىرىدە يىگىتلەرشى قىلىۋالاتتى، بۇ ھال ھۆكۈمەتنىڭ دىققىتىنى قوزغاپ قويدى. 1920 ـ يىلى قارا شەھەر ۋالىيى مەھكىمىسى قۇرۇلدى. بۇ ئىدارىنىڭ قۇرۇلۇشى ئۈچۈن قارا شەھەر، كورلا، بۈگۈر قاتارلىق جايلاردىن بىر قىسىم ھۇنەرۋەن ئۇستىلارنى ھەم قاۋۇل دېھقانلارنى ھاشارغا تۇتتى. ئۇلارنى ئوچ يىلغىچە ۋالىيى مەھكىمە قۇرۇلۇشى بىلەن قارا شەھەرنىڭ شەھەر سېپىلىنى كېڭەيتىپ قۇرۇش ئىشىغا سالدى. ھاشىخانىنىڭ دادىسى شۇ قېتىمقى ھاشاردىن زادىلا قايتىپ كەلمىدى. ئەمدى بۇ بەختلىك ئائىلە ئېغىر ئەھۋالدا قالدى. ئالۋاڭ ـ سىلىق تېخىمۇ كۆپىيىپ كەتتى. بۇ چاغدا ھاشىخان ئون بىر ياشقا كىرگەنىدى. ئانا ـ بالا ئىككىيلەن يىغلاپ ـ قاقشاپ ئۆتۈشكە باشلىدى، بۇلارنىڭ ئەھۋالىنى كۆرگەن ھاشىخانىنىڭ تاغىسى توختاخۇن يەتتە ياشلىق ئوغلىنى يەڭگىسىگە بەردى.

ـــ يەڭگە قىز بالا چوڭ بولسا ياتلىق بولىدۇ. دېمەك، ئۇ خەقنىڭ بالىسى، ماۋۇ بالىنى سىزگە بەردىم، ئۆمۈرۋايەت ئاغزىمغا ئالمايمەن، ـــ دېدى ئۇ.

ـــ رەھمەت ئۇكام، ـــ دەپ يەڭگىسى يىغلىۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئۈچ جان بولۇپ قالدى.

كۈنلەر، ئايلار، يىللار ئۆز يولى بىلەن ئۆتىۋەردى. قۇياش-مۇ ھەر كۈنى شەرقتىن چىقىپ، غەربكە ئولتۇردى. ھاشىخان ئون ئالتە ياشقا كىردى. ئۇ گۈزەللىكتە تەڭدىشى يوق بىر قىز بولدى. شۇنداقلا ئەقىل ـ پاراسەت ۋە غەيرەت ـ شىجائەتتە

دادىسىنى دوراپ چىقتى «ئۆزۈڭنى خار قىلغۇچە كۈچۈڭنى خار قىل» دەپ ئانا ـ بالا كەچتىن ـ كەچكە ئېتىزدا ئىشلەيتتى. «قىز بالا ئاتىسىنى دورايدۇ» دېگەن راستكەن. ھاشىخاننىڭ مىجەز ـ خۇلقى ئۇنى ئىسپاتلاپ تۇراتتى. ئەمدى يېزىلىق ياشلار ھاشىخاندىن كۆز ئۈزەلمەيدىغان بولۇپ قالدى. شۇڭا، ئۇلار ئۇنىڭغا ئاتاپ ناخشىلارنى توقۇدى، ئەلچىلەرنى ئەۋەتىشتى. ئانىسىنىڭ بىر ئېچ كۆيئوغۇل تاپقۇسى بار ئىدى. شۇ سەۋەبتىن ئەلچىلەر رەت قىلىندى. ئېچ كۆيئوغۇل تېپىلدى. لېكىن، ئۇلار يارىماس بىر نەرسىلەر ئىدى. ھەتتا بىر پۇتى كۆرگە ساڭگىلىغان مۈشتۇمزورلار، دىياكار موللىلارمۇ ئۇنىڭغا قاراپ لەۋلىرىنى يالاشتى. بەزى قارا نىيەت زۇمىگەرلەر ئۇلارنى ئالداش ـ سىلىقنىڭ بېسىمى ئاستىدا تىز پۈكتۈرمەكچى بولدى. مەھەللىنىڭ ئىمامى بىلەن يېزا دۆپپىگى كېلىپ قىزنىڭ ئانىسىغا تەھدىت سالدى.

ـــ ئايشىخان قىزىڭنى ماڭا بېرىڭ، دۆلەت كۆرىسىز، ـــ دېدى دۆپپىگى.

ـــ قىزىڭىزنىڭ بەختى كەپتۇ، ـــ دېدى ئىمام، ـــ بېگىمدەك ئادەمگە بەرسىڭىز بەختى ئېچىلىدۇ. ئۇ دۇنياغا بارماي تۇرۇپلا جەننەتكە كىرىدۇ. جەننەتكە...

ـــ بېگىمنىڭ ئۇچ خوتۇنى بار. مېنىڭ قىزىمدىن چوڭ نەۋرىلىرى بار. ئۇچ خوتۇننىڭ ئۇستىگە تەگسە، تىرىك تۇرۇپ دوزاقتا كىرمەمدۇ؟!...

ـــ ھەي جەددال ئىمانىڭدىن ئازدىڭ، ـــ دەپ ھۆركىرىدى ئىمام، ـــ بىلىپ قوي پەيغەمبىرىمىز توققۇز خوتۇن ئالغان.

ـــ قىزىمنىڭ بەشى باغلاقلىق، بېرەلمەيمەن، ـــ دېدى ئايشىخان.

ـــ كىمكەن ئۇ مەندىن قىزنى تارتىۋالالايدىغان؟ ـــ دەپ

هۆركىرىدى بەگ، ـــ جۇرسىلە ئاخۇنۇم ھازىر قايتىپ تۇرايلى، ئامالىنى ئۆزۈم قىلىمەن.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلارنىڭ ئىشىكىدىن ئونبەشى ـــ دوغىلار كەتمەيدىغان بولۇپ قالدى. ئۇلار ئالۋاڭ ـ سېلىقنىڭ دەستىدىن باش كۆتۈرەلمەي قالدى.

كەچ كۈز كۈنلىرىنىڭ بىرى ئىدى. ئونبەشىلارنىڭ ئالۋاڭغا زورلىشى بىلەن بىر ئېشەك ئوتۇننى ئالدىغا سېلىپ، بىتاب بولۇپ قالغان ئانىسىغا دورا ئېلىش نىيىتىدە ھاشىخان بازارغا ماڭدى. بۇنىڭ بىلەن ئۇ بىر چالمىدا ئىككى پاختەكنى سوقماقچى بولدى. بەلگىلىمە بويىچە ئوتۇننى ئەسكەرخانىغا ئېلىپ باردى. ئۇ بۇ يەرگە بۇرۇنمۇ بىرقانچە قېتىم كەلگەنىدى. ئۇ ھەر قېتىم كەلگەندە ئوتۇن، سامان ئالىدىغان قىرىق بەش ياشلاردىكى بىر ھەربىي ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ قالاتتى. بۈگۈنمۇ ھاشىخان ئوتۇنخانىغا ئوتۇننى چۈشۈردى. بۇ چاغدا ھېلىقى ھەربىي ئىشخانىسىدىن چىقىپ ئۇنى چاقىردى:

ـــ ھەي قىز بالاڭ، پۇل بېرىدۇ، پۇل، ـــ دەپ ئۈيغۇرچىنى بۇزۇپ سۆزلىدى ئۇ.

ـــ نېمە دەيسەن؟ نېمە پۇل؟ ـــ سورىدى ھاشىخان چۈشەنمەي. ئۇ ئالدىرايتتى. شۇڭا، ئارغامچىلىرىنى يېغىشتۇرۇشقا باشلىدى.

ـــ ھەي سەن ئوتۇن ئەكەلدى. مەن پۇل بېرىدۇ، ـــ ئۇنىڭ گېپى سىپايە ئىدى.

ـــ ھە. . . ئوتۇنغا پۇل بېرەمسەن؟ ـــ ئۇ ئاخىر چۈشەندى ۋە خېلى خۇش بولدى.

ھاشىخان ئىشىك تۈۋىگە بېرىپ تۇرۇپ قالدى. ھېلىقى ئادەم بېرىپ جوزىنىڭ تارتمىسىدىن ئىككى تەڭگە كۆمۈش پۇلنى ئېلىپ ئۇنىڭغا كۆرسەتتى. ئارقىدىن جوزا ئۇستىدىكى يۇڭ قەلەمدە بىر ۋاراق قەغەزگە نېمىلەرنىدۇ يازدى ـ دە، ھاشىخانغا

قاراپ يۇمىلاق قۇتىدىكى سۇرۇقنى كۆرسىتىپ:

ــ مانداق، مانداق، ــ دەپ بارماق بىسىشنى ئىشارەت قىلدى. هاشىخان ئىككىلەنگەن هالدا جوزىنىڭ يېنىغا باردى ۋە قولىنى سوزۇپ قۇتىدىكى سۇرۇققا بارمىقىنى تەككۈزۈشىگە كاپىلا قالماي هېلىقى هەربىي قىزنىڭ بېلىدىن قۇچاقلاپ نەرىسىدىكى كارۋاتقا باستى. ئۇنىڭ تىنىقىدىن سېسىق سامساق ۋە هاراق پۇرىقى كېلىپ تۇراتتى. سېسىقچىلىقتىن قىزنىڭ كۆڭلى ئېلىشىپ كەتتى. ئۇ قارشىلىق كۆرسىتىپ تېپىچەكلىدى، ۋارقىرىدى، مەستنىڭ يۈزلىرىنى تاتىلىدى. مەست بولسا هەدەپ قىزنىڭ كىيىمىنى سالدۇرۇشقا هەرىكەت قىلاتتى.

ــ ئادامۇ يوكا، ئادامۇ يوكا، ــ دەپ هىجىياتتى.

هاشىخان بۇنداق قىلىش بىلەن مەستكە تاقابىل تۇرالمايدىغانلىقىنى هېس قىلدى ۋە شۇ هامان ئۇنىڭغا بىر ئەقىل كەلدى. چۈنكى، تەۋەككۇل قىلماقتىن باشقا ئامال يوق ئىدى.

ــ ماقۇل، سەن ئورنىڭدىن تۇر، كىيىمىنى ئۆزۈم سالاي، كىيىملىرىم يىرتىلىپ كەتمىسۇن، ــ دېدى ئۇ.

ــ راستمۇ؟ ــ دېدى مەست ئۆز قۇلىقىغا ئىشەنمەي.

ــ راست، ساڭا كۆچۈم يەتمىگۈدەك. ئامالسىز رازى بولدۇم، ــ دېدى قىز.

مەست بەكمۇ خۇش بولۇپ كەتتى. ئۇ، بۇرۇن قارا شەھەردە ئىشلىگەن چاغدا:

ــ مۇڭغۇل ئاياللىرى ئەرلەر نىيىتىنى بۇزۇپ ئۆزىنى بېسىۋالسا قارشىلىق كۆرسەتمەيدۇ... دېگەن گەپنى ئاڭلىغانىدى.

شۇڭا، بۇ قېتىم قىزنىڭ گېپىگە ئىشىنىپ قالدى ۋە «غالىب كەلدىم» دەپ ئويلىدى. شۇ خىيال بىلەن ئۇ شۇنداقلا ئورنىدىن تۇرۇشىغا قىز ئۇنىڭ چاتىرىقىغا شۇنداق قاتتىق تەپتىكى، ئۇ ئاغرىقتىن «ئەييۇ» دېگىنىچە لەيلەپ بېرىپ، ئارقىسىغا ئوڭدا چۈشۈپ، ئارقا مېڭىسى تام تۆۋىدىكى پاكار شىرەنىڭ

بۇرجىكىگە تېگىپ، ئۇيۇپ كىرىپ كەتتى، شىرە ئۇستىدە تىـ زىقلىق تۇرغان تۆت بۇرجەك شىشىخاللار چېچىلىپ كەتتى. قىز ئۇچقاندەك يۇگۇرگىنىچە بېرىپ ئېشىكىنى ئالدى ـ دە، بىر سەكرەپلا ئېشەككە مىندى ۋە ئېشەككە تاياق سالدى. ئۇنىڭ ئېشىكى ناھايىتى ياخشى ئېشەك ئىدى. شۇڭا، چاپتۇرۇپ كېتىـ ۋەردى. ئۇنىڭ يۇرىكى دۇكۇلدەپ سوقۇپ تۇراتتى. ئۇ چۇمپاق يولىغا چىققاندىن كېيىن پات ـ پات كەينىگە قاراپ قوياتتى. لېكىن، ئۇنى ھېچكىم قوغلىمىغانىدى. ئۇنى ھازىرلا بىرسى تۇتۇۋالىدىغاندەك دەككە ـ دۇككە ئىچىدە ھەدەپ ئېشەككە تاياق سالاتتى. ئېشەكمۇ تەرلەپ كەتتى. لېكىن، ئۇنىڭغا ئېشەك ماڭمايۋاتقاندەك بىلىنەتتە. ئۇ قاراڭغۇ چۈشكەندە ئۆيىگە يېتىپ كېلىپلا دەرۋازىنى تاقاپ ئۆيدە بىتاب ئانىسىنىڭ ئالدىغا ئۆزىنى ئاتتى.

قىز ئۆيگە كىرىپلا ئانىسىنىڭ قۇچىقىغا ئۆزىنى ئېتىپ ھۆركىرەپ يىغلىۋەتتى ۋە خېلى ۋاقىتتىن كېيىن ئۆزىنى توخـ تىتىۋېلىپ، نېمە ئىش بولغانلىقىنى بىلەلمەي تېڭىرقاپ قالغان ئانىسىغا بولۇپ ئۆتكەن ئىشنى بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بەردى. قىزىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان ئانىنىڭ يۇرىكى پۇچىلىنىپ كەتتى. دۇنيادا قىز بالىغا بۇنىڭدىن ئارتۇق ئاھانەت يوق ئىدى. ئۇلار ئانا ـ بالا يەنە بىر ھازاغىچە يىغلاشتى ۋە ئۆزلىرىنىڭ نەقەدەر ئاجىزلىقىنى ھېس قىلىشتى.

ـــ ھېلىمۇ خۇداغا شۇكۇر قىزىمنىڭ نومۇسى ئاياغ ـ ئاستى بولماپتۇ، ـــ دېدى ئانا، ـــ بۇ ئىشنى بىرەرسىگە ھەرگىزمۇ تىنىپ سالما.

ـــ ماقۇل، ـــ دېدى قىزمۇ يىغلامسىراپ. ئانىسىنىڭ گېپى راست ئەمەسمۇ؟ ئەگەردە «قول تەككەن» دېگەن بىر ئېغىز گەپ كوچىغا چىقىپ قالىدىغان بولسا قانداق باشنى كۆتۈـ رۈپ يۈرگىلى بولىدۇ؟ ئۇ چاغدا ئۇنى كىم خوتۇن قىلىپ

ئالمدۇ؟ چۈنكى ئېھتىياتسىزلىقتىن ئېيتىلغان بىر ئېغىز سۆز پۈتۈن يۈرتقا پۈركېتىشى، بۇ بىر ئېغىز سۆزنى غەيۋەتخورلار، ھەسەتخورلار بىرنى مىڭ قىلىپ كوچىغا ئېلىپ چىقىشى مۇمكىن. ئۇ چاغدا ئۇنىڭ ئابرويى يەر بىلەن يەكسان بولمامدۇ؟ قىز بالىنىڭ ئاجىزلىقى نەق مۇشۇ يەردە ئەمەسمۇ؟ تېخى ھېلىقى مەست ئىزدەپ كېلىپ جېدەل قىلىشى مۇمكىن. شۇنداق بولسا ئۆزىنىڭ يېڭىلگەنلىكىگە تەن بەرمىگەن مەست بىر ئېغىزلا گەپ قىلسا ئىش تېخىمۇ چاتاق بولۇشى ۋە تېخىمۇ چوڭىيىپ كېتىشى مۇمكىن. ئۇ چاغدا ئىمام بىلەن دۆپپىگى ئۇلارنى تۇتۇپ بېرىشى مۇمكىن. ئىمام دېگەن ھېلىقى ئىسىقتى[1]«دوپپىگى قىزىڭنى تارتىۋېلىشتىن بۇرۇن ئۇنىڭ بىر كېچىلىكىگە مەن دۇئا قىلاي» دەپ نەچچە قېتىم كەلمىدىمۇ؟

ئانا مانا شۇلارنى ئويلىغاندىن كېيىن، ئوغلىنىڭ ئېرىنىڭ ئىنىسى توختاخوننى چاقىرىشقا ئەۋەتتى. ئۇنىڭ ئۆيى شۇ يەردە ئىدى.

توختاخۇن ئۆيگە كىرىپلا جىن چىراغنىڭ يورۇقىدا يەڭگىسى بىلەن جىيەننىڭ يېغىدىن قاپاقلىرىنىڭ ئىشىپ كەتكەنلىكىنى بايقىدى. توختاخۇننى كۆرۈپ ئانا قىزىنى ئۇكىسى بىلەن ئۇخلاشقا بۇيرۇدى. ئىككى بالا چىقىپ كەتكەندىن كېيىن توختاخۇنغا قىزىنىڭ بېشىغا كەلگەن كېلىشمەسلىكنى يىغلاپ تۇرۇپ سۆزلەپ بەردى. يەڭگىسىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان توختاخۇن كالىتە ساقلىنى تۇتاملاپ ئولتۇرۇپ خېلىغىچە خىيال سۈرۈپ قالىدى. ئەڭ ئاخىر مۇنداق دېدى:

ـــ ناھايىتى يامان ئىش بوپتۇ. قىز بالىنىڭ ئاجىزلىقىمۇ نەق مۇشۇ يەردە. ئۆمۈرۋايەت ھاقارەتكە قالغىلى تاس قاپتۇق. ئوغۇل بالا دېگەن ئۆلمىسىلا ھېچ گەپ يوق. قىز بالا دېگەننىڭ

---

① موللىلارغا خەلق قويغان يامان ئات.

چىرايىمۇ ئۆزىگە دۇشمەن بولىدۇ. توي قىلماستىن بۇرۇن نو-مۇسى تۆكۈلسە ئۆمۈرۋايەت باش كۆتۈرەلمەيدۇ. ھېلىمۇ خۇدا-يىم بىر ساقلاپتۇ، ـــ دېدى توختاخۇن، ـــ مېنىڭ مەسلىھە-تىم مۇنداق، ئەمدى بىزگە تۇردى ئاخۇننىڭ تەكلىپىنى قوبۇل قىلماقتىن باشقا ئامال يوق. ھېلىقى مەست كاپىر بىزنى تېپىپ بولغۇچە قىزنى جايىغا يەتكۈزۈپ بېرەيلى.

ـــ ئانداق قىلساق قانداق بولار ئۇكام؟ قىزنىڭ ئابرويى بولارمۇ؟ ـــ دېدى ئانا.

ـــ سىلى خاتىرجەم بولسىلا يەڭگە، تۇردى ئاخۇن مەرد، ئەقىللىق، كەڭ قورساق ئادەم. ئۇ، ئۆتكەن يىلى «مەن قاچان قىز ماقۇل بولغۇچە كۈتىمەن» دېگەنىدى. ھازىر بىز قىزنى ئۇنىڭغا بېرىمىز دېسەك «جان» دەپ قوبۇل قىلىدۇ، ـــ دېدى توختاخۇن. ئۇنىڭ سۆزلىرى ناھايىتى ئىشەنچىلىك ئىدى.

ـــ ئۇنىڭغا بۇ خەۋەرنى قانداق يەتكۈزىمىز؟ ئۇنىڭغىچە ھېلىقى مەلئۇن بۇ يەرگە كېلىپ قالسىچۇ؟ ـــ ئانىنىڭ ئەنسى-رەۋاتقانلىقى ئورۇنسىز ئىدى. ئۇلار مۇشۇنداق ئەنسىز ئەھۋالدا قالغان چاغدا ھېلىقى مەلئۇننىڭ بېشى جوزىنىڭ بۇرجىكىگە قاتتىق تەككەنلىكتىن ئارقا مېڭىسى يېرىلىپ ئاللىقاچان دوزاققا يول ئالغانىدى. ئەتىسى باشقىلار ئۇنىڭ قېتىپ قالغان جەسىتى-نى كۆرۈشتى ۋە «ھاراقنىڭ مەستلىكىدىن ئۆلۈپتۇ» دې-يىشتى.

ـــ خاتىرجەم بولسىلا يەڭگە. مەن ئەتىلا قىزنى ئېلىپ يولغا چىقاي. سىلىگە چوقۇم ياخشى خەۋەر ئېلىپ كېلىمەن، ـــ دېدى توختاخۇن.

ـــ خۇدايىم دېگەنلىرى كەلسۇن. قىزىمنىڭ دادىسى سىلى ئۇكام.

ئانىنىڭ كۆز ياشلىرى مەڭزىدىن ئېقىپ ئېتىكىگە چۈشتى. شۇنداق قىلىپ «يۇگۇرگەن قالار، بۈيرۇغان ئالار» دېگەندەك

www.uyghurkitap.com

تەقدىر شۇنداق ئىكەن. ئۇلار كورلىلىق بەكرى قارىنىڭ بەڭ ۋاش ئوغلىغا قىزىنى بېرىدىغان، يەنە كېلىپ ئۆزى ئاپىرىپ بېرىدىغان بولدى.

ـــ ئەمىسە مەن چىقىپ يول تەرەددۇتىنى قىلاي. سىلىمۇ قىزىنىڭ نەرسە كېرەكلىرىنى جايلاپ بەرسىلە. ئەزان ۋاقتىدا مەن سىلەرنى ئويغىتىمەن، ـــ دەپ توختاخۇن خوشلىشىپ چىقىپ كەتتى. لېكىن، ھەر ئىككى ئۆيدە يولدا يېگۈدەك نان يوق ئىدى. شۇنداقلا ئېشەكلەرنىڭ تاقىسى يوق ئىدى. شۇڭا، سەپەر بىر كۈن كېچىكتى. ئۇلار بۇ بىر كۈننى دەككە ـ دۈككە ئىچىدە بەكمۇ تەس كەچ قىلدى. «تىرىق» قىلغان ھەربىر ئاۋاز، ھەربىر شەپىدىن ئۇلارنىڭ دىمى ئىچىگە چۈشۈپ كېتەتتى. بىر كۈندىلا توختاخۇن ھەممە ئىشنى پۈتكۈزدى ۋە ئەتىسى يېرىم كېچىدىلا يولغا چىقىپ كەتتى.

*　　*　　*

ئۇلار بىرنەچچە كۈنلۈك جاپالىق سەپەرنى ئاياغلاشتۇرۇپ قاش قارايغان چاغدا كورلىنىڭ قازانچى مەھەللىسىدىكى بەكرى قارىنىڭ كەڭ ـ كەڭرى باغلىق جايىغا كېلىپ چۈشتى. بەكرى قارى خەلق ئارىسىدا يۈز ئابرويلۇق، تەۋ ۋادار كىشىلەرنىڭ بىرسى ئىدى. ئۇلارنىڭ مۇنداق تۇيۇقسىز كېلىشى ياش يىگىتنى چەكسىز خۇشال قىلغان بولسا، ئاتا ـ ئانىلارنى تەئەججۇپلەندۇردى. چۈنكى، ياش ئاشىق يىگىت ئۆزى ئارزۇ قىلغان مەشۇقىنى ئۆز ئۆيىدە كۆردى. ئەلۋەتتە بۇ ئىش ۋىسال ئارزۇسىدا يۈرگەن ئاشىق يىگىت ئۈچۈن زور خۇشاللىق ئىدى. لېكىن، چوڭلار بولسا بۇ ئىشنى باشقىچە چۈشەندى. چۈنكى، كىچىككىنە بىر قىزنىڭ يۈرت ئاتلاپ ئەر ئىزدەپ كېلىشى زادىلا ئەقىلگە سىغمايتتى. دەماللىققا بىر نەرسە دېيىش تولىمۇ ئەپسىز ئىدى.

ئۇنىڭ ئۇستىگە بولغۇسى كېلىنىنى كۆرۈپ ئوغلىنىڭ گۈلقەقەلىرىنىڭ ئېچىلىپ كەتكەنلىكى، كۈنلەپ بازاردىن كەلمەيدىغان يىگىتنىڭ ئۆيدىن ھېچ يەرگە بارماي، سىڭىللىرىغا ئۇ، بۇ ئىشلارنى بۇيرۇپ ئۆزىمۇ قول سېلىپ ئىشلەپ ئۆيلەرنى سەرەمجانلاشتۇرۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئاتا ـ ئانا جىم بولۇشقا، سەۋر قىلىشقا مەجبۇر بولدى.

تۇردى ئاخۇن ئېگىز بويلۇق (بىر مېتىر توقسان)، تەمبەل، چېچى قوڭۇر، كۆزى كۆك، بىر قاراشتا پەرەڭلەرگە[1] ئوخشاپ كېتىدىغان، پالۋان سۈپەت، گەپچى ئوچۇق، كەڭ قورساق، ئالىقىنى ئوچۇق، ئاق كۆڭۈل، ئەقىللىق ۋە قەيسەر، مەرد يىگىت ئىدى. ئۇنىڭ بىلەن توختاخۇن كۇچا سەپىرىدە تونۇشۇپ قالغان. بۇ چاغدا بەكرى قارىنىڭ بۇ ئوغلى كورلىنىڭ شەھەر ئەتراپى رايونلىرىدىكى كىشىلەردەك دېھقانچىلىق ھەم قوشۇمچە تىجارەت بىلەن شۇغۇللىناتتى. ئۇلارنىڭ قازانچىدا خېلى كەڭرى نەشپۈتلۈك بېغى بارئىدى. ھەر يىلى كۈزدە نەشپۈت پىشقاندا بۇ نەشپۈتلەرنى قارا شەھەر، خوتۇنسۇمۇل، بۈگۈر ھەتتا كۇچاغا ئاپىرىپ سېتىپ ئۇ يۇرتلاردىن كورلىغا ئېھتىياجلىق نەرسىلەرنى ئېلىپ كېلەتتى. بۇ قېتىم ئۇ كۇچادىن خېلى كۆپ قاق، خورما، ياڭاق قاتارلىق يەل ـ يېمىشلەرنى ئېلىپ كەلگەنىدى. ئۇلار مۇشۇ قېتىم قوش ئاۋاتتا بىر كېچە بىللە قونۇپ قالدى ھەم ئۆزئارا تونۇشۇپ، ئاردا ياش پەرقى بولسىمۇ، بىر ـ بىرىگە ئىسسىق كۆرۈنۈپ قالدى. ئىككىنچى كۈنى ئۇلار بۈگۈرگە كېلىپ توختاخۇننىڭ تەكلىپى بىلەن ئۇنىڭ چۇمپاقتىكى جايىغا چۈشتى چۇمپاق ئەتراپىدا كارۋانلار ئۈچۈن ئوت ـ چۆپ، يەم ـ بوغۇز كەڭرى ئىدى. توختاخۇننىڭ كۇچادىن كەلگەنلىكىنى ئاڭلىغان ھاشىخان ۋە ئۇنىڭ ئۇكىسى تاغدىن

---

① ياۋروپالىقلارغا دېمەكچى.

سىنى كۆرۈش ئۈچۈن كەلدى. شۇ يەردە بۇ قىز تۇردى ئاخۇن بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. ئون تۆت ياشلىق قىزنىڭ يۈزى ئوچۇق بولغاچقا بۇ گۈزەل قىز تۇردى ئاخۇننىڭ كۆزىگە سەھەردە پارلىغان چولپاندەك كۆرۈنۈپ كەتتى. قىزنىڭ يەردىن ئۈستۈن قارىماي تىرىشقىنى تاتلاپ تۇرۇشى يىگىتنىڭ دىققىتىنى تېخىمۇ قوزغىدى.

ــ بۇ قىز كىم بولىدۇ؟ ــ دەپ سورىدى ئۇ توختاخۇندىن.

ــ ئاكامنىڭ قىزى.

ــ ھە... ئاكىلىرى مۇشۇ يەردىمۇ؟

ــ ئاكامنىڭ ئۆيى مۇشۇ يەردە. ئۆزى ئۇچ يىل بۇرۇن ھاشارغا تۇتۇلۇپ كەتكەنچە قايتىپ كەلمىدى.

ــ ئىسىت بىچارىلەرگە ئۇگال بوپتۇ، ــ دېدىيۇ لېكىن يۈرىكىگە بىر ئوت تۇتۇشقاندەك بولدى. گەپ شۇنىڭ بىلەن تۈگىگەن بولسىمۇ، قىزنىڭ گۈزەل سىيماسى ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن زادىلا كەتمەيدىغان بولۇپ قالدى. ھەقىقىتىنى ئېيتقاندا ئۇ قىزغا ئاشىق بولۇپ قالغانىدى. ئۇ ئەتىسى يولغا چىقىش ۋاقتىدا توختاخۇن بىلەن خوشلىشىپ تۇرۇپ:

ــ توختاخۇن ئاكا مەن يەنە كېلىمەن، ــ دېدى.

ــ ئىشىكىمىز سىلىگە ھەر دائىم ئوچۇق، ــ دېدى توختاخۇن مېھمانىنى ھۆرمەتلەپ، لېكىن ئۇ تۇردى ئاخۇننىڭ مۇددىئاسىنى چۈشەنمىگەنىدى.

ئەسلىدە تۇردى ئاخۇن بۇ يىل ئۆيلەنمەكچىدى. تويىنىڭ ۋاقتى بېكىتىلىپ بولغان ــ مۇشۇ قېتىم ئۆيگە قايتقاندىن كېيىن توي بولماقچىدى. لېكىن، ئۇ ئۆيگە قايتىپلا ئانىسىغا ھازىرچە ئۆيلەنمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپ قويۇپلا، ئەكەلگەن مالنى ئېلىپ قارا شەھەرگە كەتتى ۋە بىر ھەپتىدە قايتىپ كېلىدىغانلىقىنى. ئۇنىڭغىچە قىزنىڭ ئاتا ـ ئانىسى بىلەن كۆرۈشۈپ تويىنى

ياندۇرۇۋېتىشنى تەلەپ قىلدى.

ـ ۋۇي جىن ئۇرغۇر شۇم. كۇچاغا بېرىپلا نېمە بولۇپ كەلدىڭ؟ قىزىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى يۇرتتا يۇز ئابرويلۇق كىشىلەر، ھەممە ئىش تەييار بولغاندا قانداق يېنىۋالغىلى بولىدۇ، ـــ دېدى ئانىسى.

ـــ نېمىشقا يېنىۋالغىلى بولمايدىكەن؟ تېخى نىكاھ ئوقۇلمىسا...

ـــ نىكاھ ئوقۇلمىسىمۇ ھەممە ئىش بېكىتىلىپ بولغان. ئەمدى توينى قىلساقلا بولىدۇ. لەۋزى دېگەن لەۋزى. بەكرى قاريي لەۋزىدىن يانالمايدۇ، ـــ دېدى ئانا.

ـــ بەكرى قاريي يانالمىسا مانا مەن يانىمەن. خوتۇننى دادامغا ئەمەس ماڭا گەپلەشكەن، شۇڭا مەن يېنىۋالدىم، ـــ دېدى ئۇ. ئۇنىڭ بۇ قوپال گەپلىرى ئانىسىنى ئەجەبلەندۇردى ۋە ناھايىتى ئاچچىقىنى كەلتۈردى. ئۇنىڭ ئوغلى بۇ چاغقىچە مۇنداق ئەدەپسىز ئەمەس ئىدى.

ـــ ھويي شۇم، نېمانچە يوغان باش بولۇپ كەتتىڭ؟ بىزنى كۆزگە ئىلمىغۇدەك؟ سەن يېنىۋالغان بولساڭ ئۆزۈڭ بېرىپ دېگىن، ـــ ئانىنىڭ كۆزىدىن ياش تارىلاپ كەتتى ـ ئۇنىڭ ئوغلى نېمانچە تەلۈلىشىپ كەتتى ـ ھە؟!...

ـــ ماقۇل مەن بېرىپ ئۆزۈم دەيي، ـــ ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ سىرتقا ماڭدى.

ـــ توختا نەگە بارىسەن؟

ـــ قىزىنىڭكىگە.

ـــ نېمىشقا؟

ـــ توينى ياندۇرغىلى.

ـــ داداڭ خۇپىتەندىن كەلسە موللام مۇشۇك بولۇپ كېتىسەن، مېنى ئانيي تاپقىنىڭ بىلەن هارامزادە، ياكى... ياكى... ـــ دەپ توختاپ قالدى. چۈنكى، گەپنىڭ ئايىغىنى

چۇشۇرۇشكە نومۇس قىلدى.

ــ ئانىي تاپمىدىم جېنىم ئانا، ــ دەپ يالۋۇردى تۇردى ئاخۇن، ــ راستتىنلا ئۇ قىزنى ئالغۇم يوق.

ــ نېمىشقا؟ ئۇ قىز ساراڭمىكەن؟ ياكى سەتمىكەن ۋە ياكى قارىغۇمىكەن؟ سەن يىگىرمە ئىككى ياشقا كىرگەندىمۇ ئادەمنىڭ كۆڭلىنى چۈشەنمەمسەن؟ مەن داداڭ بىلەن جاھانغا تۇۋرۇك بولمايمىز، كېلىنىم بولسا، مېنىڭ قولۇمدىكى ئۆي ئىشلىرىنى قولىغا ئالسا، مەن نەۋرەمنى بېقىپ، بوينۇمغا مىڭگۈزۈپ ئۆيدە ئولتۇرسام بولمامدۇ؟ ھاماقەت، ــ دەپ ئانىسى يىغلىۋەتتى.

ــ يىغلىمىغىن جېنىم ئانا! مەن ئۇ قىزنى ئالمايمەن. ساڭا يارىغۇدەك كېلىن تېپىپ بېرىمەن.

ــ قوي ئانداق گەپنىڭنى بىز لەۋزىمىزدىن يانالمايمىز. سېنىڭ بۇ گەپلىرىڭنى داداڭ ئاڭلىسا قاتتىق خاپا بولىدۇ. قەرىغاندا بىزنى خاتىرجەم ياشىغىلى قوي.

ــ بوپتۇ ئەمىسە، مېنىڭ تەلىپىمنى دادامغا يەتكۈزۈپ قوي، دادامنىڭ ئەقلى سەندىن ئۇزۇن. ئۇ مېنىڭ كۆڭلۈمنى چۈشىنەر دەپ ئويلايمەن. مەن قارا شەھەردىن يېنىپ كەلگۈچە توينى ياندۇرۇۋېتىڭلار، ــ ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆزىنىڭ ھۈجرىسىغا كىرىپ كەتتى. ئانا بولسا ئوغلىغا نېمە دېيىشىنى بىلمەي جايىدا ئولتۇرۇپلا قالدى.

بەكرى قارىي ئائىلىسىدە مۇشۇ ماجرانىڭ بولۇپ ئۆتكىنىگە توپتوغرا ئىككى يىل بولدى. ئاتا ـ ئانىسى ئوغلىنى ئۆزلىرى تاپقان قىزغا ئۆيلىنىشكە زادىلا ماقۇل قىلالمىدى. ئوغلى بولسا ئەتىيازدىكى تېرىقچىلىق ۋە كۈزلۈك يىغىمىنىڭ جىددىي ۋاقتىدىن باشقا چاغدا سودا باھانىسى بىلەن ئۆيدە تۇرمايدىغان بولۇۋالدى. قىزنىڭ ئاتا ـ ئانىسى توپتوغرا بىر يىل ساقلىغاندىن كېيىن «تاشنى تاياقتا تاڭغىلى بولمايدۇ» دەپ بۇ تويدىن ۋاز

كەچتى ۋە ئۇزاق ئۆتمەي قىزنى ياتلىق قىلىۋەتتى. بەكرى قارىيلار بىر ئاز خىجالەتچىلىك تارتقان بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ بەختىگە ئوغلى بەكمۇ خۇشال بولدى. ئۇ مۇشۇ ئۆتكەن ئىككى يىل جەريانىدا ھەر ئايدا بىر قېتىم چۈمپاقتىكى توختاخۇننىڭ ئىشەكنى گىدە پەيدا بولاتتى ۋە ھەپتىلەپ تۇرۇپ قالاتتى. ئۇ دەسلەپكى ئىككى قېتىم كەلگەندىن كېيىن توختاخۇنغا ئۆز ئارزۇسىنى ئىزھار قىلدى.

ــ مېنىڭ يەڭگىلىرى ئايشىخان ئاچامغا بالا بولۇش ئارزۇيۇم بارئىدى. مېنى بالا قىلىۋالارمۇ؟ ــ دېدى ئۇ ناھايىتى تەستە.

ــ بۇ ناھايىتى ياخشى گەپ ئىكەن. ئوغۇل چوڭ بولسا ئۆيلىنىدۇ. قىز چوڭ بولسا ياتلىق بولىدۇ. بۇ ئۇزاق زامانلار-دىن بۇيانقى ئۆرپ ـ ئادەت، ــ دېدى توختاخۇن ئالدىرىماي سۆزلەپ، ــ لېكىن بىرىنچىدىن قىز تېخى كىچىك. ئىككىنچىدىن سىلەر بىلەن بىزنىڭ ئارىمىز يىراق، يەڭگەم يالغۇز، بۇ ئىش ئەپلىشەرمۇ؟ بولمىسا سىلىدەك يىگىت كۈيئوغۇل بولسا بىزمۇ خاتىرجەم بولاتتۇق.

ــ بۇنىڭغا ئامال تاپىمىز. تويدىن كېيىن ھەممىمىز كورلىغا كۆچۈپ كەتسەكمۇ بولىدۇ. مەن كۆچۈپ كېلەي دېسەم ئاتا ـ ئانام قېرى ھەم كېسەلچان سىڭىللىرىم كىچىك، ــ دېدى تۇردى ئاخۇن.

توختاخۇننىڭ گېپىنى ئاڭلىغان ئايشىخان بىر ئاز ئويلانغاندىن كېيىن:

ــ بىرىنچىدىن ئارىلىق يىراق. ئىككىنچىدىن دادىسىنىڭ چىرىغى ئۆچۈپ قالىدۇ. ئۇچىنچىدىن ئۆي ـ جايىمىز ۋەيران بولۇپ كېتىدۇ. تۆتىنچىدىن كۈيئوغۇلغا بېقىندى بولۇش نومۇس. شۇڭا، بىزنى تەڭلىك قىلمىسۇن، ــ دېدى. لېكىن، كۈيئوغۇل بولغۇچى بۇنىڭلىق بىلەن توختاپ قالمىدى:

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكتى
www.uyghurkitap.com

ـــ مەن قاچان قىز تەرەپ ماقۇل بولغۇچە ساقلايمەن. چاچ ـ ساقىلىم ئاقىرىپ كەتسىمۇ مەيلى، ـــ دېدى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ پات ـ پات كۆپ سوۋغا ـ سالام بىلەن كېلىپ ھەپتىلەپ تۇرۇپ كېتىدىغان بولۇپ قالدى. شۇ ئارىلىقتا توختاخۇننى ئۆز ئۆيىگە تەكلىپ قىلىپ بىر نەچچە قېتىم ئاپىرىپ كەلدى ۋە كۆپ ھۆرمەت كۆرسەتتى. مانا ئەمدى تۇردى ئاخۇنۇمنىڭ ئىشىق ئوتى ئاللانىمۇ تەسىرلەندۇرۇپ ئۆز دەرگاھىدا قوبۇل بولغان ئوخشايدۇ. تاسادىپىي ئىش يۈز بېرىپ، قىز ئۆز ئايىغى بىلەن كېلىپ بەكرى قارىنىڭ مېھمانخانىسىدا ئولتۇرماقتا. ئاتا ـ ئانىسىنىڭ نېمە دېيىشى بىلەن ئوغلىنىڭ كارى يوق. ئوغلىنىڭ خۇشاللىقى ئۆز كارامىتىنى كۆرسىتىپ. ئۇ مېھمان كۈتۈش بىلەن پايپېتەك بولۇپ كەتتى. «بۇيرۇغان ئالار، ئالدىرىغان قالار» دېگەن شۇ بولسا كېرەك.

توققۇزىنچى باب

مەڭگۈلۈك مۇھەببەت

دۇنيادا ھەممە نەرسە قالىدۇ قورۇپ،
ساپ مۇھەببەت قالىدۇ مەڭگۈلۈك بولۇپ.
——پاكىستان ھېكايە فىلىمى
«مەڭگۈلۈك مۇھەببەت» تىن

قازانچىدىكى بەكرى قارىيىنىڭ ھويلىسىغا ئادەملەر كىرىپ چىقىپ تۇراتتى.

ياسانغان قىز ـ چوكانلار، بوۋاي ـ مومايلار، ياش يىگىت‌ـ لەرنىڭ ھەممىسى «تاپقىنى گۈل كەلتۈرەر، تاپالمىغىنى بىر باش پىياز، تاپقىنى قوي ئۆلتۈرەر، تاپالمىغىنى چۈجە خوراز» دېگەندەك چوڭ ـ كىچىك سوۋغا ـ سالاملارنى كۆتۈرۈپ كېلىـ شەتتى. ھويلىنىڭ ئىچىدە توي نەغمىسى ئاسمان پەلەككە كۆتۈ‌ـ رۈلگەنىدى. كۆتۈرەڭگۈ روھ بىلەن ئېيتىلغان «كورلا سەنىمى» گە ئوينالغان ئۇسسۇل قىزىپ كەتكەنىدى.

مەن ئاتىمنى سالمايمەن،
دەريا بويى لۆم ـ لۆمگە.
ھەسرەت تارتىپ يىغلايمەن،
ئۆتۈپ كەتكەن ئۆمرۈمگە.

www.uyghurkitap.com

ھەممەيلەن خۇشال بولۇۋاتقان مۇشۇنداق بىر كۈندە پەقەت بىرلا كىشى يەنى بەكرى قارىنىڭ ئايالى، ئوغۇلنىڭ ئانىسىنىڭ كۆڭلى غەش ئىدى. ئۇنى پەقەت بىرلا سوئال قىينايتتى. ئەگەر-ده قىز - ساقچىمىسچۇ؟ ئۇ بىرەر چاتاق تېرىپ قويۇپ، ئۆز يۇرتىدا يۈزىنى كۆتۈرۈپ يۈرەلمەي، ئىلاجسىز مېنىڭ ئوغلۇمنى ئەخمەق قىلغىلى كەلگەن بولسىچۇ؟ ئۇنداق بولمىسا ھېچنېمىدىن ھېچنېمە يوق يۈزى ئېچىلمىغان قىزنى بىرونىڭ ئۆيىگە تۈيۈقسىز ئېلىپ كەلگەن ئىش نەدە بار؟ راستتىنلا شۇنداق بولۇپ قالسا ئۇنى ئۆيدىن قوغلاپ چىقارماقتىن ئۆزگە چارە يوق. ئۇنىڭ ئۇستىگە دادىسى يوق بىر نېمە ئىكەن، «ئانا باشلىمىغانىنىڭ ئەمچىكى چوڭ، دادا باشلىمىغانىنىڭ بىر نېمىسى. . . » دېگەن گەپ بار. بىرەر گۇمانى بولمىسا ئانىسى ئۆزى كەلمەي نېمىشقا بىرونى ئەۋەتىدۇ؟ ياكى بىزگە خەۋەر بېرىپ قائىدە بويىچە توي قىلىپ يۈرت خەلقى ئالدىدا ئۇزىتىپ قويمايدۇ؟ مانا شۇنداق ئېغىر گۇمانىي خىيالىلار ئانىنى قىينايتتى. لېكىن، ئوغلى بولسا ھېچ نەرسىگە پەرۋا قىلماي تويغا تۇتۇش قىلدى ۋە ئۇدەپ - بۇدەپ يۈرۈپ دادىسىنىمۇ ماقۇل قىلدى. ئانا ئوغلىنى يېنىغا چاقىرىپ بەزى ئىشلارنى ئوچۇق ئېيتالمىسىمۇ، ئاز - تولا پۇرۇتۇپ باققانىدى. لېكىن، ئوغلى:

— قېنى بۇ ئىشنىڭ ژاقتى كەلگەندە كۆرەرمىز، — دېدى.

— ھەي ئەخمەق پاختا باش بولۇپ قالما يەنە، — دېدى - دە، ئانا تويدىن بۇرۇن باش قاتۇرۇپ مەھەللىدىكى ئەڭ زېرەك ۋە تاپقۇر ئايالدىن ئىككىنى تېپىپ كېلىپ ئۆز مۇددىئاسىنى چۈشەندۈردى ۋە ئۇلاردىن يەڭگە بولۇپ بېرىشنى ئۆتۈندى ھەمدە يەڭگىلىك ئىشنى ئوبدان قىلىپ راست گەپ قىلسا ئۇلارنى ياخشى رازى قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

— بەك ئوبدان بىز مەقسەتنى ئۇقتۇق، — دېيىشتى ھەر

ئىككىيلەن.

ــ ئەمما، خانلىرىم، ــ دېدى ئانا، ــ مەندە ئوغلۇمـ
نىڭ بەختىنى ۋەيران قىلىش خىيالى يوق. ھەر بىرلىرى كۆـ
رۈپ تۇرۇپلا، بۇ توي بىز ئۈچۈن تاسادىپىي بولۇپ قالدى. شۇ
سەۋەبتىن مەندە بىر خىل خىيال يەنى گۈمان تۇغۇلۇپ قالدى.
شۇڭا، راست گەپنى قىلىشسىلا. قىيامەت كۈنى يۈزىمىز قارا
بولۇپ قالمىسۇن.

ــ ئوبدان، بىز راستىنى سىلىگە يەتكۈزىمىز، ــ ئۇلار
خوشلىشىپ چىقىپ كەتتى.

*　　*　　*

ــ قىزكەن دېدى، ــ تويىنىڭ ئىككىنچى كۈنى ئەتىگەنده
ھېلىقى ئىككى يەڭگە خوتەن قەغىزىگە ئورالغان ئاق ماتانى
ئانىنىڭ ئالدىغا قويۇپ. ماتادا قان داغلىرى تۇراتتى يۈيۈنۈش
ۋاقتىدىمۇ بۇ ئىش مەلۇم بولدى.

ــ قىلغان خىزمىتىڭلارغا رەھمەت، ــ دېدى ئانىنىڭ
كۆڭلى ئېچىلىپ، ــ مېنى بىر ئېغىر يۈكتىن قۇتۇلدۇردۇڭـ
لار، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ بۇلۇڭدىكى يوغان ساندۇقنى ئېچىپ،
ئۇنىڭدىن ئوخشاش ئىككى كېيىملىك مەنپۇ گۈللۈك ھاۋارەڭ
شاڭخادەننى ئېلىپ يەڭگىلەرنىڭ ئالدىدا قويدى. ئۇنىڭ روھىي
ھالىتى خېلى تېتىكلىشىپ قالغانىدى.

ــ ئاز بولسىمۇ قوبۇل قىلىشسىلا، كېلىنىمنىڭ يۈزىنى
ئاقلاشتىلا. ئوغلۇمنىڭ بەختىنى ساقلاپ قېلىشتىلا، ــ دېدى
مىننەتدار بولۇپ. ئۇ شۇ گەپلەرنى قىلغاچ ئۆزى يەڭگىلەرنىڭ
قولىغا سۇ تۆتتى ۋە داستىخان سېلىپ ئۇلارنى ئوبدان مېھمان
قىلدى. داستىخان يىغىلغاندىن كېيىن يەڭگىلەر خوشلىشىپ

چىقىپ كەتتى.

مومايى يەڭگىلەرنى ئەمدىلا ئۇزىتىپ تۇراتتى، بەكرى قارى كىرىپ كەلدى.

ـــ كېلىنىمىز قىزكەن. يەڭگىلەر ئۇنىڭ قىزلىقىنى ئىسپاتلىدى، ـــ دېدى خوتۇنى

ـــ شۇنداقمۇ؟! . . . سەن نېمە دەپ ئويلىغانىدىڭ؟

ـــ مەن ئۇنىڭ چاتاق تېرىپ قويغان قىزمىكىن دەپ ئويلىغان.

ـــ ھەي ئەخمەق خوتۇن «گۈمان ئىماننى قاچۇرىدۇ» دېگەننى ئاڭلىمىغانمۇ؟ ئانا سۈتى ئاغزىدىن كەتمىگەن قىز شۇنداق ئىشلارنى قىلىپ يۈرەرمۇ؟ ئەگەردە ئۇلارنىڭ گۇمانى بولسا، شۇنچە يىراقتىن بىزنى ئادەم ئېتىپ كېلەتتىمۇ؟ ھەي گالۋاڭ خوتۇن، سېنىڭ يۈگۈرۈپ يۈرۈپ يەڭگە تاللاپ يۈرۈشۈڭ بىكار ئەمەسكەن ـ دە؟ ـــ بەكرى قارى ئايالىغا ئاشۇنداق كايىپ كەتتى.

ـــ شۇنداق مەن ئوغلۇمنىڭ بەختىنى كۆزلىدىم.

ـــ شۇنداقمۇ؟ . . . ھېلىمۇ خۇداغا شۈكۈر ئۇلار راست گەپنى قىپتۇ. ئەگەردە بىرەرى دۈشمەنلىك قىلىپ باشقىچە جۆيلۈپ قويسا، ئۆز ئېشىمىزغا ئۆزىمىز توپا چاچقان بولمامدۇق ئەقىلسىز خوتۇن؟! ئۇ چاغدا ئۆز گۆشىمىزنى ئۆزىمىز يەپ، بىكاردىن ـ بىكار باش ئاغرىقىنى پۇلغا سېتىۋالاتتۇق. ئۇ چاغدا «ئويلىغان تارتسا ھارۋا سۈنىدۇ، بۇيلىغا تارتسا ئات ئۆلىدۇ» دېگەندەك بولاتتى. بۇنداق ئىشتا قاتتىق ئېھتىيات قىلىش كېرەك، ئەمدى ھەرگىز بۇنداق گەپنى قىلمىشايلى، ئوقتۇڭمۇ؟

ـــ ئۇقتۇم دادىسى، مەن. . .

ـــ ئۇققان بولساڭ بولدى. مەن توختاخۇننى چاقىراي. سەن داستىخان تەييارلا، ـــ دەپ بەكرى قارى تالاغا ماڭدى.

*　　*　　*

«ئادەمنىڭ بولۇشى كىچىكىدىن مەلۇم» دېگەندەك بەكرى قارىنىڭ كېلىنىنىڭ چىۋەرلىكى ۋە گۈزەللىكى ھەققىدىكى خەۋەر ئوزاق ئۆتمەي پۈتۈن قازانچىغا پۈر كەتتى. دېمىسىمۇ توي بولۇپ بىر ھەپتە ئۆتە ـ ئۆتمەيلا پۈتۈن ئائىلىنىڭ ئوششاق ـ چوڭ ئىشلىرىنىڭ ھەممىسىنى جۈملىدىن تاماق ئېتىش، كىر يۇيۇش، ياماش، ھويلا ـ ئارام ۋە ئۆيلەرنى تازىلاش ئىشلىرىنى ھاشخانىنىڭ بىر ئۆزى قىلىپ يېتىشتى. قاچا ـ قۇچىلارنى گۈچ ـ گۈچ قىلىپ يۇيۇپ بىر تال داغ قالدۇرمايتتى. بولۇپمۇ «خوتۇنىڭ قېشىغا قارىغىچە، چىنىسىنىڭ تېشىغا قارا» دېگەن ماقالىنى يادىدا تۇتاتتى. ئەتىگىنى سەھەر تۇرۇپ قېينانا، قېينىتسى تۇرۇشىغلا ئورۇن ـ كۆرپىلەرنى يىغىپ، ئۇلار بامدات نامىزىدىن يېنىشىغا ئالدىغا داستىخان ھازىر بولاتتى. بولۇپمۇ ئۇنىڭ ھەربىر نەرسىنى تۇتقاندا «بىسمىللا» ـــ دېيىشلىرى كۇندە بىر ۋاخ بولسىمۇ ناماز ئوقۇپ تۇرۇشى چوڭلارغا بەك ياقاتتى. يېڭى كېلىن يېڭنە ئىشىغىمۇ بەك ماھىر ئىكەن. بىكار بولسىلا ئۆيدىكى ياستۇق قېپى، لۆڭگە، پەردىلەرگە گۈل چىكىپ تىكىشكە باشلىدى. ئەڭ مۇھىمى ئېرىنىڭ بويىغا يېتىپ قالغان ئىككى سىڭلىسى بىلەن خۇددى بىر قورساقتىن چىققان ئاچا ـ سىڭلىدەك بولۇپ كەتتى. بۇ ئىشلار قېينىتسى بىلەن قېينانىسى بەك رازى قىلدى. بۇلا ئەمەس، ئۇنىڭ ئېرىگە بولغان ھۆرمىتى ۋە كۆيۈمچانلىقى كۇندىن ـ كۇنگە ئېشىپ بېرىۋاتاتتى. تاماق ۋاقتىدا ئېرى ئولگۇرۇپ كەلمىسە، ئېرى كەلگۈچە تاماق يېمەي ساقلاپ ئولتۇراتتى. ئەر ـ خوتۇن ئولتۇرۇپ تاماق يېمىسە تاماق يېگەندەك بولمايتتى. شۇنىڭ ئۈچۇن بەكرى قارىنىڭ بۇ بەكۋاش ئوغلى ـــ يەنە كېلىپ تويدىن بۇرۇن كۇنلەپ،

www.uyghurkitap.com

ھەپتىلەپ ئۆيگە كەلمەيدىغان توسۇن يىگىت ئەمدى خۇددى ئۆيگە سىغمىرلىنىپ قالغاندەك ھېچ يەرگە بارمايتتى. بارسىمۇ ئىشىنى پۈتتۈرۈپ دەرھال قايتىپ كېلەتتى. ئۇلارنىڭ مۇنداق بەختلىك تۇرمۇشىدىن ئاتا ـ ئانىسى بەكلا رازى ئىدى. شۇڭا، ئۇلار ھەممە يەردە سورىغانلارغا كېلىنىنى ماختىشاتتى. شۇڭا، كىشىلەرنىڭ ھاشىخانىغا بولغان ھۆرمىتى كۈندىن ـ كۈنگە ئاشتى ۋە مۇشۇنداق قىزنى تەربىيىلەپ چوڭ قىلغان ئانىغا ھەۋەس قىلىشاتتى.

ھاشىخاننىڭ تاغىسى توختاخۇن تويدىن كېيىن خاتىرجەم بولۇپ بۈگۈرگە قايتماقچى بولغانىدى. لېكىن، بەكرى قارىي ئۇنىمىدى. شۇڭا، كورلىدا ئىككى ھەپتە تۇرۇپ قالدى. قايتىش ۋاقتىدا ئۇ بەكرى قارىي بىلەن كۆيئوغلىنى ئايرىم چاقىرىپ قىزنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن سەرگۈزەشتىنى يېپىدىن ـ يىڭنىسىغىچە سۆزلەپ بەردى.

ـــ بولغان ئەھۋال شۇ «بۈيرۇغان ئالار، ئالدىرىغان قالار» دېگەن گەپ راستكەن، قىزىمىزنىڭ پېشانىسىغا تۇردى ئاخۇن پۈتۈلۈپتىكەن. ئاشۇنداق سەۋەب بىلەن ئىككىيلەنىنىڭ رىسقى قوشۇلدى. مەن بېرىپ ئۇقۇشۇپ باقاي ئۇ تەرەپلەر تىنچلىق بولسا، خەت يازمەن. قائىدە بويىچە قىزنى ئاپىرىپ يەڭگەمگە كۆرسىتىپ كېلىشەلا، چۈنكى ھاشىخان يالغۇز قىز، يەڭگەمۇ يالغۇز قالدى، ـــ دېدى.

ـــ ئوبدان ئۇكام، ئانىسى بىلەن مېنىڭ ئەھۋالىم مۇشۇ، بىزنى كەچۈرۈشەلا. ئەمما، مەن بالىلارنى چوقۇم ئەۋەتىمەن، ـــ دېدى بەكرى قارىي.

ـــ ناھايىتى ئوبدان قارىيكا، ئەمىسە ھاشىخاننى ئاۋۋال خۇداغا، ئاندىن قالسا ھەربىرلىرىگە تاپشۇردۇم، ـــ دېدى توختاخۇن كۆزىگە ياش ئېلىپ.

ـــ سىلى خاتىرجەم بولسىلا، باشقىلارنىڭ بالىسىنى ئۆز

بالاڭدىن ئېزىز كۆرگەندىلا ئاندىن بالا قىلغىلى بولىدۇ، ـــ دېدى بەكرى قارىيەۋ.

* * *

بىر ئاي ئۆتتى. قىشنىڭ سوغۇقى راسا ئۇچىغا چىققان ئىدى. پۈتكۈل جاھان ئاق رەختتىن لىباس كىيگەنىدى. ئىزغىرىن شامال ئىسقىرتاتتى. بۇ بىر جۈپ ئاشىق ـ مەشۇقنىڭ مۇھەببىتى بارغانسېرى كۈچىيىپ باراتتى. ئۇلار شۇ ئۇزۇن قىش كېچىسىدىمۇ مۇھەببەت لەززىتىگە قانمايتتى. ھاشىخاننى ئۆز يۇرتىدا تالاي يىگىتلەر ئۆزىگە سوراتقان. لېكىن، ئۇنىڭ ماقۇللۇقىنى ئالالماي كۆيۈك ئوتىدا زەپىرەڭدەك سارغىيىشقانىدى. ئەگەردە ئۇ «ھە» دەيدىغانلا بولسا، ئۇنىڭ ئايىغىغا يىقىلىشقا تەييار تۇرغانلارمۇ ئاز ئەمەس ئىدى. «نىكاھ غايىب» دېگەن شۇكەن. كىچىككىنە بىر ۋەقە ئۇنى كورلىدىكى بەكرى قارىنىڭ بەڭۈاش ئوغلى بىلەن بىر ياستۇققا باش قويغۇزدى. ئۇنىڭ ئىشق پىراقىدا كۆيۈپ ئۆزىنى «جاھاندا بىر» دەپ يۈرگەن نى ـ نى يىگىتلەر بىردىنلا قىزنىڭ غايىب بولغانلىقىدىن ھەيران بولۇشتى ھەم تىت ـ تىت بولۇپ ئۇنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى سۈرۈشتۈرۈپ تەرەپ ـ تەرەپكە چېپىشتى ياكى دەللاللارغا پۇل خەجلەپ سۈرۈشتە قىلىشتى. لېكىن، ھېچ يەردىن خەۋەر ئىلىشالمىدى. قىزنىڭ ئانىسى بولسا: «قىزىم بىتاب» دېگەندىن باشقا ھېچنېمە دېمەيتتى. سۈرۈشتۈرگۈچىلەر كەتكەندىن كېيىن قىزنىڭ سالامەتلىكىنى تىلەپ خۇداغا يالۋۇراتتى.

ـــ خۇدا، شۇ ئاتۇان قىزىمنى ئۆز پاناھىڭدا ساقلىغايسەن...

توختاخۇن ئۆيدىن چىقىپ كېتىپ بىر ئاي دېگەندە كۆپلىگەن سوۋغا ـ سالاملارنى ئېلىپ يالغۇز قايتىپ كەلدى. بۇ بىر

ئاي بىچاره ئانا ئۇچۇن بىر يىلدەك ئۇزاق بىلىنمەپ كەتتى. ئۇ قەينى ئىنسانىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن خېلى خاتىرجەم بولۇپ يۇرىكى جايىغا چۈشكەن بولسىمۇ:

ــ يۈرەك پارەم، جېنىم قىزىم، تويۇڭنى داداڭ ياكى مەن كۆرەلمىدۇق، ــ دەپ يىغلايتتى ۋە بۇ تەتۈر كاڭ پەلەكنىڭ ئۆزىگە كەلتۈرگەن قىسمىتىدىن زارلىناتتى.

ــ سەۋر قىلسىلا يەڭگە، ــ دەپ تەسەللى بەردى توختاخۇن هېلىمۇ قىزىمىزنىڭ بەختى بار ئىكەن. خېلى ئوبدان ئائىلىگە كېلىن بولدى. كۆيئوغۇلنى سىلى ئوبدان بىلمىدىلا. مەرد، ئەقىللىق، جەسۇر هەم ئىشچان يىگىت. بىزدە «تېپىشمىغۇچە ئېلىشماس» دېگەن هېكمەتلىك سۆز بار. بۇ بالىلار خۇدا قوشقان بىر جۈپلەردەك تۇرىدۇ.

ــ خودايىم ئاغزىڭغا ياغ ئۇكام. خۇدايىم قىزىمنىڭ بەختىنى بەرسۇن، ئۆمرىنى ئۇزۇن قىلسۇن، ــ دېدى ئايشىخان.

ــ ئاچا دېدى ئەڭ ئاخىرىدا توختاخۇن، ــ ئۆتكەنكى بىزنى ئەنسىرەتكەن ئىش توغرىسىدا مەن كەتكەندىن كېيىن بىرەر گەپ ـ سۆز بولدىمۇ؟

ــ ياق، مەن كېچە ـ كۈندۈز دەككە ـ دۈككىدە يۈرگەچكە باشقىلاردىن هېچقانداق گەپ ئاڭلىمىدىم.

ــ شۇنداقمۇ؟ بوپتۇ ئەمىسە مەن قايتاي. جۈمە كۈنى بازارغا كىرگەندە تىڭ ـ تىڭلاپ باقارمەن، ــ دەپ توختاخۇن خوشلىشىپ چىقىپ كەتتى.

ــ جۈمە كۈنى توختاخۇن مەھەللىنىڭ ئونبېشىسى بىلەن بازارغا بىللە كىردى. گەپ ئارىسىدا ئونبېشى ئەسكەرلەر ئۇچۇن ئوتۇن، سامان ئالىدىغان ئەسكەرنىڭ هاراق ئىچىپ ئۇلگەنلىكىنى، هازىرقى لاۋازىماتچى (سۇۋاچاڭ) نىڭ گىجىڭ بىر ئادەم ئىكەنلىكى توغرىسىدا دادلاپ بەردى.

ـــ ئۇياققا قارىسا ھۆكۈمەت ئادىمى، بۇ ياققا قارىسا ئۆز ئادەملىرىمىز. بىرسى «ئالىمەن» دەيدۇ. بىرسى «بىرىشكە قۇربىمىز يەتمەيدۇ» دەيدۇ. ئەمدى بىز ئىككى تاشنىڭ ئارىسىدا قالدۇق. بۇنىڭدىن كېيىن قانداق قىلارمىز، ـــ دېدى ئونبېشى، ـــ دېمىسىمۇ پۇقراغا ئۇۋال بولدى. بۇ ئىشنى قىلماي دېسەم بەگلەر ئۇنمايدۇ.

ـــ ئىشنىڭ يۈرۈشگە قاراپ بىر ئىش قىلالا، ـــ دېدى توختاخۇن.

ـــ سىلىدەك بىلگەنلەرغۇ مۇشۇنداق گەپ قىلىدۇ. بىلمىگەنلەر ھەممە ئىشنى بىزدىن كۆرىدۇ ئەمەسمۇ بۇرادەر ـــ دەپ ئۇلۇق ـ كىچىك تىندى ئونبېشى.

ئۇ ئونبېشىدىن ئايرىلىپ زادى بۇ ئىشنى ئېنىقلاپ باقماقچى بولدى. ئۇ ئادەمنىڭ ئۆلگىنى راست بولسا بۇ چوقۇم بىر خۇش خەۋەر ئىدى. شۇڭا، بازاردىن ئون دانە تۇخۇمنى ئېلىپ بەلۇبغىغا تۇگدى ـ دە ئۇدۇل ئەسكەرلەر ئۇچۇن ئوتۇن، سامان ئالىدىغان جايغا باردى.

ـــ ھە... نېمە دەيسەن؟ ـــ دېدى ئوتتۇز ياشلاردىكى بىر توڭكاي چىش ھەربىي.

ـــ مەن سۇۋاڭنى ئىزدەيتتىم، ـــ دېدى توختاخۇن.

ـــ مەن شۇ، نېمە دەيسەن؟

ـــ سىز ئەمەس، ئۇ دېگەن سىزدىن قېرى، مەن ئۇنىڭغا تۇخۇم ئەكەلگەن.

ـــ ئۇ ئۆلدى، ئەكەل تۇخۇمنى، مەن ئۇنى دوزاققا ئەۋەتىپ بېرەي.

توختاخۇن تۇخۇمنى ھېلىقى توڭكاي چىشقا بەردى ـ دە، دەرھال ئۆيگە قايتتى. ئۇ بۇ خەۋەرنى يەڭگىسى ئايشىخانغا يەتكۈزۈشكە، ئارقىدىن ئۆزىنىڭ خېتىنى كۈتۈۋاتقان كورلىدىكى جەنۇبىي

www.uyghurkitap.com

يەنى هاشخانغا يەتكۈزۈشكە ئالدىرايتتى.

توختاخۇنىڭ ئائىلىسىدە ھەممە ئادەم ساۋاتسىز ئىدى. شۇڭا، ھېلىقىنىڭ ئۆلگەنلىكى توغرىسىدا بىرەرسىگە خەت يازدۇرۇش تولىمۇ ئەپسىز بىر ئىش بولۇپ قالدى. شۇڭا، ئۇلار ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ ئۇنىڭغىمۇ ئامال تاپتى. بازارغا كىرىپ بىر تەڭگە پۇل بېرىپ خەت يازدۇردى. خەتنىڭ ئاخىرىغا مۇنداق گەپلەرنى قوشۇپ قويدى:

«. . . سىزدىن ئوتۇن ئالغان ئەسكەر ئۆلۈپتۇ، سۈرۈشتۈرسەم راست ئىكەنلىكى ئېنىق بولدى. ھەقىنىمۇ ئالالمىدىم، قالغان گەپنى سىلەر كەلگەندە قىلىشارمىز.» توختاخۇن خەتنى پوچتا ئارقىلىق ئەمەس، كارۋانلار ئارقىلىق ئەۋەتتى. بۇ خەت ئون كۈندە بەكرى قارىيلارنىڭ ئۆيىگە يېتىپ باردى. ئۇلار خەتنى قايتا ـ قايتا ئوقۇپ دەسلەپتە يۇقىرىقى ئابزاسنى تازا چۈشىنىپ كېتەلمىدى. كېيىن مۇلاھىزە قىلىش ئارقىلىق گەپنىڭ تېگىگە يەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن بەكرى قارىيلار ئوغلى بىلەن كېلىنىنى كۆزلىرى قىيمىغان ھالدا قۇدىسىنى كۆرۈپ كېلىشكە يولغا سالدى.

ئارىدىن ئۇچ ئايچە ۋاقىت ئۆتكەندى. بۇ چاغدا ھاشخان بوي تارتىپ، خېلى تولۇپ، گۈزەللىكتە تەڭدىشى يوق بىر قىزغا ئايلانغانىدى. پۈتۈن چۈمپاقلىقلار ئۇنىڭغا قاراپ ھەيران قېلىشتى. ئۇنىڭ ئۇچۇن كۆيۈپ يۇرگەنلەرنىڭ يۇرىكى داغدا قالدى. ياخشى نىيەتلىك كىشىلەر ئۇنىڭغا قاراپ ئاپىرىن ئوقۇشتى. ئىچى تار، كۆرەلمەسلەر ئۇنىڭ كەينىدىن غەيۋەت قىلىشتى. بۇ دۇنيا شۇنداق ئىكەن. «ئادەمنىڭ ئالدى گۇل، كەينى تىكەن» دېگەن گەپمۇ بىكار ئەمەسكەن. شۇنداق بولسىمۇ قۇياش يەنىلا شەرقتىن چىقىپ غەربكە پېتىپ تەبىئەت ئۆز قانۇنىيىتى بويىچە كېتىپ باراتتى.

*　　*　　*

كۆنلەر، ئايلار، يىللار ئارقا ـ ئارقىدىن ئۆتىۋەردى. لېكىن، ئۇلارنىڭ مۇھەببىتى بارغانسېرى يالقۇنلىنىپ بارماقتا ئىدى. ئۇلار توي قىلغىلى بىر نەچچە يىل بولۇپ قالغان بولسىمۇ، بىر ـ بىرىنىڭ مۇھەببەت لەززىتىدىن بەھرىمەن بولۇپ قانالمايتتى. شۇنداقلا ئۇلارنىڭ ئائىلە ئىگىلىكى بارغانسېرى راۋاج تېپىپ كېتىۋاتاتتى. ئۇ چاغلاردا ھەممە ئادەم «خوتۇن كىشىنىڭ ئەقلى قىسقا، چېچى ئۇزۇن» دېگەن سۆزگە بەك ئىشىنىدىغان زامان بولسىمۇ، بەكرى قارىيىنىڭ ئائىلىسىدە ھاشىخان ئەقىل كۆرسەتكەن نۇرغۇن ئىشلار ئوبدانلا ئۇنۇم بەرگەنىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارنىڭ ئائىلە ئىشلىرى ئوبدانلا يۈرۈشۈپ كەتتى. نەتىجىدە ئۇنىڭغا ھەممەيلەن قايىل بولماي تۇرالمايتتى. بۇگۈن بوۋاي بىلەن مومای كېلىننىڭ ماختاپ ئولتۇرۇشاتتى.

ــ توۋا خۇدايىم بىزنىڭ ئۆيگە ئادەم ئەمەس، پەرىشتە كېلىن بولۇپ كەپتۇ، ــ دېدى بەكرى قارىي خوتۇنىغا، ــ ئوغلۇمنىڭ تەلىيى بار ئىكەن. كېلىنىمىز تەڭدىشى يوق گۈزەل بولۇپلا قالماستىن، بەكمۇ ئەقىللىق قىزكەن.

ــ راست دەيلا دادىسى ئوغلۇمنى بىر سەھرالىق بۇزۇق خوتۇننى تاپقان ئوخشايدۇ دەپ قىل قاپتىمەن تويىنى بۇزغىلى.

ــ شۇنى دېمەمسەن خوتۇن، مەنمۇ تاسلا قاپتىمەن سەن خوتۇننىڭ گېپىگە كىرىپ ئەخمەقلىق قىلغىلى. ھېلىمۇ خۇدايىم بىر ساقلاپتۇ. بولمىسا ئۆمۈرۋايەت پۇشايماندا قالاركەنمىز.

ــ شۇنى دېمەملا، ئەگەردە بۇ تويغا رازىلىق بەرمىگەن بولساق ئوغلىمىزنىڭ بېشى ساقايمايدىكەن، ــ دېدى ئايالى.

www.uyghurkitap.com
كتاب توربكتى

ـــ ئانام رەھمىتى شۇنداق دەيدىغان، ـــ دېدى بەكرى قارىي، ـــ خوتۇن كىشى دېگەن بىر سامانلىقتىكى سامانغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭ ئىچىدە بىر تال يىڭنە بار. قولۇڭغا شۇنچىۋالا سامان ئىچىدىن ئاشۇ يىڭنە چىقسا تەلىيىڭنىڭ كەلگىنى. ئەگەر-دە سامان چىقىپ قالسا، رەڭگىگىمۇ سامانىدەك سارغىيىدۇ. ئوغلىمىز سامانىنى ئەمەس، يىڭنىنى تېپىپ ئاپتۇ. تاپقاندىمۇ ئالتۇن يىڭنىنى تېپىۋاپتۇ ئەمەسمۇ؟ ـــ خۇشاللىقتىن بوۋاينىڭ كۆزلىرى چاقناپ كەتتى. مومايى بولسا گەپ قىستۇرۇشقا ئالدىرىدى.

ـــ راست دەيلا ئوغلىمىزنىڭ كۆزى بەك ئۆتكۈر ئىكەن.

ـــ ئۇندىڭ ئىشچانلىقىنى دېمەمسەن، ـــ دېدى بەكرى قارىي، ـــ ئۇ كەلگەندىن بۇيان باغنىڭ مېۋىلىرى ھەرگىز زايە بولمىدى. نەشپۈتلەرنى ئاۋايلاپ ئۇزگەچكە سېسىپ كەتمىدى. ئۆيىمىزگە ئامەت كەپتۇ، ئامەت...

ـــ لېكىنزە... ـــ توختاپ قالدى مومايى.

ـــ نېمە لېكىنزە؟ ـــ دەپ تېرىكتى بەكرى قارىي، ـــ يەنە يارىمىغان قەيىرى بار؟

ـــ بالىلىق بولسا بولاتتى. نەۋرە كۆرسەك دېمەكچىمەن.

ـــ نەۋرىمۇ كۆرەرمىز خوتۇن. بەزى قىزلار «ئەسكى خوتۇن بالدۇر تۇغىدۇ» دېگەندەك بالدۇرلا تۇغىدۇ. بەزىلىرى كېچىكىپ تۇغۇدۇ. بىز ئالدىرىغان بىلەن خۇدايىم ئالدىرىمىسا نېمە ئامال بار؟...

ـــ داخانىنى چاقىرىپ بىر ئەپسۇن توقىچى پۈتكۈزۈپ بېرەيمىكىن دەيمەن؟

ـــ ئىختىيارىڭ خوتۇن، ـــ دېدى بەكرى قارىي ئويلانغان ھالدا، ـــ ئەرمەن دوختۇرغا كۆرسىتىپ باقايلىمۇ يا؟

ـــ توۋا دېسىلە، بالا دېگەننى خۇدا بەرمىسە ئۇنداق كاپىر نېمىنى بىلەتتى؟!...

شۇ چاغدا ھاشىخان ئاپتۇۋا ـ چىلاپچا كۆتۈرۈپ كىردى.

ـــ تاماق پىشتى، ـــ دېدى ۋە قېينىناتا بىلەن قېينىنىسى-نىڭ قولىغا سۇ قۇيدى.

*　　*　　*

بۇ ئائىلىدە تۇردىنىڭ خۇشاللىقى ھەممىدىن ئارتۇق ئىدى. ئۇ كونا ئەنئەنىنى بۇزۇپ ئۆزى تاللىغان ناھايىتى چىرايلىق ھەم ئەقىللىق، ئىشچان خوتۇنىغا ئېرىشكەنىدى. يەنە بىر جەھەتتىن ئۆيلەنگەندىن كېيىن ئائىلىنىڭ غېمىدىن قۇتۇلۇپ قالدى. چۈنكى، ئائىلە ئىشلىرىنى، باغلارنى خوتۇنى باشقۇرىدىغان بولۇپ قالدى.

ـــ سىلى بىر ئاز دەسمايە سېلىپ تىجارەت قىلسىلا، ـــ دەپ مەسلىھەت بەردى ئېرىگە، ـــ «پۇلنى پۇل تاپىدۇ، بىكار يۈرگەن خۇدانىڭ دۈشمىنى» دېگەن بىكار گەپ ئەمەس.

شۇنىڭدىن كېيىن تۇردى ئاخۇن بىر ئاز دەسمايە سېلىپ، چەرچىن مال سودىسى بىلەن شۇغۇللاندى. كۈز ۋاقتىدىكى مېۋە پىششىقىدا مېۋىلەرنى قارا شەھەر، خوتۇنسۇمۇل قاتارلىق جايلارغا توشۇپ خېلى پۇل قىلدى. يىلدا بىر نەچچە قېتىم بۈگۈر-گىمۇ بېرىپ كەلدى. دېمەك، بەكرى قارىيلار ئائىلىسىگە ھاشىر-خاننىڭ ئايىغى يارىشىپ ئىش ـ ئوقىتى ئالغا باستى، مانا شۇنداق ئالدىراشچىلىق ۋە لەززەتلىك مۇھەببەت ئىچىدە بىرقانچە يىل ئۆتۈپ كەتتى. ئۇلارنىڭ مۇھەببەتلىك تۇرمۇشى بارلىق ئاددىي ئائىلە كىشىلىرىگە ئورتاق بولغان مۇھەببەت ئىدى. بەكرى قارىيلار ئائىلىسى مۇشۇنداق بەختىيارلىق ئىچىدە يۈرۈپ ئۆيدىكى ئىككى قىزىنىمۇ ياتلىق قىلىپ ئۇزىتىۋەتتى. شۇ چاغدىلا ھاشىخان يالغۇزلۇق ھېس قىلىپ قالدى. چۈنكى، ئېرىنىڭ سىڭىللىرى بىلەن بىر تۇغقاندەك بولۇپ كەتكەنىدى. توي قىلغاندىن كېيىن بىرەر قېتىممۇ ئاشۇ قىزلارسىز ياكى قېينانە-

www.uyghurkitap.com

سىز دەرۋازىدىن چىقىپ باقمىغانىدى. مانا ئەمدى قىزلار كەتـ
تى. قېينانىسى ئاغرىقچان بولغاچقا، ھاسىراپ بىر يەرگە بارالـ
مايتتى. كېلىننىڭ غەمكىن چىرايىنى كۆرگەن بەكرى قارىي:
ـــ ھەي كېلىنگە ياماڭ بولدى، زېرىكىپ قالدى. بىزلەر
قېرى ھەم ئاتا ـ ئانا، بىزگە كۆرگەنلا گېپىنى قىلالمايدۇ.
ئېرى بولسا ئىشتا. كەچتىن ـ كەچكە ئىشلا قىلىدۇ، ـــ
دېدى.
ـــ ئەمىسە تۇردى ئاخۇن دۇكانىنى تاقىسۇن، ـــ دېدى
ئايالى.
ـــ جۆيلۈمە خوتۇن. بىر ئوبدان يۇرۇشۇۋاتقان تىجارەتنى
نېمىشقا توختىتىدۇ؟
ـــ ھېلى كېلىن زېرىكىپ قالدى دېمىدىلىمۇ؟
بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ تۇرغان ھاشىخان ئۆيگە كىردى.
ـــ ئەڭ ياخشىسى قىزلاردىن بىرنى كۆچۈرۈپ كېلەيلى.
سىلەردىن ئۆزۈم خەۋەر ئالىمەن. ئۆيلىرىمىز كەڭ ـ كەڭرى
بولغاندىن كېيىن ئەتـە ـ ئاخشامدا گۈڭگۈر ـ مۇڭگۈر ئۆتمەـ
ـدۇق، ـــ دېدى ئۇ.
ـــ شۇنداق قىلساق بولارمۇ قىزىم؟ ـــ دېدى بەكرى
قارىي ئويچان ھالدا.
ـــ بولمـايدىغـان نېمىسـى بار دادا، ـــ دېـدى ھاشـ
ـخان، ـــ سىلى ھەرگىز قىزىم كېلىنىڭ ئالدىدا قىسىلىپ
قالارمۇ؟ دەپ ئويلىمىسىلا. ۋاي‌يەي كىملەردىن قالمىغان جاھان
بۇ؟ بۇرۇنقىدەك ئاچا ـ سىڭىل بولۇپ، تاپقانىنى تەڭ كۆرۈپ
ئۆتۈۋېرىمىز.
ـــ ماقۇل قىزىم، ماقۇل، مەن قىزلار بىلەن كۈيئوغۇللار
بىلەن سۆزلىشىپ باقاي، ـــ دېدى بەكرى قارىي.
نېمە دېگەن قارنى ـ كۆكسى كەڭ خوتۇن ـ ھە؟ ! . . .
دەپ ئويلايتتى بەكرى قارىي كېلىنى چىقىپ كەتكەندىن كېيىن

ياكى بىزنى سىناۋاتامدۇ؟ لېكىن، ئۇنىڭدىن بىرەر ساختىلىق ياكى ياسالمىلىق كۆرۈنمەيدىغۇ؟! ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىدە« كىمـ لەردىن قالمىغان جاھان بۇ؟» دېگەن سۆز جاراڭلايتتى. بۇ گەپنى بىزگە قارىتىپ ئېيتىۋاتامدۇ يا؟ ئاندىق بولسا «تاپقانىنى تەڭ كۆرۈمىز» دېگىنىچۇ؟ ئۇ ئويلا ـ ئويلا كېلىنىدە بىرەر باشقىچە پىكىرنىڭ بولۇشىغا زادىلا ئىشەنمىدى.

ـــ ئوغۇلغا بەرگۈسىز قىز ـ دە، ـــ دەۋەتتى ئاخىر.

* * *

بەكرى قارىي ۋە ئۇنىڭ ئاغرىقچان خوتۇنىغا نەۋرە يۈزى كۆرۈش نېسىپ بولمىدى. ئۇلار كېيىنكىسى يىلى ئەتىيازدا كەينى ـ كەينىدىن ئالەمدىن ئۆتتى. بەكرى قارىي ھايات ۋاقتىدا پۈتۈن تەئەللۇقاتىنى ۋە ئۆي جايىنى ئىككى ئۇلۇش قىلىپ، شەرىئەت ھۆكۈمى بويىچە بىر ئۆلۇشىنى ئوغلىغا. يەنە بىر ئۇلۇشىنى ئىككى قىزغا مىراس قىلىپ قالدۇردى. بۇ مىراسنى «مەھكىمە شەرئى» دە قازىنىڭ تامغىسىنى باستۇرۇپ، رەسمىيـ لەشتۇرۇپ كۆچكە ئىگە قىلدى. «بەخت بىلەن بەختسىزلىك ئۆزئارا ھەمراھ» دېگەن راست گەپكەن. بۇ ئىناق، بەختلىك ئائىلە ئىككى قىزنىڭ ياتلىق قىلىنىشى بىلەن غېرىبلىق ئىچىگە چۆمۈپ قالغان بولسا، ئاتا ـ ئانىنىڭ ۋاپاتى ئۇلارنى ئېغىر قايغۇغا سالدى. ئەمدى ئۇلارنى قانداق قىسمەت كۈتۈۋاتقاندۇ؟

. . .

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى
www.uyghurkitap.com

ئونىنچى باب

كۆكتىن چۈشكەن پەرىشتە

گۈزەللىكتە تېڭى يوق،
چېچى قارا قۇندۇزدەك.
بىلىكىدە ئوقياسى،
ئۇچۇپ بارار يۇلتۇزدەك.

——قەدىمكى موڭغۇل قوشىقى

ياڭ زېڭشىن دەۋرىنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىگە كېلىپ زۇلۇم بارغانسېرى كۈچەيىپ كەتتى.

ئۇمۇ ئۆزىدىن بۇرۇن ئۆتكەن ھۆكۈمرانلارغا ئوخشاش خەلقنى «قاتتىق باستۇرۇش بىلەن نادان قالدۇرۇش» سىياسىتىنى يۈرگۈزدى. بۇ ئىش ئەزەلدىن ئۆزىنى ئاشلىق ۋە گۆش - ياغ بىلەن تەمىن ئېتەلمەيدىغان كورلا رايونى ئۇچۇن كۈلپەت ئېلىپ كەلدى. خەلقنى باستۇرىدىغان قوراللىق كۈچلەرنىڭ كۆپىيىشى بىلەن ئالۋاڭ - سېلىق، باج خىراجىتىمۇ كۆپەيىپ كەتتى. بۇنىڭ بىلەن نۇرغۇن ئائىلىلەر ۋەيران بولۇش گىردابىغا بېرىپ قالدى. ياڭ زېڭشىن ئۆلتۈرۈلۈپ جىن شۇرىن ھاكىمىيەت بېشىغا چىققاندىن كېيىن ئەھۋال تېخىمۇ يامانلاشتى. جەن شىكوي قوماندانلىقىدىكى بىر بىرىگادا (لوي) ئەسكەر كورلىدا تۇرغۇزۇلۇپ يېتىلىپ كېلىۋاتقان خەلق قوزغىلىڭىغا تاقابىل تۇرماقچى بولۇشتى. لېكىن، بۇ بىر چىرىك تۇزۇمنىڭ جان

تالىشىشى ئىدى. چۈنكى، ئۇزاقتىن بۇيان كورلىدا زۇلۇمغا قارشى كۈرەش توغرىسىدىكى تەشۋىقات ئىشلىرى مەخپىي تۈردە قانات يېيىپ كېلىۋاتاتتى. بۇنىڭدا قەشقەردىن كېلىدىغان «ئويغىنىش گېزىتى» ناھايىتى مۇھىم رول ئويناىدى. شۇنداقلا بىر قىسىم چەت ئەلگە چىقىپ كەلگەن كىشىلەرنىڭ نەزەر دائىرىسى كېڭىيىپ، ئەمدى داۋاملىق مۇنداق ئۆتۈۋېرىشنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكىنى تونۇپ يەتكەنىدى. شۇڭا، كورلىدىكى زور كۆپچىلىك خەلق زۇلۇمدىن قۇتۇلۇش يولىنى ئىزدەۋاتاتتى. ئۇلارنى مۇھەممەت ئىسلامخان[1]نىڭ روھى جەڭگە چاقىرماقتا ئىدى. ئۇششاق تىجارەتچى تۇردى بەكرى كوچىدا بولغان گەپ ـ سۆزلەردىن ئايالىنى خەۋەردار قىلىپ تۇراتتى. ئەقىللىق هاشىخان دادىسىنىڭ بېشىغا چىققان. ئۆزىنى مۇساپىر بولۇشقا مەجبۇر قىلغان بۇ جەمئىيەتنى چۈشىنىپ يەتمەكتە ئىدى. مانا بۇ شۇ چاغدىكى تارىخىي رېئاللىق ئىدى.

ـــ ئەگەردە شۇنداق بىر ئىش بولۇپ قالسا، مەن چوقۇم سىز بىلەن بىر سەپتە بولىمەن، ـــ دېدى هاشىخان خۇددى قەسەم بېرىۋاتقاندەك تەلەپپۇزدا.

ـــ نېمە دەۋاتىسەن ئۇمىقىم، ـــ دېدى ئېرى، ـــ بۇ هەرگىز قىزلارنىڭ ئوسما قويۇشىغا ئوخشىمايدۇ جۇمۇ؟!...

ـــ ئۇنى چۈشىنىمەن. لېكىن، مېنىڭ گېپىم گەپ.

ـــ قېنى بۇ ئىشنى ۋاقتى كەلگەندە كۆرەرمىز، هازىرچە ئۇخلايلى، ـــ دېدى ئېرى.

* * *

كۈنلەر، ئايلار، يىللار ئۆز يولى بىلەن ئۆتۈۋاتاتتى. قۇياش يەنىلا شەرقتىن چىقىپ غەربكە پاتاتتى. ئۇزاق ئۆتمەي

---

① مۇھەممەت ئىسلامخان 1864 ـ يىلىدىكى كورلا خەلق قوزغىلىڭىنىڭ يولباشچىسى.

www.uyghurkitap.com

خەلقنىڭ كۆڭلىگە بىر ئۇمىدۋارلىق ئوتى تۇتاشتى، دەسلەپتە قۇمۇل پالانمىش، تۇرپان پۇستانمىش دەيدىغان گەپ - سۆزلەر پەيدا بولدى. ئارقىدىنلا:

— قۇمۇلدا خوجىنىياز ھاجى دېگەن بىر كىشى چىقىپ خەلقنى باشلاپ، جىن شۇرىن ئەسكەرلىرىنى مەغلۇپ قىلىپتۇ-مىش...

— تۇرپاندا موسولمانلار تۇرپان خەلقىنى باشلاپ جىن شۇ-رىن ئەسكەرلىرىنى قوغلاپتۇمىش...

— پىچاندا ئورۇسلار نۇرغۇن خەلقنى قىرىۋېتىپتۇ-مىش...

— خوجىنىياز ھاجىم ئەسكەر تارتىپ كېلىۋېتىپتۇ-مىش...

مانا مۇشۇنداق سۆزلەر ئېغىزدىن - ئېغىزغا كۆچۈپ يۈرەتـ-تى. مەھەللە، مەسچىت، بازاردا مۇشۇ گەپ تەكرارلىناتتى. ئائىلىلەردە ياكى تۆت - بەش ئادەم يىغىلغان جايىنىڭ ھەممىسىدە گەپنىڭ تېمىسى قۇمۇل، تۇرپانلاردا يۈز بەرگەن ۋەقەلەر ھەققـ-دە بولاتتى. لېكىن، بۇ ئىشقا ئورۇسلارنىڭ ئارىلاشقانلىقى ھەققىدە گەپ بولغاندا كىشىلەرنىڭ كۆڭلىدە ئەندىشە پەيدا بولاتـ-تى ۋە ئۇلارنىڭ رەھىمسىزلىكى، ۋەھشىيلىكى ھەققىدە سۆزلـ-شەتتى.

— ئورۇسلار مۇسۇلمانلارغا بەكمۇ ئۆچمىش...

— ئۇلار ئالدىغا ئۇچرىغانىنىڭ ھەممىسىنى ئۆلتۈرىدىكەن.

— رەھىمجانبايلارنىڭ ئېيتىشچە ئون يىل بۇرۇن ئالموتا دېگەن جايدا ئورۇسلار نۇرغۇن ئۇيغۇرنى قىرىپ تاشلاپتىكەن. ھەتتا بۆشۈكتىكى بوۋاقلارنىمۇ تىرىك قويماپتىكەن.

— ئىلاخۇنىنىڭ ئوغلى كەنجى ئاخۇنىنىڭ ئېيتىشچە بۇلار باشقا ئورۇسلارمىش...

— قويساڭا ئۇنداق گەپلەرنى «ئالا ئىنەكىنىڭ بالىسى چال قۇيرۇق» دېگەن گەپ بىكار ئەمەس. ھەممىسى ئوخشاش بىر

ئىت، هەممىسى چىشلەيدۇ.

مانا شۇنداق گەپلەر هەممىلا يەردە ئېقىپ يۈرەتتى. راستىنى ئېيتقاندا خەلق ئاغزىدا ئېيتىلىپ يۈرگەن گەپلەر يالغان ئەمەس ئىدى. چۈنكى، «شامال چىقمىسا دەرەخ لىڭشىمايدۇ» ئەمەسمۇ؟! مۇشۇ گەپ ـ سۆزلەر پەيدا بولۇشتىن بۇرۇن مۇنداق بىر ناخشا پەيدا بولغانىدى. ئۇنى هۆكۈمەت دەرهال چەكلىدى.

ئىسلام ئاچىلاي دەيدۇ،
قۇمۇل تاغىدىن باشلاپ.
كۈپارلار قاچاي دەيدۇ،
تەتەيلىرىنى تاشلاپ.

ئەمدى بولسا، باشقىچە سۆزلەر. بۇ سۆزلەرنى خەلق بىر ـ بىرىگە خۇش خەۋەر سۈپىتىدە مەخپىي يەتكۈزۈشەتتى هەم بۇ خۇش خەۋەرنىڭ خۇشاللىقلىرىدىن تەڭ بەهرىمەن بولۇشاتتى. ئاران تۇرغان خەلق قولىدا تۆمۈرنىڭ سۇنىقى بولمىسىمۇ، ئاللاغا سېغىنىپ زۇلۇمدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن قوزغىلاڭغا تەييارلىق قىلىشقا باشلىدى. بۇ 1932 ـ يىلىنىڭ كۈز ئايلىرى ئىدى.

* * *

قىش كىرىپ يەر جاهان مۇز بولۇپ قاتقانىدى. پۇتۇن كورلا شىمالدىكى تاغلاردىن تارتىپ جەنۇبتىكى سايلىقلارغىچە ئاپئاق قارغا كۆمۈلۈپ كەتكەنىدى. باش قىشتىلا يوپۇرماقلىرىنى شامال ئۈچۈرۈپ كەتكەن قاقشال دەرەخلەر شىمالدىن ئۈرۈپ تۇرغان سوغۇق شامالدا مىسكىن ئاۋاز چىقىرىپ توختىماي غىڭشىلدايتتى. كۆمۈر بولمىغانلىقتىن ئوتۇن ـ ياغاچنىڭ باهاسى ناهايىتى ئۆرلەپ كەتكەنىدى. پۇقرالار بۇ يىلقى دەهشەتلىك

قىشتىن ئامان ـ ئېسەن ئۆتۈۋېلىش ئۈچۈن ئامال ئىزدىشەتتى. دەرەخلەرنى كېسىپ قالايتتى، كونا ئۆيلەرنى بۇزاتتى. ھەممە ئادەم «جان بولسا جاھان، ئاش بولسا قازان» دېيىشەتتى ۋە قىشنى ئۆتكۈزۈۋېلىشنىڭ كويىدا ئىدى. لېكىن، ھۆكۈمەت بولسا، سوغۇق ۋە يوقسۇزچىلىق دەستىدىن ئۆلۈم گىرداۋىدا جان تالىشىۋاتقان خەلق بىلەن قىلچە كارى بولماستىن، يېتەلمەپ كېلىۋاتقان خەلق قوزغىلىڭىنى توسۇشقا ئالدىرايتتى. ئۇلار بارلىق ئامال ـ چارىلەر بىلەن ھەربىي كۈچلىرىنى كۈچەيتىپ، خەۋەرلەرنى قامال قىلىپ خەلقنى قاتتىق نازارەت ئاستىغا ئالدى. كېچىدە يۈرۈشنى مەنئى قىلدى. پايلاقچىلار ھەممىلا جايغا يامراپ كەتتى. بۇ چىرىگەن تۈزۈمنىڭ جان تالىشىشى بولۇپ، ئۇلارنىڭ قىلغانلىرى يېلتىزى چىرىپ كەتكەن پور سۆگەتنىڭ چۆرىسىگە توپا دۆۋىلەپ قويغاندەك بىر ئىش ئىدى. يېتىلىپ كېلىۋاتقان خەلق قوزغىلىڭىنى ئەمدى ھېچكىم، ھەرقانداق قارا كۈچمۇ توسىيالمايدىغان بولۇپ قالدى. لېكىن، خەلقتە قورال يوق ئىدى.

يېقىندىن بۇيان ھاشىخان ئېرىدىن كۆپ ئەنسىرەيدىغان بولۇپ قالدى. چۈنكى، ئۇنىڭ ئېرى مەخپىي قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشىنىڭ تەييارلىق كۆرۈش ئىشلىرى بىلەن ئالدىراش بولغاچقا گاھى كېچىلىرى ئۆيگە كەلمەيتتى. مۇنداق كېچىلىرى ئۇ تاڭ ئاتقۇچە كۆز يۇممايتتى. ئۇنىڭ ئېرىنىڭ نۇرغۇن تۆمۈرچى دوستلىرى بولۇپ، ئۇلار كېچىلىرى نەيزە، قىلىچ قاتارلىق جەڭ قوراللىرىنى سوقاتتى. 20 ـ ئەسىرنىڭ 30 ـ يىللىرىدا بۇ بىر كۇلكىلىك گەپ بولسىمۇ، ئۆزىمىزگە نىسبەتەن ئېيتقاندا مۇشۇنداق قىلماقتىن باشقا ئامال يوق ئىدى. دۇنيانىڭ باشقا جايلىرىدا كىشىلەر ھاۋادا ئۇچۇۋاتسا بىز تېخى بەش مىڭ يىل بۇرۇنقىدەك ئېشەك مىنىپ، كالا ھارۋىسىنى ھەيدەپ يۈرەتتۇق. ئاشۇ نەيزە، قىلىچتەك ئىپتىدائىي قوراللارنى سوقۇدىغان تۆ-

مۇرمۇ بىزده يوق ئىدى، تۇردى بەكرى كۇندۇزلىرى تىجارەت قىلغاچ كىشىلەر بىلەن ئۇقۇشۇپ، تاشلىۋەتكەن ئەسكى تۆمۇر-لەرنى كېچىسى يىغىپ تۆمۇرچىلەرگە يەتكۇزۇپ بېرەتتى. مۇز-داق ئۇلۇق ئىشقا ھېچكىم ھېچ نەرسىنى ئايمايتتى. بۇگۇن ئۇ ئۆيىگە ناھايىتى كەچ قايتتى، بۇ چاغدا ھاشىخان كەچلىك غىزانى تەييارلاپ قويۇپ، ئېرىنىڭ كېلىشىنى كۇتۇپ بىر نەچچە قېتىم ھويلىغا چىقىپ تىكشاپ باقتى. ھەممە ياقتا قاردىن باشقا نەرسە كۆرۇنمەيتتى. ئۇ بىردەم يېتىپ ئارام ئالماقچى بولغان بولسىمۇ زادىلا ئۇيقۇسى كەلمىدى. شۇڭا، پىلىلداپ تۇرغان جىنچىراغنىڭ پىلىكىنى پەرلەپ ئېرىگە ئاتاپ تىككەن كەشتىلىك بەلۋاغنىڭ چالىسىنى تىكىشكە باشلىدى. ئۇ كەشتە تىككەچ، پات - پات كوچا تەرەپتىن ئاياغ ئاۋازى كېلەرمىكىن دەپ تىكشاپ باقاتتى. لېكىن، ھەممە ياق جىمجىت ئىدى. خېلى بىر كەمدە قارىنىڭ ئادەم ئايىغى ئاستىدا غاچىلدىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئار-قىدىنلا دەرۋازا قېقىلدى.

— مانا، — دېدى ھاشىخان ۋە يۇگۇرۇپ بېرىپ دەرۋازا-نى ئاچتى. ئېرىنىڭ بېشىدىكى تۇمىقىنى جۇۋىسىنىڭ ياقىلىرى-نى، بۇرۇتلىرىنى قىرو باغلاپ كەتكەنىدى.

— ساقلىتىۋەتتىم جېنىم، — دەپ ئېرى خوتۇنىنىڭ مەڭزىگە مەڭزىنى ياقتى. ئېرىنىڭ تىنىقى ئوتتەك بولسىمۇ، مەڭزى ناھايىتى سوغۇق ئىدى ئۇ ئېرىنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىنى چۇشىنەتتى. شۇڭا، كەچ كەلگىنى ئۇچۇن ئۇنى ئەيىبلىمىدى، بەلكى ئىچى ئاغرىدى. كىمنىڭ ئىسسىق ئۆيىدە ئولتۇرغۇسى يوق - ھە؟ ! . . . ئۇ ئۆيگە كىرىپلا ئېرىنىڭ جۇۋىسىنى سالدۇ-رۇپ، قېقىپ جايىغا قويدى. تۇمىقىنى قوزۇقتا ئىلدى. ئارقا-دىن پۇتىدىكى ئۆتۈكىنى تارتىپ سالدۇرۇپ كارىۋاتتا ئولتۇر-غۇزدى ھەم ئوتى ئۆچەي دەپ قالغان مەشنىڭ ئوتىنى تۇتاشتۇر-دى. بۇ ئىشلارنى شۇنداق چاققانلىق بىلەن قىلدىكى، ئېرى ئۇنى

ئەمدىلا كۆرۈۋاتقاندەك ھەيران بولۇپ قاراپلا قالدى. تۇردى بەكرىنىڭ كەيپى ناھايىتى چاغ ئىدى. ئارقىدىنلا خوتۇنى ئېلىپ كەلگەن ئىسسىق سۇ بىلەن قوللىرىنى يۇيۇپ كەچلىك غىزاغا ئولتۇردى.

— بۇگۈن بەكلا خۇشال كۆرۈنىدىلا؟ — دېدى ھاشىخان ئېرىگە.

— شۇنداق، بۇگۈن خېلى ئوبدان ئولجىغا ئېرىشتىم، — دېدى ئېرى.

— ئولجىغا؟ قانداق ئولجا ئۇ؟ — ھاشىخان ھەيران بولۇپ قالدى.

— تېكىچىدىن بىر ئاز تۆمۈر تېپىپ، قايتىشتا ئۆز جايىغا يەتكۈزدۈم.

— شۇمۇ ئولجا بولدىمۇ؟ ئولجا دېگەن قورال - ياراغ ياكى بايلىق بولمامدۇ؟

— ئۇمۇ ئولجا، بۇ ئولجىغا دوستلىرىم ياردەم قىلدى. بىز ئۇنىڭدا سەن دېگەن قورال - ياراغ ياسايمىز.

— ئاندىق بولسا، راستىنلا ئۇنى «ئولجا» دېگەن تۇ - زۇككەن، — دەپ ھاشىخان كۈلدى. كۈلگەندە ئۇنىڭ يۈزىدىكى زىناقلىرى بىلىنىپ كۆزلىرى خۇمارلىشىپ كەتتى.

— ئۇخلايلى ئاپىقىم، ئەتە يەنە سەھەر تۇرىمىز، — دەپ تۇردى بەكرى ئەسنىدى.

* * *

«. . . ئايشىخان يەڭگەم ئاغرىق دەرھال كېلىڭلار. . . » دېگەن خەتنى توختاخۇن ئەۋەتكەنىدى. بۇ خەۋەر ھاشىخان بىلەن ئۇنىڭ ئېرى تۇردى بەكرىگە خۇددى چاقماق تەككەندەك بىلىندى. شۇڭا، ئۇلار دەرھال يولغا چىقتى. قىش سوغۇق، كۈن

قىسقا بولسىمۇ، ھەر كۈنى قاراڭغۇ چۈشكىچە يول يۈرۈپ، چۆللەردە مەنزىل تاشلاپ بىر ھەپتىدە ئاران بۇگۈرگە يېتىپ باردى. ھاشىخان ئانىسىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ باغرىغا ئۆزىنى ئاتتى ۋە كۆز ياشلىرى بىلەن ئۇنىڭ يۈزلىرىنى ھۆلدىۋەتتى. ئۇ بىر-نەچچە قېتىم ئانىسىنى ئۆز يېنىغا ئېلىپ كەتمەكچى بولغان بولسىمۇ، ئانىسى ئۇنىمىغانىدى. چۈنكى، كونا ئەنئەنە بويىچە كۈيئوغلىغا بېقىندى بولۇش نومۇس ھېسابلىناتتى. ئەمدى ئۇ ئەزرائىلنىڭ ئالدىغا بېرىپ قالغانىدى.

— مەن ئەمدى ئۇزاق ياشىيالمايمەن، — دېدى ئانا، — بۇنىڭدىن كېيىنمۇ بىر - بىرىڭلارنى ھۆرمەتلەپ ناھايىتى ياخشى ئۆتۈڭلار بالىلىرىم. مەن سىلەردىن رازى بولاي.

— بىز چوقۇم سىلى دېگەندەك قىلىمىز، — دېدى تۇردى بەكرى. لېكىن، ھاشىخان يىغىدىن بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلالمىدى. ئۇ ھامان يىغلايتتى. راست دېگەندەك ئىككى كۈندىن كېيىن ئايشىخان ئالەمدىن ئۆتتى.

— ۋاپاسىز قىزىڭنى كەچۈر، — دەپ يىغلايتتى ھاشىخان، — بالىلىق بۇرچۇمنى ئادا قىلالمىدىم ئانام...

ئۇنىڭ يىغىسى ھەممەيلەننىڭ يۈرىكىنى ئەزدى. شۇنداق قىلىپ ئۇلار يىغلاشتى، قاقشاشتى. ئۆلگەن ئادەم تىرىلمەيتتى. ھەممە ئادەم:

— تەقدىر شۇنداق. قازاغا رازى بولۇش ھەر بىر مۇسۇلمان بەندىسى ئۇچۇن ۋاجىپتۇر، — دەپ ئۇلارغا تەسەللى بەردى. ئامال قانچە ئۇلارمۇ تەقدىرگە تەن بەردى. ئارىدىن بىر ئاي ۋاقىت ئۆتتى. قىرىق نەزىرىسىنى مۇددەتتىن بۇرۇن ئۆتكۈزۈپ قايتماقچى بولۇشتى. چۈنكى، كورلىدىن تۇردى بەكرىنى چاقىرىپ ئادەم كەلگەنىدى.

ھاشىخاننىڭ بىر شىرەم تۇغقىنى يامۇلدا يايى ئىدى. ئۇ خېلى ياشىنىپ قالغان ئادەم ئىدى. بۇرۇن ھاشىخاننىڭ دادىسى

www.uyghurkitap.com

بار چاغدا، دائىم ئىزدىشىپ تۇراتتى. تۇرسۇن باتۇشنى ھاشارغا تۇتۇپ كەتكەندە ئۇلارغا ياردەم قولىنى سۇنغانىدى. بۇگۈن ھاشىخان شۇ تۇغقىنى بىلەن خوشلىشىۋېلىش ئۈچۈن قاش قارايغان چاغدا ئەر - خوتۇن يامۇلنىڭ ئارقا دەرۋازىسىغا كەلدى. ھاشىخان دەرازىدىن كىرىپ كەتتى. ئېرى بولسا ئىككى ئېشەكنى تۇتۇپ دەرۋازا ئالدىدا قالدى. ھاشىخان يايلار ياتقىغا ئاستا ۋە ئېمەنگەن ھالدا كىردى. بۇ ئىچكىرى - تاشقىرى ئۆي بولۇپ، تاشقىرىقى ئۆيدە جىنچىراغ يېنىپ تۇراتتى. بىر دانە مىلتىق تامغا يۆلەكلىك ئىدى. ئىچكىرىكى ئۆيدىن ئادەملەرنىڭ «دەتتىكام» دېگەن ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. لېكىن، ھاشىخاننىڭ كىرگىنىنى ھېچكىم سەزمىدى، «چىراغ تۇۋى قاراڭغۇ» دېگەن شۇ دەپ ئويلىغان ھاشىخان ئىچكىرىكى ئۆينىڭ ئىشىك يۇچۇقىدىن مارىلىدى. ئۇ يەردە تۇغقىنىنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. ئۆيدىن نەشىنىڭ سېسىق پۇرۇقى كېلەتتى بىر قانچە ئادەم قىمار ئويناۋاتاتتى. قىمارۋازلارنىڭ «تىكە، تىكە» دېگەن سۆزلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئۇ ئارقىسىغا ياندى - دە، پۈتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ تامغا يۆلەكلىك تۇرغان مىلتىقنى ئېلىپ، ئۇزۇن مەخمەل پەلتوسىنىڭ ئىچىگە تىقىپ چىڭ قۇچاقلاپ غىپپىدە ئۆيدىن چىقتى. ئۇنىڭ يۈرىكىنىڭ دۈكۈلدەپ سوقۇشلىرى ئۆزىگە ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ئۇ غەيرەت قىلىپ بىرنەچچە چامداپلا دەرۋازىنىڭ ئالدىدا تۇرغان ئېرىنىڭ يېنىغا چىقىپ «ئۇھ» دەپ بىر تىنۋالدى ۋە مىلتىقنى ئېرىگە بەردى. تۇردى بەكرى مىلتىقنى كۆرۈپ ھەم ھەيران بولدى، ھەم ئەجەبلەندى.

— چاققان بولۇڭ ئېشەككە مىنىڭ، — دەپ بۇيرۇق بەردى ئۇ ئېرىگە، ئۆزىمۇ بىر سەكرەپلا ئېشەككە مىنىپ، ئېشەكنىڭ ساغرىسىغا ئارقا - ئارقىدىن تاياق سالدى. تۇردى بەكرى ئېشەككە مىنىپ، مىلتىقنى ئۇزۇن جۇۋىسىغا يۆگىدى ۋە خوتۇننىڭ كەينىدىن يۇرۇپ كەتتى. بۇ چاغدا خېلى قاراڭغۇ

چۇشۇپ قالغان بولۇپ، ئاندا ـ ساندا ئادەملەر ئۇچراپ تۇرسىمۇ ئۇلارغا ھېچكىم دىققەت قىلمايتتى. ئۇلار شۇ كېچىسىلا يولغا چىقتى. شۇنداق قىلىپ ئۇلار بىر دانە مىلتىققا ئىگە بولۇپ قالدى.

*　　*　　*

1933 ـ يىل 1 ـ ئاي. ھاۋا سوغۇق. يەر ـ يۇزىنى قار قاپلاپ كەتكەن. ئەتراپنى تۇمان قاپلاپ، دەل ـ دەرەخلەرنى قىرو باغلاپ كەتكەندى. كورلىنىڭ بازار ئەتراپى رايونلىرىدىكى كىشىلەر قىشنىڭ سوغۇق كۈنلىرىدە بولىدىغان پارچە ـ پۇرات تىجارەت بىلەن شۇغۇللانغاندەك كۆرۈنسىمۇ ئەمما ئىشلار ناھايىتى جىددىي ئىدى.

«خوجىنىياز ھاجىم نۇرغۇن قوشۇننى باشلاپ كېلىۋاتىدىمىش.» دېگەن خەۋەر ھەممە جايغا تارقىلىپ كەتكەندى. ھۆكۈمەت ئورۇنلىرى بۇ خەۋەرنى قاتتىق قامال قىلغان بولسىمۇ، «ئاينى ئېتەك بىلەن ياپقىلى بولماس»، «بىگىز تاغاردا تۇرماس» دېگەندەك «ئىشتانغا چىققان كۆڭۈلگە تايىن» بولۇپ قالغانىدى. شۇڭا، ھەممىلا يەرگە ماراقچىلار تارقاپ كەتكەندى. ئەمەلدارلار پۈتى كۆيگەن توخۇدەك توختىماي چېپىشاتتى. سەللا بىخەستەلىك قىلغان ئادەم ئۆزىنى زىندانىدا كۆرەتتى ياكى بېشى كېسىلەتتى. قارا شەھەردە خەلقنىڭ قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشى، ژالى نيوشىنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى توغرىسىدىكى خەۋەر كورلا خەلق قوزغىلىڭىنىڭ پىلتىسى بولدى. كورلا خەلقى شۇ قاتتىق سوغۇققا قارىماي تاغنى تالقان قىلىدىغان غەيرەت، ئۆلۈمدىن قورقمايدىغان ئىرادە بىلەن تەشكىللىنىپ ئۆزلىرى ياسىۋالغان نەيزە، قىلىچ، تاياق ـ توقماقلار بىلەن جىن شۇرىنىنىڭ مىلتىق، ئاپتومات، پىلموت بىلەن قوراللانغان جەنشكوي قوماندانلىقىدىكى

www.uyghurkitap.com

كى بىر بىرىگادا (لۇي) ئەسكىرىنى قورشىۋالدى ۋە ئۇلار بىلەن قانلىق جەڭ قىلدى. يانۋار ئىيىنىڭ ئاشۇ سوغۇق كۈنلىرىدە كورلا خەلقى ئۆزىنىڭ ئىسسىق قېنى بىلەن تارىخ بېتىگە ئۆزلىرىنىڭ قەھرىمانلىق شەجەرىسىنى يېزىپ قالدۇردى. دۇشمەن بولسا خەنجىڭ قورغانىغا كىرىۋېلىپ قاتتىق قارشىلىق كۆرسەتمەكتە ئىدى.

ئەتراپتىن ئېتىلىۋاتقان مىلتىق ئاۋازلىرى، ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ مۇسۇلمانلارنىڭ «ئاللاھۇ ئەكبەر» دېگەن تەگبىرلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. ھەممەيلەننىڭ قۇلىقى ئاشۇ ئاۋاز چىققان تەرەپتە، كۆزلىرى يولدا ئىدى. چۈنكى، بەزىلەرنىڭ ئاتىلىرى، بەزىلەرنىڭ ئوغۇللىرى، يەنە بەزىلەرنىڭ ئەرلىرى ئاشۇ يەردە قان كېچىپ كۈرەش قىلماقتا، جان بېرىپ جان ئالماقتا ئىدى. ئۆيدە قالغانلارنىڭ ھەممىسى جەڭ قىلۋاتقانلارغا ئاللانىڭ نۇسرەت ئاتا قىلىشىنى تىلەيتتى. مانا شۇلارنىڭ بىرسى ھاشىخان ئىدى. ئۇنىڭ قەدىردان ئېرى، ھاياتىنىڭ تايانچىسى ئۆيدىن چىقىپ كەتكىنىگە توپتوغرا ئۈچ كۈن بولغانىدى. ئۇ بۇ ئۈچ كۈننى ئەندىشە، خاتىرجەمسىزلىنىش، تەققەززالىق ئىچىدە ئۆتكۈزدى. ئۇ غۇسۇل قىلىپ، جەينامаз ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، ئاللادىن ئېرىگە ۋە بارلىق قوزغىلاڭچى خەلقە نۇسرەت ئاتا قىلىشنى، دۇشمەنلەرنى پاتراق زاۋال تاپقۇزۇشنى تىلىدى. بۇ ئۈچ كۈن ئىچىدە ئۇنىڭغا ئۇيقۇ، تاماق ھارام بولدى. خاۋاتىرلىنىش ئۇنى ئۇيقۇدىن مەھرۇم قىلىپ تاماقتىن قالدۇرغانىدى. «تىرىق» قىلغان ئاۋاز ئاڭلانسا دەرھال دەرۋازىغا يۈگۈرۈيتتى. ئاۋۋال دەرۋازىنىڭ يوچۇقىدىن مارايتتى. ئارقىدىن بەشىنى چىقىرىپ قاراپ باقاتتى.

بۇگۈن ھاۋا خېلى ئوچۇق، قۇياش چېچىلىپ چىققان بولسىمۇ يەنىلا قاتتىق سوغۇق ئىدى. ئالەم چاشكا ۋاقتى بولۇپ قالدى. غەم ـ قايغۇ، ئەندىشە ئىچىدە جەينامازدا ئولتۇرغان

هاشخان ئېرىنىڭ سالامەتلىكىنى تىلەپ خۇداغا يېلىنىۋاتاتتى. بىردىنلا ئاستا ماڭغان ئات توپىقىنىڭ ئاۋازى ئاڭلانغاندەك بولـدى. ئۇ شۇ يەردىلا جەيناماز ئۈستىگە قۇلىقىنى قويۇپ تىڭشـدى. يەر ئاستىدىن دۈك ـ دۈك قىلغان ئاۋاز كېلىۋاتاتتى. ئۇ ئېرىم كەلگەن ئوخشايدۇ، دېگەن خىيال بىلەن دەرۋازىغا ئۆزىنى ئاتتى. زەنجىرنى چىقىرىپ، دەرۋازىنى ئاچماي تۇرۇپ:

ـــ تۇردىئاخۇن، ـــ دەپ ئېرىنى چاقىردى. لېكىن، جىمجىت. ئىشىكنى ئاچايمۇ، ئاچمايمۇ دېگەن خىيال بىلەن تۇرۇپ قالدى. دەرۋازىغا قۇلىقىنى يېقىپ تىڭشاپ باقتى. يەنىلا جىمجىت. دەرۋازىنىڭ يۇچۇقىدىن قاراپ باقتى. لېكىن، كوچا جىمجىت. بۇ نېمە ئىش؟ ياكى مەن بەكلا ئەنسىرەپ كەتكەچكە قۇلىقىمغا شۇنداق ئاڭلىنىۋاتامدۇ؟ ئۆيگە كىرىپ كېتەيمۇ يا؟ ئۇ مانا شۇنداق ئىككىلىنىپ تۇرغاندا بىردىنلا ئاتنىڭ پۇشقۇرغان ئاۋازى ئاڭلاندى.

ـــ تەۋەككۇل، ـــ دېدى ئۇ ئۆز ـ ئۆزىگە، ـــ پېشانەمگە كەلگەننى كۆرەرمەن. شۇنداق دېگىنىچە دەرۋازىنى ئېچىپ بەـشىنى چىقىرىپ قارىدى. ئۇلارنىڭ ئۆيىدىن ئون بەش مېتىرچە نېرىدا يولدا بىر ئاق بوز ئات تۇراتتى. ئۇنىڭ ئۈستىدىكى ھەربىي كىيىم كىيگەن ئادەم ئىگەرگە يېتىۋالغان. ئۇنىڭ بىر مۇرىسىدىن قان تېمىپ تۇراتتى. يالاڭ بېشىدىكى پاقماق چاچلـرى ئاتنىڭ يايلىغا چاپلىشىپ تۇراتتى. ئاتنىڭ چولۇڭۇرى پۇتىغا كىرىپ قالغاچقا ماڭالمايۋاتاتتى. ھاشخان بۇنىڭ قاچقان دۈشـمەن ئىكەنلىكىنى دەرھال پەملىدى. ئۇ بىر ئاز ئىككىلەنگەندىن كېيىن غەيرەتكە كېلىپ تونۇر بېشىدىكى كۆسەينى قولىغا ئالدى ۋە قورقۇشنىمۇ ئۇنتۇپ ئاتنىڭ يېنىغا باردى. بەلكىم بۇ ئېرىمـنى ئۆلتۈرگەندۇ ياكى باشقا بىرقانچە ئادەمنىڭ جېنىغا زامىن بولۇپ ئاندىن قاچقاندۇ دېگەن بىر خىل ئاچچىق خىيال ئۇنىڭ مىڭىسىدىن ئۆتتى ۋە دۈشمەننى ھەر نەرسە قىلىپ بولسىمۇ

www.uyghurkitap.com

تۇتۇۋېلىش قارارىغا كەلدى. شۇڭا ئىككىلەنمەي ئاتقا يېقىنلاشتى. ئات ھاشىخاننى كۆرۈپ خارتلىدىدى. بۇنى ئاڭلاپ ئات ئۇستىدىكى دۇشمەن كۆزىنى ئاچتى ۋە ھاشىخاننى كۆرۈپ دەرمانسىز قوللىرى بىلەن بەلۋېغىدىكى تاپانچىسىنى ئىزدىدى. لېكىن، قاپ قۇرۇق ئىدى. ئۇ قولىنى يانچۇقىغا سېلىپ ئۇ يەردىن بىر دانە تاپانچىنى ئېلىپ ھاشىخاننى ئاتماقچى بولدى ۋە تاپانچىنىڭ قۇلۇپىغا قولىنى تەككۈزۈشىگە ھاشىخان چاققانلىق بىلەن دۇشمەننىڭ تاپانچا تۇتقان قولىغا كۆسەي بىلەن بىرنى سالدى. تاپانچا يەرگە چۇشتى. ئات كالتەكتىن ئۇرکۇپ كەينىگە ياندى. ھاشىخان ئەمدى كۆسەينى تاشلاپ ئاتقا يېقىنلاشتى ـ دە، چاققانلىق بىلەن يۇگەننىڭ تىزگىنىنى تۇتۇۋالدى. ئۇ تاغىسى توختاخۇننى دوراپ «ۋوھ ـ ۋوھ» دېدى. ئات ئانچە شاش ئەمەسكەن. بىر ـ ئىككى قېتىم سىلكىنىپ جىم بولدى. ھاشىخان بىر قولىدا دۇشمەننى ئات ئۇستىدىن تارتىپ چۇشۇردى. ئۇ قار ئۇستىدە ئۆلۇكتەك ياتاتتى. ھاشىخان ئاتنىڭ چۇلۇۋرىنى پۇتىدىن چىقاردى. ئۇنىڭغىچە ئازراق ئېسىگە كەلگەن دۇشمەن يانچۇقىدىن بىر دانە يانچۇق سائىتىنى چىقىرىپ ھاشىخانغا تەڭلىدى ۋە يالۋۇرغان قىياپەتتە بىر نەرسىلەرنى دەپ كالدىرلىدى. ھاشىخان ھېلىقى نەرسىنىڭ نېمىلىكىنى، دۇشمەننىڭ نېمە دېگەنلىكىنى زادىلا بىلەلمىدى. ئۇ، قانداق قىلىشنى بىلمەي تۇرغاندا، بازار تەرەپتىن بەش ئاتلىق يېتىپ كەلدى. ئۇلار ھاشىخانىنى، قار ئۇستىدە ياتقان دۇشمەننى، يېرىمى قارغا كۆمۈلۈپ تۇرغان تاپانچىنى كۆرۈپ ئاتلىرىدىن چۇشتى. ئۇلار بېشىغا ئاق ياغلىق چىگىپ، ئۇستىگە ئۇزۇن قارا مەخمەل پەلتو، پۇتىغا ئۆتۈك كىيگەن بۇ ئايالغا قاراپ ھەيران بولۇپ قېلىشقانىدى.

ـــ بۇنى سىز تۇتتىڭىزمۇ؟ ـــ دېدى يىگىتلەردىن بىرسى.

ھاشىخان «ھەئە» دېگەندەك قىلىپ بېشىنى لىڭشىتتى.

ـــ بۇنى بىز ئېلىپ كېتەيلى. بىزگە بېرەمسىز؟ ـــ

دېدى يەنە ھېلىقى يىگىت. ھاشىخان يەنە «ئىختىيارىڭلار» دې-گەندەك قىلىپ بېشىنى لىڭشىتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار يەردىكى تاپانچىنى، سائەتنى يىغىۋالدى. ھېلىقى دۇشمەننى بىرسىنىڭ ئېگىرىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بەردى.

ـــ بۇنى ئاپىرىپ نېمە قىلىمىز؟ ئۆلتۈرۈۋەتسەك تۈگـ - مىدىمۇ؟ ـــ دېدى بىرەيلەن.

ـــ ياق. بۇنىڭ تاپانچىسىغا، سائىتىگە قارىغاندا، بۇ باش-لىق بولسا كېرەك. بۇنى تىرىك ئاپىرىپ باشقىلارنى خۇش قىلىۋەتمەمدۇق، ـــ دېيىشىپ ئۇنىمىدى قالغانلار. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار كەتتى. ئات ھاشىخانىنىڭ قولىدا قالدى. ئۇ ئېرىنى ھېلىقى يىگىتلەردىن سورىماقچى بولغان بولسىمۇ سورىيالمـ-دى. چۈنكى، بىرەر كىشىسىلىك يۇز بەرگەن بولسا ئۆزىنىڭ قانداق ئەھۋالغا چۈشۈپ قالىدىغانلىقىنى ئويلىماي بولمايتتى. بازار تەرەپكە كېتىۋاتقان يىگىتلەر پات - پات ئارقىسىغا قاراپ - قاراپ قويىاتتى ۋە غۇلغۇلا قىلىشاتتى.

ـــ ئۇ، كۆكتىن چۈشكەن پەرىشتە بولسا كېرەك، ـــ دېدى ئۇلاردىن بىرسى كەينىگە قاراۋېتىپ.

ـــ قانداق دەيسەن؟ ـــ دېدى يەنە بىرسى.

ـــ ئۇنىڭ كىيىملىرىگە قارىمامسەن. يۇزلىرى يۆگەكلىك بولسىمۇ كۆزلىرىنىڭ چىرايلىقلىقىچۇ تېخى؟ ! . . . ئادەم بالـ-سىنىڭ كۆزى ئۇنداق بولمايدۇ.

ـــ قويغىنا سەن ئەزەلدىن بۇزۇق بىر نېمە بولغاچقا ساڭا شۇنداق كۆرۈنۈپ كېتىپتۇ، ـــ دېدى يېنىدىكى يىگىت.

ـــ ئابلىز راست ئېيتىدۇ. ئۇ بىزگە بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى. بىز سورىغان سوئالغا پەقەت بېشىنى لىڭشىتىپلا جاۋاب بەردى. شۇنىڭغا قارىغاندا راستىنلا پەرىشتە بولسا كېرەك. يەنە بىر يىگىت:

ـــ ياقەي ئۇنداق بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. ئەگەردە ئۇ

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكتى
ئۇيغۇر كتابلىرى رەسمىي تور بېكەتلىرى ئىچىدىكى بىرىنچى تور بېكەت

پەرىشته بولسا ئاتانـى نېمه قىلىدۇ؟ ئاتانـى بىزگه بېرىۋەتمەيدىغۇ؟ ـــ دېدى بىر ۋېجىكرەك يىگىت.

ـــ بىز ئاتانى ئۆزىمىز ئالمىدۇق. بۇنىڭغا ئۇ ئەيىبلىك ئەمەستە؟!...

ئۇلار شۇنداق تالىشا ـ تالىشا ئاتلىرىنىڭ بېشىنى بۇراپ ئارقىسىغا قارىغاندا يولدا ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار بۇنىڭ ھەقىقەتەن «پەرىشته» ئىكەنلىكىگە ئىشىنىپ قالدى. ئۇلار شتابقا بارغاندا قازانچى يولىدا كۆرگەن «پەرىشته» توغرىسىدا تەپسىلىي سۆزلەپ بەردى. بۇ گەپلەر بىر دەمدىلا پۈتۈن يۇرتقا پۇركەتتى. ھاشىخانىنىڭ تۆتۈۋالغىنى مۇئاۋىن لۇيجاڭ ئىدى.

خەنچىڭدا قورشاۋدا قالغان جىن شۇرىن ئەسكەرلىرى ھەرقانچە كۈچەپمۇ قوزغىلاڭچىلارنى چېكىندۈرەلمىدى. ئۇچ كۈندىن بۇيان قوراللىرى ناچار بولسىمۇ ئۇلار جانپىدالىق بىلەن ئېلىشىۋاتاتتى. مائاۋىن بىرىگادا كوماندىرى ۋاڭ يەنمىنىڭ بۇ يەردە ھايات قېلىشىغا كۆزى يەتمەي ئاخىر تەۋەككۈل قىلىپ قېچىپ كېتىشكە بەل باغلىدى. شۇڭا بۇگۈن ئاخشام ئۇ شەخسەن ئۆزى نۆۋەتچىلىك قىلماقچى بولدى ۋە ئۇ جەنشكوينىڭ يېنىغا كىرىپ:

ـــ لۇيجاڭ سىز ئىككى كېچە ئۇخلىمىدىڭىز. بۈگۈن ئاخشام ئۆزۈم نۆۋەتچىلىك قىلاي، سىز ئۇخلىۋېلىڭ. جىددىي ئىش يۈز بەرسە سىزگە ئۆزۈم خەۋەر قىلىمەن، ـــ دېدى جەنشكوي بىر ئاز ئويلانغاندىن كېيىن:

ـــ بولىدۇ، ھەممە ئىش سىزگە قالدى، بىرەر ئىش يۈز بەرسە مېنى دەرھال ئويغىتىڭ دەپ ئۆيىگە كىرىپ كەتتى.

ۋاڭ يەنمىن كېچىچە پۈرسەت كۈتتى. تاڭ ئاتاي دېگەندە قوزغىلاڭچىلارنىڭ گۈلخانلىرىمۇ ئۆچتى. ئۆزىنىڭ ئەسكەرلىرىگىمۇ ھارغىنلىق يېتىپ، مۈگدەپ ھەتتا بەزىلىرى خورەك

تارتىشقا باشلىدى. ئۇ ئاتخانىغا كىرىپ جەنشىكوينىڭ مىنىدىغان ئاق بوز ئېتىنى تەييارلاپ قېچىشقا تەييارلاندى. بۇ ئات ياۋاش بولسىمۇ ئۇچقۇر ئىدى. ئەمدى دەرۋازىدىن قانداق چىقىش كېرەك؟ ئۇ بۇنىڭغىمۇ ئامال تاپتى. دەرۋازىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۇ يەردىكىلەرگە:

— جەن لۇيجاڭنىڭ بۇيرۇقى بىلەن قارا شەھەردىن چېكىنىپ چىقىپ باشئەگمىدە تۇرۇۋاتقان ئەسكەرلەرنى باشلاپ كەلگىلى ماڭدىم، ئۇ چاغدا ھەممىمىز قۇتۇلۇپ كېتىمىز، دەرۋازىنى ئېچىڭلار، — دېدى.

جەنشىكوينىڭ مىنىدىغان ئېتىنى كۆرگەن ئەسكەرلەر دەرۋازىنى ئاچتى. ۋاڭ يەنمىن تاڭ ئالدىدىكى قاراڭغۇلۇقتىن پايدىلىنىپ ئېتىغا قامچا ئۇردى. لېكىن، ئۇنى قوزغىلاڭچىلار سېزىپ قېلىپ، تەۋەككۇلسىگە ئاتقان ئوق ئۇنىڭ سول تاغىقىنى تېشىپ ئۆتتى. ئۇ، قورشاۋدىن بۆسۈپ ئۆتكەن بولسىمۇ يارىسى ئېغىر بولغاچقا ھوشىنى يوقىتىپ ئېگەرگە يېتىۋالدى. ئات قايىقا مېڭىشىنى بىلمەي ئۇياققا مېڭىپ، بۇ ياققا مېڭىپ قازانچى مەھەللىسىگە كېلىپ قالدى. نەتىجىدە ھاشىخان ئۇنى تۇتۇۋالدى. تاڭ ئاتقاندىن كېيىن ئۇنى ئىزدەپ ماڭغان قوزغىلاڭچىلار قازانچى مەھەللىسىدە ئۇنى تاپتى. قازانچىدىكى ئىش توغرىسىدىكى گەپ ـ سۆزلەر تۇردى بەكرىنىڭ قۇلىقىغا يېتىپ بارغاندا ئۇ جەڭ مەيدانىدا ئىككى يۈزدىن ئارتۇق يىگىتكە باش بولۇپ دۇشمەن بىلەن ئۇرۇشۇۋاتاتتى. يىگىتلەرنىڭ تەسۋىرلەپ بەرگىنىدەك «كۆكتىن چۈشكەن پەرىشتە» نىڭ ئۆز ئايالى ئىكەنلىكىدىن گۇمان قىلمىدى.

ھاشىخاننىڭ قىلغان خىزمىتى ناھايىتى چوڭ ئىدى. دۇشمەننىڭ بۇ ياردار كوماندىرى ھوشىغا كەلگەندىن كېيىن ئۆزىنىڭ تەسلىم بولىدىغانلىقىنى بىلدۈردى ۋە ئۆز نامىدىن قورشاۋدا قالغانلارغا تەسلىم بولۇش توغرىسىدا بىر تەۋسىيە خەت يازـ

دى. لېكىن، بۇ خەتنى دۇشمەن تەرەپ كۆرۈپ بولغۇچە قارا شەھەردىن كەلگەن تۇرپان، توقسۇنلۇق قوزغىلاڭچىلار خەنچىڭغا باستۇرۇپ كىرىپ دۇشمەننى يەر بىلەن يەكسان قىلدى. جەنىشكوي بولسا پۈتۈن ئائىلىسى بىلەن ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالدى.

ئەتىسى تۇردى بەكرى قوزغىلاڭچىلار شتابىدىن رۇخسەت ئېلىپ ئۆيىگە كەلدى. ئۇ دەرۋازىنى ئاچقان خوتۇنىنى قۇچاقلاپ تۇرۇپ ماختاپ كەتتى:

ــ يارايسەن مېنىڭ باتۇرۇم. سەن بىر ۋاپادار خوتۇن بولۇپلا قالماي يەنە دۇشمەن بىلەن ئېلىشالايدىغان پالۋان ئىكەنسەن.

ــ ۋىيەي نېمىگە مېنى مۇنداق ماختاپ كېتىدىلا؟ مەن پەقەت بىر ياردار بولغان ئۆلۈمتۇكنى تۇتۇۋالدىم، ــ دېدى هاشىخانمۇ ئېرىنى چىڭ قۇچاقلاپ تۇرۇپ.

ــ ئۆلۈمتۇك ئەمەس، ئۇ دېگەن دۇشمەنىنىڭ باش ـ لىقى، ــ دەپ تۇزەتتى ئېرى.

ــ هە... مۇنداق دېسىلە، ــ دېدى هەيران بولغان هاشىخان.

ــ شۇنداق. سەن ئۇنى تۇتۇۋالغاچقا، بىز دۇشمەننىڭ باشلىقلىرىنى قاچۇرۇۋەتمىدۇق، بىز غەلىبە قىلدۇق. بۇ غەلىبىدە سېنىڭمۇ بىر ئۇلۇشۇڭ بار.

ــ راستمۇ؟ لېكىن ئۇلار ئاتنى ئېلىپ كەتمىدىغۇ؟

ــ قانداق ئات؟ ــ هەيران بولدى ئېرى.

ــ مەن دۇشمەندىن تارتىۋالغان ئات، ــ دېدى هاشىخان چۇشەندۇرۇپ ئۇ هازىر قوتاندا.

ــ شۇنداقمۇ؟ هەقىقەتەن باتۇر خوتۇن ـ دە، سەن، ــ دەپ تۇردى بەكرى خوتۇنىنى يەنىمۇ قۇچاقلىغانىدى هاشىخانىڭ ئۇستىخانلىرى غىرىسلاپ كەتتى.

ــ ۋىيەي قورسۇغۇمنىڭ ئاچلىقى ئەمدى بىلىنىۋاتىدۇ، ــ دېدى ئۇ ئېرىنىڭ ئۇ يەر ـ بۇ يەرلىرىنى تۇتۇپ بېقىپ چۇنكى،

بىرەر يېرىدە يارا ئىزى بارمىكىن دەپ ئەندىشە قىلاتتى. ھازىر-چە پۇتۇنلەي ساق ئىدى. خوتۇننىڭ ئەندىشىدە گېلىدىن غىزا ئۆتمىگەنلىكىنى ئەمدى چۈشەنگەن تۇردى بەكرىنىڭ ھاشىخانغا ناھايىتى ئىچى ئاغرىدى.

ـــ قېنى يۈر تاماق يەيلى، ـــ دېدى تۇردى بەكرى ۋە خوتۇننى ېلىدىن قۇچاقلىغانچە ئۆيگە كىرىپ كەتتى. تاماق يېگەچ ئولتۇرۇپ، دۇشمەننى قانداق تۇتۇۋالغانلىقىنى بىرمۇ بىر سۆزلەپ بەردى. تۇردى بەكرى بولسا ھاشىخاننىڭ جاسارىتىدىن چىن قەلبىدىن سۆيۈندى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى
www.uyghurkitap.com

ئون بىرىنچى باب

پەرىشتە جەڭگاھتا

هايات هەممىدىن قىممەت،
هاياتتىنمۇ قىممەت مۇھەببەت.
كېچىمەن هەر ئىككىلىسىدىن،
ئازادلىق، ئەركىنلىك ئۈچۈنلا پەقەت.

——فىتوفى

هاۋا ئوچۇق، ئەتراپ ياپيېشىل.

ماي قۇياشى هاۋانى قىزىتىپ تۇراتتى. ئەتراپتىن هەر خىل گۈل ـ چېچەكلەرنىڭ پۇرىقى كېلەتتى. خەلق قوزغىلىڭىنىڭ غەلىبىسىنى تەبرىكلىگەندەك كاككۇك توختىماي كاككۇك، كاككۇك، كاككۇك، كاككۇك دەپ سايرايتتى. . . .

دەرۋازىدىن هاسىراپ كىرگەن تۇردى بەكرى ئۆزىنى زارىقىپ كۈتۈۋاتقان، ئىشىكە تولا قاراپ كۆزلىرى تىشلەي دەپ قالغان خوتۇنىغا خۇش خەۋەر يەتكۈزۈشكە ئالدىرايتتى.

ـــ ئاپپىقىم، ـــ دەپ ۋارقىرىدى ئۇ دەرۋازىدىن كىرىپ ـ ئۆيگە، ـــ يولغا چىقىدىغان بولۇپ قالدۇق.

ـــ قەيەرگە يولغا چىقىدىلا؟ ـــ دەپ سورىدى ئۆيدىن يۈگۈرۈپ چىققان هاشىخان. ئالدىراشچىلىقتا ئۇنىڭ بېشىدىكى ياغلىقى چۈشۈپ كەتتى. ئۇ يەردىكى ياغلىقنى ئېلىپ بېشىغا

سالدى ـ ده، ئېرىگە ئۆزىنى ئاتتى. تۇردى بەكرى خوتۇنىنى چىڭ قۇچاقلىدى ۋە ئۇنى سۆيمەكچى بولغانىدى. لېكىن، هاشەخان باشقىلارنىڭ كۆرۈپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ ئۆزىنى قاچۇردى. ئۇنىڭ بۇنداق قىلىشى ئېرىنى تېخىمۇ بەكرەك ئۆزىگە تارتتى. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇ خوتۇنىغا يول قويدى ۋە خوتۇنىنىڭ سوئالىغا جاۋاب بەردى:

ـــ كۇچاغا ئاپپىقىم، كۇچاغا، ـــ دېدى تۇردى بەكرى، ـــ هازىرچە كۇچاغا بارمىدىكەنمىز، كېيىنرەك ئاقسۇ، قەشقەر تەرەپلەرگە بارمىدىغان ئوخشايمىز. ئۇ بىر نەچچە ئايدىن بۇيان باشقىگىمدە تۇتقانلار بىلەن ئۇرۇشۇپ كۆپ باتۇرلۇق كۆرسەتكەنىدى. ئېرىنىڭ باتۇرلۇقلىرىدىن هاشخان پەخىرلەنەتتى.

ـــ قاچان يولغا چىقمىدىكەنلا؟

ـــ ئۇچ كۇندىن كېيىن.

ـــ شۇنداقمۇ؟ ـــ دېدى هاشخان مەنىلىك قىلىپ، ـــ مەنمۇ سىلى بىلەن يولغا چىقىمەن.

ـــ نېمە دەۋاتىسەنوي خوتۇن، ـــ دېدى تۇردى بەكرى جىددىي هالدا، ـــ بىز ئۇ يەرگە ئويىنغىلى ئەمەس، جەڭ قىلغىلى بارىمىز، جەڭ ئۇقتۇڭمۇ؟

ـــ بىلىمەن، هەممە ئادەم جەڭ قىلىپ «ئازادلىققا ئېرىشىمىز» دەۋاتىدۇ.

ـــ بىلگەن بولساڭ ئۆيدە جىم ئولتۇر. بۇ دېگەن خوتۇن خەقنىڭ ئىشى ئەمەس، ئۇ يەرگە پۇتۇنلەي ئەرلەر بارىدۇ، ـــ دېدى تۇردى بەكرى.

ـــ ئەرلەر جەڭ قىلسا بولىدىكەنو، ئاياللار جەڭ قىلسا بولمىدىكەن؟ ياكى ئاياللارنىڭ قولىدا مىلتىق توختىمامدەكەن؟ ـــ هاشخان بوش كەلمىدى.

ـــ ئەستاغپۇرۇللا ماڭۇ خوتۇننى . . . مەن خوتۇن خەقنىڭ

قولىدا مىلتىق توختىمايدۇ دېمىدىم. سىلەرنى بۇنداق چاپاغا چىدىمايدۇ دېمەكچىمەن، ـــ دېدى. ئۇلار ھازىرغىچە مۇنداق گەپلىشىپ باقمىغانىدى.

ـــ نېمىشقا چىدىمايدىكەن؟ مانا مەن چىدايمەن، ـــ دېدى كەسكىنلىك بىلەن ھاشىخان.

ـــ ھەي خوتۇن يەتتە ـ سەككىز يىلدىن بۇيان ناھايىتى چىرايلىق ئۆتتۇق. ھېلىمۇ كاجلىق قىلما. ناھايىتى چىرايلىق خوشلىشايلى.

ـــ ئارىمىزدا سەت بولىدىغان ھېچ ئىش يوق. سىلى كەتسىلە، مەن بۇ ئۆيدە ئولتۇرۇپ ئېرىمنىڭ ئۆلۈكى كېلەرمۇ؟ ياكى تىرىكمۇ؟ دەپ كېچە ـ كۈندۈز غەم قىلىپ تۇگۇشۇپ كەتمەمدىمەن؟ مېنىڭ سىلىدىن باشقا نېمەم بار؟ ئاتا ـ ئانام ئۆلدى. سىلىنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرىمۇ ئۆلدى. ماڭا تەسەللى بېرىدىغان كىم بار؟ ئۆلسەك بىللە ئۆلۈمىز. ياشىساقمۇ بىللە ياشايمىز. سىلى ئۆلسىلە مەن كۆمۈمەن، مەن ئۆلسەم سىلى كۆمسىلە. ھايات قالساق بىللە ياشارمىز. بۇ ئۆيدە يالغۇز قالسام مېنى غەم ـ غۇسسە يەپ تۇگەتمىسمۇ بۇزۇق ئادەملەرنىڭ بوزەك قىلىشىغا ئۇچرىمامدىمەن؟ ـــ دەپ ھاشىخان يىغلىۋەتتى. ئېرى ئۇنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ ئويلىنىپ قالدى. دېمىسىمۇ راست ئەمەسمۇ؟ ئۇنىڭغا قاراپ تامىقىنى تامشىپ يۇرگەنلەر ئازمۇ؟ شۇنداقلا خوتۇنىنىڭ قەتئىي بىر قارارغا كەلگەنلىكىنى ھېس قىلدى. چۈنكى، ھاشىخان ناھايىتى ئۆز سۆزلۈك ئايال ئىدى. ئۇ كۆپ ئويلىنىشلاردىن كېيىن بىر ئىشنى قىلماقچى بولسا، ئۇنى قىلماي قويمايتتى. بۇگۈن ئۇنىڭ دېگەن گەپلىرىگە قىل سىغمايتتى. شۇڭا، تۇردى بەكرى ئويلىنىپ قالدى.

ـــ ئۇغۇ شۇنداق، ـــ دېدى مۇجمەل قىلىپ، ـــ باردىغانلارنىڭ ھەممىسى ئەر كىشى، يەنە كېلىپ ھەممىسى ياش يىگىتلەر تۇرسا بىئەپ بولارمىكىن دەيمىنا...

ـــ قورقمىسلا، ـــ دېدى هاشىخان ئېرىنىڭ مۇددىئاسى- نى چۈشىنىپ، ـــ مەن ھەرگىز باشقىلارغا قاراپ ھىجىيىدىغان- لاردىن ئەمەس. باشقىلار ھىجايسا ئۆزىنىڭ ئىشى: لېكىن، مەن سىلىگىلا مەنسۇپ. تېخىغچە مېنى چۈشەنمىدىلىمۇ؟

ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرىدىن تۇردى بەكرى خىجالەت بولۇپ قال- دى. ئۇنىڭ يۈرىكى نېمە دېگەن پاك ـ ھە؟!... دېمىسىمۇ خوتۇن ئالغان ئادەم ئۆزى بىلەن بىر ياستۇققا باش قويغان خوتۇننى يېرىم يىل، يەتتە ـ سەككىز ئاي ھەتتا بىر يىلغىچە كۆزىتىپ، سىناپ ئۇنىڭ مىجەز ـ خۇلقىنى چۈشىنىپ يېتىدۇ. ئەر بولغان ئادەم شۇنىڭدىن كېيىن بىر پىكىرگە كېلىپ شۇ ئاساستا ئۆز خوتۇنىغا مۇئامىلە قىلىدۇ. بۇ خوتۇن ئۆزى ناھايە- تى چىرايلىق. قانچىلىغان يىگىتلەر ئۇنىڭغا كۆز سېلىپ يۈر- گەن بولسىمۇ ھازىرغىچە بىرەر گۇمانلىق ئىش قىلىپ قويغىنى يوق. شۇلارنى ئويلىغان تۇردى بەكرىنىڭ خىيالىغا ئانىسىنىڭ ئاگاھ- لاندۇرۇشلىرى كەلدى.

ـــ چىرايلىقتا ۋاپا يوق، ھوشيار بولۇشۇڭ كېرەك. بۇ ۋاقىلداپ تۇرغان قىزىلگۈل، ئۇنى ئۆزۈشكە ھەممەيلەن تەييار. دۇپپاڭغا جىگدە سالمىسۇن يەنە، ـــ دېگەنىدى ھەمدە مۇنداق بىر ھېكايىنى ئېيتىپ بېرىپ ئۆز ئوغلىنى ئاگاھلاندۇرغانىدى. بۇ توي بولۇپ بىر يىلدىن كېيىنكى ئىش ئىدى.

مومانىڭ ھېكايىسى:

ـــ بۇرۇنقى زاماندا بىزنىڭ مۇشۇ كورلىدا دەيلى، بىر سودىگەر بارئىكەن. ئۇنىڭمۇ خۇددى سېنىڭ خوتۇنىڭغا ئوخشاش شۇنداق چىرايلىق، ئەقىللىق ھەم شوخ بىر خوتۇنى بارئىكەن. سودىگەر خوتۇنىدىن ئەندىشە قىلىپ ھېچ يەرگە بارمايدىكەن. بۇنىڭ بىلەن سودىگەرنىڭ سودىسى راسا روناق تاپماپتۇ. ئېر- نىڭ ئۆزىدىن خاتىرجەم ئەمەسلىكىنى سېزىپ قالغان خوتۇن ئېرىنىڭ ئەندىشىسىنى يوقىتىپ، ئۆزىگە ئىشەندۈرۈشكە ئامال

ئىزدەشكە باشلاپتۇ. شۇنداق كۆنلەرنىڭ بىرىدە بىر ئەتىگىنى ئىشىك ئالدىغا دۇئانە كەپتۇ:

— ھەق دوست بالايى گەردان، — دەپ توۋلاپتۇ دۇئانە.

— ماۋۇ پۇلنى دۇئانىگە بەرگىن، — دەپ جەينامازدا ئولتۇرغان سودىگەر خوتۇنىغا بىر ئاز پارچە پۇلنى بېرىپتۇ. خوتۇن پۇلنى ئېلىپ ئىشىكتىن چىقماي تۇرۇپلا مىلەڭزىنىڭ ئارىلىقىدىن پۇلنى دۇئانىگە سۇنۇپ بېرىپتۇ - دە، دەرھال ئېرىنىڭ قېشىغا قايتىپ كېلىپ يىغلاپ كېتىپتۇ.

— قولۇمنى بېغىشىدىن كېسىۋېتىڭ — دەپتۇ ئۇ ئېرىگە.

— نېمە ئۈچۈن؟ — دەپتۇ ئېرى ھەيران بولۇپ.

— قولۇمنى دۇئانە كۆرۈپ قالدى. قولۇمنىڭ ئۈچى نامەھرەم بولۇپ قالدى.

— كېرەك يوق خوتۇن ھېچنېمىسە بولمايدۇ، — دەپتۇ ئېرى.

— ياق، — دەپتۇ خوتۇنى، — قەتئىي كېسىۋېتىڭ، بولمىسا ئۆزۈم كېسىۋېتىمەن. ئۇ قولىغا ئېلىۋالغان پىچاق بىلەن قولىنى راستىنلا كەسمەكچى بولغان قىياپەتكە كىرىۋاپتۇ. ئېرى بولسا خوتۇنىغا يالۋۇرۇپ پىچاقنى تارتىۋاپتۇ. خوتۇن بولسا غۇسلى قىلىپ جايىنامازغا چىقىپ ئولتۇرۇپ ئاللادىن گۇناھىنى تىلەپ قاتتىق يىغلاپتۇ. بۇنى كۆرۈپ سودىگەر ئۆزىنىڭ شۇنداق پاك بىر خوتۇنىدىن گۇمانلانغانلىقى ئۈچۈن، ئۆزىنى كايىپتۇ ۋە سەپەرگە چىقىش تەرەددۇتىغا كىرىشىپتۇ.

— كۆچاغا بېرىپ مال ئېلىپ كېلەي دەيمەن، — دەپ خوتۇنىغا مەسلىھەت سالىپتۇ سودىگەر، — سودىمىز تازا يۈرۈشمىدى. باشقىلاردىن ئالغان مالنىڭ قىممەتلىكىدىن پايدا تەگمىدى. شۇڭا، بۇ قېتىم ئۆزۈم بېرىپ مال ئېلىپ كېلەيمكىن!...

— سىلى كەتسىلە مەن قانداق چىدايمەن جېنىم، — دەپتۇ خوتۇنى ئېرىنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ تۇرۇپ ۋە كۆز ياشلىرى

بىلەن ئېرىنىڭ يۈزلىرىنى ھۆلەپتۇ، ـــ يۈرىكىمنى يېرىپ كۆرسىتەيمۇ يا سىلىگە؟ . . . يۈرىكىم ھازىرغىچە سىلىگە قانمىدى. ئۇ كۆڭلىكىنىڭ ياقىسىنى يىرتىپ ئاپئاق كۆكرىكىنى ئېرىگە كۆرسىتىپتۇ. سودىگەر ھازىرغىچە خوتۇنىنىڭ بەدىنىنى كۆندۈزى كۆرمىگەنىكەن. خوتۇنىنىڭ ئاپئاق كۆكرىكىنى كۆرۈپ خوتۇنىغا بولغان مۇھەببىتى تېخىمۇ ئېشىپتۇ ھەم خوتۇنىنى دەرھال باغرىغا بېسىپ تەسەللى بېرىپتۇ. لېكىن، خوتۇنى چادىرىۋېپ قويماسلىق ئۈچۈن ئۆز گېپىدە چىڭ تۇرۇۋېپتۇ. ئەمما، ئاق كۆڭۈل سودىگەر پاتلا قايتىپ كېلىشىنى ۋەدە قىلىپ، يالۋۇرۇۋېپ يۈرۈپ مىڭ تەستە خوتۇنىنى ماقۇل قىلىپتۇ. ئۇ ھايال بولمايلا يولغا چىقىپتۇ ۋە بىر كۈنلۈك سەپەرنى تۈگىتىپ بىر مەنزىلگە كېلىپ چۈشۈپتۇ. سودىگەر ناھايىتى تەقۋادار ئادەم ئىكەن. بەش ۋاخ نامازىنى قۇرئان تالاۋەتىنى زادىلا تەرك ئەتمەيدىكەن. ئۇ قونغان يېرىدە ئەتىسى سەھەر تۇرۇپ بامدات نامىزىنى ئوقۇغاندىن كېيىن، ھەر كۈنى ئوقۇيدىغان قۇرئاننى ئۈنتۇلۇپ قالغانلىقىنى ئېسىگە ئاپتۇ ـ دە، دەرھال ئاتلىنىپ قاش ـ قارايغان چاغدا ئۆز ئۆيىنىڭ دەۋازىسى ئالدىغا كەپتۇ. ھويلىغا كىرسە ئۆي ئىچىدىن نەغمە ـ ناۋانىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىۋاتقۇدەك. ئەجەبلەنگەن سودىگەر «ئالدىراشچىلىقتا باشقىلارنىڭ ئۆيىگە كىرىپ قالغان ئوخشايمەن» دېگەن خىيال بىلەن كوچىغا قايتىپ چىقىپ قارىسا ئۆزىنىڭ ئۆيى. ئۇ تەۋەككۈل قىلىپ ئۆيگە كىرىپتۇ. قارىسا مېھمانخانىدا لىق ئادەم، سازەندىلەرنىڭ ئېيتقان ناخشا ئاۋازلىرى پەلەككە يەتكەن، سودىگەرنىڭ خوتۇنى بىلەن شەھەرنىڭ مەشھۇر شاپ بۇرۇت لۈكچىكى ئوتتۇرىدا ئۇسسۇلغا چۈشكەن بولۇپ، ئۇ خوتۇنىنىڭ بېشىدا ياغلىقمۇ يوق. سودىگەر كىرگەن پېتى ئۆزى قويغان جايدىن قۇرئاننى ئاپتۇ ـ دە قانداق تېز كىرگەن بولسا يەنە شۇنداق تېز ئارقىغا قايتىپتۇ ۋە شۇ ھامان يولغا چىقىپتۇ. خوتۇنىنىڭ قىلىپ يۈرگەن ئىشلىرى

www.uyghurkitap.com

رىدىن ھەيران بولغان سودىگەر ئېغىر خىيال ئىلكىدە يول يۈرۈپتۇ ۋە ماڭا - ماڭا كۆچاغا يېقىن بىر مەھەللىگە كېلىپ ئاتتىن چۈشۈپتۇ ۋە يول بويىدىكى بىر دەرەخ تۈۋىدە دەم ئاپتۇ. لېكىن، شۇ يەردىمۇ خوتۇنىنىڭ قىلغان ئىشلىرى ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا كېلىۋېلىپ زادىلا ئارامىدا قويماپتۇ.

ئۇ ئەتىسى ئەتىگەندە شەھەرگە كىرىش ئۈچۈن يولغا چىقىپ-تۇ. يول بويىدا بىر دېھقانغا ئۇچراپ قاپتۇ. قارىسا ئاپئاق ساقاللىق، ئۇزۇن ئاق كۆڭلەك كىيگەن بىر نۇرانە كىشى قوش ھەيدەپ يۈرگۈدەك، ئەمما بۇ تەرەپتىكى ئېتىزغا چىقىپ كەشىنى بىر قاقسا، ئۇ تەرەپتىكى ئېتىزغا چۈشۈپ يەنە بىر قېتىم قاقىدىكەن. بۇ ئىشتىن ھەيران قالغان سودىگەر بۇ دېھقانغا سالام بېرىپتۇ.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكوم ئاتا، — دەپتۇ سودىگەر، — سىلىدىن بىر ئىشنى سورىسام مېنى ئەپۇ قىلالىمۇ؟

— ئەلۋەتتە ئوغلۇم. بىز دېگەن بىرەر كىشىنى ئەپۇ قىلـ-مايدىغان كىم ئىدۇق. پەقەت بىر پاسىق بەندە. ئۇلۇغ ئاللا سىلىنى كەچۈرسۇن، گەپلىرى بولسا دەۋەرسىلە، قۇلۇقۇم سىلىدە، — دەپتۇ دېھقان.

— ماقۇل ئەمىسە مەن ئېيتاي، — دەپتۇ سودىگەر، — بىر ئىشقا ھەيران قالدىم. سىلى يەر ھەيدەۋېتىپ ماۋۇ ئېتىزغا چىقىپ كەشلىرىنى بىر قاقتىلا. ئاۋۇ ئېتىزغا چۈشۈپ كەشلـ-رىنى يەنە بىر قېتىم قاقتىلا. بۇنىڭ سەۋەبى نېمە؟

— بۇنىڭ سەۋەبى ناھايىتى ئاددىي، ماۋۇ ئېتىز، — دەپ دېھقان چوڭراق بىر ئېتىزنى كۆرسىتىپتۇ، — ۋەخپە يەر. ئاۋۇ ئېتىز، — دەپ كىچىكرەك بىر ئېتىزنى كۆرسىتىپتۇ، — شەخسىي يەر. ۋەخپە يەرنىڭ توپىسى شەخسىي يەرگە، شەخسىي يەرنىڭ توپىسى ۋەخپە يەرگە ئارىلىشىپ كەتمەسۇن ئۈچۈن كە-شىمنى ئۇ ياققا ئۆتۈپ بىر، بۇ ياققا ئۆتۈپ بىر قېتىم قېقىۋاتـ-

مەن، ـــ دەپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان سودىگەر دېھقانغا رەھمەت ئېيتىپ ئۆز يولىغا راۋان بولۇپتۇ. دەسلەپتە ئۇ دېھقاننى خىزىر بولسا، كېرەك دېگەن ئويغا كەپتۇ. تۇرۇپلا خوتۇنىنىڭ قىلغان ئىشلىرى ئېسىگە كېلىپ، بۇ خىيالىدىن يېنىۋاپتۇ ۋە ئوغرى بولسا، كېرەك دېگەن خىيالغا كەپتۇ. شەھەرگە كىرىپ بىر سارايغا چۈشۈپتۇ. ئوبدان ئورۇنلىشۋالغاندىن كېيىن كوچىغا چىقىپ تاماق يېيىش ئۈچۈن بىر ئاشخانىغا كىرىپتۇ. شۇ چاغدا كوچىدا جاكارچىنىڭ كاكىرىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ.

ـــ ئەيىۋەھەناس، ئاڭلىمىدىم دېمەڭلار. ئۇلۇغ پادىشاھىمىزنىڭ پەرمانى، تۇنۇگۈن كېچە پادىشاھنىڭ خەزىنىسىگە ئوغرى كىردى. كىمكى ئوغرىنى تۇتۇپ بەرسە پادىشاھىمىز پادىشاھلىقنىڭ يېرىمىنى شۇ كىشىگە بېرىدۇ...

ئەقىللىق سودىگەرنىڭ كۆز ئالدىغا يولدا ئۈچرىغان دېھقان كەپتۇ ۋە ئۇنى چوقۇم خەزىنىنى ئوغۇرلىغان ئوغرىنىڭ ئۆزى ياكى ھېچبولمىغاندا ئوغرىنىڭ شېرىكى بولسا كېرەك دېگەن خىيالغا كەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن سودىگەر جاكارچىنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ.

ـــ ئوغرىنى مەن بىلىمەن، ـــ دەپتۇ ئۇ. جاكارچى سودىگەرنى دەرھال ئوردىغا تەكلىپ قىلىپتۇ ۋە پادىشاھقا خەۋەر بېرىپتۇ. پادىشاھ سودىگەر بىلەن كۆرۈشۈپ ئۇنىڭ قانداق تەلەپى بارلىقىنى سوراپتۇ.

ـــ پادىشاھىئالەم ئوغرىنى تۇتۇش ئۈچۈن ماڭا ئەڭ خىلالىغان يۈز نەپەر لەشكەر بەرسىلە، يەنە ئوردىنىڭ جازالاش ھوقۇقىنى ۋە شاھلىق تەختىنى ئۈچ كۈن بەرسىلە، ـــ دەپتۇ. پادىشاھ سودىگەرنىڭ تەلىپىنى قاندۇرۇپتۇ. سودىگەر يېرىم كېچىدە يۈز نەپەر لەشكەر بىلەن بېرىپ ھېلىقى دېھقاننىڭ ئۆيىنى قورشۇۋاپتۇ. ئاقساقالنى باغلاپ ئېسىپ قاتتىق جازالاپتۇ. ئۇ-

غىر تەن جازاسىغا ئۇچرىغان دېھقان پادىشاھنىڭ خەزىنىسىنى ئۆزلىرىنىڭ ئوغرىلىغانلىقىنى ئىقرار قىلىپتۇ. چۈنكى، ئۇنىڭ بەش ئوغلى بولۇپ زامانىلاردىن بۇيان ئوغرىلىقىنى ئۆزلىرىگە كەسىپ قىلغانىكەن. لېكىن، ئۇلار زادىلا تۈتۈلماپتىكەن، بۇ قېتىم تۈتۈلۈپ قاپتۇ. سۈرۈشتۈرۈش جەريانىدا قېرىنىڭ ئوغۇللىرى بىلەن ئوغرىلىغان بايلىقلارنىڭ قازناقتا ئىكەنلىكى مەلۇم بوپتۇ. لەشكەرلەر قېرىنىڭ ئۆيىگە باستۇرۇپ كىرىپتۇ. لېكىن، ھېلىقى ئوغۇللار بەك قاۋۇل ئادەملەر ئىكەن. قاتتىق قارشىلىق كۆرسىتىپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ ئاخىر قولغا چۈشۈپ-تۇ. سودىگەر بارلىق يوقالغان مال ـ دۇنيانى ئاتلارغا ئارتىپ، ئاتا ـ بالا ئالتە نەپەر ئوغرىنى ئالدىغا سېلىپ ئۇچ كۈن دېگەندە ئوردىغا قايتىپتۇ. پادىشاھ بولسا، ئۇلارنى چوڭ ھەشەمەت بىلەن كۈتۈۋاپتۇ.

كەچتە پادىشاھ سودىگەرنى ئۆز ھۇزۇرىغا چاقىرىپ ئۇنىڭغا كاتتا زىياپەت بېرىپتۇ ۋە ئوغرىلارنى قانداق بىلىپ قالغانلىقىنى سۈرۈشتۈرۈپتۇ، سودىگەر ئۆزىنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن كەچۈر-مىشلىرىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ ۋە ئاخىردا:

ـــ خوتۇنۇمنىڭ قىلغان ساختىلىقى بىلەن نومۇسسىزلىقى مېنى ئۈيقۇدىن ئويغىتىپ دېھقاننىڭ قىلمۇاتقان ساختىپەزلىكە-نى كۆرۈۋېلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى، ـــ دەپتۇ.

پادىشاھ سودىگەرنىڭ ئەقىللىقلىقىغا قايىل بولۇپتۇ ۋە ئۆ-زىگە ۋەزىر قىلىۋاپتۇ. ھەر قانداق ئىشنى ئۇنىڭ مەسلىھەتسىز قىلمايدىكەن. ئارقىدىن پادىشاھنىڭ ناھايىتى گۈزەل بىر قىزى بار ئىكەن. ئۇنى سودىگەرگە بېرىپتۇ، دەپ ھېكايىسىنى تاماملاپ يەنە سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

ـــ شۇنىڭغا ئوخشاش بالام ئادەم دېگەن خام سۈت ئەمگەن نەرسە، خوتۇنۇڭ ئەقىللىق قىز بولسىمۇ، بۇ مەھەللىدە بەزى ئەسكى خوتۇنلارمۇ يوق ئەمەس. «ئۆرۈك ـ ئۆرۈكنى كۆرۈپ

ئالا بولىدۇ» دېگەندەك ئىش بولۇپ قالمىسىدى دەپ قورقمەن. شۇڭا هوشيار بولۇشۇڭ كېرەك.

ــ سەن ئۇنىڭدىن گۇمان قىلىۋاتامسەن ئانا؟ ــ دېدى ئوغلى.

ــ ياق ئوغلۇم. هازىرچە پەقەت كېلىنىمنىڭ ياخشى تەربىيىنى كۆرۈۋاتىمەن.

ــ ئۇنداق بولسا ئانا هەممىمىزنىڭ ئاستىرتىن كۆزىتىپ باقايلى، ــ دېدى ئوغلى ئانىسىنى بەزلەش ئۈچۈن، شۇنىڭدىن كېيىن ئانىسى ئوغلىغا كېلىنى توغرۇلۇق هېچنېمە دېمىدى ۋە كېلىنىنىڭ بىرەر يامان ئىشىنى هېس قىلمىدى.

هاشىخان ناهايىتى ئەقىللىق ۋە هايالىق قىز بولغاچقا هەر-گىز يالغۇز يېرىم بىر يەرگە بارمايتتى. مەھەللىدىكى يامان ئاتلىق ياكى شاللاق ئاياللار بىلەن زادىلا ئارىلاشمايتتى. بىرەرى بىرەر ئەخلاقسىز گەپلەرنى قىلسا دەرهال دەككىسىنى بېرىپ تويغۇزۇپ قويۇاتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارمۇ جىمىقىپ قالاتتى. چىدىيالمىغانلار «يۇزسىز» دەپ ئارقىدىن غوتۇلدايتتى. ئۇنىڭ بۇنداق پەزىلىتىدىن ئائىلىسىدىكىلەر سۆيۈنگەن بولسىمۇ، لې-كىن بەزى ئىچى تار ئادەملەر هەسەت قىلاتتى:

ــ گۇلدەك چىرايى بىلەن ئۆيدە ئولتۇرغىنى ئولتۇرغان گالۋاڭ سەھرالىقنىڭ. ئەر قارىسى كۆرمىگەن نېمىكەن. بولمى-سا ئۇ خالىسا هەر كۈنى مىڭىنى كۈلدۈرۈپ، مىڭنى يىغلىتا-لايتتى.

ــ تۈردى دېگەن سىم ساقالنىڭ نېمىسىگە كۆيۈپ قالدى-كىن بۇ گالۋاڭ؟!...

ــ ئۆلۈپ كېتىدىغان جاهاندا ئويناپ ـ كۈلۈۋالماي ئاغزى-نى تامشىپ يۇرگىنى يۇرگەن...

ــ قېرىغاندا پۇشايمان قىلسىمۇ ئۇنىڭغا كىم قارايتتى. «خوتۇن قېرىسا كىم ئالار» دېگەن گەپنى ئاڭلىماپتىكەن ئۇ

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكتى
www.uyghurkitap.com

لامزەللە. . .

ـــ يۇزۇڭگە قورۇق چۈشكەندە ساڭا كىم قارايتتى. . .

شۇنداق قىلىپ مەھەللىدىكى ھەسەتخورلارنىڭ ئاشۇ خىلدە-كى غەيۋەتلىرى دەسلەپتە بىر مەزگىل بازار تاپقان بولسىمۇ بارا-بارا بېسىقىپ قالدى. شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئائىلە يەنىمۇ خاتىر-جەملىككە چۆكتى. بۇگۈن بولسا ئۇ جەڭ مەيدانىغا ئېرى بىلەن بىللە بېرىشنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ. ئېرىنىڭ بىر جايدا خىيالغا غەرق بولۇپ قاققان قوزۇقتەك تۇرۇپ قالغىنىنى كۆرۈپ نۇقۇدى:

ـــ جاۋاب بەرمەملا؟ مېنى ھازىرغىچە چۈشىنەلمىدىلىمۇ يا؟

ـــ چۈشەندىم ئاپىسىقىم، چۈشەندىم، ـــ دەپ ئېرى ئالدى-رىغانلىقتىن قىلىدىغان گەپنى تاپالماي گاڭگىلاشتى، ـــ لېكىن سېنىڭ تەلىپىڭگە ئۆز بېشىمچە دەرھال جاۋاب بېرەلمەيمەن. مەن باشلىقلاردىن رۇخسەت ئالاي.

ـــ ئەگەردە باشلىقلار رۇخسەت بەرمىسە ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئۆزۈم كىرىمەن، بىزمۇ ئادەم، ئازاد بولۇشنى خالايمىز، ئەرلە-رىمىزگە يار ـ يۆلەك بولۇشنى خالايمىز، ئەركىن ياشاشنى خالايمىز دەيمەن، ـــ دېدى ھاشىخان.

ـــ ماقۇل، ماقۇل جېنىم خوتۇنۇم، ـــ دېدى تۇردى بەك-رى، ـــ بىراق ئۆي ـ جايىنى ئويدىكى نەرسىلەرنى قانداق قىلارمىز.

ـــ ۋاييەي «جان بولسا جاھان، ئاش بولسا قازان» دەپتە-كەن كونىلار، ـــ دېدى ھاشىخان، ـــ ئۆيىڭىزدە قانچىلىك دۇنياىڭىز بار ئىدى؟ سىز ئەشرەپلەردىن ئەمەسقۇ؟ ھەممىنى سىڭىللىرىڭىزغا ئۆتكۈزۈپ بېرىمىز. جەڭدە نۇسرەت تاپساق بىر نەرسە قىلىپ جان باقارمىز. شېھىت بولساق مەڭگۇ قايتىپ كەلمەيمىز.

ـــ ئۇنداق دېمە، ـــ دەپ ئېرى خوتۇنىنىڭ ئاغزىنى تۇتۇۋالدى، ـــ نېمانداق شۇم گەپ قىلىسەن؟

ـــ شۇم گەپ قىلمىدىم. «جاندىن كەچمىگۈچە جانانغا يەتـمەس» دېگەن گەپ بار، غازات يولىغا ماڭغان ئىكەنمىز، ئۆلۈمـنى ئويلىماي بولمايدۇ، جان خۇدانىڭ ئىلكىدە.

ئايالىنىڭ بۇ غەيرەتلىك سۆزلىرى تۇردى بەكرىنى ئىنتايىن قايىل قىلدى. ئاددىي بىر ئائىلە ئايالىنىڭ مۇنداق گەپلەرنى قىلىشى ئۇنىڭ غەيرەت شىجائىتى بىلەن ئەقىل ـ پاراسىتىنى تولۇق ئىسپاتلاپ تۇراتتى.

ـــ شۇكۇر، خۇدايىم ماڭا مۇشۇنداق بىر غەيرەتلىك خوتۇننى بېرىپسەن، ـــ دېدى تۇردى بەكـرى، ـــ ئەگەردە بـىر لۆم ـ لۆم لامزەللىنى بەرسەڭ قانداق قىلار ئىدىم.

ـــ بولدى، مېنى ماختاپ ئۇچۇرمىسىلا، ـــ دېدى هاشـخان كۇلۇپ، ـــ قېنى ئۆيگە مەرهەمەت.

ئۇلار شۇ كۇنى چۈشلۈك تاماق ۋاقتىدا ئەر ـ خوتۇن خېلى ئۇزاق تالاش ـ تارتىش قىلىشتى. چۈشتىن كېيىن تۇردى بەكرى ئۆز قىسمىغا قايتتى. ئىككىنچى كۇنى ئۇ ناهايىتى خۇشال هالدا ئۆيگە كىرىپ كەلدى. بۇ چاغدا هاشخان ئېرىنىڭ يۇغان كىيىملىرىنى قاتلاپ يولغا تەييارلىق قىلىۋاتاتتى.

ـــ مۇبارەك بولسۇن مېنىڭ ئاپىپقىم، ـــ دېدى تۇردى بەكرى ئىشىكتىن كىرىپلا، ـــ سەن ئەمدى ئۆي خوتۇنىدىن قوزغىلاڭچىلار قوشۇنىنىڭ بىر جەڭچىسى بولدۇڭ. قانداق بۇ خۇش خەۋەرمىكەن؟

ـــ رەهمەت، ـــ دەپ هاشخان ئېرىگە ئۆزىنى ئاتتى. ئۇنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ ئەركىلەپ تۇرۇپ، ـــ بۇ بەكلا ياخشى خەۋەر ئىكەن.

ـــ ئۇنداق بولسا سۆيۈنچىسىنى بېرەرسەن؟

ـــ ئەلۋەتتە، نېمىنى تەلەپ قىلسىلا شۇنى بېرىمەن.

ـــ بەرگۈسى بار ئادەم تەلەپ قىلمىسىمۇ بېرىدۇ، ـــ دېدى ئېرى كۇلۇپ تۇرۇپ.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب نەشرىياتى

ـــ مانا ئەمىسە، ـــ دەپ ھاشىخان ئېرىنى تېخىمۇ چىڭ قۇچاقلىدى ۋە چوكۇلدۇتۇپ بىر نەچچىنى سۆيدى. ئىككىسى قۇچاقلىشىپ تۇرۇپ قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى. ئۇلارنىڭ بۇ كۈلكىسى بەخت كۈلكىسى ئىدى. ئۇلارنىڭ كۈلكە ئاۋازى ئىشىك ئالدىدا دانلاپ يۇرگەن كەپتەرلەرنى ئۇركۈتۈۋەتتى.

* * *

ئۇلار بۇگۈن ئاخشام ئۆز ئۆيىدە ئاخىرقى كېچىنى ئۆتكۈزمەكتە ئىدى. لەززەتلىك مۇھەببەت ئۇلارنى مەست قىلىپ دۇنيانى ئۇنتۇلدۇرغانىدى. ئۇلار سۆيۈشۈپ قانمايتتى. ئۇلارنىڭ بۇ ھالىتى ئۇرۇشنى ئۇنتۇلدۇرغانىدى. لېكىن، مۇشۇ لەززەتلىك كېچە ئۇلارنىڭ ئۆز ئۆيىدە ئاخىرقى كېچە بولۇپ قېلىشىنى ئۇلار زادىلا خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار زادىلا بۇ ئۆيگە قايتمىدى. ھاشىخان ئېرىنىڭ بوينىدىن قۇچاقلاپ تۇرۇپ ئاستا ئاۋازدا قۇلىقىغا پىچىرلايتتى.

ـــ نېمىدېگەن لەززەتلىك كېچە ـ ھە؟ ! . . . بۇگۈن ئاخشام ئۆز ئۆيىمىزدە ئاخىرقى كېچە بولغاچقىمىكىن، شۇنداق بەك خۇش ياقتى. بەكمۇ راھەتلىنىپ كەتتىم. بۇنىڭدىن كېيىن مۇنداق كېچە بولامدۇ؟ ياكى يوقمۇ؟ بۇنىڭغا بىر نېمە دېمەك تەس، ـــ دېدى ھاشىخان. ئۇ بۇ سۆزلىرى بىلەن ئېرىدىن ۋە ئۇنىڭ ئۆزىگە بەرگەن مۇھەببەت لەززىتىدىن قانچىلىك رازى بولغانلىقىنى بىلدۈرۈۋاتاتتى.

ـــ يەنە ۋاقىت تاپمىز، ـــ دېدى تۇردى بەكرى خوتۇنىنى مەيدىسىگە بېسىپ تۇرۇپ، ـــ ئۇرۇشمۇ ئۆز يولى بىلەن، مۇھەببەتمۇ ئۆز يولى بىلەن بولىدۇ جېنىم، مۇنداق لەززەتلىك كېچىگە چوقۇم ۋاقىت چىقىرىمىز.

ئۇلار شۇنداق مۇھەببەت دەريالىغا غەرق بولۇپ تاڭ ئاتقۇزـ

دى، ھەم غۇسلى قىلىپ بامدات نامىزىنى ئوقۇۋېلىپلا يولغا چىقتى. بەلگىلەنگەن جاي «خەزىنە» ئىدى.

*　　*　　*

شۇ ۋەقەنىڭ بولۇپ ئۆتكىنىگە بىر نەچچە يىل بولۇپ قالـ دى. ھاشىخانمۇ ھەربىي تۈرمۈشقا خېلى كۆنۈكۈپ قالدى. بۇ قېتىمقى جەڭدە ئۇ قىسىمدىكى باشقا ئايالار بىلەن ئارقا سەپتە تۇرۇشقا زادىلا ئۇنىمىدى. ئۇ كۈچادا ھەربىي مەشىققە ئۆزلۈكـ دىن قاتنىشىپ خېلى چېنىقىپ قالغانىدى ۋە قورال تۇتۇشنى ئۆگەنگەن. ئۇنىڭغا ئۇلارنىڭ پولك كوماندىرى ئابدۇراخمان تۇەنجاڭ ئۆزىنىڭكىگە ئوخشاش بىر كونا روس مىلتىقى ۋە ھاشـ خان ئۆزى غەنىيمەت ئالغان ئاق بوز ئاتنى بەردى.

ـــ ھازىرچە مۇشۇ مىلتىقنى تۇتۇپ تۇرۇڭ. كېيىنچە بەـ رەر كارابىن مىلتىق قولغا چۈشسە چوقۇم سىزگە بېرىمەن. ئۇرۇش ۋاقتىدا قالايمىغان ھەرىكەت قىلماڭ، ـــ دېدى كوماـ ندىر تاپىلاپ، ـــ بولمىسا جېنىڭىزدىن ئايرىلىسىز.

بۇ قېتىمقى قارا يۇلغۇندا مافۇيۇەن قوشۇنى بىلەن بولغان جەڭدە ئۇ باشتىن ـ ئاياغ جەڭ مەيدانىدا بولدى. ئۇنىڭغا بېرىلـ گەن ئوق ناھايىتى ئاز ئىدى. ئۇمۇ ئوقنى ئاۋايلاپ جىددىي پەيتتە ئىشلەتتى. لېكىن، جەڭ ھالىقىلىق پەيتىگە كەلگەندە باي ئاخۇن سىجاڭغا ئوق تېگىپ، جەنۇبىي سەپ بۇزۇلۇپ كەتتى. غەلىبە كۆزگە كۆرۈنۈپ قالغان مۇشۇنداق ھالقىلىق پەيتتە مەغـ لۇبىيەت گىردابىغا بېرىپ قالغان مافۇيۇەن ئەسكەرلىرىگە جان كىرىپ ھۇجۇمغا ئۆتتى ۋە ئالدىغا ئۇچرىغانىنىڭ ھەممىسىنى ئوققا تۇتۇشقا، قىرىشقا، چاناشقا باشلىدى. قاچقان جەنۇبىي سەپتىكى باش ـ باشتاق جەڭچىلەر قىرىلىپ كەتتى. چېكىنىش بۇيرۇقى بېرىلدى. چېكىنىشكە كانايمۇ چېلىندى. چېكىنىش

ۋاقتىدا كېتىۋاتقان بايراقچىغا ئوق تەگدى. ئىككىلىنىپ تۇ-
رۇشقا ۋاقىت يوق ئىدى. ھاشىخان ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ
ئۆلگەن بايراقچىنىڭ قولىدىن بايراقنى ئېلىپ، يەنە سەكرەپ
ئاتقا مىنىپ يۈرۈپ كەتتى. سالى دورغا قوماندانلىقىدىكى قۇ-
مۇللۇق مەرگەنلەر تۆڭگانلارنى توسۇۋالغاچقا چېكىنىش ئوڭۇش-
لۇق بولدى.

* * *

بۈگۈن ھاۋا ئوچۇق. شەرقتىن كۈز شامىلى ئۇرۇپ تۇراتـ
تى. كۈزنىڭ ئاخىرقى ئاپتىپى ئۆزىنىڭ سېخىي نۇرلىرىنى يەر
يۈزىگە سېپىپ تۇرسىمۇ لېكىن ھاۋا خېلىلا سوۋۇپ قالغانىدى.
يەر يۈزىدىكى ئوت ـ چۆپلەر سارغىيىپ تەبىئەت ئۆزىنىڭ يازغا
خاس يېشىل مەخمەل تونىنى تاشلاپ، ئالتۇن رەڭ كىمخاب
تونىنى كىيگەنىدى. كۈز شامىلى دەل ـ دەرەخلەرنىڭ يۇپۇرماق-
لىرىنى ئۈچۈرۈپ ئازگاللارنى تولدۇرۇپ تۇراتتى. شىمالدىكى
تەڭرى تېغىنىڭ چوققىلىرىلا ئەمەس، يان باغرىلىرىمۇ قارغا
كۆمۈلگەنىدى. پۈتۈن ياز بويى كۆللەردە ماكان تۇتقان سۇ قۇش-
لىرى سەپ ـ سەپ بولۇپ، غاقىلدىشىپ جەنۇبقا توختىماي
ئۆتۈپ تۇراتتى. راستىنى ئېيتقاندا كېچىلىرى خېلىلا سوغۇق
ئىدى. بۇ قېتىمقى مەغلۇبىيەتتىن كېيىن قوشۇننى تەرتىپكە
سېلىش، ھەربىي تەلىم بېرىش ھەم ئوزۇق ـ تۇلۇك تەييارلاش
ئىشلىرى بىلەن ئالدىراش بولۇپ كەتكەن قوزغىلاڭ رەھبەرلىرى
خوجىنىياز ھاجىمنىڭ ھۇزۇرىدا ئىككى كۈندىن بۇيان يىغىلىپ
نېمىلەرنىدۇ مۇزاكىرە قىلىۋاتاتتى. بۈگۈن چۈشتە مىرزا ئۇ-
گۈن ئەۋەتكەن خەۋەرچى كېرىپ تۇردى بەكرىگە ھاجىمنىڭ
ھۇزۇرىغا بېرىشنى ئۇقتۇردى.

ئېرى كەتكەندىن كېيىن ھاشىخان قولىغا يامايدىغان بىر

دانه كۆڭلەكنى ئېلىپ، «قىزىڭنى كۆزنىڭ ئاپتىپىغا سال، كېلىنىڭنى ئەتىيازنىڭ» دەپتىكەن كونىلار دېگەن خىيالنى قىلىپ، كېلەر يىلى كۆزگىچە كىم بار؟ كىم يوق؟ دەپ ئويلاپ ئاپتاپ ئوبدان تېگىپ تۇرىدىغان بىر دومچەكنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ كۆڭلەكنى ياماشقا باشلىدى. ئۇنىڭدىن يېگىرمە مېتىر نېرىدا بەش ـ ئالتە نەپەر يېگىت تاماكا چېكىشىپ پەس ئاۋازدا پاراڭ سېلىشىپ ئولتۇراتتى. بەزىلەر يانپاشلاپ جەينىكىگە تايىنىپ ياتاتتى. ئەمما، ھەممىسىنىڭ كۆزى ھاشخاندا ئىدى. بۇ چاغلاردا ھاشخان تولۇپ راسا ۋايىغا يەتكەن تەڭداشسىز بىر گۈزەل ئىدى.

ـــ توۋا دەيمەن بۇ خوتۇننى، ـــ دېدى پاكار بويلۇق بىر يېگىت، ـــ ئادەمگە بىرەر ئېغىزمۇ چىرايلىق گەپ قىلىپ قويمايدۇ. سۆيۈپ قويۇشقۇ يوق گەپ.

ـــ سۆيۈش دەۋاتىسەنغۇ توختى؟ ـــ دېدى شاپ بۇرۇت بىرسى ئاچچىق تاماكىسىنى شوراپ تۇرۇپ، ـــ كۈلۈپ قويسەمۇ مەيلىتى.

ـــ ئۇنىڭغا ھېلىقى سىم ساقال ئېرى بولسىلا بولىدىكەن. توۋا بۇنداق خوتۇننى زادىلا كۆرمىگەن. مەن كۆچادا كۆپ قېتىم ئۇرۇنۇپ باقتىم، ـــ دېدى چوقۇر بىر يېگىت، ـــ لېكىن تاش چىشلىۋالغاندەك گەپ قىلغىلى ئۇنمىدى.

ـــ ئەخمەق، ـــ دېدى شاپ بۇرۇت، ـــ ئۇ ئاسماندىكى ئايدەك ۋىلىلداپ تۇرسا سەندەك سەگەز يۈزلۈكتىن قورقماي گەپ قىلاتتىمۇ؟

ـــ ھاھ، ھاھ، ھاھ، ـــ دەپ ھەممەيلەن كۈلۈشتى.

ـــ مەنغۇ سەگەز يۈزلۈك. سەن بەڭگىچۇ؟ سەنمۇ ئېغىز ئاچقۇزالماپسەنغۇ؟ سېنىڭ نەشە پۇراپ يېنىڭدىن ئۆتكىلى بولمىغاچقا ئۇ يۈزىنى يۆگىۋالغان ـ دە؟! . . . ھا. . . ھا. . . ھا. . .

ئۇلارنىڭ كۇلكىسىدىن يېقىنلا يەردە مۇنچىۋالا كۆپ ئادەم-نىڭ بۇ يەرگە كېلىپ ئۆزلىرىنىڭ تىنچلىقىنى بۇزغانلىقى ئۇ-چۇن زارلىنىپ سايراۋاتقان بوز تورغاي پۇرىرىدە ئۇچۇپ كەتتى.

— مەن ئېغىز ئاچقۇزدۇم، — دېدى شاپ بۇرۇت.

— قاچان؟ — دېدى چوقۇر يىگىت، — قايەردە؟

— كۆچادا

— نېمە دېدى؟

— نېمە دېسە سېنىڭ كارىڭ نېمە؟ — دەپ گۇلەيدى شاپ بۇرۇت.

— سەن يالغان ئېيتتىڭ. ساڭا ئوخشاش بەڭگىلەر ھەر-گىز راست گەپ قىلمايدۇ، — دەپ چوقۇر يىگىت ئۇنى مەس-خىرە قىلىشقا باشلىدى. باشقىلار بونىڭغا ئولاشتى.

— سەن يالغانچى. . .

— سەن ماختانچاق. . .

— سەن پوچى. . .

— توختاڭلار ئاغىنىلەر مەن راست گەپنى قىلمۇاتىمەن، — دېدى شاپ بۇرۇت، — لېكىن، مەن دېمەكچى بولغان گەپ بىز ئۇچۇن خۇش خەۋەر ئەمەس.

— زادى نېمە گەپ ئۆزى، دەۋەرمەمسەن؟ — دېدى چو-قۇر يىگىت ئۇنى قىستاپ.

— بىر كۇنى كۆچادا ئۇ ماڭا كوچىدا ئۇچراپ قالدى. مەن ئۇنىڭغا چاقچاق قىلدىم. ئۇ دەرھال قاپىقىنى تۇرۇپ: «بىز بۇ يەرگە زىنا قىلىش ئۇچۇن ئەمەس، زۇلۇمغا قارشى ئۇرۇش قىلىشقا كەلگەن. قاچان ئۆلۇشىمىزنى بىلمەيمىز، مەن بۇ دۇنـ-ياغا پاك كەلدىم، پاكلىقىمچە كېتىمەن. ھەممەيلەننىڭ قولىدا قورال بار، ئەگەردە ئۆزۇڭلارنى تۇتۇۋالالمىساڭلا ئۆلۇم جىدىلى چىقىدۇ، ماڭا بىر ئەر يېتىدۇ. ئىككىنچى كۆزۇمگە كۆرۇنگۇچى بولماڭلا، بولمىسا. . .» دەپ توختاپ قالدى، — دېدى شاپ

بۇرۇت.

ـــ توۋا، ـــ دېدى شۇ چاغقىچە گەپكە ئارىلاشماي مۇگدەپ ئولتۇرغان قازانچىلىق يىگىت يۇسۇپ، ـــ راستتىنلا پەرىشتىدەك خوتۇن ـ دە، بۇ. ئۇ يولغا چىققان كۈندىن بۇيان بەش ۋاخ نامازنى قازا قىلماي ئوقۇپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ كۆزىگە كىرىشۋالماڭلار ئۇكىلىرىم.

ـــ تازا لۆم ـ لۆم نېمىلەر ئىكەنسىلەر. ئوغۇل بالىدەك گەپ قىلىڭلار ئاغىنىلەر، ـــ دېدى كۇچالىق مۇھەممەت توختى دېگەن ئېگىز بويلۇق قاۋۇل يىگىت، ـــ ئۇ سىلەرگە پوپوزا قىلسا شۇنىڭدىن قورقۇپ كەتتىڭلارمۇ؟ ئۇ دېگەن خوتۇن كىشىنىڭ نازلىنىشى. بىز دېگەن ئۇنداقلارنى جىق كۆرۈپ قانچىسىنى پەخشە قىلىۋەتكەن.

ـــ هاي، هاي زەي سالماي پو ئاتمىغىنا ئۇكام، ـــ دېدى يۇسۇپ، ـــ ئاغزىڭ مايماق بولۇپ قالمىسۇن. بۇ كۇچادا سەن كۆرگەن سوقۇۋۇقتىكى خوتۇنلاردىن ئەمەس جۇمۇ.

ـــ پو ئاتما دېدىڭما؟ ـــ دېدى مۇھەممەت توختى، ـــ سېنىڭ شۇنداق دېگىنىڭگە هازىرلا ئۇنى ئېغىز ئاچقۇزۇپ ئىندەككە كەلتۇرمەيدىغان بولسام ئوغۇل بالا ئەمەسمەن.

ئۇ شۇنداق دېگىنىچە يۇگۇرۇپ نېرىسىغا كەتتى ۋە هايال بولمايلا بىر دانە قوغۇننى كۆتۇرۇپ كەلدى. بۇ قوغۇننى تۇنۇگۈن جاملىق دېھقانلار سوۋغا قىلىپ ئەكەلگەنىدى. نېرىسىدا يىڭنە ئىشى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان هاشىخان يىگىتلەرنىڭ ئۆزى ئۇستىدە گەپ تالىشىۋاتقانلىقىنى سېزىپ تۇراتتى. چۇنكى، بىز خەقنىڭ تۆت ـ بەشى بىر يەردە بولسا كۆپ هاللاردا گەپلىرى ئۆزلىرىمۇ سەزمىگەن هالدا ئايالار ئۇستىگە مەركەزلىشىپ قالىدىغانلىقىنى ئاڭلىغانىدى. بۇلار بولسا راسا قىران يىگىتلەر بولۇپ ئۇلارنىڭ كۆزىگە خوتۇن كىشى گۇل كۆرۈنىدىغان چاغلار ئىدى. شۇڭا، هاشىخان يەردىن بېشىنى كۆتۇرمەيتتى. بولۇپمۇ

بۇ يەردە بىر نەچچە مىڭ ئەر كىشىنىڭ كۆزى بىرنەچچە ئايالغا تىكىلىپ تۇراتتى. شۇڭا، هاشىخاندەك گۈزەل ئايالغا قارىپ ئۇلار كالپۇكلىرىنى يالماسلىقى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. هاشىم خانمۇ ياماقنى تۇگىتىپ بۇ يەردىن كېتىشكە ئالدىراۋاتاتتى. لېكىن، هاشىخانغا ئۆزى ياماق ياماۋاتقان يىگىنە ئۆزىنىڭ يۈزىگە سانچىلغاندەك بىلىنىپ ئىشى ئاۋۇمايۋاتاتتى. ياماق تۇگەشكە ئازلا قالدى. شۇ چاغدا هېلىقى كۇچالىق جەڭچى مۇھەممەت توختى بىر دانە قوغۇننى كۆتۈرۈپ كېلىپ هاشىخاننىڭ ئالدىغا قويدى ۋە باشقىلارنى چاقىردى:

ـــ كېلىڭلا ئاغىنىلەر قوغۇن يەيمىز، ـــ دەپ بەلۈبغىدەكى غىلاپتىن سەدەپ ساپلىق كۇچا پىچىقىنى ئېلىپ «شارت» قىلىپ قوغۇننىڭ بۇرنىدىن ئالىقانچىلىكىنى كېسىۋەتتى. ئۇنىڭغىچە باشقىلارمۇ يېتىپ كېلىشتى. هاشىخان مۇھەممەت توختىنىڭ قوغۇننى تەتۈرسىگە بۇرنىدىن كەسكەنلىكىنى كۆرۈپ ئۆزىمۇ سەزمىگەن هالدا:

ـــ ۋىيەي ماۋۇ ئادەمنىڭ قوغۇنىنى باشقىچىلا كېسىدىكىنا... ـــ دېدى.

ـــ چىرايلىق خېنىم، ـــ دېدى مۇھەممەت مەغرۇرلانغان هالدا، بىزنىڭ قوغۇن كېسىشىمىزلا ئەمەس، باشقا ئىشلىرىمىزمۇ باشقىچىلا.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ هاشىخاننىڭ يۈزلىرى ئوت بولۇپ يېنىدى. ئۇ بۇ هاياسىزدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن ئورنىدىن تۇرغىنىدى. مۇھەممەت بىر تىلىم قوغۇننى تەڭلەپ هاشىخاننىڭ ئالدىنى توستى:

ـــ بىزنىڭ قوغۇندىن بىر تىلىم يەپ باقسىلا، چوقۇم تاماقلىرىنى تامشىپ قالىلا، ئۇمىدلىرىنى ئۈزەلمەيلا خېنىم...

ـــ ئاغزىڭنى يۇم هاياسىز مۇتىھەم. سەن بۇ گەپلىرىڭنى كۆكچى مەھەللىسى بىلەن سوقۇشۇقتىكى جالاپلارغا دەپ بەر.

هۆژ ئۆزىنى بىلمەيدىغان رەسۋا. بۇنىڭدىن كېيىن يەنە شۇنداق ناشايان گەپلەرنى قىلىدىغان بولۇشساڭ، سەنلەرنى ئېتىۋېتىپ هاجى ئاتامنىڭ ئالدىغا ئۆزۈم بارىمەن، ــ دەپ ئۇ تۇنۇگۈن نەمەت خەلپەت ئەۋەتىپ بەرگەن بىلىدىكى تاپانچىنى تۇتتى. هاشىخاننىڭ تاپانچىنى تۇتقانلىقىنى كۆرۈپ مۇھەممەتنىڭ رەڭگى ئۆلۈكتەك بولۇپ كەتتى. هاشىخان بولسا خۇددى يەرنى تېشىۋېتىدىغاندەك ئاچچىقى بىلەن دەسسەپ نېرىسىدىكى چېدىرغا كىرىپ كەتتى ۋە مۇھەممەتنىڭ قىلغان هاياسىز گەپلىرىدىن خورلۇق هېس قىلىپ هۆركىرەپ يىغلىۋەتتى.

ــ مەن دېمىدىمۇ؟ مەن دېمىدىمۇ؟ ــ دېدى قازانچىلىق يۇسۇپ، ــ سەن گالۋاڭ «گەپنى قىل سىغار يەرگە، سۇنى سەپ سىكىر يەرگە» دېگەن تەمسىلنى ئاڭلىمىغانمۇ؟ قىل قالدىڭ ئۆلگىلى. ئۇ سېنى ئېتىۋەتكەن بولسا ئۇنىڭغا هەرگىز گۇناه كەلمەيتتى، خوپ بولدى. بۇنىڭدىن كېيىن ئاغزىڭنى يىغىپ يۇرۇش، بولمىسا مېڭەڭنىڭ قېتىقى چىقىپ كەتمىسۇن يەنە...

ــ مەن بۇنداق بولۇشنى زادىلا ئويلىماپتىمەن، ــ دېدى مۇھەممەت توختى ــ هەقىقەتەن سەت بولدى. راستتىنلا بۇ پەرىشتە ئىكەن.

ــ ئۇ ئېرىگە دەپ سالمىسۇن، بېرىپ كەچۈرۈم سورا، ــ دېدى يۇسۇپ.

ــ ياقەي ئەر كىشى دېگەن خوتۇن كىشىدىن كەچۈرۈم سورامدۇ؟ قويغىنا بۇنداق قاملاشمىغان گېپىڭنى، ــ دېدى مۇھەممەت توختى.

ــ سەن هارامزەدە گۇناهنى ئۆزۈڭ قىلىپ، ئىزا تارتماي قايسى يۈزۈڭ بىلەن «خوتۇن كىشىدىن كەچۈرۈم سورامدۇ؟» دەۋاتىسەن؟ ئەگەردە ئۇ ئېرىگە بۇگۈنكى ئىشنى ئېيتىپ قويسا، سېنىڭ ئاقىۋىتىڭ نېمە بولىدۇ بىلەمسەن؟ تۇردى بەكرى كەڭ قورساق، مەرد ئادەم بولسىمۇ ئاچچىقى كەلگەندە خۇددى يولۋاسقا

ئوخشايدۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ دېگەن باشلىق. ئۇ سەندەك ئادەمنى بىر مۇشت بىلەن ئۇ دۇنياغا ئۆزىتىدۇ. بىز خەق باشقا ئىشتا بىراۋغا يول قويساقمۇ خوتۇن ئىشىدا ئەسلا يول قويمايمىز. سەن خەقنىڭ خوتۇنىغا ئۆزۈڭ چالما ئاتتىڭ. پالان - پۆكۈن دەپ تىلىڭنى چاينىماشقا نېمە هەددىڭ؟ ئەمدى كەچۈرۈم سورىمىساڭ ئىش يوغىناپ كېتىشى مۇمكىن. ئۇنىڭ نەسىھەتلىرىنى ئاڭلاپ مۇھەممەت ئويلىنىپ قالدى. باشقىلارمۇ ئۇنى كەچۈرۈم سوراشقا دەۋەت قىلدى. ئاخىر ئۇ كەچۈرۈم سوراشقا ماقۇل بولدى. ئۇ بارغاندا هاشىخان ئېسەدەپ يىغلاۋاتاتتى.

ـــ سىڭلىم هاشىخان مېنى كەچۈرۈڭ. مەن قاملاشمىغان گەپ قىلىپ قويۇپتىمەن، ـــ دېدى مۇھەممەت گاچىلىشىپ. لېكىن، هاشىخاندىن جاۋاب بولمىدى.

ـــ سىڭلىم هاشىخان، ـــ دېدى يۇسۇپ، ـــ مەن بۇ كۇچالىق خومسىنى راسا تىللىدىم. بۇنىڭدىن كېيىن سىزگە گەپ قىلماسلىققا ۋەدە قىلدى. بۇگۈنكى ئىشنى كۆڭلىڭىزدىن چىقىرىۋېتىڭ، ئېرىڭىز ئاڭلاپ قالمىسۇن.

ـــ بولىدى، بۇ يەردىن كېتىڭلار. مېنى ئارامىمدا قوي - يۇڭلار، ـــ دېدى هاشىخان. بۇ گەپنى ئاڭلاپ هەممەيلەن «شۇكۇر» دېيىشىپ ياندى. شۇ ۋەقەدىن كېيىن هېچقانداق ئادەم هاشىخانغا چاقچاق قىلىشقا پېتىنالمىدى. هەممەيلەن ئۇنىڭغا خۇددى پەرىشتىگە قارىغاندەك قارايدىغان بولدى. هاشىخان بۇ ئىشنى زادىلا تىنمىدى. لېكىن، ئۇزاق كۈنلەردىن كېيىن تۇردى بۇ بەكرى بۇ ئىشنى باشقىلاردىن ئاڭلىدى ۋە خوتۇنىدىن پەخىرلەندى. ئۇ يىگىتلەر پات - پات بۇ پەرىشتىنى ئەسلەپ ئۇنىڭ پاك تەبىئىتى بىلەن ئايەك جامالىنى تەرىپلىشىپ، تۇردى بەكرىگە هەۋەس قىلىپ، خۇدادىن ئۆزلىرىگىمۇ شۇنداق بەخت ئاتا قىلىشنى تىلەشتى.

ئون ئىككىنچى باب

تارىم بويىدا

چۈھ ئېشىكىم - قارا بەكىر، يورغىلا،
مېنى ئاپارغىن مەنزىلگە، خەتەرناك.
چۈشىگىدە يېتىپ ئۆلگەن ئادەم جىق،
چۆلدە پەقەت، بولالايدۇ مەرد ھالاك.

—— «چىڭگىزخان» رومانىدىن

ھاشىخاننى يىگىتلەر خاپا قىلغان نويابىر ئېيىنىڭ ئاشۇ كۈنى خوجىنىياز ھاجىمنىڭ ھۈزۈرىدا چاقىلىقنىڭ ۋاقتىلىق بولسىمۇ تارىخىي تەقدىرى ھەل قىلىندى.

چۈنكى ئابدۇكېرىم ئەلەم كۈچادا موسولىنىنى تېپىپ بىر نەچچە قېتىم ھال ئېيتقان ھەم كامال دامۇللا ئۇستىدىن شىكايەت قىلىپ چاقىلىقنى ساقلاش ئۈچۈن ئادەم قوشۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلغانىدى:

— مېنى ئۆزلىرى كۆرسىتىپ قوزغىلاڭچىلارغا باش قىلغان، قانداقلا بولسۇن جىن شۇرىن ئەسكەرلىرىدىن چاقىلىقنى تازىلىدۇق. قوزغىلاڭ ئوڭۇشلۇق بولغانىدى. بىزنىڭ يالۇۇرۇشلىرىمىزغا ئۇنىماي كامال دامۇللا باستۇرۇپ كېلىپ مۇسۇلمان مۇسۇلمانىنىڭ قېنىنى تۆكتى، — دېدى ئۇ موسولىنىغا

يىغلامسىراپ، ـــ شۇڭا بىز كۆپ قان تۆكۈلۈشنىڭ ئالدىنى ئېلىپ يۈرتنى تاشلاپ بېرىپ قېچىپ چىقتۇق. بىر نەچچە ئايدىن بۇيان ئادەملىرىم ھەر يەر، ھەر يەردە سەرسان بولۇپ يۈرۈۋاتىدۇ. ماڭا ھاجىم ئادەم قوشۇپ بەرسە يۈرتۇمنى ساقلىسام...

موسولباي ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ تەلىپىنى ئىنىسى مەھمۇت مۇھىتى ئارقىلىق خوجىنىياز ھاجىمغا يەتكۈزگەن بولسىمۇ، بۇ ئىشنى بىر تەرەپ قىلىشقا قوزغىلاڭ رەھبەرلىرىنىڭ چولىسى تەگمىگەنىدى. بۇ قېتىم تۆڭگانلارنىڭ باستۇرۇپ كېلىشى قوزغىلاڭچىلار ئۈچۈن «چاقا ئۈستىگە كۆيدۈرگە چىققاندەك» بىر ئىش بولدى. شۇنداقلا بۇ قېتىمقى جەڭدە مەغلۇپ بولۇش ۋە قىشنىڭ قىستاپ كېلىشى بىلەن ئادەمنىڭ كۆپلۈكى تەمىنلەش جەھەتتىكى يېتىشسىزلىكنى تېخىمۇ كۈچەيتىۋەتتى. شۇڭا، قوزغىلاڭ رەھبەرلىرى ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ تەلىپىنى ئويلىشىشقا مەجبۇر بولدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە مافۇيۇەن كۈنلەردىن بىر كۈن مەغلۇبىيەتكە ئۇچرىسا ئۇلارنىڭ چىڭخەيگە قېچىپ ئۆتىدىغان يولى چاقلىق ئىدى. ئۇ چاغدا «ئېشەككە كۈچۈك يەتمىسە ئۇر توقۇمىغا» دېگەندەك، ئۇلار مەغلۇبىيەت قىساسىنى چاقلىق خەلقىدىن ئېلىشى، يۈرتنى بۇلاپ ـ تالاپ، خەلقنى قىرىپ تاشلىشى چوقۇم ئىدى. شۇڭا، ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ تەلىپىنى قاندۇرۇپ، چاقلىقنى خوجىنىياز ھاجىم رەھبەرلىكىدىكى قوزغىلاڭچى قوشۇننىڭ ھىمايىسىگە ئېلىشنى قارار قىلدى، مۇشۇ ئىش تۈپەيلى ھاشىخان ياماق يامۇپ ئولتۇرغان ئاشۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن بىر مۇنچە تەجرىبىلىك، جەڭلەردە خىزمەت كۆرسەتكەن باتۇر كوماندىرلار قوزغىلاڭچىلار باش شتابىغا چاقىرىلغانىدى. شۇلارنىڭ بىرسى باشئەگمىدە دۇشمەنلەرنىڭ راسا ئەدىپىنى بەرگەن ھاشىخانىنىڭ ئېرى كورلا قازانچىلىق تۇردى بەكرى ئىدى.

*　　*　　*

بۇيرۇقنا بىنائەن تۇردى بەكرى خوجىنىياز ھاجىم تۇرۇۋاتقان چېدىرنىڭ ئالدىغا باردى. لېكىن، كىشىلەرنىڭ ھاجىمنىڭ چېدىرىغا يانداش تىكىلگەن باش شتابتا پاراڭ سېلىشىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ شۇ يەرگە كىردى. بۇ يەردە چوڭلاردىن سالى دورغا بىلەن نەمەت خەلپەت بارئىدى. بۇ چاغدا خوجىنىياز ھاجىم بىلەم مەھمۇت سىجاڭ ئاقسۇ شەھەر خەلقى ئۈچۈن ئىئانىنى تاپشۇرۇۋېلىشقا كەتكەنىدى. خەۋەرچىنىڭ ئېيتىشىغا قارىغاندا ئاقسۇ كونا شەھەر خەلقىنىڭ ۋەكىللىرى يىگىرمە نەچچە ھارۋىدا ئۇن، گۈرۈچ، ياغ، نان ـ توقاچ، كىيىم ـ كېچەك، بىر نەچچە يۈز قوي ـ كالا بىرەر مىڭ پارچە كىگىز، ئۆتۈك قاتارلىق نەرسىلەرنى ئېلىپ كەلگەنىدى. شۇڭا، يېغىننى قوزغىلاڭچىلار شتابىنىڭ باشلىقى نەمەت خەلپەت ئاچتى. بۇ يەرگە يىغىلغانلارنىڭ ھەممىسى نامى خېلى تونۇشلۇق، قىسمدا كۆپچىلىك ھۆرمەت قىلىدىغان ئۆزلىرىنىڭ باتۇرلۇقى، ئەقىل ـ پاراسىتى بىلەن ئومۇمنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشكەن كىشىلەر ئىدى. ئۇلار بۇنىڭدىن بۇرۇن قوزغىلاڭ رەھبەرلىرىنىڭ بۇيرۇقلىرىنى قانائەت قىلغۇدەك ئورۇنلاپ كەلگەن. مانا بۇگۈن ئۇلار يەنە باش شتابقا يىغىلىپ يېڭى ۋەزىپىنى كۈتمەكتە ئىدى. لېكىن، بۇ گۈنكى ۋەزىپە ئۆتكەنكى ھەرقانداق ۋەزىپىگە ئوخشىمايتتى. شۇڭا، نەمەت خەلپەت شتابنىڭ بۇيرۇقىنى ئالدىرىماي يەتكۈزۈشكە باشلىدى. كىمنىڭ ئىسمى چىقسا شۇ كىشى ئورنىدىن تۇرۇپ ۋەزىپىنى قوبۇل قىلدى:

ـــ كۆپچىلىك بۇگۈن غازى ئاتىمىز خوجىنىياز ھاجىم بىلەن باش قوماندانىمىز مەھمۇت سىجاڭ ئاقسۇ خەلقىنىڭ ۋە-

كىللىرى بىلەن كۆرۈشكىلى كەتكەچكە شتابنىڭ نۆۋەتتىكى قارار-
رىنى مېنى يەتكۈزۈشكە بۇيرۇدى، ـــ دېدى نەمەت خەلپەت ۋە
سالى دورغىغا «شۇنداق ئەمەسمۇ؟» دېگەندەك قىلىپ كۆزىنى
قىسىپ قويدى.

ـــ شۇنداق، ـــ دېدى سالى دورغا ھاجىم بىلەن مەھمۇت
سىجاڭ خەلپىتىنى ئۆزىگە ۋەكىل قىلدى.

ـــ ھازىر قىش كېلىپ قالدى. سوغۇق قىستاپ كەلمەك-
تە. ئادەم كۆپ، بىزنىڭ مەخسۇس تەمىنات بازىمىز يوق. خەلق
بەرگەن يارەمگە تايىنىپ ئۇرۇش قىلىۋاتىمىز. ئۇنىڭ ئۈستىگە
ماجۇڭيىڭدىن ئىبارەت بۇ مەلئۇنلار كېلىپ، بىزگە باش ئاغ-
رىقىسى پەيدا قىلدى، ـــ دەپ نەمەت خەلپەت چۈشەندۈرۈشكە
باشلىدى، ـــ مۇبادا ئۇلار ئۇرۇشتا يېڭىلىپ، چېڭخەيگە قاچ-
ماقچى بولسا، ئۇلارنىڭ ئەلپازى ھەربىرلىرىگە مەلۇم. ئالدىغا
ئۇچرىغانىنى بۇلاپ، ئۆلتۈرۈپ مېڭىشى چوقۇم، شۇنداق يەرلەر-
نىڭ بىرى چاقلىق. موسولبايىنىڭ ئىيتىشچە ئۇ يەردە ئادەم
ئاز ئىكەن ھەم تۈڭگانلار ئۇچۇن ئاخىرقى بېكەتكەن. شۇڭا،
شتاب چاقلىقنى ئۆز ھىمايىسىگە ئېلىشنى قارار قىلدى ۋە بۇ
ۋەزىپىنى ئورۇنلاشقا تۆۋەندىكى كىشىلەرنى تەيىنلىدى. ئۇ يا-
چۇقىدىن بىر ژاراق قەغەزنى ئېلىپ ئوقۇشقا باشلىدى.

بىرىنچى، ناھىيىنىڭ ھاكىملىقىغا گاجىت بەكرى تەيىنلە-
دى. ھەممە ئادەم سالى دورغىنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئېگىز
بويلۇق، قاڭشالىق ئادەمگە قارىدى. بۇ كىشى لۇكچۇنلۇك بو-
لۇپ، خېلى ئۇقۇمۇشلۇق، خەنزۇچىنىمۇ بىلىدىغان كىشى.

ئىككىنچى، ناھىيىنىڭ مۇئاۋىن ھاكىملىقىغا، قوراللىق
قىسمىنىڭ كوماندىرلىقىغا يېڭجاڭلىق مەنسەپ بىلەن تۇردى
بەكرى تەيىنلەندى. بۇ كىشى كورلا قازانچىلىق بولۇپ، جەڭ-
لەردە ئالاھىدە خىزمەت كۆرسەتكەن.

ئۇچىنچى، قوشۇننىڭ مۇئاۋىن كوماندىرلىقىغا يېڭجاڭلىق

مەنسەپ بىلەن ئابدۇكېرىم ئەلەم تەينىلەندى. بۇ كىشى چاقىلىق-تىن كەلگەن ئولىما ۋە چاقىلىق قوزغىلاڭچىلىرىنىڭ باشلىقى بولۇپ، شەرىئەت ھۆكمىنى ئىجرا قىلىشتا ئەلەملىك ۋەزىپىسى-نىمۇ ئۆتەيدۇ. ھەممە ئادەم بېشىغا يوغان سەللە ئوراپ بۇلۇڭدا ئولتۇرغان بىر كۆزى قىسماق ئادەمگە قارىدى. لېكىن، ئۇنىڭ كۆرۈنۈشىدىن بىر خىل نارازىلىق چىقىپ تۇراتتى.

تۆتىنچى، چاقىلىققا بارىدىغان قوشۇن تۆۋەندىكى كىشىلەر-نىڭ قول ئاستىدىكى جەڭچىلەردىن تەشكىل تاپىدۇ.

ئايۇپ فۇگۇەن شتاب باشلىقى بولىدۇ. ئۇنىڭ قول ئاستى-دىكى جەڭچىلەر مەخسۇس مۇھاپىزەتچى قىسىم بولدى. (بۇ كىشى قۇمۇللۇق بولۇپ ناھايىتى قەيسەر، باتۇر، تەجرىبىلىك قوزغىلاڭچى، ئىككى يىلدىن بۇيان كۆپ جەڭلەرنى باشتىن كە-چۈرگەن)

بۇنىڭدىن باشقا ھوشۇر لەنجاڭ، بۇ كىشى كورلىلىق، ئىبرا-ھىم لەنجاڭ، بۇ كىشى ياڭخىيلىق، يەنە ئىبراھىم لەنجاڭ (ياخاڭ)، بۇ كىشى ئەسلى تۈرپانلىق بولۇپ، ھازىر چاقىلىق-تىن كەلگەن، بۇنىڭدىن باشقا يەنە چاقىلىقتا ئابدۇكېرىم ئەلەم بىلەن ئېزىز ھاجىمنىڭ ئوچ - تۆت يۈز ئادىمى بار ئىكەن. شۇنداق قىلىپ مىڭدىن ئارتۇق ئادەم بولدى. شۇڭا، ۋەزىپە مۇشكۈل بولسىمۇ بىر ياقىدىن باش، بىر يەڭدىن قول چىقە-رىپ، بار مەسلىھەت ئىش قىلىپ، ئىتتىپاقلىقنى ساقلىشىڭ-لارنى ئۈمىد قىلىمىز. بۇنىڭ ئۈچۈن بارغاندىن كېيىن بىر شتاب تەشكىل قىلىپ ئىشلارنى ئاۋۋال مۇزاكىرە قىلىپ، پىكىر بىرلىككە كەلگەندىن كېيىن ئىجرا قىلىشقىلار كېرەك. بۇ ھاجىمنىڭ ھەممەيلەندىن كۈتىدىغان ئۈمىدى.

ـــ ئىتتىپاقلىق ھەممىدىن ئەلا، ـــ دېدى شۇ چاغقىچە جىم ئولتۇرغان سالى دورغا، ـــ سەن ئۇ يەرلىك، مەن بۇ يەرلىك دېيىشمەيلى، باشباشتاقلىق قىلمايلى، بولمىسا قىلغان

ئەجرىمىز بىلەن تۆكۈلگەن قانلار بىكارغا كېتمىدۇ.

ـــ قاچان يولغا چىقىمىز؟ ـــ دېدى سالى دورغىنىڭ سۆزى تۈگىگەندىن كېيىن گاجىت بەكرى.

ـــ ئۇچ كۈندىن كېيىن، ـــ دېدى نەمەت خەلپەت، ـــ ئۇنىڭغىچە ئوبدان تەييارلىق قىلىڭلار. كەم نەرسە بولسا شتابقا مەلۇم قىلىپ تولۇقلىۋېلىڭلار.

ـــ ئاخۇنۇم نەچچە كۈندە بارارمىز؟ ـــ دېدى هوشۇر لەنجاڭ.

ـــ ئوبدان ماڭساق ئون بەش كۈندە بارارمىز، ـــ دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەم.

ـــ راستلا ئۇزاق يەر ئىكەن. ـــ دېيىشتى هەممەيلەن.

ـــ باشقا گەپ بولمىسا تەييارلىق قىلىڭلار. ئەمما، مەخپىيەتلىكنى قەتئىي ساقلاڭلار، ـــ دېدى نەمەت خەلپەت، هەممەيلەن تارقالدى.

شۇ كېچىسى گاجىت بەكرى، تۇردى بەكرى، ئابدۇكېرىم ئەلەم، ئايۇپ فۇگۇەن قاتارلىق تۆت كىشى يېرىم كېچىگىچە هاجىمنىڭ هۇزۇرىدا ئولتۇرۇپ خوجىنىياز هاجىم بىلەن مەھمۇت سىجاڭنىڭ يولىورۇقىنى ئاڭلىدى. ئۇلارمۇ ئاساسەن ئىتتىپاقلىق توغرىسىدا كۆپ سۆزلىدى. تارقىلىش ۋاقتىدا مەھمۇت سىجاڭ، ـــ موسولبايىنىڭ خوجىنىياز هاجىم نامىدىن باھاۋۇدۇن هاجىمغا يازغان بىر پارچە خېتىنى گاجىت بەكرىگە بەردى.

* * *

ئۇلارنىڭ يولغا چىققىنىغا توپتوغرا ئۇچ كۈن بولدى. ئۇلارنى ئاقسۇ قارا يۇلغۇنلۇق ئوڭچى مەرگەن ئابلىمىت پالۋان باشلاپ ماڭغانىدى. ئۇلار پۈتۈن ئائىلىسى بويىچە بىرنەچچە ئەۋ-

لاد ئوۋچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىپ يازدا شىمالدىكى تەڭرى تېغىنىڭ جىلغىلىرىدا، قىشتا جەنۇبتىكى تارىم دەرياسىنىڭ بويىدا يۈرۈپ ئۇلارنىڭ قەدىمى يەتمىگەن جاي يوق ئىدى. شۇڭا، ئۇ بۇ ئەتراپنى بەش قولدەك بىلەتتى. قارا يۈلغۇنلۇق جەڭچىلەر ئۇنى «كۆزىنى تېڭىۋالسىمۇ ئېزىپ قالمايدۇ» دەپ ماختىغاندىدى. شۇڭا، ئۇنىڭغا ئەھۋالنى چۈشەندۈرگەندە، ئۇ ھېچ ئىككىلەنمەستىن:

— بۇ بىر ساۋابلىق ئىش ئىكەن، — دەپ شۇ ھامان مايلىشىپ كەتكەن كونا خۇرجۇنىنى، چاققانراق بىر دانە مىس كوكەرنى ئېلىپ، شىراقلىق ئوۋ مىلتىقىنى مۇرىسىگە سېلىپ يەك تاپان جەدە ئېتىنى مىنىپ كەلدى. تۈن نىسپى بولغاندا جەڭچىلەرنى باشلاپ يۈرۈپ كەتتى. ئۇلار تۈگىگانلار بىلەن ئۇرۇش بولغان دەريانى بويلاپ ماڭماستىن ئاۋۋال يانتاق قۇدۇقنىڭ سېيىغا چىقىپ، ئاندىن توپتوغرا جەنۇبقا قاراپ يۈرۈپ كەتتى.

— نېمىشقا دەريا بويلاپ ماڭماي چۆلنى كېسىپ ماڭمىز؟ — دەپ سورىدى ئۇنىڭدىن ئەجەبلەنگەن ئايۇپ فۇگۈەن.

— دەريا بويلاپ ماڭساق يول ئۇزاپ كېتىدۇ ئۇكام، — دېدى ئابلىمىت پالگان، — بىز ھازىر ئۇدۇللاپ ماڭدۇق. مانا شۇنىڭغا ئۇچ كۈن بولدى. ھازىرمۇ ئۇ قىسمىنىڭ ئەڭ ئالدىدا كېتىپ باراتتى. قىرىق ياشلاردىن ئاشقان قويۇق ساقاللىق ۋە بەستىلىك كەلگەن بۇ ئادەم ئوۋچىلارغا خاس چەبدەسلىك بىلەن ھەممىنى باشلاپ كېتىپ باراتتى.

ئۇلار يولغا چىققان دەسلەپكى كۈنىلا نۇرغۇنلىغان قۇم بارخانلىرى، چۆللۈكلەر ۋە چۆل ئۆسۈملۈكلىرىنى ئارىلاپ يۈرۈپ، قاراڭغۇ چۈشكەن چاغدا تارىم دەرياسىنىڭ بويىغا يېتىپ باردى. ھازىر قىش كىرىپ قالغاچقا دەريا سۈيى خېلىلا تارتىلىپ قالغان بولسىمۇ، يەنىلا ناھايىتى ئۇلۇغ ئىدى. چۈنكى، بۇ ئانا

دەريانىڭ بېشى بولغان يەكەن (زەرەپشان) دەرياسىغا ئۆز يولىدا يەنە يۇرۇڭقاش دەرياسى، توشقان دەرياسى، موزات (ئاقسۇ) دەرياسى قاتارلىق دەريا ـ ئېقىنلارنىڭ سۈيى قوشۇلۇپ تارىم دەرياسىنى تەشكىل قىلغاچقا، ھازىرمۇ ئۇنىڭ سۈيى خېلىلا ئۇلۇغ ئىدى. جەڭچىلەر بىلەن ئاتلار ئەڭ ئاۋۋال دەريا سۈيىنى قانغۇچە ئىچتى. دەريانىڭ ئەتراپى يۇلغۇنلۇق، قومۇشلۇق ۋە توغراقلىقتىن ئىبارەت بولۇپ، ھاردۇق يەتكەن جەڭچىلەرنىڭ قونالغۇسى ئۈچۈن ئوبدان شارائىت ھازىرلانغانىدى. ئۇلار يۇكـلىرىنى چۈشۈرۈپ ئاتلارنى ئوتقا قويدى. ئەتراپقا قاراۋۇللار قويۇلدى. تۇردى يېڭجاڭنىڭ بۇيرۇقى بويىچە بىر روتا بىر ئاخشامدىن قاراۋۇللۇق قىلاتتى. ئىشلار ئوبدان ئورۇنلاشتۇرۇلـغاندىن كېيىن گۇلخانلار يېقىلىپ، جەڭچىلەر كەچلىك چاي ئىچىپلا، بالدۇر يېتىپ ئۇخلىدى. چۈنكى، ھەممەيلەن ھارغان ئىدى.

ئەتىسى ناشتىدىن كېيىن ئۇلار ئابلىمىت پالۋاننىڭ يول باشلىشى بىلەن دەريانىڭ تىيىز يېرىدىن كېچىپ ئۆتۈپ، دەريانىڭ جەنۇبىي قىرغىقىنى بويلاپ يولغا چۈشتى. چۈنكى، دەريانىڭ شىمالىدا چوڭ ـ چوڭ توقايلىق، سازلىقلار، قومۇشلۇقلار ۋە ئادەم ئۆتكۈسىز جاڭگاللىقلار بولۇپ، يۇرۇشكە كاشىلا قىلاتىتى. دەريانىڭ جەنۇبىي تەرىپى بولسا، ئېگىز ـ ئېگىز يارلىق ئىدى. بۇ تەرەپ شىمالىي قىرغاقتا قارىغاندا قۇرغاق بولغاچقا بۇ تەرەپتە سازلىقلار، قومۇشلۇقلار، قېلىن جاڭگاللار يوق دېيەرلىك ئىدى. شۇڭا، مېڭىش ئوڭاي ئىدى. ئۇلار توغراقلىقلارنى، جىگدە ئورمانلىرىنى، يۇلغۇنلۇقلارنى، قۇملۇقلارنى كېسىپ ئۆتەتتى ياكى قۇم بارخانلىرىنى ئايلىنىپ ئۆتەتتى. گاھى يەرلەردە يانتاق، قومۇش، بېسىلغاق قاتارلىق چۆل ئۆسۈملۈكلىرى ئۇچراپ تۇراتتى، گاھىدا ئۇلارنىڭ ئالدىدىن ياۋا تۈگىۋز خارتىلداپ قېچىپ ئۆتەتتى. ئازغان تىكەنلىكلەردىن

بۇغا، جەرەنلەر قېچىپ چىقاتتى. مۇنداق چاغلاردا يىگىتلەرنىڭ قولى قىچىشىپ تۇرالماي قالاتتى. پەقەت ئابلىمىت پالۋان، ئايۇپ فۇگۇەن ۋە سامساق كۆكبېشىدىن باشقا ھەرقانداق ئادەمنىڭ ئوق چىقىرىشى مەنئى قىلىنغانىدى. ئۇلار بىرنەچچە جەرەن ياكى بۇغىنى يىقىتاتتىدە ئىچ باغرىنى ئېلىۋېتىپ زاپاس ئاتلارغا ئارتىۋالاتتى. بۇنىڭ بىلەن كەچتە ئاشپەزلەر ئۆز ماھارىتىنى كۆرسىتەتتى. يول بويىدا ئادەمنىڭ بېلىدەك يۇلغۇنلارنى، پۇتۇن - پۈتۈن يىقىلغان توغراقلارنى كۆرگەن تۇرپان، توقسۇنلۇق يىگىتلەر ھەيران قېلىشاتتى.

— توۋا خۇدايىم، بۇ ئوتۇنلار بۇ يەردە بولغۇچە بىزنىڭ يۇرتتا بولسىچۇ؟!...

— «ئوتى بار يەرنىڭ سۇيى يوق، سۇيى بار يەرنىڭ ئوتى يوق» دېگەن شۇدە...

— تەڭشەلمىگەن ئالەم دېگەن شۇ، — دېدى ئېگىز بويلۇق ھەمدۇللا.

— ئاغنىسە ئۇرۇش توگىگەندە بۇ يەرگە كېلىۋالمىغىن يەنە؟ — دېدى ئۇنىڭ ھەمراھى.

— كەلسە - كەلگۈلۈك بۇمۇ بىزنىڭ يۇرتىمىز، — دېدى ھەمدۇللا.

— شۇنداق بىزنىڭ يۇرتىمىز. بىراق ھازىرغىچە ئادەم ئايىغى يەتمىگەن.

— ھەقىقەتەن بۇ يەر مۇنداق جىق ئادەمنى زادىلا كۆرمىگەن بولغىيدى، — دېدى ھەمدۇللا.

— ئېھتىمال...

ئۇلار شۇنداق دېيىشىپ بىردە دەريا‌غا، بىردە جاڭگاللىقلارغا قاراپ ھەۋەسلىنىپ ھەيران بولۇشقان ھالدا ئۆز يولىنى داۋاملاشتۇرۇشتى. تۇردى يېڭجاڭ ئايالى ھاشىخان بىلەن ھەممىنىڭ كەينىدە يانمۇ يان كېتىپ باراتتى.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

*　　*　　*

ئۇلار كەچ پېشىن ۋاقتىدا دەريا بويىدىكى شايارنىڭ «چەمەن» دېگەن يېرىگە كېلىپ چۈشتى. ئۇلار ئەسلىدە دەريانىڭ جەنۇبىدىكى «ئۆچكە ئۆلگەن» دېگەن جايدا قونماقچىدى. لېكىن، شايارلىقلار ئۇلارنى دەريادىن ئۆتۈشكە تەكلىپ قىلدى. «چىمەن» دېگەن بۇ مەھەللە دەريا بويىدىكى قېلىن كەتكەن جاڭگاللىقنىڭ ئارىسىغا جايلاشقانىدى. ئۇيەر ـ بۇ يەردە كۆرۈنۈپ تۇرغان ئۆيلەر قويۇق دەل ـ دەرەخلەرنىڭ ئارىسىغا جايلاشقانىدى. بۇ دەرەخلەر ئارىسىدا توغراق، تېرەك، سۆگەتلەر بولغاندىن تاشقىرى ئۆرۈك، ئۈجمە، شاپتۇل قاتارلىق مېۋىلىك دەرەخلەرمۇ بار ئىدى. ئۇزۇم تاللىرى چۈشۈرۈۋېتىلگەن بىدىشلارمۇ كۆرۈنۈپ تۇراتتى. دورغا، يايلار ۋە ئاز ساندىكى ئادەم تۇتۇشقا چىققان قاچاق ئەسكەرلەردىن باشقا مۇنچىۋالا كۆپ قوراللىق ئادەملەرنى كۆرمىگەن بۇ يېزا خەلقى ھەم ھەيران بولۇش، ھەم قورقۇش ئىچىدە بۇلارغا قاراپ تۇرۇشاتتى.

ــ قورقماڭلار! بۇلار خوجىنىياز ھاجىمنىڭ ئادەملىرى، ــ دەپ چاقىردى ئابلىمىت پالۋان خالايىقنى.

خوجىنىياز ھاجىمنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاپ «جۇرۇڭلار، جۇرۇڭلار» دېيىشىپ ھەممە ئادەم كېلىشكە باشلىدى. بىر دەمنىڭ ئىچىدە:

ــ خوجىنىياز ھاجىمنىڭ ئەسكەرلىرى كەپتۇ، ــ دېگەن خەۋەر پۈتۈن يۇرتقا چاقماق تېزلىكىدە تارقىلىپ كەتتى. ئۆي ـ ئۆيدىن چىققان ئادەملەر دەريا بويىدىكى كەڭرى سايلىققا يىغىلىشقا باشلىدى. ئۇلار ھەرگىز قۇرۇق قول كەلمەيتتى داستىخان ـ داستىخاندا نان ـ توقاچ، سۈت ـ قايماق، گۈلە ـ قاق،

قوغۇن ـ تاۋۇز، قوي ـ كالا، ئۇن، گۈرۈچ قاتارلىق يېمەكلىـ
كەرنى ئېلىپ كېلىپ ئۆزلۈكىدىن داشقازانلارنى ئېسىپ، مال
سويۇپ، شورپا قاينىتىپ پولو ئېتىشكە باشلىدى. سەۋزە، پىـ
يازنىڭ لەززەتلىك پۇرىقى دىماققا ئۇرۇلۇپ ئىشتىهانى ئۆزگە
تارتاتتى. قوشۇن رەھبەرلىرى خالايىققا رەھمەت ئېيتىپ بەك
جوۋاپ كەتمەسلىكنى ئىلتىماس قىلغان بولسىمۇ ئۇلارنىڭ گېـ
پىنى ھېچكىم تېكشىمايتتى. «خوجىنىياز ھاجىم» دېگەن ئىـ
سىملا خەلققە يېتەرلىك چۈشەندۈرۈش بولغانىدى. شۇڭا، ھەمـە
ئادەم ئۆزلۈكىدىن بەس ـ بەستە ئىشلەپ ئۆزلىرىنىڭ پەرزەنتلىـ
رىنى كۈتۈۋېلىشقا ئالدىرىشاتتى. مانا شۇ تەكلىماكانىنىڭ ئەترا
پىدا ياشاۋاتقان، ئۆز تۇرمۇشىنى ئاران قامداپ گاھى ئاچ، گاھى
توق يۈرۈيدىغان سەھرالىقلار ھېچكىمنى تونۇمىسىمۇ، ئۆزلىرىـ
نىڭ ئازاد قىلغۇچىلىرى، زۇلۇمدىن قۇتقۇزغۇچىلىرى بولغان
مانا شۇ قوشۇنغا ھۆرمەت كۆرسۈتۈۋاتاتتى. بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ
ئارىسىدىكى يوغان سەللىلىك، قىسىق كۆز، سېرىق چېراي
ئابدۇكېرىم ئەلەمنى «خوجىنىياز ھاجىم بولسا، كېرەك» دەپ
ئويلاپ قېلىشتىمۇ ئۇنىڭغا ئالاھىدە ھۆرمەت كۆرسەتتى. ئابدۇـ
كېرىم ئەلەم يولغا چىققاندىن بۇيان پۈتۈن ھوقۇقنى يالغۇز
ئۆزىگە بەرمەي. قوزغىلاڭچىلار شتابىنىڭ گاجىت بەكرى بىلەن
تۇردى بەكرىنى ئۆزىگە شېرىك قىلىپ قويغانلىقىغا نارازى بو
لۇپ، يول ئۈستىدە ئايرىم ئوتاغ تۇتۇپ پەقەت ئۆز ۋاقتىدا ئۆزى
باشلاپ كەلگەن ئازغىنە ئادەم بىلەن بىللە تۇرغانلىقىغا ئادەملەرـ
نىڭ ئۇنى قولتۇقىدىن يۆلەپ ئاتتىن چۈشۈرۈپ كۆرپە ئۈستىگە
ئولتۇرغۇزۇپ ئالاھىدە ئىلتىپات كۆرسەتكىنىگە قاراپ يەرلىكـ
لەردە خاتا چۈشەنچە پەيدا بولۇپ قالغان بولسا كېرەك شۇڭا ئۇلار
ئۆز دىنلىرىنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن ئۇنى ناھايىتى بەك ھۆرمەت
قىلدى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
www.uyghurkitap.com

*　　*　　*

بىلىگە تاپانچا ئېسىپ يۈرگەن هاشىخاننى كۆرگەن بېشىغا تۈلكە تۇماق ياكى قۇلاقچا كىيگەن يەرلىك خوتۇن - قىزلار هەيران بولغانلىقىدىن ئاغزىنى ئېچىپلا قېلىشتى. چۈنكى، ئۇلارنىڭ مېڭىسىگە «خوتۇن كىشىنىڭ ئەقلى قىسقا، چېچى ئۇزۇن» دېگەن سۆز قۇيۇلۇپ كەتكەچكە، بۇ ئايالنىڭ بىلىگە قورال ئېسىۋېلىشى ئۇلارنىڭ ئەقلىگە سىغمىغانىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە هاشىخان يەرلىك ئاياللارنىڭ يېنىغا بارغاندا يۈزىنى ئېچىۋەتكەنىدى. ئۇنىڭ يۈزى بىرنەچچە ئايلىق هەربىي يۈرۈشتە شامال يالاپ، ئاپتاپتا كۆيۈپ بىر ئاز قارىداپ قالغان بولسىمۇ يەنىلا ناهايىتى گۈزەل ئىدى. شۇڭا، ئۇنى ئورۇۋالغان ئاياللار ئۇنىڭغا قاراپ ئۇنى ئادەممۇ؟ ياكى پەرىشتىمۇ؟ دەپ ئويلاپ قېلىشقانىدى، ئەللىك ياشلاردىكى بىر ئايال ئۇنىڭ بىلىدىكى تاپانچىنى تۇتۇپ باقتى.

— بۇ نېمە؟

— تاپانچا.

— ئۇنى نېمە قىلىدۇ؟

— ئۇرۇشتا دۇشمەننى ئاتىدۇ.

— دۇشمەننى مىلتىقتا ئاتىدۇ دەيتتىڭمۇ؟

— بۇنىڭدىمۇ ئاتىدۇ. مانا مۇنداق قىلىپ، — دەپ هاشىخان تاپانچىنى قولىغا ئېلىپ ئىچىدىكى ئوقنى چىقىرىۋالدى. ئاندىن يەنە جايىغا كەلتۈرۈپ قۇلۇپنى ئاچتى - دە، — مانا مۇنداق قىلىپ ئاۋۇ دەرەخقە ئاتىمىز. ئۇ چاقماقنى تارتتى. «تارس» قىلغان ئاۋاز چىقتى. تۇرغانلار هاشىخانغا هەۋەسلىنىپ كەتتى ۋە ئۇنىڭغا قىزىقىپ سوئال سوراشقا باشلىدى.

ـــ سىز قەيەرلىك قىزىم؟ ـــ دېدى بايا تىنقى ئايال.
ـــ بۇگۈرلۈك.
ـــ ئېرىڭىز بارمۇ؟
ـــ ئېرىم بار. مۇشۇ قوشۇننىڭ باشلىقى...
ـــ ھە... بۇ قورالنى ئېرىڭىز بەرگەنمۇ؟
ـــ ياق بۇ قورالنى مەھمۇت سىجاڭ بەرگەن.
ـــ ئۇ كىم؟ مۇشۇ قورالنى ئۆزى ياسىغانمۇ؟
ـــ ئۇ كىشى بىزنىڭ باشلىقىمىز، خوجىنىياز ھاجىمنىڭ يارەمچىسى. قورالنى دۇشمەندىن ئولجا ئالغان.
ـــ قانداق قىلىپ ئىگىسىنى ئۆلتۈرۈپمۇ؟
ـــ ئەلۋەتتە. ئۇرۇش دېگەندە يا سەن ئۆلىسەن، ياكى دۇشمەن ئۆلىدۇ.
ـــ ۋاي جېنىم قىزىم، ئېرىڭىز تازا قاملاشمىغان ئەخمەق ئادەم ئوخشايدۇ. سىزدەك چىرايلىق خېنىمنى ئۆلۈم پۇراپ تۇرىدىغان ئۇرۇشقا ئەۋەتكەن بولسا، ئۇ سارائ ئوخشايدۇ، ـــ دېدى ياشانغان ئايال
ـــ ئېرىم ئەۋەتمىدى. ئۆزۈم تەلەپ قىلىپ باردىم.
ـــ تۇۋا خۇدايىم ماۋۇنىڭ گېپىنى، ـــ دەپ ياقىسىنى چىشلىدى ھېلىقى خوتۇن، ـــ ئۆلۈمگىمۇ ئۆزى تەلەپ قىلىپ بارامدۇ؟ سىز دېگەن شاھقا يارىغۇدەك قىزكەنسىز.
ـــ توغرا، ئۆزۈم تەلەپ قىلىپ ئۇرۇشقا باردىم. «جاندىن كەچمىسە جانانغا يەتمەس» دېگەن گەپ بار. سىلىمۇ قورقسىلا، مەنمۇ قورقسام زۇلۇمنى كىم يوقىتىدۇ؟
ـــ ئۇغۇ راست، ـــ دېدى ھېلىقى ئايال چۈشىنىپ، ـــ توۋا ئەجەبمۇ باتۇركەنسىز... ھەممەيلەن ھاشىخانغا ھەۋەسلىنىپ تۇرۇشاتتى. شۇ چاغدا «غىزا پىشتى» دېگەن خەۋەر كەلدى. ھەممەيلەن تۇزلەڭگە سېلىنغان داستىخانغا داخىل بولدى. ھاشىخان بىرنەچچە شايارلىق ئايال بىلەن بىللە غىزالاندى. ئۇلار

www.uyghurkitap.com

هاشخانغا ناهايىتى زور هۆرمەت كۆرسىتىپ، ئۇنى بەك خجال لەت قىلىپ قويدى.

تاماقتىن كېيىن بىر قانچە يەرگە چوڭ گۈلخان يېقىلدى. ئوت يورۇقىدا سەنئەتكارلارنىڭ چالغان مۇزىكىلىرى بىلەن ئېيتقان ناخشىلىرى بۇ ئاخىرقى كۈز كېچىسىنى يېرىپ ئۆتۈپ يىراقلارغا كەتتى. بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ «ناۋا مۇقامى» دىن ئېيتقان پارچىلىرى كىشىلەرنىڭ يۈرەك تارلىرىنى چېكىپ، خىيال دەريياسىغا غەرق قىلىۋەتتى:

نەمانگان شەھرىدىن چىقسام،
مېنى يوقلار كىشىم بارمۇ؟
غېرىبلىق شەھرىدە يۈرسەم،
مېنى يوقلار كىشىم بارمۇ؟

بۇ مىسرالار جەڭچىلەرنىڭ يۈرىكىنى ئەزدى. ئۇلار ئازادلىق، ئەركىنلىك ئۈچۈن ئۆز يۈرتلىرىنى، ئاتا ـ ئانىسىنى، بالا ـ چاقىلىرىنى تاشلاپ چىقتى. ئەمدى ئۆيلىرىگە قايتالامدۇ؟ قايتالمىسا ئۇلارنى كىممۇ ئىزدەر؟ جەڭچىلەرنىڭ ھەممىسى مانا شۇنداق خىياللار بىلەن ئولتۇراتتى. ناخشا داۋام قىلدى.

ئۇ، مەلەڭدىن، بۇ مەلەڭگە،
«ئويناي» دەپ كەلدىم.
قايسىڭ ياخشى، قايسىڭ يامان،
سىناي دەپ كەلدىم.

ياردىم كېلەر قول سىلىپ،
توغرا ـ توغرا يول ئېلىپ.
قاياقتىن چىقىپ كەلله،

يۇرىكىمگە ئوت سېلىپ.

بۇ ناخشىلار ھاشىخانغا بەك ياقتى. باشتىكى بىر كۈپلېتنى يادلاپ تۇرۇپ خۇما كۆزلىرىگە ياش ئالدى. ئەمدى بۇ ئەر - خوتۇننى ئىزدەيدىغان ھېچكىم يوق ئىدى. نەغمە - ناۋا يېرىم كېچىگىچە داۋام قىلدى. ئۇلار ناھايىتى كەچ يېتىپ قېلىشتى. ئەتىسى ئەتىگەندە جەڭچىلەر ئورنىدىن تۇرغان چاغدا قازان - قازاندا شورپا قايناپ تۇراتتى. ئاتلارنىڭ بېشىغا لىققىدە قوناق ياكى ئارپا توشقۇزۇلغان توۋرىلار كېيگۈزۈلگەنىدى.

قۇياش كۆتۈرۈلۈپ چىققان چاغدا قوشۇن يولغا چىقتى. يەرلىك خەلق بولسا چاڭ - توزان ئىچىدە تۇرۇپ، يولنىڭ ئىككى چېتىگە تىزىلىپ خۇددى ھەرەمگە ماڭغان ھاجىلارنى ئۇزاتقاندەك كۆزلىرىگە ئىسسىق ياش ئېلىپ، ياخشى تىلەك تىلەپ ئۇزىتىپ قويۇشتى. سەنئەتكارلار بولسا قوللىرىغا داپ، دۇتار، تەمبۇرلىرىنى ئېلىپ تۆۋەندىكى خەلق ناخشىسىنى يۇقىرى ئاۋازدا ئېيتماقتا ئىدى:

ئاتلىرىڭ ئورۇق، يوللىرىڭ يىراق،
قاچان كېلىسەن يايرىم، قارا كۆز يۇمىلاق؟

بۇ ناخشا جەڭچىلەرگە تېخىمۇ بەك تەسىر قىلدى. ئۇلارنىڭ كۆزلىرى قىيمىغان ھالدا شايار خەلقى بىلەن خوشلاشتى. تۇردى يىگىجاڭ، گاجىت بەكرىلەر ئۆزلىرىنى ئۇزىتىپ چىققان خەلققە خوجىنىياز ھاجىم نامىدىن رەھمەت ئېيتتى. ئۇلار شۇ يەردە ئابلىمىت پالۋان بىلەن خوشلاشتى. شۇنىڭدىن كېيىن خەلق بۇ قوشۇننى دۆڭ قوتاندا، قارچىغىدا، چارادا، قارا چاچتا، تىكەنلىكتە، يىگىسۇدا ئەنە شۇنداق داغدۇغا بىلەن كۈتۈۋالدى. خۇسۇسەن تىكەنلىك خەلقىنىڭ تەلىپى بىلەن تىكەنلىكتە بىر كۈن

مېھمان بولدى. تىكەنلىك خەلقى ئۇلارغا ناھايىتى چوڭ ھۆرمەت كۆرسەتتى. بۇ بولسا زۇلۇمغا قارشى كۈرەشنىڭ بايراقدارى خوجىنىياز ھاجىمغا كۆرسەتكەن ھۆرمەت ئىدى.

ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتكەندى. ئۇ تىكەنلىكتە قالغان قوشۇننى يىغىۋېلىپ ئۆزىنىڭ قانچىلىك كۈچى بارلىقىنى كۆرسىتىپ قويۇش نىيىتىدە تىكەنلىكتە بىر كۈن تۇرۇشنى دەسلەپتىلا تەشەببۇس قىلغانىدى. لېكىن، «ئىشەنگەن تاغدا كىيىك ياتماپتۇ» دېگەندەك ئۇلار كەلگەن چاغدا ئۇنىڭ تىكەنلىكتە قالدۇرۇپ كەتكەن ئادەملىرى كامال دامولللىنىڭ چاقىلىقتىن كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ خېلى بۇرۇنلا كەتكەنىدى.

ئون ئۇچىنچى باب

سۇركىلىش

ئەل ـ يۇرتنىڭ رايىنى بىلمىگەن «ئالىم»
ناكەسلىك بابىدا زالىمدىن يامان.
چۈنكى ئۇ نوپۇزلۇق ئەرباب بولۇۋېلىپ،
ئەركانلار رەڭگىنى قىلىدۇ سامان.

—— ئابلىكىم تۇردى

—— ئابدۇكېرىم ئەلەم قايتىپ كەپتۇ. ئۇنىڭ بىلەن خوجە-نىياز هاجىم ئەۋەتكەن ئەسكەرلەر بىللە كەپتۇ، —— دېگەن خەۋەر پۈتۈن يۇرتقا پۇر كەتتى.

بۇ خەۋەرنى كىشىلەر ئېغىزدىن ـ ئېغىزغا كۆچۈرۈپ خۇش خەۋەر سۈپىتىدە بىر ـ بىرىگە يەتكۈزۈشتى. بۇ چاغ باش قىش بولۇپ، يەر جاهان توڭلاپ كەتكەن، ەەل ـ ەەرەخلەر يالىڭاچلى-نىپ، ئىزغىرىن شامالدا ئىرغاڭلاپ تۇراتتى. كامال دامولل-نىڭ كەتكىنىگە بىر ئايدىن ئاشقانىدى. يۇرتنى ئېزىز هاجىم ئىداره قىلىۋاتاتتى. ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ يېرىم يىل بۇرۇن تىكەنلىكتە قالغان ئەسكەرلىرى ئۆيلىرىگە قايتىپ، ئۆز باشلىقـ-نىڭ قايتىپ كېلىشىنى كۈتۈپ تۇرۇشاتتى. ئۇلارنىڭ ئامان ـ ئېسەن قايتىپ كېلىشى بۇ كىچىككىنە يۇرت ئۇچۇن زور خۇشال-لىق ئىش بولغانىدى. ئۇزاق ئۆتمەي خەلق ئارىسىدا مۇنداق گەپ

www.uyghurkitap.com

تارقىلىپ كەتتى.

ـــ بۇ قېتىم كەلگەن قوزغىلاڭچىلار بىلەن بىر پەرىشتىمۇ بىللە كەپتۇ. بۇ قېتىمقى قوزغىلاڭدا مۇسۇلمانلارنىڭ نۇسرەت تاپالىشىمۇ شۇنىڭدىنمىش. ئۇ كۈندۈزى بېشىغا ياغلىق چىگىپ، مۇرىسىگە قورال ئېسىپ يۈرگۈدەكمىش. كېچىسى غايىب بولار-مىش. يەنە ئەتىگىنى سوۋۇە كۆتۈرۈلگەندە بىردىنلا پەيدا بولۇپ قالارمىش. سورىغانلارغا چاندۇرماسلىق ئۈچۈن ئۆزىنى تۇردى يىگىتلىرىنىڭ خوتۇنى دەرمىش...

پەرىشتە توغرىسىدىكى مانا شۇ مىش ـ مىش خەۋەر پۈتۈن يۇرتنى ئاياغقا تۇرغۇزۇۋەتتى. مەھەللىدە شۇ گەپ، مەسچىت ئالدىدا شۇ گەپ، بازاردا شۇ گەپ، ئۆيـ ـ ئۆيدە شۇ گەپ ئىدى. بۇ ئىش بولۇپمۇ گەپ توشۇمىسا جىم تۇرالمايدىغان، قورسىقىدا گەپ ياتمايدىغان، تۇڭى تۆشۈك قازاندەك خوتۇنلار ئۈچۈن ئالا-ھىدە دەسمايە بولۇپ بەردى. ئۇلار بۇ سىرلىق خەۋەرنى پۈتۈن يۇرتقا تارقىتىۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن پۈتۈن يۇرت خەلقى ئەر ـ ئايال، ياش ـ قېرى دېمەي ھەممىسى ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ تىكەنلىك مەھەللىدىكى جايىغا قاراپ ئېقىشقا باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن پۈتۈن يۇرت جۇملىدىن ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ تىكەنلىك مەھەللىدىكى جايى بايرام تۇسىنى ئالدى. ئابدۇكېرىم ئەلەم باشچىلىقىدىكى قوزغىلاڭچىلار ۋە خوجىنىياز ھاجىم ئەۋەتكەن قوشۇننىڭ كوماندىرى تۇردى بەكرى ۋە ھاكىم گاجىت بەكرى قاتارلىق كىشىلەر ھاردۇق سوراپ كەلگەن يۇرت ئەھلى بىلەن كۆرۈشۈپ تونۇشلۇق بەردى. شۇنداق قىلىپ بىر ھەپتىگىچە ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ تىكەنلىك مەھەللىدىكى جايىدىن ئادەم ئايىغى ئۈزۈلمىدى. كەلگەنلەر ھەرگىزمۇ قۇرۇق قول كەلمەيتى. بەزىلەر قوي، كالا ئېلىپ كەلسە، بەزىلەر ئەسكەرلەر ئۈچۈن ئاشلىق، يەم ـ بوغۇز، بېدە، سامان ئېلىپ كېلەتتى. بەزىلەر كىگىز، كىيىم ـ كېچەك ئۈچۈن ماتا ـ چەكمەن ئېلىپ

كەلسە، بەزىلەر چېدىر ئۇچۇن پالاس ئېلىپ كېلەتتى. شۇنداق قىلىپ كونىلارنىڭ «تاپقىنى گۈل كەلتۈرەر، تاپالمىغىنى بىر باش پىياز، تاپقىنى قوي ئۆلتۈرەر، تاپالمىغىنى جۇجە - خو- راز» دېگىنىدەك ھەممە ئادەم ئۆز كۆڭلىنى ئىزھار قىلاتتى. ھالىغا يارىشا قوزغىلاڭچىلارنى قوللايتتى ۋە ياردەم بېرەتتى.

بەزى ئادەملەر ئەتىگەن كېلىپ كەچكىچە شۇ يەردىن كەت- مەيتتى. ئۆتكەن - كەتكەنلەرگە سىنچىلاپ قارايتتى ۋە بىرىنى ئىزدىگەندەك قىلاتتى. ئۇلارنىڭ ئىزدىگىنى باشقا بىرسى بول- ماستىن مۇرىسىگە قورال ئاسقان «پەرىشتە» ئىدى. چۇنكى، بۇ چاغقىچە مۇرىسىگە قورال ئاسقان ئايال زاتىنى تېخى ھېچكىم كۆرمىگەنىدى. شۇڭا، كىشىلەرنىڭ ئاغزىدا تەرىپلەنگەن ئايال- نىڭ «پەرىشتە» ئىكەنلىكىگە ھەقمۇقەتەن نۇرغۇن ئادەم ئىشىنىپ قالغانىدى. ئۇنى كۆرگەن بەزى بىر كىشىلەر ئۇنىڭ كېلىشكەن قەددى - قامىتى، ئاجايىپ گۈزەل چىراي ۋە قاپقارا ئاھۇ كۆزلە- رىنى كۆرۈپ ھەيرانلىق ئىچىدە ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي ماختە- شاتتى. شۇنداق قىلىپ «خاسىيەتلىك پەرىشتە» ھەققىدىكى ھې- كايە پۈتۈن يۇرتقا تارقىلىپ كەتتى ۋە نۇرغۇن كىشىلەرنى ئۆزىگە جەلپ قىلدى. شۇڭا، ئۇلارنىڭ قەلبى شۇ «پەرىشتە» نى كۆ- رۈش ئارزۇسىدا ياندى.

*　　*　　*

1934 - يىل 1 - ئاي. ھاۋا ناھايىتى سوغۇق ۋە تۇمان. ئەتراپنى قار قاپلاپ كەتكەن. يېڭى يىلنىڭ كىرىشى بىلەن قار يېغىپ ھاۋانى تېخىمۇ سوۋۇتۇۋەتكەنىدى. ھەر كۈنى كېچىسى دەل - دەرەخلەر قىرو باغلاپ كېتەتتى. قۇشقاچلار دان ئىزدەپ ئېغىل - قوتانلاردا ماكان تۇتقانىدى. قاغىلار توختىماي قاقىلدە- شاتتى. يۇرتنى كامال دامۇللا قۇرۇغداپ قويغانىدى. ئەمدى

يېڭىدىن كەلگەنلەرنىڭ ئۆزلىرى ئاچ - توق، ئاتلىرى ساماندىن بېدە، يەم - بوغۇزسىز تۇرۇۋاتاتتى. خەلق ئەكەلگەن نەرسىلەرنى ئۇدۇللۇق ئابدۇكېرىم ئەلەم يىغىۋالغانىدى. ئۇلارنىڭ قايىتىپ كەلگىنىگە ئون بەش كۈن بولۇپ قالدى. ئابدۇكېرىم ئەلەم ئۆز ئۆيىدىن چىقماي ئۆزىنىڭ تارقىلىپ كەتكەن بىر قىسىم ئادەمنى يىغىۋېلىپ «ئاغرىپ قالدىم» دېگەن باهانە - سەۋەبلەن يېتىۋالغانىدى. تۇردى يېڭجاڭ بىلەن گاجىت بەكرى يوقلاپ بارسىمۇ ئۇلارغا ئوچۇق چىراي ئاچمىدى.

موسولبايىنىڭ خوجىنىياز هاجىم نامىدىن يازغان خېتىنى تاپشۇرۇپ ئالغان باهاۋۇدۇن هاجىم ئۆز مەجبۇرىيىتىنى ئۆتەش ئۈچۈن يۈگۈرۈپ يۈرۈپ ئىزىز هاجىم، ئەيسا قازى ئاخۇنۇم، هاشىمبەگ قاتارلىق يۇرت چوڭلىرىنى زىيارەت قىلىپ، ئۇلار بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، ئالدى بىلەن يېڭى ناهىيىلىك هۆكۈمىتىنى ئىشقا چۈشۈرۈش، ئەسكەرلەرنى ۋە هەربىي ئاتلارنى تەمىنلەش ئىشىنى دەسلەپكى قەدەمدە ئورۇنلاشتۇردى. ئەسلىدىكى يامۇل بۇلتۇر دېهقان قوزغىلاڭچىلار تەرىپىدىن ۋەيران قىلىۋېتىلگەچكە هاشىم بەگنىڭ شەهەردىكى جايىنى ۋاقىتلىق هۆكۈمەت ئورنى قىلىپ بەلگىلىدى. گاجىت بەكرى ئىشقا چۈشتى. يەرلىكلەردىن ۋە يېڭى كەلگەنلەردىن بولۇپ ئون نەچچە ئادەم هۆكۈمەت خىزمىتىگە تاللاندى هەمدە ئۇلارنىڭ كۈندىلىك ۋەزىپىلىرى بەلگىلەپ بېرىلدى. ئارقىدىن هەربىيلەرنىڭ تۇرار جايى تاللاندى. ئەسلىدىكى جىن شۇرىن ئەسكەرلىرىدىن قالغان «كونا لەڭزە» دە تۇرغۇدەك يەر يوق ئىدى. شۇڭا، هازىرچە قوشۇننى ئۇچقە بۆلۈپ بىر قىسمىنى بازار ئىچىدىكى بۇرۇنقى ئاشلىق ئامبىرى بىلەن ئۇنىڭغا يانداش بولغان كونا هەربىيلەر ئاختاخانىسىغا، يەنە بىر قىسمىنى قۇتلۇقنىياز شاڭيۇنىڭ ئىككى سارىيىغا، قالغىنىنى ناسىر بەگنىڭ جايىغا ئورۇنلاشتۇردى. بۇ جاي يېزىدا بولسىمۇ ناهايىتى كەڭرى جاي ئىدى.

ئەمدىكى ۋەزىپە خوجىنىياز ھاجىم ۋە مەھمۇت سىجاڭنىڭ يولىورۇقى بويىچە بىر قوزغىلاڭچىلار شتابى تەشكىل قىلىپ ھەممە ئىشنى شۇ شتابنىڭ يېتەكچىلىكىدە پىكرى بىرلىككە كەلگەن، ئىتتىپاقلاشقان ئاساستا ئېلىپ بېرىش كېرەك ئىدى. لېكىن، ئابدۇكېرىم ئەلەم يېتىۋالغانىدى.

ـــ ھاجىم بىز بۇ يەرگە توڭ كۆز. شۇڭا، بۇ ئىشقا ئۆزلىرى كۈچ چىقارمىسىلا بولمىغۇدەك، ـــ دېدى ھاكىم گاجىت بەكرى باھاۋۇدۇن ھاجىمغا.

ـــ بىز ئابدۇكېرىم ئەلەم ئاخۇنۇمغا تاغدەك ئىشەنگەن. ئەمدىزە، ـــ «ئىشەنگەن تاغدا كىيىك ياتماپتۇ» دېگەندەك ئىش بولۇپ قالامدۇ؟ ـــ دېدى تۇردى يىڭجاڭ، ـــ ئاخۇنۇم كېلىپلا يېتىۋالدى. موسولباي ئاكام «ھەر قانداق ئىش بولسا ئۆز بەشىمچىلىق قىلماي باھاۋۇدۇن ھاجىمدىن يارىدەم سوراڭلار» دېگەنىدى. بىزگە بىر ئاتىدارچىلىق قىلىپ ئابدۇكېرىم ئەلەم بىلەن بىزنى بىر ھەمكارلاشتۇرۇپ قويىسىلا:

ـــ راست، چوڭ دۇشمەن ئالدىمىزدا تۇرغاندا ئەلەم ئاخۇنۇم بىزنى قىيىن ئەھۋالدا قالدۇردى، ـــ دېدى گاجىت بەكرى ئەپسۇسلانغان ھالدا، ـــ ئۇ كىشى بىلەن ئارىمىزدا ھېچ ئىش بولغىنى يوق. ھەممىمىز ھۆرمەتلەپ كەلدۇق. تېخى شايار خەلقىنىڭ قىلغان ھۆرمىتىنى دېمەملا، بېشىغا ئېلىپ كۆتۈرگۈدەك بولۇپ كەتتى. خوجىنىياز ھاجىمغۇ شۇنچىلىك ھۆرمەت كۆرسەتكەن بولۇر ئىدى. بۇ نېمە ئۈچۈن؟ بىرىنچىدىن، خەلق ئۆز دىنىنى ھۆرمەتلەپ، ئۇنى چوڭ كۆرۈپ ئۆلىما، دىنىنىڭ پېشۋاسى دەپ ئويلىدى. ئىككىنچىدىن، خەلقنى زۇلۇمدىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈن جېنىنى پىدا قىلغان غازى دەپ ئويلىدى. ئۇ-چىنچىدىن، ئۇنى پۈتۈن بىر يۇرتنىڭ ئاتىسى دەپ تونۇدى. شۇڭا، ئۇ كىشىنى ھەممىمىز ھۆرمەت قىلدۇق. ئۇنىڭ تەلىپى بولمىسا بىز ساراڭمىدۇق بۇياقلاردا چۆرگىلەپ يۈرگىلى. تۇر-

دى يىڭجاڭ دېگەندەك بىز ئۆزلىرىدىن ياردەم سوراپ كەلدۇق.

بۇ سۆھبەت بىر يىل بۇرۇن موسولبايلار كېلىپ تۇنجى قېتىم قوزغىلاڭچىلار شتابىنى تەشكىل قىلغان باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ مېھمانخانىسىدا بولۇۋاتاتتى. شۇنىڭدىن بۇيان بىر يىل ئۆتتى. باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ كۆز ئالدىدىن ئۆتكەن بىر يىلدىن بۇيانقى ئىشلار بىر - بىرلەپ ئۆتتى. شۇنىڭدىن بۇيان خېلى كۆپ ۋاقىتلار بولدى. ئابدۇكېرىم ئەلەم دۇشمەندىن ئولجا ئېلىنغان بارلىق مال - مۈلۈكنى ئۆزىنىڭ قىلىۋالدى. ئېزىز ھاجىمنى يەكلەپ نەسىھەتكە قۇلاق سالمىدى. بىكاردىن بىكار كامال دامۇللا بىلەن يۈرتۇازلىق قىلىپ ئۇرۇشۇپ بىرمۇنچە ئادەمنىڭ جېنىغا زامىن بولدى. مانا ئەمدى بۇ كىشىلەرنى قىيىن ئەھۋالدا قالدۇرماقتا. . . دۇشمەنلىرى كۈلىدۇرۇپ، دوستلارنى يىغلىتىدىغان مۇنداق ئىشلارنى ئويلىغان باھاۋۇدۇن ھاجىم ئالدىدا ئولتۇرغان ئىككى مېھمانغا قاراپ:

— بولىدۇ، مەن ھەربىرىڭلەر قىلىپ كۆرەي. ئامال قىلىپ بۇ ئىشلارنى ئوڭشاپ كېتىمىز، — دەپ كاپالەت بەردى. مېھمانلار يېنىڭ نەپەس ئېلىشتى.

مېھمانلار باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ ئۆيىدە ئوبدان مېھمان بولدى. لېكىن، ئۇلارنىڭ كۆڭلىدە بىر گېپى بارەدەك قىلاتتى. ئۇنى ئوچۇق ئېيتالمايۋاتاتتى، بۇنى سەزگەن باھاۋۇدۇن ھاجىم:

— ھەر بىرلىرىڭنىڭ يەنە ئېيتالمايۋاتقان بىر گېپى بارەدەك قىلىدۇ، — دېدى. ئىككى مېھمان بىر - بىرىگە قاراشتى - دە، راست گەپنى قىلدى.

— ھاجىم دېمىسەك بولمىدى، «كېسەلنى يوشۇرساڭ، ئۆلۈم ئاشكارا» دېگەندەك بىر ئىش بولۇپ قالامدۇ، — قاندىداق؟ قوشۇننىڭ تەمىناتى توغۇپ قالاي دېدى. ئابدۇكېرىم ئەلەم ھەمكارلاشقان بولسا ئىشلار ئاسان بولۇرمىدىكىن، — دېدى ھاكىم گاجىت بەكرى ئوڭايسىزلانغان ھالدا.

ـــ بولىدۇ. بۇ ئىشنى مەن يۇرت چوڭلىرى بىلەن مەسلە-
ھەت قىلىشاي. ھازىرچە دېدى باھاۋۇن ھاجىم، ـــ مەن ئەل-
لىك ئەركەك قوي، بەش كالا، يەنە ئەللىك چارەك ئۇن ①
بېرەي.

ـــ كۆپ رەھمەت ھاجىم، ـــ دېدى گاجىت بەكرى، ـــ
پۇتۇن قوشۇن سىلىدىن مىننەتدار. مەن جەڭچىلەرگە ۋاكالىتەن
رەھمەت ئېيتىمەن.

ـــ تۇزۇت قىلىشمىسىلا، بۇ ھەممىمىزنىڭ ئىشى، ـــ
دېدى باھاۋۇدۇن ھاجىم.

مېھمانلار كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن باھاۋۇدۇن ھاجىم
ياشىنىپ قالغىنىغا قارىماي بىر دەم ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ مې-
مانخانىسىدا ئولتۇرسا، ئارقىدىنلا ئېزىز ھاجىمنىڭ ئۆيىگە با-
راتتى. ھېلى ئەيسا قازى ئاخۇنۇمنىڭ ئايۇنىدا پەيدا بولسا،
ئارقىدىنلا ھاشىم بەگنىڭ ئۆيىدە ئولتۇراتتى. ئەتىگىنى بامدات
نامىزىدا جامائەتنى قوزغىلاڭچىلارغا ئىئانە بېرىشكە چاقىرسا،
جۇمەدە پۇتۇن يۇرتقا «غازىلارغا ياردەم بېرەيلى» دېگەن چاقە-
رىقنى چىقىراتتى. شۇنداق قىلىپ پۇتۇن يۇرت خەلقى ئۆز
ھالىغا يارىشا قوزغىلاڭچىلار قوشۇنىغا ياردەم قولىنى سۇناتتى.
شۇنداق قىلىپ قوزغىلاڭچىلار قوشۇنىنىڭ تەمىنات مەسلىسى
ئاستا ـ ئاستا ھەل بولۇشقا باشلىدى. «تاما ـ تاما كۆل بولار»
دېگەندەك ئاز ـ ئازدىن يىغىلغان نەرسىلەر 1934 ـ يىلىنىڭ قىش،
ئەتىياز مەزگىللىدىن ئۆتۇۋېلىش ئىمكانىيىتىنى بەردى. پۇتۇن
قوزغىلاڭچىلار، جۇملىدىن ھاكىملار ۋە ئەسكەر باشلىقلىرىنىڭ
ھەممىسى ئالاھىدە بولۇۋالماي، تاپقاننى تەڭ كۆرۈپ، كۆز ئال-
دىدىكى قىيىن ئۆتكەلدىن ئۆتۇۋېلىشقا ھەركەت قىلدى.

---

① بىر چارەك يىگىرمە جىڭ.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى
www.uyghurkitap.com

*　　*　　*

ئىككى مېھماننى يولغا سالغان باھاۋۇدۇن ھاجىم ئولتۇرۇپ بىر مەزگىل ئويلانغاندىن كېيىن:

ــ خەير نېمىلا بولسا، ساۋابلىق ئۇچۇن، ــ دېدى ــ ده، ئاتلىنىپ ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئۆيىگە قاراپ يولغا چىقتى. ئۇ بارغان چاغدا ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئۆيىدىن سامسىق كۆكبەشى، ئىسمائىل شاڭيۇ قاتارلىق ئونغا يېقىن ئۆزىنىڭ تۇغقانلىرى ھەم ھەمنەپەسلىرى چىقىۋاتاتتى. بۇ كىشىلەر ئەتىگەندىلا كەلگەنىدى. ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ مەقسىتى «سۇنى لېيىتىپ بېلىق تۇتۇش» ئىدى. ئۇلار داستىخان ئۈستىدە ئولتۇرۇپ خېلى ئۇزاق پاراڭلاشتى. ئابدۇكېرىم ئەلەم سۆزلەيتتى. قالغانلار «خوش» لا دەيتتى خالاس.

ــ شۇنداق قىلىپ ئۆلۈمدىن قورقماي جان تىكىپ ئېلىشىپ، جىن شۇرىن ئەسكەرلىرىدىن يۇرتىمىزنى تازىلىدۇق. قانىنى بىز تۆكسەك باشقىلار «تەييارغا، ھەييار» بولۇپ، راھەتىنى كۆرمەكچى بولۇشتى، ــ دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەم ئېچىنىپ.

ــ ئەلھەق، ئەلھەق، ــ دېيىشتى ئولتۇرغانلار.

ــ ئوسمان شاڭيۇ دېگەن تۇزكورنى كامال دامولللىنى توسۇشقا ئەۋەتسەم خوتەنلىكلەر يان بېسىپ، ئۇنى توسۇش ئورنىغا ئەكسىچە كامال دامولللىنى باشلاپ كېلىپ بىر-مۇنچە قېرىندىشىمىز ئۆلدى. ئۇنى ئاز دەپ نەچچە ئاي سەرسان بولۇپ يۇردۇق. ھەتتا قارا يۇلغۇندىكى تۇڭگانلار بىلەن بولغان ئۇرۇشتا ھەممىمىز ئۆلگىلى تاس قالدۇق.

ــ ئەلھەق، ئەلھەق...

ــ خوجىنىياز ھاجىمنى پاناھ تارتىپ بارساق، ئۇ ئادەم بىزنىڭ كۆڭلىمىزنى چۈشەنمەي ئەمدى يەنە بىر نەچچىسىنى

گەژگىمىزگە مىنگۈزۈپ قويدى. ئۇلار بىزنىڭ يۈرتنى تۇڭگان-لاردىن ساقلارمىش. خۇددى بىز تۇڭگانلاردىن قورقىدىغاندەك. . .

ــ ئەلھەق، ئەلھەق، ــ دېيىشتى ئولتۇرغانلار يەنە.

ــ ئەمدى قانداق قىلاي دەيسەن ئاخۇنۇم؟ ــ دېدى ئېگىز بويلۇق، يۇمىلاق يۈزلۈك ئاقساقال ئادەم. بۇ بىر نەچچە مىڭ قوينىڭ ئىگىسى باقى شەيتان ئىدى.

ــ قانداق قىلاتتۇق باقماي. بېشىمىزنى ئېچمىزگە تىقىپ يېتىۋالمىز، ــ دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەم، ــ بىز بولمىساق ئادەملىرىنى تويغۇزۇپ باقسۇن قېنى. بوش تاغار ئۆرە تۇرامدىكىن. . .

ــ ئانداق قىلساق بولماس، ــ دېدى شۇ چاغقىچە جىمجىت ئولتۇرغان مۇھەممەتشا هاجىم، ــ هەممىمىز بىر مۇسۇلمان تۇرساق.

ــ نېمىشقا بولمايدىكەن؟ ــ دېدى ئاچچىقى كەلگەن ئابدۇكېرىم ئەلەم، ئۇنىڭ قىسىق كۆزلىرى تېخىمۇ قىسىلىپ كەتتى، ــ هېچقانداق كىتابتا بىر مۇسۇلمان يەنە بىر مۇسۇلمانىنىڭ يۈرتىنى تارتىۋالسۇن دېمىگەن.

ــ ئەگەردە تۇڭگانلار راستىنلا كەپقالسا، بىزنىڭ كۈچىمىز يەتمەس ئىدى. ئۇلارنىڭ كەلگىنىمۇ ياخشى ئەمەسمۇ؟ ــ دېدى ئاغا بەرگەن.

ــ هاي ئاغا بەرگەن، سەن نېمىنى بىلەتتىڭ؟ ــ دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەم، ــ تۇڭگانلارغا بۇ يەردە نېمە بار؟ راستىنلا سەن دېگەندەك تۇڭگانلار كېلىپ قالسا، ئاستالا «چىكىلىك ئومى» گە بېرىۋالمىساق ئۇلارغا هېچكىمنىڭ كۈچى يەتمەيدۇ. بۇنداق سولتەكلەر تۇڭگانلارنى نېمە قىلالايتتى. . .

ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ مۇددىئاسى ئەمدى ئاشكارىلانغانىدى. ئولتۇرغانلارنىڭ بەزىلىرى ئېچىدە «توۋا» دەپ هەيران بولسا، بەزىلەر ئۇنىڭ سۆزىنى قوللايتتى. يەنە بەزىلەر سۈكۈت ئىچىدە

جىمجىت ئولتۇراتتى.

ـــ ئېزىز ھاجىملار كەلگەنلەرگە نۇرغۇن ئوت ـ ساماۋ، يەم ـ خەشەك ۋە ئاشلىق ئەۋەتىپ بېرىپتۇ، ـــ دېدى ساماسىق كۆكبېشى، ـــ يەنە شەھەردىكى چوڭ بايلاردىن باھاۋۇدۇن ھاجىم، ئىمىن ھاجىم ناسىر ھاجىملارمۇ نۇرغۇن ئۇن، قوي بېرىپتۇ.

ـــ مەيلى ئۇلار بەرسە بەرسۇن. بىزدە كەلگىنىلەرگە بېرىدىغان ھېچ نەرسە يوق، ـــ دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەم، ـــ قېنى كۆرەرمىز. كامال دامولللىمۇ كەلگەندە جاھانغا پاتماي كەلگەن. كەتكەندە شۇمشىيىپ ئاران كېتىپتۇ. ئاچتىن ئۆلمىسە يۇرىۋەرسۇن.

بۇ گەپلەر ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئۆز يېقىنلىرىغا بەرگەن سىگنالى ئىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار ئاستا ـ ئاستا تارقالىدى. مانا شۇ چاغدا ئۇلار دەرۋازا ئالدىدا باھاۋۇدۇن ھاجىم بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. ئۇلارنىڭ سوغۇق چىراي ۋە ئوغرىدەك يەر ئاستىدىن قاراشلىرىدىن باھاۋۇدۇن ھاجىم ئۇلارنىڭ يەنە كونا كېسىلى قوزغىلىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلدى.

ـــ ھەي، ـــ دەپ بېشىنى چايقىدى باھاۋۇدۇن ھاجىم، ـــ «سۈت بىلەن كىرگەن خۇي، جان بىلەن چىقىدۇ» دېگەن گەپ راست ئوخشايدۇ دېگەنلەرنى ئويلىدى ۋە ئىچكىرىگە كىرىپ كەتتى.

* * *

ئابدۇكېرىم ئەلەمنى گەپكە كىرگۈزۈش تولىمۇ تەسكە توختىدى. باھاۋۇدۇن ھاجىم ئۇنىڭ ئۆيىگە ئەيسا قازى ئاخۇنۇمنى بىللە ئېلىپ بېرىپ سۆزلەشكەندىن كېيىن ناھايىتى جاھىللىق قىلىپ ئامالسىز ھەمكارلىشىشقا ماقۇل بولدى. شۇنداق بولسىمۇ

مۇ بەربىر «قوناق ئۇننى سوغۇق سۇدا خېمىر ئەتكەن» دەك بىر ئىش بولدى. شۇنداق قىلىپ ئۇلار قوزغىلاڭچىلار شتابىنى تەشكىل قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدى.

بۇگۈنكى كۈن بۈنىڭدىن بىر يىل بۇرۇن موسولبايلارنىڭ ھەربىكەتلەندۈرۈشى بىلەن تەشكىل قىلىنغان تۈنجى قوزغىلاڭچىلار شتابىنىڭ قۇرۇلغانلىقىنىڭ بىر يىللىق خاتىرە كۈنىگە توغرا كەلدى. شۇ كۈنى باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ ھويلىسىدا بىر يىل بۇرۇنقىدەك قويۇلۇپ، شۇ چاغدىكى موسولبايلار جايلاشقان مېھمانخانىغا داستىخان سېلىنىپ بارلىق يۇرت چوڭلىرى يىغىلدى ۋە بىر يىلدىن بۇيانقى ئېلىپ بېرىلغان كۈرەشلەرنى ئەسلەپ ئۆتتى. لېكىن، ئۇلار ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ تەرەپبازلىقلىرىنى ياندىپ ئۆتۈپ كەتتى. راستىنى ئېيتقاندا ئۇلار ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈرۈپ قويۇشتىن قورقتى ۋە بارلىق نەتىجىنى ئۇنىڭغا مەنسۇپ دېيىشتى. بۇنىڭ سەۋەبى كۆپچىلىككە مەلۇم بولغاچقا بۇ پىكىرگە ھېچكىم قارشى چىقمىدى.

— ئەمدى نۆۋەتتىكى ئىش، — دېدى باھاۋۇدۇن ھاجىم ئاخىرىدا، — يېڭىدىن بىر قوزغىلاڭچىلار شتابى تەشكىل قىلىپ، ناھىيىنى، قوشۇننى ئوبدان باشقۇرۇپ دۈشمەنلەرگە تاقابىل تۇرۇشتىن ئىبارەت. بۇ خوجىنىياز ھاجىمنىڭ ئۇمىدى.

باھاۋۇدۇن ھاجىم موسولبايىنىڭ خوجىنىياز ھاجىم نامىدىن يازغان خېتىنى ئەيسا قازى ئاخۇنۇمغا بېرىپ، كۆپچىلىككە ئوقۇپ ئاڭلىتىشنى ئىلتىماس قىلدى. ئەيسا قازى ئاخۇنۇم خەتنى ئالدىرىماي ئوقۇدى. بۇ خەت ناھايىتى يالقۇنلۇق سۆزلەر بىلەن يېزىلغان بولۇپ، ئىتتىپاقلىشىپ، جاپا ـ مۇشەققەتتىن قورقماي كۈرەش قىلىش، خەلقنى ئاسراپ، دۈشمەنگە شەپقەتسىز بولۇش تەلەپ قىلىنغانىدى. بۇ خەت ھەممەيلەنگە خېلى ئوبدان تەسىر قىلدى. شۇنىڭ ئۈچۈن قوزغىلاڭچىلار شتابىنى تەشكىل قىلىش توغرىسىدا قىزغىن مۇزاكىرە باشلىنىپ كەتتى. نەتىجە-

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكىتى

ده هاكىم گاجىت بەكرى، تۇردى يىگجاك، ـــ ئابدۇكېرىم ئەلەم، ئېزىز هاجى، باهاۋۇدۇن هاجى، قاسىم هاجى، هاشىم بەگ، ئايۇپ فۇگۇەن، يېگىسۇدىن ئىمىن ئەلەم، مىرەندىن هاشىم شاگيۇ، ۋاششەرىدىن قۇربان شاگيۇ قاتارلىق ئون بىر نەپەر ئادەم سايلاندى. ئەسلىدە ۋاششەرىدىكى قوزغىلاگچىلارنىگ باشلىقى ئوسمان شاگيۇنى ساقلاپ قېلىش تەكلىپ قىلىنغانىدى. بۇنىڭغا ئابدۇكېرىم ئەلەم قارشى چىقتى.

ـــ ئەگەر ئوسمان شاگيۇ بۇ شتابقا كىرسە مەن قاتناشمايمەن، ـــ دېدى ئۇ.

ـــ نېمە ئۈچۈن بۇنداق دەيلا ئاخۇنۇم؟ ـــ دېدى ناسىر هاجىم.

ـــ مەن ئۇنى بۇلتۇر شتابقا ۋەكىل قىلىپ كامال داموللىنىڭ ئالدىغا ئەۋەتسەم ئۇ، كامال داموللىنى توسماستىن بۇ يەرگە باشلاپ كېلىپ، بىزگە ئاز سورۇقچىلىق سالدىمۇ؟ ـــ دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەم. هەممەيلەن ئۇنىڭ مۇددىئاسىنى چۈشەندى ۋە ئۇنىڭغا يەنە بىر قېتىم يول قويدى.

ـــ ئەمىسە كىمنى سايلىساق بولار؟ ـــ دېدى ئېزىز هاجى. باشقىلار جىمجىت ئولتۇرۇشاتتى. بۇ جىمجىتلىقنى هاشىمبەگ بۇزدى.

ـــ قۇۋان شاگيۇنى تەكلىپ قىلايلى، ـــ دېدى ئۇ.

بۇ تەكلىپنى هەممىدىن بۇرۇن ئابدۇكېرىم ئەلەم قوللىدى. شۇنىڭ بىلەن بۇ تەكلىپ قوبۇل قىلىندى. بۇنىڭ بىلەن شتابتا ئابدۇكېرىم ئەلەمگە بىر ئۇلۇش كۈچ قوشۇلدى. چۈنكى، قۇۋان شاگيۇ ئۇنىڭ تۇغقىنى ئىدى. شۇنداق كەسكىن تالاش ـ تارتىش ئارقىلىق ئاخىر قوزغىلاگچىلار شتابىنى قۇرۇش ئىشى ئوڭۇشلۇق بولدى. هاكىم گاجىت بەكرى باشلىق، تۇردى يىگىجاك بىلەن ئابدۇكېرىم ئەلەم ئۇنىڭ مۇئاۋىنى، باهاۋۇدۇن هاجىم مەسلىھەتچى، ئايۇپ فۇگۇەن شتاب باشلىقى بولدى. يەنە

شۇ يىغىندا بىرقانچە قارار قوبۇل قىلىندى.

1) گاجىت بەكرى ناھىيىنىڭ ئومۇمىي ئىشلىرىغا يېتەكچىلىك قىلىدۇ.

2) تۇردى يېڭجاڭ بىلەن ئايۇپ فۇگۇەن ناھىيە بويىچە پۈتۈن قوشۇننى يىغىپ، ھەربىي تەلىم - تەربىيە ئېلىپ بارىدۇ.

3) ئابدۇكېرىم ئەلەم بىلەن ئېزىز ھاجىم قىسىملارنىڭ تەمىنات ئىشلىرىغا مەسئۇل بولىدۇ.

4) ئىمىن ئەلەم يېڭسۇدىكى ئاھالىلەرگە تارىم دەرياسىنىڭ سۈيىنى توستۇرۇپ، تۇپرىقى ئۇنۇملۇك جايلارغا سۇ چىقىرىپ، قوزغىلاڭچىلارنىڭ تېرىلغۇ قىلىشى ئۈچۈن يارەمليشىدۇ.

5) ئەتراپتىكى چوڭ يوللارغا قاراۋۇل قويۇش، قوغدىنىشنى كۈچەيتىپ، دۈشمەن تەرەپكە ئايغاقچىلارنى ئەۋەتىش دېگەنلەردىن ئىبارەت.

ھەممەيلەن تارقالغاندىن كېيىن باھاۋۇدۇن ھاجىم چوڭقۇر بىر «ئۇھ» تارتتىدە:

— خۇدا ئۆزۈڭ ساقلىغىن، بەزىلەرنىڭ نىيىتى نېمە دېگەن يامان، — دېدى.

* * *

ئىككى ھەپتىدىن بۇيان ئەسكەرلەرنى مەشىق قىلدۇرۇش ئىشى بىلەن ھەربىي تەلىم - تەربىيە ئىشلىرى ناھايىتى ئالدىراش بولۇپ كەتتى. قارىغا ئېلىش ۋە ئېتىش ئىشىنى مەخسۇس ئايۇپ فۇگۇەننىڭ ئۆزى تۇتتى. قىلىچ چېپىش ۋە نەيزىۋازلىق ئىشىنى مەخسۇس تۇردى يېڭجاڭنىڭ ئۆزى تۇتتى. لېكىن، ئوت - ساماندىن، يەم - بوغۇز يېتىشمىگەچكە ئاتلار ئورۇقلاپ كېتىپ بۇ ئىش راسا ئوڭۇشلۇق بولمايۋاتاتتى. يۇرت كىچىك، نوپۇس ئاز بولغاچقا زاپاس ئوت - چۆپ، يەم - خەشەك يوق ئىدى.

ئۇنىڭ ئۇستىگە زامانلاردىن بۇيان تەبىئەتكە تايىنىپ مال بېقىپ كەلگەن قالاق ئىگىلىك ئازغىنە بېسىمغا چىداشلىق بېرەلمەيۋاتاتتى. بۇ يىل يازغا چىقىش قوزغىلاڭچىلار ئۈچۈن يېڭىنە بىلەن قۇدۇق كولىغاندەك بىر ئىش ئىدى. شۇنداقلا كامال دامولللىنىڭ ئادەملىرى بۇ يۇرتنى قورۇغداپ قويغانىدى. ھازىرچە ئاتلارنى يانتاق بىلەن بېقىشلا قالغانىدى. ئۇلار «ئاتقا مىنگەشمە، مىگەشسەڭ كۆتۈم ئاغرىدى دېمە» دېگەندەك سىناقتا دۇچ كەلگەنىدى.

ــ ھازىرچە مۇشۇنداق بىر ئامالىنى قىلىپ تۇرايلى. يېڭى كۆككە چىقىۋالساق ئىشىمىز يۇرۇشۇپ كېتىدۇ، ــ دېدى تۇردى يېڭجاڭغا باھاۋۇدۇن ھاجىم، ــ ئەسكەرلەر نەيزىۋازلىق بىلەن قارىغا ئېتىشنى مەشىق قىلىپ تۇرسا...

ــ ماقۇل ھاجىم، ــ دېدى تۇردى يېڭجاڭ، ــ ئامال قانچە....

ــ بىزنىڭ غۇلارەكتە ئەللىك تاناپ بېدىلىك بار. مەن ئۇنى قىسمىغا تەقدىم قىلاي. يەنە باشقىلار بىلەنمۇ سۆزلىشىپ كۆرەي، ئۇلار بېدىلىكنى تەقدىم قىلسا، ئۇلارغا رەھمەت دەيلى، ئامال بولمىسا پۇل بىلەن سېتىۋالايلى، ــ دېدى باھاۋۇدۇن ھاجىم، ــ مېنىڭ ئىنىم ئىمىن ھاجىمنىڭ مەدرىسىنىڭ كەينىدە ئوتتۇز تاناپ ۋەخپىسى بار. شەرئى مەھكىمە بىلەن سۆزلىشىپ ئۇنىمۇ قىسمىغا بەرسەك بولىدۇ.

ــ رەھمەت ھاجىم، رەھمەت، ــ دېدى تۇردى يېڭجاڭ خۇشال بولۇپ، ــ مېنى خېلى غەمدىن خالاس قىلدىلا.

ــ ئالدىراپ «رەھمەت» دەپ كەتمىسىلە، ــ دېدى باھاۋۇدۇن ھاجىم، ــ بۇ بىز پۇقرالارنىڭ ئۆتەشكە تېگىشلىك بۇرۇچى.

باھاۋۇدۇن ھاجىم خوشلىشىپ كەتتى. تۇردى يېڭجاڭ ئۇنىڭ كەينىدىن ئۇزاقتىچە قاراپ خىيال ئىلكىدە تۇرۇپ قالدى. ئۇ ئۆز كۆڭلىدە بۇ ساۋاتسىز سودىگەر بىلەن شەرىئەت ئۆلىماسى

ئابدۇكېرىم ئەلەمنى سېلىشتۇرۇۋاتاتتى. بىر ھەپتە ئۆتتى. باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ تەشەببۇسى بىلەن خەلق قوزغىلاڭچى قىسمىغا بىرنەچچە مىڭ تاغار سامان ئىئانە قىلدى. ئۇنىڭدىن باشقا ئېزىز ھاجىم ئەللىك تاناپ، پولات ھاجىم ئون بەش تاناپ، مەمتىلى ئاخۇن بەش تاناپ، ھاشىمبەگ ئوتتۇز تاناپ، ناسىر بەگ يىگىرمە بەش تاناپ يەنە باشقىلار قوشۇلۇپ ئۈچ يۈز تاناپتەك بېدىلىك ئىئانە قىلىندى.

ــ ۋاششەرىدە، مىرەندە سامان بار ئىكەن. يېڭىسۇدىغۇ تاشلىۋەتكەن سامان خېلى كۆپ ئىكەن. لېكىن، يول يىراق، ئەكېلىش تەس قانداق قىلساق بولار؟ ــ دېدى بىر كۈنى باھاۋۇدۇن ھاجىم تۇردى يىڭجاڭ بىلەن كۆرۈشۈپ.

ــ ئويلىشىپ باقايلى، ــ دېدى تۇردى يىڭجاڭ.

ــ مېنىڭ تەكلىپىم مۇنداق، ــ دېدى باھاۋۇدۇن ھاجىم، ــ ھارۋىلارنىڭ ئەۋەتىپ ۋاششەرى، مىرەندىن بىر ئاز سامان يۆتكەپ، يارامراق ئاتلارنى باقساق، ئۆتكەن قېتىمقى يىغىندا قاراۋۇللۇقنى، چارلاشنى كۈچەيتىش توغرىسىدا قارار ماقۇللانغان. ئەگەر ئادەم ماڭدۇرۇلمىغان بولسا، شۇ يەرگە بارىدىغان جەڭچىلەرگە كۆپرەك ئات بەرسەك، قاراۋۇللۇق قىلغاچ ئاتلارنى بېقىپ تۇرسا.

ــ بولىدىغان گەپكەن، شتاب يىغىنىنى چاقىرىپ مەسلىھەتلىشىپ باقايلى.

بىر نەچچە كۈندىن كېيىن شتابتا ئېچىلغان يىغىندا بۇ تەكلىپ قوبۇل قىلىندى. شۇنداق قىلمايمۇ ئامال يوق ئىدى.

* * *

ھاشىخان قارا يۇلغۇنداكى ئۇرۇشتىن كېيىن قىسمىنىڭ بايراقچىسى بولۇپ قالدى. ئۇ ھازىرمۇ كاناي چېلىنىش بىلەن

تەك مەيدانىدا ھازىر بولاتتى.

ئۇ بەزى چاغلاردا باشقىلاردىن بىرنەچچە مىنۇت بۇرۇن مەشىق مەيدانىغا يېتىپ بېرىپ مەشىق قىلىشقا باشلايتتى. تۇرىدى يىگىتلەرنىڭ قىلىچ ئۇرۇشنى ئۆگىنىشى ئۈچۈن ئۆزلىرى تۇرۇۋاتقان غەربىي سېپىلنىڭ كەينىگە مەشىق مەيدانى ياساتقانىدى. مەيداننىڭ ئوتتۇرىسىغا ئۇزۇنلۇقى يۈز مېتىردىن كۆپرەك، كەڭلىكى ئىككى مېتىر تۆپتۈز يول ئېلىپ، يولنىڭ ئىككى تەرىپىگە ھەر ئون مېتىردا بىرنى ئوقياغا يەنە بىرنى سولغا ئادەم بويى ئېگىزلىكتىكى تۈۋرۈك ئورنىتىپ، تۈۋرۈكنىڭ ئوتتۇرىسىنى بارماقچىلىك تاياق ئورناشقۇدەك تېشىپ ئۇ يەرگە بىر دانە تاياقنى سانجىپ قويىدى. ئاتلىق ئەسكەرلەر ئات چاپتۇرۇپ، قىلىچ ئوينىتىپ كېتىۋېتىپ ھېلى ئوقياغا، ھېلى سولغا قىلىچ ئۇرۇپ ئاشۇ تاياقلارنى چېپىپ تاشلايتتى. ئۇلار شۇنداق قىلىچ مەشىقى قىلاتتى. خوجىنىياز ھاجىم كۈچادا چاغدا كوماندىرلارنى يىغىپ، مۇشۇنداق مەشىق قىلىشنى بۇيرۇغان.

ـــ رۇسلار مۇشۇنداق مەشىق قىلىدۇ. ئۇرۇش ۋاقتىدا دۈشمەننى مۇشۇنداق ئۇسۇل بىلەن چېپىپ تاشلايدۇ، ـــ دېگەنىدى.

بۈگۈن باشقىلاردىن خېلى بۇرۇن مەشىق مەيدانىغا چىققان ھاشىخان ئاق بوز ئاتنىڭ ئۈستىدە ئىخچام ئولتۇرۇۋېلىپ، ئاتنى چاپتۇرغىنىچە سانچىقلىق تۇرغان تاياقلارنى چېپىپ ئۆتۈپ كەتتى. بۈنىڭغا قاراپ تۇرغان ئايۇپ فۇگۈەننىڭ ئۇنىڭغا ناھايىتى ھەۋىسى كەلدى.

ـــ ھەي ئىسىت ئوغۇل بالا بولۇپ تۇغۇلماپتىكەن. بولمىسا قىلىچ چېپىشتا ئۇنىڭغا ھېچكىم تەڭ كېلەلمەيدىكەن، ـــ دېدى ئايۇپ فۇگۈەن.

ـــ راست دەيلا فۇگۈەن، ـــ دېدى ساۋۇت ئاتلىق ئېگىز بويلۇق ئەسكەر، ـــ ئۇ ئەر كىشى بولغان بولسا قارا يۇلغۇندىن

كى جەڭدە ئەللىك تۆڭگانىنىڭ بېشى ئارتۇق كېسىلەتتى.

— شۇنداق. بۇ ئايالنىڭ چېچى ئۇزۇن بولسىمۇ، ئەقلى قىسقا ئەمەسكەن، — دېدى يەنە بىر ئەسكەر زوقلىنىپ.

— سەن ئۇنىڭ ئەقلىنىڭ ئۇزۇنلۇقىنى قانداق بىلدىڭ توختى؟ — دېدى ساۋۇت.

— ئۇ ئەقىللىق بولمىسا ئاشۇنداق پاك تۇرامتى؟ ئۇ ئاشۇ گۈزەللىكى بىلەن نۇرغۇن پوق يېگەن بولاتتى. ئېرىنمۇ رەسۋا قىلاتتى، — دېدى توختى.

— پاكمۇ؟ ياكى پاك ئەمەسمۇ؟ سەن قاراپ تۇرامتىڭ ئاغىنە، — دېدى ئەخمەت ئىسىملىك سېرىق چىراي يىگىت.

— قەتئىي ئىشىنىمەن ئۇ پاك، مەن قارا يۇلغۇندىلا ئۇنىڭغا قول قويغان. شۇڭا، ھەر كۈنى نامىزىمدا خۇدايىمدىن ماڭا-مۇ ئاشۇنداق بىر خوتۇن بەرسەڭ دەپ تىلەيمەن، — دېدى توختى.

— ۋاي بىچارە، — دەپ ھەممەيلەن قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى. شۇ چاغدا ھاشىخان كېلىپ ئاتتىن چۈشتى.

— ئايۇپ فۇگۇەن مەنمۇ قارىغا ئېتىشقا بارايمىكىن؟! — دېدى ھاشىخان.

— سىلى دېگەن بايراقچى. بۇ ئىشنى يىگىتلەردىن سو-رىسىلا، — دېدى ئايۇپ فۇگۇەن. ئارقىدىن باشقىلارغا بۇيرۇق بەردى، — دەريا‌غا قاراپ ئالغا! — ئۇلار ئوتتۇرا يارىدا قارىغا ئېتىشنى مەشىق قىلاتتى. يېرىم سائەتلەردىن كېيىن ھاشىخانمۇ شۇ ياقتا كەتتى.

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكتى
www.uyghurkitap.com

ئون تۆتىنچى باب

جامال بىلەن تۇردىجان

نىيىتى يامانلىك قازىنى تۆشۈك.
——ئۇيغۇر خەلق ماقالىسى

1934 ـ يىلى ياز.

ھاۋا ئىسسىق ھەم قۇرغاق. شەرقتىن چىققان قۇياش يەر ـ زىمىننى ئوت ئالدۇرۇپ قىزىتماقتا ئىدى. ئەتراپ ياپيېشىلىققا چۆمگەن. ھەممىلا يەردە گۈل ـ چېچەكلەر ئېچىلىپ، ھەر خىل ئۆسۈملۈكلەرنىڭ خۇشبۇي پۇرىقى دىماغقا ئۇرۇلۇپ تۇراتتى. دەسلەپكى مەۋلەر پىشىپ كىشىلەرنىڭ ئاغزىغا تەككەن، ئۆرۈكـ لەر سارغىيىشقا باشلىغان چاغلار ئىدى. ھەر خىل ئۇچار ـ قاناتلار خۇشاللىق ئىلكىدە سايرىشاتتى. خۇسۇسەن كۈندۈزلىرى قۇشـ قاچلارنىڭ چۇرۇقلاشلىرى، تۇمۇچۇقلارنىڭ سايراشلىرى ھەممە ياقتىن ئاڭلىنىپ تۇراتتى. كېچىلىرى بولسا ياز كېچىسىگە خاس بولغان تورۇلغىنىڭ مۇڭلۇق ئاۋازى كىشىلەرنىڭ ئۇيقۇـ سىنى قاچۇراتتى. كاككۇك «كاككۇك، كاككۇك، كاك كاكـ كۇك، كاككۇك...» دەپ توختىماي ئۆز ئاشقىنىسى چاقـ راتتى.

قوزغىلاڭچىلار ھەرقانچە قىينىچىلىق تارتسىمۇ چىداپ بىر ئامال قىلىپ يېڭى كۆككە چىققانىدى. ئەتىيازدىكى ئۇزۇكچە ـ

لىكتە ئاتلار بەك ئورۇقلاپ كەتكەن بولسىمۇ، يېڭى بېدىدە خېلى ئوبدان بېقىلغاچقا خېلى سەمرىپ قالغان ۋە قوزغىلاڭچىلارنىڭ مەشىق قىلىشى ئۈچۈن شارائىت ھازىرلانغاندى. قوزغىلاڭچىلار ئەتە-يازدىكى كۈچا ئۇرۇشى ۋە نەيزەۋازلىق مەشىقىدىن ئاتلىق قىلىچ-ۋازلىق مەشىقىگە ئۆتكەنىدى. بۇ ئىشتا ساۋابلىقنى كۆپ ئىزدەپ-دىغان باھاۋۇدۇن ھاجىم بىلەن ئېزىز ھاجىملار كۆپ كۈچ چىقارغانىدى. ھەممە ئادەم كېچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ ئۆز مەس-ئۇلىيىتىنى ئادا قىلىپ تۇراتتى. ھاكىم گاجىت بەكرى خېلى ئىقتىدارلىق ئادەمكەن. ئۇ ھۆكۈمەت ئىشلىرىنى خېلى ئوبدان يولغا سېلىۋالغانىدى. خۇسۇسەن ئالتۇنتاغدىكى چارۋىچىلاردىن ئېلىنىدىغان تۇياق بېجى بىلەن سودا بېجىنى ئۆز ۋاقتىدا يىغدۇ-رۇپ، قوزغىلاڭچىلار ئارمىيىسىنى ئاز بولسىمۇ ئىقتىسادىي جەھەتتىن تەمىن ئەتتى. پۇقرالارنى ۋە يېڭىسۇدا تۇرۇۋاتقان بىر روتا ئەسكەرنى ھەربىكەتلەندۈرۈپ، ئۆزى باش بولۇپ تارىم دەريا-سىدىن سۇ چىقىرىپ بىرنەچچە يۈز تاناپ يەرگە بۇغداي، زاغۇن تېرىتقانىدى. بۇ ئاشلىقمۇ خېلى ئوخشاپ، ئېغىزغا تېگىش ئالدىدا تۇراتتى. ئەسكەرلەرنى گۆش - ياغ بىلەن تەمىنلەش ئۇچۇن 2 - ئايدىلا بىر قىسىم يەرلىك ئۇۋچىلارنى تەشكىللەپ تاغ ئېچىگە ۋە تارىم بويىدىكى ئورمانلىقلارغا ئەۋەتكەن. بۇ ئىشنىڭ ئۇنۇمى ناھايىتى ياخشى بولدى. ھەر ئېيىغا بىرقانچە تۆگىلىك گۆش كېلىپ تۇردى، بۇنىڭ بىلەن بىر جەھەتتىن قوزغىلاڭچىلار گۆش - ياغسىز قالمىدى. يەنە بىر جەھەتتىن خەلق ئۇستىدىكى سېلىق ئازايدى. شۇنداقلا ياۋايى ھايۋانلارنىڭ تېرىلىرى جەڭچىلەرنىڭ ئاياغ كىيىمى ۋە ئات جابدۇقلىرىنى ھەل قىلىشقا ئەسقاتتى. يېقىندىن بۇيان ھاۋا ئىسسىپ كەتكەچكە ئوۋچىلىق توختىدى. بېلىقچىلار ئىشقا چۈشۈپ كەتتى.

— نېمىدېگەن ياخشى، — دەيتتى جەڭچىلەر، — بۇ

www.uyghurkitap.com

كۇنلەرمۇ ئۆتۈپ كەتتى. شۇنداق قىلىپ قوزغىلاڭچىلارنىڭ ئۆز ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىسى ۋە كەلگۈسىگە بولغان ئۈمىدى ئاشقانسىرى. شۇنىڭ ئۈچۈن تۇردى يېڭجاڭ بىلەن ئايۇپ فۇگۈەن ئۆز قول ئاستىدىكى قوشۇننى قاتتىق مەشىقلەندۈرۈپ ھەربىي تەلىم بېرىۋاتاتتى ۋە چاقىلىقنىڭ ئەتراپىدا ئىككى يۈز كىلومېتىر ئارىلىقتا قاراۋۇللارنى تۇرغۇزۇپ، شىمالدا دورال كونا شەھىرىدە، غەربتە ئاقتازدا، جەنۇبتا ئالتۇنتاغ ئىچىدىكى ئەسكى چەمەن، شوركۆل، يېتىم بۇلاق قاتارلىق جايلاردا چارلاش ئېلىپ بېرىۋاتاتتى ۋە ھەرقايسى جايلارغا ئەۋەتكەن ئايغاقچىلار ئارقىلىق شېڭ شىسەي ۋە تۆڭگانلار ھەققىدە مەلۇماتقا ئىگە بولۇپ تۇراتتى. شۇنداقلا ئۆز ئەھۋالى توغرىسىدا خوجىنىياز ھاجىمغا مەلۇمات بېرىپ ھەم يولىورۇق ئېلىپ تۇراتتى. پەقەت بىرلا ئادەم يەنى ئابدۇكېرىم ئەلەملا يېتىۋالغانىدى. ئۇنىڭ ئەگەشكۈچىلىرىمۇ ئىشقا سۈسلۇق قىلىۋاتاتتى. شۇنداق كۇنلەرنىڭ بىرىدە باھاۋۇددۇن ھاجىمنىڭ چوڭ ئوغلى ئۇلارغا خەۋەر يەتكۈزدى.

— خوجىنىياز ھاجىم سوۋېت ئەسكەرلىرىنىڭ «مۇھاپىزىتى» ئاستىدا كورلىدىن ئۆتۈپ كەتتى، — دېدى ئۇ.

— مەھمۇت سىجاڭچۇ؟ — دېدى تۇردى يېڭجاڭ.

— ئۇقمايمەن.

بۇ جاۋاب قوزغىلاڭچىلار ئىچىدە كۆپ غۇلغۇلا پەيدا قىلىدى. شۇنداق بولسىمۇ قوزغىلاڭچىلار سوۋېت ئىتتىپاقىنى «باش پاناھىمىز» دەپ تونۇيتتى. ئۇزاق ئۆتمەي ئۇلارغا خوجىنىياز ھاجىم نامىدىن شېڭ شىسەي ھۆكۈمىتى ئەۋەتكەن ھەربىي تەمىنات يېتىپ كەلدى. بۇ ئاساسەن ھەربىي كىيىم ۋە بىر ئاز پۇل ئىدى. بۇ نەرسىلەر قوزغىلاڭچىلارنى تولىمۇ روھلاندۇرۇۋەتتى.

* * *

— چەرچەندىن قوراللىق ئادەم كېلىۋاتقۇدەك، — دېگەن خەۋەر پۈتۈن يۇرتقا پۇركەتتى. بۇ خەۋەرنى چەرچەندە تۇرۇۋاتقان ئايغاقچى سەيدەك قوزۇق ئاقتازدا تۇرۇۋاتقان قاراۋۇللارغا خەۋەر قىلغانىدى. ئەمدى يەنە نېمە ئىش بولغاندۇ؟... شۇنىڭ ئۈچۈن قوزغىلاڭچىلار شتابى يېغىن ئېچىپ مەخسۇس مۇشۇ ئىشنى مۇزاكىرە قىلدى.

— ئايغاقچىلارنىڭ خەۋەر قىلىشىغا قارىغاندا چەرچەن تەرەپتىن بىر تۈركۈم قوراللىق ئادەم كېلىۋاتقۇدەك. ئۇلارنىڭ ئاز ساندىكىلىرى قارا مىلتىق بىلەن، قالغانلىرى تاياق - توقماق بىلەن قوراللانغانمىش. ئۇلار باشلىقى جامال، ئۇنىڭ يار-دەمچىسى تۇردىجان دېگەن بىرى ئىكەن، — دېدى ھاكىم گاجىت بەكرى چۈشەندۈرۈپ

— ئۇلارنىڭ مەقسىتى نېمىكەن؟ — سورىدى ئېزىز ھاجىم.

— چاقىلىقنى سوراش ئىكەن.

— بىچارىلەر بىزنى بوزەك چاغلاپتۇ - دە، — دېدى باھاۋۇدۇن ھاجىم. ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا ئېگىز بوي، ئالاگەدەن، تاز چىراي ئادەم كەلدى، — جامال دېگەن بۇلتۇر كامال دامواللانىڭ ئەسكەرلىرى بىلەن بىللە كەلگەن. كامال دامولا بىزنىڭ مېھمانخانىدا تۇرغان چاغدا بىرنەچچە قېتىم كەلگەنىدى.

— ھە، ھە... بۇ گەپچە ئۇ بۇ يەردە خېلى نەپكە ئېرىشكەن بولسا كېرەك، — دېدى ئايۇپ فۇگۇەن.

جامال ئەسلىدە خوتەنلىك بىر لۇكچەك بولۇپ، بۇلتۇر كامال دامواللا چەرچەندىن يولغا چىققاندا «توپىلاڭدىن توغاچ ئوغرىلاش» ئۈچۈن ئۆزىنىڭ ئوغرى - قاراقچىلاردىن تەشكىل قىلىنغان بىرەر يۈزچە ئادەمى بىلەن كامال دامواللىغا قوشۇلۇپ

چاقىلىققا كەلگەن. ئۇ ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ بايلىقىنى كۆزلەپ ئۇنى تۇتۇۋېلىش ئۈچۈن بۇيرۇققا بويسۇنماي ئابدۇكېرىم ئەلەمنى لوپلەڭگەرگىچە قوغلاپ بارغان. لېكىن، كۆزلىگەن مەقسىتىگە يېتەلمىگەن. ئۇنىڭ ھەمراھلىرى چاقىلىققىتا ناھايىتى كۆپ يامان ئىشلارنى قىلغان. نەتىجىدە ئۇنىڭ دوستلىرىدىن بىرىنىڭ قولى كېسىلگەن، بىرىنىڭ قارنى يېرىلىشقا ئاز قالغاندا قېتىقچى خوتۇنغا باھاۋۇدۇن ھاجىم پۇل بېرىپ قۇتقۇزۇپ قويغان. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ شۇكۇر قىلماي قورسىقىدا چاقىلىق خەلقىگە غۇم ساقلاپ يۈرگەن، يېرىم يىل بۇرۇن كامال دامۇللا چاقىلىقىنى تاشلاپ كەتكەندە ئىلاجسىز ئۇمۇ كەتكەن. لېكىن، كامال دامۇللا چەرچەندە تۇرماي خوتەنگە قاراپ يولغا چىققاندا ئۇلار پۈرسەت تېپىپ قېچىپ كەتكەن. چەرچەنگە كەلگەندىن كېيىن ئەترايغا ئادەم توپلاپ «چاقىلىقنى سوراش» مەقسىتىدە يولغا چىققان.

ــ ئۇلارنىڭ ئادەم سانى قانچىلىك ئىكەن؟ ــ دېدى پاكار بويلۇق توغرىلىق كەلگەن ھاشىمبەگ.

ــ ئېنىق سانى مەلۇم ئەمەس. لېكىن، ئىككى يۈزچە بار ئوخشايدۇ، ــ دېدى تۇردى يىگىتجاڭ جاۋاب بېرىپ.

ــ ھەممىمىز بىر مۇسۇلمان. ئۇرۇشۇپ قان تۆكسەك بولماس. شۇڭا، ئادەم ئەۋەتىپ نەسىھەت قىلايلى. ئاۋارە بولۇپ بۇ يەرگە كەلمىسۇن، ــ دېدى ئېزىز ھاجىم.

ــ نەسىھەتكە ئۇنۇمسىچۇ؟ ــ دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەم دوق قىلغاندەك قىلىپ، ــ ئۆز ۋاقتىدىمۇ ئۇلار نەسىھەتكە ئۇنۇمىغان.

ــ بۇ قېتىم نەسىھەتكە ئۇنۇمسا ئۆز ئۇۋالى ئۆزىگە، ــ دېدى گاجىت بەكرى.

ــ شۇنداق، شۇنداق، ــ دەپ ھەممەيلەن ئادەم ئەۋەتىپ نەسىھەت قىلىشقا قوشۇلدى.

ـــ ئەمسە كىمنى ئەۋەتىمىز؟ ـــ دېدى گاجىت بەكرى، ـــ ھەر بىرلىرى مۇشۇ يۇرتنىڭ چوڭلىرى. بىزگە قارىغاندا بۇ يەردىكى كىشىلەرنى ئوبدان بىلىشىلا.

ـــ قاسىم ھاجىم بارسۇن، ئۇ كىشى كۆپنى كۆرگەن، ـــ دېدى ئېزىز ھاجىم.

ـــ ئۇ كىشى بىلەن سامساق كۆكبېشى بىللە بارسۇن، ـــ دېدى ھاشىمبەگ.

ـــ ياق! ـــ دەپ كەسكىن رەت قىلدى ئابدۇكېرىم ئەلەم، ـــ ئوسمان شاڭيۇ بارسۇن. ئۇنىڭ تەجرىبىسى بار. ئۇ بۇلتۇر بىزگە ۋەكىل بولۇپ كامال دامولللىنىڭ ئالدىغا بارغان بىراق كامال دامولللىنى توسۇيالمىغان بولسىمۇ، ئۇ بۇ ئىشلار-دىن تەجرىبە ھاسىل قىلدى. شۇڭا، ئوسمان شاڭيۇ بارسۇن.

بۇ ئەھۋالنى ئوسمان شاڭيۇنى قىستىغانلىق ئىدى. ئۇ-نىڭ گەپلىرى باھاۋۇدۇن ھاجىم بىلەن ئېزىز ھاجىمغا ئايدىڭ ئىدى. ئەمما گاجىت بەكرى، تۇردى يىگجاڭ قاتارلىقلار ئىتتىر-پاقلىقنى نەزەردە تۇتۇپ ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ تەكلىپىنى قوبۇل قىلدى. چۈنكى، ئۆز ۋاقتىدا خوجىنىياز ھاجىم بىلەن مەھمۇت مۇھىتى ئۇلارغا «ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ رازىلىقسىز ئىش قىل-ماڭلار، بولمىسا ئىتتىپاقلىقنى ساقلىغىلى بولمايدۇ، يېتىم قالمىسلە» دەپ كۆپ تاپىلىغانىدى. بۇگۈن ئۇلار ئابدۇكېرىم ئەلەمگە يەنە بىر قېتىم يول قويۇپ كۆپ خاتا قىلغانىدى. شۇنداق بولسىمۇ ئۇنىڭ تەكلىپىنى قوبۇل قىلدى.

يىغىندىن كېيىن ھوشۇر لەنجاڭ شتابنىڭ بىر پارچە خېتى-نى ئېلىپ ۋاشىڭتۇنغا ماڭدى. ئۇ خەتتە ئوسمان شاڭيۇغا قوز-غىلاڭچىلار شتابىغا ۋاكالىتەن چەرچەندىن كېلىۋاتقان قوزغىلاڭ-چىلار بىلەن كۆرۈشۈپ نەسىھەت قىلىپ، چاقىلىققا كەلتۈرمەس-لىك تاپىلانغانىدى. خەتنى كۆرۈپ ئوسمان شاڭيۇ تەڭلىكتە قالدى ۋە ئىلاجسىز بەش نەپەر ئادەم بىلەن يولغا چىقتى. ئۇلار

ئاقتازدا كېلىۋاتقانلار بىلەن ئوچراشتى. ئوسمان شاكىيو ئۇ ئۇ-نىڭ ئادەملىرى ئۇلارغا ناھايىتى چىرايلىق گەپ قىلغان بولسا-مۇ، جامال ئۇلارنىڭ گېپىنى قوپاللىق بىلەن رەت قىلدى:

ــ ئابدۇكېرىم ئەلەم بۇلتۇرمۇ سېنى بىزگە ئەۋەتىپ پوپو-زا قىلغان. ئەمما، بىر پەشۋاغا يارىمىدى، ــ دېدى جامال ئوسمان شاكىيونى سەنلەپ، ــ بۇ يىلمۇ سېنى ئەۋەتىپتۇ. سەن بېرىپ ئۇ قارىغۇغا ئېيتقىن. ياۋاشلىق بىلەن ئەل بولسۇن. بولمىسا كۆرگۈلۈكىنى كۆرسىتىمەن. يۇرۇشلار ئاغىنىلەر چا-قىلىق بىزنىڭ بولىدۇ.

ئۇ ئېتىغا قامچا ئۇردى. ئوسمان شاكىيو بىلەن ئۇنىڭ ھەمراھلىرى ئۇلارنىڭ ئاتلىرىنىڭ تۇياقلىرىدىن چىققان چاڭ ــ توزاندا قالدى.

* * *

1934 ــ يىل 6 ــ ئاينىڭ 7 ــ كۈنى سوۋە كەلتۇرۇلگەن چاغ. ھاۋا ئوچۇق ۋە سالقىن. شەرقتىن چىققان چولپان يۇلتۇ-زى پارقىراپ تۇراتتى. ئالەم بوشلۇقىدىكى باشقا يۇلتۇزلار بىر ــ بىرلەپ تارقاپ كېتىپ باراتتى. شۇ چاغدا خەۋەرچى كەلدى.

ــ چەرچەندىن كېلىۋاتقانلار ئاخشام ئېغىر يانتۇدا ۋاشىنە-رىدىن ئۆتتى.

بۇگۈن ھاۋا بەكمۇ ئوچۇق ۋە قۇياشلىق بىر كۈن بولدى. شەرقتىن چىقىپ تۇرىدىغان سالقىن شامالمۇ توختاپ قالغانىدى. بۇگۈنكى ھاۋانىڭ ئىسسىق ۋە دىمىق بولۇشى كۆزگە كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇلۇغ ئاش ۋاقتى بولغان چاغدا «تاتىراق» دېگەن چايدا تۇرۇۋاتقان قاراۋۇل كېلىپ خەۋەر قىلدى:

ــ چەرچەندىن كېلىۋاتقانلار «ياقۇپباي قورۇق» دىن ئۆتتى.

خەۋەر كېلىشى بىلەن كوماندىرلار شتابقا يىغىلدى. تۇردى يىگىتنىڭ بۇيرۇق بەردى:

ــ ئۇرۇش چوقۇم بولتۇرقى يار بېشىدا بولىدۇ. ئىبراھىم لەنجاڭنىڭ قىسمى ئوتتۇرا يارداً تۇرىدۇ. ياڭخىيلىق ئىبراھىم لەنجاڭ «جەرەن بۇلاق» تەرەپتە تۇرىدۇ. ھوشۇر لەنجاڭ ئۆز قىسمى بىلەن كەلگەنلەرنىڭ ئارقا يولىنى توسۇدۇ. ئېزىز ھاجىم ئۆز قىسمى بىلەن ئۇلارنى ئالدىدىن توسۇدۇ. بايراق يەلپۇنگەن ھامان قورشاۋنى ئاستا ــ ئاستا تارايتىمىز. ئادەمگە قارىتىپ ئوق ئېتىشقا رۇخسەت يوق. ھازىر دەريادا سۇ يوق، يارلىققا يېقىن جايلاردىكى كۆللەرنىڭ سۇيى پۇتۇنلەي چىقىرىۋېتىلسۇن. ئاھالىلەر يىراقراق كېتىپ تۇرسۇن. ئايۇپ فۇگۇەن ئېزىز ھاجىمغا يارەملەشسۇن، چۇشەنمىگەن يەر بارمۇ؟

ــ نېمە ئۈچۈن ئادەمگە ئوق ئاتمايمىز؟ ــ دېدى ھوشۇر لەنجاڭ.

ــ ئۇلار نادان ئادەملەر، ھەقىقىي مۇددىئالىق دۇشمەن ئەمەس. ئۇلارنىڭ باشلىقلىرىنى تىرىك تۇتۇۋالساڭلار بولدى.

ــ چۇشەندۇق، ــ دېيىشتى ھەممەيلەن. ئۇلار بەلگىلەنگەن جايغا قاراپ يۇرۇپ كەتتى. تۇردى يىگىتنىڭ مەقسىتى قان تۆكمەستىن مەسىلىنى ھەل قىلىش ئىدى.

ساڭەت ئون يېرىم بولغان چاغدا چەرچەندىن كەلگەنلەر بۇلتۇر ئۇرۇش بولغان يار بېشىغا كېلىپ توختىدى. بىر ئاز ئەتراپنى كۆزىتىپ تۇرغاندىن كېيىن ئۇلارنىڭ كۆزىگە دەريانىڭ شەرقىدە تۇرۇۋاتقان قىسمىدىن باشقىسى كۆرۈنمىدى.

ــ ھەي ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ قورقۇنچاق ئەسكەرلىرى تېزرەك ئەل بولۇڭلار. بولمىسا بۇلتۇرقىدەك ماكانسىز قالماڭلار ياكى ئۆلۈكۈڭلار چۆلدە قالمىسۇن...

ــ ھەي چاقىلىقلىق توخۇ يۈرەكلەر! خوجاكاڭلارنى تونۇدۇڭلارمۇ؟ بۇلتۇر سىلەرنى لوپلەڭگەرگىچە قوغلاپ بارغان خو-

جاڭلار جامال دېگەن مەن. تېزرەك ئەل بولۇڭلار، يەنە «چاشقان تۆشۈكى ساراي» بولمىسۇن، تۇغۇلغىنىڭلارغا پۇشايمان قىلماڭلار يەنە...

ــ ھەي ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ كۈچۈكلىرى قارىغۇ داداڭلار قېنى؟ قېچىپ كەتتىمۇ يا؟...

ئۇلار ئاشۇنداق ئاغزىلىرىنى بۇزۇپ كۆرەڭلىگەندىن كېيىن «ئاللا ھۇ ئەكبەر» دەپ تەگبىر ئوقۇپ ئاتلىرىغا مىندى. قۇياش نۇرىدا ئۇلارنىڭ قىلىچ، نەيزىلىرى ۋالىلدايىتتى. ھەممىسى بەشىغا ئاق ماتادا سەللا ئورىۋالغانىدى. ئۇلار ساينىڭ ئوتتۇرىسىغا چۈشتى. چەنلەپ ئاتسا ھەر بىرىگە بىردىنلا ئوق كېتەتتى.

ــ ئاتلىرىغا قارىتىپ ئېتىڭلار، ــ دەپ بۇيرۇق بەردى ئايۇپ فۇگۇەن. تاراسلاپ ئېتىلغان مىلتىق ئوقلىرىدىن بىرقانچە ئات يىقىلدى. ئاتلىرى يىقىلغانلاردىن باشقىلار چېكىنىپ يارلىقتا پاناھلاندى. ئېتى ئۆلگەنلەرمۇ ئۆمىلەپ يۇرۇپ نېرىقى قاشقا چىقىۋالدى.

قۇياش چۈشكە ياماشتى. ھاۋا ناھايىتى قىزىپ كەتتى. شۇ كۈنى ھاۋانىڭ تېمپېراتۇرىسى سىلسىيە قىرىق گرادۇسىتىن ئاشمىغان بولسىمۇ لېكىن ئەتراپتىكى تاش ـ شېغىل قىزىپ كەتكەچكە يالقۇن كۆتۈرۈلۈپ، ئۇلار يوشۇرۇنۇۋالغان قۇملۇقنىڭ تېمپېراتۇرىسى كۆتۈرۈلۈپ ئاتمىش گرادۇستىن ئاشقانىدى. يەر ـ زېمىن ئوت بولۇپ يانىتتى. ئۇلار خۇددى تونۇرنىڭ ئىچىدە ئولتۇرغاندەك ھاسىرىشاتتى. بۇيرۇقتا بىنائەن ئېزىز ھاجىم بىلەن ئايۇپ فۇگۇەننىڭ قول ئاستىدىكىلەر كەلگەنلەرنىڭ قايسى مىدىرلىسا ئۇلارنىڭ بېشىدىن ئاشۇرۇپ ئوق ئۇزەتتى. قىزىق ئاپتاپ بىلەن ئۇسسۇزلۇق ئۇلارنى راسا قىينىدى. ئۇلار يوشۇرۇنغان يارلىقنىڭ يېنىدىكى ئادىل ساقالنىڭ كۆلىدىكى سۇ پۈتۈنلەي چېپىپ چىقىرىۋېتىلگەن، ئادەملەر قېچىپ كەتكەچكە ئۇلار بىر تېمىمۇ سۇ تاپالمىدى، ئامال قىلالماي ئۇلار قولى

بىلەن يەرنى كولاپ نەم توپا چىقىرىپ جېنىنى ئارام تاپقۇزماقچى بولۇشتى. لېكىن، چاقىلىقتەك سۇيى تىس، قۇرغاق جاينىڭ بىرنەچچە يىلدىن بۇيان سۇ كىرمىگەن يېرىدە نەم توپا نېمە ئىش قىلسۇن؟! بۇ بىر قۇرۇق ئاۋارىچىلىك ئىدى.

پېشىن ۋاقتى بولغاندا يەر - زېمىن چوغدەك قىزىپ كەتتى، — ئادەملەرنىڭ ئاغزىدا نەم قالمىدى. جامالنىڭ ئادەملىرى ۋارقىراشقا باشلىدى:

— جاندىن تويدۇق. بىز تەسلىم بولىمىز... جاھان دوزاققا ئايلىنىپ كەتتىغۇ!

— كىم ئۇ؟ جاندىن تويغان؟ — دەپ جامال قولىدىكى مىلتىقنى تەڭلىدى، — كىمكى تەسلىم بولسا، ئېتىپ تاشلايمەن، قاراڭغۇ چۈشكىچە چىداڭلار.

— سەردار چىدىغۇچىلىكىمىز قالمىدى، ئۇسسۇزلۇقتىن دەرماندىن كەتتۇق.

— چىدىمىغان ئادەم نېمىشقا كەلدىڭ؟ يارىماسلار...

— بىزگە ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ بايلىقى كېرەك ئەمەس. جان كېرەك، جان...

— ھوۋ ئۆلۈمتۇكلەر، يەنە ۋارقىرىساڭ ئېتىپ تاشلايمەن، — دەپ پوپۇزا قىلىپ جامال ھاۋىغا قارىتىپ ئوق ئاتتى. لېكىن، بۇ ئادەملەر «تەييارغا ھەييار» بولۇپ يۈرگەن يارىماس ئادەملەر بولغاچقا، ئۇلار ئەمدى جامالنىڭ گېپىنى ئاڭلىمايتتى. ئارقىغا چېكىنگەنلەر ھوشۇر لەنجاڭنىڭ يېگىتلىرىنى كۆرۈپ توختاپ قېلىشتى. شۇنىڭدىن كېيىن نارازلىق، ۋارقىراش - جارقىراش تېخىمۇ كۈچىيىپ كەتتى. ئۇلار ھەممە تەرەپتىن قورشاۋدا قالغانىدى. ئۇلار ئاشۇنداق ۋارقىرىشىۋاتقان چاغدا تۇردى يېڭجاڭنىڭ بۇيرۇقى بويىچە بايراقچى ھاشىخان قەدىمكى تىم (تۇر) تۆپىسىگە چىقىپ بايراقنى «ئالغا!» دېگەندەك قىلىپ سىلكىدى. ئارقىدىنلا ئاتاكىغا كاناي چېلىندى.

ئېزىز ھاجىمنىڭ ئادەملىرىدىن باشقىلارنىڭ ھەممىسى ھاۋاغا قارىتىپ ئوق ئۇزگەچ قورشاۋنى تارايتىپ ھۇجۇمغا ئۆتتى. ئۇلار ئاستا ـ ئاستا يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدى. تۆت تەرەپنىڭ ھەممىسى قوراللىق ئادەم ئىكەنلىكىنى كۆرگەن جامالنىڭ ئادەملىرى ئويمانلارغا، كامارلارغا كىرىپ دۈم يېتىۋېلىشتى. ئۇنداق قىلىشقا ئۇلگۇرەلمىگەنلەر ئالاقزادىلىك ئىچىدە قوللىرىدىكى تاياق ـ توقماق، نەيزە ـ قىلىچلىرىنى تاشلاپ قوللىرىنى كۆتۈرۈشتى. ئۇلارنىڭ كۆپچىلىكى گۇناھسىز بولۇپ جامالنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشكەن كىشىلەر ئىدى. ئۇلار ئۆزلىرىنى ئوردۇغالغان قوزغىلاڭچىلار ئارمىيىسىنى كۆرگەندە بىرىنچى بولۇپ ئېغىزغا ئالغىنى «سۇ» بولدى.

ــ قولۇڭلارنى چۈشۈرۈڭلار، ــ دەپ بۇيرۇق بەردى ئەسكەرلەرگە تۇردى يىگىتچاك، ــ سىلەرنىڭ باشلىقىڭلار كىم؟

ــ مۇشۇ ئىككىسى، ــ جامال بىلەن تۇردىجان دېگەننى كۆرسەتتى ھەممەيلەن. ئۇلارنىڭ بىرسى ئېگىز بويلۇق، ئالاگەدەن، يەنە بىرسى ئارابوي، چاچىگا ساقال بىرنەمىلەر ئىدى. ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسى قىرىق ياشلاردا بار ئىدى.

ــ ئىبراھىم لەنجاڭ مۇنۇ ئىككىسىدىن باشقىسىنى، ــ دەپ جامال بىلەن تۇردىجاننى كۆرسەتتى تۇردى يىگىتچاك، ــ جەرەن بۇلاقتا باشلاپ بېرىڭ. بۇلار قانغۇچە سۇ ئىچىۋالسۇن، نانلىرىنى يەۋالسۇن. بۇگۈن كېچە ئوبدان ئارام ئېلىپ تاڭ ئېتىش بىلەن ئۆيلىرىگە كەتسۇن.

ــ خوپ يىگىتچاك، ــ دەپ ئىبراھىم لەنجاڭ قولىنى چېكىكسىگە تەككۈزدى. ئارقىدىن ئەسكەرلەرگە بۇيرۇق بەردى، ــ قېنى مېنىڭ كەينىمدىن جەرەن بۇلاقتا قاراپ ئالغا!

ھەممەيلەن كەتكەندىن كېيىن بىرى ئېگىز بويلۇق، ئالاگەدەن، قويۇق ساقاللىق جامال بىلەن ئارا بوي، توغرىلىق، چاچىگا ساقال نەشىدىن رەڭگى سارغىيىپ كەتكەن تۇردىجان قالدى.

ئۇلار يەردىن ئۈستۈن قارىمايتتى. قوراللىرى يەردە تۇراتتى.

ــ ئەسلىدە ھەربىي قانۇن بويىچە سىلەرنى ئۆلتۈرۈش كېرەك ئىدى ئاغىنىلەر، ــ دېدى تۇردى يىگىتجاك، ــ لېكىن قولىمىزنى قانغا بويىغىچىلىك ئىش يوق. سىلەرنىڭ ئابدۇكېرىم ئەلەمنى بەك كۆرگۈچىلار بار ئوخشايدۇ، ئارماندا كەتمەكچىلار. بۇلارنى ئاخۇنۇمنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىڭلار، ئۆزى بىر تەرەپ قىلسۇن، قالغانلار قوراللارنى يىغىۋېلىڭلار...

ــ قېنى يۈرۈڭلار جانابىي سەردارلار، ــ دېدى سامساق كۆكبېشى، ــ مەسخىرە بىلەن. ئىككى نەپەر ئەسىر ئالدىدا، قالغانلار كەينىدە ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ تىكەنلىك مەھەللىدىكى جايىغا قاراپ يولغا چىقتى.

* * *

ــ ھە... جامالباي شۇ ھالىڭغا «يۇرت سورايمەن» دېگۈچە خۇدانىڭ بەرگىنىگە شۇكۇر قىلىپ، كۈنىڭنى ئالساڭ بولمامدۇ؟ ــ دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەم ئالدىدا تۇرغان جامال بىلەن تۇردىجانغا قاراپ، ــ بىكاردىن بىكار ئۆزۈڭگىمۇ، باشقىلارغىمۇ ئاۋارىچىلىك تاپقۇچە...

ــ ئاۋارىچىلىكتىن قورققان ئوغۇل بالا ئەمەس، ــ دېدى جامال قوپاللىق بىلەن.

ــ راست دېدىڭ، ئوغۇل بالا دېگەن ئاۋارىچىلىكتىن قورقمايدۇ، ــ دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەم، ــ مۇسۇلمان تۈرۈپ يەنە مۇسۇلمان بىلەن ئۇرۇشۇپ قان تۆكسەڭ قىيامەت كۈنى مەھشەرگاھتا ئاللانىڭ ئالدىدا قانداق جاۋاب بېرەرسەن؟

ــ قانداق جاۋاب بېرەتتىم، ئابدۇكېرىم ئەلەم دېگەن خوتۇنباز، قالماق يۇرت سورىماقچى بولۇپتىكەن. ئۇنىڭدىن كۆرە يۇرتنى مەنلا سورايلا دېدىم دەيمەن، ــ دېدى جامال.

www.uyghurkitap.com

ـــ ئاغزىڭنى يۇم جوھۇت، ـــ دەپ ۋارقىردى سامساق كۆكبەشى، ـــ سېنىڭ ئاخۇنۇمغا تىل تەككۈزۈشكە نېمە ھەققىڭ بار؟

ـــ نېمە ھەققىڭ بار؟ ھېھ. . . ـــ دەپ دىمىغىنى قاقتى جامال يەنە تۇرغانلارنى مەنسىتمىگەن ھالدا، ئۇنىڭغىچە ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ چوڭ ھويلىسى ئادەمگە توشتى، ـــ سەنلەرنى بۇ قېتىم ياقا يۇرتتىن كەلگەنلەر قۇنقۇزۇپ قالدى، بولمىسا ئۆزۈڭلار ئەمەس، قىزلىرىڭمۇ خوجاكاڭنىڭ كىملىكىنى بىلىپ قالاتتى.

جامالنىڭ بۇ ھاياسىز گەپلىرى ئابدۇكېرىم ئەلەمنى قاتتىق غەزەپلەندۈردى:

ـــ ئەستاغپۇرۇللا، ـــ دەپ ساقلىنى سىلىدى ئابدۇكېرىم ئەلەم، ـــ خەير بوپتۇ. بىر نائەھلىنى دەپ قولىنى قان قىلغۇچىلىك ئىش يوق. ئۇنىڭ پېشانىسىغا بەلگە سېلىپ، شۇ بۇگۈننىڭ ئۆزىدىلا ئاتىنىڭ ئالدىغا سېلىپ تۇزلۇق قاشتىن ئۆتكۈزۈۋېتىڭلار.

ـــ خوش ئاخۇنۇم، ـــ دەپ سامساق كۆكبەشى يېنىدىن خەنجىرىنى ئېلىپ جامالنىڭ ئالدىغا بېرىشىغا جامال ئۇنى بىرنى تەپتى.

ـــ ھوۋ ياخشىلىقنى ھەم ئادەمگەرچىلىكنى بىلمەيدىغان چوشقا، ـــ دەپ سامساق كۆكبەشى بازغاندەك يوغان مۇشتۇمى بىلەن جامالنىڭ گەجگىسىگە بىرنىلا سالغانىدى. بايىاتىن كۆرەڭلەپ تېرىسىگە پاتماي قالغان جامال ئالدىغا دۈم چۈشتى. سامساق كۆكبەشى ئۇنىڭ پېشانىسىغا كرېست بەلگىسى سىزدى. جامال ئورنىدىن تۇرغاندا پىچاق ئىزىدىن چىققان قان ئۇنىڭ يۈزىگە ساقىپ چۈشتى.

ـــ يوقال بۇ يەردىن مۇناپىق، ـــ دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەم جامالغا، ـــ ئىككىنچى كەلگۈچى بولما، بولمىسا ئۆلۈكۈڭنى

ئىتقا تاشلاپ بېرىمەن.

ـــ ئالدىرىماي تۇر قالماق. سېنىڭ بىر قوشۇق قېنىڭنى ئىچمىسەم جامال دېگەن ئېتىمنى يۆتكىۋېتىمەن، ـــ دېدى جامال ۋارقىراپ. ئۇنىڭغىچە شۇ يەردە تۇرغان يىگىتلەر جامالنى ئىتتىرىپ، مۇشتلاپ ئېلىپ ماڭدى. شۇ چاغقىچە بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىغان تۇردىجان بولسا جامالغا يالۋۇراتتى.

ـــ بولدى جامالكا! خۇدا ھەققى بولدى قىل، بىكار ئۆلۈپ كەتمەيلى...

سامساق كۆكبېشى، ئامبال بارات قاتارلىقلار ئۇلارنى ئالدىغا سېلىپ ماڭدى. بۇ چاغدا قۇياش ئۇپۇق سىزىقىغا باش قويغانىدى. جامال بولسا:

ـــ خەپ توختاپتۇرۇش، ـــ دەپ تەھدىت سالاتتى. ھەمراھىنى «قورقۇنچاق» دەپ تىللايتتى. شۇ ئىشتىن ئۇزاق ئۆتمەي خەلق ئارىسىدا:

دەڭگىرەكلەپ كېلىپتۇ،
جامال بىلەن تۇردىجان.
لوپلۇقلارنى كۆردۇڭمۇ؟
پېشانەڭدىن ئالدى قان.

دېگەن قوشاق تارقىلىپ كەتتى. جامال بولسا ئابدۇكېرىم ئەلەمدىن ئۆچ ئېلىشقا بەل باغلىغانىدى.

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكتى
www.uyghurkitap.com

ئون بەشىنچى باب

ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ مەنسەپخورلۇقى

نادان مىللەتتە مەنىۋى ئىللەت كۆپ بولىدۇ. پۇلغا، مەنسەپكە، خوتۇنغا ھېرىسلىق، خۇراپاتقا ئىشىنىش، يۇرتۇازلىق، قەبىلىۋازلىق، ئاچ كۆزلۈك، ئۆز غۇرۇرىنى ساقلىماسلىق، ھەركىم ئۆز كۆمىچىگە چوغ تارتىش، مىللەتنى ئويلىماسلىق. خۇلاسە كالام نادانلىق، نادانلىق ۋە يەنە نادانلىق. مانا بۇلار ئۇزاق يىللىق ئاسارەتنىڭ مىللەت روھىغا باسقان مەرەز تامغىسى.

—— ئا. ئۆتكۈر

ئىيۇل، ئاۋغۇست ئايلىرى بۇياقلاردا ناھايىتى ئىسسىق ئايلار ھېسابلىنىدۇ.

شۇنداقلا يەرلەردىن يازلىق ھوسۇل ئېلىنغان، مېۋە ـ چېۋىلەر پىشقان. چارۋا مالىلار سەمرىگەن بايىاشات ئايلار ھېسابلىنىدۇ. بۇ ئايلاردا ھاۋا دائىم ئوچۇق، ئىسسىق ھەم قۇرغاق بولىدۇ. كېچىسى تاغ شامىلى ۋاديغا قاراپ چىقسا، كۈندۈزى ۋادا شامىلى تاغقا قاراپ ئۇرۇپ تۇرىدۇ. بۇ كۈنلەردە ھەممە جايدىن ھەر خىل پىشقان مېۋىلەرنىڭ پۇرىقى كېلىپ تۇراتتى. چاقىلىق ئۆزى كىچىك، نوپوسى ئاز بولسىمۇ باغلار كۆپ بولغاچقا مېۋىنى پۇلغا ئالمايتتى. قوغۇن ـ تاۋۇزلىرى شۇنداق تاتلىق ئىدىكى

تەمى ئادەمنىڭ تىلىنى يارالتتى. يېڭى ئاشلىققا، يېڭى مېۋىگە ئېغىز تېگىش يەرلىك خەلق ئۇچۇنلا ئەمەس. قوزغىلاڭچىلار قوشۇنى ئۇچۇنمۇ زور خۇشاللىق ئىش بولدى. ئۇلارنىڭ يېڭى سۇدىكى تارىم سۇيىدىن پايدىلىنىپ قىلغان دېھقانچىلىقتىن خەۋىلى ئوبدان هوسۇل ئېلىنغانىدى. ئۇلار بىر مەزگىل ئاشلىق ۋە ماي بىلەن ئۆز - ئۆزىنى تەمىنلىگۈدەك تەمىناتقا ئىگە بولىدى. ئىتائەت قىلىنغان (ۋەخپە) بېدىلەر بىلەن بېقىلغان هەربىي ئاتلارمۇ سەمرىپ مىنىشكە يارىغۇدەك بولۇپ قالدى. «ئات جەڭچىنىڭ قانىتى» دېگەن سۆز هەربىر جەڭچىنىڭ قۇلىقىدا جاراڭلاپ تۇراتتى. بىر نەچچە جايدىكى ۋەخپە يەرلەرگە ئەسكەرلەر ئۇچۇن تېرىلغان قوغۇن - تاۋۇز ناهايىتى ئوخشىدى. ۋە ئالاهىدە تەملىك بولدى. جامال بىلەن تۇردىجاننى قان تۆكمەي تۇتۇۋېلىش ئەسكەرلەر ئۇچۇن بىر قېتىملىق هەربىي مانېۋىر بولدى. قوشۇندا قاتتىق ئىنتىزام ئورنىتىلغاچقا خەلقنىڭ هەمايىسىگە ئېرىشتى. بۇ هال قوزغىلاڭچى قوشۇننىڭ ئۆز - ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىنى تېخىمۇ ئاشۇردى. شۇنداق قىلىپ قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن خەلقنىڭ قولىدا تۇرۇۋاتقان بۇ كىچىككىنە چەت ناهىيىدە خېلى خاتىرجەم مۇهىت بارلىققا كەلدى.

*　　*　　*

— قارا شەهەردىن دوتەي كەپتۇ، — دېگەن خەۋەر قوزغىلاڭچىلار شتابىنى هەيران قالدۇردى. بۇ 1934 - يىلى ئاۋغۇست ئېيىنىڭ 21 - كۈنى ئىدى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ تۇردى يىگىتنىڭ ئالدىراپ قالدى.

— ياقەي يالغان گەپتۇ، — دېدى كىر يۇيۇۋاتقان هاشىخان ئېرىگە، — ئەگەردە راستتىنلا دوتەي كەلسە يوللارغا قويغان قاراۋۇللار نېمە ئۇچۇن خەۋەر بەرمەيدۇ؟

ئايالىنىڭ گەپلىرى تۇردى يىگىتنى گۇمانلاندۇرۇپ قويدى. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ ھاكىم گاجىت بەكرىنى ئىزدەپ كەتتى. ئۇ بارغان چاغدا ھاكىم گاجىت بەكرى ئۆز ئۆيىدە دوتەينىڭ كېلىش سەۋەبىنى جىددىي ئويلىنىپ ئېغىر خىيال ئىلكىدە ئولتۇراتتى.

ــ دەل ۋاقتىدا كەلدىڭىز، ــ دېدى گاجىت بەكرى تۇردى يىگىتنى كۆرۈپ، ــ سىزگە ئادەم ئەۋەتەي دەپ تۇرغان.

ــ «دوتەي كەپتۇ» دەيدۇ راستمۇ؟ ــ دەپ سوردى تۇردى يىگىتنىڭ ھېچقانداق تەكەللۇپ قىلمايلا.

ــ راست، كېچىدىن كەپتۇ، ــ دېدى گاجىت بەكرى، ــ مەن ئەتىگەندە بېرىپ كۆرۈشۈپ كەلدىم.

ــ نېمە دەيدۇ؟

ــ باشقا گەپ قىلمىدى. ئۇنىڭ دېيىشىچە جىيىڭ جېيشى بىلەن شېڭ شىسەينىڭ ئارىسى بۇزۇلۇپتۇ. «گەنسۇ، چىڭخەي چېگرالىرىنى تەكشۈرۈشكە كەلدىم» دەيدۇ.

ــ قانچىلىك ئادەمكەن؟ ئەجەب خەۋەر بەرمەيلا كەپتىغۇ؟

ــ قانچىلىك ئادىمى بارلىقىنى سورىمىدىم. ئەمما، «قىرىق دانە ئېتىمىز بار. ئوت ـ ساماندىن بەرسەكلار» دەيدۇ. ھازىرچە ئۇنىڭدىن باشقا تەلىپى يوقكەن.

ــ قەيەرگە چۈشۈپتۇ؟

ــ كونا يامۇلغا.

ــ نېمىشقا لەڭزىگە چۈشمىگەندۇ؟

گاجىت بەكرى «ۋاي تاڭەي» دېگەندەك قىلىپ مۇرىسىنى قىستى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار خېلى پاراڭلاشتى. ئەڭ ئاخىرىدا:

ــ ئېھتىيات قىلايلى. قاراۋۇللۇقنى كۈچەيتەيلى، ھوشيار بولايلى، سەگەك تۇرايلى، ــ دېگەن خۇلاسىگە كەلدى. تۇردى يىگىتنىڭ قايتىپ كەلگەندە دوراڭ ئالدىنقى قاراۋۇل-

دىن كەلگەن جەڭچى ئۇنى ساقلاپ ئولتۇراتتى. ئۇ كوماندىرنى كۆرۈپ ئورنىدىن تۇردى ۋە سالام بەردى.

ـــ ھە. . . قانداق خەۋەر ئېلىپ كەلدىڭ يېگىت؟ ـــ دەپ سورىدى تۇردى يېڭجاڭ، ئارقىدىن ھاشىخانغا بۇرۇلدى، ـــ سەن چىقىپ ئايۇپ فۇگۇەننى چاقىر.

ـــ خوپ كوماندىر مانا ھازىر، ـــ دەپ ھاشىخان ھۆرمەتـ تە تۇرغاندىن كېيىن چىقىپ كەتتى. بۇنى كۆرۈپ ھېلىقى جەڭچىنىڭ كۈلگۈسى كەلدى.

ـــ ئۆزلىرىمۇ ئاڭلىغانلا يېڭجاڭ، قارا شەھەردىن دوتەي كەلدى. بىر دانە پەيتۇن ئون دانە تۆت چاقلىق ھارۋىدا، ھەربىر ھارۋىغا تۆتتىن ئات قوشۇلغان. تۆتتىن ئادەم بار. ھارۋىدا يۆگەكلىك بىر نەرسىلەر بار. ئۇ ئېگەر ـ يۆگەن، قورال ـ ياراغ بولسا كېرەك.

ـــ سىلەر ئاختۇرمىدىڭلارمۇ؟

ـــ ئاختۇرماقچى بولغانىدۇق. لېكىن، دوتەينىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئادەم. «ئەخمەق بولماڭلار قىرىلىپ كېتىسىلەر» دېدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە دوتەينىڭ مۇھاپىزەتچىسى دەيدۇ ئىككى ئاپتومات تۇتقان ئادەم: «سىلەر كىم؟ دوتەينىڭ ھارۋىسىنى ئاختۇرغۇدەك؟! دوتەي جانابلىرى شېڭ دوبەننىڭ پەرمانى بىلەن چېگرانى كۆرگىلى كېتىۋاتىدۇ. ئەگەردە يولنى توسۇۋالساڭ ئېتىپ تاشلايمىز» دەپ دوق قىلدى. شۇڭا، بىزمۇ ئىلاجسىز ئۆتكۈزۈۋەتتۇق. ئۇلارنى گۇمانلاندۇرۇپ قويماسلىق ئۈچۈن بۇيرۇق بويىچە ئۇلارنىڭ كەينىدىن كەلدىم، ـــ خەۋەرچىنىڭ دوكلاتى تۇگىدى. شۇ چاغدا ئايۇپ فۇگۇەن يېتىپ كەلدى.

ـــ دەيدىغانلىرىڭ تۇگىدىمۇ؟ ـــ دېدى تۇردى يېڭجاڭ.

ـــ تۇگىدى يېڭجاڭ، ـــ دېدى خەۋەرچى.

ـــ ئايۇپ فۇگۇەن، ماۋۇ جەڭچىنى ئوبدان ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ كىرىڭ ياخشى غىزالىنىپ ئوبدان ئۇخلىۋالسۇن.

ئەتە تاكى يورۇشتىن بۇرۇن ئۆز ئورنىغا قايتىدۇ، ــ دەپ خەۋەرچىگە بۇرۇلدى تۇردى يىگىتكە، ــ بايا تىنقى گەپلەرنى ھېچكىمگە تىنغۇچى بولماڭلار. ئۆز ئورنىڭلارنى چىكى ساقلاڭلار.

ــ ئۇقتۇم، ــ دېدى خەۋەرچى ۋە سالام بېرىپ چىقىپ كەتتى. ئايۇپ فۇگۇەن بىلەن خەۋەرچى كەتكەندىن كېيىن تۇردى يىگىتكە چوڭقۇر خىيال ئىلكىدە ئۆيىنىكى ئىچىدە ئۇياقتىن ـ بۇياققا مېڭىشقا باشلىدى. ئۇنى دوتەي نېمە ئۈچۈن كەلدى؟ ئۇنىڭ مەقسىتى زادى نېمە؟ ھارۇندا قانداق مەخپىي نەرسىلەر بار؟ دېگەن سوئال قىينايتتى. ئۆيگە كىرگەن ھاشىخان ئېرىنىڭ خىيالچان، غەمكىن چىرايىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى.

ــ نېمە ئىش بولدى؟ ــ دەپ سورىدى ئۇ. ئۇنىڭ سۆزىدىن كۆيۈنۈش ۋە مېھىر ـ مۇھەببەت بىلىنىپ تۇراتتى.

ــ دوتەي نېمىشقا كەلگەندۇ؟ ــ دەپ ھەيران بولۇۋاتىمەن.

ــ ھاكىم نېمە دېدى؟

ــ نېمە دەيتتى، «جاڭ كەيشى بىلەن شېكى دوبەننىڭ ئارىسى بۇزۇلۇپتۇ. گەنسۇ، چىڭخەي چېگرا سىنى تەكشۈرگىلى كەپتۇ» دەيدۇ.

ــ مەنغۇ چېگرا ـ پېگرا دېگەنلەرنى چۈشىنەلمەيمەن. ماڭا شۇ ئىش ئايانكى، خوجىنىياز ھاجىم ئۇرۇمچىگە كەتتى. مەھمۇت سىجاڭ قەشقەردە ئىكەن. خوتەندىن چەرچەنگىچە بولغان جايلارنى تۆڭگانلار بېسىۋاپتۇ. بىز بولساق ئوتتۇرىدا قالدۇق. بىر تەرەپتە تۆڭگانلار يەنە بىر تەرەپتە شېكى شىسەي. دوتەي بىكارغا بۇ يەرگە كەلمىگەندۇ؟ ئەلۋەتتە... ــ دېدى ئۇ ئېرىگە.

ــ ئەمىسە سېنىڭچە نېمىشقا كەلگەندۇ؟

ــ مەن نەدىن بىلەي. ئەمما، يۇرىكىم تۇيۇپ تۇرىدۇ،

دوتەي ھەرگىز ياخشى نىيەت بىلەن كەلمىدى. بىز ئۇلارنى يېمىسەك، دوتەي بىزنى يەۋېتىشى مۇمكىن، چۈنكى ئۇلار بۆرە، بىز دېگەن قويدە.

ــ ياللا ماۋۇ خوتۇننى. سېنىڭ ئاغزىڭدىن ھەرگىز ياخشى گەپ چىقمايدۇ، ــ دېدى تۇردى يىگىتچاك، ــ سېنىڭ گەپلىرىڭ ئادەمنى ئەندىشىگە سالىدۇ.

ــ ئەمىسە كەلسىلە يوتقانغا كىرىپ ئۇخلايلى جېنىم ئۇرۇم، دېسەم خۇشال بولامتىلە. سىلى دېگەن ھەربىي، قوللىرىدا نەچچە مىڭ پۇقرا بار. ھوشيار بولمىسىلا ھەممە قىلغانلىرى ۋەيران بولىدۇ، ھەممە ئۇمىد سىلىدە...

تۇردى يىگىتچاك گەپ ــ سۆز قىلمىدى. خوتۇنىنىڭ مەنىسىگە ئۇيغۇن يوللۇق گەپلىرىنى ئاڭلاپ ئويلىنىپ قالدى. خۇدانىڭ ئۆزىگە مۇشۇنداق بىر ئەقىللىق خوتۇننى يەنە كېلىپ ياخشى بىر مەسلىھەتچىنى بەرگەنلىكىگە «شۇكۇر» قىلدى. شۇ چاغدا خەۋەرچىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغان ئايۇپ فۇگۇەن كىرىدى.

ــ نېمە ئىش بولدى؟ ــ دەپ سوردى ئۇ تۇردى يىگىتچاكدىن.

تۇردى يىگىتچاك دوتەي توغرىسىدىكى خەۋەرنى، گاجىت بەكرى بىلەن قىلغان سۆھبەتنى، خەۋەرچىنىڭ قىلغان سۆزلىرىنى، ئاخىرىدا خوتۇنىنىڭ سۆزلىرىنى بىرنى قويماي ئايۇپ فۇگۇەنگەن سۆزلەپ بەردى. بۇ تەجرىبىلىك قوزغىلاڭچى ئۆز باشلىقىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن بىرنەچچە مىنۇت ئويلىنىپ قالدى ۋە ئاخىرىدا مۇنداق دېدى:

ــ ھاشىخانىڭ دېگەن گەپلىرى توغرا بولۇشى مۇمكىن. دوتەينىڭ «چېگرانى تەكشۈرۈش» دېگىنى ئالدامچىلىق بولۇشى مۇمكىن. مەركىزىي ھۆكۈمەت ئەسكەر ئەۋەتسە قۇمۇل ئارقىلىق ئۇرۇمچىگە ماڭماي، پىيادە ئادەممۇ تەس ماڭمىدىغان بۇ تاغلىقتا

نېمە بار؟ ياكى بۇ تەرەپلەردە بىرەر چوڭ يۇرت بولمىسا بۇ تاغلىقتا ئادەم نېمە يەيدۇ؟ . . . ئايۇپ فۇگۇەن ھاشخانىڭ سۆزىدىن بىر مەيدان ئۇرۇشنى كۆرگەندەك بولدى.

شۇنىڭدىن كېيىن تۇردى يىگىجاڭ بىلەن ئايۇپ فۇگۇەن خېلى ئۇزاق مەسلىھەت قىلىشتى ۋە دوتەي كېلىپ چۈشكەن كونا يامۇل ئەتراپىنى قاتتىق كۆزىتىش، كېچىلىك قاراۋۇللۇقنى كۈچەيتىش ۋە ھەر كۈنى پارولنى ئالماشتۇرۇپ تۇرۇش توغرىسىدا پىكىرلەشتى.

ـــ بۈگۈن كېچىكى پارول «قارا بۇركۈت» بولسۇن، ـــ دېدى تۇردى يىگىجاڭ.

ـــ ئۇنىڭ جاۋابى «بوز توشقان» بولسۇن، ـــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەن

ـــ توغرا، بۇركۈت توشقانىنى ئالىدۇ ـ دە، ـــ دېدى تۇردى يىگىجاڭ كۈلۈپ تۇرۇپ، ـــ پارولغا جاۋاب بېرەلمىگەنلەر تۈتۈپ قاماپ قويۇلسۇن. قارشىلىق كۆرسەتكەنلەر جايىدا ئېتىپ تاشلانسۇن. مەخپىيەتلىك قاتتىق ساقلانسۇن.

ـــ خوپ قەتئىي ئىجرا قىلىمەن، ـــ دەپ ئايۇپ فۇگۇەن كېچىلىك قاراۋۇلنى ئورۇنلاشتۇرۇش ئۈچۈن چىقىپ كەتتى. چاي ئىلىپ كىرگەن ھاشخانغا تۇردى يىگىجاڭ چاقچاق قىلدى:

ـــ توۋا دەيمەن، ئايۇپ فۇگۇەن سېنىڭ پىكىرىڭنى توغرا دەپ تۇرۇۋالدى، ـــ دېدى ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ، ـــ بارا ـ بارا مېنىڭ ۋەزىپەمنى سەن ئۆتكۈزۈۋالامسەن نېمە؟

ـــ قورقمىسىلا. مەن يەنىلا سىلىنىڭ خوتۇنلىرى، قىسمىنىڭ بايراقچىسى بولۇپ ئۆتۈۋېرىمەن، ـــ دېدى ھاشخان كۈلۈپ تۇرۇپ ۋە ئىرىنىڭ مەڭزىگە «چوككىدە» بىرنى سۆيۈپ قويدى. ئۇلار ئوينىشۋاتقان بولسىمۇ ئىشلار ھەقىقەتەن جىددىي ئىدى.

* * *

1934 ـ يىل 1 ـ ئاۋغۇست كۈنى، ئۈرۈمچى ئاسمىنىنى قارا بۇلۇت قاپلاپ كەتكەن. سىم ـ سىم يامغۇر توختىماي يېغىپ تۇراتتى. بۇ قېتىمقى يامغۇر ئاۋغۇست ئېيىنىڭ ئىسسىق ھاۋاسىنى بىر ئاز سالقىنلاتقان بولسىمۇ، دىمىق ھالەتنى ئۆزگەرتەلمىگەنىدى. ھاۋا شۇنچىلىك ئىسسىپ كەتكەن ئىدىكى، كېچىلىرى بېشىڭدىكى ياستۇق بىلەن تېگىڭدىكى كۆرپە ـ كىرلىكلەر تەردىن ھۆل بولۇپ كېتەتتى. كېچىدىن يېغىۋاتقان بۇ سىم ـ سىم يامغۇر دەل ـ دەرەخلەرنىڭ يوپۇرماقلىرىنى يۇيۇپ پاك ـ پاكىز قىلىۋەتكەن بولسىمۇ، ئەكسىچە شەھەر كوچىلىرىنى پاتقاق قىلىۋەتكەنىدى. يولۇچىلار ناھايىتى ئېھتىيات بىلەن ماڭسىمۇ، پۇتىدىكى ئاياغلىرى بىلەن ئىشتاننىڭ پۇچقاقلىرى ئاسانلا لايغا مىلىنىپ كېتەتتە. گاھى بىرلىرى تېيىلىپ يىقىلىپ چۈشسە، يەنە بەزىلەر تامغا يۆلىنىپ قالاتتى. يولدىن ئۆتۈۋاتقان ھارۋىلار، پەيتۇنلار ئەتراپقا لاي چاچرىتىپ ماڭاتتى. كوچىلار تار بولغاچقا لاي چاچرىتىپ كېلىۋاتقان ئاتلارنى كۆرگەن كىشىلەر نېمە قىلىشىنى بىلمەي تەمتىرەپ قېلىشاتتى. بۇنداق چاغلاردا ھارۋىكەشلەر خۇشاللىقتىن قامچىلىرىدىن «قارس» چىقىرىپ ئاتلارنى بولۇشچە قوغلايتتى.

بۈگۈن دوبەن مەھكىمىسىنىڭ چوڭ يىغىن زالىدا شېھىر شىسەينىڭ رىياسەتچىلىكىدە «1 ـ ئاۋغۇست تىنچلىق يىغىنى» ئېچىلىۋاتاتتى. يىغىن مەيدانى ئادەملەر بىلەن لىق تولغان. ئىسسىقتىن يىغىن مەيدانىدىكىلەر توختىماي ئۆزىنى يەلپۈيتتى. يېغىۋاتقان يامغۇردىن خۇشال بولۇشاتتى. يىغىن سەھنىسىنىڭ ئالدى تەرىپىگە «1 ـ ئاۋغۇست تىنچلىق يىغىنى» دېگەن چوڭ خەتلىك لوزۇنكا ئېسىلغانىدى. تاملارغا ھەر تۈرلۈك ئادەم ئالـ

كتاب نور بيكتى
uyghurkitap.com

دايدىغان شوئارلار چاپلانغاندى. يىغىن سەھىنىسىنىڭ تۆرىدىن خوجىنىياز ھاجىم، بوينىغا ھۆرمەتلىك مېھمان ۋە تارىخىنىڭ گۈۋاھچىسى سۈپىتىدە ئۆز ھۆكۈمىتىنىڭ نامىدىن كېلىپ تەكلىپ بىلەن قاتناشقان سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئۇرۇمچىدىكى كونسۇلى ئاپرىسوۋ، ئاتاقلىق زىيالىي تاھىربەگ. قازاق خەلقىنىڭ مەشھۇر ئەربابى شارىپقان تۆرە، يەنە بىرقانچە خەنزۇ كىشى ئورۇن ئالغاندى. ئەتراپ قاتتىق مۇھاپىزەت قىلىناتتى. ھەممىنىڭ كۆزى شېكى شىسەيدە. ئۇلاردىن بىرنەچچە قەدەم ئالدىدا يىغىن سەھىنىسىنىڭ ئالدىغا قويۇلغان جوزىغا بىر قولىنى تايىنىپ، يەنە بىر قولىدا خۇددى دىرىژورلاردەك ھەرىكەت قىلىپ، ئۆزىنىڭ ئارزۇ - ئارمانىغا يەتكەن ئادەملەردە بولىدىغان كۆرەڭلىك بىلەن شېكى شىسەي ئۆزىنىڭ «ئالتە بۇيۇك سىياسىتى» نى شەرھلىمەكتە ئىدى ۋە بۇنىڭدىن كېيىن شىنجاڭ خەلقىنىڭ سىياسىي ھاياتىدا ئەمەلگە ئاشۇرۇلىدىغان ئەركىنلىك، باراۋەرلىك، دېموكراتىيە توغرىسىدا زەي سالماي پو ئاتماقتا ئىدى. ئۇ ئەڭ ئاخىرىدا:

ــ پۈتۈن شىنجاڭدا ئاخىر تىنچلىق ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى. خوجىنىياز ھاجىم مۇئاۋىن رەئىس بولدى. بىز ئەمدى قولنى - قولغا تۇتۇشۇپ «ئالتە بۇيۇك سىياسەت» نى ئەمەلگە ئاشۇرىمىز، ــ دەپ سۆزىنى ئاياغلاشتۇردى. ئۇنىڭ سۆزى تۇگىگەندە گۈلدۇراس ئالقىشلار ياڭراپ كەتتى. خۇسۇسەن ئاپرىسوف ئۇزاققىچە چاۋاك چالدى.

شېكى شىسەينىڭ نۇتقى تۇگىگەندىن كېيىن قىسقا ۋاقىتلىق تەنەپپۇس بولدى، يىغىن زالىنىڭ دەم ئېلىش ئۆيىدە شېكى شىسەي تولىمۇ مۇغەمبەرلىك بىلەن ھېجىيىپ، ھەرقايسى جايلاردىن كەلگەن ھەر مىللەت ۋەكىللىرى بىلەن سالاملىشىپ يۈرەتتى. قارا شەھەر ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ يېنىغا كەلگەندە

ئەللىك ياشلارغا كىرگەن، كۆزئەينەكلىك بىر تاقىر باش ئادەم شېكى شىسەيگە مەخپىي مەلۇمات بېرىۋاتقاندەك كوچىلاپ:

ــ چاقىلىق تېخى تىنچلانمىدى، ــ دېدى.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ شېكى شىسەينىكى چىرايىدىكى كۈلكىدىن ئەسەرمۇ قالمىدى. ئۇ شۇ يەردە ئولتۇرغان قارا شەھەر ۋالىسى ياكى مىڭجۇغا شۇنداق ئالىيىپ قارىدىكى، ئۇنىكى «بۆرە» قىياپىتىنى ياخشى بىلىدىغان ياكى مىڭجۇ قورقۇنلۇقىدىن رەڭگىدە قان قالمىدى. شۇ ئاخشىمى شېكى شىسەي ياكى مىڭجۇنى ئايرىم چاقىردى.

ــ ھەرقانداق چىقىم كېتىشىدىن قەتئىينەزەر ئۆزۈكى بېرىپ چاقىلىقنى تىنجىت، تىنجىتالمىساكى مېنىكى ئالدىمغا قايتىپ كەلمىگەن، ــ دەپ بۇيرۇق بەردى ۋە ئۇنىڭدىن سوردى، ــ قانداق تەلىپىكى بار؟ ھازىرلا ھەل قىلىپ بېرەمەن. بۇگۈن كېچىسىلا يولغا چىقىشكى كېرەك. ئېيتە قېنى نېمە كېرەك؟

شېكى شىسەي ياكى مىڭجۇنىكى تەلىپى بويىچە تۆت دانە ماكىسىم پىلىموت، ئون دانە دېكتار پىلىموت، يىگىرمە دانە ئاپتوماتى، زورمىقداردىكى ئوق ـ دورا، يەنە نۇرغۇن پۇل بەردى. بۇ قوراللار يېڭىلا سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كەلتۈرۈلگەن قوراللار ئىدى. ئۇ شۇ كېچىسىلا ماشىنا بىلەن يولغا چىقتى ۋە ئۇلارنى قوغداشقا شېكى شىسەينىكى پەرمانى بىلەن بىر ئىزۇۋوت شەرقىي ـ شىماللىق ئەسكەر ماڭدى.

ــ ماشىنىغا ھەرقانداق يات ئادەم يېقىنلاشسا جايىدا ئېتىپ تاشلاڭلار، ــ دەپ بۇيرۇق بەردى شېكى شىسەي، ــ ئامال بار يولدا توختىماڭلا. سورىغۇچىلار چىقىپ قالسا سوۋېنتورگ[1]

---

① سوۋېت ــ شىنجاڭ سودا شىركىتى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

نىڭ مېلى دېسەڭلار بولىدۇ.

ئۇلار رۇس شوپۇرلىرى ھەيدىگەن «3NC» ماركىلىق ئىككى ماشىنا بىلەن يولغا چىقتى.

قارا شەھەرنىڭ ئەسلىدىكى ژالىيسى نيوشى 1933 ـ يىل 1 ـ ئايدا قوزغىلاڭچىلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن. شېئىرىي ھاكىمىيەت بېشىغا چىققاندىن كېيىن ئۆز يۇرتلۇقى ياڭ مىڭجۇنى قارا شەھەرگە ژالىي قىلىپ تەينىلىگەن. ياڭ مىڭجۇ بۇ قېتىم شېئىرىي شىسەينىڭ ئالدىدا ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن قارا شەھەرگە يېتىپ كېلىپلا تەييارلىق ئىشلىرىغا كىرىشىپ كەتتى. ئۇ ئالدى بىلەن ئەزەلدىن بۇيان شىنجاڭغا ھۆكۈمرانلىق قىلغان بارلىق ئەمەلدارلارغا ئوخشاش ئادەم تالاشتا «ياتلارنىڭ قولى بىلەن ياتلارنى بويسۇندۇرۇش» ئۇسۇلىنى قوللىنىپ، شېئىرىي شىسەي ئارمىيىسىدە ئىشلەۋاتقان راسا قاۋۇل، مەرگەنلەردىن قىرىق نەپەر موڭغۇل يىگىتىنى تاللاپ چىقتى. بۇلارنىڭ بەزىلىرى ياڭ زىڭشىن دەۋرىدە جەنىشكوينىڭ قول ئاستىدا چاقىلىقتا تۇرغان بولۇپ، چاقىلىقنىڭ جۇغرافىيىلىك شارائىتى بىلەن پىششىق تونۇش ئىدى. قورال ـ ياراغلارنى بېسىپ مېڭىشقا ماشىنا بولمىغاچقا، ماشىنا بولسىمۇ تارىم دەريا سىنىڭ كېچىكلىرىدىن ئۆتەلمىگەچكە قارا شەھەردىكى رۇسلاردىن تۆت چاقلىق خادىك ھارۋىدىن ئوننى سېتىۋالدى. ھەربىر ھارۋىغا ئۇچقۇر ئاتلاردىن تۆتنى قاتتى. ھەممە تەييارلىق پۈتكەندىن كېيىن ئۆزى تۆت ئات قوشقان ژالىي مەھكىمىسىنىڭ پەيتۇنىغا چۈشۈپ، تەرجىمانىنى ھەمراھ قىلىپ يولغا چىقتى. ھەربىر ھارۋىغا يېتەرلىك مىقداردا قورال ـ ياراغ، ئوق ـ دورا، ئوزۇق ـ تۇلۇك ھەتتا ئاتلارنىڭ ئىگەر ـ جابدۇقلىرىغىچە بېسىپ ماڭدى. ئۇلار بىر كېچىدە يەتمىش ـ سەكسەن كىلومېتىر يول يۈرۈپ كۈندۈزلىرى ئارام ئېلىپ، ئاتلارنى تويغۇ-

زۇپ 21 ـ ئاۋغۇست تاڭ ئاتار چاغدا چاقىلىققا يېتىپ كېلىپ كونا ياموللغا چۈشتى، ئۇلار پۇقراچە كىيىنىۋالغان ئىدى.

* * *

ياڭ مىڭجۇ كەلگەن كۈنىنىڭ ئەتىسىلا جاسوسلارنىڭ مەلۇماتىدىن ئابدۇكېرىم ئەلەم بىلەن تۇردى يىڭجاڭنىڭ چىقىشالمايدىغان خەۋەر تاپتى. ئۇ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ شۇنچىلىك خۇشال بولۇپ كەتتىكى ئۆزىنى دارغا ئېسىلغان تۇردى يىڭجاڭ بىلەن قانغا مىلىنىپ ياتقان دېھقان قوزغىلاڭچىلىرىنىڭ جەسىتى ئوستىدە تۇرغاندەك ھېس قىلدى ـ دە:

ـــ كارامەت كۆرۈپتىمەن، ـــ دەپ ۋارقىرىۋەتتى. ئۇ چامادانىدىن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ «ۋوتكا» ھارىقىدىن بىر بوتۇلكا، يەنە بىر قۇتا كالا گۆشى كونسېرۋىسىنى ئېلىپ ئاغزىنى ئاچتى ـ دە، ھاراقنى پىيالىغا قۇيۇپ ئارقا ـ ئارقىدىن كۆتۈرۈۋەتتى ھەم «كازبېك» ماركىلىق تاماكىنى تۇتاشتۇردى.

ـــ تەرجىمان، ـــ دەپ چاقىرىدى ئۇ، ـــ كەل سەنمۇ بىر ئوتلا.

ـــ ۋالىي جانابلىرى مەن ھاراق ئىچىپ باقمىغان. مېنى كەچۈرگەيلا. . .

ـــ سەنلەغۇ بىر ئېشەك، ھېچنېمىنىڭ قەدرىنى بىلمەيسەن. بوپتۇ ھاراق ئىچمىسەڭ تاماكا چەك، ـــ دېدى. تەرجىمان بولسا تولىمۇ قورۇنغان ھالدا بىر تال تاماكىنى ئېلىپ، پېنىۋاتقان شامنىڭ ئوتىدا تۇتاشتۇردى.

ياڭ مىڭجۇ ناھايىتى خۇشال ئىدى. ئۇ دىمىغىدا ناخشا ئېيتقاچ ئۆينىڭ ئىچىدە ئۇياقتىن ـ بۇياققا مېڭىشقا باشلىدى. ئۇ ئاخىر مېڭىشتىن توختاپ بۇلۇڭدىكى چامادانىنى ئاچتى ھەم

مېڭىش ئالدىدا ئويدۇرغان ئوتتۇرىسىدا ئالته شوئار بار. «قارا شەھەر ۋالىي مەھكىمىسى» دېگەن تامغىنى ئېلىپ ئۆرۈپ - چۆرۈپ قارىدى. ئۇنى سۇروقتا چىلاپ بىر پارچە ئاق قەغەزگە بېسىپ باقتى - دە، خۇشاللىقتىن قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى ۋە تامغىنى قايتا جايىغا قويۇپ، چامادانىنى قۇلۇپلاپ قويدى. ئۇ تولىمۇ خۇشال ئىدى.

ـــ ھەقىقەتەن كارامەت كۆرۈپتىمەن، ـــ دېدى ئۇ يەنە بىر قېتىم، ـــ ئەمدىغۇ شېكۈ دوبەن مەندىن رازى بولۇر.

ئۇنىڭ مۇڭداق دېيىشى بىر تەرەپتىن شېكۈ شىسەيدىن تېخىمۇ چوڭ مەنسەپ تەمە قىلىۋاتقانلىق بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن ئۇ چاقىلىقنى تىنجىتقاندىن كېيىن مۇشۇ تامغا ئارقىلىق «چاقىلىقنى تىنجىتقۇچى» نامى بىلەن چاقىلىققا ئەمەلدار تەيىنلەشنى كۆزدە تۇتقانىدى. ئۇ چاغدا قارا شەھەر ۋىلايىتىدە ئۇنىڭ بىر ئۇلۇش كۈچى ئاشاتتى. ئۇ چاغدا كىمكەن ئۇ؟ ياكۈ مىڭجۇدىن قورقمايدىغان...

ـــ تەرجىمان، ـــ دېدى ئۇ، ـــ چىقىپ سوراپ باق. ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئۆيىنى بىلىدىغانلار بارمىكىن؟ ئەگەر بىلىدىغانلار چىقىپ قالسا مېنىڭ ئالدىمغا باشلاپ كىر.

ئۇ ھەدەپ دىمىغىدا ئىسقىرتاتتى. خۇشاللىقتىن قولىنى بىر - بىرىگە ئۇرۇپ «قارس» چىقىراتتى. ئۆز خىيالىدا ئەمدى قوزغىلاڭچىلارنى پارچە - پارچە قىلىۋېتەلەيتتى. تەرجىمان چىقىپ كېتىپ ئون مىنۇتلاردىن كېيىن ئوتتۇز ياش ئەتراپىدىكى بىر موڭغۇل يىگىتنى باشلاپ كىردى. ئۇ ھاراقنىڭ پۇرىقىنى سېزىپ قەۋەتلا خۇشال بولۇپ كەتتى. ئۇنىڭ توغرۇلۇق كەلگەن بەستىدىن كۈچ تېپىپ تۇراتتى.

ـــ ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئۆيى قەيەردە؟ ـــ دەپ سورىدى ياكۈ مىڭجۇ.

ـــ يېقىنلا، بۇ يەرگە ئىككى - ئۈچ يۈز قەدەمچە كېلىدۇ.
ـــ سەن قانداق بىلىسەن؟
ـــ مەن بۇ يەردە تۆت يىل ئەسكەر بولۇپ تۇرغان.
ـــ شۇنداقمۇ؟ ناھايىتى ياخشى. سەن قاچان قارا شەھەرگە كەتكەن؟
ـــ بۇلتۇر ئىككىنچى ئايدا،
ـــ ساڭا بىر ۋەزىپە تاپشۇرىمەن، ئورۇندىيالامسەن؟
ـــ باش ئۈستىگە ۋالىي جانابلىرى، ئەلۋەتتە ئورۇندايمەن.
ـــ ياخشى، ياخشى، مەن سەندەك جۈرئەتلىك يىگىتلەرنى بەك ياخشى كۆرىمەن، ـــ دېدى ئۇ ئارقىدىن تەجىمانغا بۇرۇلدى، ـــ تەرجىمان قولۇڭغا قەلەم ئېلىپ مېنىڭ دېگەنلىرىمنى ياز.

تەرجىمان قولىغا قەغەز - قەلەم ئېلىپ تەييار بولدى. لېكىن، جوزا بولمىغاچقا قەغەزنى دەرىزىدە قويۇپ يېزىشقا هاۋالاندى. ياڭ مىڭجۇ ئالدىرىماي ئېيتىپ بېرىشكە باشلىدى:

«ئاخۇن يىڭجاڭ جانابلىرى، سىلىنى ۋالىيلىق مەنسەپ بىلەن تەبرىكلەيمەن، بۇ شېڭ دوبەننىڭ پەرمانى. ۋالىيلىق تامغىسىنى ئەتە ئاخشاملىققا سىلىنىڭ ئۆيدە تاپشۇرىمەن. مەرھەمەت قىلىپ قوبۇل قىلالا. لېكىن، هازىرچە مەخپىيەتلىكنى ساقلىغايلا. سابىق ۋالىي ياڭ مىڭجۇ». تەرجىمان خەتنى باشقا قەغەزگە چىرايلىق قىلىپ كۆچۈردى ۋە قاتلاپ موڭغۇل ئەسكەرگە بەردى. ياڭ مىڭجۇ خەتنىڭ كوپىيىسىنى كۆيدۈرۈۋەتتى.

ـــ سەن بۇ خەتنى هەرنەرسە قىلىپ ئابدۇكېرىم ئەلەمگە يەتكۈزۈپ بەر. ۋەزىپىنى ئورۇنلىغاندىن كېيىن، سېنى هاراق بىلەن مېهمان قىلىمەن. ئەمما، مەخپىيەتلىكنى قاتتىق ساقلىشىڭ كېرەك. بولمىسا ئۆلدۈم دەۋە، ـــ دېدى ياڭ مىڭجۇ موڭغۇل يىگىتكە.

www.uyghurkitap.com

ـــ خوپ ژالىي جانابلىرى، ـــ دەپ موڭغۇل يىگىت چىقىپ كەتتى.

* * *

ھەممە ياق ئايسىز قاراڭغۇ. ئاسماندا سانسىزلىغان يۇلتۇزلار چىمىرلاپ تۇراتتى. شەرقتىن چىقىۋاتقان سالقىن شامال كۈندۈزنىڭ پىژغىرىم ئاپتىپىدا قىزىپ كەتكەن ھاۋانى ئاللىقاياقلارغا ئېلىپ كېتىپ كېچىكى سالقىن ھاۋا كىشىلەرگە راھەت بەخش ئەتكەنىدى. بۇ تەرەپلەردە كېچە بىلەن كۈندۈزنىڭ پەرقى ناھايىتى چوڭ بولمىدۇ. كۈندۈزلىرى كۆيدۈرگۈدەك ئاپتاپ بولسىمۇ، كېچىلىرى تاڭ سالقىنى راھەت ئېلىپ كېلىدۇ. دائىملىق چىقىپ تۇرىدىغان تاغ سالقىنى ئاسانلىقچە يەر يۈزىگە شەبنەم چۈشۈرمەيدۇ. شۇڭا، ئورغۇن كىشىلەر ياز كېچىلىرى، بولۇپمۇ ئىيۇل، ئاۋغۇست ئايلىرىدا تالادا ياتىدۇ ۋە راھەتلىنىپ ياخشى ئۇخلاپ ئەتىسى ئىشقا بالدۇر تۇرىدۇ.

بۇگۈن مانا شۇ ئاۋغۇست ئېيىنىڭ سالقىن كېچىسى ئىدى. كونا يامۇلدىن ئالتە نەپەر ئادەم چىقىپ، يامۇل ئالدىدىكى توپلىق يولدا ئاۋاز چىقارماسلىققا تىرىشىپ پەم بىلەن دەسسەپ شىمالغا قاراپ كېتىپ باراتتى. ئۇلارنىڭ ئالدىدىكى ئىككىيلەن بىلەن كەينىدىكى ئىككى ئادەم ئاپتومات بىلەن قوراللانغان بولۇپ، پەقەت ئوتتۇرىدىكى ئېگىز بويلۇق ئىككى ئادەمنىڭ بىرسى قۇرۇق قول، يەنە بىرسىنىڭ قولىدا كىچىككىنە قول سومكىسى تۇراتتى. بۇلار ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئۆيىنى كۆزلەپ ماڭغان قارا شەھەر ۋالىيسى ياڭ مىڭجۇ ۋە ئۇنىڭ تەرجىمانى بولۇپ، قالغانلار ئۇنىڭ مۇھاپىزەتچىسى ۋە يول باشلىغۇچىسى ئىدى. ئۇلار ئازراق مېڭىپ يەنە توختاپ ئەتراپىنى تىڭشايتتى. يەنە

پەخەس بىلەن قەدەم تاشلايتتى. ئۇلارنىڭ بۇ ھالىتىدىن ئۆزلىرىنىڭ بىرەر ئادەمگە ئۇچراپ قېلىشتىن ئەنسىرەۋاتقانلىقى شەكسىز ئىدى. چۈنكى «ئوغرىنىڭ يۈرىكى پوك ـ پوك» دېگەن گەپ بىكار ئېيتىلمىغان ـ دە، بولۇپمۇ بۇ كېچىدە پىيادە مېڭىش يالغۇز مېڭجۇ ئۇچۇن ناھايىتى تەس كېلىۋاتاتتى. راستىنى ئېيتقاندا كېچىدە كۆز ئەينەك بىلەن مېڭىش خۇددى «قارىغۇ چاشقان» ئوينىغاندەك بىر ئىش ئىدى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ پاش بولۇپ قېلىشىدىن قورقۇپ يۈرىكى توختىماي دۈكۈلدەيتتى. لېكىن، ئۇلار قورقمىسىمۇ بولاتتى. بۇ تەرەپكە تۇردى يېڭجاڭ بىلەن ئايۇپ فۇگۇەن ئادەم قويمىغانىدى. چۈنكى، ئۇلار ئابدۇكېرىم ئەلەمگە، خۇداغا ئىشەنگەندەك ئىشىنەتتى. شۇنداقلا ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ «ماڭا ئىشەنمەپتۇ» دېگەن گۇمانىنى قوزغاپ قويماسلىق ئۈچۈن بۇ تەرەپنى بوش قالدۇرغانىدى ۋە «پەسە ـ پەسىنى قاراڭغۇدا تونۇيدۇ» دېگەن گەپنىڭ راستقا ئايلىنىپ قېلىشىنى خىيالىغمۇ كەلتۈرمىگەنىدى.

ـــ ئاز قالدىمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى تاقەتسىزلەنگەن يالغۇز مېڭجۇ.

ـــ كەپقالدۇق، ـــ ئۇنىڭ گېپىنىڭ ئايىغى چۈشمەي تۇرۇپلا ئالدى تەرەپتىن بىرى ۋارقىرىدى:

ـــ كىمسەن؟

ـــ ۋالىي، ـــ دېدى تەرجىمان ئاستاغىنە.

شۇ چاغدا ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ دەرۋازىسىنىڭ ئالدىدىكى قېرى ئۇجمە دەرىخىنىڭ تېگىدىن ئېگىز بويلۇق بىر ئادەم چىقتى. ئۇنىڭ قولىدا مىلتىق بار ئىدى.

ـــ مەن سامساق كۆكبېشى، ئاخۇن يېڭجاڭنىڭ مۇھاپىزەتچىلەر باشلىقى. سىلەرنى كۈتۈۋېلىشقا چىققان، ـــ دېدى. ئۇ ھازىر ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئەڭ يېقىن كىشىلىرىنىڭ بىرى

ئىدى.

ــ ناھايىتى ياخشى. مانا بىز كەلدۇق، ــ دېدى ياڭ مىڭجۇ.

ــ ئەجەبمۇ كەچ قالدىڭلار؟ ــ دېدى سامساق كۆكبېشى.

ــ بىز ئېھتىيات قىلدۇق. قېنى يول باشلا، ــ دېدى ژالىي.

سامساق كۆكبېشى ئۇلارنى ھايال قىلمايلا ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ھويلىسىغا باشلاپ كىردى. ئەلەمنىڭ ئايۇان، مېھمانخانىلىرىدا بىرنەچچە جايغا چىراغ يېقىۋېتىلگەچكە خېلىلا يورۇق ئىدى. مۇھاپىزەتچىلەر ئايۇاندا قالدى. سامساق كۆكبېشى ياڭ مىڭجۇنى مېھمانخانىغا باشلاپ كىردى. ئابدۇكېرىم ئەلەم ياڭ مىڭجۇنى ئايۇاننىڭ ئىشىك تۈۋىدە بېشى يەرگە تەككۈدەك ئېگىلىپ كۈتۈۋالغانىدى. ھازىر بولسا پايپاسلاپ يۇرۇپ مېھمانخانىنىڭ مىلەڭزىسىنى ئۆزى قايرىپ تۇردى.

ــ قېنى مەرھەمەت ژالىي جانابلىرى، ــ دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەم. ياڭ مىڭجۇ غادايغان پېتى مېھمانخانىغا كىرىپ، پەگادا تۇرۇپ پۈتۈن ئۆيگە كۆز يۈگۈرتۈپ چىقتى. بۇ قىرىق كۈادرات مېتىر كېلىدىغان، تاملىرى، تورۇسى نەقىشلەنگەن ژاسا چوپ ئۆينى ئىككى يەرگە يېقىلغان يوغان چويۇن چىراغ يورۇتۇپ تۇراتتى. تەكچىلەردە يوغان ـ يوغان كىتابلار، ھەر خىل جانان قاچىلار تىزىقلىق تۇراتتى. ئۆيگە لىق كەلتۈرۈپ گىلەملەر، ئۇلارنىڭ ئۈستىگە تۆت قەۋەت ئەتلەس، تاۋار كۆرپىلەر سېلىنغان. تەكلىپ بوينچە ياڭ مىڭجۇ يۇمشاق كۆرپە ئۈستىدە چاڭا قۇرۇپ ئولتۇردى. ئۇنىڭ يېنىغا تەرجىمان جايلاشتى. ياڭ مىڭجۇ ئوبدان جايلىشىۋالغاندىن كېيىن ئۆينىڭ ئىچىدىكى نەقىشلەرگە ھەيرانلىق ئىلكىدە قىزىقىپ قالدى. ئابدۇكېرىم ئەلەم بولسا نېمە دېيىشنى بىلمەي، بىرنەچچە سېكۇنت

تىڭىرقاپ تۇرغاندىن كېيىن ئاندىن گەپ باشلىدى.

ــ ۋالىي جاناپلىرى هارمىغايلا، يول ئازابى گۆر ئازابى دەپتىكەن كونىلار.

ــ رەھمەت جاناپلىرى. سىلى بىلەن كۆرۈشكەنلىكىم ئۈچۈن ناھايىتى خۇشالمەن، ــ دېدى ياڭ مىڭجۇ ھېيلىگەرلىك بىلەن.

ــ رەھمەت ۋالىي جاناپلىرى، بىزنى دىدار كۆرۈشتۈرگەن ئاللاغا رەھمەت.

ــ شېڭ دوبەن جاناپلىرى، ۋالىي جاناپلىرىغا سالام ئېيتتى، ــ دېدى ياڭ مىڭجۇ.

ــ ۋەئەلەيكۈم ئەسسالام. ئۇ زاتى ئالىيلىرىنىڭ ئۆمرى ئۇزۇن بولسۇن، ــ ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ شالاڭ ساقاللىرى تىترەپ، ئەلەس كۆزى پارقىراپ كەتتى.

ــ بۇ قېتىم ئۇرۇمچىدە پۈتۈن شىنجاڭ بويىچە ھەممە مىللەتتىن ۋەكىل قاتناشقان چوڭ يىغىن ئېچىلغانىدى، ــ دەپ چۈشەندۈرۈشكە باشلىدى ياڭ مىڭجۇ، ــ شۇ يىغىندا خوجىنىياز ھاجىم مۇئاۋىن رەئىس بولدى. ھاجىم ئەسلىدە جاناپلىرىنى شېڭ دوبەنگە تونۇشتۇرغانىكەن. شېڭ دوبەن جاناپلىرى ھېنى چاقىرىپ، جاناپلىرىنى «يىغىنغا ئەكەلمەپسەن» دەپ ناھايىتى كايىدى. بۇ ئىشتا مەن ئەيىبلىك ھېنى كەچۈرگەيلا.

ــ ۋالىي جاناپلىرى تەكەللۇپ قىلمىسلا، ئارىمىزدا بىر ــ بىرىمىزنى كەچۈرمىگۈدەك ھېچ ئىش يوق، ــ دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەم خوشامەت بىلەن. ئۇ ئۆز نامىنى شېڭ شىسەيىنىڭ تىلغا ئالغانلىقىنى ئاڭلاپ قەۋەتلا خۇشال بولۇپ كەتتى.

ــ رەھمەت ۋالىي جاناپلىرى، ــ دېدى ھېيلىگەر ياڭ مىڭجۇ، ــ ھېنى كەچۈرگەنلىكلىرى ئۈچۈن كۆپ رەھمەت. شېڭ دوبەن جاناپلىرى ھېنى ئۆزلىرىگە خوش خەۋەر

يەتكۈزۈشكە ئەۋەتتى. ئۆزلىرىنى قارا شەھەر ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيلىقىغا تەيىنلىدى، مۇبارەك بولسۇن ۋالىي جانابلىرى . . .

ئۇ شۇنداق دېگەچ يېنىغا قويغان كىچىككىنە قول سومكىسىدىن قىزىل شەلپەرگە ئورالغان بىر دانە تۈگۈنچىنى يەشتى، ئۇنىڭ ئىچىدىن بىر دانە تۆت چاسا تامغىنى ۋە بىر قۇتا سۇر ۇقنى ئېلىپ ئايدۇكچىرىم ئەلەمگە سۈندى. تەرجىمان ئورنىدىن دەس تۇرۇپ ئۇ نەرسىلەرنى ياڭ مىڭجۇنىڭ قولىدىن ئېلىپ، ھازىرغىچە قول باغلاپ تۇرغان ئايدۇكچىرىم ئەلەمگە ئىككى قوللاپ سۈندى. تامغىنى ئالغۇچە ئايدۇكچىرىم ئەلەمنىڭ قوللىرى تىترەپ كەتتى.

ــ ۋالىي جانابلىرىغا تامغىنى بېسىپ كۆرسىتىپ قوي، ــ دېدى ياڭ مىڭجۇ. تەرجىمان ئايدۇكچىرىم ئەلەمنى چىراغنىڭ يېنىغا تارتىپ ياڭ مىڭجۇ سۈنغان بىر پارچە ئاق قەغەزگە تامغىنى سۇر ۇققا چىلاپ باستى. قەغەزدە «قارا شەھەر ۋالىي مەھكىمىسى» دېگەن خەنزۇچە خەت كۆرۈندى.

ــ خېتى ناھايىتى ئېنىق، تامغا كىمدە بولسا ھوقۇق شۇنىڭدا بولىدۇ ئاخۇنۇم، ــ دېدى تەرجىمان. شۇ چاغدا دەرۋازىنى تاقاپ. قاراۋۇللارنى ئور ۇنلاشتۇر ۇپ قويۇپ كىرگەن سامساق كۆكبېشى تامغىنى ئەلەمنىڭ قولىدىن ئېلىپ تەكچىدە قويۇپ قويدى. ئايدۇكچىرىم ئەلەم ئۇنىڭغا كۆز ئىشارىسى قىلغانىدى. ئۇ چىقىپ كېتىپ ھايال بولمايلا ئۇيغۇرلارنىڭ ئادىتى بويىچە مېھمانىنىڭ قولىغا سۇ تۆتۈش ئۈچۈن ۋالىلداپ تۇرغان ئاپتۇۋۇا، چىلاپچا، ئۇچىغا چۇچا ئىشلىگەن ئاپئاق لۆڭگە كۆتۈرۈپ كىردى. ئۇ مېھمانلارنىڭ قولىغا سۇ قۇيدى. ياڭ مىڭجۇ قولىنى يۇيۇپ بولۇپ، لۆڭگىگە سۈرتۈشتىن بۇرۇن سىلكىۋەتكەندى، قولىنىڭ يۇندىلىرى گىلەمگە چاچرىدى. ئايدىكچىرىم ئەلەمنىڭ خۇشاللىقتىن ئاغزى گەپكە كەلمەيتتى. ياڭ مىڭجۇغا نېمە

دەپ رەھمەت ئېيتىشنى تېخىمۇ بىلمەيتتى. يەنە بىر تەرەپتىن ئۇ ئۆزىدىن قانتىق ئەنسىرەيتتى. ئەگەر بۇ ئىشنى قوزغىلاڭچىلار ئارمىيىسى بىلىپ قالسا قانداق بولار، ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ بۇ ئەھۋالىنى ياڭ مىڭجۇ سېزىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ شۇنچىۋالا چوڭ بىر ئادەم تۇرۇپ شۇنداق ئاسان قولغا چۈشكەنلىكىگە ھەيران بولاتتى ۋە ناھايىتى خۇشال ئىدى. ئۇ بۇ خەقنىڭ مولىلا، ئۆلىما دېگەنلىرى مۇشۇنداق ئاچ كۆزۈ ھەم نادان بولسا، ئۇلارنى سېتىۋېلىش بازاردىن بىر توخۇنى سېتىۋېلىشتىنمۇ ئاسان بولىدۇ، قالغانلارنى يىغىشتۇرۇش قار ياغقاندا تورغاي تۈتقاندىنمۇ ئاسان بىر ئىش بولسا كېرەك دەپ ئويلىدى.

مېھمانلارنىڭ ئالدىغا سېلىنغان داستىخانغا چوڭ - چوڭ ھەمەكنان، پېتىر قاتلىما، مايلىق توغاچ، پاخلان گۆشى، كاۋاپ، ھەر خىل قورۇما، تۇرلۇك مېۋە - چېۋە، مېۋە شەربەتى قويۇلدى. بۇ نەرسىلەرنى جەن لۇيجاڭنىڭ زامانىسىدىكى كونا ھەربىي ئاشپەز، گۇچۇڭلۇق ئىسكەندەر تەييارلىغانىدى. ياڭ مىڭجۇ ئۇچۇن بۇ يەردە پەقەت ھاراقلا كەم ئىدى.

— قېنى ۋالىي جانابلىرى داستىخاندىكى نەرسىلەر ئۆزلىرىگە لايىق بولمىسىمۇ، ئېغىز تەككەچ ئولتۇرۇشسىلا، — دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەم.

— ياخشى، ياخشى ئۆزلىرىمۇ ئولتۇرسىلا، — دېدى ياڭ مىڭجۇ شۇ چاغقىچە قول باغلاپ تۇرغان ئابدۇكېرىم ئەلەمگە، — جىمسىپ كەتتىلىغۇ؟ شېڭ دوبەننىڭ پەرمانىي سىلىگە ياقمىدىمۇ يا؟

— يوغۇسۇ جانابلىرى، ئۇ ئاتىمىزغا كۆپ رەھمەت. بىراق... — دەپ ئۇ توختاپ قالدى.

— ھە... بىراق دەپ توختاپ قالدىلىغۇ؟ گەپ بولسا ئوچۇق دەۋەرسىلە.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب نەشرىياتى

ـــ مېنىڭ ۋالىي بولۇشۇمغا بۇ يەردىكى قوزغىلاڭچىلار ئۇنىماسمىكىن؟

ـــ گەپلىرى شۇمىتى ۋالىي جانابلىرى، ـــ دەپ قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى ياڭ مىڭجۇ ئابدۇكېرىم ئەلەمنى ئىشەندۈرۈش ئۈچۈن، ـــ سىلەردە «موزاينىڭ يۇگۇرۇشى ساماناللىققىچە» دېگەن ئوبدان تەمسىل بار، مەن ئۇزۇپ ئېيتىمەنكى، بۇ يەردىكى قوزغىلاڭچىلارنىڭ كۈنى ئۇزاققا بارمايدۇ.

ـــ ئاغزىلىرىغا ياغ. ئىلاھىم جانابلىرىنىڭ دېگىنىدەك بولسۇن، ـــ دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەم دۇئا قىلغاندەك قىلىپ، ـــ لېكىن، تۇردى يىڭجاڭ بىلەن ئۇنىڭ خوتۇنى ھەم ئايۇپ فۇگۇەن دېگەنلەر ناھايىتى ياماق نەمىلەر، ھېچنېمىدىن قورقمايدۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ياڭ مىڭجۇ يەنە قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

ـــ ۋالىي جانابلىرى، ئۇلار ياماق بولسا، مەن ئۇلاردىن ياماق. مەن ئاز كۈن ئىچىدە ئۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ پۇتىنى بىر ئۆتۈككە تىقىمەن. ئەگەردە مەن ھېچ نەرسە قىلالمىساق دوستىمىز شورالار ھۆكۈمىتىنىڭ ئەسكەرلىرى كېلىپ ئۇلارنى چاپىناپ پۈركىۋېتىدۇ.

ـــ ئىلاھىم شۇنداق بولسۇن، تىنچ ـ ئامان ياشايلى، ـــ دېدى ياڭ مىڭجۇنىڭ ئوغرى ھارۋىسىغا بىلىپ تۇرۇپ چىققان ئابدۇكېرىم ئەلەم.

ـــ ئەمما، جانابلىرىغا بىر شەرت بار. شۇنى ئورۇنلاشلىرى كېرەك.

ـــ نېمە شەرتكىن؟ جانابلىرى مېنى «ئوتقا كىر» دېسىلە ئوتقا، «سۇغا كىر» دېسىلە سۇغا كىرىشكە تەييارمەن، ـــ دەپ ئابدۇكېرىم ئەلەم ئورنىدىن تۇرۇپ قول باغلاپ تۇردى. شۇنداق قىلىپ ئۇ ئەمەلنى كۆزۈپ قۇللۇققا قارشى كۈرەش قىلغان يولداشلىرىدىن، ئۆز مىللىتىدىن، دەسلەپكى غايىسىدىن يۈز

ئۆرۈپ ئەزگۈچىلەرنىڭ تاپىنىغا قايتىدىن باش قويدى. ياڭ مىڭجۇ بۇنىڭدىن بەك مەمنۇن بولدى.

ــ ھە، جانابلىرىدا مۇشۇنداق ئىرادە بار ئىكەن. بىز ئىككىمىز ھەمكارلاشساق چوقۇم بۇ يەردىكى قوزغىلاڭچىلارنى ئاسانلا يوقىتالايمىز، ــ دېدى ياڭ مىڭجۇ، ــ مېنىڭ شەرتىم ناھايىتى ئاددىي. بىرىنچىدىن، مەن بۇ يەردىكى توپىلاڭچىلارنى بىر تەرەپ قىلغۇچە ئۆزلىرىنىڭ ۋالىي بولغانلىقلىرىنى مەخپىي تۇتىلا. ئىككىنچىدىن، ئۆزلىرىنىڭ قول ئاستىدىكى ئادەملەرنى ئېلىپ ۋاقتىنچە يۇرتتىن ئايرىلىپ تۇرىلا. قانداق مۇشۇ ئىشلارنى قىلالامىلا؟

ــ باش ئۇستىگە ۋالىي جانابلىرى، بۇ ناھايىتى ئاسان گەپكەن، ــ دېدى ئەلەم.

ــ مەن بۇ يەردىكى توپىلاڭچىلارنى يىغىشتۇرغاندىن كېيىن جانابلىرىغا خەۋەر بېرىمەن. جانابلىرى ئەركىن، ئازادە يۇرت سورايلا. مانا بۇ شېكى دوبەننىڭ ئۆزلىرىگە كۆرسەتكەن ئىلتىپاتى.

ئابدۇكېرىم ئەلەم ياڭ مىڭجۇنىڭ ئالدامچىلىق ياغلىما گەپلىرىدىن بەك تەسىرلىنىپ كەتتى. ئۇ كۆزلىرىگە ئىسسىق ياش ئېلىپ مىڭلارچە رەھمەت ئېيتتى. بۇ كېچە ياڭ مىڭجۇ ئابدۇكېرىم ئەلەم بىلەن ئۇزاق گەپلەشتى. ئابدۇكېرىم ئەلەم ياڭ مىڭجۇغا قوزغىلاڭچىلارنىڭ قورال ـ ياراغلىرى، تۇرار جايلىرى، ئۇلارنىڭ ھەربىي ماھارىتى، باشلىقلىرىنىڭ ئەھۋالى ھەققىدە تولۇق مەلۇمات بەردى ۋە ئاخىرىدا:

ــ تۇردى يىگىتلىدىن قانتىق ئېھتىيات قىلىش كېرەك. بۇلار ئەر ـ خوتۇن بەك يامان ئادەملەر، ــ دېدى ۋە، ــ ئايۇپ فۇگۇەن بولسا ھەربىي ئىشلارغا بەك پىششىق، ــ دېگەندىن قوشۇپ قويدى.

ياڭ مىڭجۇ قايتماقچى بولۇپ ئايۇانغا چىقتى. شۇ چاغدا ئابدۇكېرىم ئەلەم ئۆزىنىڭ ھەرەمخانىسىدىن ئون بەش - ئون ئالتە ياشلارغا كىرگەن بىر قىزنى چاقىرىپ چىقتى ۋە ياڭ مىڭجۇغا تۇتتى.

ــ ۋالىي جانابلىرى بۇ قىز ئەسلىدە خەنزۇ. ئىسمى ئانىڭ ئىدى. ھازىر بىز ئۇنى ئايشەم دەيمىز. مېنىڭ مۇشۇ كىچىككىنە سوۋغامنى قوبۇل قىلغايلا.

ــ جانابلىرىغا كۆپ رەھمەت، ــ دەپ ھەجايدى ياڭ مىڭجۇ، ــ ھازىرچە بۇ قىز ئۆزلىرىگە ئامانەت تۇرۇپ تۇر-سۇن. كۆز ئالدىمىزدىكى ئالدىراشلىق ئۆتۈپ كەتسە مەن ئۇنى ئېلىپ كېتەي. شۇنداق قىلساق بولارمۇ؟ ۋالىي جانابلىرى...

ــ ئەلۋەتتە بولىدۇ ۋالىي جانابلىرى. سىلىنىڭ بۇ مەلىكىلىرى-نى بىز كۆز قارىچۇغىمىزنى ئاسرىغاندەك ئاسرايمىز، ــ دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەم.

ــ كۆپ مىننەتدارمەن. كۆپ مىننەتدارمەن، ــ دېدى. شۇنىڭدىن كېيىن ياڭ مىڭجۇ كەتتى. بۇ چاغدا شەرقتە سوۋۇ-كۆتۈرۈلگەنىدى. ئۇلار ئەمدىلا كونا يامۇلغا كېلىپ تۇرۇشىغا ئەتراپتىن ئەزانىڭ ئاۋازى كەلدى. ئىككىنچى كۈنى ئابدۇكې-رىم ئەلەم ئۆز قول ئاستىدىكى ئادەملەرنى يىغىپ يېرىم كېچىدە يولغا چىقىپ كەتتى. نىشان چۆنكۆل ئىدى.

ئون ئالتىنچى باب

قاپقان

ئېتىپ روستەمگە ئوق نامەرد رونتىيەن[1]
جېنىنى قەستلىگەندە ھىيلە بىلەن.
——ئا. ئۆتكۈر

«چاقىلىقتا تۇرۇشلۇق قوشۇنلارنىڭ كومانىدىرى تۇردى يېڭجاڭغا:

شەنبە كۈنى (8 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى) شېڭ دوبەن نامىدىن چاقىلىقتا تۇرۇشلۇق بارلىق قوشۇننى كۆزدىن كەچۈرەمەن. پارانتا قوماندانلىق قىلىشنى ساڭا تاپشۇرىمەن، پاراتنى ئۆزۈم قوبۇل قىلىمەن. ئورنى كونا يامۇلدا. ئاخىردا بارلىق قوشۇنغا زىياپەت بېرىلىدۇ، ۋاقتىدا كېلىشىڭنى بۈيرۇيمەن.

ۋالىي ياڭ مىڭجۇ. 8 ـ ئاينىڭ 26 ـ كۈنى». بۇ بۈيرۇقنىڭ كېلىشى تۇردى يېڭجاڭنى تەمتىرىتىپ قويدى. چۈنكى، ئۇ بۇنداق بولۇشنى زادىلا كۈتمىگەنىدى. بۇ ئاۋغۇست ئېيىنىڭ ئاخىرىدىكى بىر چارشەنبە كۈنى ئىدى. ئۇ مەسلىھەتلىشىش ئۈچۈن مۇئاۋىن يېڭجاڭ ئابدۇكېرىم ئەلەمگە ئادەم ئەۋەتتى.

---

① رونتىيەن ـ پىردەۋسنىڭ «شاھنامە» سىدىكى سەلبىي قەھرىمان.

مەكچى بولۇپ، تۇرۇپلا بۇ خيالىدىن يالتىيىپ قالدى. چۈنكى ئابدۇكېرىم ئەلەم «مېنى ھۆرمەت قىلماپتۇ» دېمىسۇن دېگەن ئوي بىلەن مەن ياشتا كىچىك بولغاندىكىن ئۆزۈم باراي دېگەن خيالغا كەلدى ـ دە، ئاتلىنىپ ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ جايىغا كەلدى. لېكىن، ئۇ بۇ يەردە بىرەرمۇ قوراللىق ئادەمنى كۆرمەدى. بۇ ئىشتىن بەكمۇ ئەجەبلەندى ـ دە، بۇنداق ئەھۋالدا ئۆيگە كىرىشتىن ھەزەر ئەيلىدى. ئۇ ئاتخانىغا قاراپ باقتى. بىرمۇ ئات يوق. مالايلار ياتقىدا بىر مالاي قوغۇن يەپ ئولتۇراتتى. ئۇ تۇردى يىڭجاڭنى كۆرۈپ ئورنىدىن تۇردى. نەشىنى كۆپ چەككەنلىكتىن ئۇنىڭ چىرايىنىڭ خۇنى قالمىغانىدى.

ــ ئاخۇن يىڭجاڭ ئۆيدە يوقمۇ؟ ــ دەپ سورىدى تۇردى يىڭجاڭ ئۇنىڭدىن.

ــ يوق ئىدى غوجام، ــ دېدى مالاي.

ــ نەگە كەتتى، بىلەمسەن؟

ــ ئۇ ئۇۋلاشقا بارىمىز دېگەندەك قىلىۋاتاتتى ئاغا.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ تۇردى يىڭجاڭ ھەيران بولدى. ھازىر ئۇ ئۇۋلايدىغان مەزگىل ئەمەس، ھاۋا بەك ئىسسىق. ئەگەردە راستىنلا ئۇۋغا چىقسىمۇ ئەجەب ئىش مېنى خەۋەرلەندۈرۈپ قويماپتا؟ شۇنچىۋالا ئادەمنىڭ ھەممىسىلا ئۇۋ ئۇۋلاشقا كەتكەنمىدۇ؟ ئۇ شۇنداق خيال بىلەن ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئىسمائىل شاخيۇنىڭكىگە، ئارقىدىن ئابدۇرەھىمنىڭكىگە بارىدى. ھەممىلا ئۆيدە «ئۇۋغا كەتتى» دېگەن جاۋابنى ئالدى. ئۇ بۇ ئىشلاردىن تولىمۇ غەلىتىلىك ھېس قىلغان بولسىمۇ، ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ــ مۇشۇنداق چوڭ بىر ئۆلىمانىڭ دۇشمەن بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، ئىنقىلابقا ئاسىيلىق قىلىشى زادىلا خيالىغا كىرىپ چىقمايتتى. ئۇ ئاخىر ھاكىم گاجىت بەگنى ئىزدەپ كەتتى. ئۇ كونا يامۇلنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈۋاتىپ بىرەر ئۆزگىچە

ئەھۋالنى سەزمىدى. يامۇلنىڭ دەرۋازىسى كۈندۈزىمۇ تاقاق تۈ-
راتتى. ھاشىم بەگنىڭ جايىغا جايلاشقان ھۆكۈمەت مەھكىمىسىدە
ئۇنى ھەممە ئادەم تونۇغاچقا ھەممەيلەن سالاملىشىپ، ئاتنى بىر
يايىغا تۇتقۇزۇپ قويۇپ ئۇدۇل ھاكىمنىڭ ئىشخانىسىغا كىردى.
ھاكىم گاجىت بەكرى بىر خىزمەتچى بىلەن ئىككى ھەپتە بۇرۇن
خوجىنىياز ھاجىمنىڭ تەلىپى بويىچە شېڭ شىسەينىڭ پەرمانى
بىلەن قارا شەھەردىن ئەۋەتكەن ھەربىي تەمىنات، ــ ئاشلىق-
نىڭ ھېسابىنى قىلىۋاتاتتى.

ــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۈم، ــ دەپ سالام قىلدى تۇردى
يىگىتجاڭ، ــ سىلەرنىڭ ئىشىڭلارغا دەخلى يەتكۈزۈپ قويمىغاز-
دىمەن؟

ــ ۋە ئەلەيكۈم ئەسسالام يىگىتجاڭ. بىزنىڭ ئىشىمىز تۈگە-
گەن. شۇنداق ئەمەسمۇ قادىر موللام؟ ــ دېدى ھاكىم گاجىت
بەكرى.

ــ شۇنداق ھاكىم، ــ دېدى سوزۇق يۈزلۈك بىر
ئادەم، ــ ئەمدى مەن چىقاي. ئۇ خوشلىشىپ چىقىپ كەتتى.
ئىشخانىدا تۇردى يىگىتجاڭ بىلەن ھاكىم گاجىت بەكرى ئىككىيە-
لەنلا قالدى. تۇردى يىگىتجاڭ ياڭ مىگجۇنىڭ بۇيرۇقىنى يانچۇقى-
دىن ئېلىپ ھاكىمغا بەردى.

ــ ئاخۇن يىگىتجاڭنى ئىزدەپ بارسام، ئۇ ئادەم ئۇۋ ئۇۋلاش-
قا كېتىپتۇ.

ــ ماڭمۇ ئۇقتۇرۇش كەلدى، ــ دېدى گاجىت
بەكرى، ــ غەلىتە ئىش، مۇشۇنداق چاغدا ئۇ ئادەمنىڭ ئۇۋ
ئۇۋلاشقا ماڭغىنى نېمىسى؟

ــ شۇنى دېمەملا بىزنى خەۋەرلەندۇرۇپمۇ قويماپتۇ، ــ
دېدى تۇردى يىگىتجاڭ.

ــ بۇ ئىشنىڭ نەق گۇمانلىق تەرىپى شۇ يەردە، ــ دېدى

گاجىت بەكرى، ـــ بولمىسا ئابدۇكېرىم ئەلەم قوشۇننىڭ مۇئاۋىن كوماندىرى تۇرسا ھەرقانداق يەرگە بارسا ھەربىي ئۇسلۇپ بويىچە سىلىنى خەۋەرلەندۇرۇپ قويۇشى كېرەك ئىدى. ئەجەب ئىش. بىر ئېغىز تىنىپمۇ قويماپتۇ.

ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى ئابدۇكېرىم ئەلەمدىن قاتتىق گۇمانلانغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ دۇشمەنگە تەسلىم بولۇپ كېتىشىنى ئەقىلگە سىغدۇرالمىدى.

ـــ «گۇمان ئىمانىنى قاچۇرىدۇ» دېگەن ماقال بار. ئەمدى قانداق قىلىمىز، ـــ دېدى تۇردى يىگىتگە.

ـــ قانداق قىلاتتۇق. بەلگىلەنگەن ۋاقىتتا كونا يامۇلغا بارمىز. بارغاندىمۇ تولۇق تەييارلىق بىلەن بارمىز، ـــ دېدى گاجىت بەكرى، ـــ ياكى مىگجۇ چاتاق چىقارمىسا، بىزمۇ تىنچ قايتىپ كېلىمىز. ناۋادا چاتاق چىقارسا «ئانداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ» قىلىمىز، شۇنداق قىلساق بولۇرمۇ؟

ـــ بولىدۇ، ئۆزلىرىنىڭ دېگىنىچە بولسۇن، ـــ دېدى تۇردى يىگىتگە. ئۇلار خېلى ئۇزاق پاراڭلاشتى.

* * *

29 ـ ئاۋغۇست كۈنى ھاۋا ناھايىتى ئوچۇق ۋە قۇياشلىق بىر كۈن بولدى. شەرقتىن چىقىپ تۇرغان سالقىن شامال كىشىلەرنىڭ يۈزلىرىنى سىلاپ ئۆتەتتى. ئۆتكەن ئىككى كۈندە ئۇلار پاراتتىن ئۆتۈشنى قاتتىق مەشىق قىلغانىدى. بۇگۈن قوزغىلاڭچىلار سەھەر تۇرۇپ دوتەينىڭ ئالدىدىن ئۆتۈشكە تەييارلىنىۋاتاتتى. بۇ قىسىم ھازىر بۇرۇنقىدەك ھەر خىل، ھەر رەڭدە كىيىنگەن بىر توپ پارتىزانلار تۈسىدە بولماستىن، بەلكى 6 ـ ئايدا خوجىنىياز ھاجىم نامىدىن شېكى شىسەي ھۆكۈمىتى

ئەۋەتكەن. سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كەلتۈرۈلگەن ھەربىي فورمىنى كىيىپ مۇنتىزىم ئارمىيە تۈسىگە كىرگەنىدى. تۈردى يىگىتلىك ئەتىگەندە ئۇچ روتا ئەسكەرگە قوراللىرىنى سۈرتۈپ، ئوقلاپ يولغا چىقىشقا، بۇگۈن بىر كۈن ئىچىدە يۈكسەك ھەربىي ھالەتىنى ساقلاش توغرىسىدا بۇيرۇق بەردى. مۇھاپىزەتچى قىسىم ئايۇپ فۇگۇەن، ھوشۇر لەنجاڭ، ھاشىخانلارنىڭ باشقۇرۇشىدا ناسىر بەگنىڭ جايىدا قالدى.

تۈردى يىگىتلىك باشچىلىقىدىكى ئۇچ روتا قوراللىق ئەسكەر سائەت توققۇزدا كونا يامۇلغا يېتىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ يىپىيېڭى ھەربىي فورمىسى، ژالىلداپ تۈرغان قورال - ياراغلىرى، تەكشى قەدەم بېسىشلىرى، ھەربىر قەدەم ئالغاندا غاچىلداپ تۈرغان پۈتىدىكى خۇرۇم ئۆتۈكلىرى ئۇلارنى ناھايىتى ھەيۋەتلىك كۆرسىتەتتى. ئۇلارنى ژالىي ياڭ مىگجۇ ئۆزىنىڭ كاتىپى ھەم مۇھاپىزەتچىلەر باشلىقى جاڭ مىگشەن، ھاكىم گاجىت بەكرى، تەرجىمان قاتارلىق كىشىلەر كۈتۈپ تۈرغانىدى. تۈردى يىگىتلىك ئەسكەرلەرنى باشلاپ، يەرلەرنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈپ گۈرسۈلدۈتۈپ دەسسەپ كونا يامۇلنىڭ تاشقىرىقى ھويلىسىغا كىرىپ توختىدى ۋە تۈردى يىگىتلىك ھەربىي ئۇسلۇپ بويىچە ياڭ مىگجۇغا دوكلات بەردى:

ـــ چاقىلىقتا تۈرۈشلۇق قىسىملار يېتىپ كەلدى. ژالىيىنىڭ كۆزىدىن كەچۈرۈشىنى كۈتىدۇ.

ـــ ناھايىتى ياخشى، ـــ دېدى ھىيلىگەر ياڭ مىگجۇ، ـــ قىسمىنىڭ ئادەم سانى ئاز تۈرىدۇ. قالغانلار نېمىشقا كەلمىدى؟

ـــ ئاخۇن يىگىتلىك ئۇۋ ئۇۋلاشقا كېتىپتۇ. ئېزىز ھاجىمىنىڭ قىسمى بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقاندۇ دەپ ئويلاپتىمىز.

ـــ بەك ئەپسۇس، ئاخۇن يىگىتلىك ياخشى ئىش قىلماپتۇ. ئېزىز ھاجىمنىڭ قول ئاستىدىكىلەر ھازىر يېتىپ كەلسۇن.

uyghurkitap.com

ـــ خوپ مانا هازىر، ـــ دەپ تۇردى يېڭجاڭ ئالاقچىسى بۇيرۇدى، ـــ ئېزىز هاجىمنىڭ قول ئاستىدىكىلەر هازىرلا يېتىپ كەلسۇن.

شۇنىڭدىن كېيىن تۇردى يېڭجاڭنىڭ تەكلىپ قىلىشى بىلەن ياڭ مىڭجۇ گىدەيگەن پېتى تىزىلىپ تۇرغان ئەسكەرنىڭ ئالدىدىن ئۆتتى. ئارقىدىن ئەسلىدە يامۇلنىڭ يايلىرى كېچىلىرى قاراۋۇللۇق قىلغاندا ياتىدىغان دەرۋازا تۇۋىدىكى سۇپىغا چىقىپ، خۇددى دۇنيانى بويسۇندۇرغۇچى ئىستېلاچىدەك گىدىيىپ تۇردى. تۇردى يېڭجاڭ ئەسكەرلەرگە كومانداۋ بېرىپ، هۆرمەت قەدەم بىلەن قەدەم تاشلاپ بۇ «يېڭى چىڭگىزخان» نىڭ ئالدىدىن ئۆتتى. بۇ ياڭ مىڭجۇنىڭ «شېڭ دوبەن ناممىدىن ئەسكەرلەرنى كۆزدىن كەچۈرۈشى» ئىدى. بۇ ئىش ئەمدىلا ئاياغلىشىپ تۇراتتى. ئېزىز هاجىمنىڭ ئادەملىرى كەلدى. لېكىن، ئۇلارنى بۇ «يېڭى چىڭگىزخان» ياراتمىدى ۋە:

ـــ سەنلەرمۇ ئەسكەرمۇ؟ نېمىشقا بىر توپ پادىدەك مېڭىشىسەن؟ ـــ دېدى. ئۇلارنىڭ كوماندىرى توختى موللا يەرگە قاراپ تۇراتتى.

سائەت ئون يېرىم بولدى. هاۋا قىزىشقا باشلىدى. ياڭ مىڭجۇ قىسمىنى بۇرۇنقى هۆكۈمەت مەھكىمىسى جايلاشقان ئوتتۇرىدىكى هويلىغا ئېلىپ كىرىشنى ۋە بەلگىلەنگەن ئورۇنغا ئولتۇرغۇزۇشنى بۇيرۇدى. بۇ ئەللىك مېتىر ئۇزۇنلۇقتا. ئوتتۇز مېتىر كەڭلىكتە بىر مەيدان بولۇپ، مەيداننىڭ شىمالىي ۋە جەنۇبىدا كونا هۆكۈمەتنىڭ هۆكۈمەت مەھكىمىلىرى جايلاشقانىدى. ئۇدۇلدىكى ئىچكىرىكى هويلىغا كىرىدىغان دەرۋازىنىڭ ئالدىغا بىر دانە ئۇزۇن جوزا، ئۇنىڭ كەينىگە بىر نەچچە ئورۇندۇق قويۇلغانىدى. ئەمەلىيەتتە بۇ يىغىن سەھنىسى ئىدى. هۆكۈمەت مەھكىمىسىنىڭ بۇزۇلغان جايلىرى قايتا ياسىلىپ،

دېرىزلەرگە ھەرخىل پەردە تارتىلغانىدى. ياڭ مىڭجۇ، ئۇنىڭ كاتىپى جاڭ مىڭشەن، ــ تەرجىمان، گاجىت بەكرى قاتارلىقلار سەھنە ئالدىدا تۇراتتى.

ــ تۇردى يىڭجاڭ سىزمۇ بۇ يەرگە كېلىڭ، ــ دەپ تەكلىپ قىلدى ياڭ مىڭجۇ، ــ بىز دېگەن ئۆز ئادەم، مېنىڭ يېنىمغا كېلىڭ.

ــ رەھمەت، مەن مۇشۇ يەردە ئولتۇرۇپ سىزنىڭ يولىۋ-رۇقلىرىڭىزنى ئاڭلاي، ــ دېدى تۇردى يىڭجاڭ.

ــ كېلىڭ ـ كېلىڭ ماۋۇ ئورۇندۇققا، ــ دەپ ياڭ مىڭجۇ يېنىدىكى ئورۇندۇقنى كۆرسەتتى. ئىلاجسىز قالغان تۇردى يىڭجاڭ ئاخىر ئۇلارنىڭ يېنىغا باردى. ياڭ مىڭجۇنىڭ سول تەرىپىدە تەرجىمان ئۇنىڭ نېرىسىدا گاجىت بەكرى، ئوڭ تەرىپىدە بىر ئورۇندۇق بوش بولۇپ، ئۇنىڭ نېرىسىدا كاتىپ جاڭ مىڭشەن بار ئىدى. ئامالسىز قالغان تۇردى يىڭجاڭ ياڭ مىڭجۇ بىلەن جاڭ مىڭشەننىڭ ئارىلىقىدا ئولتۇردى. جاڭ مىڭ-شەن «كاتىپ» دېيىلسىمۇ، ئەمەلىيەتتە لەنجاڭ دەرىجىلىك ھەربىي كادىر بولۇپ، ناھايىتى قاۋۇل، تەمبەل ئادەم ئىدى. ھازىر بولسا قىرىق نەپەر موڭغۇل ئەسكەرنىڭ باشلىقى ئىدى. ياڭ مىڭجۇ تۇردى يىڭجاڭنى ئۆزى بىلەن كاتىپنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئورۇنلاشتۇرغانىدى. ئارقىدىنلا ياڭ مىڭجۇ ئۆزىنىڭ شېڭ دو-بەنگە ۋاكالىتەن ئەسكەرلەرگە سالام بېرىدىغانلىقىنى جاكارلە-دى، ھەممەيلەن چاۋاك چالدى. ئۇنىڭ كەينىدىن نۇتۇق سۆزلەپ ئالدىدا ئولتۇرۇۋاتقان قوزغىلاڭچىلارنى قايمۇقتۇرۇش ئۈچۈن شېڭ شىسەينىڭ «ئالتە بۇيۇك سىياسىتى» نى شەرھلەپ، «شىنجاڭدا تىنچلىق، ئەركىنلىك، دېموكراتىيە، باراۋەرلىك ئەمەلگە ئاشۇرۇلدى» دەپ راسا زەي سالماي پو ئاتتى. ئاخىردا ئۇ:

www.uyghurkitap.com

ـــ شىنجاڭدا گۈزەل ئىستىقبال نۇرلۇنۇپ، ھەممەيلەن تىنچلىق ئەركىنلىك، دېموكراتىيىدىن بەھرىمەن بولۇۋاتقان بۇ گۈنكى كۈندە بۇ يەردە بەزىلەر ئۆزى خان، ئۆزى بەگ بولۇۋېلىپ، شېكى دوبەن بىلەن پۈت تېپىشىۋاتىدۇ. سەنلەر نېمە - تىك؟ ـــ دېدى.

ياك مىڭجۇنىك گېپىنى ئاڭلاپ ئولتۇرغان تۇردى يىگىتنىڭ بۇگۈنكى يىغىنىنىك ئۆزلىرىگە قورغان قاپقان ئىكەنلىكىنى چۈشەندى ـ دە، سەكرەپ ئورنىدىن تۇرۇپ تاپانچىسىغا قول سۇندى. لېكىن، ئۇ ئۇلگۈرەلمىدى. جاك مىڭشەن ئۇنى قۇچاقلىۋالدى. ئىچكىرىكى ھويلىدىن ئېتىلىپ چىققان تۆت نەپەر موڭغۇل تۇردى يىگىتنى باغلىۋالدى. بۇ ئىشلار شۇنداق ئۇشتۇمتۇن يۈز بەردىكى قوزغىلاڭچىلار تەمتىرەپ قالدى. ئۇلار ئەمدىلا ئېسىنى يىغىپ ئورنىدىن تۇرۇشىغا ياك مىڭجۇ ۋارقىرىدى:

ـــ دا! (ئات!).

كونا ھۆكۈمەت ئىشخانىلىرىغا ئالدىن يوشۇرۇپ قويغان موڭغۇل ئەسكەرلەر پىلموتلاردىن خۇددى قوماچ قورۇغاندەك قوزغىلاڭچىلار ئارمىيىسىنىك بېشىدىن ھالقىتىپ پىلموتتىن ئوق ئۇزۇشكە باشلىدى. ئەمدى قورال تاشلىمىسا قىرىلىپ كېتىش قاش بىلەن كىرپىك ئوتتۇرىسىدا قالدى.

ـــ قورالنى تاشلاڭلار، بولمىسا قىرىلىپ كېتىسىلەر، ـــ دېدى ياك مىڭجۇ.

شۇ چاغقىچە ئۆز جايىدا مىدىرلىماي خۇددى قېتىپ قالغان ھەيكەلدەك ئولتۇرغان گاجىت بەكرى ئورنىدىن تۇردى.

ـــ قېنى قوراللارنى قويۇڭلار، ـــ دېدى قوزغىلاڭچىلارغا ئارقىدىن ياك مىڭجۇغا قاراپ ـــ ۋالىي جانابلىرى بۇلار قورال تاشلىدى. ئۇلاردا گۇناھ يوق.

ئەسكەرلەر قوراللىرىنى ياك مىڭجۇ كۆرسەتكەن يەرگە قويۇ-

دى. ئۆزلىرى بىر چەتكە ئۆتۈپ تۇردى. ئۇلارنى موڭغۇل ئەسكەرلەر ھەيدەپ بېرىپ، ئۆزلىرى يازدىن بۇيان جاپالىق ئەمگەك ئارقىلىق ياسىغان ناھىيە بازىرىنىڭ غەربىدىكى يېڭى قورغان (غەربىي سېپىل) غا قامىدى. ئېزىز ھاجىمىنىڭ ئادەملىرىنى تارقىتىۋەتتى.

بۇ چاغدا ناسىر بەگنىڭ جايىدا قالغان ئايۇپ فۇگۇەن ۋە ھوشۇر لەنجاڭ قاتارلىق كىشىلەر بولغان ئەھۋالدىن ئۆز ۋاقتىدىلا خەۋەر تاپقانىدى. ئۇلار بۇگۈن كېچىسىلا تۇردى يېڭجاڭنى قۇتۇلدۇرۇپ چىقماقچى بولۇشتى. لېكىن، ئۇنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى ھېچكىم بىلمەيتتى.

ھازىر ھۇجۇم قىلساق بولمايدۇ، يېڭجاڭ ئۇلارنىڭ قولىدا، يەنە ئۇچ ـ تۆت يۈز ئادەم ئەسىرگە چۈشۈپ قالدى. بىز ھۇجۇم قىلساق ئۇلارنى ئۆلتۈرۈۋېتىشى مۇمكىن. ھازىر قولىمىزدا بار زاپاس قوراللارنى يوشۇرۇپ قويايلى. بىزدىن تەلەپ قىلسا، بىر قىسىم كاردىن چىققان قوراللارنى بېرەيلى. پەيتى كەلگەندە ئۇلارنىڭ جاجىسىنى بېرىمىز، ـــ دېدى ھاشىخان.

ـــ ياقەي تۆمۈرنى قىزىقىدا سوقايلى، ـــ دېدى ھوشۇر لەنجاڭ.

ـــ مەن ھاشىخانىنىڭ دېگىنىگە قوشۇلىمەن... «سەۋر قىلساڭ غورىدىن ھالۋا پۈتىدۇ» دېگەن ماقال بار. تالىشىپ تۇرمايلى، ـــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەن ئويلىنىپ تۇرۇپ باشقا كەلگەننى كۆزەرمىز.

ئۇلار ئەمدىلا زاپاس قوراللارنى يوشۇرۇپ تۇرۇشىغا ھاكىم گاجىت بەكرىنى ئالدىغا سېلىپ يېگىرمە نەپەر ئاپتوماتچىنى باشلىغان جاڭ مېڭشەن پەيدا بولدى. ئۇلارنى كۆرۈپ ئايۇپ فۇگۇەن قوراللارنى تاپشۇرۇشقا بۇيرۇق بەردى. بۇلار ئاساسەن كاردىن چىققان قوراللار ئىدى. ئۇلار ھەممە جايىنى ئاختۇرۇپ

چىققان بولسىمۇ ھېچ نەرسە تاپالمىدى.

ــ ۋالېينىك بۇيرۇقى، ــ دېدى جاك مىڭشەن، ــ سىلەر بۇ يەردىن ھېچ يەرگە كەتمەيسىلەر. ئەگەردە كىمتېپ قالساڭلار قاچقۇنلار قاتاردا ئېتىپ تاشلايمىز. بىز سىلەرنى شىك دوبەننىك بۇيرۇقى كەلگەندە قويۇپ بېرىمىز. ھازىرچە سىلەرنىك ۋەزىپەڭلار ھەربىي ئاتلارنى بېقىپ تۇرۇش.

ــ بۇلارغا مەن كېپىل، ھېچ يەرگە بارمايدۇ، ــ دېدى گاجىت بەكرى ئايۇپ فۇگۇەنگە كۆزىنى قىسىپ. شۇنداق قىلىپ ياك مىڭجۇ ۋاقىتلىق ئۇستۇنلۇككە ئېرىشتى. قورالسىزلاندۇرۇلغان، نەزەر بەنت قىلىنغان قوزغىلاڭچىلار ئەتراپىدا ئايغاقچىلار يامراپ كەتتى.

ئون يەتتىنچى باب

«يولۋاس» قەپەستىن چىقتى

خۇدا قارىغۇنى كۆزدىن ئايرىسىمۇ،
ھاسسىدىن ئايرىماپتۇ.
—— ئۇيغۇر خەلق ماقالى

ئىككى ئاي ئۆتتى. تەبىئەت ئۆزىنىڭ يازغا خاس مەخمەل تونىنى سېلىۋېتىپ، ئالتۇن رەڭ كىمخاب كىيدى. قۇياش ھەر كۈنى شەرقتىن چىقىپ غەربكە پاتاتتى. تەبىئەت ئۆزگەرمىگەندەك قىلسىمۇ، قۇياش بۇنىڭدىن ئىككى ئاي بۇرۇنقى ھارارىتىنى يوقاتقانىدى. كېچىلىرى خېلىلا سوغاق بولۇپ، ئەتىگەن ـ ئاخشامدا كىشىلەر پاختىلىق چاپان كىيىشەتتى. جەنۇبتىكى ئالتۇن تاغنىڭ ئېگىز چوققىلىرى قىشتىن خەۋەر بېرىپ ئاق توندىن لىباس كىيگەنىدى. تەكلىماكان توختىماي يىغلايتتى. دېھقانلار ئالدىراش قىش ئۇچۇن تەييارلىق قىلىۋاتاتتى. شەرقىتىن چىقىۋاتقان سوغۇق شامال دەل ـ دەرەخلەرنىڭ يوپۇرماقلىرىنى ئۇچۇرۇپ ئازگال جايلارغا ئېلىپ بېرىپ تىقاتتى. ھەممە نەرسە كۈز شامىلىنىڭ كۈچى بىلەن توختىماي ئىرغاڭلاپ تۇراتتى.

بۇ ئۆتكەن ئىككى ئاي ھاشىخان ئۇچۇن پۈتۈن ئۆمرىدىكى ئەڭ ئازابلىق ئايلار بولدى. ئۇ دادىسىدىن كىچىك قالدى. كېيىن ياتلىق بولدى. ئۇزاق ئۆتمەي ئۇنىڭغا بەك كۆيۈنىدىغان

قېينانا ـ قېيناتىسى ئالەمدىن ئۆتتى، ئىككى يىل بۇرۇن ئانىسى ئالەمدىن ئۆتۈپ قارا يېتىم بولۇپ قالدى. لېكىن، ئېرى ئۇنى بەك ياخشى كۆرگەچكە بۇ يېتىمەتچىلىكلەر بىلىنمىگەندى. بۇنىڭدىن بىر يېرىم يىل بۇرۇن قوزغىلاڭچىلار قوشۇنى ئۇلۇغ غايىگە ئىراده باغلاپ يولغا چىققاندا ئۆيده يالغۇز قېلىشنى خالىماي، ئېرىنىڭ توسۇشىغا قارىماي ئازادلىق، ئەركىنلىك ئۈچۈن قولىغا قورال ئېلىپ جەڭگە ئاتلاندى. ئۇلار كورلىدىن ئاقسۇغىچه قانلىق جەڭ قىلىپ باردى. ئۇ يەردىن قوزغىلاڭچىلار باش شتابىنىڭ تاپشۇرۇغىنى ئېلىپ، زۇلۇمغا قارشى كۈرەش قىلىش، باندىت ـ قاراقچىلارنىڭ قىرغىنچىلىقىدىن خەلقنى قوغداش دېگەن ئۇلۇغ ئارزۇ ـ ئۈمىدلەرنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، تارىم دەرياسىنى بويلاپ ئايلاپ ئات ئۈستىده يۈرۈپ، ئاخىر بۇ يەرگە كەلدى. بۇ يەرده ئۇلارنى كۈتۈپ تۇرغىنى ئاچارچىلىق ۋە يوقسۇزچىلىق ئىدى. ئۇلار ئۆتكەن قىشنى تولىمۇ تەسته ئۆتكۈزدى. ئەتىيازدىن بۇيان جاپالىق ئەمگەك قىلىش ۋە خەلق ئاممىسىنىڭ ياردىمى بىلەن تۇرمۇشى جانلىنىپ «يېتىمنىڭ ئاغىزى ئاشقا تەگسه، بۇرنى قانايتۇ» دېگەندەك ياڭ مىڭجۇنىڭ كېلىشى بىلەن ئابدۇكېرىم ئەلەم ئىنقىلابتىن يۈز ئۆرۈپ، دۈشمەنگه تەسلىم بولغاچقا، ياڭ مىڭجۇ قويغان قاپقانغا ئۇنىڭ ۋاپادارى، بۇ دۇنيادىكى بىردىنبىر باش پاناهى، يۆلەنچۈكى ۋە هاياتىنىڭ تۈۋرۈكى بولغان ئېرى چۈشۈپ قالدى. هاشىخانىنىڭ كۆز ئالدىدىن ئۆتكەن ئىشلار خۇددى كىنو كارتىنىسىدەك ئۆتتى. ئۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ئازابلىق كۈنلەرنىڭ هەربىر كۈنى بىر ئايدەك، هەر ئېيى بىر يىلدەك بىلىنىپ كەتتى. ئۇ تالاي كېچىلەرنى ئۇيقۇسىز، كۆز ياشلىرى بىلەن ياستۇقنى هۆلدەپ ئۆتكۈزدى. ئايۇپ فۇگۈەن ۋە ئۇنىڭ ئايالى تۇردىخان ئاچا داۋىم ئۇنىڭ يېنىدىن ئايرىلمايتتى. ئۇنىڭغا تەسەللى بېرەتتى ۋە ئۈمىدلەندۈرەتتى.

ئۇ ئېرىدىن ئايرىلغاندىن بۇيان ھەر كۈنى كەچتە ناسىر بەگنىڭ شەرقىە قاراپ تۇرغان ناھايىتى چوڭ دەرۋازىسىنىڭ ئالدىدىكى ئۆستەڭگە سېلىنغان تاختا كۆۋرۈككە چىقىپ، كۆۋرۈكنىڭ سالا سونىدا سائەتلەپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ بېشىدا تۇرلۇك تۈمەن خىياللار... جۇملىدىن قارا خىياللارمۇ چۆرگىلىپ يۈرەتتى. يولدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان كىشىلەر ھاشخانىنى يۈزلىرى ئوچۇق، مەڭزىدىن ياش ئېقىۋاتقان، كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەن ھالدا كۆرۈپ ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتاتتى. لېكىن، ئامال قانچە؟ ئۇلار ئۇنىڭ زېھە بولغان كۆڭلىگە تەسەللى بېرەلمەيتتى ۋە ئۇنى دېگەندەك چۈشىنىپ كېتەلمەيتتى. پەقەت ئايۇپ فۇگۈەن ۋە ئۇنىڭ ئايالى تۇردىخان ئاچىلا ئۇنىڭ دەردىنى تولۇق چۈشىنەتتى. ئەگەردە ئايۇپ فۇگۈەننىڭ ئايالى چىقىپ كەچلىك تاماققا چاقىرمىسا ۋە ئۆيگە كىرىپ كېتىشكە قىستىمىسا ئۇ شۇ يەردە تۈن بويى ئولتۇرغان بولاتتى. ئۇ يېقىندىن بۇيان شايادا تۇنگەن كېچىسى ئۆتكۈزۈلگەن مەشرەپتە ئۆگىنىۋالغان مۇنۇ ناخشىنى تولا ئېيتىدىغان بولۇپ قالدى.

نامانگان شەھرىدىن چىقسام،
مېنى يوقلار كىشى بارمۇ؟
غېرىبلىق شەھرىدە يۈرسەم،
مېنى يوقلار كىشىم بارمۇ؟

ئۇنى مانا شۇنداق غېرىبلىق تۇتۇپ كۆزىدىن ياش قۇرۇمايدىغان بولۇپ كەتتى. گاھى چاغلاردا «ۋاي ئانام، ۋاي دادام، قېنى سەن باشپاھناھىم» دەپ يىغلاپ كېتەتتى. ئۇ دائىم ئۆزىنىڭ يالغۇز قالغانلىقىنى ھېس قىلاتتى. ئەگەردە ئۇ ئېرىدىن ئايرىلىپ قالسا، ئۆزىمۇ بۇ دۇنيا بىلەن خوشلىشىدىغاندەك ھېس قىلاتتى. ئۇ بۇگۈنمۇ كۆۋرۈكتە ئولتۇرۇپ، ئۆتكەن ئىشلارنى

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكتى

ئەسلەپ، خىيال سۈرۈپ يىغلاپ ئولتۇراتتى. بىردىنلا ئايۇپ فۇگۇەننىڭ ئايالى تۇردىخان ئاچىنىڭ ئۆزىنىڭ يېنىدا تۇرغانلىقىنى، ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ كۆز ياشلىرى تارامىلاپ ئېقىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، خىجالەت بولۇپ قالدى. ئۇ كۆز ياشلىرىنى يوشۇرالمىدى.

ـــ ئاچا مەن. . . ـــ دېگىنىچە ھۆركىرەپ يىغلىۋەتتى.

ـــ يىغلاۋاتامسىز سىڭلىم؟ ـــ دېدى تۇردىخان ئاچا مېھرىبانلىق بىلەن ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ تۇرۇپ، ـــ يىغلاش بىلەن قىسمەتنى ئۆزگەرتكىلى بولمايدۇ، سىز دېگەن قەھرىمان كوماندىرنىڭ ئايالى. قەيسەر، چىداملىق بولۇشىڭىز كېرەك، ئۇقتىڭىزمۇ؟ ھەرگىز يىغلىماڭ.

ئۇ، بېشىدىكى ياغلىقىنىڭ ئۇچى بىلەن ھاشىخاننىڭ كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈپ تۇرۇپ ئۇنىڭغا تەسەللى بەردى. بۇ ئايال ساۋاتسىز بولسىمۇ، ئەقل ـ ھوشى خېلى جايىدا ئايال ئىدى. تۇردى يىڭجاڭ تۇتقۇن قىلىنغاندىن كېيىن ھاشىخانغا بەكمۇ كۆيۈنىدىغان بولۇپ كەتتى. بۇنىڭدىن ئايۇپ فۇگۇەن تولىمۇ خۇشال ئىدى. بىر كۈنى ئۇ:

ـــ خوتۇن كىشى دېگەن ئەقلى قىسقا، ئەخمەق بولىدۇ، ئەرزىمەس ئىشلار ئۈچۈن بىر ـ بىرىنى كۆرەلمەيدۇ، غەيۋەت قىلىشىدۇ، بىر ـ بىرىنىڭ ئۈستىدىن گەپ تاپىدۇ. لېكىن، سېنىڭ ھاشىخانىڭ قان بولغان يۈرىكىگە ھەمدەرد بولغانلىقىڭنى كۆرۈپ بەك سۆيۈندۈم. بۇنىڭدىن كېيىن سەن ئۇنىڭغا يەنمۇ كۆيۈن، يار ـ يۆلەك بول جېنىم خوتۇن. بۇ دېگەن ئۆلۈپ كېتىدىغان جاھان، ساڭا كەلدى، ماڭا كەلمىدى دېمەيلى. بىزنىڭ بېشىمىزدا نېمە كۈن بار، ئۇنى پەقەت خۇدا بىلىدۇ، ـــ دېدى.

شۇنىڭدىن كېيىن تۇردىخان ئاچا ھاشىخانىنى ئۆز قېرىندىشىدەك كۆردى. بۇگۈنمۇ ئۇ ھاشىخانىنى كەچلىك تاماق يېيىشكە

تەكلىپ قىلىۋاتاتتى. تۇيۇقسىز بىر ئادەم كۆۋرۈكتە پەيدا بولـ
دى. ئۇ دېھقاندەك كىيىنگەنىدى.

ـــ خوش خەۋەر، ـــ دېدى ئۇ ئاستاغىنە. شۇ چاغدىلا ئاياللار بۇنىڭ ھاكىم گاجىت بەكرىنىڭ چوڭ ئوغلى ئىكەنلىكـ
نى تونۇدى.

* * *

1934 ـ يىل 20 ـ ئۆكتەبىر. دورال ئالدىنقى قاراۋۇل. قاش قارايغان چاغ.

دورال چاقىلىقتىن ئىككى يۈز كىلومېتىر شىمالدا بولۇپ، چاقىلىق ـ كورلا تاشيولىنىڭ ئوتتۇرا بېكىتىگـە جايلاشقـان. 19 ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرىدە چىڭ سۇلالىسىنىڭ شىنجاڭدا قۇرغان قورغانلىرىنىڭ بىرى. چىڭ سۇلالىسى ھۆكۈـ مىتى بۇ يەردە ئەسكەر تۇرغۇزۇپ، كۆنچىدىن تاكى چاقىلىققىچە سوزۇلغان تۆت يۈز كىلومېتىر زېمىننى يەنى تارىم ۋە كۆنچى دەريا سىنىڭ تۆۋەن ئېقىنىدىكى جايلارنى باشقۇرۇپ تۇرغان. 1888 ـ يىلى بۇ كەڭرى زېمىندا «شىڭ پىڭ» ناھىيىسىنى قۇرۇپ، چاقىلىق ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى جايلار بىر بەگلىك قىلىنىپ ناسىر بەگنىڭ باشقۇرۇشىدا بولغان، 1899 ـ يىلى (گۇاڭشۈيـ
نىڭ 25 ـ يىلى) چاقىلىق يېرىم ناھىيە، 1903 ـ يىلى (گۇاڭشۈينىڭ 29 ـ يىلى) پۈتۈن ناھىيە بولۇپ قۇرۇلغاندىن كېيىن دورال چاقىلىق بىلەن «شىڭ پىڭ» ناھىيىسىنىڭ چېگـ
راسى قىلىپ ئايرىلغان. شۇنىڭدىن كېيىن بۇ يەر چۆل قالغان. 1934 ـ يىل 1 ـ ئايدىن باشلاپ چاقىلىقتىكى دېھقان قوزغىلاڭـ چىلىرى بۇ يەرنى شېڭ شىسەيگە قارشى ئالدىنقى قاراۋۇل قـ
لىپ بېكىتكەن.

دورال تارىم ۋە كۆنچى دەريا سىنىڭ ئارىلىقىدىكى بىر تۆپـ

لىككە جايلاشقان. ئۇنىڭ شىمالىي تەرىپى لوپنۇر ناھىيىسىگە تەۋە تىكەنلىك رايونىنىڭ كۆك ـ ئالا، ئويمانكۆل دېگەن مەھەللىلىرى بولۇپ، ئاساسەن چارۋا مال بېقىشقا ئەپلىك بولغان ئوتلاقلاردىن ئىبارەت ئىدى. بۇ يەرلەردە ئاھالە بەك شالاڭ بولۇپ قىسمەن كىشىلەر تارىم دەرياسىنىڭ مول سۇيىدىن پايدىلىنىپ دېھقانچىلىقمۇ قىلاتتى. دوراڭنىڭ جەنۇبىي ۋە شەرقىي تەرىپى چەكسىز كەتكەن چۆللۈك ۋە دۆڭلۈك بولۇپ، ھەممە جاي يۇلغۇنلۇق، يانتاق، ئاق تىكەن، بېسىلغاق، قوموش ۋە توپ ـ توپ ئىپتىدائىي توغراق ئورمىنى بىلەن قاپلانغان جاڭگاللىقتىن ئىبارەت. بۇ جاڭگالدا بۇغا، جەرەن، ياۋا توشقان، ياۋا تۈڭگۈز قاتارلىقلار ئۇچراپ تۇراتتى. تۈلكە، مولۇن قاتارلىق يىرتقۇچ ھايۋانلارمۇ بار ئىدى. يىراق جەنۇبتا تەكلىماكان چۆلىنىڭ قۇم بارخانلىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. دوراڭنىڭ غەربىي تەرىپى «ئۆر-دەكلىك» دەپ ئاتالغان سازلىق بولۇپ ئۇ يەردە يازدا مىڭلاپ سۇ قۇشلىرى ياشايتتى. ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىدىن بىر چوڭ كارۋان يولى ئۆتەتتى. يولۇچىلار يولدىن چەتلەپ كەتسە سازلىققا پېتىپ قالاتتى. دوراڭدىن تىكەنلىككىچە ئون سەككىز كىلومېتىر كېلىدۇ، دوراڭ سېپىلىدا تۇرۇپ قارىسا توت ئەتراپ يىراقتىكى ئۇپۇق سىزىقىغىچە خۇددى ئالمىقاندەكدەك كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ.

20 ـ ئۆكتەبىر كۈنى قاش قارايغان چاغدا سېپىلدا تۇرغان قاراۋۇلدىن خەۋەر كەلدى:

ـــ ئۆردەكلىكتە ئىككى ئاتلىق كېلىۋاتىدۇ.

خەۋەرنى ئاڭلىغان باشقا قاراۋۇللار دەرھال قورغان ئۈستىگە چىقىپ ئېھتىيات بىلەن قورغان كونگورىلىرىدىن مارىلىدى ۋە ئاتلىقلارنى ئېنىق كۆردى. قورغاننىڭ غەربىدە بىر ئۆستەڭ بولۇپ، ئۇنىڭ سۈيى خېلى چوڭقۇر بولغاچقا، ئەسلىدە ياغاچ كۆۋرۈك بار ئىدى. ھازىر كۆۋرۈك بۇزۇۋېتىلگەن، پىيادە ئادەمدىن باشقىسى ئۆتەلمەيتتى. يېڭىسۇ، تىكەنلىكنىڭ يەرلىك

كىشىلىرى يىراقتىنلا بەلگە بېرىپ كېلەتتى. ئەمما، بۇلار ھېچ-قانداق بەلگە بەرمەي كېلىۋاتاتتى. بۇنىڭدىن گۇمانلانغان قوزغا-لاڭچى قاراۋۇللار تۆت نەپەر يىگىتنى ئۆستەڭدىن ئۆتۈپ ئاتا-لمقلارغا يوشۇرۇن زەربە بېرىشكە ئەۋەتتى. ئۆستەڭ بويلىرى يۇلغۇن، توغراق، قومۇش، يانتاق، ئاق تىكەن قاتارلىق چۆل ئۆسۈملۈكلىرى بىلەن قاپلانغاچقا يوشۇرۇنۇش ناھايىتى ئاسان ئىدى. ئاتلىقلار ئەتراپتىن ۋە سازلىققا پېتىپ قېلىشتىن قور-قۇپ، تۆت تەرەپكە ئەندىشە بىلەن قاراپ كېلىۋاتاتتى. ھايال بولمايلا ئۇلار ئۆستەڭ بويىغا يېتىپ كەلدى ۋە كۆۋرۈكنىڭ بۇزۇلغانلىقىنى كۆرۈپ ئاتلىرىدىن چۈشتى. ئۇلار بىر نەرسە-لەرنى دەپ كالدىرلاشقاندىن كېيىن ئاتلارنى ئۇزدۇرۇپ ئۆتكۈز-مەكچى بولسا كېرەك. ئىككى ئاتنى بىرەيلەن تۇتۇپ تۇردى. يەنە بىرسى كېچىك ئىزدەشكە باشلىدى. چۈنكى، كۆۋرۈكنىڭ ئەتراپى تار بولغىنى بىلەن سۇيى چوڭقۇر ئىدى. ئۇ بىرنەچچە قەدەم مېڭىپ ئوت ـ چۆپ ئارىسىغا يوشۇرۇنۇۋالغان رۇستەم-نىڭ بېشىغا دەسسەۋەتكىلى قىل قالدى. رۇستەم ھېلىقىنىڭ ئوق پۇتىنى «كاپلا» قىلىپ تۇتۇپ بار كۈچى بىلەن تارتتى. ھېلىقى مەلئۇن «ئەييۇ» دېگىنىچە يىقىلدى. رۇستەم ناھايىتى چاققان ھەم قاۋۇل ئادەم بولغاچقا، يىقىلغان «ئەييۇ» چىنى تېگىگە بە-سىپ بىر نەچچىنى تىزلىدى. ئات تۇتۇپ تۇرغان مەلئۇن بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ قاچماقچى بولۇپ كەينىگە بۇرۇلغاندى. ئىككى يىگىتنىڭ ئۆزىگە مىلتىق تەڭلەپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، قورق-قىنىدىن ئىشتانغا چىقىرىۋېتىشكە ئاز قالدى ۋە ئىككى قولىنى كۆتۈرۈپ:

ـــ رومىڭ، رومىڭ، ـــ دېيىشكە باشلىدى. شۇ چاغدا رۇستەم ئۆزى تۇتۇۋالغان «ئەييۇ» چىنى خۇددى سار چۈجىنى كۆتۈرگەندەك بىر قولىدا بېلىدىن كۆتۈرۈپ كېلىپ ھەمراھ-نىڭ يېنىغا تاشلىدى. ئۇلار قورقۇنلىقتىن دىر ـ دىر تىترەيت-

تى. ئاغزى گەپكە كەلمەيتتى. بۇلار بۇنىڭدىن ئەللىك كۈن بۇرۇن ۋالىي ياڭ مىڭجۇ تەرىپىدىن شېڭ شىسەيگە چاقلىنىشتىكى قوزغىلاڭچىلارنى قوراللىزلاندۇرغانلىق توغرىسىدىكى خۇش خەۋەر ھەققىدە يازغان دوكلاتنى ئېلىپ ماڭغان ۋالىينىڭ «كاتىپى» جاڭ مىڭشەن بىلەن «پەيتۇنچىسى» ۋاڭ خەيشىڭ ئىدى. ئالدىنقى قېتىم ئۇلارنى ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئادەملىرى تارىم دەرياسىنىڭ جەنۇبىدىكى قۇم ئىچى بىلەن ئۆتكۈزۈپ كۆزلەككە ئاپىرىپ قويغانىدى. بۇ قېتىم ئۇلار يول باشلىغۇچى بولمىغاچقا، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆتكەن قېتىم پۈتۈنلەي كېچىسى ماڭغان بولغاچقا ئېزىپ قېلىشتىن قورقۇپ ھەم دورالدا ساقلاپ تۇرماقچى بولغان ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئادەملىرى بىلەن ئۇچرىشىش نىيىتىدە چوڭ يول بىلەن خاتىرجەم كەلگەنىدى. ئۇلار ياڭ مىڭجۇنىڭ قوزغىلاڭچىلارنىڭ قوراللىرىنى ئەپچىللىك بىلەن قولغا چۈشۈرگەنلىك پاراسىتىدىن ئۇنىڭغا بەكلا ئىشەنچ قىلاتتى ۋە ھەممە ئىش دېگەندەك بولۇپ كەتتى دەپ ئويلايتتى. لېكىن، تولىمۇ كۆرەڭلەپ كەتكەن ياڭ مىڭجۇ چاقلىنىشى بىر ئۆزى يالغۇز بويسۇندۇرغانلىقىنى نامايىش قىلىش ئۈچۈن، قوزغىلاڭچىلارنىڭ قاراۋۇللىرىنى قايتۇرۇپ كېلىپ، دورالنى ساقلاشنى ئابدۇكېرىم ئەلەمگە تاپشۇرغان ۋە ئۇرۇمچىدىن كەلگەن ئادەمنى دەرھال ئۆزىنىڭ ئالدىغا باشلاپ كېلىشنى بۇيرۇغان. ئۆزى بولسا ئانىڭ خېنىمنىڭ مۇھەببىتىگە مەست بولۇپ كەتكەن. ئابدۇكېرىم ئەلەم قايتىپ كېلىپ «ۋالىي» لىق مەنسەپ بىلەن تېرىسىگە پاتماي قالغان ۋە ئون بەش ئادەمنى دورالدا تۇرۇشقا ئەۋەتكەن. ئۇلارغا بەش دانە ئەسكى مىلتىق بەرگەن. بۇنىڭدىن قاراۋۇللار ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئۆزىگە ئىشەنمىگەنلىكىنى ھېس قىلغان. ئۇلارنىڭ ئارىسىغا جەنلويجاڭنىڭ پەيتۇنچىسى ھاشىم جىڭگىلماشنى قوشۇپ قويغان. ھاشىم ئۇرۇمچىلىك بولۇپ، خەنزۇچىغا پۇختا ئىدى. ھاشىم جىڭگىلماش ناھايىتى

قاۋۇل، چېلىشچى، مۇشتلاشچى، چامباشچى بولۇپ، ياك زىكشىن دەۋرىدىكى بىر قېتىملىق چوك مۇشتلاشتا قىمار ئويناڭغان بىر پەي ئەسكەرنى ئۆرۈۋەتكەچكە ئەللىك سەر تەڭگە مۇكاپات ئالغان. ئۇ ھازىر ئابدۇكېرىم ئەلەمنىك قىلىپ يۈرگەن ئىشلىرىدىن نارازى بولۇپ، ئۇنىك ئۇستىگە ئون بەش ئادەمگە بەش دانە بۇزۇق مىلتىقنى بەرگىنىگە ئاچچىقى كېلىپ، قارا-ۋۇللارنىمۇ قايىل قىلغان.

بۇگۇن قولغا چۈشكەن ئىككى ئادەمنى ئاختۇرۇش نەتىجىسىدە ئۇلاردىن شەخسەن شىك شىسەي قول قويغان بىر پارچە ھۆكۈمەت ئالاقىسى تېپىلدى. بۇ:

— تۇردى يېڭجاك ئېتىپ تاشلانسۇن، — دېگەن بۇيرۇق ئىكەن. شۇنداقلا ياك مېڭجۇنىك بۇ قېتىم كۆرسەتكەن ئالاھىدە خىزمىتى ئۈچۈن ئۇنى مۇكاپاتلايدىغانلىقى ئەسكەرتىلگەن. ئا-خىرىدا، — سېنىك ۋەزىپەك چاقىلىقنى پۈتۈنلەي تىنجىتىپ، ھاكىمىيەتنى مۇستەھكەملەش، — دېيىلگەن.

قاراۋۇللار تۈتقۇنلارنى سوراق قىلىش جەريانىدا تۇردى يېڭ-جاڭنىك مىرەندە زىندانغا تاشلانغانلىقى مەلۇم بولغان. ھاشىم جېڭگىلماش، رۇستەم بىلەن خەتنى ئېلىپ، شۇ كېچىسىلا قارا-شەھەردىن كەلگەن ۋالىي مەھكىمىسىنىك ئۈچقۇر ئاتلىرىغا مىنىپ ئەھۋالنى مەلۇم قىلىش ئۈچۈن يولغا چىقىپ. ئۇلار ئىككى يۈز كىلومېتىر يولنى كېچە - كۈندۈز دېمەي بېسىپ ئىككى سوتكىدا چاقىلىققا يېتىپ كەلدى. ئۇلار ئالاقىنى ئۆز ۋاقتىدا ھاكىم گاجىت بەكرىگە بەردى ۋە تۇردى يېڭجاڭنىك مىرەندە قاماقتا ئىكەنلىكىنى مەلۇم قىلدى. ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان ھاكىم گاجىت بەكرى ئۇلارنى دەم ئېلىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئۆز ئوغلىنى دېھقانچە ياساندۇرۇپ ئايۇپ فۇگۇەنگە خەۋەر بېرىش-كە ئەۋەتتى.

— ئامال بار سېنى بىرەرى كۆرۈپ قالمىسۇن، — دېدى

گاجىت بەكرى ئوغلىغا.

ــ خاتىرجەم بولۇڭ دادا، ــ دېدى ئوغلىمۇ دادىسىنىڭ مەقسىتىنى چۈشىنىپ. ئۇ چوڭ يول بىلەن ماڭماي ئېڭىزلىقلار ۋە يىغىپ ئېلىنمىغان قوناقلىقلار بىلەن قاش ـ قارايغان چاغدا ناسىر بەگنىڭ جايىغا يېتىپ باردى.

*　　*　　*

گاجىت بەكرىنىڭ ئوغلى ئابلىمىت ئېلىپ كەلگەن خۇش خەۋەردىن ئەسلىدە تۇردى يېڭجاڭنىڭ تۇتقۇن قىلىنىشى بىلەن ئۇمىدسىزلىككە چۈشۈپ قالغان قوزغىلاڭچىلار چەكسىز خۇشال بولۇشتى. ۋاقىتنى ئۆتكۈزۈشكە بولمايتتى.

ــ ھازىرلا يولغا چىقايلى، ــ دېدى ھاشىخان، ــ كېچىكتۈرۈپ قالساق بولمايدۇ.

ــ راست گەپنى قىلدىڭىز. ھازىرلا يولغا چىقايلى، ــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەنمۇ، ــ دۈشمەن خەۋەر تاپقۇچە بىز تۇردى يېڭجاڭنى قۇتۇلدۇرۇۋېلىشىمىز كېرەك. بىراق، يېڭجاڭنى ساقلاۋاتقانلار موڭغۇللارمۇ؟ ياكى ئەلەمنىڭ ئادەملىرىمۇ؟

ــ دادامنىڭ دېيىشىچە قىرىق نەپەر موڭغۇل ئەسكەر كونا يامۇلدىكى قورال ـ ياراغلار بىلەن ياڭ مىڭجۇنى قوغداۋېتىپتۇ، ــ دېدى ئابلىمىت، ــ تۇردى يېڭجاڭ بىلەن غەربىي سېپىلدىكى ئەسىرلەرنى ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئادەملىرى ساقلاۋېتىپتۇ.

ــ ئاندىداق بولسا ھازىرلا يولغا چىقايلى، ــ دېدى ھاشىخان، ــ بىز كەلگۈچە ئاقپاشا[1]غوجام مۇشۇ يەردە بىر قىسىم ئادەم بىلەن تۇرۇپ تۇرسۇن ئۇياق ـ بۇياققا مېڭىپ يۇرسىلە گۇمان تۇغۇلۇپ قالمىسۇن.

---

① ئاقپاشا ــ ئۇنىڭ ئەركىلەتمە ئىسمى.

ـــ ماقۇل. مەن ھېچ نەگە بارماي، ـــ دېدى ئاقپاشا رازى بولۇپ.

شۇنىڭ بىلەن ئۇلار شۇ ئاخشىملا ئەل ياتار چاغدا ئايۇپ فۇگۇەن، ھاشىخان، ھوشۇرلەنجاڭ باشچىلىقىدا يەتمىش ئادەم ئاتلىنىپ، چوڭ يول بىلەن ماڭماي بەشتىن - ئوندىن بولۇپ، شىمالىي تەرەپكە يەنى مەھەللىنىڭ ئايىغىغا قاراپ يولغا چىقتى. ئۇلار ئون بەش مىنۇتلاردىن كېيىن بىر - بىرلەپ مەھەللىنىڭ ئەڭ ئايىغىدىكى باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ يېزىدىكى جايىغا يېتىپ باردى. ئۇلارغا بىر مالاي دەرۋازىنى ئېچىپ بەردى.

ـــ نىياز ئاكامنى چاقىر، ـــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەن. مالاي كىرىپ كەتتى. ئىككى مىنۇتلاردىن كېيىن ئايۇپ فۇگۇەننىڭ ئالدىدا ئېگىز بويلۇق، ئۇستىخانلىق، يوغان قوي كۆزلۈك، شالاڭ ساقاللىق نىياز پاچاق پەيدا بولدى. ئۇ قولىدىكى جىنچىراغنىڭ غۇۋا يورۇقىدا ئايۇپ فۇگۇەننى تونۇدى. دەرۋازا ئالدىدا تۇرغان نۇرغۇن ئادەمنى كۆرۈپ ھەيران بولدى.

ـــ مۇنچىۋالا ئادەم بىلەن مېنى تۇنۇشلى كەلمىگەنلا فۇگۇەن؟ ـــ دېدى ئۇ.

ـــ ياقەي دوستۇم، بىز ھېلىقى نەرسىلەرنى ئالغىلى كەلگەن، ـــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەن ئاران ئاڭلانغۇدەك قىلىپ.

ـــ مانا ھازىر، ـــ دېدى نىياز. ئۇ شۇيەردە تۇرغان مالايغا كىرىپ ئۇخلاشنى بۇيرۇدى. مالاي كەتتى. ھاشىخان بىلەن قالغان جەڭچىلەر سىرتتا قالدى. پەقەت ئايۇپ فۇگۇەن، ھوشۇرلەنجاڭ يەنە بەش - ئالتەيلەن نىياز پاچاققا ئەگىشىپ قازناقتا كىردى. قازناقتا نىياز پاچاق يوغان مۇشتۇمى بىلەن شىمال تەرەپتىكى تامنى ئۇرغانىدى. بىر يەر «گۇم - گۇم» قىلىپ ئاۋاز چىقاردى. نىياز كەتمەن بىلەن ئاستا چېپىپ سۇۋاقنى ئاجراتتى. ئارقىدىن يەنە بىرنەچچە سۇۋاقنى ئاجراتقاندىن كېيىن ئۇ يەردە بىر دانە كىچىك ئىشىك كۆرۈندى. ئارقىدىنلا

بۇ ئىشىك ئېچىلدى.

ـــ قېنى كىرسىلە فۇگۇەن، ـــ دېدى نىياز.

توغرىلىق كەلگەن ئايۇپ فۇگۇەن ئىشىكتىن ئارانلا پاتتى. نىياز جىنچىراغنى تۇتۇپ بەردى. بۇ ئۇزۇنلۇقى بەش ـ ئالتە مېتىر، كەڭلىكى ئىككى مېتىرچە كېلىدىغان مېھمانخانا بىلەن قازناق ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان «قات» ئۆي ئىدى. بۇ يەرگە باھاۋۇدۇن ھاجىملار ئۆي ـ جايىنى سىلىپ قويغىنى بىلەن ھازىرغىچە تېخى شەھەردىن كۆچۈپ چىقمىغانىدى. بۇ يەرگە مۇشۇ نىياز ئىگىدارچىلىق قىلاتتى. نىياز ئاق كۆڭۈل، سەمىمىي ئادەم ئىدى، ئۇزۇن يىل مۇشۇ ئائىلىدە ئىشلىگەن بولغاچقا، ھازىر ئۆز ئادەم بولۇپ كەتكەن. باھاۋۇدۇن ھاجىممۇ ئۇنى تۇردى يېڭجاڭغا تونۇشتۇرۇپ مۇنداق دېگەن:

ـــ نىياز ئاخۇن ئۆز ئوغلۇم بولۇپ قالدى. مەن يوق چاغدا بىرەر نەرسە لازىم بولۇپ قالسا ئۇنى ئىزدىسىلە.

نىياز چىقىشقاق، ئوچۇق كۆڭۈل ئادەم بولغاچقا تۇردى يېڭجاڭغا يېقىپ قالغان. ئۆزئارا دوستلىشىپ ۋاقتى يەتكەندە بىر ـ بىرىنى ئىزدەپ تۇرغان. كېيىنچە بىزگە مەلۇم بولغان ھېلىقى بەختسىزلىك يۈز بەرگەندىن كېيىن ئايۇپ فۇگۇەن ھېچ ئىككىلەنمەي زاپاس قوراللارنى ئۇنىڭغا ئىشىنىپ تاپشۇرغانىدى. ئۇ قوراللارنى مۇشۇ يەرگە يوشۇرۇپ قويغان. ياڭ مىڭجۇنىڭ ئادەملىرى بۇ يەرنى ئاختۇرۇپ چىققان بولسىمۇ ھېچ نەرسە تاپالمىغان.

ئايۇپ فۇگۇەن ھەربىر ئادەمگە يەتكۈدەك قورال ـ ياراغ ۋە ئوق ـ دورىنى ھوشۇرلەنجاڭغا سۇنۇپ بەردى. ئۇ ئېلىپ كىرگەن يىگىتلەر قورال ـ ياراغلارنى سىرتقا توشۇدى. ھاشىم خان ئۇ يەردە جەڭچىلەرگە تارقىتىپ بەردى. قوراللار ئېلىپ كېتىلگەندىن كېيىن نىياز بىر دەمدىلا ئىشكىنى قۇلۇپلاپ تامنى سۇگۇۋەتتى.

ـــ ئەمدى قەيەرگە بارىسىلەر فۇگۇەن؟ ـــ دەپ سورىدى نىياز.

ـــ مىرەنگە.

ـــ نېمىشقا؟

ـــ تۇردى يېڭجاڭنى قۇتۇلدۇرغىلى.

ـــ تۇردى يېڭجاڭ مىرەندىمىكەن؟

ـــ شۇنداق.

ـــ مېنىڭ ياردىمىم كېرەكمۇ؟ ئەمما مەن قورال تۇتۇشنى بىلمەيمەن.

ـــ ھېچقىسى يوق. يولنى بىلەمسىز؟ ـــ سوردى ئايۇپ فۇگۇەن.

ـــ بىلىمەن. مەن مىرەنگە كۆپ قېتىم بارغان.

ـــ ئانداق بولسا ياخشى. ھاشىم شاڭيۇنىڭ ئۆيىنى بىلەمسىز؟

ـــ بىلىمەن. مىرەندە مەن بىلمەيدىغان ئۆي يوق.

ـــ ئانداق بولسا بىر غەمدىن قۇتۇلدۇق. مىنگۈدەك بىر نەرسە بارمۇ؟

ـــ ئات بار، ـــ دەپ نىياز بىر دانە ئېشەكنىڭ ئۇچۇلۇغىنى ئېلىۋېتىپ خوتۇنىنى چاقىردى، ـــ مەرەمخان مەن بىر يەرگە بارىمەن. ھايال بولۇپ قالسام بىر ياققا بارماي ئۆي - جاينى ئوبدان ساقلا.

ـــ ماقۇل، قاچان كېلىسىز؟ ـــ دېدى مەرەمخان، ـــ بۇ يېرىم كېچىدە نەگىمۇ بارارسىز؟

ـــ ئىككى - ئۈچ كۈندە كېلىمەن، ـــ دېدى نىياز.

ـــ پەھ، پەھ، پەھ ماۋۇ ئادەمنى، مەن قورقمايمەنمۇ؟

ـــ قورقمايسەن خوتۇن. قورقمايسەن، ـــ دەپ نىياز ئانقا مىندى، ـــ قېنى ماڭايلى. خوتۇن كىشى دېگەن ۋالاقلاۋېرىدۇ...

ئۇلار ئاتلارنى چاپتۇرغىنىچە مىرەن تەرەپكە كەتتى.

* * *

ئۇلار چولپان چىققان چاغدا مىرەندىكى ھاشىم شاڭيۇنىڭ ئىشىك ئالدىدا پەيدا بولدى. ئات تۇياقلىرىنىڭ ئاۋازىدىن ئويغىنىپ كەتكەن ئىتلار قاۋاپ پۈتۈن مىرەننى بېشىغا كىيدى. ئادەملەرنى سەل نېرىدا قويۇپ ئايۇپ فۇگۈەن بىلەن نىياز ھاشىم شاڭيۇنىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كەلدى. ھويلىدىكى ئىت قاتتىق ھاۋۇشىپ كەتتى. نىياز يوغان مۇشتۇمى بىلەن «دوڭ ـ دوڭ» قىلىپ دەرۋازىنى قاقتى. ئىت تېخىمۇ قاتتىق ھاۋۇشىپ كەتتى. ئىتلارنىڭ ھاۋۇشىشىدىن ئويغىنىپ كەتكەن ھاشىم شاڭيۇ ھويلىغا چىقتى.

ــ كىم؟ ــ دەپ ۋارقىرىدى ئۇ.

ــ مەن نىياز پاچاق. چاقىلىقتىن كەلدىم، ــ دېدى نىياز، ــ باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ ئادىمى.

ــ ھە، ھە ئەمدى بىلدىم، ــ دېدى ھاشىم شاڭيۇ خىرىلداپ، ــ كۆتۈپ تۇرۇڭلار ئاداش، ئىتنى باغلاپ قوياي.

بىرنەچچە مىنۇتلاردىن كېيىن دەۋازا ئېچىلدى. ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئېگىز بويلۇق ھاشىم شاڭيۇ تۇراتتى.

ــ نىياز ئاخۇن يېنىڭىزدا تۇرغان ھاجىممۇ؟ ــ دېدى ھاشىم شاڭيۇ.

ــ ياق، ئايۇپ فۇگۈەن. ئۆيگە كىرىپ گەپلىشەيلى، ــ دەپ نىياز ئاخۇن ئۇدۇل ئۆيگە قاراپ ماڭدى. ئىت بولسا توختىماي قاۋايتتى. ھاشىم شاڭيۇ دەرۋازىنى تاقاپ ھاسىراپ يېتىپ كەلدى. ئۇ قورقانلىقتىن گېلىدىكى پوقىقى دېمىنى قىسىپ قويغانىدى. ئۇلار جىنچىراغ يېنىپ تۇرغان ئايۋانغا كىردى.

ــ بىز تۇردى يېڭجاڭنى قۇتۇلدۇرغىلى كەلدۇق، ــ

دەپ ئايۇپ فۇگۇەن گەپنى ئوچۇق قىلدى، ــ بۇ يەردە ئۇنى ساقلاۋاتقان قانچە ئادەم بار؟

ــ ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئىنىسى بىلەن يېگىرمە ئا-دەم بار، ــ دېدى هاشىم شاڭيۇ.

ــ بىزنىڭ قان تۆككىمىز، ئادەم ئۆلتۈرگىمىز يوق، ــ دېدى ئايوپ فۇگۇەن، ــ سىلى بىز بىلەن بىللە بېرىپ، چاقىلىقتىن ئادەم كەلدى. تۇردى يېگجاڭنى ئېلىپ كېتىدىكەن. ئۇلارنى ۋالىي ئەۋەتىپتۇ دېسىلە.

ــ بولىدۇ. مەن هازىرلا چىقاي، ــ دەپ هاشىم شاڭيۇ ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ كەتتى. هايال بولمايلا كىيىملىرىنى كىيىپ چىقتى.

مىرەندە شۇ چاغلاردا كىچىككىنە بىر ئاشلىق ئامبىرى بار ئىدى. تۇردى يېگجاڭ شۇ يەرگە قامالغانىدى. ئۇ يەرنى ئابدۇ-كېرىم ئەلەمنىڭ جىيەنى ئىسمائىل شاڭيۇ يېگىرمە ئادەم بىلەن ساقلايتتى. ئايۇپ فۇگۇەنلەر ئاتلارنى ساقلاشقا يېگىرمە ئادەم قالدۇرۇپ، ئەللىك ئادەمنى باشلاپ سوۋۇە كۆتۈرۈلگەن چاغدا ئۇ يەرگە يېتىپ بېرىپ ئامبارنىڭ دەۋازىسىنى قاقتى. دەرۋازا ئىچىدىن مەھكەم ئېتىكلىك ئىدى.

ــ كىمسەن؟ ــ دەپ ۋارقىرىدى بىرى ۋە مىلتىقنى شاراقلاتتى.

ــ مەن هاشىم شاڭيۇ، ۋالىي جانابلىرى تۇردى يېگجاڭنى چاقىلىققا ئاپىرىپ ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن ئادەم ئەۋەتىپتۇ. هازىرلا ئېلىپ ماڭىدىكەن، ــ دېدى ئۇ.

ــ ماقۇل، تۇرۇپ تۇرۇڭلار. مەن كىرىپ خەۋەر قىلاي، ــ دەپ قاراۋۇل كېتىپ بىرقانچە مىنۇتتىن كېيىن كېلىپ دەۋازىنى ئاچتى. دەرۋازا ئېچىلىشى بىلەن تەييار بولۇپ تۇرغان ئايۇپ فۇگۇەننىڭ يېگىتلىرى باستۇرۇپ كىرىپ، ئەمدى-لا ئورۇنلىرىدىن تۇرۇۋاتقان ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئادەملىرىنى

قورالسىزلاندۇردى. ئۇلار قىلچە قارشىلىق كۆرسىتەلمىدى. ئارقىدىن ئىسمائىل شاڭيۇنىڭ يېنىدىن ئاچقۇچنى ئېلىپ تۇردى يېڭجاڭنى زىنداندىن كۆتۈرۈپ ئېلىپ چىقتى. تۇردى يېڭجاڭ- نىڭ چاچ ـ ساقاللىرى ئۆسۈپ، ئۆزى ئورۇقلاپ تونۇغۇسىز بولۇپ كەتكەنىدى. ھاشىخان ئېرىنىڭ بۇ ھالىنى كۆرۈپ، ئۆ- زىنى تۇتالماي ئۇنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ يىغلاپ كەتتى. باشقىلار- مۇ كۆز يېشى قىلىشتى. بۇ ئەلۋەتتە خۇشاللىق كۆز ياشلىرى ئىدى. ئۇلار تۇردى يېڭجاڭنىڭ پۈتىدىكى ئىشكەلنى چېقىپ، ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ يىگىرمە نەپەر ئادىمىنى شۇ ئامبارغا قاماپ ئون نەپەر جەڭچىنى قاراۋۇللۇققا قويدى.

ـــ مەن خەۋەر بەرمىگۈچە بۇلارنى ھەرگىز قويۇۋەتمەڭلار. ئەگەر قارشىلىق كۆرسىتىپ توپىلاڭ كۆتۈرمەكچى بولسا، جايـ- دا ئېتىپ تاشلاڭلار، ـــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەن بىز ياڭ مىڭجۇنى تۇنقاندىن كېيىن سىلەرگە خەۋەر بېرىمەن.

ئۇلار توغرىسىدىكى خەۋەر بىردەمدىلا پۈتۈن مىرەنگە تارقاپ كەتتى. كىشىلەر ئۆي ـ ئۆيدىن نان، سۇت ـ قايماقلىرىنى ئېلىپ چىقتى. مەيدانغا گۈلخان يېقىپ چاي قاينىتىپ، كاۋاپلار پىشتى. قوزغىلاڭچىلار ناشتا قىلىۋېلىپ ئالدىراش يولغا چىق- تى. بۇ چاغدا قۇياش خېلى كۆتۈرۈلۈپ قالغانىدى. ئەمدى ئۇلارنى قانلىق جەڭ كۈتۈپ تۇراتتى.

* * *

ئۇلار ئىككىنچى كۈنى تاڭ ئالدىدىكى قاراڭغۇلۇقتىن پايدـ- لىنىپ، بازارنىڭ شەرق تەرىپىدىكى مەھەللىگە جايلاشقان توخـ- تاخۇن شاخاردېگەننىڭ جايىغا كېلىپ چۈشتى. بۇ ئادەم خېلى تەقۋادار، قوزغىلاڭچىلارنى قوللايدىغان ئادەملەرنىڭ بىرسى ئى- دى. ئەھۋالنى ئۇقۇپ قوزغىلاڭچىلارنى ئىللىق چىراي بىلەن

كۆتۈۋالدى.

ــ ئىلاھىم شۇ دوتەي دېگەن مەلئۇننىڭ بويىنى ئۈزۈل-سۇن. توۋا ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ نېمە قىلغىنىدۇ؟ ــ دېدى ئۇ ئەپسۇسلىنىپ.

ــ توختاخۇن ئاكا ئاتلارنى قانداق قىلساق بولار، ــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەن.

ــ قانداق قىلاتتۇق. باغقا ئەكىرىپ باغلاڭلار. ئۆگزىدە بېدە بار شۇنى يېسۇن، ــ دېدى توختاخۇن شاخار.

ئۇلار ئەتراپقا يوشۇرۇن قاراۋۇل قويۇپ، ناشتىغا تۈتۈش قىلدى. شۇ چاغدا ئايۇپ فۇگۇەن ھوشۇر لەنجاڭنىڭ قۇلىقىغا بىر نەرسىلەرنى دەپ پىچىرلىدى. ھوشۇر لەنجاڭ شۇ ھامان ئىككى يېگىتنى ئەگەشتۈرۈپ قۇرۇق قول چىقىپ كەتتى. ئايۇپ فۇگۇەن ئۇلارنى باھاۋۇدۇن ھاجىم قېشىغا ئەۋەتكەندى.

ھوشۇر لەنجاڭ بارغان چاغدا باھاۋۇدۇن ھاجىم ناشتا قىلىپ ئولتۇراتتى. ئۇلار مۇشۇ يەردە ناشتا قىلدى. داستىخان يىغىلغاندىن كېيىن ھوشۇر لەنجاڭ كېلىشتىكى مۇددىئاسىنى ئېيتتى:

ــ مېنى ئايۇپ فۇگۇەن ئالدىلىرىغا ئەۋەتتى ھاجىم، ــ دېدى ئۇ پەس ئاۋازدا، ــ كېچىدىن بۇيان مىرەندىن تۇردى يىگىتىڭنى قۇتقۇزۇپ چىقتۇق. ئابدۇكېرىم ئەلەمنى توزاققا دەسسىتىش ئۈچۈن بىر قوي، بىر ئاز گۈرۈچ، ئازراق ياغ بەرسە دەيدۇ، ــ دېدى.

ــ تۇردى يىگىتىڭ ساق ـ سالامەتمۇ؟ ــ سورىدى باھاۋۇدۇن ھاجىم.

ــ ساق ـ سالامەت، بىراق كۆپ ئورۇقلاپ ھەم ئاجىزلاپ كېتىپتۇ.

ــ كۆپ جاپا تارتتى ئەمەسمۇ؟ ــ دەپ ئىچ ئاغرىتتى باھاۋۇدۇن ھاجىم، ــ مالنى قەيەرگە ئېلىپ بارىسلە؟

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى www.uyghurkitap.com

ـــ توختاخۇن شاخارنىڭكىگە.

ـــ بولىدۇ، گۇمان تۇغۇلۇپ قالمىسۇن، سىلەر كېتىۋېرىڭلار، مەن ھازىرلا ئەۋەتىپ بېرەي.

ـــ رەھمەت ھاجىم، رەھمەت، ـــ دەپ ھوشۇرلەنجاڭ ئادەملىرى بىلەن باھاۋۇدۇن ھاجىنىڭ ئارقا دەرۋازىسىدىن چىقىپ كەتتى. باھاۋۇدۇن ھاجىم مالاينى چاقىردى:

ـــ ئىسمائىل موللا! ـــ دەپ چاقىردى باھاۋۇدۇن ھاجىم. ئاشخانا ئۆيىدىن پاكار بويلۇق، بۇغداي ئۆڭلۈك بىر قارا ساقال ئادەم چىقتى. ئۇ ھەدەپ بىر پارچە كالا گۆشىنى چاينايتتى

ـــ سىلەر تۇردى بىلەن بېرىم تاغار گۈرۈچ، بىر قاپاق ياغ، ئاۋۇ چوڭ قارا باش قوينى توختاخۇن شاخارنىڭ ئۆيىگە ئاپىرىپ بېرىڭلار. چاققانراق بولۇڭلار.

ـــ ماقۇل ھاجىم، ـــ دېدى ئىسمائىل موللا، كەينىگە قاراپ يەنە بىرسىنى چاقىردى، ـــ ھەي تۇردى، ھەي قېنى سەن تۇردى تاز.

ـــ مانا مەن ئىسمائىل ئاكا، نېمە گەپ ئۆزى؟ ـــ دەپ ئېگىز بويلۇق، ئالاگەدەن بىرى ئاشخانىدىن چىقتى بۇلارنىڭ ھەر ئىككىسى ئاتۇشلۇق ئىدى.

ـــ يۈرە ھاجىم ئىشقا بۇيرۇدى، ـــ دەپ ئىسمائىل موللا بىلەن تۇردى تاز ئاشخانىغا كىرىپ كەتتى ۋە ھايال بولمايلا بېرىم تاغار گۈرۈچ بىلەن بىر قاپاق ياغنى كۆتۈرۈپ چىقىشتى. ئۇلار گۈرۈچنى يوغان بىر بوز ئېشەككە ئارتىپ ئۇستىگە مىندى ھەم قارا باش قوينى يېتىلىدى. تۇردى تاز بىر قاپاق ياغنى كۆتۈرۈپ قوينى ھەيدىدى.

*　　*　　*

تۇردى يىگجاڭنى تۇتقۇن قىلغان كۈننىڭ ئەتىسى ياڭ مىڭ-

جۇ ئابدۇكېرىم ئەلەمگە ئادەم ئەۋەتىپ، ئۇنى «چىگىلىك ئۆي» دېگەن جايدىن تاپتۇرۇپ كەلدى. ئۇلار تېخى «چۈنكۆل» گە كەتمىگەنىدى. ئۇ كەلگەندىن كېيىن تۇردى يىڭجاڭنى مىرەنگە ئېلىپ بېرىپ زىندانغا تاشلاپ، ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ يىگىرمە ئادىمىنى قاراۋۇللۇققا قويغاندىن كېيىن كۆڭلى خاتىرجەم بولۇپ، ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ شەھەردىكى ئۆيىدە ئالاھىدە گىلەمەلەر بىلەن بېزەلگەن مېھمانخانىدا ئابدۇكېرىم ئەلەم سوۋغا قىلغان قىز بىلەن كېچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ، ئەيش - ئىشرەت سۈرۈۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئۆيىنىڭ ئەتراپىغا تۆت يەرگە قاراۋۇل قويۇلغانىدى. «يېڭى ۋالىي» ئابدۇكېرىم ئەلەم ئۇنى ۋاقتى - ۋاقتىدا گۆش - ياغ ۋە باشقا نازۇ نېمەت، مېۋە - چېۋىلەر بىلەن تەمىنلەپ خىزمىتىگە مەخسۇس ئاشپەز قويدى. ياڭ مىڭجۇمۇ ئابدۇكېرىم ئەلەمنى كۆرگەندە ھەجىيىپ تۇرۇپ:

— بۇ قېتىم ئۆزلىرىنىڭ كۆرسەتكەن خىزمىتىنى شېڭ دوبەنگە ئالاھىدە مەلۇم قىلدىم. كەلگۈسىدە خوجىنىياز ھاجىمنىڭ ئىزىنى سىلى جانابلىرى بېسىپ قېلىشلىرى مۇمكىن، — دەپ ھوشسىزلاندۇرۇش دورىسىنى راسا ئىچكۈزەتتى. ئابدۇكېرىم ئەلەم بولسا كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ ياڭ مىڭجۇنىڭ پۇتىنى سۆيگۈدەك بولۇپ كېتەتتى ۋە ھەدەپ كۇچۇكلىنەتتى ۋە:

— ئىلاھىم دېگەنلىرى كەلسۇن. ئۆمۈرلىرى ئۇزۇن، دۆلەتلىرى زىيادە بولسۇن، ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرگەيلا، — دەيتتى.

ياڭ مىڭجۇ بولسا پەقەت جاڭ مىڭشەن بىلەن ۋاڭ خەيشىڭنىڭ ئۆز خوجايىنى شېڭ شىسەينىڭ پەرمانىنى ئېلىپ كېلىشىنى كۈتۈپ تۇراتتى. شۇنداقلا ئۆزىنىڭ كۆرسەتكەن خىزمىتى ئۈچۈن ئەمدى شېڭ شىسەينىڭ ئۆزىگە يەنە قانداق يېڭى مەنسەپ بېرىشنى ئويلاپ كېتەتتى. ئەگەردە ئىشلار ھازىرقىدەك ئوڭۇشلۇق بولسا كۆرسەتكەن خىزمىتى ئۈچۈن «چاقىلىقنى تىنجىتىش سەرداری» دېگەن نام بىلەن جاڭ مىڭشەننى ھاكىم، ۋاڭ خەيـ

شىكىنى ۋاقىتلىق بولسىمۇ ساقچى باشلىقى قىلىپ تەينىلىمەكچى بولۇۋاتاتتى. ئويلاپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ نادانلىقى ھەم ئەخمەقلىقىدىن كۈلەتتى.

ـــ قاپاقۇاش مـوللا. سېنىڭ كۈنىكىمۇ ئاز قالـدى. ھى ... ھى... ھى... ـــ ئۇ مانا شۇنداق خىياللار بىلەن ئابدۇكېرىم ئەلەم بەرگەن گۆش ـ ياغنىڭ كۈچىدە كېچە ـ كۈندۈز ئانىڭ خېنىمنىڭ بېلىنى ئېگەتتى. بىكارچىلىقتا ئۇنىڭ شۇنىكىدىن باشقا ئىش يوق ئىدى:

ئابدۇكېرىم ئەلەم بولسا ياڭ مىجۇغا تەسلىم بولۇپ، ئۆز خەلقىدىن يۈز ئۆرىگەندىن كېيىن تۇردى يىجاڭنى زىندانغا سالدۇرۇپ، ياڭ مىجۇنىڭ ئوغرى ھارۋىسىغا چىقىپ قالغانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەستىن خۇددى يوقىتىپ ئۆزىنىڭ «يېڭى ۋالىي» لىق ئەمىلىنى پەش قىلىپ كوچىغا پاتماي قالغانىدى. ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى قول ـ چوماقلىرى ھەدىسىلا:

ـــ ۋالىي جانابلىرى دېسە، ۋالىي جانابلىرى، ـــ دەپ خوشامەت قىلىپ ئۆزلىرىنى يوقىتىپ قويغۇدەك ھالغا كېلىپ قالغانىدى. ئابدۇكېرىم ئەلەم نەگىلا بارسا ئۆزىنىڭ بەش نەپەر مۇھاپىزەتچىسىنى ئەگەشتۇرۇپ ناھايىتى ھەيۋەتلىك كۆرۈنۈشكە تىرىشاتتى. ئۇنى كۆرگەن كىشىلەر قول باغلاپ ئېگىلىپ تۇراتتى.

بۇگۈن ئۇ تۈيۇقسىز ئايۇپ فۇگۇەننىڭ قىسقىغىنا بىر پارچە خېتىنى تاپشۇرۇۋالدى. خەت تولىمۇ قىسقا ئەمما مەزمۇنى ناھايىتى ئېنىق ئىدى:

ـــ ۋالىي جانابلىرىغا مەلۇم بولغاي، قاچقۇن تۇردى يىگىجاڭنى تۇتۇۋالدۇق. تاپشۇرۇپ ئالغايلا...

ـــ ھازىر تۇردى يىگىجاڭ قەيەردە؟ ـــ دەپ سورىدى ئابدۇكېرىم ئەلەم خەت ئېلىپ كەلگەن ئادەمدىن.

ـــ توختاخۇن شاخارنىڭ كۆلبېشىغا باغلاپ قويدۇق.

ـــ تەييارلىنىڭلار، ـــ دەپ بۇيرۇق بەردى ئابدۇكېرىم ئەلەم مۇھاپىزەتچىلەرگە، ـــ تۇردى يېڭىڭنى باغلاشقا ئارغامچا ئېلىڭلار.

ـــ خوش ۋالىي جانابلىرى، ـــ دەپ ۋارقىراشتى مۇھاپىزەتچىلەر ۋە ئاتلارنى ئىگەرلەشكە باشلىدى. ئابدۇكېرىم ئەلەم ئەمدى ئالاقىچىنى سوراق قىلىشقا باشلىدى:

ـــ سىلەر تۇردى يېڭجاڭنى قانداق تۇتۇۋالدىڭلار؟

ـــ ئۇ كېچە مىرەندىن قېچىپ چىقىپ توختاخۇن شاخارنىڭ ئۆيىگە كىرىپتۇ. ئۇ ئادەم ئايۇپ فۇگۇەنگە خەۋەر قىپتىكەن، ئايۇپ فۇگۇەن «بىزگە جېدەل كېرەك ئەمەس» دەپ ئادەم باشلاپ بېرىپ ئۇنى تۇتۇۋالدى، ـــ دېدى ئالاقىچى ئايۇپ فۇگۇەننىڭ دېگىنى بويىچە.

ـــ ئايۇپ فۇگۇەن ئەجەب ياخشى ئوغۇل بالىكەن. بۇ ئىسمائىل دېگەن گالۋاڭ نېمە ئىش قىلىۋاتىدىغاندۇ؟ ـــ دەپ ئابدۇكېرىم ئەلەم ئۆزىنىڭ تۇغقىنىنى ئەيىبلىدى. ئارقىدىن مۇھاپىزەتچىلىرىگە بۇيرۇق بەردى، ـــ يولغا چىقايلى.

ئىككى ئادەم ئابدۇكېرىم ئەلەمنى قولتۇقىدىن يۆلەپ ئاتقا مىنگۈزدى. ئابدۇكېرىم ئەلەم ئات ئۈستىدە كېتىۋېتىپ، «تۇردى يېڭجاڭنى تۇتۇپ بەرسەم، ياڭ مىڭجۇ بىلەن شېڭ دوبەن ماڭا قانداقراق مۇكاپات بېرەر» دېگەننى ئويلايتتى.

* * *

ئۇلار بارغاندا ھەقىقەتەن تۇردى يېڭجاڭ توختاخۇن شاخارنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىدىكى كۆلبەشىدىكى بىر يوغان سۆگەتكە باغلاقلىق تۇراتتى. ئۇنىڭ ئۆسۈپ كەتكەن چاچ ـ ساقاللىرىغا جۇدەپ كەتكەن رەڭگىرويىغا قاراپ ئابدۇكېرىم ئەلەم ھىجىيىپ قويدى. كۆلبەشىدىكى سۇپىغا گىلەملەر سېلىنغانىدى. ئايۇپ

www.uyghurkitap.com

فۇگۇەن ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرى ئابدۇكېرىم ئەلەمنى ئالاھىدە ھۆرمەت بىلەن قارشى ئېلىپ، قولتۇقىدىن يۆلەپ ئاتتىن چۈشۈردى ۋە ئالدىدا قول باغلاپ تۇرۇشتى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى قورالسىز ئىدى. «ۋالىي جانابلىرى» بىرەر ساختا ئالامەتنى سەزمىدى. ئاتلارنى ئايۇپ فۇگۇەننىڭ يىگىتلىرى باغلاشقا ئېلىپ قالدى. «ۋالىي جانابلىرى» ئۆزىنىڭ بەش نەپەر مۇھاپىزەتچىسى بىلەن تۇردى يېڭجاڭنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە تولىمۇ مەسخىرىلىك ھەجايدى.

ــ ھە؟ ! . . . ئوغرى، يەنە قولغا چۈشتۈڭمۇ؟ ــ دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەم تۇردى يېڭجاڭغا مەسخىرىلىك ھەجىيىپ، ــ ئالدىرىماي تۇر. ساڭا كۆرگۈلۈكنى كۆرسىتىمەن، بۇ خومپەرنى ئېلىپ مېڭىڭلار.

ــ ئالدىرىمىسىلا ۋالىي جانابلىرى، ــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەن، ــ «ئاۋۋال نان، ئاندىن ئىمان» دەپتىكەن كونىلار. ئەمدى بۇ ئادەم قاچالمايدۇ. پولو پىشتى. ئاۋۋال پولونى يەيلى. ئاندىن ئېلىپ كەتسىلىمۇ كېچىكمەيلا.

ئايۇپ فۇگۇەن ھېچ ئىش بولمىغاندەك شۇنداق خاتىرجەم سۆزلەيتتى. ئابدۇكېرىم ئەلەم كۈنگە قارىدى. بۇ چۈشكە ياماشقان چاغ ئىدى. ئەتراپتىن قوي يېغى بىلەن قورۇلغان سەۋزە، پىيازنىڭ لەززەتلىك پۇرىقى كېلەتتى. ئابدۇكېرىم ئەلەم قورسىقىنىڭ ئاچقانلىقىنى ھېس قىلدى.

ــ ئايۇپ فۇگۇەن سەن قالتىس يىگىتكەنسەن جۇمۇ، ــ دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەم، ــ ئادەمنىڭ كۆڭلىدىكىنى بىلىدىغان. بوپتۇ ئەمىسە، چاققانراق بولۇڭلار.

ــ ۋالىي جانابلىرى سىلى ئۈچۈن جېنىمىز پىدا، ــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەن، ــ قېنى ئەمىسە گىلەمگە مەرھەمەت، قولغا سۇ ئېلىڭلار.

ئابدۇكېرىم ئەلەم باشچىلىقىدىكى «ئېزىز» مېھمانلار سۇ-پىغا چىقىپ يۇكۇنۇپ ئولتۇرۇشتى. بىر جەڭچى ئاپتۇۋا -

چىلاپچا كۆتۈرۈپ چىقىپ «ۋالىي جانابلىرى»نىڭ قولىغا سۇ قۇيدى. ئارقىدىن داستىخان سېلىپ، هورى چىقىپ تۇرغان پولو قويۇلدى. بولۇپمۇ ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئالدىغا قويىنىڭ پۇتۇن تۆشى قويۇلدى. ئۇلار لەززەتلىك پولو بىلەن سېمىز گۆشكە دۇم چۈشتى. ئايۇپ فۇگۇەننىڭ يىگىتلىرى ئۇلار ئۈچۈن ئەستايىدىل خىزمەت قىلدى. ئۇلارنىڭ بىرلىرى گۆش توغرىسا، بىرلىرى چاي قۇياتتى. بىرلىرى سۆڭەكتىن گۆشنى ئاجراتسا، يەنە بىرلىرى «ۋالىي جانابلىرى»غا گۆشنىڭ يۇمشاق يېرىنى سۇناتتى. ئۇلار شۇنداق پايپېتەك بولۇپ خىزمەت قىلغاچقا «مېهمانلار» باش كۆتۈرمەي يەپ ئىچىشكە تۇتۇشۇپ قورساقتىن باشقىنى ئۇنتۇشقا باشلىدى. شۇ چاغدا ئايۇپ فۇگۇەننىڭ كۆز ئىشارىسى بىلەن ئەتراپتا خىزمەت قىلىۋاتقان يىگىتلەر بىرلا هۇجۇم بىلەن ئابدۇكېرىم ئەلەم ۋە ئۇنىڭ بەش نەپەر مۇهاپىزىتچىسىنى بېسىۋالدى. توختاخۇن شاخارنىڭ هويلىسىدىن ئېتىلىپ چىققان يىگىتلەر ئۇلارنى باغلاپ قوراللىرىنى تارتىۋالدى.[1] ئۇلار بىرىپ تۇردى يېڭجاڭنى قويۇۋەتتى. ئۇلار ئابدۇكېرىم ئەلەمنى سوراق قىلىشقا باشلىدى. لېكىن، ئابدۇكېرىم ئەلەم راست گەپنى قىلماي جاهىللىق قىلىپ قوزغىلاڭچىلارنى هاقارەتلەشكە باشلىدى.

ـــ بۇلاڭچى مۇتتەهىملەر، قاراقچى قاتىللار...

ئۇلار ئۆز دىنلىرىنىڭ هۆرمىتى ئۈچۈن بىر ئۆلىمانى ئۇرۇشقا، ئاتا يوللۇق ئادەمنى تىللاشقا جۈرئەت قىلالمىدى. ۋاقىت ئۆتۈپ كېتىۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ ئانچىۋالا كۆپ ۋاقتى يوق ئىدى. شۇ چاغدا توختاخۇن شاخارنىڭ ئۆيىدە يوشۇرنۇپ تۇرغان

---

① شۇ چاغدىكى ئىشلارنى ئەسلەپ تۇردى موللا مۇنداق دەيدۇ: ئايۇپ فۇگۇەننىڭ ئادەملىرى شۇنداق چاقىان كەلدى. ئۆزۈمنىڭ قانداق باغلىنىپ قالغانلىقىمنى بىلمەي قالدىم. قارىسام، ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئاغزىدا بىر پارچە گۆش ساڭگىلاپ تۇرىدۇ.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى

هاشىخان چىقتى.

ــ ئىقرار قىلمىسا پۈتىدىن باغلاپ ئاۋۇ دوڭغاق سۆگەتكە ئېسىڭلار. شۇ چاغدا ئىقرار قىلمىغىنىنى كۆرەي، ــ دېدى ئۇ كۆلگە ئېگىلىپ تورغان سۆگەتنى كۆرسىتىپ، ئۇنىڭ بۇ چارىسى ھەممىگە ماقۇل چۈشتى. ئۇلار ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئىككى پۈتىنى ئوشۇقىنىڭ ئۈستىدىن ئارغامچىدا باغلاپ، دوڭغاق سۆگەتكە ئاستى.

ــ ئېيتە قېنى، ياڭ مىڭجۇ قەيەردە؟ ــ دەپ سورىدى ئايۇپ فۇگۈەن.

ــ ئاناڭنىڭ قېشىدا...

ــ بېشىنى سۇغا چىلاڭلار، ــ بۇيرۇدى ھاشىخان. ئىككى يېگىت ئاغامچىنى بوشاتتى. ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ بېشى كۆلدىكى مۇزدەك سۇيىگە چىلاندى. ئابدۇكېرىم ئەلەم دەم ئالالماي پالاقشىغىلى تۇردى.

ــ ئارغامچىنى تارت، ــ دېدى ئايۇپ فۇگۈەن. يېگىتلەر ئۇنى تارتىۋالدى، ــ قېنى ئېيتە، ياڭ مىڭجۇ زادى قەيەردە؟

ئابدۇكېرىم ئەلەم جاۋاب بەرمىدى. چۈنكى، ئۇنىڭ ئاغزىغا سۇ كىرىپ كېتىپ گەپ قىلغۇدەك مادارى قالمىغانىدى.

ــ بېشىنى سۇغا چىلاڭلار، ــ ۋارقىرىدى ئايۇپ فۇگۈەن. «ۋالىي جانابلىرى» نىڭ بېشى سۇغا چىلاندى. ئۇ يەنە پالاقشىپ سىلكىنگىلى تۇردى.

ــ تىوختاڭلار! ــ دەپ ۋارقىرىدى سامساق كۆكبېشى، ــ ھەممىمىز مۇسۇلمان، ئاخۇنۇمنى قويۇۋېتىڭلار. مەن ھەممىنى بىلىمەن.

ــ چۈشۈرۈڭلار، ــ دەپ بۇيرۇق بەردى ئايۇپ فۇگۈەن ۋە سامساق كۆكبېشىنى سوراق قىلدى، ــ ئېيتە ئەمىسە ياڭ مىڭجۇ قەيەردە؟

ــ ئاخۇنۇمنىڭ بازار ئىچىدىكى جايىدا.

ـــ ئۇنىڭ يېنىدا قانچە مۇھاپىزەتچى بار؟
ـــ تۆت مۇھاپىزەتچى بار.
ـــ ئۇلار قەيەردە تۇرىدۇ؟
ـــ بىرى ئۆگزىدە، بىرى ئۆينىڭ كەينىدىكى باغدا، بىرى ئىشىك ئالدىدا، يەنە بىرى ئايۇاندا تۇرىدۇ، ـــ دەپ جاۋاب بەردى سامساق. ئۇنىڭغىچە ئابدۇكېرىم ئەلەمنى ئاسماقتىن چۈشۈرۈپ ئولتۇرغۇزۇپ قويدى. ئۇنىڭ ئاغزىدىن خېلى كۆپ سۇ ۋە گۆش، پولو ياندى. ئۇ، ئاستا ـ ئاستا ئېسىگە كەلدى. ئايۇپ فۇگۇەن سوراقنى داۋاملاشتۇرۇۋاتاتتى.
ـــ مۇھاپىزەتچىلەردە قانداق قورال بار؟
ـــ ئىككى پىلموت، ئىككى ئاپتومات.
ـــ بىزنىڭ ئادەملەر قەيەردە؟
ـــ كونا لەڭزىدە.
ـــ ئۇلار كۈنپېتىشتىكى سېپىلدە ئىدىغۇ؟
ـــ سىلەرنىڭ ھۇجۇم قىلىشىڭلاردىن قورقۇپ، يېقىندا كونا لەڭزىگە يۆتكىگەن، ـــ دەپ جاۋاب بەردى، سامساق كۆكـ بېشى. ئەمدى ئايۇپ فۇگۇەن، ـــ ئابدۇكېرىم ئەلەمگە بۇرۇلدى.
ـــ «ۋالىي جانابلىرى» سامساق كۆكبېشىنىڭ دېگەنلىرى راستمۇ؟
ـــ راست ئاغا، ھەننىۋاسى راست، ـــ دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەم. قارىغاندا ئۇ خېلى ياۋاشلىشىپ قالغانىدى. شۇ چاغدا تۇردى يىڭجاڭ كوماندا بەردى.
ـــ ھەممەيلەن كونا لەڭزىگە قاراپ ئالغا! ئادەملىرىمىزنى قۇتقۇزايلى. ھەمدۇل پەيجاڭ سىز ئادەملىرىڭىز بىلەن «ۋالىي جانابلىرى» نى مۇھاپىزەت قىلىڭ. ھەرگىز قاچۇرۇپ قويماڭ.
ـــ خوپ يىڭجاڭ، ـــ دېدى ھەمدۇل.
كونا لەڭزە يېقىنلا يەردە ئىدى. ئەللىك نەپەر جەڭچى

www.uyghurkitap.com

تۇردى يىگىتنىڭ ھەم ئايۇپ فۇگۇەن باشچىلىقىدا كونا لەگزىنگە باستۇرۇپ كىرىپ، بىر مەزگىللىك كالتە جەڭ ئارقىلىق ئەسىرگە چۈشكەن قوزغىلاڭچىلارنى قۇتۇلدۇرۇپ چىقتى. بۇ يەرنى ساقلاۋاتقان موڭغۇللار ئانچە قارشىلىق كۆرسەتمەيلا قورال تاشلىدى. تۇنقۇنلار تۇردى يىگىتنىڭ ۋە ئايۇپ فۇگۇەن بىلەن يىغلاپ تۇرۇپ قۇچاقلاشتى. بۇ يەردە غەلىبىگە ئېرىشكەن قوزغىلاڭچىلاردىن يىگىرمە نەپەر ئادەم بۇيرۇقتا بىنائەن ئىبراھىم لەنجاڭنىڭ باشچىلىقىدا ياڭ مىڭجۇنىڭ تۇرغان جايى ــ ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ شەھەر ئىچىدىكى ئۆيىنى قورشىۋالدى. قالغانلار غەربىي سېپىلدا تۇرۇۋاتقان ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئادەملىرىنى قورالسىزلاندۇرۇش ئۈچۈن ماڭدى. شۇ چاغدا جەڭچىلەر ئارىسىدا ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ مۇھاپىزەتچىلىرىدىن تارتىۋالغان «بەردەڭگە» نى كۆتۈرۈپ كېتىپ بارغان ھاشىخان تۇردى يىگىتجاڭغا مۇنداق دېدى:

ــ ئابدۇكېرىم ئەلەم بىلەن ئۇنىڭ مۇھاپىزەتچىلىرىنى ھەيدەپ كېلەيلى. ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئادەملىرى ئۆز خوجايىنىنىڭ قولغا چۈشكەنلىكىنى كۆرسە چوقۇم قورال تاشلايدۇ.

ــ توغرا، ــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەن خۇشال بولۇپ، ــ تولىمۇ دانە پىكىر. خەۋەرچى بېرىپ ھەمدۇلغا ئېيتىڭ. تۇنقۇنلارنى ھەيدەپ كەلسۇن.

ــ خوپ فۇگۇەن، ــ دەپ خەۋەرچى مېڭىشقا تەمشەلدى.

ــ توختا، ــ دېدى تۇردى يىگىتجاڭ، ــ ئۇلار ئاز. ھوشۇرلەنجاڭ سىز ئون بەش ـ يىگىرمە ـ ئادەم باشلاپ بېرىڭ. يولدا ئېھتىيات قىلىڭ.

ــ خوپ يىگىتجاڭ، ــ دەپ ھوشۇرلەنجاڭ يىگىرمەدەك ئادەم بىلەن كەتتى ئون بەش مىنۇتلاردىن كېيىن ئابدۇكېرىم ئەلەم ۋە ئۇنىڭ بەش مۇھاپىزەتچىسىنى ھەيدەپ كەلدى. ئۇلار كەلگۈچە ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئادەملىرى دەرۋازىنى تاقاپ قور-

غان كونگورىسىنىڭ كەينىگە ئۆتۈپ تۇرغان بولسىمۇ، قوللىرى كەينىگە قىلىپ باغلانغان ئابدۇكېرىم ئەلەمنى كۆرۈپ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. ھەممىسى سېپىل كونگورىسىدىن ماراپ تۇرۇشتى.

ــ ئەگەردە قورال تاشلىمىساڭلار ئابدۇكېرىم ئەلەمنى ئۆلتۈرۈۋېتىمىز. سىلەرنىمۇ قىيما ـ چىيما قىلىۋېتىمىز، ــ دەپ ۋارقىرىدى ئايۇپ فۇگۇەن.

ــ ئەمدى بولمىدى قورال تاشلاڭلار، ــ دېدى سامساق كۆكبېشى.

ــ سامساق راست دەيدۇ. قورالنى تاپشۇرۇڭلار، دەرۋازىنى ئېچىۋېتىڭلار، ــ دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەمۇ.

بىرقانچە مىنۇتتىن كېيىن قورغان دەرۋازىسى غارقىراپ ئېچىلدى. ھەممەيلەن قوراللارنى كۆرسىتىلگەن جايغا قويدى. شۇ چاغدا ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان گاجىت بەكرى يېتىپ كەلدى ۋە تۇردى يىگىجاڭ بىلەن قۇچاقلىشىپ كۆرۈشتى. ئۇلار مەسلىھەتلىشىپ ياڭ مىگجۇنى تۇتقىچە ئابدۇكېرىم ئەلەمنى قاماپ قويۇشقا، قالغانلارنى غەربىي سېپىلدا نازارەتتە تۇتۇشقا كېلىشتى. ئەمدىكى نۆۋەت كونا يامۇلدا تۇرۇۋاتقان قورال ـ يارالغلارنى قۇتقۇزۇشتا ئىدى. ئۇ يەرگە كونا لەڭزە ئېلىنغاندىلا ئادەم ئەۋەتىلگەنىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ھوشۇرلەنجاڭنى ئىبراھىم لەنجاڭغا يارەمگە ئەۋەتىپ، قالغانلار كونا يامۇلغا كەنتى. ئۇلار بارغۇچە ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان ئون نەچچە موڭغۇل ئەسكەر ئاللىقاچان تىكشۈتكەنىدى. قوزغىلاڭچىلار زور بىر تۇركۈم قورال ـ يارالغ ۋە ئوق ـ دورا غەنىيمەت ئالدى. ئۇلارنىڭ ئىچىدە سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كەلتۈرۈلگەن يېپىيېڭى پىلموتلار ۋە ئاپتوماتلارمۇ بار ئىدى.

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكتى
www.uyghurkitap.com

ئون سەككىزىنچى باب

«قوزغون» نىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى

ئۆزۈڭنى ئەر چاغلىساڭ،
ئۆزگىنى شەھەر چاغلا.
—ئۇيغۇر خەلق ماقالى

ئۇلار قۇياش ئۇپۇق سىزىقىغا باش قويۇشتىن ئىلگىرى ئىشلىرىنى تۈگىتىپ، ياڭ مىڭجۇ يوشۇرۇنۇۋالغان ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ بازار ئىچىدىكى جايىنىڭ ئالدى ـ كەينىدىن قورشىۋالدى. ئۆي ئىچىدە جەمئىي بەش نەپەر قوراللىق ئادەم بار ئىدى. ئۇلاردا بىر دانە تاپانچا، ئىككى دانە ئاپتومات، ئىككى دانە دېكتار پىلموت بار ئىدى. ئۆگزىدىكى پىلموت توختاۋسىز ئېتىپ تۇراتتى. بۇ ئۆينىڭ ئالدى تەرىپى جەنۇب تەرەپتىكى چوڭ كوچىغا قاراشلىق بولۇپ دەرۋازا بىلەن چوڭ كوچىغىچە ئوتتۇز مېتىر-دەك ئارىلىقتا ئۇچ مېتىر كەڭلىكتىكى بىر تار كوچا بار ئىدى. ھەرقانداق ئادەم مۇشۇ يەردىن ئۆتەتتى. بۇ ئارىلىقتا بىرەر پاناھلانغۇدەك ھېچ نەرسە يوق ئىدى. شۇڭا، ئۆگزىدىكى دۇشمەن بۇ يەرنى توختاۋسىز ئوققا تۇتۇپ تۇراتتى. دەرۋازىنى ئىككى ئاپتوماتچى ساقلايتتى. ئۇلار ئۇدۇل تامدىن تۆشۈك ئېچىپ بەكمۇ ئەپلىك ئورۇنلىشىۋالغانىدى. ئايۋاننىڭ ئارقا ئىشكى باغقا ئېچىلاتتى. ئۇ تەرەپنى بىر پىلموتچى ساقلاۋاتاتتى. باغقا كىرمەكچى بولغانلار ئېگىز ئاق تىكەن قويۇلغان ئەنجان

تامدىن ئارتىلىپ چۈشۈشى لازىم ئىدى. ئېگىز تامغا چىقماق تەس. تامغا چىققان ئادەم پىلموت ئوقىنىڭ نىشانىغا ئايلىنىپ قالاتتى. شۇنداق قىلىپ بۇ جاي قوغدىنىشقا ئاسان، ھۈجۈم قىلىش تەس بولغان ئەپسىز ئورۇن ئىدى. شۇنىڭ بىلەن دەسلەپكى ھۈجۈمدىلا توپ نەپەر جەڭچى كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە يارىلاندى. بارغانسېرى قاراڭغۇ چۈشۈپ كېتىۋاتاتتى. ئەمدى ھۈجۈم قىلىش پايدىسىز ئىدى.

ــ ئەمدى بۇلار قېچىپ كېتەلمەيدۇ، ــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەن تۇردى يېڭىڭغا، ــ ئۆزلە بېرىپ دەم ئېلىپ ئەتىگەنلىكىكە كەلسىلە، ئەسىرلىكتىن چىققانلارمۇ دەم ئالسۇن. ئۇلار بەك ئاجىزلاپ كېتىپتۇ.

ــ مەن كەتمەيمەن. ياڭ مىڭجۇنى تۇتمىغۇچە كەتمەيمەن، ــ دېدى تۇردى يېڭجاڭ

ــ بۇ ئىشقا بىز يېتىشمىز. ئۆزلە ئەتىگەنلىككە كەلسىلىمۇ بولىدۇ. دۇشمەن تەسلىم بولماسلا ئەتە قانلىق جەڭ بولۇشى مۇمكىن، ــ دەپ ئايۇپ فۇگۇەن ھوشۇر لەنجاڭنى چاقىردى، ــ ھوشۇر لەنجاڭ سىزگە بۇيرۇق، ھازىرلا يېڭجاڭنى ۋە ئەسىرلىكتىن چىققانلارنى ئۆينىگە ئاپىرىپ قويۇپ دەرھال قايتىپ كېلىڭ. ئاشپەزلەرگە ئېيتىڭ، ئۇلار ياخشى غىزالانسۇن ۋە ئۇخلىسۇن بۇ ئىشقا ھاشىخان مەسئۇل بولسۇن.

ــ خوپ مانا ھازىر، ــ دېدى ھوشۇر لەنجاڭ، ــ قېنى يۇرسىلە يېڭجاڭ.

ــ بوپتۇ، ــ دېدى ئايرىلىشقا كۆزى قىيمىغان تۇردى يېڭجاڭ، ــ مەن ئۆزۈم كېتەي. لېكىن، بۇ مەلئۇن قېچىپ كەتمىسۇن.

ــ سىلى خاتىرجەم بولسىلا يېڭجاڭ، ــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەن تولۇق ئىشەنچ بىلەن، ھېچكىمنىڭ ياڭ مىڭجۇنى تۇتماستىن كەتكۇسى يوق ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ تۇردى يېڭجاڭغا

www.uyghurkitap.com

سامساق كۆكبېشىنىڭ جەدە ئېتىنى ئەكېلىپ بەردى. ئۇلار ماڭاي دەپ تۇراتتى. پۇتۇن يۇرت خەلقى ئىئانە قىلغان بەش قوينىڭ پۇشۇرۇلغان گۆشى ۋە بىر كالا هارۋىسىدا پەۋەس نان كەلدى. بۇ نەرسىلەرنى يۇرت خەلقى نامىدىن باهاۋۇدۇن هاجىم بىلەن ئېزىز هاجىم ئېلىپ كەلگەنىدى. ئۇلار تۇردى يېڭجاڭ باشچىلىقىدىكى غازىلار بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى. ئەكەلـ گەن نەرسىلەر شۇ يەردىكى مەسچىتكە چۈشۈرۈلگەنىدى. بۇ يىمەكلىكلەرنى تارقىتىپ بولغۇچە خېلى قاراڭغۇ چۈشۈپ قالـ دى. تۇردى يېڭجاڭ ۋە باشقىلار قارارگاهقا كەتتى. ئايۇپ فۇگۈەن بىلەن هوشۇر لەنجاڭ ئەللىك نەچچە ئادەم بىلەن قور- شاۋنى داۋاملاشتۇردى. ئايۇپ فۇگۈەن يېگىرمە ئادەم بىلەن چوڭ كوچىدا، هوشۇرلەنجاڭ يېگىرمە ئادەم بىلەن باغنىڭ كەينىدە، يەنە ئون نەچچە ئادەم شەرق تەرەپتىكى مەدرىسىنىڭ هويلىسىدا تۇردى. لېكىن، بۇلار قىرىق سەككىز سائەتتىن بۇيان كۆز يۇمماغان ئادەملەر ئىدى. سېمىز گۆش بىلەن ئىسسىق نان ۋە هارغىنلىق ئۇلارنى راسا ئەزدى. ئۇلارنىڭ تولىسى ئۇرە تۇرۇپ ئۇخلاشقا باشلىدى.

*　　*　　*

«يېڭى ۋالىي جانابلىرى» نىڭ ئۆزىنى قۇتقۇزۇشقا كەلمـ گەنلىكىنى كۆرگەن هېيلىگەر ياڭ مېڭجۇنىڭ ئېسىگە كەچتىلا ئۆزى تۇرۇۋاتقان ئۆيگە يانداش بولغان ئاتخانىنىڭ ئۆگزىسىدىكى بېدە كەلگەنىدى. ئۇ، ئامال قىلىپ بۇگۈن كېچە بۇ يەردىن قېچىپ كېتىش قارارىغا كەلدى. چۈنكى، ئامېرىكىدا ئوقۇۋاتقان چاغدا بەزى كىنولاردىن شۇنداق ئىشنى كۆرگەنىدى. تۇن نىسپى بولغان چاغدا ئۇ مۇهاپىزەتچىلەرنى چاقىردى. ئۇلاردىن بىرسى ياردار ئىدى. بۇ چاغدا هەممە ياق جىمجىت بولۇپ كەتكەنىدى.

پەقەت ئاندا ـ ساندا ئىتلارنىڭ ئاۋازى ئاڭلىناتتى.

ـــ ھازىرلا قېچىپ كېتەيلى. بولمىسا بۇ ھايۋانلار بىزنى ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ، ـــ دېدى ئۇ مۇھاپىزەتچىلەرگە، ـــ ئوق ـ دورىنى كۆپرەك ئېلىۋېلىڭلار.

ـــ ۋالىي جانابلىرى، قانداق قاچىمىز. ھەممە ياقتا ئادەم تۇرسا، ـــ دېدى بىر ئەسكەر.

ـــ ماۋۇ ئۆينىڭ كەينىدىكى بېدىگە ئوت قويۇۋېتىپ، يېنىمىزدىكى مەسچىتكە كىرىۋالىمىز. ئۇلار ئوت بىلەن ھەپىلىشىپ قالغاندا تىكىۋېتىمىز، ـــ دېدى ئۇ. ئۇنىڭ بۇ گەپلىرى ھەممىگە ماقۇل چۈشتى. ئۇلار بىر دانە لۆڭگىنى كىچىك بىر تۈڭدىكى كىرسىنغا چىلىدى. ئۇلار قېچىشقا تەييارلاندى. شۇ چاغدا ياڭ مىڭجۇغا ئابدۇكېرىم ئەلەم سوۋغا قىلغان قىز يىغلىدى.

ـــ سىلەر كەتسەڭلار، مەن قانداق قىلىمەن؟

ـــ سەن باغقا چىقىۋال، ساڭا ھېچكىم چېقىلمايدۇ، ئۇلار ـ مۇ بىلىدۇ. سەن دېگەن ئاخۇن يىڭجاڭ ئۆز نەپسى ئۈچۈن قۇربان قىلغان قىز، ـــ دەپ ياڭ مىڭجۇ ئۇنىڭغا خېلى كۆپ كۈمۈش پۇل بەردى، ـــ قۇتۇلۇپ چىققاندىن كېيىن بۇ يەردىن كەت.

ئۇلار پەم بىلەن ئىشكتىن چىقىپلا ئاتخانىغا كىرىپ ئۇ يەردىن ئۆگزىگە چىقتى. ئۇنىڭ غەربىي تېمى مەسچىت ئىدى. تۆت ئادەم ئاستا پەسكە چۈشۈپ مەسچىتكە كىرىۋالدى. بىرەيلەن تام توپىسىدە قىلىپ، سەرەڭگە يېقىپ لۆڭگىگە تۇتاشتۇرۇپ ئۇنى بېدىنىڭ ئۈستىگە تاشلىدى. ئۆزى بولسا تامدىن مەسچىنىڭ ھويلىسىغا سىيرىلدى. تۆۋەندە ئىككەيلەن ئۇنى تۇتۇۋالىدى. كېچىسى كېلىۋاتقان تاغ سالقىنى ئوتنى بىر دەمدىلا ئۇلىغايتىۋەتتى. ئوت ئاسمان پەلەككە كۆتۈرۈلدى. بىردىنلا ئەتراپتا ۋارقىراش ـ جاقىراش، قىقاس ـ چوقان كېچىنىڭ جىمجىتلىقىنى بۇزۇپ يىراقلارغا كەتتى. مەسچىتنىڭ ئالدىدىكى سۇپىدا

www.uyghurkitap.com

ئولتۇرۇپ كۆزى ئۈيقۇغا كەتكەن ئايۇپ فۇگۇەن سەكرەپ ئورنىدىن تۇرۇپ قاراڭغۇدا يۇگۇرگىنىچە دۇشمەنلەرنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ، ئەزانخانا ئارقىلىق مەسچىتنىڭ ئۆگزىسىگە چىقىپ يېتىپ تۇرۇپ ئەتراپنى كۆزىتىشكە باشلىدى. باشقىلارمۇ ئۆگزىگە چىقىپ دۇشمەننىڭ ئوت ئېچىدىن قېچىپ چىقىشنى كۈتۈپ تۇرۇشتى. مەسچىتنىڭ ئالدى ۋە كوچا بىكار قالدى. شۇ چاغدا ياڭ مىڭجۇ چارلاشقا چىقارغان ئادەم كوچىدا ھېچكىمنىڭ يوقلۇقىنى مەلۇم قىلدى. پۇرسەتتىن پايدىلانغان ياڭ مىڭجۇ تۆت نەپەر مۇھاپىزەتچىسىنى ئېلىپ «غىپلا» قىلىپ مەسچىتتىن چىقتىدە قاراڭغۇلۇقتا غايىب بولدى. چۈنكى، ئاسمانغا كۆتۈرۈلگەن ئۇلۇغ ئوتتا ئەتراپ ناھايىتى قاراڭغۇ كۆرۈنەتتى. بۇ چاغدا بازار ئېچىدىكى نۇرغۇن ئاھالە ئۈيقۇدىن ئويغىنىپ كېتىپ، كوچىغا ياكى ھويلىلىرىغا چىقىپ كۆيۈۋاتقان ئوتقا قاراپ تۇرۇشاتتى.

شۇ چاغدا باغنىڭ كەينىدىكى ھوشۇر لەنجاڭنىڭ ئادەملىرى ئۆينىڭ كەينىدىكى باغقا چۈشتى. ھەممە ياق جىمجىت، ئۇلار ئېھتىيات بىلەن مېڭىپ ئايۇاننىڭ ئارقا ئىشىكىگە يېقىن كەلدى. ئۇلارنىڭ كۆزلىرى تام تۈۋىدىكى قارا نەرسىگە چۈشتى.

ـــ كىمسەن؟ ـــ دېدى بىر جەڭچى ئاستالا.

ـــ مەن ئانىڭ. ياق، ئايشەمۇ، ـــ دېدى بىر ئايال كىشى.

ـــ ئۆيدە كىم بار؟

ـــ خەمەسى قاچى كەتتى، ـــ دېدى ئۇ.

جەڭچىلەر بىرىپ ئايۇاننىڭ باغقا ئېچىلىدىغان ئارقا ئىشىكىگە قاراپ باقتى. ئىشىك ئوچۇق. ئايۇاننى ئىس ـ تۈتەك قاپلاپ كەتكەنىدى. ئەھۋالنى ئۇققان ھوشۇرلەنجاڭ ئاغزى ـ بۇرنىنى لاتىدا باغلاپ، قولىغا مەشئەل ئېلىپ ئۆيلەرگە قاراپ چىقتى. راستىنلا ئادەم يوق. ئۇ ئىستىن دەم ئالالماي قالغاندا كوچىغا

ئېتىلىپ چىقتى ۋە:

ــ ئايۇپ فۇگۇەنگە خەۋەر قىلىڭلار، دۇشمەن قېچىپتۇ، ــ دېدى ـ دە، «گۇپ» قىلىپ يىقىلىپ چۈشتى. ئۇنى بىرقانچەيلەن كۆتۈرۈپ ئېلىپ كەتتى. ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان ئايۇپ فۇگۇەن:

ــ قوغلايلى، ــ دەپ ۋارقىرىدى. لېكىن، قاياققا مېڭىشىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى. ئۇلار تاڭ ئاتقۇچە نىشانسىز تەرەپ ـ تەرەپكە چېپىپ يۈرۈشتى. دۇشمەنلەرمۇ يول بىلمىگەچكە ئانچە ئۇزاپ كېتەلمىگەنىدى.

* * *

تاڭ ئاتتى. قۇياش يېڭى بىر تاڭدىن دېرەك بەردى. بۇگۈنمۇ ئۆتكەن بارلىق كۈنلەرگە ئوخشاش كۈتۈلمىگەن ھادىسە بىلەن تولغانىدى. قوزغىلاڭچىلار پۈتۈن توپ بويى كۆز يۇممىغانىدى. تاڭ ئېتىش بىلەن ئىزچىلار ئالدىدا، ئۇلارنىڭ كەينىدىن قوزغىلاڭچىلار، تۈردى يېڭجاڭ، ئايۇپ فۇگۇەن، ئىبراھىم لەنجاڭ باشچىلىقىدا تۆتكە بۆلۈنۈپ، توپ تەرەپنىڭ ھەممىسىنى ئىزدەشكە كىرىشتى. ئېزىز ھاجىمنىڭ ئادەملىرىنىڭ كۆپچىلىكى مەشھۇر ئوڭچى مەرگەن ۋە ئىزچىلاردىن بولغاچقا ئۇلار ھەممىنىڭ ئالدىدا ماڭدى. لېكىن، ھىيلىگەر ياڭ مېڭجۇ شىخى ئورۇلمىغان قوناقلىقلار، ھەيدەلمىگەن ئېكىزلىقلارنى ئارىلاپ، چوڭ يولنى بويلاپ غەربكە كېتىۋاتاتتى. چۈشكە يېقىن شىمالغا (كورلا تەرەپكە)، شەرقە (مىرەنگە)، جەنۇبتىكى ئالتۇنتاغ تەرەپكە كەتكەنلەر قۇرۇق قول قايتىپ كەلدى. لېكىن، غەربكە ماڭغان تۈردى يېڭجاڭ باشچىلىقىدىكى ئادەملەر چەرچەنگە ماڭىدىغان چوڭ يولنىڭ ئىككى تەرىپىنى قويماي ئاختۇرۇپ كېتىۋاتاتتى. قۇياش چۈشكە ياماشقان چاغدا ئېگىز ئۆستەڭ مەھەللىسىدىكى

سىيىت شاڭيۇنىڭ بېغىنىڭ كەينىدىكى ئېڭىزلىقتا يەرگە تامغان قان ئىزلىرىنى تاپتى. ئۇلار ئوچۇق تۇرغان باغنىڭ ئارقا ئىشىكىدىن كىرىپ باغنى ئاختۇرۇش نەتىجىسىدە بىرنەچچە ئادەمنىڭ ئىزىنى، ئۇلار يېڭىلا يېگەن كۆزلۈك شاپتۇل شۆپىكى بىلەن ئۇرۇقچىسىنى ۋە بىر پارچە قان بولۇپ كەتكەن لاتىنى تاپتى. بۇنىڭدىن مەلۇم بولدىكى ئۇلاردىن بىرسى چوقۇم يارىلانغان. تۇردى يېڭجاڭ باشقىلارغا ئىزدەشنى توختىتىش توغرىسىدا بۇيرۇق ئەۋەتتى.

ـــ ھەممەيلەن قايتىپ كەلسۇن.

تۇردى يېڭجاڭ سىيىت شاڭيۇدىن گۇمانلىنىپ قالدى. چۈنكى ئۇ خېلىلا دىيانەتلىك ئادەم بولسىمۇ، كىچىك ۋاقتىدا خەنزۇچە مەكتەپتە ئوقۇغان. شۇڭا، ئادەم دېگەن خام سۈت ئەمگەن نەرسە، كەلگۈسىنى ئويلاپ ياڭ مېڭجۇنى يوشۇرۇپ قويغان بولۇشى مۇمكىن دېگەن بىر خىل خىيال ئۇنىڭ مېڭىسىگە كىرىۋالغانىدى. چۈنكى، ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئىشى ئۇنى سەگەكلەشتۈرۈپ قويغانىدى. ئۇ شۇلارنى ئويلاپ سىيىت شاڭيۇنى سوراق قىلدى ۋە ئۆي - جايىنى ئاختۇرۇپ چىقتى. لېكىن، ھېچ نەرسە تاپالمىدى. ئەمما، تۇردى يېڭجاڭ ئۇنىڭدىن قاتتىق گۇمان قىلغاچقا ئۇنىڭغا ئاھانەت قىلدى. بېغىدىكى ئىزلارنى كۆرۈپ سىيىت شاڭيۇمۇ ئۆزىنى ئاقلاشقا ئامالسىز قالدى.

ـــ ھېچبولمىغاندا سەن ئۇلارنى ئوزۇق - تۈلۈك بىلەن تەمىنلىگەن. بولمىسا ئۇلار يېراقتا كېتەلمەيتتى. ئەگەردە ياڭ مېڭجۇ قېچىپ كېتىدىغان بولسا سەن ئۆلدۈم دەۋەرگىن، ـــ دەپ دوق قىلدى تۇردى يېڭجاڭ.

سىيىت شاڭيۇ ناھايىتى غۇرۇرى كۈچلۈك، يولۋاس مەجەزلىك ئادەم ئىدى. ئۇ ئۆمرىدە كىشىلەردىن بۇنداق ئاھانەت ئالمىلاپ باقمىغان. تۇردى يېڭجاڭنىڭ قوپال گەپ سۆزلىرىدىن:

دەرت ئەلەملەر كېلىدۇ،
ئوغۇل بالانىڭ باشىغا.
سايدا تۇگمەن چۆرگىلەيدۇ،
كۆزدىن ئاققان ياشىغا.

دېگەن خەلق ناخشىسىنى ئەسكە ئالدى ـ دە، بىر ئېغىز گەپ قىلماي، بىر ياۋداق ئاتنى مىنىپ يولغا چىقتى. دۇشمەن چوڭ يولنىڭ شىمالىي تەرىپىنى بويلاپ غەربكە كېتىۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ ئىزى قاسىم ھاجىمنىڭ بېغىنىڭ كەينى، خۇداۋەردى خادىمنىڭ قوناقلىقى، ئەبەيدۇل شاڭيۇنىڭ شوداگەرلىكى، ھەسەن توخۇنىڭ كۆل بېشىدا قالغانىدى. ئۇنىڭ نېرىسى سايلىق ۋە دەپسەڭلىك بولغاچقا ئىزنى پەرق ئەتكىلى بولمايتتى. قۇياش غەربكە باش قويغان چاغدا ئۇلار يەنە «ياقۇپباي قۇدۇق» دېگەن جايدا دۇشمەننىڭ ئىزىنى تاپتى. بۇ چاغدا ئايۇپ فۇگۇەن، ئىبراھىم لەنجاڭ، ئىبراھىم ياخاڭلار يېتىپ كەلدى. ئۇلار غەربكە قاراپ كېچىلەپ يۇرۇپ كەتتى.

*　　*　　*

ئەتىسى ناشتا ۋاقتىدا ئۇلار چاقىلىقتىن ئاتمىش كىلومېتىر غەربتىكى «چەش دۆڭ» دېگەن جاينىڭ غەربىدىكى جاڭگاللىقتا كېتىپ بارانتتى. دۇشمەن كەينىدىن قوغلاپ كېلىۋاتقانلارنى كۆرۈپ، چوڭ يولنىڭ جەنۇبىدىكى تۆپتۇز سايلىقنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى يوغان بىر دۆڭگە چىقىپ ئورۇنلىشىۋالدى. دۇشمەن ئاز بولسىمۇ مۇداپىئەدە ئۈستۈن ئورۇنغا ئىگە بولۇۋالدى. تۆت تەرەپنىڭ ھەممىسى تۆپتۇز سايلىق. تەخمىنەت ئۈچ ـ تۆت يۈز مېتىر ئارلىقتا بىرەر دانە تۇخۇم بولسىمۇ، ئادەمنىڭ كۆزىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ دۆڭنىڭ ئوتتۇرىسىدا

www.uyghurkitap.com
كتاب نۇر يېزىلىقى

بۇرۇن كىشىلەر دەرەخ كۆتىكىنى كولاپ ئېلىۋالغان بىر ئورەك بولۇپ، دۇشمەن ئۇچۇن تەييار ئاكوپ ئىدى. ئۇلار يوشۇرۇنۇپ تۇرۇپ تۆت تەرەپنىڭ ھەممىسىنى ئوققا تۇتالايتتى. شۇنداق قىلىپ دۇشمەنلەر قوغدىنىشقا ئەپلىك بولغان شارائىتقا ئىگە بولۇۋالدى. ئۇلاردىكى ئىككى دانە ئاپتومات بىلەن ئىككى دانە دىكتار پىلموتنىڭ ئوت كۇچى ناھايىتى زور ئىدى. تۇردى يېڭجاڭ ھۇجۇمغا كاناي چالدۇردى.

ـــ ئاللاھۇ ئەكبەر، ـــ دېگەن تەگبىر ئاۋازى سەھەر ئاسمىنىدا جاراڭلاپ كەتتى. قوزغىلاڭچىلار قوشۇنى ھۇجۇمغا ئۆتتى. لېكىن، دۇشمەننىڭ قوماچ قورۇغاندەك ئاتقان پىلموت ۋە ئاپتومات ئوقلىرىدىن بىردەمنىڭ ئىچىدىلا بىرقانچە ئات ئۆلۈپ، ئون ئۇچ نەپەر جەڭچى يارىلاندى. ئۇلارنىڭ ئاھ ـ ۋاھلىرى پۈتۈن قوشۇننى تەمتىرتىپ قويدى. جەڭچىلەر يەرگە چاپلىشىپ يېتىۋالدى. دۇشمەن ئۇزلۇكسىز ئېتىپ تۇراتتى. ئىلگىرىلەش مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

ـــ چېكىنىڭلار، ـــ دەپ بۇيرۇق بەردى تۇردى يېڭجاڭ. جەڭچىلەر ئۆمىلەپ كەينىگە چېكىندى ۋە دۇشمەننى چەمبەرەدەك قورشىۋالدى. ئىككى تەرەپ پات ـ پات ئېتىشىپ تۇراتتى. دۇشمەنلەر ئۇچۇن ئەمدى ئۆلۈمدىن باشقا يول قالمىغانىدى. چۇشكە يېقىن دۇشمەن تەرەپ جىمىپ كەتكەنىدى. قوزغىلاڭچىلار بىردەم ئارام ئېلىۋالغاندىن كېيىن تۇردى يېڭجاڭ يەنە بىر قېتىم كوماندا بەردى.

ـــ ئالغا! ياڭ مىڭجۇنى تىرىك تۇتايلى!

ئەسكەرلەر ئورنىدىن تۇرۇشغا ھاشىخانىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

ـــ توختاڭلار.

ھەممەيلەن ھەيران بولۇپ ئۇنىڭغا قاراپ قالدى. تۇردى يېڭجاڭ شۇنداق ئاچچىقى كەلدىكى ئۆپكىدەپ قىزىرىپ تاپانچىنى

قولىغا ئالدى.

ــ ھەممە ياق تۈپتۈز ساي، بىكاردىن بىكار چىقىم تارتىدىغان. ئۇلارمۇ بىزدەك ئادەم. ئاچتىن ئۆلمەسمۇ، ئۇسسۇزلۇقتىن چوقۇم ئۆلىدۇ. بىز جاپا تارتساقمۇ، بىر ـ ئىككى كۈن سەۋر قىلساق غوربىدىن ھالۋا پۈتۈپ قېلىشى مۇمكىن، ــ دېدى ھاشىخان.

ــ ھاشىخان راست ئېيتىدۇ، ــ دېدى ئايۇپ فۇ ـ گۇەن، ــ يىڭجاڭ، بىكار چىقىم تارتمايلى. ئۇنىڭسىزمۇ جەڭ چىلەر كۆپ جاپا تارتتى.

ــ ئەستاغپۇر ۋۇللا ماۋۇ خوتۇننى . . . «بۇگۈنكى ئىشنى ئەتىگە قويما» دېگەن گەپنى ئاڭلىمىغانمۇ؟ ــ دەپ ژاڭقىرىدى تۇردى يىڭجاڭ، ــ بوپتۇ ئەمىسە بۇ قېتىمچە سىلەرنىڭ دېگىنىڭلارچە بولسۇن.

ئۇنىڭ ھازىرلا ياڭ مىڭجۇنى تۇتۇپ قىيما ـ چىيما قىلىۋەتكىسى بار ئىدى.

شۇنىڭدىن كېيىن جەڭچىلەر ھاشىخاننى «تۇەنجاڭ» دەيدىغان بولۇۋالدى. ئۇلار بىر قېتىم ئادەم بىلەن يارىدارلارنى ژاشىەربگە ئەۋەتىۋەتتى. كەچتە ژاشىەرى خەلقى ئەۋەتكەن يەمەكلىك، قاپاق ـ قاپاق سۇ يېتىپ كەلدى. قورشاۋ ئۇچ كۈن داۋام قىلدى. تۆتىنچى كۈنى ژاشىەردىن ئېلىپ كەلگەن ئوۋ ئىتلىرى بىر ئۆلۈكنى سۆرەپ چۈشتى. ئۇنى ياڭ مىڭجۇ ئېتىۋەتكەندى. بۇنى كۆرۈپ سىيىت شاڭيۇ گاھى يۇگۇرۈپ، گاھى ئۆمىلەپ دۈشمەن تەرەپكە كەتتى. ئۇنىڭ كەينىدىن بىرقانچە ئادەم ئەگەشتى. سىيىت شاڭيۇ يېتىپ بارغاندا دۈشمەنلەر ئاچلىق ۋە ئۇسسۇزلۇقتىن ھەم ئۆكتەبىر ئېيىنىڭ كېچىلىك سوغۇقىدىن ھالىدىن كەتكەندى. دۆڭگە يامىشىپ چىققان سىيىت شاڭيۇ بىرلا سەكرەپ ئورەككە چۈشتى. بۇنى كۆرۈپ ياڭ مىڭجۇ تاپانچىسىنى قولىغا ئالغاندى. سىيىت شاڭيۇ بىرلا تېپىپ

تاپانچىنى ئۇنىڭ قولىدىن چۈشۈرۈۋەتتى ۋە قوراللارنى ئېلىپ پەسكە تاشلىدى. ئۇنىڭغىچە باشقىلارمۇ يېتىپ كەلدى. لېكىن، سىيىت شاڭيۇ ئۆزىگە ئاھانەت تېپىپ بەرگەن ياڭ مىڭجۇنىڭ بېشىنى بىلىكىدىكى ئاتنىڭ تورۇسىغا سېلىۋالغان قىڭراق بىلەن بىرلا چېپىپ ئۇزۇۋالدى ـ دە، ئۇزۇلگەن باشنى تورۇغا سېلىپ دۆڭدىن قايتىپ چۈشتى ۋە «گورس ـ گورس» دەسسەپ كېلىپ قان تېمىپ تۇرغان كاللىنى تۇردى يىگىتىنىڭ ئالدىغا قويدى.

ـــ مېنىڭ ۋەزىپەم ئاياغلاشتى يىگىتىم، ـــ دېدى ئۇ ۋە ئېتىغا مىنىپ كېتىپ قالدى. ھەممەيلەن خېلىغىچە ئۇنىڭ كەينىدىن ھەيران بولغان ھالدا قاراپ قالدى. شۇنىڭدىن كېيىن بۇ يەر «دوتەي ئۆلگەن» دېگەن نام بىلەن ئاتالدى.

ئۇلار ياڭ مىڭجۇنىڭ بېشىنى ئاۋۇال ۋاشىڭتۇنغا كېيىن چاقىلىققا ئېلىپ كېلىپ كوچىغا ئاستى. ئۆلمەي قالغان ياڭ مىڭجۇنىڭ ئۇچ نەپەر مۇھاپىزەتچىسىنى ۋاشىڭتۇنغا ئاپىرىپ مەھكۈملىنىڭ چېتىگە تاشلاپ قويدى. بۇ يەر ھازىر «قالماق دۆڭ» دېگەن نام بىلەن مەشھۇر. شۇنداق قىلىپ قارا نىيەت ياڭ مىڭجۇ ئاخىر ئۆز بېشىنى يېدى. ئۇزاق ئۆتمەي شېڭ شىسەيدىن بۇيرۇق كەلدى. بۇ، بۇيرۇقتا 1934 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 11 ـ كۈنى شېڭ شىسەي خوجىنىياز ھاجىمنى ئالداش ئۇچۇن ئۆز ۋاقتىدا ئۇنىڭ قوشۇنىدا خىزمەت قىلغان كوماندىرلارنى خىزمەتكە تەيىنلىدى. شۇلارنىڭ قاتاردا گاجىت بەكرى بىلەن تۇردى يىگىتىنىڭ چاقىلىقتىكى ئورنى مۇقىملاشتۇرۇلغان بولۇپ، ياڭ مىڭجۇنىڭ مەلۇماتى خوجىنىياز ھاجىمدىن مەخپىي تۇتۇلغانىدى. لېكىن، ئون بەش كۈندىن كېيىن ياڭ مىڭجۇ ئۆلتۈرۈلدى. 1934 ـ يىلى، يىلنىڭ ئاخىرىغا كېلىپ پۈتۈن شىنجاڭدا ئىنقىلابنىڭ ئوتى ئۆچۈرۈلگەن بولسىمۇ، لېكىن چاقىلىقتا قوراللىق كۈرەش يەنىلا داۋام قىلىۋاتاتتى.

ئون توققۇزىنچى باب

جازا

دۇنياغا كەلدۇقمۇ كېتىمىز ئاخىر،
قىلغان ھەر ئىشىڭدا ئىزلىرىڭ زاھىر.
نام، نەپسى ئۈچۈنلا ياشىغان شەپشەك،
«زۆھرە» نىڭ يولىدا بولالماس «تاھىر».
—— ئابلىكىم تۇردى

نويابىر ئېيى كىرىش بىلەن ھاۋا تېخىمۇ سوۋۇشقا باشلىدى.

ھاۋا بىرده ئېچىلىپ، بىرده تۇتۇلۇپ ئۆزگىرىپ تۇراتتى. كۈز شامىلى دەل - دەرەخلەرنىڭ يوپۇرماقلىرىنى ئۈچۈرۈپ تەرەپ - تەرەپكە ئەكېتىپ باراتتى. جەنۇب تەرەپتىكى ئاقۇاش تاغلاردىن ئۇرۇپ تۇرغان شامال قارىنىڭ سوغۇقىنى ئېلىپ كەلگەنىدى. يوپۇرماقلىرى چۈشۈپ كېتىپ يالىڭاچلىنىپ قالغان قاقشال دەرەخلەر بىچارە قىياپەتتە توختىماي ئىرغاڭلاپ تۇراتتى. دېھقانلار بولسا كەچ كۈزنىڭ ئىشلىرى بىلەن ئالدىراش ئىدى. بولۇپمۇ بالا - چاقىلىرى كۆپ، ئەمگەك كۈچى ئاز ئائىلىلەر ناھايىتى ئالدىراش بولۇپ كەتتى. ئۇلار قوناق چېپىپ، كېۋەز غوزىلىرىنى ئۇزمەكتە ئىدى. ئەگەردە سەللا بوشاڭلىق قىلسا ئېتىزدا قالغان قوناق بىلەن كېۋەز غوزىلىرىنى يايلاقلاردىن قايتقان ئات - كالىلار بىر كېچىدىلا يەپ، دەسسەپ

ۋەيران قىلىۋېتەتتى. ئۇ چاغدا پۇتۇن ياز قىلغان ئەمگەك بىكار بولاتتى. گاھى يىللىرى نويابىر ئېيى كىرىشى بىلەن كۈتمىگەن يەردىن قېلىن قار يېغىپ كېتەتتى. مۇنداق چاغلاردا ئېتىزدا قالغان بارلىق ئەرسىلەر ۋەيران بولۇپ، قوناقلار كۆكۈرۈپ، ئۈزۈم تاللار ئۆشۈپ كېتەتتى. بۇ يىلمۇ شۇنداق ھادىسە يۈز بېرىشى مۇمكىن. شۇڭا، ھەممىلا ئادەم ئالدىرىماقتا ئىدى.

ياڭ مىڭجۇ ئۇستىدىن غەلىبە قازانغان قوزغىلاڭچىلار ئارىسىسىمۇ ئالدىراش بولۇپ كەتتى. ئۇلارنىڭ كۆپچىلىكى ياڭ مىڭجۇنىڭ ئەسىرلەر لاگېرىدا ئىككى ئاي ۋاقتىنى بىكار ئۆتكۈزگەنىدى. يازنىڭ ئىسسىق ۋاقتىدا قىلىدىغان تالاي ئىشلار ئۇلارنى كۈتۈپ تۇراتتى. ئۇلار ئۆزلىرىدىن غەم - قىلمىسىمۇ بولاتتى. چۈنكى، بۇ يەردىكى قوشۇن ئۇچۇن خوجىنىياز ھاجىمنىڭ تەلىپى بىلەن شېڭ شىسەي پەرمان چۈشۈرۈپ، قارا شەھەر، كۇچا، باي، شايار ۋە توقسۇن ناھىيىلىرىدىن خېلى كۆپ تەمىنات ئاشلىقى كەلگەنىدى. ئەمدىكى مەسىلە ئاتلارنى قىشتىن قانداق ئۆتكۈزۈش مەسىلىسى ئىدى. ئۆتكەن ئايدا يىغىلغان ئوت - سامانىنى ئاتلار ئۇدۇللۇق يەپ تۈگەتكەنىدى. شۇڭا، ئۇلار ئاتخانىلارنى رېمونت قىلىپ ئاتلار ئۇچۇن يەم - بوغۇز تەييارلىشى لازىم ئىدى. بۇ قىشتا بۇ ھەرگىز ئاسان ئىش ئەمەس ئىدى. چۈنكى ئاتلار جەڭچىنىڭ قانىتى - دە.

بۇ كۈنلەردە قوزغىلاڭچىلار شتابىمۇ ئالدىراش بولۇپ كەتتى. چۈنكى، ياڭ مىڭجۇ ئۆلتۈرۈلگەن، ئابدۇكېرىم ئەلەم قورالسىزلاندۇرۇلغان ۋە ھازىرچە قامالغا قويۇلغان بولسىمۇ لېكىن ئۇلارنىڭ يۈرت ئىچىدىكى تەسىرى كىچىك ئەمەس ئىدى. بولۇپمۇ ئابدۇكېرىم ئەلەم خېلى زور تەسىرى كۈچكە ۋە ئابرويغا ئىگە ئىدى. ئۇنىڭ ھىمايىچىلىرىمۇ كۆپ ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە پۇتۇن يۇرتنىڭ زور بىر تۈركۈم ئاھالىسى ئۇنىڭ ئۇرۇق - تۇغقان،

جەددى - جەمەتى ئىدى. ئۇ «ۋالىي» بولغان بۇ ئىككى ئاي ئىچىدە ئۇنىڭ ئۇرۇق - تۇغقانلىرى تېخىمۇ كۆپەيگەن، تەسىر-مۇ ئاشقانىدى. شۇڭا، ئۇنىڭ يۇرتۇازلىق، يەكلىمىچىلىك خا-راكتېرى تېخىمۇ ئۆسۈپ كەتكەن. ئوسمان شاڭيۇغا ئوخشاش ئۆز ۋاقتىدا قوزغىلاڭدا خېلى ئوبدان رول ئوينىغان كىشىلەرنى يەكلەپ كۈن بەرمىگەچكە يۇرتتا تۇرالماي، بۇ يۇرتتىن باش ئېلىپ كېتىشكە مەجبۇر بولغانىدى. شۇڭا، ئابدۇكېرىم ئەلەم-دىن تولۇق ھېساب ئېلىپ، ئۇنىڭ قىلغان - ئەتكەنلىرىنى خەلقىئالەم ئىچىدە چۈشەندۈرۈپ ئۇنىڭ تەسىرىنى تازىلاش، خەلقنى توغرا تونۇشقا ئىگە قىلىش ۋە يېتەكلەش لازىم ئىدى. لېكىن، بۇ تولىمۇ مۇشكۈل بىر ئىش ئىدى. نادان خەلق سېنى چۈشەنمەيتتى. بۇنىڭدىن باشقا ئۆتكەن ئىككى ئايدا ھەربىي قە-سىمنىڭ مەشىق ئىشلىرى پۈتۈنلەي توختاپ قېلىپ، بىر قىسىم كىشىلەر بوشاپ كەتكەنىدى. بۇ قېتىمقى قانلىق جەڭدە بىرمۇنچە ئادەم يارىلاندى. ئۇلارنى داۋالاشقا دوختۇر ياكى دورا يوق ئىدى. ئەمدى قىسمىنى تەرتىپكە سېلىپ، ھەربىي تەلىمىنى كۈچەي-تىپ، يۇز بېرىش ئېھتىمالى بولغان كۈتۈلمىگەن ھادىسىلەرگە تاقابىل تۇرۇشقا تەييار بولۇپ تۇرۇش لازىم ئىدى. چۈنكى، قوزغىلاڭچىلارغا غەربتە تۈڭگانلار، شەرق ۋە شىمالدا شېڭ شى-سەي تەھدىت سېلىپ تۇرۇۋاتاتتى. شۇڭا، نۆۋەتتىكى ئىشلارنى ھەرگىزمۇ كېچىكتۈرۈشكە ۋە سەل چاغلاشقا بولمايتتى.

*　　*　　*

ئۇچ كۈندىن بۇيان قوزغىلاڭچىلار شتابىدا ئابدۇكېرىم ئە-لەم ئۇستىدىكى سوراق داۋام قىلىۋاتاتتى. ئۇ دەسلەپتە ئۆزىنىڭ گېپىنى راست قىلىپ جاھىللىق قىلغان بولسىمۇ، ئاخىر ئۆز

گۇناهلىرىغا ئىقرار قىلىشقا مەجبۇر بولدى. قوزغىلاڭچىلار شتابىمۇ كەڭ قورساقلىق بىلەن «ئاللادىن ئۆزگە ئازمايدىغان ئىنسان يوق، ئادەم بالىسى خام سۈت ئەمگەن. ئۇ سەۋەنلىكتىن خالىي بولالمايدۇ» دەپ ئۇنىڭ بۇرۇنقى يۇرتۇازلىق، ئۆز نەپسىگە چوغ تارتىش، باشقىلاردىن هوقۇق تارتىۋېلىشقا ئۇرۇنۇش قاتارلىق بىر يۇرۇش گۇناهلىرىنى هېسابقا ئالمىدى. پەقەت ياڭ مىڭجۇ كەلگەندىن كېيىن ئۇنىڭ بىلەن تىل بىرىكتۇرۇپ، ئۇنىڭ بەرگەن يالغان «ۋالىي» لىق مەنسەپنى قوبۇل قىلىپ دۇشمەنگە تەسلىم بولغانلىقى، ئۆز مىللىتى ۋە ئۆز خەلقىدىن هەم ئىنقىلابتىن يۈز ئۆرۈپ ئاسىيلىق قىلغانلىقى، دۇشمەن بىلەن تىل بىرىكتۇرگەنلىكىنى ئاز دەپ، بىر چوڭ ئۆلىما تۇرۇپ، شەرئىەتتىن يۈز ئۆرۈپ، بىر مۇسۇلمان قىزنى بىر كاپىرغا خوشامەت قۇربانى قىلىپ بەرگەنلىكى قاتارلىق جىنايەتلىرىنى ئەيىبلىدى.

ــ ئاخۇنۇم قېنى ئېيتسىلا، سىلىنى «ۋالىي» قىلغان تامغا قەيەردە؟ ــ دەپ سوردى گاجىت بەكرى.

ــ ئۆيدە، مېهمانخانا ئۆيىدىكى ئورۇس ساندۇقتا ئاغا، ــ دەپ جاۋاب بەردى يۈكۈنۈپ ئولتۇرغان ئابدۇكېرىم ئەلەم.

ــ هېلىقى قىز قەيەردە ئاخۇنۇم بىلەملا؟

ــ ياق بىلمەيمەن، ــ دەپ جاۋاب بەردى ئابدۇكېرىم ئەلەم.

ــ هەي ئاخۇنۇم، ــ دېدى ئېزىز هاجىم ئاچچىقى بىلەن، ــ سەندە ۋىجدان، ئىمان دېگەنلەر بارمۇ زادى؟ سەن ئۆز قولۇڭ بىلەن بىر مۇسۇلمان قىزنى بىر كاپىرنىڭ بۇلغىشىغا تۇتۇپ بەردىڭ. قىيامەت كۈنى مەهشەرگاهتا ئاللانىڭ ئالدىدا نېمە دەرسەن؟

ــ مەن ئېزىپتىمەن، مەن ئېزىپتىمەن، ــ دېدى ئابدۇ-

كېرىم ئەلەم.

ــ يەنە بىر ئىش ئاخۇنۇم، ــ دېدى گاجىت بەكرى، ــ «دۇك يىڭجاك» ئەسكەرلىرىدىن تارتىۋالغان قوراللارنىڭ بىر قىسمى قېنى؟

ــ قوزغىلاڭچىلارنىڭ قولىدا، قالغىنىنى خوجىنىياز ھاجىمغا ئەۋەتىپ بەرگەن، ــ دېدى ئۇ تىلىنى چاينap تۇرۇپ.

ــ يالغان، ــ دېدى ئېزىز ھاجىم، ــ قوراللارنىڭ بىر قىسمى بىلەن نۇرغۇن ھەربىي ئەشيا ئۆزلۈكىدىن يوقاپ كەتتى. يامۇلدىنمۇ نۇرغۇن نەرسىنى تارتىۋېلىپ ئۇنىمۇ ئاخۇنۇمنىڭ ئۆيىگە توشۇغان، ئۇلارمۇ يوقاپ كەتتى.

ــ بۇ گەپلەر راستمۇ ئاخۇنۇم؟ ــ دەپ سورىدى گاجىت بەكرى.

ــ راست... ــ ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى.

ــ باشقىلارنىڭ سورايدىغىنى بارمۇ؟ ــ دەپ سورىدى گاجىت بەكرى ئولتۇرغانلارغا.

ــ ئوسمان شاڭيۇنىڭ ئىشى قانداق ئىشتىكىن؟ ــ دېدى شۇ چاغقىچە گەپ قىلماي ئولتۇرغان باھاۋۇدۇن ھاجىم، ــ ئۇ ئادەم قوزغىلاڭغا كۆپ كۈچ چىقارغان.

ــ قېنى ھاجىمنىڭ سوئالىغا جاۋاب بەرسىلە ئاخۇنۇم؟ ــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەن.

ــ ئۇنى ۋالىي ھەزرەتلىرى، ياق ياڭ مىڭجۇ قاماپ قوي دېگەنىدى. ئۇ ئۇنىڭغىچە قېچىپ كېتىپتۇ...

ــ ھەي ئاخۇنۇم، سىلە چوپچوك ئادەم تۇرۇپ، «ماۋۇ پوقنى يە» دېسە يەملا؟

ــ مەن ئېزىپتىمەن. ئاللانىڭ ئالدىدا يۈزۈم قارا بولدى. يۈزۈم قارا بولدى. جېنىم تۇغقانلار مېنى كەچۈرۈڭلار...

شۇنىڭ بىلەن سوراق تۇگىندى. ئىككى ئادەم كىرىپ ئابدۇكېرىم ئەلەمنى ئېلىپ چىقىپ كەتتى.

*　　*　　*

چۈشتىن كېيىن ئابدۇكېرىم ئەلەمگە قانداق جازا بېرىش مەسىلىسى مۇزاكىرە قىلىندى. بۇ مەسىلە ئۇستىدە كۆپ تالاش - تارتىش بولدى. بىر قىسىملار ئۇنى قاتتىق جازالاپ، باشقىلارغا ئىبرەت قىلىش كېرەك دەپ چىڭ تۇرۇشتى، چۈنكى ئۇلار ئىنقىلابقا ئاسىيلىق قىلىش جىنايىتى ئەڭ چوڭ جىنايەت. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەڭ قاتتىق جازاغا تارتىلىشى ياكى چالما - كېسەك قىلىش كېرەك دېيىشتى. بۇ پىكىرنى ياقىلىغۇچىلار شۇنداق قىلغاندا ئىنقىلاب قوشۇننىڭ ئىچكى قىسمىدىلا بۇزغۇنچىلاردىن ساقلاپ قالغىلى بولىدۇ دەپ ھېسابلىدى. لېكىن، باھاۋۇدۇن ھاجىم، ئېزىز ھاجىم، قاسىم ھاجىم، ئىمىن ئەلەم قاتارلىق كىشىلەر بۇ پىكىرگە قوشۇلمىدى. ئانداق قىلساق زور بىر تۇركۈم كىشىلەرنىڭ ھمايىسىدىن ئايرىلىپ قالىمىز. ئىچكى زىددىيەت تېخىمۇ كۈچىيىپ كېتىدۇ. ھەتتا بەزىلەر ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن دۇشمەن تەرەپكە ئۆتۈپ كېتىشى مۇمكىن دېگەننى ئىسپاتلىماقچى بولۇشتى. ئۇلار بۇنىڭغا ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئوسمان شاڭيۇنى يەكلىگەنلىكى، ئاخىرىدا ئۇنى تېخىمۇ سەققانلىقتىن قېچىپ بېرىپ، تۈڭگانلار تەرىپىگە ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى پاكىت قىلىپ كۆرسەتتى. شۇنداق تالاش - تارتىشتىن كېيىن ئاخىر بىرىنچى، ئابدۇكېرىم ئەلەمنى قوزغىلاڭچىلار شتابىدىن قوغلاپ چىقىرىپ، خەلقئالەم ئالدىدا سازايى قىلىش، ئىككىنچى، ئۇ شەخسىي ئىگىلىۋالغان بارلىق قورال - ياراغ ۋە باشقا ھەربىي ئەشيالارنى قايتۇرۇۋېلىش، ئۈچىنچى، شەنگەن يامۇلىدىن ئېلىپ كەتكەن يەتتە دانە ئاتنى قايتۇرۇۋېلىپ قوزغىلاڭچى-

لار شتابىنىڭ ئىختىيارىغا ئېلىش. ئامبالىنىڭ مۇلكىنى قايتۇ-
رۇۋېلىپ كەمبەغەللەرگە بۆلۈپ بېرىش، تۆتىنچى، ئالتۇن -
كۈمۈشلەرنى قوزغىلاڭچىلار شتابىنىڭ ئىختىيارىغا ئېلىش، ئاب-
دۇكېرىم ئەلەمنىڭ شەخسىي مۇلكىگە تەگمەسلىك توغرىسىدا
قارار قوبۇل قىلىندى. يىغىندىن كېيىن ھەممەيلەن ئاتلىنىپ،
ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ جايىغا قاراپ يولغا چىقتى ۋە ئابدۇكېرىم
ئەلەمنىمۇ بىللە ئېلىپ باردى.

قوزغىلاڭچىلار شتابىنىڭ باشلىقلىرىنىڭ ئابدۇكېرىم ئە-
لەمنىڭ جايىغا كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، ئەتراپتىكى خەلقمۇ بىر-
دىن - ئىككىدىن كېلىپ ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ چوڭ ھويلىسى
ئادەمگە توشتى. ئابدۇكېرىم ئەلەم تۆتقۇن قىلىنغان كۈننىڭ
ئەتىسى ھاكىم گاجىت بەكرى ئۈنىڭ ئامبار، قازناقلىرىنى ئۆز
قولى بىلەن پېچەتلەپ قاراۋۇل قويغاندى. بۇگۈن ئالدى بىلەن
ئابدۇكېرىم ئەلەمدىن «ۋالىي» لىق تامغىنى تاپشۇرۇپ ئالدى.
ئارقىدىن چوڭ ئامبارنى ئېچىپ، ئۇ يەردىن جىن شۇرىن ئەس-
كەرلىرىدىن غەنىيمەت ئالغان ھەربىي ئەشيالارنى ئېلىپ چىق-
تى. بەزى ئەشيالار، بولۇپمۇ كىگىزلەرنى كۆيە يەپ كاردىن
چىققاندى، بىر قىسىم رەختلەرنى توپا بېسىپ تونۇغۇسىز بو-
لۇپ كەتكەن، ئۈنىڭدىن كېيىن ئاچقۇچى مەخسۇس ئابدۇكېرىم
ئەلەمنىڭ يېنىدا تۇرىدىغان قازناقنى ئاچتى. ئۈنىڭ ئىچىدىن
خېلى كۆپ قورال - ياراغ، ئوق - دورا، بوغا، بۆكەن مۈڭگۈز-
لىرى، بۆرە، تۈلكە، ئەسرى - سۈلەيسۈن تېرىلىرى چىقتى.
بۇ نەرسىلەرنى قوزغىلاڭچىلار شەنگەن يامۇلدىن ئېلىپ چىققان-
دى. ئەمدى نۆۋەت قات ئۆيگە كەلدى. لېكىن، ئۇ يەردىن قولغا
چىققۇدەك بايلىق تېپىلمىدى. چۈنكى، ئۇ نەرسىلەرنى بۇرۇنلار
جايلاشتۇرۇۋەتكەنىدى. ئامبارلاردىن چىققان نەرسىلەر بىرمۇ
بىر تىزىملىنىپ، قوزغىلاڭچىلار شتابىنىڭ قارمىقىغا ئۆتكۈزۈپ
ئېلىنىدى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى
www.uyghurkitap.com

*　　*　　*

باش قىش، ھاۋا سوغۇق، يەرلەر توڭلاپ كەتكەن، ھاۋا تۇتۇق بولۇپ قار ئۇچقۇنداپ تۇراتتى. كىشىلەرنىڭ ئاغزىدىن ھور كۆتۈرۈلۈپ تۇراتتى. جۇمەدىن يانغان كىشىلەر جۇمە مەسچىتىنىڭ چوڭ ھويلىسىدا يۇمىلاق دائىرە ھاسىل قىلىپ تۇرۇشاتتى. ئوتتۇرىدا ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئۆيىدىن ئېلىپ كەلگەن قورال ـ ياراغ ۋە باشقا ماددىي ئەشيالار تەقلەپ قويۇلغانىدى. ھاكىم گاجىت بەكرى ئاستا، ئەمما ئېنىق قىلىپ ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ جىنايىتى ئۈستىدە جامائەتكە سۆزلىمەكتە ئىدى. ئەتراپتا تۇرغان بارلىق پۇقرالار ۋە جۇمە ئوقۇشقا كەلگەن قوزغىلاڭچى قوشۇنلار ئۇنىڭ سۆزىنى دىققەت بىلەن تىڭشىماقتا ئىدى.

ـــ بىز ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ بارلىق قىلغان ـ ئەتكىنىنى كەچۈرۈشكە بولىدۇ، دەپ قارىدۇق. چۈنكى، ئادەم دېگەن خام سۈت ئەمگەن، ئاللادىن ئۆزگە ھېچقانداق ئىنسان سەۋەنلىكتىن خالىي بولالمايدۇ. لېكىن، بۇ ئاخۇنۇم ئۆزى بىر ئۆلىما تۇرۇپ، ئۆز ۋاقتىدا ئاقسۇدا چاغدا خوجىنىياز ھاجىم، مەھمۇت سىجاڭلارنىڭ قىلغان شۇنچە نەسىھەتلىرىنى قۇلىقىدا تۇتماي قايتىپ كەلگەندىن كېيىن يۇرتۋازلىق ۋە تەرەپپازلىق ئۇرۇقلىرىنى چېچىپ ئىشلىرىمىزغا كۆپ پۇتلىكاشاڭ بولدى. بىز ئۇنىڭ بىلىشى شۇنچىلىك دەپ ئۇ ئىشلارنىمۇ كەچۈرۈۋەتتۇق. بىزنىڭ شۇنچىۋالا يول قويغانلىقىمىزنىڭ سەۋەبى بىز ئۇنىڭدىن قورقىمىدۇق، بەلكى ھۆرمەت قىلىدۇق. پەقەت سىلەر پۇقرالاردىن قورقتۇق. بىزنى پۇقرالار خاتا چۈشىنىپ قالارمىكىن دەپ ئىدۇق. بىراق، بۇ ئادەم ئۆزى ماڭغان تۈيۇق يولدىن قايتمىدى. بەلكى، بارغانچە ھەددىدىن ئېشىپ ئۆز نەپسىنى دەپ ئىنقىلابىتىن، ئۆز خەلقىدىن، ئۆز مىللىتىدىن، قېرىنداشلىرىدىن يۈز

ئۆرۈپ، ئەمەل ـ مەنسەپ ئۈچۈن دۈشمەن بىلەن تىل بىرىكتۈرىدى. ياكى مىڭجۇ دېگەن مەلئۇن يالغاندىن «شېكى دوبەن سېنى ۋالىي قىلدى» دېسە، خۇددىنى يوقىتىپ ئۇ بەرگەن تامغىنى ئېلىپ، ئۇنىڭغا خۇشامەت قىلىپ، ئۆزى بىقىۋالغان، ئىمان ئېيتىپ مۇسۇلمان بولغان بىر قىزنى ياكى مىڭجۇ دېگەن مەلئۇنغا خۇشامەت سوۋغىسى قىلدى. دۇنيادا مۇسۇلمان بەندىسى ئۈچۈن بۇنىڭدىن ئارتۇق گۇناھ يوق. شۇنىڭ ئۈچۈن قوزغىلاڭچىلار شتابى دۈشمەن بىلەن تىل بىرىكتۈرگەن ئابدۇكېرىم ئەلەمنى قوزغىلاڭچىلار شتابىدىن قوغلاپ چىقىرىش، شەرئى مەھكىمىدىكى ئەلەملىك مەنسىپىنى ئېلىپ تاشلاشنى قارار قىلدۇق. ئۇنىڭ قالغان گۇناھلىرىنى قىيامەت كۈنى مەھشەرگاھتا ئاللا تائالا ئۆزى بىر تەرەپ قىلسۇن. خالايىقنىڭ بىزنى توغرا چۈشىنىشىنى ئۈمىد قىلىمىز، ـــ گاجىت بەكرىنىڭ سۆزى تۈگىدى. ئادەمىلەرنىڭ ئارىسى ھەرە ئۇگىسىدەك ۋاژىلدىشىپ كەتتى. شۇ چاغدا ئېگىز بويلۇق ئېزىز ھاجىم ئورنىدىن تۇردى:

ـــ خالايىق بۇ نەرسىلەرنى ئابدۇكېرىم ئەلەم قوزغىلاڭ ۋاقتىدا ئىگىلىۋالغان نەرسىلەر ئىكەن، ـــ دەپ ئوتتۇرىدا تۇرغان نەرسىلەرنى كۆرسەتتى، ـــ ماۋۇ رەختلەر بىلەن كىگىز لەر كەمبەغەل، يېتىم ـ يېسىرلارغا ھەم كۆپ بالىلىق ئائىلىلەرگە بۆلۈپ بېرىلىدۇ، ـــ دېدى.

شۇنىڭ بىلەن خالايىق ئاستا ـ ئاستا تارقالدى. لېكىن، بىر قىسىم جۇل ـ جۇل كىيىملىك كىشىلەر قاراپ تۇراتتى. جۇمەدىن يېنىپلا ئۇلار كەتمەكچى بولغان بولسىمۇ قاسىم ھاجىم بىلەن باھاۋۇدۇن ھاجىم دەرۋازا ئالدىدا ئۇلارنى توسۇۋالغانىدى. ئۇلارغا بىر پارچىدىن كىگىز ۋە بىرنەچچە مېتىردىن رەخ بېرىشتى. ئۇلار بۇنىڭ ئۈچۈن قوزغىلاڭچىلار شتابىدىن كۆپ مىننەتدار بولۇشتى.

كىشىلەر قايتىۋاتقان چاغدا جۇمە مەسچىتىنىڭ دەرۋازىسىغا

ئابدۇكېرىم ئەلەم قۇلىقىدىن مىخلاپ قويۇلغاندەك. ئۇنىڭ يېنىدا غا «دۇشمەن بىلەن تىل بىرىكتۇرگەنىڭ سازايى» دېگەن چاغدا تايچە نۇسخىدا يېزىلغان خەت چاپلاغلىق تۇراتتى. ئابدۇكېرىم ئەلەم بولسا:

ــ توۋا قىلدىم. خۇدا مېنى كەچۈرگەيسەن، ــ دەپ ناله قىلاتتى.

* * *

ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ قىلغان ـ ئەتكەنلىرى نۇرغۇنلىغان ئاددىي كىشىلەرنىڭ ئەقلىگە سىغمايتتى. چۈنكى، نادان خەلق ئۇنى خۇددى خۇدادەك بىلەتتى ۋە ھۆرمەت قىلاتتى: « بىر ئۆلىما تۇرۇپ بىر كۈپارنىڭ دېپىغا ئۇسسۇل ئويىنىغىنى كىشىلەرنىڭ ئۇخلىسا چۈشىگىمۇ كىرمەيدىغان ئىش» دەيتتى. بۇ كونىلارنىڭ «ئىشەنگەن تاغدا كىيىك ياتماپتۇ» دېگەن ھېكمەتلىك سۆزىنىڭ ئەينى ئۆزى ئىدى. شۇڭا، مۇشۇ يېقىندىن بۇيان نەگىلا بارسا گەپنىڭ مەزمۇنى ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ قىلغان ـ ئەتكەنلىرى ئۈستىدە بولاتتى. چۈنكى، ئاددىي خەلق «ئادەمنىڭ ئالدى گۈل، كەينى تىكەن» ، «ئادەمنىڭ ئالىسى ئىچىدە، ھايۋاننىڭ ئالىسى تېشىدا» دېگەن ھېكمەتلىك سۆزلەرنى ئەمدىلا چۈشەنگەندەك قىلاتتى. پاكىت ئۇلارغا ھەقىقىي دەرسلىك بولغانىدى. بولۇپمۇ گەپ توشۇيدىغان، تۇۋۇى تۆشۈك قازاندا سۇ تۇرمىغاندەك، قورسىقىدا گەپ ياتمايدىغان، بىر گەپنى ئىككى قىلمىسا ئۇنمايدىغان توشۇقچى خوتۇنلار ئالاھىدە بىر دەسمايە تېپىلغانىدى. ئۇلار ئۆيمۇ ئۆي يۈرۈپ گەپ توشۇيتتى. بۇگۈن ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىدىكى كۆل بېشىدا سۇغا بارغان بىرنەچچە خوتۇن ھەدەپ بىر ـ بىرىگە گەپ بەرمەي، تالىشاتتى.

ـــ هەي خوتۇنلار ئاڭلىدىڭلارمۇ؟ ئەلەم ئاخۇنۇمنىڭ قەلىپ يۈرگەن يامان ئىشلىرىنى قوزغىلاڭچىلار خەلقىئالەم ئالدىدا يېپىدىن يېڭىسىغچە سۆزلەپ رەسۋا قىپتۇ، ـــ دېدى ئېگىز بويلۇق چوقۇر خوتۇن.

ـــ ئايشەم ئاچا سېنىڭ قۇلىقىڭ هەممىدىن ئۇزۇن. ئەلەم ئاخۇنۇم نېمە يامان ئىشلارنى قىپتۇ؟ ـــ دېدى ئاق سېرىق بىر چوكان.

ـــ خۇددى سەن ئاڭلىمىغاندەك گەپ قىلىسەن نىساخان، ـــ دېدى ئايشەمخان، ـــ ئاخۇنۇم ئۆزى بېقىۋالغان هېلىقى چىرايلىق قىزنى قارا شەھەردىن كەلگەن دوتەيگە سولاپ بېرىپتۇمىش...

ـــ سولاپ بەرمەپتۇ، ـــ دېدى كاچكۆلدىن نوگايدا سۇ ئۈسۈۋاتقان يەنە بىرسى، ئاخۇنۇم ئۇ قىزنى ۋالىيلىققا تېگىشىپتۇ.

ـــ ئانداق ئەمەس، دوتەي كېلىپ ئاخۇنۇمنى «سىزنى دوتەي قىلدىم» دېسە، ئاخۇنۇم خۇشاللىقتىن ئۇ قىزنى خوتۇن قىلىپ بېرىپتۇ.

ـــ سولاپ بېرىپتۇ دېگەن شۇ، سولاپ بەرگەچكە خوتۇن قىلالىغان ـ دە...

ـــ هەممىسى بىر گەپ، سولاپ بەرگەندە خوتۇن قىلالايدۇ. سېنىمۇ، ـــ دەپ ياش چوكاننى نوقۇدى ئايشەمخان، ـــ بۇلتۇر توي قىلغان ئاخشىمى ئېرىڭ بىلەن بىر ئۆيگە سولاپ قويغاندا ئېرىڭىز... ـــ دەپ ئۇ قولىدا سەت بىر قىلىقنى قىلدى. باشقىلار كۈلۈشۈپ كەتتى. هېلىقى چوكان قىزىرىپ كېتىپ:

ـــ بەك قېلىن ئىكەنسەن ئايشەم ئاچا، ـــ دېدى.

ـــ ۋاي نېپىز خېنىم، سىز نېپىز بولغاچقا ئېرىڭىزنىڭ يولدىن كۆزىڭىزنى ئۈزەلمەيسىز... هاھ... هاھ، ... ـــ دەپ كۈلۈۋەتتى چوقۇر خوتۇن.

ئۇلار مانا شۇنداق بىمەنە گەپلەرنى ھەممە يەرگە تارتىۋەتكەنىدى. گەپچى خوتۇنلار توختىماي تالىشاتتى، ھەتتا بەزىلەر ئاشكارىدىن ئاشكارا دەيىشەتتى:

ــ ئەسلىدە بۇ قىزغا ئاخۇنۇم كۆز سېلىپ يۈرۈپتىكەن، دوتەيگە نېسىپ بوپتۇ...

ــ ئاخۇنۇم بىر كېچە خوتۇن قىلىۋېلىپ دوتەيگە بېرىپتۇدەك...

ــ توۋا دەڭلا، بىر ئۆلىما تۇرۇپ ئانداق قىلماس...

ــ ئانداق قىلماس؟ موللا دېگەن نەپسى دېسە ئالدىدا يۇگۈرىدۇ، دەيتتى.

شۇنداق قىلىپ ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ قىلغان يامان ئىشلىرى توغرىسىدىكى گەپلىرى پۈتۈن يۇرتتا سۆز - چۆچەككە ئايلىنىپ كەتكەنىدى.

* * *

ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ قىلغان ئىشلىرى ھەممەيلەننىڭ كۆڭلىنى غەش قىلغانىدى. بۇگۈن قوزغىلاڭچىلار قوشۇنى ئىچىدىمۇ شۇ گەپ قوزغىلىپ قالدى.

ــ توۋا خۇدايىم، ــ دېدى ناشتا قىلىپ ئولتۇرغان ئىبراھىم چورۇق دېگەن جەڭچى، ــ بىزنىڭ ئائىلىمىز ئەللىك يىلدىن بۇيان ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ جەمەتى ئارقىسىدىن ئەگىشىپ يۈرگەن بولسىمۇ، بۇ ئادەمنىڭ بىر كەپتەرچىلىك بولالماي، مۇشۇنداق بولمىغۇر ئىشنى قىلىپ يۈرۈشنى ئەقلىمگە سىغدۇرالمايۋاتىمەن.

ــ نېمە كەپتەر؟ ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئىشى بىلەن كەپتەرنىڭ نېمىسى ئالاقىسى بار؟ ــ دېدى خوتۇنلىك جەڭچى توختى، ــ بەلكى سېنىڭ ئەقلىڭ كىم بولغاچقا چۈشىنەل-

مىگەنسەن.

— ئالاقىسىغۇ يوق، — دېدى ئىبراھىم بېشىنى قاشلاپ تۇرۇپ، — كىچىك ۋاقتىمدا دادام كەپتەر توغرىسىدا بىر ھېكايە ئېيتىپ بەرگەنىدى. ئۇ ھېكايىدە كەپتەرلەرنىڭ بىرلەشىپ لاچىننى ئۆلتۈرگىنى ھېكايە قىلىناتتى. شۇنى دەۋاتىمەن.

— كەپتەرلەر لاچىننى ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇما؟ قىزىق ھېكايە بولسا كېرەك؟ — دېدى توختى.

— ناھايىتى قىزىق ھېكايە ئىدى، — دېدى ئىبراھىم.

— ئۇ ھېكايە ئېسىڭدە بارمۇ ئىبراھىم ئاكا؟ — دېدى راخمان دېگەن جەڭچى. ئۇ ھېكايە دېسە پۈتۈن تۇن بويى ئۇخلىماي چىقاتتى.

— ئەلۋەتتە بار، — دېدى ئىبراھىم.

— ئانداق بولسا بىر ئېيتىپ بەرگىنە ئىبراھىم ئاكا! — دەپ يالۋۇردى راخمان.

— «بىلدىڭ تۇتۇلدۇڭ، بىلمىدىڭ قۇتۇلدۇڭ» دېگەندەك ئىش بولدى، — دېدى ئىبراھىم، — جۇمەگە ئۇلگۈرەلمەيمىز، سەن ھارامزەدە ھېكايە دېسە ئادەمگە چاپلىشىۋالىسەن.

— ئانداق ئەمەس «ئېغىزدىن چىقتى، ساقالغا يامىشتى» دېگىنە، — دەپ تۇزەتتى ھەمدۇللا پەيجاك. ئۇ بۇگۈن نۆۋەتچى ئىدى، — ئەمدىلا تاك ئاتتى. جۇمەنىڭ ۋاقتى تېخى بار، قېنى ھېكايەڭنى بىر ئېيتىۋەتكىن. ھەممىمىز زېرىكىپ قالدۇق.

ھەمىيلەن ئۇنى چۆرىدەپ ئوتتۇرىغا ئېلىۋالدى. ئىلاجسىز قالغان ئىبراھىم چوڭ ھەييار كۆزلىرىنى بىر ئاز يۇمۇپ تۇرغاندىن كېيىن ھېكايىسىنى باشلىدى:

— بۇرۇنقى بۇرۇنىسىدا، چار توخۇنىڭ قوڭى دولىسىدا، تۆگىنىڭ قۇيرۇقى يەرگە تەككەندە، ھەۋزە ئايلىقام ئەرگە تەكـ

www.uyghurkitap.com

كەندە، يولۇاس پادىشاھكەن، شىر ۋەزىركەن، يىلپىزلەشكەر بېشىكەن، ئېيىق گۈندىپايكەن، بۆرە قاراقچىكەن، تۈلكە يالاقچىكەن، مولون ئوغرىكەن، سۇئگۈچ سوۋاقچىكەن، مايمۇن بويىاقچىكەن، تورغاي بېقىمچىكەن، قاغا چېقىمچىكەن، توز خانىشكەن، قىرغاۋۇل كانايچىكەن، سېغىزخان دۇمباقچىكەن. مانا شۇنداق زامانلارنىڭ بىرىدە كۈنچىقىش تەرەپتە «ئابدال» دەيدىغان بىر دەريا بار ئىكەن. ئۇ تاشتىن ـ تاشقا ئۇرۇلۇپ سەكرەپ ئاقىدىكەن. ئۇ ئەسلىدە تارىم دەرياسىنىڭ بالىسىكەن. لېكىن، ئۇ تارىم دەرياسىدەك تىنچ ئاقماي، ئالتۇن تاغنىڭ ئېگىز چوققىلىرىدىن ئۆز يولىدا ئالتۇن، كۈمۈش، مەرۋايىتلارنى چاچرىتىپ تارىم دەرياسىغا قوشۇلۇش ئۈچۈن ئەزىمخارداك ئاۋاز چىقىرىپ ئاقىدىكەن. ئۇنىڭ شارقىرىغان ئاۋازى ۋە شاۋقۇنلىرى ئەرىش ـ ئەلاغا ئاڭلىنىدىكەن. مانا شۇ دەريانىڭ بويىدا نۇرغۇنلىغان توقايلىقلار بار ئىكەن. توقايلىقلارنىڭ ئەتراپى قېلىن جاڭگاللىقلار يەنى توغراق، جىگدە، يۇلغۇن، سۆكسۆكلەر بىلەن ئورالغانىكەن. توقايلىقلاردا قومۇش، يىكەن، ئاق تەكەن، يانتاق، بېسىلغاق قاتارلىق ئۆسۈملۈكلەر ئۆسىدىكەن. بۇ توقايلىقلاردا سانسىزلىغان غاز ـ ئۆردەك، قاقىر، تۇرنا، ئاق قۇ قاتارلىق ئەتىۋارلىق سۇ قۇشلىرى لاچىن، قارچىغا، قۇرغۇي قاتارلىق يىرتقۇچ قۇشلارمۇ بار ئىكەن. ئاشۇ توقايلىقلارنىڭ ئىچىدە بىر توقايلا ئالاھىدە ئىكەن. بۇ توقايدا ئارپا، بۇغداي، تېرىق ئۆسىدىكەن. بۇ توقايدا نەچچە مىڭ دانە كەپتەر ياشايدىكەن. بۇ كەپتەرلەرنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكى كۆك كەپتەر ئىكەن. ئۇ يەرنىڭ ئەتراپى گىرەلىشىپ كەتكەن جىگدە، توغراق ئورمانلىقى ئىكەن. كەپتەرلەر يىل بويى شۇ يەردە تۇخۇم تۇغۇپ، بالا چىقىرىپ كۆپىيىدىكەن. شۇڭا، بۇ جاي «كەپتەرخانا» دەپ ئاتىلىدىكەن. كۈنلەر، ئايلار، يىللار ئۆتۈپتۇ. كەپتەرلەر كۆپىيىپ نەچچە مىڭغا يېتىپتۇ. ئۇلار ئۇچسا كۈن تۇتۇلىدۇ.

غان بولۇپ كېتىپتۇ.

ئىبراھىمنىڭ ھېكايىسىنى قوزغىلاڭچىلار دېمىنى چىقار-ماي تىڭشاۋاتاتتى. ئۇ بولسا ئۆزىنىڭ ھېكايىسىنى تولىمۇ سىر-لىق قىلىپ ئېيتىشقا تىرىشاتتى.

ــ شۇنداق قىلىپ كۈنلەر ئۆتۈپ، ئايلار ئۆتۈپ، يىللارمۇ ئۆتىۋېرىپتۇ. كۆك كەپتەرلەر راسا كۆپىيىپتۇ. بۇ كەپتەرلەر ئۇزاق زامانلارغىچە ئىناق، ئەركىن ياشاۋېرىپتۇ. ھېچقانداق نەرسە ئۇلارغا دەخلى قىلماپتۇ. ئۇلارغا بەخت يار بولۇپ، تۇر-مۇش بايىاشات، كۈنلىرى شاد ـ خورام ئۆتۈۋېرىپتۇ. شۇ كۈنلەر-دە ئوۋچى لاچىن پەيدا بوپتۇ. كەپتەرلەرنى دوست بولۇشقا كۆن-دۈرۈپتۇ. لېكىن، ئوۋچى لاچىن كەپتەرلەرنىڭ دۈشمىنى ئى-كەن ھەر كۈنلۈكى نەچچە كەپتەرنى تۇتۇپ يەيدىكەن. بۇ پۇرسەت-نى قارچىغىمۇ غەنىيمەت بىلىپ پۇرسەت تېپىپ ئوۋچى لاچىنغا يالۇرۇپتۇ:

ــ ھەي پالۋانىم لاچىن باتۇر، مەرد يىگىتىم،
ئاڭلا! مېنىڭ بۇ ئەرزىمنى ھەم ھالىمنى.
ئاچلىق مېنى قىينىاپ كەتتى، دەرمانسىز مەن،
تۇتاي دېسەم قۇربىم يەتمەس ئۇچالمايمەن.
يەرگە چۈشكەن كەپتەرلەرنى سەن يېمەيسەن،
ماڭا بەرسەڭ شۇ كەپتەرنى قانداق دەيسەن؟
تاشلىۋەتسەڭ كەپتەرلەرنى ئىسراپ بولۇر،
مەندەك قېرى، ئاجىز دوستۇڭ رەھمەت قىلۇر.

ئوۋچى لاچىن كۆپ ئويلاپتۇ. قارچىغىنىڭ ئىلتىماسىغا رازى بوپتۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ مەردلىكىنى كۆرسەتمەككە تىرىشىپ، ئۇنىڭغا بىر كەپتەرنى سوقۇپ بېرىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن قار-چىغا لاچىن تۇتقان ئولجىلارغا شېرىك بوپتۇ. ئاچلىقتىن ئۆلۈم

گىردابىغا بېرىپ قالغان قارچىغىنىڭ پۈت ـ قولىغا دەرمان كىرىپ، پات ئارىدا تۈكلىرى ئوڭلىنىپ قاپتۇ ھەم پۆكسى تومپىيىپ ئۆزى سەمرىپ كېتىپتۇ. ئوۋچى لاچىن بىلەن قارچىغا دوست بولۇپتۇ. لاچىننىڭ ۋاپاسىزلىقىدىن كەپتەرلەر قاتتىق غەزەپلىنىپتۇ.

كۆك كەپتەرلەر بۇ ئىشلاردىن غەزەپلىنىپ،
تەقدىر بەرگەن بۇ قىسمەتتىن ئەجەبلىنىپ.
ھەممە بىردەك يىغىلىپتۇ چوڭ توقايغا،
ئەل بويىچە ئېچىلغان بۇ قۇرۇلتايغا.
ـــ قارشى چىقىش كېرەكمۇ يا شۇكۇر دەمدۇق؟
قانداق قىلىش كېرەك دوستلار جىم ياتامدۇق؟
كەلگەن چاغدا لاچىن ئۆزى يالغۇز ئىدى.
ئەمدى يەنە بىرى كېلىپ، بالىلارنى قوشۇپ يېدى،
«تۇخۇمنى تاشقا ئۇرۇپ بولماس» دەپتۇ بىرى.
جان ساقلىغان باتۇر، دەپتۇ يەنە بىرى.
لاچىن تۇرماق سارنى يېڭىش بەرسى مۇشكۇل،
يېڭىلىسەڭلار پۈت ـ قوللارغا سالۇر ئىشكەل.
پو ئانتۇچە سىڭگەن ناننى يېمەيلىمۇ؟!
پەشۋالسا بەگ ـ غوجامكەن دېمەيلىمۇ؟!
شۇنداق قىلىپ بۇ كەپتەرلەر بوقۇلدۇشۇپ،
بىر ـ بىرىگە يول قويماپتۇ چوقۇلۇشۇپ.
ئىتتىپاقلىق، ئىناقلىقنى ساقلىماپتۇ،
پىتنە ـ پاسات، جېدەل ـ ماجرا ئەۋج ئاپتۇ.
«كۇرەش» دېگەن كەپتەرلەرنى «سارائ» دەپتۇ،
بوقۇلدۇشۇپ بىر ـ بىرىنى ئەيىبلەپتۇ.
شۇنداق قىلىپ پېتىشماپتۇ بۇ كەپتەرلەر،
ئۆز توپىدىن ئايرىلىپتۇ ئەقىلسىزلەر.

باشقا جايدىن ماكان ئىزدەپ مېڭىشىپتۇ،
ئانا ماكان يۇرتلىرىنى تەرك ئېيتىپتۇ.

ــ ئارىدىن قانچە ۋاقىت ئۆتكەنى بىزگە نامەلۇم. لېكىن، ئارىدىن خېلى يىللار ئۆتۈپ كېتىپتۇ. «بالا يىغلىمىسا ئانا ئەمچەك سالمايدۇ» دېگەندەك بىر كۈنلىرى ئۆز توپىدىن ئايرىلىپ يىراق جايلارغا كەتكەن كەپتەرلەر قايتىپ كەپتۇ. لېكىن، ئۇلارنىڭ سانى بەك ئاز. ئۇلار تىترىشىپ، يىغلىشىپ تۇرارمىش. ئۇلارنىڭ بۇ ھالىنى كۆرگەن قېرىنداشلىرىنىڭ ئۇلارغا بەك ئىچى ئاغرىپتۇ.

نېمە ئىش بولدى؟ دەپ سوراپتۇ قېرىنداشلىرى،
ئۇلارنىڭ ھالىنى كۆرگەن ۋەتەنداشلىرى.
ــ كەچۈرۈڭلار! ــ دەپتۇ يىغلىشىپ كەلگەن كەپتەرلەر،
(يۈرىكى لەختە قان بولغان بۇ دەردمەنلەر)،
ئايرىلىپ كېتىپ يامان ئىش قىپتۇق،
نۇرغۇن ئەۋلادنىڭ بېشىغا چىقتۇق.
تىنچ قويمىدى قۇرغۇي بىلەن سار،
ياقا يۇرتلاردا بولدۇق خارۇ زار.
بالىلىرىمىزنى قۇرغۇي يەپ كەتتى،
تۇخۇملىرىمىزنى قۇزغۇن ئەپ كەتتى.
ئۆلگەنلەر ئۆلۈپ، قالدۇق ئازغىنە،
رەھىم قىلمىدى پەرۋەردىگارا.
ئانا ۋەتەننى سېغىنىپ كەلدۇق،
ھەر ـ بىرىڭلارنى سېغىنىپ كەلدۇق.

ــ شۇنداق دەپ كەلگەن كەپتەرلەر باشلىرىنى ئېگىپ تۇرۇشۇپتۇ. باشلىرى ساڭگىلاپ يەرگە تېگىپتۇ. كۆزلىرىدىن

ئاققان ياشلار ئېرىق بولۇپ ئېقىپ ئابدال دەريا سىنىڭ سۈيىنى تېخىمۇ ئۇلغايتىۋېتىپتۇ. دەريا سۈيى چايقىلىپتۇ، تاغلار تىترەشىپ يەرلەر لەرزىگە كەپتۇ.

ۋۇق - ۋۇق يىغلاشماڭلار! دەپتۇ تۇرغانلار.
(ئۇلارغا قاراپ ئىچ ئاغرىتقانلار)،
«كەپتەرخانا» بىزنىڭ يۇرتىمىز،
كەلگىنىڭلارنى قارشى ئالىمىز.
تاپقان - تەرگەننى تەڭ بۆلۈپ يەيمىز،
ھەممەيلەن بىزنىڭ قېرىندىشىمىز.

شۇ كۈنلا پۈتۈن كەپتەر ئىلىگە خەۋەر بېرىپ چاپارمەن ئەۋەتىپتۇ. كەپتەر ئىلىدە چوڭ بايرام بولۇپتۇ. ھەممەيلەن ئۈسسۈل ئويناپ، ناخشا ئېيتىپ راسا خۇشال بولۇپتۇ. ئۆزئارا بىر - بىرىگە ئۆز كۆڭلىنى ئىزھار قىلىشىپ، ئۇقۇشماسلىقلار كەچۈرۈم قىلىنىپتۇ. بىرنەچچە كۈنلۈك شاد - خورام لىق ئاياغ-لاشقاندىن كېيىن كەپتەر ئىلىدە چوڭ قۇرۇلتاي ئېچىلىپ، پۈتۈن ئەلنى باشقۇرىدىغان دۆلەت باشلىقىنى سايلاپ چىقىپتۇ. چوڭ ئەركەك كەپتەر پۈتۈن ئەل بويىچە مۇتلەق كۆپ سانلىق ئاۋاز بىلەن باشلىق بولۇپ سايلىنىپتۇ. ئۇ ناھايىتى باتۇر ھەم ئەقىللىق ئىكەن. شۇڭا ئۇ «جەمھۇر رەئىس كۆك كەپتەر» دەپ ئاتىلىپتۇ. ھەممەيلەن ئۇنىڭغا بويسۇنىدىغان بولۇپ قەسەم قىلە-شىپتۇ. «جەمھۇر رەئىس كۆك كەپتەر» ۋەزىپىگە ئولتۇرۇپ ئەتىسىلا بىرىنچى بۇيرۇقنى جاكارلاپتۇ:

بىرىنچى بۇيرۇق، دەپتۇ كۆك كەپتەر،
ھېچقانداق پۇقرا ھەرگىز ئۇچمىسۇن.
پىيادە يۈرۈپ دانلاپ، سۇ ئىچسۇن،
بىزنىڭ دۇشمەنلەر يەم تاپالمىسۇن.

— «جەمھۇر رەئىس» نىڭ بۇ بۇيرۇقى دەرھال ئىجرا بو-لۇپتۇ. پۇتۇن كەپتەرلەر ھاۋادا پەرۋاز قىلماستىن، ھېڭىپ يۇرۇپ دان تېپىپ يەپتۇ ۋە دەريادىن سۇ ئىچىپتۇ. شۇڭا، ئوۋچى لاچىن يەردىكى كەپتەرنى سوقمىغاچقا لاچىن بىلەن قېرى قارچىغا ئاچارچىلىقتا قاپتۇ. ئۇزاق ئۆتمەي ئىككىنچى بۇيرۇقمۇ چۈشۈپتۇ:

ئىككىنچى بۇيرۇق، چۈشۈپتۇ ئاخىر،
ھەممە پۇقرالار ئاتلانسۇن ھازىر.
دۈشمەنلەر ھازىر ھالىدىن كەتتى،
قورساق ئاچلىقى چېكىگە يەتتى.
پالۋان جەڭگاھتا ئۆلۈشكە رازى،
ئۆلمەي قالغانلار بىتامام غازى.
«ئاللاھۇ ئەكبەر» دەپ ھەممە ئۇچۈپتۇ،
كۆكتە ـ ساماۋا پەرۋاز قىلىپتۇ.
ئاچ قالغان لاچىن ھۇجۇم باشلاپتۇ،
بىرلا پەشۋادا بىر كەپتەر ئاپتۇ.
تۇتقان كەپتەرنى ئەمدى يەي دېسە،
بارلىق كەپتەرلەر باستۇرۇپ كەپتۇ.
قانداق دېگەن ئىش؟ قانداق مالامەت؟
بۇگۈن كەپقالدى ماڭا قىيامەت...
ئەلمىساقتىن ھېچ كۆرۈلمىگەن ئىش،
لاچىنغا كەپتەر ھۇجۇم قىلغان ئىش...
يىرتقۇچ لاچىن قورقۇپ كېتىپتۇ،
چىشلىرىنىمۇ غۇچۇرلىتىپتۇ.
لېكىن، كەپتەرلەر ھۇجۇمغا ئۆتۈپ،
ۋەھشىي لاچىننى يۇڭداپ تاشلاپتۇ.

ئويغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ـــ بۇ قىشنىڭ راسا قاپاق ياردى ۋاقتى ئىكەن. تۆكسدىن ئايرىلغان لاچىن كېچىسى توڭلاپ ئۆلۈپتۇ. بۇنى كۆرۈپ قورقۇنلۇقتىدىن قارچىغىنىڭ يۈرىكى يېرىلىپ ئۇمۇ ئۆلۈپتۇ. مۇنداق پاجىئەدىن خەۋەر تاپقان قۇرغۇي بىلەن سار دەرھال تىكشۈپتىپ-تۇ. بىرلىككە كەلگەن ۋە ئىتتىپاقلاشقان كەپتەر ئىلى غەلىبە ۋە شادلىققا چۆمۈپتۇ. ھەممە بىر نىيەت، بىر مەقسەتتە جەڭ قىلغاچقا بۇ ئەل ئۇزاققا قالماي بەختىيار تۇرمۇشقا ئېرىشىپتۇ ھەم ناھايىتى روناق تېپىپتۇ.

كۇنلەر، ئايلار، يىللار ئۆتۈپتۇ. «كەپتەر ئىلى» دە تىنچ-لىق ۋە ئاسايىشلىق ھۆكۈم سۈرۈپتۇ. پۇقرالىرى خۇشاللىقتىن قانات قېقىپ، موللاق ئېتىپ كۆكتە راسا پەرۋاز قىلىپتۇ. ئۇلار زېرىككەن چاغلاردا ھەممە بىردەك ھەرىكەتلىنىپ سايادەتكە چىقىدىكەن. بۇنداق چاغلاردا «جەمھۇر رەئىس كۆك كەپتەر» ئۆزى يول باشلاپ ماڭىدىكەن كۇنلەردىن بىر كۇن ئۇلار يەنە ئوينىاپ كۇلۇپ، سايادەت قىلىپ چۆرگىلەپ يۈرۈپتۇ. يىراقتىن قارىسا بىر دۆڭ ئۇستىدە بىر دانە تور يېيىقلىق تۇرارمىش، ئۇنىڭ ئىچىدە بىر جۇپ كەپتەر باغلاپ قويۇلغانمىش. بۇنى كۆرگەن ئەڭ چوڭ كەپتەر خەۋەر بېرىپتۇ.

ۋۇق - ۋۇق كۆردۈڭلىمۇ ئاۋۇ زىنداننى؟
قاماقتا ياتقان دوست - يارەنلەرنى.
قۇتقۇزايلى! ئۇلارنى دەرھال،
مۇشكۇل بولسىمۇ قىلىپ ھەر ئامال.

راستتىنلا قارىسا ھەممە كەپتەرلەرگە ھېلىقى تور زىندان بولۇپ كۆرۈنۈپتۇ. ھەممەيلەن قېرىنداشلىرىنىڭ ھالىغا بەك ئېچىنىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۆز باشلىقىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن

پۈتۈن كەپتەرلەر تور ئەتراپىغا يىغىلىپ، ئۇنى قىيىپ پارە ـ پارە قىلىۋېتىپتۇ. ئۇلار شۇنداق قىلىپ زىنداندا ياتقان ئىككى قېرىندىشىنى قۇتقۇزۇۋاپتۇ. بۇ ئىشتا پۈتۈن كەپتەرلەر «سەن، مەن» دېمەستىن باتۇرلۇق بىلەن بىر نىيەت، بىر مەقسەتتە ئىلىشقاچقا غەلىبە شۇلارغا مەنسۇپ بوپتۇ. دەپ ئىبراھىم ھېكايىسىنى ئاياغلاشتۇردى. ئاخىرىدا ئۇ:

ـــ ئابدۇكېرىم ئەلەم ئاشۇ كەپتەرچىلىكىمۇ بولالمىدى. ئۇ، بۇلتۇر قوزغىلاڭ كۆتۈرۈشنى چاقىرىق قىلغاندا «زۇلۇمنى يوقىتىپ ئازادلىققا ئېرىشىمىز، ھەممىمىز ئەركىنلىككە چىقىمىز» دېگەنىدى. كىم بىلسۇن ئۇنىڭ بۇنداق يامان ئىشلارنى قىلىپ يۈرۈشىنى، بولمىسا مەن ئۇنىڭغا خۇدادەك ئىشىنەتتىم، ـــ دەپ قوشۇپ قويدى.

ـــ يارايسەن ئىبراھىم ئاكا، ـــ دەپ ماختىدى ھەمدۇللا پەيجاڭ، ـــ ئەسكى چاپانىڭ ئىچىدە ئادەم بار دېگىنە؟!...

ۋاقىت تاپساڭ بىزگە مۇشۇنداق ھېكايىلەردىن كۆپرەك ئېيتىپ بەرگىن.

ـــ توغرا گەپ، ـــ دەپ ھەمدۇللانىڭ سۆزىگە ئەگەشتى خوتەنلىك جەڭچى ئاۋۇت، ـــ ئەگەردە مۇشۇنداق ھېكايىدىن كۆپرەك ئېيتىپ بەرسەڭ، سەن قىلىدىغان قاراۋۇللۇقنى ئۆزۈم قىلىمەن.

ـــ توغرا، توغرا، ـــ دەپ جەڭچىلەر تەرەپ ـ تەرەپتىن ۋارقىراشتى. ئۇلارنىڭ ئىبراھىمنىڭ يېنىدىن كەتكۈسى يوق ئىدى. لېكىن، جۈمە ۋاقتى بولۇپ قالغانىدى. شۇڭا، ھەمدۇللا پەيجاڭ:

ـــ ئەمدى تارقىلىڭلار، جۈمەگە بارايلى، ـــ دېدى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئىبراھىم جەڭچىلەر ئارىسىدا كۆپ ھۆرمەتكە ئېرىشتى. ئۇنىڭ «چورۇق» لەقىمى ئەستىن كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. ئۇنى پات ـ پات جەڭچىلەر ئۇرۇۋالىدىغان، ئىبراھىم

بولسا، تاماكىسىنى شورىغاچ ئولتۇرۇپ ھېكايە ئېيتىپ بېرىدۇ. غان ئىشلار پات ـ پات كۆرۈلىدىغان بولۇپ قالدى. بولۇپمۇ ئايۇپ فۇگۇەن ئۇنىڭ ھېكايىسىغا بەك قىزىقىپ قالدى. گاھى چاغلاردا شتابقا چاقىرىپ شۇ يەردە ئۇنىڭ ھېكايىسىنى ئاڭلايتتى.

ـــ «كۆزگە ئىلمىغان، پۈتقا چوماق» دېگەن شۇ. ئۇ بىر گۆھەركەن ئەمەسمۇ؟ ـــ دەيتتى دائىم.

يىگىرمىنچى باب

غەلىبە كارۋان

بۇخارانى بۇلىغان مۇڭغۇل قوشۇنى بىر كالىنى پۇتۇن يەپ، قورسىقىنى كۆتۈرەلمەي قالغان بۆرىگە ئوخشايتتى.

—— ۋ. گ. يان

1934 ـ يىلى قىش.

قىش ئەمدىلا باشلانغانىدى. يەر يۈزىنى قېلىن قار قاپلاپ كەتكەنىدى. قار سوغۇقى ناھايىتى دەھشەتلىك بولۇپ، سوغۇق جاندىن ئۆتەتتى. ئەتىگەنلىرى يەر ـ يۈزىنى تۈمان قاپلاپ كەتكەنىدى. راستىنى ئېيتقاندا بۇ يىل سوغۇق بالدۇر چۈشۈپ قالغانىدى. يوپۇرماقلىرى چۈشۈپ كېتىپ يالىڭاچلىنىپ قالغان دەرەخ شاخلىرىنى قىرو باغلاپ ئاپئاق بولۇپ كەتكەنىدى. شەرقتىن ئۇرۇپ تۇرغان ئىزغىرىن شامال بەزىدە قار ئۇچقۇنى پەيدا قىلىپ، ئادەملەرنىڭ يۈزلىرىنى ۋە قوللىرىنى ئېچىشتۇرۇپ ئۆتەتتى. ئازراقلا شامالدا قالغان ئادەملەرنىڭ ئاغزى گەپكە كەلمەي قالاتتى. ئادەملەرنىڭ ئاغزىدىن توختىماي ھور كۆتۈرۈلۈپ تۇراتتى. بۇ يىلقى قىشنىڭ دەھشەتلىك سوغۇق بولۇشى ھەممىگە ئېنىق بولۇپ قالغانىدى. شېئىر شىسەي ھۆكۈمىتى يازدا خوجىنىياز ھاجىمنىڭ تەلىپى بىلەن بىر قۇر يازلىق كىيىم ئەۋەتكەن بولسىمۇ، ئەمدى قىشلىق كىيىم ئەۋەتىشى ناتايىن ئىدى. شۇ

www.uyghurkitap.com
كتاب نور يېكتى

كۇا، قوزغىلاڭچىلار شتابى مەسلىھەتلىشىپ جەڭچىلەر ئۈچۈن يازدا ئاشلىتىپ تەييارلاپ قويغان تېرىلەردە جۈۋا، قوڭاقچا تىكـ
تۇردى ۋە ناھايىتى نۇرغۇن كىگىز، پايپاق باستۇرۇپ، بىر قىسمىنى قوزغىلاڭچىلارغا تارقىتىپ بەردى. لېكىن، سوپۇن بىلەن ئىچ كىيىملىك ماتا ناھايىتى كەمچىل ئىدى. ئۇ نەرسـ
لەرنى باشقا جايلاردىن يۆتكەپ كېلىش ئىمكانىيىتى يوق ئىدى. بۇ يەردىكى «سودا پادىشاھى» ئىمىن ھاجىم ۋە ئۇنىڭ كۈيئوغلى سوۋېت ئەسكەرلىرىنىڭ كورلىدا قىلغان ياۋۇزلۇقلىرىنى كۆـ
رۈپ يوقاپ كەتكەنىدى. ئۇنى ئاز دېگەندەك غەرب تەرەپتىكى قول ھۇنەرۋەنچىلىكىنىڭ مەركىزى خوتەن ۋىلايىتى چەرچەڭگىچە تۆڭگانلارنىڭ تاپىنى ئاستىدا قالغانىدى. شىمال تەرەپنى شېڭ شىسەي قامال قىلىپ تۇراتتى. بەلكى، ياڭ مىڭجۇنىڭ ئۆلتۈـ
رۈلگەنلىك خەۋىرىنى جاسوسلار ئاللىقاچان شېڭ شىسەيگە يەتكۈـ
زۈپ بولغاندۇر. بۇنداق ئەھۋالدا كورلىغا، كۇچاغا ياكى تۇرپانغا بېرىپ مال يۆتكەپ كېلىشىمۇ مۇمكىن بولمايدىغان ئىش ئىدى. گەنسۇ، چىڭخەيدىن مال يۆتكەپ كېلىشكە قوزغىلاڭچىلارنىڭ قۇدرىتى يەتمەيتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن قوزغىلاڭچىلارنىڭ ئۆزىنىڭ تىرىشچانلىقىغا تايانماقتىن باشقا چارە يوق ئىدى. شۇنداق كۈنـ
لەرنىڭ بىرىدە كونىلارنىڭ خۇددى «يېتىمنىڭ يارى خۇدا» دېگەندەك مۆجىزە يۈز بەردى. قىشنىڭ بىر قاراڭغۇ كېچىسىدە ئاقتاز ئالدىنقى قاراۋۇلدىن «ئىككى يۈز تۆگىلىك كارۋان ئۆتۈپ كەتتى» دېگەن خەۋەر كەلدى. قوزغىلاڭچىلار شتابى پۈتۈن قوـ
شۇنغا تەييار بولۇپ تۇرۇشقا، يولدا ئۇلارغا تەگمەسلىك توغرـ
ىسىدا بۇيرۇق بەردى.

دېكابىر ئېيىنىڭ قاراڭغۇ كېچىلىرىنىڭ بىرى ئىدى. كارـ
ۋانلارنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكى ھەققىدە خەۋەر كەلدى. ئۇلار تۇن قاراڭغۇسىدىن پايدىلىنىپ ئۆتۈپ كەتمەكچى بولۇپ، تۆگىلەرـ
نىڭ كولدۇرمىسىنىمۇ ئېلىۋەتكەنىدى. لېكىن، قوزغىلاڭچىلارـ

نىڭ قاراۋۇللىرى ئۇلارنى توسۇۋالدى. كارۋانلارنىڭ خوجايىنـ لىرى تۇڭگان، تۆگىچىلەر ئۈيغۇر ئىدى. قاراۋۇللار دەرھال شتابقا خەۋەر بەردى. ئۇلارنىڭ ئالدىغا ھاكىم گاجىت بەكرى بىلەن ئايۇپ فۇگۇەن ئۆزى چىقتى. بۇلارنىڭ ئىككىسىلا شوتاڭدا ئوقۇغان ئادەملەر ئىدى.

ـــ بىز سودىگەر، ـــ دېدى ئەللىك ياشلارغا كىرگەن بىر كوسا توڭگان، ـــ سودا دېگەن ئەركىن بولىدۇ. سىلەر نېمىشقا بىزنى توسۇۋالىسىلەر؟

ـــ چۈنكى، ھازىر ئۇرۇش ۋاقتى. بۇ يەر بىزنىڭ زېمىنـ مىز. بۇ يەردىن ئۆتمەكچى بولىدىكەنسىلەر چوقۇم باج تۆلىشىڭـ لار كېرەك، ـــ دېدى گاجىت بەكرى.

ـــ ھازىر ئۇرۇش تۈگىدى. شېڭ دوبەن بىلەن گاسىلىڭ[1] توختام تۈزدى. مەن ھېچكىمگە باج تۆلىمەيدۇ، ـــ دېدى ھېلىقى تۇڭگان.

ـــ ئاخۇن راست ئېيتىدۇ، ـــ دەپ ۋارقىراشتى باشقا تۇڭگانلارمۇ بىزدە پۇل يوق، بىز باج تۆلىمەيدۇ.

ـــ سودىگەردە پۇل بولمىسا، بۇ مالنى نەدىن ئالدىڭ؟ بۇلىغان ئوخشىمامسەن؟ ـــ دېدى گاجىت بەكرى. بۇ چاغدا ئايۇپ فۇگۇەن باشلىغان مۇھاپىزەتچى قىسىم كېلىپ ئۇلارنى قورشۇۋالغانىدى، ـــ ئېيتىپ باققىنە بۇ بۇلىغان مالمۇ؟

ـــ بۇ. . . بۇ، ـــ دەپ تۆڭگانلار دۇدۇقلاشقا باشـ لىدى، ـــ ئاخۇن ھەممىز بىر مۇسۇلمان تۇرسا، سىز قانداق گەپ قىلىدۇ؟

ـــ ئەسىسە نېمە دەيمەن؟ سەن «مەن سودىگەر» دەيسەنۇ، سودىدىكى ئەقەللىي ساۋات باج تۆلەشكە ئۇنىمايسەن. مەنمۇ ئۆز ۋاقتىدا شىنىڭدا، جۇجۇەندە، لەنجۇدا، دوڭخۇاڭدا سودا قىلغاندا

---

① گاسىلىڭ ـــ ماجوڭيىڭ ـــ ت.

www.uyghurkitap.com

هەممىگە باج تۆلىگەن، ــ دەپ گاجىت بەكرى.

ــ مۇسۇلمان تۇرۇپ، مۇسۇلمانغا مۇنداق قىلمايلى، ــ دەپ قەرى تۇڭگان.

ــ مەن سەنلەرنىڭ مۇسۇلمانچىلىقىڭدىن گۇمانلىنىمەن، ــ دەپ گاجىت بەكرى.

ــ نېمىشقا؟ ــ دەپ تۇڭگانلار گاجىت بەكرىگە دىۋەيلىدى.

ــ چۇنكى، سەنلەر خەنزۇنى كۆرسەڭلا تىلىمىز بىر دەپ بىزگە قارشى چىقىسىلەر. بىزنى كۆرسەڭلار دىنىمىز بىر دەپ خەنزۇلارغا قارشى چىقىسىلەر ۋە ھەرقانداق يامان ئىشنى قىلىشىتىن يانمايسەن؟

ــ بىز سەنلەرگە نېمە قىلدۇق؟ ئېيتىپ باققىنە؟ ــ دەپ قەرى تۇڭگان.

ــ ئاقسۇ قارا يۇلغۇندا سەنلەر بىزنىڭ نۇرغۇن ئادىمىمىزنى قىرىۋەتتىڭلار. سەن شۇ چاغدا مۇسۇلمانمىدىڭ؟ ــ دەپ گاجىت بەكرى.

ــ ئۇ دېگەن ئۇرۇش. بىزنىڭ ئۇ ئىش بىلەن ئالاقىمىز يوق، ــ دەپ تۇڭگانلار.

ــ بۇمۇ ئۇرۇش. باج تۆلىمىسەڭ ھەممىنى مۇسادىرە قىلىمىز، ــ دەپ گاجىت بەكرى.

شۇنىڭدىن كېيىن تۇڭگانلار بوشۇشۇپ كەتتى ۋە يىغىلىپ ئۆزئارا كالدىرلاشتى. ئۇلار ئۆزئارا سۆزلىشىۋاتقىنىمۇ كۆزلىرى ئايۇپ فۇگۇەننىڭ مۇھاپىزەتچى قىسمىدا ئىدى. ئاخىر قەرى تۇڭگان «ئاخۇن» گاجىت بەكرىنىڭ ئالدىغا كەلدى.

ــ ماقۇل سەن قانچە باج ئالىدۇ؟

ــ كونا ھۆكۈمەتنىڭ بەلگىلىمىسى بويىچە ئوندا بىر، ــ دەپ گاجىت بەكرى چۇشەندۇرۇپ، ــ يەنى ئىككى يۈز تۆگىلىك مالدىن يىگىرمە تۆگە مال باج تۆلەيسەن.

— بۇ بەك جىق بولدى، — دېدى تۇڭگان، — كونا ھۆكۈمەت زالىم ئىدى. شۇڭا، باج بەك جىق. بىز بەش پىر-سەنت تۆلەيدۇ.

— ياق، — دېدى كېسىپلا گاجىت بەكرى، — بىز دېگەن باشقا زېمىندا تۇرۇۋاتىمىز. ئەسلىدە چېگرا بېجى ئېلىـ شىمىز كېرەك ئىدى. بىراق، سودىغا ئەركىنلىك بېرىش ئۈچۈن بىز سەنلەرگە يول قويدۇق.

— ياق، — دېدى تۇڭگانمۇ كېسىپلا، — بەش پىرسەنت بېرىدۇ. بولمىسا بەرمەيدۇ.

— بەرمەيدۇ. . . — دەپ دىمىغىنى قاقتى گاجىت بەكرى، — بەرمىگىلى سېنىڭ ھەددىڭمۇ؟ بىز دېگەنگە ئۇنىمـ ساڭ پۈتۈن مالنى تارتىۋالىمىز. سەن دېگەن بۇلاڭچى. سەنلەر-گە بىزنىڭ زېمىنىمىز بىلەن مال ـ مۈلكىمىز كېرەك ئىكەنۇ، بىزنىڭ ئۆزىمىزگە كېرەك ئەمەسمۇ؟ ئايۇپ فۇگۇەن مالنى ئىسلام بەگنىڭ جايىغا چۈشۈرەيلى.

ئايۇپ فۇگۇەننىڭ يېگىتلىرى تۆگىلەرنى يېتىلەپ ماڭدى. بۇنى كۆرۈپ تۇڭگانلار نېمە قىلىشىنى بىلمەي قېلىشتى. ئاخـ-رى ھېلىقى قېرى تۇڭگان گاجىت بەكرىنىڭ يېنىغا يۈگۈرۈپ كەلدى ۋە پەس ئاۋازدا:

— ئاخۇن بەش پىرسەنت ئېلىڭ. سىزگە بەش تۆگە مال بېرىدۇ، — دېدى.

— ياق. ئۇ بەش تۆگە مالنى ئۆلگىنىڭدە لازىم قىلارسەن، — دېدى گاجىت بەكرى.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ تۇڭگانلارنىڭ دىمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتـ تى. ئۇلار گاجىت بەكرىنى ئۆلتۈرۈۋېتىش نىيىتىگە كەلگەن بولسىمۇ، ئايۇپ فۇگۇەننىڭ يېگىتلىرىدىن قورقتى. ئىلاجسىز قالغان تۇڭگانلار ئاخىرى ئون پىرسەنت باج تۆلەشكە مەجبۇرىي ماقۇل بولدى. مالنى ئىسلام بەگنىڭ جايىغا چۈشۈرۈپ تاڭ

ئېتىشنى كۈتتى. قورۇقچىلىق ۋەزىپىسىنى ئايۇپ فۇگۇەننىڭ يىگىتلىرى ئۈستىگە ئالدى.

*　　*　　*

تاڭ ئېتىش بىلەن قوزغىلاڭچىلار شتابى ئەزالىرىنىڭ ھەممىسى يىغىلدى. ئاتاغلىق سودىگەرلەردىن ناسىر ھاجىم، ئىلى ھاجىم، مامۇت ئاخۇن، ئەيساخان، قۇربان خۇيجاڭ، باجگىر ئىسمائىل شاڭيۇ قاتارلىق كىشىلەرنى چاقىرىپ كېلىپ ياھالاش ئېلىپ باردى. بۇ مالدىن بىر يۈز يىگىرمە تۆگە مال پۈتۈنلەي گىلەم، قالغىنى خوتەننىڭ يىپەك مالىلىرى. قاشتېشى، خام يىپەك، ماتا ـ چەكمەن، كۆن خۇرۇم، شۇ زامانلاردا گەنسۇ ـ چىڭخەيدە «چەنتۇ فىزو» دېگەن نام بىلەن داڭ چىقارغان خۇددى پىيالىدەك ئاپئاق سوپۇن ئىدى. ياھالاش چۈشكىچە داۋاملاشتى. چۈشتىن كېيىن باجنى ھېسابلاشتى. ھېسابلاش بويىچە يىگىرمە ئۈچ تۆگىلىك شايى ـ ئەتلەس، ماتا ـ چەكمەن، كۆن ـ خۇرۇم، سوپۇن قاتارلىقلار قوزغىلاڭچىلارنىڭ قولىدا قالدى. بۇ نەرسىلەر قوزغىلاڭچىلار ئۈچۈن ناھايىتى مۇھىم ئىدى. لېكىن، قوزغىلاڭچىلار گىلەمدىن بىر پارچىمۇ ئالمىدى.

*　　*　　*

ـــ ئاران مۇشۇمۇ؟ ـــ دېدى ھاشىخان ئېرى بەرگەن ئىكىكى كىيىملىك ئەتلەس بىلەن شايىنى تۆتۈپ تۇرۇپ، ـــ ئۆيىمىزنىڭ نامراتلىقىنى كۆرمىدىلىمۇ؟ ئىككى كىگىز بىلەن بىرىدىن يوتقان ـ كۆرپىدىن باشقا ھېچنېمە يوق.

ـــ بولدى خوتۇن شۇكۇر قىل. ھەربىي تۈرمۇش دېگەن شۇ، ـــ دېدى تۇردى يىڭجاڭ تەسەللى بېرىپ، ـــ ئازادلىققا

ئېرىشكەندە ھەممە نەرسەڭ بولىدۇ

ــ شۇنداقمۇ؟ تولا دۇپپامغا جىگدە سالمىسلىمۇ بولىدۇ، ــ دېدى ھاشىخان، ــ ئىككى يىل بۇرۇن شۇنداق بولۇشىغا ئىشىنەتتىم. ئۇ چاغدا خوجىنىياز ھاجىمۇ، مەھمۇت سىجاڭمۇ ۋە باشقا نۇرغۇن كىشىلەر بار ئىدى. ھازىر بولسا ئازغىنە ئادەم قېلىپ مۇشۇ كىچىككىنە ناھىيىگە قامىلىپ قالىدۇق. ئەتراپىمىزنىڭ ھەممىسى دۇشمەن. چىراغنى تۆت تەرەپىتىن پۇۋلەۋەرسە ئۆچمەي قالاتتىمۇ؟

تۇردى يېڭجاڭ شۇ كەمگىچە خوتۇنىنىڭ مۇنداق ئۇمىدسىز گەپ قىلغانلىقىنى ئاڭلاپ باقمىغانىدى. شۇڭا، خوتۇنىغا ئىچى ئاغرىپ قالدى. دېمىسىمۇ يوقسۇزچىلىق، نامراتلىق، خەۋپ ــ خەتەر دائىم ھەمراھ بولۇپ تۇرۇۋاتىدۇ. ئىككىيلەننىڭ ئوتتۇرىسىدا ئوتلۇق مۇھەببەت، ئىنقىلابقا بولغان چەكسىز سادىقلىك ۋە غەيرەت ــ شىجائەتتىن باشقا ھېچ نەرسە قالمىغانىدى، ھەمىشە خەۋپ ــ خەتەر ئىچىدە تۇرۇۋاتقان بۇ ئازابلىق كۈنلەرگە ئايالىلار ئەمەس، ئەرلەرمۇ ئاران ــ ئاران چىداپ تۇرۇۋاتىدۇ. ئۇنىڭمۇ ياخشى يېگۈسى، ياخشى كىيگۈسى، بەختلىك ياشىغۇسى كېلىدۇ. يېگىنى ئۇماچ، زاغرا؛ كىيگىنى ماتا كۆڭلەك، قولىدا مىلتىق؛ ئاستىدا ئات؛ ئۆلۈم پۇراپ تۇرىدىغان جەڭ مەيدانى، بولمىسا ئۇ قايسى شاھ قىزىدىن كەم. كىم بىلىدۇ، بۇ كۈنلەردە كىم ئۆلۈپ، كىم قالىدۇ. ئەگەردە مەن ئۆلۈپ ئۇ قالسا، ئۇنىڭ جامالىغا قاراپ دۇشمەنلەر ئۇنىڭغا چىلبۆرىدەك چاڭگال سىلىشى مۇمكىن. شۇلارنى ئويلاپ ئۇ ئۆز خوتۇنىنى مۇھەببەتتە بەختكە ئېرىشتۇرەلمىگەن بولسىمۇ لېكىن مەئىشەتتە ھېچ نەرسە قىلىپ بېرەلمىگەنلىكىگە بەكمۇ ئەپسۇسلاندى. ئۇ ئۆزىنى زەئىپ، گۇناھكار ھېس قىلدى ۋە:

ــ مېنى كەچۈر جېنىم خوتۇن. بۇ قېتىم پۇرسەت كەپقالسا چوقۇم ساڭا راسا چوڭ گىلەمدىن بىرنى ئەكىلىپ بېرىمەن، ــ

www.uyghurkitap.com

دېدى.

ـــ كېرەك ئەمەس، مۇنداقچە دەپ قويدۇم. ماڭا كېرىكى خاتىرجەملىك، ـــ دېدى هاشىخان، ـــ مەن ئۇچۇن ئاۋارە بولمىسىلا. باھاۋۇدۇن ھاجىم بەرگەن گىلەمنۇ ماڭا يېتىدۇ.

ئۇ قولىدىكى ئەتلەس بىلەن شايىنى تېخىغچە تۇتۇپ تۇراتتى. كۆزىدە ياش يالتىرايتتى. بۇ نەرسىلەرنى باشقا جەڭچىلەر قاتاردا ھاشىخانغا قوزغىلاڭچىلار شتابى تەقسىم قىلىپ بەرگەندى. بۇنىڭدىن باشقا ئۇلارغا يەنە بىرنەچچىدىن ماتا، سوپۇن قاتارلىق نەرسىلەرمۇ تەگكەنىدى. بۇ نەرسىلەرگە ھاشىخان، جۇملىدىن بارلىق قوزغىلاڭچىلار ناھايىتى خۇشال بولدى. قالغان نەرسىلەرنى يەنە قوماندانلىق شتاب قارمىقىدا ئېلىپ قالغان كۆن خۇرۇم، ماتا ـ چەكمەن قاتارلىقلاردا ناھىيە بويىچە ماشىنچى، موزدۇز قاتارلىقلارنى تەشكىللەپ ھەممە جەڭچىلەر ئارىسىدىكى كۇچالىق، خوتەنلىك ھۇنەرۋەنلەرنى ئاجرىتىپ ئەسكەرلەرگە ئاياغ، قىشلىق كېيىم، كۆڭلەك، ئىشتان تىكتۇرۇپ بىر تۇتاش تارقىتىپ بەردى. بۇ ھال قوزغىلاڭچىلارنىڭ ئېھتىياجىنى مەلۇم مىقدارىدا قامدىدى. لېكىن، شۇ قىشتىكى ۋەقەدىن كېيىن ماجۇڭيىنىڭ قوشۇنى كارۋانلىرىنى مۇھاپىزەت قىلىش ئۇچۇن مەخسۇس قوراللىق قىسىم ئەۋەتتى. نەتىجىدە تۇڭگان كارۋانلىرى باج تاپشۇرۇشتىن باش تارتتى. شۇنىڭ بىلەن تۇڭگان كارۋانلىرى بىلەن قوزغىلاڭچىلار ئارمىيىسى ئوتتۇرىسىدا كالتە جەڭلەر بولۇپ تۇردى. تۇڭگانلار خوتەن ۋىلايىتى ۋە چەرچەندىن بۇلغان مالالارنى قوزغىلاڭچىلار ئارمىيىسى تارتىۋېلىشقا باشلىدى ۋە بۇ مالالار بىلەن ئۆز ـ ئۆزىنى تەمىنلەپ كۇرەشنى داۋاملاشتۇردى.

يىگىرمە بىرىنچى باب

«سوپى ھاجى» نىڭ ھىيلىسى

مەن ھەييار دەمگىن، ئۆزۈڭدىن،
ھەييارغا ئۇچراپ قالمىسەن.
—— قىرغىز خەلق ماقالى

1935 ـ يىلى باھار.

بۇ يىلقى باھار ناھايىتى شامالـلىق كەلدى. باھار قۇياشى گاھ كۆرۈنۈپ، گاھ يوشۇرۇنۇپ تۇراتتى. باش باھارنىڭ كىرىشى بىلەن ھەر كۈنى شامال چىقىپ تۇراتتى. بۇ شامال بۇگۈن شەرقتىن چىقسا، ئەتىسى غەربتىن چىقاتتى. غەربتىن چىققان شامالنى كىشىلەر «تەتۇر شامال» دەپ ئاتىشاتتى. بۇنداق «تەتۇر شامال» كۆپ ھاللاردا ناھايىتى كۆپ تۇپراقنى ئۇچرىتىپ كەلگەچكە، پۇتكۈل كائىناتنى توپا ـ تۇمان قاپلاپ كېتەتتى. بۇنداق چاغلاردا كۈندۈزىمۇ ھاۋا قاراڭغۇلىشىپ، يەر يۈزىگە بىر ئىلىك قېلىنلىقتا توپا ياغاتتى. لېكىن، بۇنداق چاغلاردا تەبىئەت ئۆز قانۇنىيىتى بويىچە ھەرىكەتلىنىپ قۇياش شەرقتىن چىقىپ غەربكە پاتسىمۇ، ئالەمنى قاراڭغۇلۇق بېسىپ كېتەتتى. 3 ـ ئاي كىرگەندىن بۇيان مۇنداق «تەتۇر شامال» بىرقانچە قېتىم تەكرارلاندى. پېشقەدەم دېھقانلار بۇنداق ھاۋاغا قاراپ:

—— بۇ يىل قۇرغاقچىلىق بولىدۇ، —— دەپ ھۆكۈم قىلىشاتتى. لېكىن، قانداقلا بولسۇن، تەبىئەت ئۆز قانۇنىيىتى بويـ

چه مېڭىۋاتاتتى. ئاستا ـ ئاستا مېۋىلىك دەرەخلەر چېچەكلەپ، بۇغداي مايسىلىرى يېشىل مەخمەل چۇشەكلىرىنى يەر ئۈستىگە يېيىشقا باشلىدى. ھەربىر شامالدىن كېيىن ئۆتكەن كۈزدە ئىسسىق ياقلارغا كەتكەن مىڭلىغان، ئون مىڭلىغان سۇقۇشلىرى سەپ ـ سەپ بولۇپ ئۇچۇپ كېلىپ، تارىم دەرياسىنىڭ تۆۋەن ئېقىنىدىكى جايلارغا كېتىۋاتاتتى. ئۇلار «غاق ـ غاق» قىلىشىپ خۇشاللىق بىلەن ئۆزلىرىنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى خەۋەر قىلاتتى. بۇگۈنمۇ ئۇلار توپ ـ توپ بولۇپ بىرقانچە قېتىم ئۆتۈپ كەتتى. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە: «ماخۇسەننىڭ ئەسكەرلىرى يېقىنلاپ قاپتۇ» دېگەن خەۋەر يېتىپ كەلدى. بۇ خەۋەرنى ئەلۋەتتە ئاقتازدىكى ئالدىنقى قاراۋۇللار ئەمەس، بەلكى يايلاقتىكى قويچىلار يەتكۈزۈپ كەلگەنىدى. قوزغىلاڭچىلار شتابى دەرھال چارلىغۇچىلارنى ئەۋەتتى. چارلاش نەتىجىسىدە خەۋەرنىڭ راست ئىكەنلىكى ئىسپاتلاندى. ئەمىسە ئۇلار قاراۋۇللار دىن قانداق ئۆتتى؟ قاراۋۇللارنى ئۆلتۈرۈۋەتتىمۇ؟ بۇ ئىش كېيىنرەك مەلۇم بولدى.

ئۆتكەن يىلى قىشتىن باشلاپ تۈڭگان كارۋانلىرى بىلەن قوزغىلاڭچىلار قوشۇنى ئوتتۇرىسىدا كالتە جەڭلەر توختىماي داۋام قىلدى. ماخۇسەن قەشقەر، يەكەن، خوتەن ۋە باشقا جايلار دىن بۇلىغان مالىلارنى چىڭخەيگە توشۇۋاتاتتى. ئۇلار ئون پىرسەنت باج تۆلەشكە قارشى چىقىپ كارۋانلىرىنى قوراللىق مۇھاپىزەت قىلدى. شۇنىڭ بىلەن قوراللىق توقۇنۇش يۈز بەردى. نەتىجىدە ماخۇسەن چەرچەندە تۇرۇشلۇق تۈڭگانلارنىڭ 8 ـ بىرىگادىسىغا كارۋانلارنى بىخەتەر ماڭدۇرۇشقا بۇيرۇق بەردى. 8 ـ بىرىگادا شتابى ماۋۇنبىڭ ھاجىنى (سوپى ھاجى) ئالدىنقى سەپ قوماندانى قىلىپ تۆت يۈز كىشىلىك قوشۇن بىلەن چاقلىققا ئەۋەتتى. ئۇلارنىڭ مەقسىتى قوزغىلاڭچىلارنى يول بېرىشكە مەجبۇرلاش، ئەگەردە قوزغىلاڭچىلار يول بېرىشكە ئۇنىمىسا

سا، ئۇلارنى يوقىتىش ياكى قوزغىلاڭچىلار توغرىسىدا ئېنىق مەلۇمات ئېلىپ كېلىش ئىدى.

ما ۋۇنبىك قوشۇنى راسا قاتتىق بوران چىققان بىر قاراڭغۇ كېچىدە ئىككى نەپەر چەرچەنلىك يول باشلىغۇچىنى ئالدىغا سېلىپ يولغا چىقتى ۋە تاڭ ئالدىدىكى قاراڭغۇلۇقتا بوراندىن قورقۇپ بېشىنى پۇركەپ كۆزلىرى ئۇيقۇغا كەتكەن تۆت نەپەر قاراۋۇلنى جايىدىلا بوغۇزلىۋەتتى. ئۇلار كۇندۇزى ئاقتاز بىلەن ــ «چاپان قالدى» ئارىلىقىدىكى «بوغىلىقنىك قۇمى» دېگەن چوڭ قۇملۇق-تىن ئامان ـ ئېسەن ئۆتۈۋالدى. ئۇلار چوڭ قۇمدىن ئۆتكەندىن كېيىن ئۇدۇل شەرققە قاراپ ماڭماي، بەلكى ئاتلىرىنىڭ بېشىنى شىمالغا بۇراپ «چاپان قالدىنى» يانداپ ئۆتتى ھەم ۋاشىنىڭ شىمالىدىكى ئادەم ئايىغى باسمىغان جاڭگاللىقنى ئارىلاپ ماڭدى. ئۇلار «ھوشۇر قۇدۇق» دەپ ئاتالغان جاينىڭ شىمالىي تەرىپىدە قوي بېقىپ يۈرگەن تۆت نەپەر چارۋىچىغا ئۇچراپ قالدى. تۇڭگانلارنى كۆرۈپ قورقانلىقىدىن نېمە قىلىشىنى بىلمەي قالغان چارۋىچىلارغا ماۋۇنبىك ئەسكەرلەرنى تويغۇزۇشنى بۇيرۇدى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئون دانە قوي بېرىشنى ۋە چاقىلىقتىن قايتقاندا قوينىڭ پۇلىنى بېرىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى.

ــ سەن قورقما. مەن دېگەن ھەرەمگە بارغان ھاجى، خۇدادىن قورقىدۇ، ــ دەپ ئۆزىنى تونۇشتۇردى قىرىق بەش ياشلارغا كىرگەن ئۇزۇن، شالاڭ ساقاللىق تۇڭگان، ــ مەن سوپى ھاجى ھەقىقەتەن خۇدادىن قورقىدۇ. سەندە پۇل مەن بېرىدۇ. بۇ ماۋۇنبىك ئىدى. «ھاجى» دېگەن بىر سۆزلا ھەممىگە كۇپايە ئىدى. قويچىلار بۇ ئىش ئون قوي بىلەن تۇگەيدىغان بولسا، ياخشىكەن دېگەن مەسلىھەتكە كېلىپ راسا چوڭ ئەركەك قويدىن ئون دانە قوينى تۇتۇپ چىقىپ سويۇپ تەييارلىدى:

ــ سىلەر دېگەن مېھمان بىز پۇل ئالمايمىز. سىلەرنى مېھمان قىلىمىز، ــ دېيىشتى قويچىلار.

www.uyghurkitap.com
كتاب نور يېكتى

ـــ سەن قورقتىمۇ؟ بىز دېگەن ھەممىمىز مۇسۇلمان تۇرساسا نېمىدىن قورقىدۇ؟ مەن ساڭا چوقۇم پۇلنى قايتۇرىدۇ، ـــ دېدى ما ۋۇنبىك، ـــ قازان يوق، قانداق قىلىدۇ؟

ـــ قازان بولمىسىمۇ بولىۋېرىدۇ، ـــ دېدى قورقماڭلىقىدىن ئاغزى گەپكە كەلمەي قالغان ئادەملەر. ئۇلار ئالدىراپ چېپىپ يۇرەتتىسى. ئەسكەرلەر ئۇلارنىڭ ھەربىكتىنى نازارەت قىلىپ تۇراتتى.

قوي سويۇلۇپ تەييار بولغاندىن كېيىن ئۇلار گۆشنى ئۇششاق چاندى. قېرىنىنى پاكىزە يۇدى. ئون قوينىڭ گۆشىنى ئون قېرىنغا قاچىلاپ ئۇنىڭغا ئازراقتىن سۇ قۇيدى ۋە بىر ئازدىن تۇز سالدى. ئۇنىڭغىچە چەرچەنلىك يول باشلىغۇچىلار بىر دۆڭ تۇۋدىكى قۇمنى ئازراق كولىۋېتىپ ئون يەرگە گۇلخان ياقتى. ھاۋاغا كۆتۈرۈلگەن ئىس ـ تۈتەكنى كۆرۈپ ئەسكەرلەر ئالاقزادە بولۇشۇپ ھېلىقى ئىككى ئادەمنى دەرھال باغلىۋەتتى. چارۋىچىلار ھېلىقى «ھاجى» غا ئەھۋالنى چۈشەندۈرگەندى. ئۇلار ئەتراپقا چارلاشقا ئادەم ئەۋەتتى. ئوتۇن كۆيۈپ چوغ چۈشكەندىن كېيىن چوغنى نېپىز كۆمۈپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە گۆش قاچىلانغان قېرىنلارنىڭ باغلانغان ئاغزىنى ئۈستىگە قىلىپ قويۇپ ئۇنىڭ ئۈستىنى قۇم بىلەن كۆمۈپ ئۇنىڭ ئۈستىگە يەنە ئوت قالاپ قويدى. بۇ ئۇيغۇرلارنىڭ «قېرىن كاۋاپ» دېگەن ئالىي دەرىجىلىك قەدىمىي غىزالىرىنىڭ بىرى ئىدى. يېرىم سائەتلەردىن كېيىن بومبا ساقال، ئېگىز بويلۇق چارۋىچى قۇلقىنى يەرگە قويۇپ تىڭشىغاندىن كېيىن ئەسكەرلەرنىڭ ئاتامانىنى چاقىردى.

ـــ ھاجى تىڭشاپ باقسىلا.

«ھاجىم» قۇلىقىنى يەرگە يېقىپ تىڭشىدى. كۆمۈلگەن قورساق قازاندەك قاياۋاتاتتى.

ـــ سەندە ياخشى بەنپا بار، ـــ دېدى ئۇ، ـــ بۇ قاچان

پىشىدۇ؟

ــ بىردەمدىلا پىشىدۇ ھاجىم، ــ دېدى بومبا ساقال چارۋىچى.

ھېلىقى تۆگىگان بىر نەرسىلەرنى دەپ كالدىرلىغانىدى. ئەسكەرلەر قۇچاق ـ قۇچاق ئوتۇننى ئېلىپ كېلىپ، گۈلخانغا تاشلاشقا باشلىدى. بۇنى كۆرۈپ قويچىلار ئالدىراپ قالدى.

ــ بۇنداق قىلساق قورساق كۆيۈپ كېتىمىز، گۆشنى ئۇمۇما ئارىلاشتۇرۇپ قويارمىزمىكىن ھاجىم!...

ــ بولدى مەن ئالدىرايدۇ، ــ دېدى «ھاجى» قوپاللىق بىلەن ۋە بىرنەچچە مىنۇتلاردىن كېيىن ئەمدىلا ئىسسىق ئۆتكەن گۆشلەرنى ئېلىپ، خۇددى بۆرىگە ئوخشاش تارتىشتۇرۇپ يېيىشكە باشلىدى. قالغان گۆشلەرنى خالتىلىرىغا سېلىۋالدى.

ــ ئەمدى چاقىلىققا قانچە ۋاقىت بارىدۇ؟ ــ دەپ سورىدى ھېلىقى تۆگىگان.

ــ ئاتلىق بىر كۈندە بارىدۇ، ــ دېيىشتى چارۋىچىلار.

مېڭىش ئالدىدا ما ۋۇنبىكنى بىرنەرسە دەپ كالدىرلىغانىدى. ئىككىيلەن بىرىپ، ئەتىگەندىن بۇيان باغلاقلىق تۇرغان يول باشلىغۇچىلارنى قويۇۋەتتى. ئارقىدىن ئون نەچچە ئادەم كېلىپ ھېلىقى تۆت چارۋىچىنى توغراقلا باغلىۋەتتى ۋە ئۇلارنىڭ يۈرىكىنى چەنلەپ نەيزە ئۇردى. بۇ ئون قوينىڭ «ھەققى» ئىدى. بۇ «ياخشىلىققا يامانلىق»، دېگەننىڭ ئۆزى ئىدى. ئەسكەرلەر چارۋىچىلارنىڭ ئۆزلىرىنى ئاشكارىلاپ قويۇشىدىن قورقماندى.

* * *

ئۇچ كۈندىن بۇيان ما ۋۇنبىكنىڭ ئەسكەرلىرى بىلەن بولغان جەڭ بىرده توختاپ، بىرده داۋاملىشىپ كېلىۋاتاتتى. قوزغىلاڭچىلار قوشۇنى ھۇجۇم قوزغىسا، ئۇلار چېكىنىپ كېتەتتى.

قوزغىلاڭچىلار توختاپ قالسا ئۇلار ھۇجۇم قوزغايتتى ھەم ئاندا ـ ساندا ئوق چىقىرىپ:

ـــ سا! سا! ـــ دەپ ۋارقىرىشاتتى.

ما ۋۇنبىڭنىڭ ئەسكەرلىرى دەسلەپكى ھۇجۇمدا ئىككىگە بۆلۈنۈپ، بىر قىسمى چاقىلىق بازىرىنىڭ شىمالى تەرىپىدىكى دەريانىڭ تار، ئەمما يارلىقلىرى كۆپ جايدىن بۆسۈپ ئۆتمەكچى بولۇشتى. بۇ يەرنى ئېزىز ھاجىم بىلەن ھوشۇر لەنجاڭنىڭ قول ئاستىدىكى قىسىملار توسۇپ تۇرۇۋاتاتتى. يەنە بىر قىسمى با-زارنىڭ جەنۇبىي تەرىپىدىن دەريانى كېسىپ ئۆتۈپ، بازار رايو-نىنى قورشۇۋېلىشقا ھەرىكەت قىلىۋاتاتتى. بۇ يەردىكى سايلىق بىرقەدەر كەڭرى بولسىمۇ يۇلغۇن، چاكاندا قاتارلىق ئۆسۈملۈك-لىرى، چوڭ ـ كىچىك دۆڭلۇكلىرى كۆپ بولغاچقا ھۇجۇم قىلىشقىمۇ، مۇداپىئە قىلىشقىمۇ، ھەتتا يېڭىلىپ قالسا چېكى-نىپ كېتىشكىمۇ ئوڭاي يەر ئىدى. بۇ يەرنى ئىبراھىم لەنجاڭ-نىڭ قىسمى مۇداپىئە قىلىۋاتاتتى. لېكىن، بازار رايونىغا ئۇ-دۇلمۇ ئۇدۇل چەرچەنگە ماڭىدىغان چوڭ يولدىن ھۇجۇم قىلىش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. چۈنكى، بۇ يەر تۈپتۈز سايلىق بولۇپ، ھۇجۇم قىلغان ھەرقانداق قوشۇننى بۇ يەردە ئەجەل كۈتۈپ تۇراتتى. بۇ يەرگە ئىككى دانە پىلموت قويۇلغانىدى. تۇردى يېڭجاڭ ئوتتۇرىدا تۇرۇپ ئۇرۇشقا قوماندانلىق قىلىۋاتاتتى. بۇ قېتىم قوزغىلاڭچىلارنىڭ ياڭ مېڭجۇدىن ئولجا ئالغان قوراللا-رى ئۆز كارامىتىنى كۆرسەتتى. قوماچ قورۇغاندەك تا ـ تاتلاپ ئېتىلغان پىلموت ئوقلىرىنى كۆرگەن دۈشمەنلەر چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى. ئۇلار ئاستا ـ ئاستا غەربكە چېكىنىپ، ئۆزى ھاۋاڭلىق، سۇيى كۆپ بولغان ئىمىن بەگنىڭ تۈگمىنىگە يىغىل-دى. بۇ ئىككى تاش تۈگمەن بولۇپ، يەنە بىرقانچە ئېغىز ئۆي، ئۇزۇملۈك باغلىرى، ئاسمانغا تاقاشقان قۇچاق يەتكۈسىز تېرەك-لىرى يىراقتىنلا كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆستەڭ

بويلىرىدا ۋاقىتلىق بولسىمۇ ئاتلارنى بېقىش ئۇچۇن قومۇش، يانتاق قاتارلىق ئۆسۈملۈكلىرى ۋە ئىمىن-ئەگ يىغدۇرۇپ قويغان خېلى نۇرغۇن بېدە ۋە ئوت - چۆپلەر بار ئىدى.

قوزغىلاڭچىلار شتابى شېكى شىسەيدىن ئىبارەت چوڭ دۇشمەن ئالدىدا تۇرغان بىر چاغدا ماۋۇنبىكى بىلەن ئۇرۇشۇپ ئىككى دۇشمەن ئوتتۇرىسىدا قېلىشنى، ھازىرقى ۋەزىيەتكە پايدىسىز ھېسابلاپ تۇڭگانلارغا قوغلاپ زەربە بەرمىگەنىدى. چۇنكى، يەنە شىندىلا شېكى شىسەي تەرىپىدىن يوشۇرۇن ئەۋەتىلگەن ئەلچى ئۇچ نەپەر ئاق رۇس قۇم دەريادا بېشىنى يەپ قالغانلىرى قېچىپ قۇتۇلغانىدى. ئۆزلىرىنى قوزغىلاڭچىلارنىكى قوغلاپ كەلمىگەنلىكىنى ماۋۇنبىڭنىكى قوشۇنى چۇشىنەلمەي قالدى. شۇڭا، بۇ توغرىدا ئۇلارنىكى ئىچكى قىسمىدا ھەر تۈرلۈك گەپ - سۆز ۋە غۇلغۇلا بولۇپ تۇردى. خۇسۇسەن ئابدۇكېرىم ئەلەمنىكى يەكلەشى ۋە تەھدىت سېلىشى بىلەن جان قاچۇرۇپ تۇڭگانلار تەرىپىگە ئۆتۈپ كەتكەن ئوسمان شاڭيۇنىكى مەلۇماتىدىن چاقىلىقتا تۇرۇۋاتقان تۇردى يىڭجاڭ باشچىلىقىدىكى قوزغىلاڭچى قوشۇننى «ناھايىتى جەڭگىۋار قوشۇن ئىكەن» دېگەن خۇلاسىگە كەلگەن تۇڭگانلار ئۆزلىرىنىكى بۇ قېتىم بۇ يەرگە ئۇرۇشۇش ئۇچۇن ئەمەس، بەلكى كۇچ سىنىشىش ۋە رازۋېدكا قىلىش ئۇچۇن كەلگەنلىكىنى ئويلاپ ئىككىنچى بىر ھېيلىنى ئويلاپ تاپتى.

* * *

بۇگۇن 4 - ئاينىكى ئاخىرىقى كۇنلىرى ئىدى. ھاۋا ناھايىتى ئوچۇق. كۆك ئاسماندا ئاندا - ساندا ئۇزۇپ يۇرگەن ئاق پاختىدەك بۇلۇتلارنى ھېسابقا ئالمىغاندا پۈتكۈل ئاسمان گۇمبىزى شۇنداق تازا، شۇنداق سۇزۇك ئىدى. يېڭىلا چىققان باھار قۇياشى ئۆزىنىكى سېخىي نۇرلىرىنى يەر - يۇزىگە يېڭىدىنلا

مەخمەل چۈشەك سېلىپ كېلىۋاتقان ئۆسۈملۈكلەرگە سەپەكتە ئىدى. شەرقتىن ئۇرۇپ تۇرغان سالقىن شامال كىشىلەرنىڭ يۈزلىرىنى سىلاپ ئۆتەتتى. قوزغىلاڭچىلار قوشۇنى ئەتىگەندىلا ناشتا قىلىپ ماۋۇنبىڭ ئەسكەرلىرىنىڭ نۆۋەتتىكى ھۇجۇمىنى كۈتۈپ تۇرۇشاتتى. چاشكا ۋاقتىدا بىردىنلا غەرب تەرەپتىكى سايلىقتا ئاق بايراق كۆتۈرگەن ئۇچ ئاتلىق پەيدا بولدى.

— توختا كىمسەن؟ — دەپ ۋارقىرىدى قاراۋۇل.

— تۇڭگان ۋەكىلى، تۇردى يىگجاڭغا خەت ئېلىپ كەلدۇق، — دېدى ئاق بايراق كۆتۈرۈۋالغان قارا ئاتلىق. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئوخشاش بىر خىلدا پاختەك تۈكى ماتادا ھەربىي كىيىم، بېشىغا خوتەنده قۇيۇلغان قول دەزمىلغا ئوخشاش شەپكە كىيگەنىدى. ئىككى ئارىلىق ئەللىك - ئاتمىش قەدەم كېلەتتى.

— شۇ يەردە توختاپ تۇرۇڭلار. مەن خەۋەر قىلاي، — دەپ قاراۋۇل يېنىدىكى پىلموتچىغا بۇيرۇق بەردى، — سەن پىلموتنى توغرىلاپ تۇر. ئەمدى ئالدىغا ماڭسا قىرىپ تاشلا، ئۇ شۇنداق دېگىنىچە خەۋەر قىلىشقا كەتتى. تۇڭگانلار ئات ئۈستىدە تۇرۇپ كالدىرلاشتى ۋە توختىماي تاماكا چېكەتتى. ئۇلار پىلموتنىڭ كەينىدە تەپكىنى تۇتۇپ ئولتۇرغان يىگىتكە قاراپ ئالدىغا مېڭىشقا جۈرئەت قىلالمىدى. يېرىم سائەتلەردىن كېيىن ئۇ يەرگە قاراۋۇل بىلەن ئايۇپ فۇگۈەن پەيدا بولدى ۋە پىلموتچىغا بۇيرۇق بەردى:

— ئەگەردە ئۇلار مېنى تۇتۇۋالسا، دەرھال پىلموتقا تۇتۇڭلار.

— ئەگەردە سىزگە ئوق تېگسىپ كەتسىچۇ؟

— بۇيرۇقنى ئىجرا قىلىڭلار، — دېدى ئايۇپ فۇگۈەن جىددىي ھالدا، — بەربىر ئۆلۈم.

— خوپ، — دەپ قاراۋۇللار ھەربىي ھالەتكە ئۆتتى.

— خەت قېنى؟ — دەپ ۋارقىرىدى ئايۇپ فۇگۈەن تۇڭگاڭ-

لارغا.

— بۇ خەت پەقەت تۇردى يىگجاڭغا يېزىلغان، — دەپ ۋارقىردى ئاق بايراقلىق.

— مەن شۇ، — دېدى ئايۇپ فۇگۇەن. ئارقىدىن يېنىدىكىلەرگە بۇيرۇق بەردى، — هوشيار بولۇڭلار.

ئاق بايراق كۆتۈرگەن تۈگگان ئەسكەر ئاتتىن چۈشۈپ، ئېتىنى يېنىدىكىگە تۇتقۇزدى - دە، ئايۇپ فۇگۇەنگە قاراپ كېلىشكە باشلىدى. ئايۇپ فۇگۇەنمۇ ئالدىدىكى خەندەكتىن ئاتلاپ ئۆتۈپ، هېچ ئىش بولمىغان قىياپەتتە تاق - تاق دەسسەپ گىنىچە ئاق بايراقلىق ئەسكەرگە قاراپ ماڭدى. ئىككىيلەننىڭ ئارىسىدا تۆت قەدەمچە قالغاندا هېلىقى ئەسكەر توختاپ ئوق قولىنى چېككىسىگە تەككۈزۈپ سالام بەردى. ئايۇپ فۇگۇەنمۇ قولىنى چېككىسىگە تەككۈزدى. تۈگگان ئەسكەر قولىدىكى بىر پارچە خەتنى سۇنۇپ تۇرۇپ، ئايۇپ فۇگۇەنگە مۇنداق دېدى:

— بۇ خەتنىڭ جاۋابىنى ئەتە كۈتىمىز.

— بولىدۇ، چوقۇم جاۋاب بېرىمىز، — دېدى ئايۇپ فۇگۇەن. ئۇلارنىڭ هەر ئىككىسى قوللىرىنى چېككىسىگە تەككۈزۈپ سالام بېرىشكەندىن كېيىن ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ ئۆز ئورۇنلىرىغا قايتىشتى.

— ئۇنى تۇتۇۋالغان بولساق بوپتىكەن، — دېدى ئاتتىن تۇتۇپ تۇرغان تۈگگان ئەسكەر.

— ئۆلگۈڭ كەلدىمۇ؟ كۆردۈڭمۇ ئاۋۇ پىلموتنى، يىپىيېڭى ئىكەن، — دېدى ئەمدىلا يېتىپ بارغىنى، — گۇمان تۇغدۇرۇپ قويساق تۈگىشەتتۇق.

— ئۇلار بۇ قوراللارنى نەدىن تاپقاندۇ؟ — قايتا سورىدى هېلىقى.

— نەدىن تاپاتتى، كۆك كۆزلەر بۇ قوراللارنى بۇ چەنتۈلارنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن شېكىڭ شىسەيگە بەرگەن. شېكىڭ

شسەي بۇ قوراللار بىلەن ياڭ مىڭجۇنى بۇ يەرگە ئەۋەتكەن. ياڭ مىڭجۇ دېگەن ھاماقەت بۇ قوراللارنى تارتقۇزۇپ قويۇپ ئۆزى ۋە پۇتۇن قوشۇنى ئۆلگەن، ـــ دېدى ئۇ.

ئۇ شۇنداق دېگىنىچە ئاتقا مىندى. ئايۇپ فۇگۇەن تېخىغچە ئۇلارغا قاراپ تۇراتتى. پىلموتلار قۇياش نۇرىدا ۋالىلدايتتى. تۇڭگان ئەسكەرلەر ئارقىسىغا قاراپ ـ قاراپ قويىاتتى. ئۇلارنىڭ ئېسى ـ يادى پىلموتلاردا ئىدى.

*　　*　　*

ما ۋۇنبىڭ تۆۋەندىكىچە خەت ئەۋەتكەنىدى:

«تۇردى يىڭجاڭ جانابلىرى! بىز ھەر ئىككى تەرەپ مۇسۇلمان، دىنىي قېرىنداش. ئۆزئارا ئۇرۇشۇپ قان تۆكۈپ يۇرۇشىمىزنىڭ ھاجىتى يوق. بىز سىلەر بىلەن ئۇرۇشۇش ئۈچۈن ئەمەس سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ، ئۇقۇشماسلىقلارنى ھەل قىلىش ئۈچۈن كەلگەن. سىلەر بىزنى مىلتىق، پىلموت ئوقلىرى بىلەن كۈتۈۋالدىڭلار. ئۆتكەن يىلدىن بۇيان بىزنىڭ سودا كارۋانلىرىمىز سىلەر تەرەپتىن كۆپ قېتىم توسۇۋېلىنىدى ھەم بىر قىسىم مال ـ مۈلكىمىزنى تارتىۋالدىڭلار. شۇنىڭ ئۈچۈن تۇڭگان قوشۇنلىرى قوماندانلىق شتابى بىزنى بۇ يەرگە ئۆزئارا سۆھبەت ئۆتكۈزۈپ ئارىمىزدىكى ئۇقۇشماسلىقلارنى تۈگىتىشكە ئەۋەتكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىمىن بەگنىڭ تۈگمىنىگە ۋەكىل ئەۋەتىشىڭلارنى، مۇمكىن بولسا جانابىڭىزنىڭ كېلىشىنى كۈتىمىز. سۆھبەت ئورنى ئىمىن بەگنىڭ تۈگمىنىدە.

تۇڭگان قوشۇنلىرى 8 ـ لوي چەنفاڭ (ئالدىنقى سەپ) سىلىڭى

«سوپى ھاجى».

شۇ كۈنلا قوزغىلاڭچىلار شتابى يېغىن ئېچىپ «سوپى

هاجى» نىڭ خېتىنى مۇزاكىرە قىلدى ۋە قاسىم هاجى باشچىلىقىدا ئون ئىككى كىشىنى تۈڭگانلار بىلەن سۆھبەتلىشىشكە ئەۋەتتى. ئۇلارنىڭ تۆت نەپىرى رەسمىي ۋەكىل، قالغىنى مۇھاپىزەتچى ئىدى. قوزغىلاڭچىلار شتابىنىڭ ۋەكىللەر ئۆمىكى چۈشتىن بۇرۇن ئاتلىنىپ ئىمىن بەگنىڭ تۈگمىنىگە يېتىپ باردى. لېكىن، ئۇلار تۈڭگانلار تەرىپىدىن ناھايىتى سوغۇق قارشى ئېلىندى. چۈشتىن كېيىن رەسمىي سۆھبەت باشلاندى. لېكىن، بۇنى هەرگىزمۇ تەڭ ئولتۇرۇپ قىلىنغان سۆھبەت دېگىلى بولمايتتى. قوزغىلاڭچىلارنىڭ ۋەكىللىرىگە تەھدىت سېلىشقا باشلىدى. سۆھبەت تۈگمەنچىنىڭ ئۆيىدە بولدى.

ــ بىزنىڭ شەرتىمىز ئىككى، ــ دېدى ئۆزىنى «چەنىڭ سىلىڭى» دەۋالغان ساقاللىق تۈڭگان، ــ بىرىنچىسى ئۆتكەن يىلدىن بۇيان بىزنىڭ سودا كارۋانلىرىمىزدىن تارتىۋالغان مال ـ مۈلۈكنىڭ زىيىنى ئۈچۈن بەش مىڭ سەر ئالتۇن تۆلەپ بېرىسە. ئە ۋە بۇنىڭدىن كېيىن كارۋان يولىنى ئېچىۋېتىسىلەر، بىزنىڭ كارۋانلىرىمىز ئەركىن قاتنايدۇ. ئۇنىڭ بىخەتەرلىكى دەخلى ـ تەرۇزسىز بولىدۇ، باج تۆلىمەيدۇ. ئىككىنچى شەرتىمىز ئىككى مىڭ سەر ئالتۇن بىلەن چاقىلىقنى تاپشۇرۇپ بېرىسىلە، تارتقان زىيىنىمىزنى چاقىلىقنىڭ پۇقرالىرىدىن ئۇندۇرۇۋالىمىز. قېنى قايسىنى تاللايسىلە؟ بىز بۇ قېتىم ئۆلگەن سەككەز ئادىمىمىزنىڭ خۇن داۋاسىنى قىلمىدۇق.

بۇ ناھايىتى ئېغىر شەرتلەر ئىدى. قوزغىلاڭچىلارنىڭ قولىدا بەش مىڭ سەر ئالتۇن نېمە قىلسۇن، بۇ ئۆز ـ ئۆزىنى هالاك قىلىش دېگەن گەپ ئىدى. ئەگەردە بۇ شەرتكە كۆنمىسە، ئىككىنچى شەرت بويىچە تۈڭگانلارغا تەسلىم بولۇپ چاقىلىقنى ئۆتكۈزۈپ بېرىش. بۇ قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن خەلقنىڭ غالىبىيەت مېۋىسىنى ئۇلارغا ئىككى قوللاپ تۇتۇپ بېرىش دېگەن سۆز ئىدى. مانا شۇلارنى ئويلىغان چاقىلىق ۋەكىللەر ئۆمىكى ئۇلار-

www.uyghurkitap.com

نىڭ شەرتىنى رەت قىلدى.

ــ بىز قوزغىلاڭچىلار شتابىنىڭ ۋەكىلى بولۇش سالاھىيىتىمىز بىلەن سىلەرنىڭ شەرتىڭلارنى رەت قىلمىز. بىرىنچىدىن بىزدە سىلەرگە بەرگۈدەك بەش مىڭ سەر ئالتۇن يوق. سودىدا باج تۆلەش ئەزەلدىن بۇيانقى بەلگىلىمە. سىلەر كارۋانلىرىڭلارنى بۇ يەردىن ئۆتكۈزمەكچى بولسىڭىزنىسىلەر چوقۇم باج تۆلىشىڭلار كېرەك. چاقىلىقنى سىلەرگە تاپشۇرۇپ بېرىش مەسلىسىگە كەلسەك بۇنىڭغا بىزنىڭ كۈچىمىز يەتمەيدۇ. چاقىلىق خەلقى قان تۆكۈپ جەن شۇرىن ئەسكەرلىرىنىڭ زۇلۇمىدىن بۇ يۇرتنى ئازاد قىلغان. ھازىرمۇ قان تۆكۈپ بۇ يۇرتنى قوغدايدۇ، ــ دېدى باش ۋەكىل قاسىم ھاجىم.

ــ شۇنداقمۇ؟ ــ دېدى «چەنفاڭ سىلىڭى» سوپى ھاجى زەھەرلىك ھىجىيىپ، ــ مەن سېنىڭ بىڭسىڭنى ھازىرلا كۆرىدۇ. ئۇ شۇنداق دېگىنىچە ئارقىسىغا بۇرۇلدى، ــ سىمازا.

ئۇنىڭ ئاۋازى چىقىشى بىلەن ئالدىن تەييار بولۇپ تۇرغان ئەسكەرلەر ئېگىز بويلۇق، ئورۇق بىر تۆگىگانىنىڭ باشچىلىقىدا يەردىن چىققاندەك ئۇلارنىڭ ئالدىدا پەيدا بولۇپ، ئىشىك ئالدىدا تۇرغان مۇھاپىزەتچىلەرنى قورشىۋالدى. بەزىلەرنىڭ نەيزىسى ئۇلارنىڭ مەيدىسىگە تاقالغانىدى. مۇھاپىزەتچىلەر قورالسىزلاندۇرۇلدى.

ــ بۇ نېمە قىلغىنىڭلار؟ ــ دېدى غەزەپلەنگەن قاسىم ھاجىم، ــ سىلەر بىزنى توزاققا دەسسەتكىلى تەكلىپ قىلغانمۇ؟ شۇمۇ سۆھبەت بولدىمۇ؟ «ئەلچىگە ئۆلۈم يوق» دېگەن ئەقەللىي ساۋاتىنىمۇ بىلمەمسىلەر؟

ــ سەن نېمە دېسە دېسۇڭ. مەن شۇنداق قىلىدۇ، ــ دېدى قېرى، «چەنفاڭ سىلىڭى»، ــ ئەمدى سەن ئالتۇن بېرەمدۇ؟ چاقىلىقنى بېرەمدۇ؟ ئۆزۈڭ بىلىدۇ.

— مەندە ئاناداق ھوقۇق يوق. ساڭا بېرىدىغان ئالـ
تۇنمۇ يوق، — دېدى قاسىم ھاجىم.
— سەن ئالتۇنمۇ بەرمەيدۇ، يۇرتنىمۇ بەرمەيدۇ
شۇنداقمۇ؟
— شۇنداق، — دېدى قاسىم ھاجىم، ئۇ غەزەپتىن قارد-
داپ كەتكەنىدى.
— سەندە ئالتۇن يوق بولسا، تاغدا جىق ئالتۇن بار، سەن
بېرىپ كولايدۇ. بەش مىڭ سەر ئالتۇننى كولاپ بولسا، سەن
كەتسە بولىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن قورالسىزلاندۇرۇلغان مۇھاپە-
زەتچىلەرنى مۇرىسىدىن ئىتتىرىپ تۇگمەنچىنىڭ ئۆيىگە كىرگۈزدى.
ئىشىكنى قۇلۇپلاپ قاراۋۇل قويدى، — مەن ساڭا ئىككى سائەت
ۋاقىت بېرىدۇ، سەن ياخشى ئويلانسۇن. سەندە بالاڭ باردۇ؟...
ئۇنىڭ تەھدىت سۆزلىرىنى ۋەكىللەر ئەلۋەتتە چۈشىنەتتى.
ئۇ ۋەكىللەرگە ئۆلۈمنى ئەسلىتىۋاتاتتى. ۋەكىللەر ئۆلۈمدىن
قورقسا مىڭلىغان كىشىلەرنىڭ لەنىتىگە قېلىشنى ئويدان بىلەتتى.
— ئىتتىن قورققان گاداي بولماپتۇ، — دېدى قاسىم
ھاجىم، — ئۆلۈمدىن قورقساق بۇ يەرگە ھەرگىز كەلمەيتتۇق.
بىز پۈتۈن بىر يۇرت خەلقىنىڭ ۋەكىلى.
شۇ كۈنى كەچتە «سوپى ھاجى» قوزغىلاڭچى قىسىملارنىڭ
ئالدىنقى قاراۋۇللىرىغا: «سۆھبەت ئاياغلاشمىدى، ۋەكىللەر
قونۇپ قالىدىغان بولدى. چاقىلىق تەرەپ خاتىرجەم بولغاي»
دېگەن خەۋەرنى ئەۋەتتى. بۇ خەۋەرگە گۈۋاھچى سۈپىتىدە ئىمىن
بەگنىڭ تۇگمەنچىسىنى قوشۇپ ئەۋەتتى. ئەسكەرلەرنىڭ تەھدە-
تى ئاستىدا تۇگمەنچى قاراۋۇللارغا:
— راست قاسىم ھاجىم: «بىزدىن ئەندىشە قىلمىسۇن»
دېدى، — دەپ گۈۋاھلىق بەردى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى
www.uyghurkitap.com

*　　*　　*

تۇن كېچە. ئاسماندا سانسىزلىغان يۇلتۇزلار پىلدىرلاپ تۇراتتى. شەرقتىن چىقىۋاتقان سالقىن شامال يېڭىدىن باش كۆتۈرۈپ چىققان يۇمران مايسىلارنىڭ خۇش پۇرىقىنى ئېلىپ كېلەتتى. ئاسمان بوشلۇقىدىكى يېڭى چىققان ھىلال ئاي بىردە كۆرۈنۈپ، بىردە بۇلۇتلار ئارىسىغا يوشۇرۇنۇپ، كېچە قاراڭغۇ-سىنى غۇۋا يورۇتۇپ تۇراتتى. يىراقتىن ئىتلارنىڭ قاۋىغان ئاۋازى كېلەتتى. تۇن نىسپى بولاي دېگەن چاغدا جالاقلاپ ئېچىل-غان ئىشىكنىڭ ئاۋازىدىن قاماقتا ياتقان ئون ئىككى نەپەر قوز-غىلاڭچىلار شتابىنىڭ ئادەملىرى چۆچۈپ كېتىشتى. چۈنكى تۇڭگانلارنىڭ قولىدىن ھەر قانداق ياۋۇزلۇق كېلەتتى.

ــ چىقىشە، ــ دەپ ۋارقىرىدى، چىرقىراق ئاۋازدا بە-رى. ئۇنىڭ يېنىدا يەنە بىرى دانە جىن چىراغنى چاپىنى بىلەن شامالدىن دالدا قىلىپ تۇراتتى. جىنچىراغنىڭ سۇس يورۇقى بۇ كىچىككىنە ئۆينى غۇۋا يورۇتتى. مەھبۇسلار ئۇلارغا بۇيرۇق بەرگەن كىشىنىڭ «سمازا» ئىكەنلىكىنى ئاران تونۇدى. ئۇ، ئۆيدىكى ھەربىر كىشىنى بىر ـ بىرلەپ ساناپ چىقاردى ۋە ئۇلارغا تۇڭمەنچىنى قوشۇپ قويدى. بۇ چاغدا تۇڭگان قوشۇن-لىرى تۇڭمەن بىلەن ئۇنىڭ غەربىدىكى ئۇزۇملۇك باغنىڭ ئارد-لىقىدىكى مەيدانداا ئاتلىرىغا يۈكلىرىنى ئارتىپ يۇرۇشكە تەييار بولۇپ تۇراتتى. سمازا ئۇلارنى ھەيدەپ شۇ يەرگە كەلدى.

ــ قانداق ھاجى، سەن ئويلىنىپ بولدىمۇ؟ ــ دېدى «چەنفاڭ سىلىكى» ما ۋۇنبىڭ. لېكىن، ۋەكىللەر ئۆمىكى گەپ ـ سۆز قىلماي جىم تۇراتتى. بىرنەچچە سېكۇنتلىق جىمجىتلىق ئۇلارنى خۇددى قۇشخانىغا ھەيدەپ ماڭغان بىر توپ قويغا ئوخ-شىتىپ قويدى، ــ گەپ قىلمايدىغۇ؟ ئەمىسە سەن ئالدىغا چۈشۈپ ماڭسۇن.

ـــ نەگە؟ ـــ دەپ سوردى ئەجەبلەنگەن قاسسم ھاجىم.

ـــ چەرچەنگە. ئۇ يەردە تاغدا جىق ئالتۇن بار، ـــ دەپ ما ۋۇنبىك ئۆزىنىڭ ئەسكەرلىرىگە بۇيرۇق بەردى، ـــ يولغا چىقىڭلار.

ئەسكەرلەرنىڭ ھەممىسى ئاتلاندى. چاقىلىق قوزغىلاڭچىلىرىنىڭ ۋەكىللەر ئۆمىكى پىيادە ئۇلارنىڭ ئالدىغا چۈشۈپ ماڭدى. ئۇلارنى پات - پات «چاققان ماك» دەپ قامچىلاپ تۇراتتى. ئۇلار تۇغمەننىڭ غەربىدىكى سايلىق بىلەن ئۇدۇل غەربكە قاراپ يۈرۈپ كەتتى. سىمازا باشچىلىقىدىكى بىر پەي ئەسكەر قىلىپ تۇغمەننىڭ شەرقىدىكى دەريانىڭ ئېگىز يەرلىرىگە گۇلخان يېقىپ، قارشى تەرەپكە ئۆزلىرىنىڭ ئۇخلىمىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ قويماقچى بولغاندەك، بىر كۆرۈنۈشنى پەيدا قىلدى. بۇ گۇلخانلار قوزغىلاڭچىلارنىڭ قاراۋۇللىرىغا ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. قوزغىلاڭچىلار ئەتىسى كەچتە تۇڭگانلارنىڭ كەتكەنلىكىدىن خەۋەر تاپتى. تۇردى يىڭجاڭ بىلەن ئايۇپ فۇگۇەن ئاتلىنىپ ئىمىن بەگنىڭ تۇغمىنىگە كەلدى. ئۇ يەردە قىلىچ بىلەن چانۇەتكەن ئىككى جەسەت ياتاتتى ۋە تاشلىۋەتكەن قوينىڭ ئىچ - قارنى تۇراتتى. بۇ چاغدا «سوپى ھاجى» قوشۇنى ئاتمىش كىلومېتىر يىراقلاپ كەتكەنىدى. غەزەپلەنگەن تۇردى يىڭجاڭنىڭ چىشلىرى غۇچۇرلاپ كەتتى. چۈنكى، يەكەنگە ھاكىم بولۇپ پۈتۈن يۇرتنى بۇلاپ، قانغا بويىغان بىر بۇلاڭچىغا ئالدىنىپ قالغىنى ئۇچۇن ئۆزىنى كەچۈرەلمەيتتى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى
www.uyghurkitap.com

يىگىرمە ئىككىنچى باب

تاختا پەرەدۋىدە

سىرتىق بۆرە پارچىلىدى ئۆزلىرىنى،
قارا قاغا چوقۇلىدى كۆزلىرىنى.
—— قەدىمكى رۇس خەلق ناخشىسى

1935 ـ يىل 20 ـ ماي.

ئۆز ۋەكىللىرىنىڭ تۈتۈپ كېتىلگەنلىكىدىن غەزەپلەنگەن تۈردى يىگىتلىك باشچىلىقىدىكى قوزغىلاڭچى قوشۇن «سوپى ھاجى» بىلەن ئۇرۇشۇش قارارىغا كەلدى. ماۋۇنىڭ قوزغىلاڭچىلار ئارمىيىسى توغرىسىدا خېلى ئېنىق مەلۇماتقا ئىگە بولغان بولسىمۇ ئەمما قوزغىلاڭچىلار ئۇلار توغرىسىدا ھېچقانداق مەلۇماتقا ئىگە ئەمەس ئىدى. بۇ قېتىمقى بۇلاڭچىلارنى چەرچەندە تۇرۇۋاتقان بارلىق قىسىم دەپ ئويلىغانىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ھوشۇر لەنجاڭنى يۇرتنى ساقلاشقا قالدۇرۇپ، قالغان، سەككىزيۈز دەك ئاتلىق قوشۇننى سەپەرۋەر قىلدى. ئۇلار:

«دۇشمەنلەرنى چەرچەندىن قوغلاپ چىقىرايلى!» دېگەن شوئار ئاستىدا چەرچەنگە قاراپ يولغا چىقتى. سەپنىڭ ئالدىدا تۈردى يىگىتلىرى، ئايۇپ فۇگۇەن، بايراقچى ھاشىخان، كاناپچى نۇربەختى قاتارلىقلار ماڭدى. ئەڭ كەينىدە ئېزىز ھاجىم باشچىلىقىدىكى تەمىنات قىسمى ماڭدى. شۇنداق قىلىپ «سوپى ھاجى» ئۇستىگە جازا يۇرۇشى قىلىپ، ئۆز ۋەكىللىرىنى ۋە

چەرچەن ناھايىسىنى قوتقۇزۇۋېلىش نۆۋەتتىكى كۈن تەرتىپكە قويۇلدى. 1935 ـ يىل 20 ـ ماي كۈنى تاڭ سەھەردە ئۇلار چەرچەن تاتراڭنىڭ ئون كىلومېتىر شەرقىدىكى «تاختا پەرە-دۆڭ» دېگەن يەرگە يېتىپ باردى.

«تاختا پەرەدۆڭ» نىڭ شىمالىي تەرىپى چەرچەن دەريا-سى بولۇپ بۇ دەريا ئالتۇن تاغدىن باشلىنىپ، ئاۋۋال جەنۇبدىن ـ شىمالغا قاراپ، ئاندىن غەربتىن ـ شەرققە قاراپ ئېقىپ، چاقـ-لىقنىڭ شىمالىي تەرىپىدە تارىم دەريا-سىنىڭ تۆۋەن ئېقىنىغا قوشۇلىدۇ. ئۇنىڭ شىمالىي قىرغىقىنى چەكسىز كەتكەن تەكلە-ماكان چۆللىنىڭ قۇم بارخانلىرى ئوراپ تۇرىدۇ. جەنۇبىي تەرە-پى پۈتۈنلەي سازلىق، پاتقاقلىق، ئوتتۇرا ئېقىنى پۈتۈنلەي جاڭگاللىق. «تاختا پەرەدۆڭ» ئەتراپىدا چەرچەن تاتراڭدىن چوڭ كۆلگىچە ئون بەش ـ يىگىرمە كىلومېتىرلىق ئۇزۇنلۇقتا ئىككى ـ ئۈچ كىلومېتىر كەڭلىكتە سوزۇنچاق بىر جاي بولۇپ، «تاختا پەرەدۆڭ» مۇشۇ يەرنىڭ ئوتتۇرىسىغا جايلاشقان. بۇ يەرنى يۇلغۇن، قومۇش، يانتاق، بېسىلغاق، يىكەن قاتارلىق چۆل ئۆسۈملۈكلىرى قاپلاپ كەتكەن. يەرلىرى زەي، شور تۇپـ-راق، موس ـ موس، ئادەم ۋە ئاتلارنىڭ مېڭىشىغا ناھايىتى ئەپسىز، ئاسانلا پېتىپ قالىدىغان بىر جاي ئىدى. بۇ يەرنىڭ ئۇ يەر ـ بۇ يېرىدە نۇرغۇنلىغان چوڭ ـ كىچىك دۆڭلۈكلەر بولغاندىن تاشقىرى يول بويىدا ناھايىتى ئېگىز، خۇددى مۇنار شەكىللىك بىر دۆڭ بولۇپ، بۇ دۆڭنى كىشىلەر «تاختا پەرە-دۆڭ» دەپ ئاتاشقانىدى. بۇ يەردە تۆڭگانلار ئالدىنقى سەپ قارا-ۋۇلخانىسى قۇرغانىدى. «تاختا پەرەدۆڭ» دە تۇرۇپ قارىغان كىشىگە ئەتراپتىكى ھەممە نەرسە خۇددى ئالىقاندىكىدەك كۆرۈ-نۇپ تۇراتتى. «تاختا پەرەدۆڭ» نىڭ جەنۇبىي تەرىپى چوڭ قۇملۇق بولۇپ كىشىلەر بۇ يەرنى «بۇغىلىقنىڭ قۇمى» دەپ ئاتاشقان. چۈنكى، چەرچەن دەريا-سى بويىدا ياشايدىغان بۇغا ـ

www.uyghurkitap.com

مارالار ئوتلاپ تويغاندىن كېيىن مۇشۇ قۇملۇقتا توپ ـ توپ بولۇپ يايراپ يۈرىدىكەن. ئادەملەرنى كۆرسە قۇم بارخانلىرى ئىچىگە كىرىپ غايىب بولىدىكەن. بۇغا ئوۋلايدىغان ئوۋچىلار بۇ يەردە پات ـ پات پەيدا بولۇپ تۇراتتى. ھەر يىلى بىر قىسىم بۇغىلار قىممەتلىك مۇڭگۈزى، تەملىك گۆشى ئۈچۈن جېنىدىن جۇدا بولۇپ تۇراتتى. ھازىر بولسا بۇ يەردىكى يۇلغۇنلار چېچەكلەپ، قىپقىزىل تۇسكە كىرگەنىدى.

قوزغىلاڭچىلار ئارمىيىسى شەرق، غەرب ۋە جەنۇب تەرەپتىن تۇتقان قاراۋۇللىرىنى قورشىۋالدى. ھەش ـ پەش دېگۈچە قاراۋۇللارنىڭ سەككىز ئادىمى قولغا چۈشتى تۆت ئادەم ئۆلدى. ئۈچ ئادەم شىمال تەرەپتىكى چەرچەن دەرياسىنىڭ مۇزدەك سۈيىدىن ئۈزۈپ ئۆتۈپ تىكىۋەتتى. «تاختا پەرەدۆڭ» نىڭ يېنىدىكى قاراۋۇللار تۇرىدىغان گەمىدىن ئىككى قىز تېپىلدى. ئۇلارنىڭ چىرايى ئۆلۈكتەك تاتىرىپ كەتكەنىدى. ئۇلارنىڭ بىرسى ئون سەككىز ـ ئون توققۇز ياشتا، يەنە بىرى ئون بەش ياشتا ئىدى. بۇ قىزلارنى ئىككى ئاي بۇرۇن ماۋۇنبىڭ ئەسكەرلىرى بۇلاپ كەتكەنىدى. ئۇلار جىسمانىي جەھەتتىن بەك ئاجىزلاپ كەتكەنىدى. بولۇپمۇ كىچىك قىز ئېغىر جىسمانىي ئازابتىن خۇن توختىمايدىغان بولۇپ كەتكەنىدى. بۇنى كۆرۈپ غەزەپلەنگەن جەڭچىلەر ئۆزىنى باسالماي ئۈچ نەپەر ئەسكەرنىڭ كەينىگە كۆيۈپ تۇرغان چوچۇلىنى تىقىۋەتتى...

قىزلارنىڭ ئەھۋالىنى كۆرۈپ ھاشىخاننىڭ كۆزىدىن ياشلار تارىلاپ كەتتى.

ـــ خۇدايىم بىز خوتۇن خەقنى نېمىشقا بۇنداق ئاجىز ياراتقان بولغىيتتى، ـــ دەپ ئالـلادىن تۇنجـى قېتىـم نارازى بولدى، ـــ ئادەملەر نېمىدېگەن ۋەھشىي ـ ھە؟!...

ھاشىخان يەنە ۋاشىرىلىك ئايشەمخان بىلەن ئىككى قۇر ئىچ كىيىمىنى ئېلىپ كېلىپ قىزلارنىڭ كىيىمىنى يەڭگۈشلەت-

كۆزدى. ئۇلارنى يۇيۇپ، باشلىرىنى تاراپ ئىسسىق چاي، نان ۋە بىر ئازدىن پىشىشىق گۆش بېگۈزۈپ قورسىقىنى تويغۇزدى، پۈتۈن قوشۇندا مۇشۇ ئىككى ئايال جەڭچىلا بار ئىدى. شۇنداق قىلىپ هاشىخان بۇ خارلىنىپ ئۆلۈم گىردابىغا بېرىپ قالغان قىزلارغا ئانىلىق مېهرىنى يەتكۈزدى. بۇ چاغدا چەرچەن تاتراڭدا تۇرۇۋاتقان تۇڭگانلارمۇ تىكىۋەتكەنىدى. قوزغىلاڭچىلار مۇشۇ يەردە ئورۇنلىشىپ تۇڭگانلار بىلەن تۇتۇشۇش قارارىغا كەلدى. ئۇلار چۈشكىچە شىمالدىن - جەنۇبقا سوزۇلغان يەنى چەرچەن دەرياسىدىن بۇغىلىقىنىڭ قۇمىغچە سوزۇلغان ئاكوپ قېزىپ، يوشۇرۇنۇش جايىنى ۋە ئېتىش توچكىلىرىنى هازىرلىدى. لېكىن، بۇ يەرنىڭ تېگى نەم، تۇپرىقى قۇمساز بولغاچقا كولانغان يەرلەر گۈمۈرۈلۈپ چۈشۈپ، ياكى تېگىدىن سۇ چىقىپ كېتىپ ئىشلەش ناهايىتى جاپالىق بولدى. چەرچەن تاتراڭ ياكى بۇغىلىقىنىڭ قۇمى تەرەپكە قويۇلغان قاراۋۇللاردىن هېچقانداق خەۋەر بولمىدى. كەچكىچە تۇڭگانلار هېچقانداق شەپە چىقارمىدى. شۇنداق بولغاچقا قوزغىلاڭچىلار قوشۇنى كەچ كىرگۈچە تىنماي ئىشلەپ خېلى ئوبدان ئورۇنلىشىۋالدى. كەچ كىرىشى بىلەن بۇ يەرنى پاشا - كۈمۈت قاپلاپ كەتتى. پۈتۈن كۈن ئىشلەپ هارغان جەڭچىلەر ئۈچۈن ئازراقمۇ ئارام ئېلىشقا مۇمكىن بولمىدى.

*　　*　　*

1935 - يىل 21 - ماي سوۋۇه كۆتۈرۈلگەن چاغ.

— دوكلات يېڭجاڭ، دۇشمەنلەر باستۇرۇپ كېلىۋا - تىدۇ، — دەپ هاسىراپ كىرگەن جەڭچى قولىنى چېككىسىگە تەككۈزدى. بۇ تاتراڭ ئالدىنقى قاراۋۇلدىن كەلگەن خەۋەر ئىدى. ئۇنىڭ گېپى ئاياغلاشماي تۇرۇپ، ئات تويىقىنىڭ گۈپۈرلىگەن ئاۋازى ئاڭلىنىپ، شتاب جايلاشقان گەمىنىڭ ئالدىغا

كېلىپ توختىدى.

ــ دوكتور يېڭجاڭ، دوشمەنلەر باستۇرۇپ كېلىۋاتىدۇ، ــ دېدى يۈگۈرۈپ كىرگەن جەڭچى، بۇ بۇغلىمقىنىڭ قوممىدا تۇرۇۋاتقان ئالدىنقى قاراۋۇلدىن كەلگەن خەۋەر ئىدى.

ــ سىلەرگە رۇخسەت چىقسا ئىكەن بولىدۇ، ــ دەپ قارا-ۋۇللارنىڭ قايتۇرۇۋەتكەن تۇردى يېڭجاڭ ئالاقچىنىڭ چا-قىردى، ــ ئالاقچى.

ــ لەببەي مەن بۇ يەردە. ئالاقچى مارەكشا بۇيرۇقىنى كۈتىدۇ، ــ ئۇ خوتەن تەلەپپۇزىدا سۆزلىدى. دەل شۇ چاغدا يەنە بىر قاراۋۇل پەيدا بولدى.

ــ دوكتور يېڭجاڭ، چوڭ كۆل تەرەپتىن ئازراق دۇشمەن كۆرۈندى. بۇ دەريا بويلاپ قويۇلغان ئېھتىيات قاراۋۇلى ئىدى.

ــ دېمەك، ئۇچ تەرەپ قورشاۋدا پەقەت بىر تەرەپلا ئوچۇق. لېكىن، ئۇ تەرەپتە دەريا بار. ئۇ تەرەپ سازلىق، پاتقاقلىق. دەريانىڭ ئۇ قېتىمدا تۇتقانلارنىڭ بۆكتۇرمىسى بولۇشى مۇمكىن، ــ دېدى تۇردى يېڭجاڭ، ــ لەنجاڭلارغا بۇيرۇق: ھەممەيلەن جەڭگە تەييارلانسۇن، دۇشمەن كەپقالدى، چېكىنىشكە رۇخسەت يوق.

ــ خوپ، ــ دەپ مارەكشا ماڭماقچى بولۇپ كەينىگە بۇرۇلدى.

ــ توختا، ــ دېدى شۇ چاغقىچە بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىغان ئايۇپ فۇگۈەن ناھايىتى ۋەزمىن ئاھاڭدا، ــ جەڭ پىلانىدا ئۆزگىرىش بولدى، لەنجاڭلار يېتىپ كەلسۇن.

مارەكشا تۇردى يېڭجاڭغا قارىغاندى. ئۇ بېشىنى لڭشىتتى.

* * *

تۇنۇگۈن ئايۇپ فۇگۈەن ئاتلىق يۇرۇپ پۇتۇن «تاختا پەرە-

دۆڭ» ئەتراپىنى ئايلىنىپ چىققانىدى. چۈنكى، تاسادىپىي ئەھ-
ۋال يۈز بېرىپ جەڭ پىلانىدا ئۆزگىرىش بولۇپ قالسا قىيىن
ئەھۋالدا قالغان چاغدا پىلاننى مۇۋاپىق ئۆزگەرتىش ئۈچۈن
قوماندانلىق قىلغۇچىلارنىڭ مېڭىسىدە مەلۇم رېئال ئاساس بولۇ-
شى كېرەك. چۈنكى، ئۇرۇش دېگەننىڭ توققۇزى رەڭ، بىرى
جەڭ دېگەن گەپ بىكار ئەمەس ئەلۋەتتە. ئۇلار ئەسلىدە تۈڭگانلار
ئۆز قاراۋۇللىرىنىڭ ئۆلگەنلىكىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن غەزەپلە-
نىپ ئۇدۇلدىن باستۇرۇپ كېلىدۇ دەپ ئويلىغانىدى. ئۇ چاغدا
ئۇلار ئاسانلا پىلموتلارنىڭ نىشانىغا ئايلىنىپ قالاتتى ۋە ئاسانلا تار -
مار بولاتتى. شۇنداقلا دۈشمەنلەرنىڭ سانىنى بىرەر مىڭچە بول-
سا، كېرەك دەپ ئويلىغانىدى. لېكىن، دۈشمەنلەر ئانداق ئوي-
لىمايتتى. يىگىرمە كۈن بۇرۇن چاقىلىقتا «چەنفاڭ سىلكى»
ماۋۇنبىڭ قوماندانلىقىدىكى ئەسكەرلەر ئۆزلىرىنىڭ ۋە شېڭ
شىسەينىڭ ئايغاقچىلىرى ئارقىلىق قوزغىلاڭچىلارنىڭ ئادەم سا-
نى، قوراللىرى ۋە ئۇلارنىڭ جەڭگىۋارلىقى ھەققىدە تەپسىلىي
مەلۇماتقا ئىگە بولغانىدى. ئۇلار بۇ ھەقتە بىر نەچچە كۈن بۇرۇن
خوتەندە تۇرۇۋاتقان ماخوسەنگە دوكلات يوللاپ، چاقىلىقتىكى
قوزغىلاڭچىلارنى يوقىتىش توغرىسىدا بۇيرۇق بېرىشنى تەلەپ
قىلغانىدى. لېكىن، بۇيرۇق يېتىپ كەلگۈچە چاقىلىقتىكى قوز-
غىلاڭچىلارنىڭ ئۆزى يېتىپ كەلدى. دۈشمەنلەر قوزغىلاڭچىلار-
دىن ئۈچ ھەسسە كۆپ ئىدى.

«تاختا پەرەدۆڭ» دە يۈز بەرگەن ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان ماخوسەننىڭ 8 - لوي شتابى ئىمكانىيەتىنىڭ بارچە ھەممە قە-
سىمنى سەپەرۋەر قىلدى. ماخۇسەننىڭ چەرچەنـدە تۇرۇشلۇق 8 - لوي بىر مىڭ بەش يۈز ئادەم. خوتەنلىك جامال باشچىلىقە-
دىكى خوتەن، كىرىيە، نىيە ۋە چەرچەندىن مەجبۇرىي ئەسكەر-
لىككە ئېلىنغان مىڭدىن ئارتۇق يالالنما قوشۇن بولۇپ ئىككى
مىڭ بەش يۈزدىن ئارتۇق ئادەمنى لۇيجاڭ ماسكىيۇەن ئۆزى

باشلاپ يولغا چىقتى. ئۇلار كېچىسى يېرىم تۈندە بۇغلىنىڭ قۇمىغا كېلىپ، شەپە چىقارماي قوزغىلاڭچىلارنىڭ چېكىنىش يولىنى توسۇپ قورشاۋغا ئېلىش ئۈچۈن تاتراڭنىڭ جەنۇبى، بۇغلىنىڭ قۇمى، ئاقتاز، چوڭ كۆل قاتارلىق جايلارغا تارقىلىپ ئۇيغۇر ياللانما قوشۇننى ئالدىغا سېلىپ ماڭدى. ھۇجۇم ۋاقتىنى 21 ـ ماي ئەتىگەندە قۇياشنىڭ ئۇپۇق سىزىقىدىن چىقىشىنى بەلگە قىلىدىغان بولدى. ياللانما قوشۇننىڭ كۆپچىلىكى ئوغرى ـ لۇكچەكلەردىن بولۇپ، ئۇلار چەرچەنگە كەلگەندىن كېيىن ما لۇيجاڭ ئۇلارغا بەكمۇ كەڭچىلىك بىلەن مۇئامىلە قىلغانىدى. ئۇلار قىمار ئويناپ، نەشە چېكىپ، ئاياللارنى بۇزۇپ، قىلمىغان ئەسكىلىكى قالمىغان. پەقەت ھەربىي مەشىق ۋاقتىدىلا ئۇلار چىڭ تۇتۇلاتتى. ئەگەردە ئۇلار ئۇستىدىن ئەرز قىلىنسا ھېچكىم سورىمايتتى. شۇڭا، ئۇلار ما لۇيجاڭدىن بەك رازى ئىدى.

بۇگۈن مالۇيجاڭنىڭ:

«ئۇيغۇرلار ئالدىدا ماڭسۇن،» دېگەن بۇيرۇقى بېرىلگەندىن كېيىن قىسسىم ئىچىدە غودۇڭشىپ نارازى بولغان كەيپىيات تۇغۇلدى.

ـــ بىز نېمە ئۈچۈن ئالدىدا ماڭغۇدەكمىز. تۇڭگانلار ماڭسۇن...

ـــ كىم ئۇ بۇيرۇقتىن باش تارتقان؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى ما لۇيجاڭ. قاراپ تۇرغانلاردىن بىر قانچىسى ئېتىلىپ كېرىپ تۇت ئاددىمنى سۆرەپ ئېلىپ چىقىپ، ئۇلارنى بۇيرۇق بويىچە دەرھال چېپىپ تاشلىدى. ئۇنىڭ كەينىدىن ما لۇيجاڭ ھېلىقىلارنىڭ باشلىقى ئوسمان لەنجاڭ بىلەن راخمان پەيجاڭنى ئالدىغا چىقىشقا بۇيرۇدى.

ـــ سەنلەر شۇنداق ئادەم تەربىيىلەمسەن؟ ـــ دېدى ما لۇيجاڭ، ـــ بۇلارمۇ چېپىپ تاشلانسۇن. ئۇلار چېپىپ تاشلاندى.

دى. قۇم قانغا بويالدى.

ـــ يەنە بۇيرۇقتىن باش تارتىدىغانلار بارمۇ؟ ـــ دېدى ما لۇيجاڭ ھەممىگە تەكشى قاراپ. لېكىن، ھېچكىم ئاۋاز چىقار-مىدى. ئۇنىڭ زەھەرلىك كۆزلىرى يەنە بىر قېتىم ھەممىگە تەكشى قاراپ چىقتى، ـــ كىمكى بۇيرۇقتىن باش تارتسا ياكى ئۇرۇش ۋاقتىدا چېكىنسە ئۇنىڭ ئاقىۋىتى مۇشۇنداق بولىدۇ. ئۇقتۇڭلىمۇ؟

ـــ ئۇقتۇق، ـــ دەپ ۋارقىراشتى ھەممەيلەن.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇيغۇر ياللانما قوشۇن ئالدىدا، تۆڭگانلار ئۇلارنىڭ كەينىدىن يولغا چىقتى. تاڭ ئالدىدىكى قاراڭغۇلۇقتىن پايدىلىنىپ بەلگىلەنگەن جايغا يېقىنلاشتى. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپ-قان قاراۋۇللار شتابقا خەۋەر قىلدى.

* * *

ئايۇپ فۇگۇەن يېتىپ كەلگەن لەنجاڭلارغا مۇنداق دېدى.

ـــ پىلاندا ئۆزگىرىش بولدى. دۇشمەن ئويلىمىغان يەردىن چىقىپ، كەينى تەرىپىمىزگە ئۆتۈپ جەنۇبتىن، غەربتىن، شەرقتىن ئۇچ تەرەپلەپ كېلىۋاتىدۇ. شىمالىي تەرىپىمىزدە دەريا بار، دەريا بويلىرى سازلىق، پاتقاقلىقتىن ئىبارەت. دەريانىڭ شىمالىدا دۇشمەننىڭ بۆكتۇرمىسى بولۇشى مۇمكىن. شۇنداق قىلىپ بىز ئۇچ تەرەپتىن قورشاۋغا چۈشۈپ قالدۇق. چېكىنىش يولىمىز خەتەرلىك. جاننى قولغا ئېلىپ قويۇپ ئۇرۇشمىساق بولمايدۇ،. چۈنكى بۇ يەر بىزنىڭ، دۇشمەن بولسا رەھىمسىز، بۇ ھەممىگە ئايان، شۇڭا قاتتىق تۇرۇش كېرەك. قانداق پىكىر-لەر بارمۇ؟

ـــ ھەممىنى چۈشەندۇق، ـــ دېيىشتى ھەممەيلەن.

ـــ بۇيرۇق، ـــ دېدى تۇردى يىگىتلىك. لەنجاڭلار تىك

تۇرۇشتى، ـــ يولنىڭ شىمالىي قىسمىغا جايلاشقان قىسىملار جەنۇب تەرەپكە يۆتكىلىپ ئالدىنقى سەپتە ئورۇن تۇتسۇن. پىلـ موتلار ئەپلىك جايلارغا ئورۇنلىشىپ دۇشمەننى بىرقەدەممۇ ماڭـ غۇزمىسۇن. ئاپتوماتلار پىلموتلار ئارىسىدىكى بوش ئورۇننى تولدۇرۇپ، بۆسۈپ كىرگەن دۇشمەننى قىرىپ تاشلىسۇن.

ـــ ئۇقتۇق، ـــ دېيىشتى لەنجاڭلار ۋە سىرتقا ماڭدى. ئۇلارنىڭ كەينىدىن تۇردى يىگجاڭ، ئايۇپ فۇگۇەن، بايراقچى هاشىخان، كانايچى نۇربەختى، ئالاقىچى مۇبارەكشا قاتارلىق كىشىلەرمۇ ئالدىنقى سەپكە كەتتى. بۇ چاغدا تاڭ خېلى سۇزۇلگەن، ئادەملەر بىر نەرسىلەرنى پەرق ئەتكۇدەك بولۇپ قالغانىدى.

* * *

ئۇلار ئەمدىلا ئالدىنقى سەپنى ئورۇنلاشتۇرۇپ بولۇشىغا تاڭ رەسمىي ئاتتى. شەرقتىن سالقىن شامال چىقىپ تۇراتتى. سەھەر ۋاقتىغا كېلىپ يوقالغان پاشا ـ كۇمۇت قايتا پەيدا بولۇپ قالغانىدى. جەڭچىلەر هازىرلا جەڭ بولىدىغانلىقىنى هېس قىلىپ جىددىيلىشىپ تۇراتتى. دۇشمەنلەرنىڭ رەھىمسىزلىكىنى، ۋەھشىيلىكىنى ئۇلار ئوبدان بىلەتتى. بۇگۇن كىملەرنىڭ ئۆمرى ئاخىرلاشقاندۇ؟ كىملەرنىڭ بالا ـ چاقىسى يېتىم قالار؟ ياكى قېرى ئاتا ـ ئانىسى يىغلاپ قالار؟ كىملەرنىڭ جەسىتى مۇشۇ چۆلدە كۆمۈكسىز قېلىپ قاغا ـ قۇزغۇنلارغا يەم بولار؟ . . . مانا شۇنداق قارا خىياللار بارلىق قوزغىلاڭچى جەڭچىلەرنىڭ ېىشىدا بار ئىدى. لېكىن، خىيال دېگەننى تىنچ چاغلاردا هەرـ گىز مېڭەڭدىن قوغلاپ چىقارغىلى بولمايدۇ. شۇڭا، هازىر جەڭچىلەرنىڭ جەڭ بۇيرۇقىنى تەقەززالىق بىلەن كۇتۇپ تۇـ رۇشمۇ ئۇلارنىڭ پاتراق قارا خىيالدىن قۇتۇلۇش ئۇچۇن بىرەر

ھەربىرىنىڭ بولۇشىنى كۆتۈۋاتقانلىقىدىن دېرەك بېرەتتى. شۇ سەۋەبتىن ئۇلار توختىماي تاماكا چېكەتتى.

قۇياش يەر شارىنىڭ يىراق ئۇپۇق سىزىقىدىن قىپقىزىل دۇگلەك ئوت شارى بولۇپ كۆتۈرۈلۈشكە باشلىدى. بۇ يېڭى بىر كۈننىڭ باشلىنىشى ئىدى. بۇ كۈنمۇ ئۆتكەن بارلىق كۈنلەرگە ئوخشاش كۆتۈلمىگەن ھادىسىلەر بىلەن لىق تولغانىدى. بۇ ھادىسە دېھقان قوزغىلاڭچىلىرى ئۆتكەن ئىككى يىلدىن ئارتۇق ۋاقىت ئىتتىن بۇيان ئېلىپ بارغان قانلىق جەڭلەرنىڭ ئىچىدە دەھشەتلىك بولۇشى بىلەن كەلگۈسىدە تارىختىن ئورۇن ئالغۇسى.

قۇياشنىڭ شەرقتىن كۆتۈرۈلۈپ چىقىشى بىلەن دۇشمەنلەر: «سا! سا!» دېگەن پېتى قۇملۇق ئىچىدىن چىقىپ ھۇجۇم باشلىدى. بۇلار بىزگە مەلۇم بولغان ئۇيغۇر يالالانما قوشۇن ئىدى. شۇنىڭ بىلەن «تاختا پەرەدۆڭ» دىكى قانلىق ئۇرۇش رەسمىي باشلاندى. دۇشمەنلەر تەرىپىدىن مەجبۇر قىلىنغان نادان خەلق ئازادلىق ئۇچۇن قان كېچىپ كۇرەش قىلىپ، جان تىكىپ ئېلىشىۋاتقان ئۆز قېرىنداشلىرىنى ئۆلتۈرۈش ئۇچۇن كەلمەكتە ئىدى.

«ئات!» دەپ كوماندا بەردى تۇردى يىگىتىڭ. شۇنىڭ بىلەن پۈتكۈل «تاختا پەرەدۆڭ» پىلموت، ئاپتومات، مىلتىقلاردىن ئېتىلغان ئوق ئاۋازىغا غەرق بولۇپ كەتتى. ھۇجۇم قىلىپ كېلىۋاتقان «سا! سا» چىلارنىڭ ئالدىنقى قىسىملىرى يەر چىشلەشكە باشلىدى. ئوق تەككەن يارىدارلارنىڭ «ۋايجان، ۋاييەي» لىرى ھەممە يەرنى قاپلاپ كەتتى. ئوق تېگىپ يىقىلغان ئاتلارنىڭ خارقىراپ جان تالىشىشلىرى، ئىگىسى ئۆلۈپ چولۇورنىنى سۆرەپ يۈرگەن ئاتلارنىڭ كىشنەشلىرى قوشۇلۇپ دەھشەتلىك مەنزىرىنى ھاسىل قىلغانىدى. بۇگۈن دېھقان قوزغىلاڭچىلىرى ياڭ مىگجۇدىن ئولجا ئالغان قوراللار ئۆز كارامىتىنى كۆرسەتمەكتە ئىدى. شۇنداق قىلىپ ھۇجۇم قىلىپ كەلگەن تۇڭگان

قىسىملىرى ئېغىر چىقىمغا ئۇچرىدى. كىشىلەر ئەسىرلەر بويى ناماز ئوقۇپ كەلگەن پاكىز قۇم بىرەمدىلا قىپقىزىل قانغا بويالدى. ماسىگىيۇەن ئەسكەرلىرى بۇنداق قاتتىق قارشىلىققا ئۇچراشنى زادىلا خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى. شۇنداق قىلىپ تۈگىگانلار مەجبۇرىي ئەسكەرلىككە ئالغان ياكى ئۆز ئىختىيارىي بىلەن دۇشمەنگە ئەسكەر بولۇپ قىلمىغان ئەسكىلىكى قالمىغان بۇ قوشۇن ئۇچۇن بۇگۇن قىزىل قىيامەتنىڭ ئۆزى بولغانىدى. ئالدىغا ماڭسا قوزغىلاڭچىلار ئوققا تۇتاتتى. كەينىگە يانسا كەيـ نىدىن كېلىۋاتقان تۈگىگانلار ئاتاتتى ياكى چاپاتتى. ئۇلار مانا شۇنداق ئىككى ئوتنىڭ ئارىسىدا قېلىپ نۇرغۇنلىرى جاندىن ئۈمىد ئۇزۇشتى. ھەتتا جامالغا ئوخشاش كۆرەڭلەپ جاھانغا پاتماي قالغان «تۇەنجاڭ» مۇ ياردار بولۇپ «چاشقان تۆشۇكى ساراي» بولدى. دېھقان قوزغىلاڭچىلىرى سان جەھەتتە دۇشمەنـ دىن ئۇچ ھەسسە ئاز بولسىمۇ، كۇچلۇك دۇشمەن ئالدىدا تەمتـ رىمىدى، ئەقىل ـ پاراسەتكە تايىنىپ، سالماقلىق بىلەن دۇشـ مەننىڭ ھۇجۇمىنى قايتۇرۇپ تۇردى. تۇردى يىگجاڭ بىلەن ئايۇپ فۇگۇەن قاتارلىق كوماندىرلار قەيەر خەتەرلىك بولسا شۇ يەردە پەيدا بولۇپ جەڭچىلەرگە مەدەت بېرىپ تۇردى.

ـــ كەينىمىزدە سازلىق ۋە دەريا بار. بىزگە جان تىكىپ ئۇرۇشماقتىن ئۆزگە چىقىش يولى يوق. چېكىنسەك دۇشمەن كۆپ بىزنى قىرىپ تاشلايدۇ، ـــ دەيتتى ئۇلار. ئۆزلىرىمۇ توختىماي جەڭ قىلاتتى. شۇنداق قىلىپ چۇشكىچە دۇشمەننىڭ ئىككى قېتىملىق ھۇجۇمى چېكىنىدۇرۇلدى. ئەسلىدە ماسىگىيۇەن بىرلا ھۇجۇم بىلەن يوقاتماقچى بولغان قوزغىلاڭچىلار قوشۇنى ئۇلارنى ئېغىر چىقىمغا ئۇچراتتى. «كۆزگە ئىلمىغان پۇنقا چوماق» دېگەن شۇ دەپ ئويلىغان ماسىگىيۇەن ئەمدى تەشۋىقات ئارقىلىق ئالداپ يوقاتماقچى بولدى.

ـــ كاناي ئارقىلىق ئۇلارغا ئۇقتۇرۇڭلار. قورال تاشلىغاندـ

لار كەچۈرۈم قىلىندۇ. قورالىنى قويۇپ، ئېتىنى مىنىپ كېتىۋەرسۇن. ئۇلارنى ھېچكىم توسىمايدۇ، ــ دېدى ئۇ.

ــ خوپ لۇيجاڭ، ــ دېدى قولىنى بوينىغا ئېسىۋالغان جامال، ــ مەن ھازىرلا ئادەم ئەۋەتەي. جامال كەتكەندىن كېيىن ما لۇيجاڭ ئۆزىنىڭ يېنىدا تۇرغان كومانىدىرلارغا:

ــ بۇ قېتىم ئەسىرگە چۈشكەنلەر ئۆلتۈرۈلمىسۇن. ئالـ تۇن كاندا ئىشلەيدىغان ئادەم يوق. ھازىر بىزگە ئەمگەك كۈچى بەك زۆرۈر، ئۇقتۇڭلىمۇ؟ ــ دېدى.

ــ ئۇقتۇق، ــ دېيىشتى ھەممەيلەن بىردەك، ــ قەتـ ئىي ئىجرا قىلىمىز. ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدا چوكا ـ چوكا ئالتۇنلار ۋالىلداپ كەتكەندەك بولدى.

* * *

ــ چاقىلىقتىن كەلگەن قېرىنداشلار! ھەممىمىز مۇسۇلـ مان، مۇسۇلمان تۇرۇپ بىر ـ بىرىمىزنى ئۆلتۈرۈش بەك چوڭ گوناھ، شۇڭا بىزنىڭ ئۇرۇشقىمىز يوق. لېكىن، ئۇرۇشنى سىلەر تاپتىڭلار. بىز كۆپ، سىلەر ئاز، تۇخۇمنى تاشقا ئۇرغاـ نىڭ پايدىسى يوق ما لۇيجاڭنىڭ بۇيرۇقى كىمدە كىم قورالىنى تاشلىسا ئېتىنى مىنىپ ئۆيىگە كېتىۋەرسۇن. ئۇنداق ئادەمنى ھېچكىم توسۇمايدۇ ۋە قوغلىمايدۇ...

بۇ تەشۋىقاتچى خوتەن تەلەپپۇزىدا سۆزلەيتتى. بۇ تەشۋىقاتـ نى ئاڭلاپ كۆپچىلىك قوزغىلاڭچىلارنىڭ ناھايىتى ئاچچىقى كەلـ دى. چۈنكى، ئۇلار قارا يۇلغۇن ئۇرۇشىدا دۈشمەنلەرنىڭ كىمـ لىكىنى تونۇپ قويغانىدى.

ــ ئاۋۇ مۇناپىقنى ئېتىۋېتەيمۇ؟ ــ دېدى ھاشىخان دۈشـ مەن كانايچىسىنى قارىغا ئېلىپ تۇرۇپ. ئۇ كانايچى بولسا بىر قولىدا ئاق بايراق، يەنە بىر قولىدا كاناي تۇتۇپ ئېگىز قۇم

ئۇستىدە تۇرۇپ سۆزلەۋاتاتتى.

ــ تەككۇزەلەمسەن؟ ــ دەپ سوردى تۇردى يىگىتگە.

ــ ئەلۋەتتە تەككۇزەلەيمەن، ــ ھاشىخاننىڭ جاۋابى ناھايىتى ئىشەنچىلىك ئىدى. بۇ چاغدا دۇشمەن تەشۋىقاتچىسى ئاۋازىنىڭ باربىچە ۋارقىراۋاتاتتى.

ــ تۇردى يىگىتگە، ئايۇپ فۇگۇەن سىلەر دېگەن خوجىنىياز ھاجىمنىڭ ئادەملىرى، ھاجىم بىلەن ئارىمىزدا پۈتۈم بار تۇرسا نېمىشقا تەرسالىق قىلىسىلەر؟

ــ ئات، ــ دەپ بۇيرۇق بەردى تۇردى يىگىتگە.

ھاشىخان يېنىدىكى جەڭچىنىڭ مىلتىقىنى قولىدىن ئېلىپ مۇرىسىگە قويدى ــ دە، ھاشىخان مىلتىقنىڭ تەپكىسىنى بېسىۋەتتى. «پاڭ» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ ھېلىقى ئادەم قۇم ئۇستىدىن دومىلاپ كەتتى. دۆڭنىڭ كەينىدە تۇڭگانلار بار ئىدى. ئۇلار ما سىگىيۈەنگە:

ــ ئوق ئاغزىدىن كىرىپ، گەدىنىدىن چىقىپ كەتتىتۇ، ــ دەپ دوكلات قىلدى.

ــ بۇ ئويۇنمۇ ئاياغلاشتى، ــ دېدى ما سىگىيۈەن.

چۈشتىن كېيىن ما سىگىيۈەن ئۇيغۇر ياللانما قوشۇنىنىڭ ھەر بىر بۆلۈمىگە ئىككى ــ ئۇچتىن تۇڭگان كوماندىرىنى باش قىلىپ ھۇجومغا ئەۋەتتى.

ــ چېكىنگەنلەر جايىدا ئېتىپ تاشلانسۇن، ــ دەپ بۇيرۇق بەردى. ما سىگىيۈەن لېكىن، بۇ قېتىمىمۇ ئۇلار قاتتىق دەككىسىنى يەپ چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى. شۇ بىر كۈن ئىچىدە ئىككى يۈزدەك ياللانما قوشۇنىنىڭ ئۆلۈكى بىلەن يەتمىش ــ سەكسەن دانە ئاتنىڭ ئۆلۈكى «تاختا پەردەڭ» دە قالدى. ئەمدى تۇڭگانلار ئۇچۇن ئۆزلىرى مەيدانغا چۈشۈش ياكى چېكىنىپ كېتىشتىن باشقا يول قالمىغانىدى. ما سىگىيۈەن توختىماي ئۇياقتىن ــ بۇياققا ماڭاتتى ۋە:

ـــ تاختا پەرەدۆك. مانا ساڭا تاختا پەرەدۆك. «كۆزگە ئىلمىغان پۇتقا چوماق» دېگەن شۇ دەپ ژارقىرايتتى ھەم ئاچچىق قىدا چىشلىرىنى غۇچۇرلىتاتتى.

*　　*　　*

ئەتىسى (22 ـ ماي كۈنى) قۇياشنىڭ ئۇپۇق سىزىقىدىن چىقىش ۋاقتىنى ھۇجۇم قىلىشنىڭ باشلىنىش ۋاقتى قىلىپ بەلگىلىگەن ماسكىيۇەن قىسىملىرى قۇياش ئەمدىلا ئۇپۇق سىزىدىن كۆرۈنۈشى بىلەن تەڭ پۈتۈن سەپ بويىچە ئىككى مىڭدىن ئارتۇق ئەسكەر بىراقلا ھۇجۇمغا ئۆتتى. ئالدىدا ئۇلار قوزغىلاڭچىلارنى راسا ئوققا تۇتتى. لېكىن، بۇ ئىشنىڭ ئۇنۇمى ئانچە چوڭ بولمىدى. قوزغىلاڭچىلارنىڭ پىلموتلىرى ئۇلارنى باش كۆتۈرتكۈزمىدى. شۇنىڭدىن كېيىن دۈشمەنلەر ئاتلىنىپ، ماھىر قىلىچۋازلارنى ئالدىغا ئۆتكۈزۈپ، قالغانلار ئۇلارنى قوغداپ «سا! سا!» دېگىنىچە چۇقان كۆتۈرۈپ ھۇجۇمغا ئۆتتى. قۇم بارخانلىرىنىڭ كەينىدىن تۈركۈم ـ تۈركۈم دۈشمەن ئاتلىقلىرى چىقىشقا باشلىدى. قۇياش نۇرىدا ئۇلارنىڭ قىلىچلىرى ژال ـ ژۇل قىلىپ كىشىلەرنىڭ تېنىنى شۇركۈندۈرەتتى. قوزغىلاڭچىلار ئالدىدا كېلىۋاتقان ئاتلىقلارنى قاتتىق ئوققا تۇتۇپ، ئۇلارنىڭ بىر قىسمىنى ئەزرائىلنىڭ قولىغا تاپشۇرغان بولسىمۇ لېكىن سان جەھەتتىن ئۇستۈن ئورۇندا تۇرۇۋاتقان دۈشمەن ئاتلىقلىرى بىرىنىڭ ئىزىنى بىرى بېسىپ كېلىۋەردى. ئالدىنقى قىسىملاردا چاپ ـ چاپ باشلىنىپ كەتتى.

ـــ چېكىنەيلى! ـــ دەپ ژارقىرىدى تۇردى يېگجاك. ئۇنىڭ ئاۋازى خۇددى سەھەر ۋاقتىدىكى گۈلدۈرمامىدەك پۈتۈن جەڭ مەيدانىنى بۆسۈپ ئۆتۈپ يىراقلارغا كەتتى. بۈيرۇقنى ئاڭلىغان بىر قىسىم جەڭچى چەرچەن دەرياسىغا قاراپ ئات

سالدى. لېكىن، دەريا بويىدىكى سازلىقتا ئاتلار چۆكۈشكە باشلىدى. ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك؟ كۈتۈپ تۇرۇش مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ھەممەيلەن تۇردى يىگىتلىكىگە قارىدى. ئەمدى ئۆلۈم يا كۆرۈم دېمەكتىن باشقا چارە يوق ئىدى.

ـــ چوڭ يول بىلەن ئارقىغا! بۆسۈپ چىقىپ كېتەيلى. پىلموت، ئاپتوماتچىلار دۈشمەنلەرنى ئايماي قىرىڭلار، ـــ دەپ ۋارقىرىدى.

بۈيرۈق ئالغان پىلموتچىلار بىلەن ئاپتوماتچىلار شۇنداق چاققانلىق بىلەن ئىككى يانغا ئايرىلىپ باشقىلارنى ئارىغا ئالدى. ئۇدۇل كارۋان يولى بىلەن ئارقىغا يېنىپ دۈشمەنگە ھۇجۇم قىلدى. ئات ئۈستىدىكى دىكتار پىلموتلارنىڭ سايراشلىرى نېمە ئىش بولغانلىقىنى ئاڭقىرالماي قالغان دۈشمەنلەرنى تەمتىرىتىپ قويدى. ئۇلار بۇنداق بولۇشنى زادىلا خىيالىغا كەلتۈرمىگەندى. ئۇلارنىڭ قوللىرىدا پۈتۈنلەي قىلىچ بار ئىدى. شۇڭا ئاسانلا يول ئېچىلدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە قوزغىلاڭچىلارنىڭ ئاتلىرى ئىككى كۈندىن بۇيان ئوبدان ئارام ئېلىپ خېلى تويۇنۇپ تېتىكلىشىپ قالغانىدى. شۇڭا، ئۇلار قۇلاقلىرىنى يوپۇرۇۋېلىپ بولۇشىغا چاپتى ھەم پىلموت، ئاپتوماتلارنىڭ يول ئېچىشى بىلەن قورشاۋنى بۆسۈپ چىقىپ كەتتى. شۇلارنىڭ بىرى بايراقچى ھاشىخان ئىدى. ئۇ، ھەدەپ ئاتنى دۈتەتتى. بايراقنىڭ سېپى بىلەن ئاتنى نوقۇيتتى. ئۇ دۈشمەن ئاتلىقلىرىدىن ئۆزۈپ ئۆتۈپ كەتتى ۋە بىر ئېگىز قاشقا چىقىشى ئۈچۈن ناھايىتى ئىتتىك يۈگۈرۈپ كېتىۋاتقان ئاق بوز ئات بىردىنلا پۈتلاشقاندەك بولۇپ ئالدىغا دۈم چۈشتى. ئات ئۈستىدىن يىقىلغان ھاشخانىڭ بېشى يوغان بىر پارچە قاتتىق شورغا تېگىپ كۆزى قاراڭغۇلىشىپ ھوشىدىن كەتتى...

ئۇ كۆزىنى ئاچقاندا ئۇنىڭ يېنىدا ئىككى تۈڭگان ئۇنىڭغا قاراپ تۇراتتى. ئۇ دەرھال بېلىدىكى مەھمۇت سىجاڭ ئۆزىگە

سوۋغا قىلغان تاپانچىغا قولىنى سۈندى. لېكىن، تاپانچا يوق ئىدى. ئۇنىڭ تاپانچىسىنى، قولىدىكى بايراقنى تۆكگانلار يىغىۋالغانىدى. ئۇنىڭ بېشى زىڭىلداپ ئاغرىيتتى. ئېتى نېرىسىدا خارقىراپ جان تالىشىۋاتاتتى. ئۇ بېشىنى سىلاپ باقتى. ئۇنىڭ بېشىدا ياڭاقتەك جاي ئىشىپ چىققانىدى. بېشىدىكى ياغلىقنى تۈزەتتى.

ـــ ئەلھەمدۈلىللا، ـــ دېدى ئۇ ۋە ھەيرانلىق ئىچىدە قاراپ تۇرغان تۆكگانلارغا قاراپ. تۆكگانلار ئۇنى باغلىمىدى. ئۇلار بىر نەرسىلەرنى دەپ كالدىرلاشتى ۋە «تاختا پەردەڭ» تەرەپنى شەرەت قىلدى. ھاشىخان جان ئۈزۈۋاتقان ئېتىغا ئېچىنغان ھالدا بىر قارىدى ـ دە، ئۇلار كۆرسەتكەن تەرەپكە كەتتى.

شۇنداق قىلىپ چەرچەندىن ما سىگىيۈەن قوشۇنىنى قوغلاپ چىقىرىپ، ئۆز ۋەكىللىرىنى قۇتقۇزۇۋېلىش شوئارى ئاستىدا «تاختا پەردەڭ» دە بولغان قانلىق جەڭ دۈشمەننىڭ سانىنىڭ كۆپلۈكى، جەڭ تەجرىبىسىنىڭ موللىقى تۈپەيلىدىن قوزغىلاڭچىلار شۇنداق جاسارەت كۆرسەتكەن بولسىمۇ، دېھقان قوزغىلاڭچىلىرىنىڭ مەغلۇبىيىتى بىلەن ئاخىرلاشتى. بۇ قېتىمقى جەڭدە دېھقان قوزغىلاڭچىلاردىن يۈزدىن ئارتۇق ئادەم شېھىت بولدى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ياڭخىيلىق ئىبراھىم لەنجاڭ قاتارلىق پېشقەدەم كوماندىرلارمۇ بار ئىدى. بىر يۈز ئەللىك ئالتە ئادەم ئەسىرگە چۈشتى. ئىككى يۈزدىن ئارتۇق ئادەم چېچىلىپ كەتتى. ئۈچ يۈزدىن ئارتۇق ئادەم قورشاۋنى بۆسۈپ چىقىپ كەتتى. دۈشمەن تەرەپتىن ئۈيغۇر، تۆكگان بولۇپ ئۈچ يۈزدىن ئارتۇق ئادەم ئۆلدى. نۇرغۇن ئادەم يارىلاندى.

سازلىققا تىقىلىپ قالغان دېھقان قوزغىلاڭچىلارنىڭ كۆپچىلىكى ئۆز ۋاقتىدا قارا يۇلغۇن ئۇرۇشىغا قاتناشقان پېشقەدەم جەڭچىلەر ئىدى. ئۇلار ھامىنى بىر ئۆلۈم دېگەن نىيەت بىلەن دۈشمەن بىلەن ئاخىرقى نەپەسگىچە ئېتىشتى. بولمىسا ماسكۇ-

يۇەن ئالتۇن كولىتىش غەربىدە ئۇلارنى ئۆلتۈرمەسلىك توغرىسىدا بۇيرۇق بەرگەنىدى. ئۇلار ئۆزلىرى ئۆلۈپ كەتكەن بولسىمۇ، دۇشمەننىڭ بىر قىسىم كۈچىنى تۇتۇپ تۇرۇش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ سەپداشلىرىنىڭ ئوڭۇشلۇق چېكىنىشىگە ياردەم بەردى.

يىگىرمە ئۇچىنچى باب

ئەسىرلىكتىن قېچىش

يامۇلنى تېشىپ قويۇپ،
ئىككى چىقتىم تالاغا.
مېنى باققان بەش يايى،
ئەمدى قالدى بالاغا.
——سادىر پالۋان قوشاقلىرىدىن

ئۇلارنى قاش قارايغان چاغدا ھەيدەپ ئاپىرىپ تاتراڭدىكى ئابدۇۋۇھلى ئاخۇنباينىڭ چوڭ ھويلىسىغا قامىدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى بىر يۈز ئەللىك ئۇچ نەپەر ئەر، ئۇچ نەپەر ئايال بولۇپ، بۇ ئۇچەيلەننىڭ ئىككىسى «تاختا پەرەدۆڭ» دىكى تۆگىگان قارا-ۋۇللىرى يېزىدىن بۇلاپ كەلگەن ھېلىقى ئىككى قىز ئىدى. ئۇلارنىڭ كىچىكى بەك ئاجىزلاپ كەتكەچكە بۇ يەرگە ناھايىتى تەستە يېتىپ كەلدى. ئەسىرلەر ئارىسىدا بەزى يېنىك يارىدار-لارمۇ بار ئىدى. ئېغىر يارىدارلارنى دۇشمەنلەر تاشلىۋەتكەن ياكى ئېتىۋەتكەنىدى. بولۇپمۇ سازلىققا تىقىلىپ قېلىپ، قېچىپ كېتىش ئىمكانىيىتى بولمىغان بىر قىسىم قوزغىلاڭچىلار دۇشمەنلەر بىلەن ئوقلىرى تۈگىگۈچە ياكى ئۆزىگە ئوق تېگىپ يېقىلغۇچە ئېتىشتى. ئۇلار مۇشۇنداق قىلىش ئارقىلىق يولداش-لىرىغا يارەملەشتى. ئەڭ ئاخىرىدا ئۇلارنىڭ كۆپچىلىكىنى دۇشمەنلەر قىلىچتىن ئۆتكۈزدى. كېيىنكى چاغلاردىكى بىر قې-

تەملىق ئولتۇرۇشتا ماسكېيۇەن:

ــ ئۇلار ھەقىقەتەن ئانىسى ئوغۇل دەپ تۇغقان ئادەملەر ئىكەن. ھېلىقى سازلىققا پېتىپ قالغانلارچۇ تېخى؟ ئۆلگۈچە تىز پۈكمىدى. ئەگەردە بىزنىڭ گاسلىكدەك ياخشى كومادىرغا ئېرىشسە تەڭ كەلمەك تەس ئىكەن...

ئۇلارنى تاتراڭدا «لوخان دۇي» دەپ ئاتالغان ياشانغانلار ئەترىتىگە ئۆتكۈزۈپ بەردى ۋە ئەتىلا چەرچەنگە ھەيدەپ ئاپىرىش-نى بۇيرۇدى. ما سكېيۇەننىڭ ئەسكەرلىرى ئەسىرلەرنى دەرۋا-زىدىن يەنە بىر قېتىم بىر ـ بىرىدىن ساناپ ۋە ئاختۇرۇپ كىرگۈزدى. بۇ ھويلىنىڭ دەرۋازىسى جەنۇبقا قاراپ تۇراتتى. ئۆينىڭ ئالدىدا چوڭ يول بار ئىدى. چوڭ ھويلىنىڭ ئېچىدە ئۇدۇلدا چوڭ ئايۋان بولۇپ، ئۇنىڭ ئېچىدە چوڭ ـ كىچىك ئون ئېغىزچە ئۆي بار ئىدى. ئەرلەرنى شۇ ئۆيلەرگە قامىدى. ھويلىنىڭ ئېچىدە ئىككى تەرەپتە بىرنەچچە ئېغىزلىق ئىسلىشىپ كەتكەن ئۆيلەر بولۇپ شۇ يەردە جۇۋازخانىغا يانداش بولغان كىچىك بىر ئۆيگە ھېلىقى ئۇچ ئايالنى قاماپ قويدى. بۇ ئۆينىڭ ئارقا تېمى كالا ئېغىلىغا يانداش بولۇپ شۇ تەرەپتىكى تامدا خېلى چوڭ بىر دانە مورا ئوچاق بار ئىدى. بەلكى، بىر زامانلار ياكى بىر نەچچە كۈن بۇرۇنلا جۇگازچى مۇشۇ ئۆيدە ئولتۇرغاندۇر. تۇڭگانلار ئىشكىنى زەنجىرلەپ كەتكەندىن كېيىن ھاشىخان ھۇۋ تارتىپ يىغلاپ كەتتى ۋە خېلى ئۇزۇنغىچە ئۆزىنى بېسىۋالالمـ-دى. قالغان ئىككىيلەن ئۇنچىقماي تامغا يۆلىنىپ ئولتۇراتتى. ئۇ ماڭمۇ دۇشمەنلەر مۇشۇلارغا قىلغانىنى قىلسىچۇ؟ دېگەننى ئويلاپ تېنى شۇركۈنۈپ كەتتى ۋە يەنە يىغلىۋەتتى.

ــ ھەي مەن شور پېشانىنى. ئاتقا ئوق تەككۈچە ماڭا تەگسە بولمامدۇ؟ خۇدا ئاتقا بەرگەن ئۆلۈمنى ماڭا بەرسە بول ـ مامدۇ؟ ــ دەپ يىغلايتتى ئۇ.

ــ ئاچا نېمىشقا ئۆزىڭىزگە ئۆلۈم تىلەيسىز؟ جان خۇدا-

نىڭ ئىلگىدە، ــ دېدى قىزلارنىڭ چوڭراقى.

ــ ئەمىسە قانداق قىلىمەن؟ ئېتىم ئۆلمىگەن بولسا، مەن قۇتۇلۇپ كېتەتتىم. ئېتىمغا ئوق تېگىپ بۇ قاراقچىلارغا تۇتۇلۇپ قالدىم، ــ دېدى هاشىخان يىغلاپ تۇرۇپ.

ــ بۇلارنىڭ ئۆلتۈرۈۋېتىشىدىن قورقتىڭىزما؟

ــ مەن ئۆلۈمدىن قورقمايمەن. خالىسا هازىرلا ئۆلتۈرۈۋەتسۇن. ئۆلۈمدىن قورقمىغاچقا ئىككى يىلدىن بۇيان جەڭ قىلىپ كېلىۋاتىمەن.

ــ ئەمىسە نېمىشقا يىغلايسىز ئاچا؟

ــ مەن نېمىشقا يىغلىماي، بۇلار ماڭىمۇ سىلەرگە قىلغانىنى قىلسىچۇ؟ ئۇنىڭدىن ئۆلگۈنۈم ياخشى ئەمەسمۇ؟ ئاڭلاۋاتامسىلەر؟ ئۆلگۈنۈم...

ــ بىزگە نېمە قىپتۇ؟ ــ دېدى چوڭ قىز بىغەرەزلىك قىلىپ.

ــ يەنە نېمە قىلسا بولاتتى گالۋاڭ خوتۇن؟ ــ دەپ هاشىم خانىنىڭ ناهايىتى ئاچچىقى كەلدى، ــ يەنە نېمە قىلسا بولاتتى؟ سەن ئىككىڭنى ئون بەش مۇناپىق نۆۋەتلىشىپ خوتۇن قىلغاندىن باشقا يەنە نېمە قىلسا بولاتتى؟ ساڭا خوش يېقىپ قالغان ئوخشىمامدۇ؟ بىراق ماۋۇ بولسا كاردىن چىقىپتۇ.

ــ بۇ نېمە دېگەنلىرى ئاچا؟ خوتۇن كىشى دېگەن بىقۇۋۇل ئىكەن. بىزدە نېمە ئامال بار دەيسىز؟ ــ دەپ چوڭ قىزمۇ يىغلىۋەتتى.

ــ تىرىشچان، غەيرەتلىك ئادەملا كۆزلىگەن مەقسىتىگە يېتەلەيدۇ ياكى شۇ يولدا ئۆز غورۇرى بىلەن ئۆلىدۇ. ئىزدىسەڭ ئامال تېپىلىدۇ. ئەتە بىزنى چەرچەنگەن هەيدەيدۇ، بۇگۈن كېچىسىلا قېچىپ كېتەيلى.

ــ قېچىپ كېتەيلى؟ قانداق قاچىمىز؟ بىز قاماقتا تۇرساق. تۇتۇلۇپ قالساق بىزنى ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ، ــ دەپ تېخىمۇ

يىغلاپ كەتتى ھېلىقى قىز.

ــ ئەخمەق خوتۇن، يىغلىماڭ، يىغا بىلەن ئىش پۈتمەيدۇ. يىغلاش ئاجىزلىقنىڭ ئالامىتى. قىرىق ـ ئەللىك مۇناپىقىنىڭ تېگىدە ياتقاندىن ئۆلگەن ياخشى ئەمەسمۇ؟ سىلەر نومۇس قىلمىدىڭلارمۇ؟

قىزلار گەپ سۆز قىلمىدى. بۇ چاغدا ياتار ۋاقتى بولۇپ قالغانىدى. ئۆي زەي بولغاچقا ئۇلارنى بۇرگە چېقىپ زادىلا ئارام بەرمەيۋاتاتتى. ھاشىخان ئورنىدىن تۇرۇپ ئوچاقنى سىلاشتۇرۇپ مۇشتلاپ باقتى. ئوچاقنىڭ ئىچىدىكى سۇۋاق خېلى مۇسىتەھكەم ئىدى. ئۇ ئوچاقنى بىر تېپىپ ئۆرۈۋەتمەكچى بولدىيۇ لېكىن بۇ نىيىتىدىن يالتىيىپ قالدى. تام ئۆرۈلگەندە چىققان ئاۋازدىن دۇشمەنلەرنىڭ سېزىپ قېلىشىدىن قورقتى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ قولىنى تامغا سۈرۈپ بىر نەرسە ئىزدەشكە باشلىدى. ئاخىر ئىشىكنىڭ كەينى تەرىپىدە قولىغا بىر دانە ياغاچ قوزۇق ئۇرۇندى. ئۇ ناھايىتى خۇش بولدى. ئۇ تولىمۇ تەستە قوزۇقنى سۇغۇرۇۋالدى ۋە پېشانىسىدىكى تەرنى كۆڭلىكىنىڭ پېشىگە سۈرتۈپ بىر دەم ئولتۇرۇۋالدى. ئۇ ئازراق دەم ئالغاندىن كېيىن ئىشقا كىرىشىپ كەتتى. ئۇزاق ئۆتمەي بىر پارچە سۇۋاقنى ئاجراتتى. ئەمدى تامنى تېشىشتىن ئۇمىد تۇغۇلدى. ئۇ بىر مەزگىل كۈتۈش قارارىغا كەلدى ۋە تامغا يۆلىنىپ ئولتۇردى. لېكىن، ئۇلارنى يەنىلا بۇرگە ئارام تاپقۇزمىدى. تامغا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ، ئۇنىڭ خىيالىرى ئۆتكەن كۈنلەرگە كەتتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن بالىلىق چاغلىرى، دادىسىنىڭ ئۆلۈمى، ئانىسى بىلەن ئۆتكۈزگەن چاغلار كېيىن كۈتمىگەن ھادىسە يۈز بېرىپ كورلىغا كېلىپ ياتلىق بولۇش، لەززەتلىك مۇھەببەت بىلەن ئۆتكەن كۈنلەر، ئانىسىنىڭ ئۆلۈمى، خەلق قوزغىلىڭى، قارا يۈلغۇنداا بولغان ئۇرۇشتىكى ئۆلۈم پاجىئەلىرى، ياڭ مىڭجۇنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى ۋە بۇ قېتىمقى ئۇرۇش،

ئەسىرگە چۈشۈپ قېلىش. ئەسىرگە چۈشۈپ قالغىنىمنى ئېرىم بىلسە قانداق بولۇپ كېتەر؟ مېنى ئىزدىگەندىمۇ؟ ھەممە ئىش بۇگۈن كېچىدە. . . قېچىپ كېتەلىسەم ئۇنىڭ ئۈچۈن بەك ياخشى بولىدۇ. رىسقىم تۇگىگەن بولسا ئەتىلا ئۆلىمەن. چۈنكى، دۇشمەنلەردىن شەپقەت كۈتۈش، قوزىنىڭ بۆرىدىن شەپقەت كۈتكىنىگە ئوخشاش. . . ئۇنىڭ خىياللىرى چېگىشلىنىپ كەتتى. ئۇ بۇ يەردە قانچىلىك ئولتۇرغانلىقىنى بىلمەيتتى. ھېلىقى ئىككىسى قىزمۇ پۈتۈنلەي جىمىپ كەتكەنىدى. بەلكى ئۇخلاپ قالغاندۇ. . . بىردىنلا گۈرگىرەپ شامال چىقتى. ھاشىخان سەكرەپ ئورنىدىن تۇردى ۋە:

— خۇدا بىزگە مەدەت بەردى ، قېچىپ كېتەلەيدىغان بولدۇق، — دېدى ئۇ.

ھاشىخان شۇنداق دېگىنىچە بېرىپ ئوچاقنىڭ كېسىكىنى ئاجراتتى. يېڭى ئېچىلغان تۆشۈكتىن سالقىن ھاۋاغا قوشۇلۇپ قىغىنىڭ پۈرىقى كىردى. ئۇ يېڭى ھاۋادىن قېنىپ نەپەس ئالدى. ئۇنىڭدا قىغىنىڭ پۈرىقى بولسىمۇ زەي ئۆيدىكى سېسىق ھاۋادىن كۆپ ياخشى ئىدى. ئۇ پەم بىلەن سىلاشتۇرۇپ يۇرۇپ كېسەكىلەرنى پەم بىلەن ئاجرىتىپ، ئادەم يانچە بولسا پانقۇدەك تۆشۈك ئاچتى، ئۇ قىزلارنىڭ يېنىغا بېرىپ پەس ئاۋازدا:

— مەن چىقىپ چارلاپ كىرەي. سىلەر تەييار بولۇپ تۇرۇڭلار، — دېدى.

بۇ چاغدا ئاخشامدىن بۇيان ئۆگزىدە مېڭىپ يۈرگەن قارا-ۇلنىڭ ئايىغ ئاۋازىمۇ جىمىققانىدى. ئۇ ئۆزى. ئاچقان تۆشۈكىتىن يېنى بولۇپ ئاران چىقتى. لېكىن، ئۇنىڭ يۈرىكى دۈپۈلدەپ ئۆزىگە ئاڭلىنىشقا باشلىدى. ئۆزىنى بېسىۋېلىش ئۈچۈن تامغا يۆلىنىپ بىرنەچچە مىنۇت تۇردى. ئۇ قاپقاراڭغۇ ئۆيدىن چىققاچقا، ئۇنىڭ ئۆتكۈر كۆزلىرى ئېغىلدىكى بەش كالىنى، جەنۇب تەرەپكە قارىغان ئېغىلنىڭ ئىشىكىنى ئېنىق پەرق ئېتە-

لىدى. ئېغىلنىڭ ئىشىكى تەرەپتە چوقۇم قاراۋۇل بار. دەپ ئويلىدى ئۇ. چۈنكى، قورۇنىڭ دەرۋازىسىمۇ شۇ يەردە ئىدى. ئۇ تام ياقىلاپ ئۇنى تۆتۈپ - بۇنى تۆتۈپ مېڭىپ ئېغىلنىڭ شىمالىي تېمىنى تۆتۈپ مېڭىپ ئۇ يەردە بىر ئىشىكنىڭ بارلىقىنى بىلدى. ئىشىك زەنجىرلەپ قويۇلغانىدى. ئۇ ئىشىكنى كۆتۈرۈپ ئېچىپ ئىچىگە كىردى. بۇ سامانخانا ئىكەن. سامانخانىنىڭ ئۈستى يېپىنغلىق بولۇپ ئېغىلدىن قاراڭغۇ ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ ئىزدەپ يۈرۈپ ئۆگزىدىكى سامان تۆكىدىغان تۆشۈكنى تاپتى. تامنىڭ ئېگىزلىكى ئادەم بويى كېلەتتى. تەۋەككۈل قىلماي ئامال يوق ئىدى. يا ئۆلۈم، يا كۆرۈم دېگەن شۇ دەپ ئويلىدى هاشىخان، يا قۇتۇلۇپ كېتەرمىز، ياكى ئۆلۈپ كېتەرمىز دېگەن خىيالمۇ مېڭىسىدە يالت قىلىپ ئۆتتۈپ كەتتى. ئۇ سامانخانىدىن قايتىپ چىقىپ، ئۆزى ئاچقان تۆشۈككە كەلدى. بېشىنى تىقىپ تۇرۇپ قىزلارنى چاقىردى:

— كېلىڭلار.

ئۇلار ئىنچىكىلىشىپ يۈرۈپ خېلى تەستە تۆشۈكتىن چىقتى. راستىنى ئېيتقاندا چوڭ قىزنىڭ قاچقۇسى يوق ئىدى. لېكىن، ئۇ هاشىخاننىڭ دېگەن گەپلىرىدىن ئۇنىڭ هەرگىز ئۆزىنى قويۇۋەتمەيدىغانلىقىنى چۈشىنىپ ئامالسىز يولغا چىقتى. هاشىخان ئۇلارنى پەم بىلەن يېتىلەپ سامانخانىغا ئېلىپ كىردى.

— قېنى تىزىمغا دەسسەپ تامغا ئېسىلىڭ، — دېدى ئۇ چوڭ قىزغا. ئۆزى بولسا بىر قولىدا تامنى تۆتۈپ، بىر پۇتىنىڭ تىزىنى يەردە قويۇپ، يەنە بىر پۇتىنى دەسسەپ تۇردى. هېلىقى قىز هاشىخاننىڭ يوتىسىغا دەسسەپ تۇرۇپ تامغا چىقتى. ئارقىدىن هاشىخان كىچىك قىزنى كىچىك بالىنى كۆتۈرگەندەك كۆتۈرۈپ تۇرۇپ، — بۇنىمۇ تارتىۋېلىڭ، — دېدى.

ئۇلار ئۇنىمۇ تامغا چىقاردى. ئارقىدىن هاشىخان بىرلا سەكرەپ تامغا چىقتى ۋە سىرىلىپ تۆۋەنگە چۈشتى. قالغان

ئىككىسىنىمۇ كۆتۈرۈپ دېگۈدەك يەرگە چۈشۈردى. شۇ چاغدا ئۇلارنىڭ ئالدىدىنلا بىر ئادەم ئۆتۈپ كەتتى. ئۇلار تامغا چاپلىشىپ تۇرۇۋالدى. قورقۇنلۇقتىن يۈرەكلىرى پوكۇلداپ كەتتى. بۇ چاغدا شامالنىڭ گۈركىرىگەن ئاۋازى بىلەن ئاندا ـ ساندا قاۋغان ئىتنىڭ ئاۋازىدىن باشقا ھېچنېمە ئاڭلانمايتتى. ئۇلار خېلىغىچە تام تۈۋىدە تىڭشاپ تۇرۇپ يولغا چىقتى. بۇ يەرنىڭ يېرى نەم، قۇمساز بولغاچقا ماڭسا ئاۋاز چىقمايتتى. ئۇلار ئون بەش ـ يىگىرمە قەدەم ماڭا ـ ماڭمايلا بىر بۇغدايلىققا كىرىپ قالدى. بۇغدايلىق لاي ئەمەسكەن. ئۇلار گاھىدا پۇتلىشىپ، گاھىدا يىقىلىپ يۇرۇپ، بۇغدايلىقتىن چىقتى ۋە بىر ئاز ماڭغاندىن كېيىن دەريا بويىغا كېلىپ قالدى. ھاشىخان ئۆتۈكىنى سېلىپ كىچىك قىزنى يۇدۇپ دەريادىن ئۆتتى.

ــ ئۇھ قۇتۇلدۇق، ــ دېدى ھاشىخان خۇشال بولۇپ، ــ ئەمدى دەريا ياقىلاپ كۇنچىقىشقا ماڭايلى.

* * *

ئۇلار بىر ئاز دەم ئېلىشۋالغاندىن كېيىن يەنە يولغا چىقتى ھەم كىچىك قىزنى سۆرەپ دېگۈدەك ئېلىپ ماڭدى. شامال كەينىدىن چىقىۋاتقاچقا ئۇلارغا مېڭىش خېلى ئاسان بولدى. ئۇلار نۇرغۇنلىغان قۇم بارخانلىرىنى كېسىپ ياكى ئايلىنىپ ئۆتتى. لېكىن، ئۇلار يىگىرمە تۆت سائەتتىن بۇيان ھېچ نەرسە يېمىگەچكە پۈت ـ قولىدا دەرمان قالمىغانىدى.

ــ قورساقنىڭ ئاچلىقىدىن ماڭالمايۋاتىمەن، ــ دېدى چوڭ قىز.

ــ چىدايلى، ــ دېدى ھاشىخان، ــ بۇ مۇناپىقلارغا ئاياغ ـ ئاستى بولغاندىن كۆپ ياخشى. ئۆلسەكمۇ بىزنى ھېچكىم ئەيىبلىمەيدۇ. بەلكى، ئۆز غورۇرى بىلەن ياشاپ، باتۇرلۇق بە-

www.uyghurkitap.com

لەن ئۆلۈپتۇ دەيدۇ.

شۇنىڭ بىلەن ھېلىقى قىز جىم بولدى. ئۇلار گاھىدا دەم ئېلىپ، گاھىدا مېڭىپ چەرچەن دەرياسىنى بويلاپ شەرققە قاراپ داۋاملىق ئىلگىرىلەيتتى. مۇشۇ دەريانى بويلاپ ماڭىۋەرسە چاقىلىققا بارغىلى بولىدۇ دېگەن گەپنى ھاشىخان ئاڭلىغانىدى. ئۇلار ماڭىۋېرىپ سوۋۇە كۆتۈرۈلگەن چاغدا «تاختا پەرەدۈڭ» نىڭ ئۇدۇلىغا كەپقالدى. ئۇلارنىڭ ئالدىدىكى دەريا بويىدا بىر قارا نەرسە تۇراتتى. ئۇلار قورققانلىقتىن دەرھال ئۆزلىرىنى قۇمغا تاشلاپ يېتىۋالدى ۋە ئۇنى كۆزىتىشكە باشلىدى. بىردىنلا ئۇلارنىڭ باش ئۇستىدە بىر دانە بوز تورغاي سايراپ كەتتى. ئۇلار تېخىمۇ قورقۇپ كەتتى. ئۇلار يۇزلىرىنى سەھەر ۋاقتىدىكى مۇزدەك قۇمغا يېقىپ يېتىۋالدى. لېكىن، بۆز تورغاينىڭ سايرىغىنى سايرىغانىدى. ئۇ بەلكى تۆنۈگۈنكى بۇ يەردە يۈز بەرگەن پاجىئە ئۈچۈن ئېچىنىپ يىغلاۋاتقاندۇ ۋە ياكى ئۆزىنىڭ تىنچلىقىنى بۇزغان بۇ نامەلۇم ئادەملەردىن ھەيران بولۇپ سايراۋاتقاندۇر. نېمىلا بولسۇن ئۇ توختىماي سايرايتتى. ئۇنىڭ سايرىشى بۇ ئۇچ نەپەر ناتونۇش ئايالنى تېخىمۇ قورقۇتاتتى. چۈنكى، ھەربىي ئىشلاردا رازۋېدكىچىلار قۇشلارنىڭ تۈيۇقسىز سايرىشى، پالاقشىپ ئۇچۇشى قاتارلىقلارنى تولۇق ھېسابقا ئالىدۇ، ئۇ چاغدا چاتاق بولاتتى. ھاشىخاننىڭ:

ھاۋادىكى بوز تورغاي،
سايرىمىساڭ نېمە بولغاي.
خۇدا ئالمىغان جاننى،
قىينىمىساڭ نېمە بولغاي.

دەپ تورغايغا ئىلتىجا قىلغۇسى، ئۇنىڭغا يالۋۇرغۇسى كەلدى. لېكىن، ئۇ بۇ ئاياللارنىڭ كۆڭلىنى قانداق چۈشەنسۇن.

شۇڭا ئۇ توختماي سايرايتتى. هاشخان يېتىپ تۇرۇپ ياغلىقىنى چۆرۈپ باقتى. سوغۇق قۇمنى سقمداپ ئېلىپ چاچتى. لېكىن، بوز تورغاي داۋاملىق سايرىماقتا ئىدى. بىر كەمدە دەريا بويىدىكى قارا نەرسە پۇشقۇردى. دېمەك، ئۇنىڭ ئات ئىكەنلىكى مەلۇم بولدى. ئاتنىڭ يېنىدا ئادەم بارمۇ - يوق؟ . . . . ئۇلار يۇزلىرىنى سوغۇق قۇمغا يېقىپ، ئاتتىن كۆز ئۇزمەي يېتىشتى. ۋاقىت تولىمۇ ئاستا ئۆتمەكتە ئىدى.

ئۇلار يەنە بىر ئاز كۈتتى. تاڭمۇ ئاستا - ئاستا ئاقاردى. ئىگەرنى قارىنغا ئېلىپ يۈگەننىڭ تىزگىنى پۈتىغا كىرىپ قېلىپ ماڭالمايۋاتقان جەڭ ئېتى ئېنىق كۆرۈندى. هاشخان ئەمدى ئاستا ئۆمىلەپ يېنىدىكى بىر ئېگىز قۇم دۆۋىسىنىڭ ئۈستىگە چىقىپ، يېتىپ تۇرۇپ ھەربىيلەرگە خاس سەگەكلىك بىلەن ئەتراپنى كۆزەتتى. دەريانىڭ جەنۇبىدىكى سازلىقتا نۇرغۇنلىغان جەسەتلەر، ئۆلگەن ئاتلار ياتاتتى. ئۇلارنى بۆرىلەر ۋە قاغىلار يېمەكتە ئىدى. بۇنى كۆرۈپ هاشخاننىڭ ئاھۇ كۆزلىرىدىن بوراندەك ياش قۇيۇلۇپ كەتتى.

ئۇنىڭ ئېسىگە «بوز يىگىت» داستانىدىكى مۇنۇ مىسرالار كەلدى.

يەردە ياتۇر بۇلغىنىپ،
پۇت - قوللىرىڭ تولغىنىپ.
كېپەن بىلەن گۆرۈڭ يوق،
يەردە ياتۇر ئەرمىدىڭ.

ئۇنىڭ يىرتقۇچلارنى ۋارقىراپ قوغلىۋەتكۈسى كەلدى. لېكىن، ئېھتىيات قىلدى ۋە ئۆزىنى تۇتۇۋالدى. ئۇ كۆز ياشلىرىنى سۈرتۈۋېتىپ. ئۆلگەن شېھىتلارنىڭ روھىغا ئاتاپ ئۆزىنىڭ بىلىشىچە دۇئا قىلدى - دە، دۆڭدىن سىرىلىپ چۈشۈپ

ئاتىنىڭ يېنىغا كەلدى. ئېگىز بويلۇق چىلان تورۇق ئات ئاچلىق-تىن تاناپىتەك بولۇپ كەتكەنىدى. ئۇ، ئاۋۇال بېرىپ ئىگەرنى يەشتى. ئاندىن ئاتىنىڭ ئارقا پۇتىغا كىرىپ قالغان يۇگەننىڭ تىزگىنىنى ئاجراتماقچى بولغان بولسىمۇ ئاجرىتالمىدى. راستىنى ئېيتقاندا ئاتىنىڭ ئارقا پۇتىغا تېگىشتىن قورقتى. شۇڭا، ئاتىنىڭ نۇقتىسىنى قالدۇرۇپ، يۇگەننى بېشىدىن چىقىرىۋەتتى. ئاتنى بىرنەچچە قەدەم ماڭدۇرغانىدى. يۇگەنمۇ ئاجراپ كەتتى. ئۇ ئەمدى ئاتنى ئىگەرلەش ئۈچۈن ئىگەرنى كۆتۈرگەنىدى. غاجۇغىدا تۇرغان كىچىككىنە سەپەر خۇرجۇنىغا كۆزى چۈشتى. بۇ پۇتۇن قوزغىلاڭچىلار قوشۇنىغا شتابتىن تارقىتىپ بېرىلگەن خۇرجۇن ئىدى. خۇرجۇننىڭ بىر يېنىدا ئىككى دانە نان ۋە بىر پارچە سېمىز كالا گۆشى بار ئىكەن. يەنە بىر يېنىدىكى سۇ قاپىقى ئېزىلىپ كېتىپتۇ.

ـــ خۇدا قارىغۇنى كۆزىدىن ئايرىسىمۇ، ھاسسىدىن ئايرىمايدۇ، دېگەن راست گەپكەن، ـــ دېدى ھاشىخان ئۆز-ئۆزىگە. ئۇ ئات بىلەن نانغا ئۇچراپ بەكمۇ خۇشال بولۇپ كەتكەنىدى. ئۇ ئاتنى ئىگەرلەپ بولۇپ نېرىسىدىكى قۇمنىڭ كەينىدە ياتقان ئىككى قىزنى شەرەت قىلدى. ھاشىخان بۇ يەردىن تېزرەك كېتىش كېرەك. بولمىسا دۈشمەنلەر كېلىپ قېلىشى مۇمكىن دېگەننى ئويلىدى.

ـــ قېنى ئاتقا مېنىڭلار. خۇدا بىزگە يول بەردى، ـــ دېدى ھاشىخان.

ـــ ئاچا بىزنى نەگە ئاپىرىسىز؟ بىز چاقىلىققا بار-مايمىز، ـــ دېدى چوڭ قىز.

ـــ مەنمۇ سىلەرنى چاقىلىققا ئېلىپ بارمايمەن. ئادەم بار يەرگە بارغان ھامان سىلەردىن ئايرىلىمەن. ئۆزۈم يالغۇز كېتىۋېرىمەن.

ـــ توۋا خۇدايىم ماڭۇ خوتۇننى... شۇنداقمۇ خوتۇن بو-

لىدىكەن، قورقمامسىز؟ ــ دېدى چوڭراق قىز ئەجەبلىنىپ.
ــ قورقسامۇ قانداق قىلىمەن. ياكى تۆگىگانلارغا خوتۇن بولسام بولامتى؟ ــ ئۇنىڭ سۆزلىرى ناھايىتى كەسكىن ئىدى، ــ گەپنى قويۇپ ئاتقا مىنىڭلار.
ــ چوڭ كۆلگە بارايلى. شۇ يەردە مېنىڭ ئانامنىڭ سىڭلىسى بار. بىزگە يارىدىم قىلىدۇ، ــ دېدى چوڭ قىز.
ــ بولىدۇ، ئەمىسە يول باشلاڭ ماڭايلى...
ھېلىقى ئىككى قىز ئاتقا مىنگەشتى. يۈگەننىڭ تىزگىنىنى ئۇلارغا تۇتقۇزۇپ. ھاشىخان ئاتنىڭ ئاغامچىسىنى ئۆزى تۇتۇپ، ئاتنى يېتىلەپ ئەگرى ــ بۈگرى دەريا بويلاپ يۈرۈپ كەتتى.

* * *

ئۇلار ئاش ۋاقتى بولغاندا دەريا بويىدىكى بىر توقايلىققا كېلىپ توختىدى.
ــ ئاتتىن چۈشۈڭلار. ناشتا قىلايلى، ــ دېدى ھاشىخان. قىزلار چىن كۆڭلىدىن ھەيران بولدى.
ــ چاقچاق قىلماڭ ئاچا. نېمىدە ناشتا قىلىمىز، سوغۇق سۇ بىلەنما؟
ــ ھازىر بىلىسىلە، ــ دەپ ھاشىخان ئاتنىڭ بېشىدىن يۈگەننى چىقاردى. نۇقتىنىڭ ئۇزۇن ئارغامچىسىنى دەريا بويىدىكى يوغان بىر تال يۇلغۇنغا باغلاپ قويدى. ئاچ قالغان ئات سۇ بۈيىدا ئۆسكەن بۇلۇق ئوتقا ئاچ كۆزلۈك بىلەن ئېغىز سالدى. ھاشىخان دەريا سۈيىدە قولىنى، يۈزىنى يۇيۇپ كۆڭلەكىنىڭ پېشىگە سۈرتتى ۋە خۇرجۇننى ئېلىپ، ئۇنىڭدىن بىر دانە ماتا خالتىنى چىقاردى. ئۇنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ ئىككى دانە نان، يوغان بىر پارچە سېمىز كالا گۆشىنى چىقىرىپ، خۇرجۇنىنى يېيىپ ئۈستىگە قويدى.

www.uyghurkitap.com

ـــ قېنى سىڭىللىرىم داستىخانغا كېلىڭلار، ـــ دېدى ئۇ سەمىمىيلىك بىلەن.

قاراپ تۇرغان ھېلىقى ئىككى قىز دەرھال قوللىرىنى يۇ-يۇپ، يۈزلىرىنى سۈرتۈپ داستىخانغا ھازىر بولدى. ئۇنىڭغىچە ھاشىخان نان بىلەن گۆشنى ئوخشاش ئۇچ بۆلەك قىلىپ ئايىر-دى. ھەممەيلەن ئۆز ئۈلۈشىنى ئېلىپ چەرچەن دەرياسىنىڭ مۇزدەك سۈيىدە ئىۋتىپ يېدى. گۆش بولسا ئازراق بىغىپ قالغانىكەن. لېكىن، قورساقنىڭ ئاچلىقىدا ئۇلار ھېچنېمىنى سەزمىدى. قورساق تويغاندىن كېيىن ئۇلارغا ھاردۇق بىلىنىش-كە باشلىدى.

ـــ تۇرۇڭلار ماڭايلى، ـــ دېدى ھاشىخان قىزلارغا، ـــ بۇ يەردە ياتساق غەپلەت ئۇيقۇسىغا پېتىپ قالىمىز. ئۇ چاغدا تارتقان جاپايىمىز بىكارغا كېتىدۇ.

ئاتمۇ خېلى تويغانىدى. ئۇلار ئاتقا نۆۋەتلىشىپ مىندى. چوڭ كۆلگە يېقىن قالغاندا ئۇلارغا تۆت نەپەر قوزغىلاڭچى ئۇچ-رىدى. ئۇلار ھاشىخاننى كۆرۈپلا يۈگۈرۈپ كەلدى.

ـــ ۋاي تۇەنجاڭ بىزنى خۇدايىم ئۇچراشتۇردى. نەگە بېرىشنى بىلمەي بېشىمىز راسا قاتقانىدى. بىزگە باشلىق بولسىلا، ـــ دېيىشىپ ئۇلار قىلىدىغان قىلىق تاپالمای قېلىشتى. ئۇزاققا قالمای يەنە يەتتە نەپەر قوزغىلاڭچى ئۇچرىدى. ئۇلار چوڭ كۆل-لۈكلەر قۇرغان قاپقانغا چۈشكەن جەرەننى كاۋاپ قىلىۋېتىپتىكەن. بۇلارمۇ جەرەن كاۋىپىغا داخىل بولۇپ خېلى پۇت ـ قولىغا جان كىرىپ قالدى.

*　　*　　*

ئۇلار نامаз دىگەر ۋاقتىدا چوڭ كۆلگە يېتىپ كەلدى. چوڭراق قىز دەريانىڭ ئۇ قېتىدىكى كوملاش تاملىق ئۆيىنى

كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

ــ ئاشۇ ئۆيگە بارايلى. مېنىڭ تۇغقىنىمنىڭ ئۆيى شۇ، ــ دېدى.

ــ ياق، ــ دەپ كەسكىن رەت قىلدى ھاشىخان، ــ مەھەللىدە ئايغاقچى بولۇشى مۇمكىن. كېيىنچە تۇتقانلار بىلىپ قالسا ئۆزي ئىگىسىنى ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ.

ــ ئانداق بولسا مەن بېرىپ سىلەرگە ئازراق يەيدىغان نەرسە ئەكېلىپ بېرەي، ــ دەپ ئۇ يەنە بىر قىز بىلەن دەريا-دىن كېچىپ ئۆتۈپ كەتتى.

ئون ئىككى نەپەر قوزغىلاڭچىدا ئون بىر دانە مىلتىق بار ئىدى. ئۇلار ئاتلارنى بىر دالدا جايدا ئوتقا قويۇۋېتىپ، ئۆزلىرى يۇلغۇننىڭ ئارىسىغا كىرىپ، كومىلاش تاماق ئۆيدىن كۆزىنى ئۇزمەي قاراپ ئولتۇرۇشتى. بېرىم سائەتلەردىن كېيىن بىر ئەر كىشى بىلەن چوڭ قىز دەريا بويىغا كەلدى. ئەركىشى ئەللىك ياشلارغا كىرگەن، ئېگىز بوي، چاڭگا ساقال ئادەم ئىدى. بۇ چاغدا قوزغىلاڭچىلار ھەر ئېھتىمالغا قارشى قوراللىرىنى بەتلەپ تەييار بولۇپ تۇرغانىدى.

ــ خان ئاغچام، ــ دەپ ۋارقىرىدى كەلگەن ئادەم، ــ قىزىمىزنى قۇتقۇزۇۋالغانلىقلىرىغا رەھمەت. قولىمىز قىسقا، ئاز بولسىمۇ بۇ نەرسىلەرنى قوبۇل قىلىشالا.

ھاشىخان يوشۇرۇنغان جايدىن چىقىپ، ئىككى يىگىتنى چاقىردى ئۇچەيلەن ئاتلىنىپ دەريادىن كېچىپ ئۆتتى ۋە ھېلىقى ئادەمنىڭ يېنىغا بېرىپ ئاتتىن چۈشتى. ئۇلارنىڭ ئېلىپ كەلگىنى بىر سان جەرەن گۆشى بىر چارەكچە قوناق ئۇنى، بەش دانە ئاق نان، بەش دانە زاغرا ئىدى. ئاچ قالغان بۇ ئادەملەر ئۇچۇن بۇ نەرسىلەر ناھايىتى چوڭ سوۋغا ئىدى. ھاشىخان بۇ سوۋغىنى قوبۇل قىلىپ ئالدى.

ــ بارلىق قوزغىلاڭچىلار نامىدىن سىلىگە رەھمەت

تاغا، — دېدى هاشىخان ئارقىدىن كەلگەن قىزغا بۇ، رۇلدى، — ئىككى كۈندىن بۇيان ھەمراھ بولۇپ يول ماڭغان بولساقمۇ بىر - بىرىمىزنىڭ ئىسمىنى سوراشماپتۇق. ئىسمىڭلار نېمە؟

— مېنىڭ ئىسمىم نىساخان، يەنە بىرى بۇۋەيشىخان، — دېدى ئۇ، — كۆزىگە ياش ئېلىپ تۇرۇپ، — ئاچا مەن سىزنى ھەرگىز ئۇنتۇمايمەن.

— مېنىڭ ئىسمىم ھاشىخان. قوزغىلاڭچىلار قوشۇنىنىڭ جەڭچىسى. مەنمۇ سىلەرنى ھەرگىز ئۇنتۇمايمەن، — دېدى ھاشىخان، — غەيرەتلىك بولۇڭلار، باتۇر بولۇڭلار، ئۆز نومۇسۇڭلارنى، غورۇرۇڭلارنى ساقلاڭلار.

— ماقۇل ئاچا، سىز دېگەندەك قىلىمىز، — دېدى ھېلىقى قىز.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار خۇشلاشتى. دېھقان بولسا ھاشخانغا قاراپ ھەيران بولغانلىقىدىن تۇرۇپلا قالدى. چۈنكى، ئۇ «تاختا پەرەدۆڭ» دىكى جەڭ ۋە ئەسىرلىكتە بولغان ئىشلارنى ئاڭلىغانىدى. ھاشىخان دېھقان بەرگەن يېمەكلىكلەرنى ئېلىپ قايتىپ كەلدى. ئۇ ئەمدى يالغۇز ئەمەس ئىدى. يەيدىغان نەرسىمۇ بار بولدى. ئەمدىكى مەسىلە چاقىلىققا قانداق يېتىپ بېرىش، قوزغىلاڭچىلارنى قانداق تېپىشتا ئىدى. ئۇلار قورساقنى تويغۇزۇپ كېچىلەپ يۈرۈپ كەتتى.

يىگىرمە تۆتىنچى باب

قوزغىلاڭچىلار قورشاۋدا

ئۇرۇق چاچمىساڭ، ھوسۇل ئالالمايسەن،
جەڭنى ئايىساڭ، دۇشمىنىڭنى يېڭەلمەيسەن.
—— شەيخ سەئدى

«پاك» قىلغان ئوق ئاۋازىدىن ھەممەيلەن چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى.

تۇردى يېڭجاڭ ئەمدىلا ئورنىدىن تۇرۇشىغا پۈتۈن ئۇستىۋېشى توپىغا مىلىنىپ كەتكەن كانايچى بەختى ھاسىراپ كىرىپ كەلدى.

— دۇشمەن كەپقالدى. ئەتراپنى قورشىۋاپتۇ، — دېدى ئۇ ھاسىراپ تۇرۇپ.

— نېرىقى ھويلىدىكى ئايۇپ فۇگۇەنگە خەۋەر قىلغىن، — دەپ بۇيرۇق بەردى تۇردى يېڭجاڭ، — ھەممەيلەن جەڭگە ئاتلانسۇن.

— خوپ يېڭجاڭ، — دېگىنىچە نۇر بەختى ئالدىراپ چىقىپ كەتتى. ئۇ يامغۇردەك يېغىۋاتقان ئوققا قارىماي چوڭ يولنى كېسىپ ئۆتۈپ، مۇھەممەت يۇسۇپ ئەرۋاھنىڭ ھويلىسىغا ئۆزىنى ئاتتى. ئەسلىدە ۋەقە مۇنداق بولغانىدى.

«تاختا پەردەڭ» قورشاۋنى بۆسۈپ چىققان ئۇچ يۈزدىن ئارتۇق قوزغىلاڭچىلار قوشۇنى ئىككى كېچە - كۈندۈز دەم

ئالماستىن يول يۈرۈپ 24 ـ ماي كۈنى كەچتە ۋاشىنگتون كېلىپ ناسىر ھاجىمنىڭ قورۇسى بىلەن مۇھەممەت يۈسۈپ ئەرۋاھنىڭ قورۇسىغا چۈشكەنىدى. بۇ ئىككى قورۇ ئۈدۈلمۇ ئۈدۈل بولۇپ، ئوتتۇرىسىدا چوڭ يول بار ئىدى. ئۇلارنى بىر ھەپتىدىن بۇيانقى ئاچ ـ زارلىق، ئىككى كۈنلۈك دەھشەتلىك ئۇرۇش ۋە ئىككى كېچە ـ كۈندۈزلۈك يول ئازابى ھالىدىن كەتكۈزگەنىدى. ئۇلار ۋاشىنگتوندىكى خەلقىنىڭ بەرگەن ئوزۇقلۇقلىرى بىلەن ئانچە ـ مۇنچە غىزالىنىپ ئۈيقۇغا كەتكەنىدى. ئۇلار تاڭ ئېتىشى بىلەن چاقىلىققا قاراپ يولغا چىقماقچىدى.

*　　*　　*

«تاختا پەردىڭ» دىكى ئۇرۇشتىن كېيىن قورشاۋنى بۆسۈپ چىقىپ كەتكەن قوزغىلاڭچىلارنى دۈشمەنلەر بىر ئاز قوغلاپ، يېتىشىپ ئېلىشقا كۆزى يەتمىگەندىن كېيىن توختاپ قالدى. كەچتە چەرچەندە تۇرۇشلۇق 8 ـ بىرىگادا كوماندىرى «سوپى ھاجى» نى ئالدىغا چاقىردى ۋە «سوپى ھاجى» يېتىپ كەلگەندە ئۇنى ئالاھىدە ئېھتىرام بىلەن كۈتۈۋالدى.

ـــ ھاجى ئاكا، ـــ دېدى ئۇ ئالدىدا ئولتۇرغان «سوپى ھاجى»غا، ـــ چاقىلىققىتىن كەلگەن قوزغىلاڭچىلار قورشاۋنى بۆسۈپ چىقىپ كەتكەن بولسىمۇ، ئۇلار راسا چارچىدى. ئۇلارنىڭ ئارام ئالغۇزماي قوغلاپ زەربە بېرىپ ئۇزۇل ـ كېسىل يوقىتىشىمىز ھەم چىڭخەيگە ئۆتىدىغان چوڭ يولنى ئېچىشىمىز كېرەك.

ـــ خوپ بۇ ئىشقا مەن باراي، ـــ دېدى ئۇ باشلىقىنىڭ مۇددىئاسىنى چۈشىنىپ.

ـــ سىزگە بىر تۆەن ئەسكەر بېرىمەن، قانداق يېتەمدۇ؟ ھەممىسى چېنىققان جەڭچىلەر، ـــ دېدى ئۇ «سوپى ھاجى»نىڭ

كۆزىنىڭ ئىچىگە قاراپ.

— يېتىدۇ، ۋەزىپىنى چوقۇم ئورۇندايمەن، — دېدى «سوپى ھاجى».

— بەك ياخشى بولدى. يول باشلاشقا ئوسمان شاڭيۇ بارىدۇ. ئۇ ۋاششەرلىك. يولنى پىششىق بىلىدۇ، — دېدى ما سىڭيۈەن.

— ماقۇل، بۈرۈن چاقىلىققا بارغان قىسىملارمۇ بىللە بارسۇن، — دەپ تەلەپ قىلدى «سوپى ھاجى».

— بولىدۇ، ئەمىسە شۇنداق كېلىشتۇق. ئاتلارنى، ئادەملەرنى تويغۇزۇپ يېرىم كېچىدە يولغا چىقىپ كېتىڭ، — دەپ بۇيرۇق بەردى ما سىڭيۈەن.

شۇنىڭدىن كېيىن ما ۋۇنبىڭ (سوپى ھاجى) نىڭ قول ئاستىدىكى قىسىمدىن ئۆلگەن، يارىدار بولغانلارنى چىقىرىۋېتىپ ئادەملىرىنى تولۇقلىدى. سىمازانى پەيجاڭلىقتىن لەنجاڭلىققا ئۆستۈردى. يەنە ئۇلارغا خىللانغان تۆت يۈز كىشىلىك قوشۇن بەردى. يولغا چىقىش ئالدىدا ماسىڭيۈەن ئۇلارغا قىسقىچە نۇتۇق سۆزلىدى:

— باتۇرلار سىلەرنى ئەتە (ئالدىنقى سەپ قوماندانى) ما ۋۇنبىڭ ھاجى ئاكام چاقىلىققا باشلاپ بارىدۇ، سىلەر قوزغىلاڭچى ئوغرىلارنى تۇتسىلە. ھەممەڭلار جانپىدالىق كۆرسىتىپ، چاقىلىقنى، يەنى چىڭخەيگە ئۆتۈدىغان بۇ چوڭ يولنى تازىلاڭلار. بولمىسا قوزغىلاڭچى ئوغرىلار بىزنىڭ كانىيىمىزدىن ئالىدۇ. ئىككى كۈندىن بۇيان ئۇلارنى ئۆز كۆزۈڭلار بىلەن كۆردۈڭلار. «تاختا پەرەدۇڭ» دە نۇرغۇن قېرىنداشلىرىمىز ئۆلدى. ناھايىتى كۆپ زىيان تارتتۇق، بۇ قېتىم ئۇلارنى ھەرگىز ئايمىڭلار. چۈشەندىڭلارمۇ؟

— چۈشەندۇق، — دەپ ۋارقىراشتى ئەسكەرلەر.

— خەير سىلەرگە ئامەت تىلەيمەن، — دەپ ما سىڭيۈەن

www.uyghurkitap.com

كەتتى. «چەنفاڭ سىلىك» ماۋۇنبىڭ بولسا ئەسكەرلەرگە ئاتى لارنى تەييارلاشقا بۇيرۇدى.

ئۇلار شۇ كېچىسى شامال چىققان مەزگىلدە يەنى ھاشىخانلار قاچقان كېچىسى، ئۇلاردىن سەل بۇرۇن يول باشلىغۇچى ئوسمان شاڭيۈنى ئالدىغا سېلىپ يولغا چىقتى. ما ۋۇنبىڭ جامال قاتار-لىقلارنىڭ ياللانما قوشۇننى بىللە ئېلىپ بېرىشنى تەلەپ قىلغا-نىدى. ما سىڭيۈەن كەسكىنلىك بىلەن رەت قىلدى.

ــ قەتئىي بولمايدۇ. بىرىنچىدىن، بۇ چەنتۇلارغا ئىشەن-گىلى بولمايدۇ. ئىككىنچىدىن، تەييار غەلىبىگە ئۇلارنى شېرىك قىلمايلى. ئۇچىنچى، چاقىلىقنى قولغا ئالساق بىر قىسىم باي-لىق ئۇلارنىڭ يانچۇقىغا چۈشۈپ كېتىدۇ.

ــ خوپ، ئۇقتۇم، ــ دېدى ماۋۇنبىڭ.

شۇنىڭ بىلەن ما سىڭيۈەن بىر تەرەپتىن ئۇيغۇرلاردىن خاتىرجەم ئەمەسلىكىنى بىلدۈرسە، يەنە بىر تەرەپتىن نىيىتى-نىڭ ياۋۇزلۇقىنى، ئاچ كۆزلۈكىنى ئاشكارىلاپ قويدى. ئۇلار غەربتىن چىققان شامالدىن پايدىلىنىپ ناھايىتى تېز ماڭدى. ماۋۇنبىڭنىڭ ئەسكەرلىرى يولدا ئۇچرىغان تۆت نەپەر ئادەمنى بىكاردىن بىكار چېپىپ تاشلىدى. ئۇلار ناھايىتى تېز يۈرۈپ، ئىككى سوتكىدىن كېيىن يېرىم كېچە بولغاندا ۋاشىشەرىگە يېقىن-لاپ كەلدى. دۈشمەنلەرنىڭ نىيىتىنىڭ بۇزۇقلۇقىنى بىلگەن ئوسمان شاڭيۇ تۈن قاراڭغۇسىدىن پايدىلىنىپ ۋاشىشەرىنىڭ غەر-بىدىكى جاڭگاللىقنى ئارىلاپ يۈرۈپ، ئاخىر جەنۇب تەرەپتىكى سايلىققا ئېلىپ چىقتى ۋە قەدىمكى زامانداكى «تاغلى دولىتى»[1] خارابىسىنىڭ ئەتراپىغا كەپقالدى بۇ چاغدا شەرقتىن چولپان يۇلتۇزى كۆرۈنگەنىدى.

ــ ئېزىپ كېتىپتۇق، ــ دېدى ئوسمان شاڭيۇ ما ۋۇذ-

---

[1] «تاغلى دۆلىتى» مىلادى 1241 ـ يىلى موڭغۇللار تەرىپىدىن ۋەيران قىلىنغان.

بىكىغا.

— ئاناڭنى... — دەپ ئاغزىنى بوزدى، — سەندە كۆز كۆرمىدىما؟

— قاراڭغۇدا پەرق ئېتەلمەپتىمەن، — دېدى ئوسمان شاڭيۇ.

— ئەمدى قانداق ماڭمدۇ؟ — دەپ ۋارقىردى غەزەپلەنگەن «چەنفاڭ سىلىكى»

— ئارقىمىزغا يانايلى، چوڭ يولغا چىقايلى، — دېدى ئوسمان شاڭيۇ. ئۇنىڭ مەقسىتى تاڭ ئېتىشنى قولغا كەلتۈرۈش ئىدى.

— ياق مەن مۇشۇنداق ماڭمدۇ، — دېدى ما ۋۇنبىڭ.

— ئالدىمىزدا چوڭ يارلىق بار، چۇشكىلى بولمايدۇ.

— سمازا، — دەپ چاقىردى ما ۋۇنبىڭ، — ئالدىمىزدىكى يارلىقنى سەن كۆرۈپ كەل. سەنمۇ باسۇڭ — دەپ ئۇ ئوسمان شاڭيۇغىمۇ بۇيرۇق بەردى.

ئوسمان شاڭيۇ ئىسمائىل تۇڭگاننى يارلىققا باشلاپ باردى. يارلىق ھەقىقەتەن چوڭقۇر ئىدى. تاڭ ئالدىدىكى قاراڭغۇلۇقتا يارلىق تېخىمۇ چوڭقۇر بولۇپ كۆرۈندى. ئىلاجسىز ئۇلار قايتىپ كەلدى، بۇ چاغدا ماۋۇنبىڭ راسا تىت - تىت بولۇۋاتاتتى.

— يارلىق بەك چوڭقۇر ئىكەن، ئاتلار چۈشەلمىگۈدەك، — دېدى سمازا.

— چاققان ئارقىغا يانايلى. تاڭ ئېتىپ قالسا ئاشكارىلىنىپ قالىمىز، — دەپ بۇيرۇق بەردى ماۋۇنبىڭ.

ئۇلار ئارقىغا يېنىپ ئاز دېگەندە ئىككى كىلومېتىردىن ئارتۇق ماڭغاندا يولغا چىقاتتى. لېكىن، ئوسمان شاڭيۇ ئۇلارنى غەربكە باشلاپ كەتتى. كۆز ھەممىنى پەرق ئەتكۈدەك بولغان چاغدا يىراق ئۇپۇقتا ماۋۇنبىڭ قوشۇنلىرىنىڭ كەينى تەرىپىدىن ۋاششەرى غۇۋا كۆرۈندى. ئۇلار چوڭ يول بىلەن ئاتلارنى چاپتۇ-

www.uyghurkitap.com

رۇپ كېتىشتى. ئۇلار مەھەللىگە كىرىپلا بۇغدايغا سۇ تۇتۇپ يۇرگەن بىر دېھقانغا ئۇچراپ قېلىپ ئۇنى تۇتۇۋالدى. ماۋۇنىڭ قىلمىچىنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ دېھقاننىڭ بوينىغا قويۇپ تۇرۇپ ئۇنى سوراق قىلدى. دېھقان قورقۇپ غال ـ غال تىترەيتتى.

ـــ ئاخۇن، سەن ماڭا راست گەپ قىلسۇڭ، بولمىسا مەن سېنى ھازىرلا ئۆلتۈرۈۋېتىمدۇ، ـــ دېدى ماۋۇنىڭ، ـــ قوزغىلاڭچىلار قەيەرگە چۈشتى؟

دېھقان بىر ئوسمان شاڭيۇغا، بىر ما ۋۇنىڭغا قاراپ قويغاندىن كېيىن راست گەپنى قىلدى.

ـــ قوزغىلاڭچىلار ناسىر ھاجىمنىڭ جايى بىلەن مۇھەممەت يۈسۈپ ئەرۋاھنىڭ جايىغا چۈشتى.

ـــ ئۇ يەر يىراقمۇ؟ ـــ سورىدى ما ۋۇنىڭ.

ـــ يىراق ئەمەس. يول ئۈستىدىلا، ـــ جاۋاب بەردى دېھقان.

ـــ سەن ئۇ يەرنى بىلەمدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى ئوسمان شاڭيۇدىن ما ۋۇنىڭ.

ـــ بىلىمەن، ـــ دەپ ئوسمان شاڭيۇمۇ راست گەپ قىلدى.

ـــ ئەمىسە سەن يول باشلىسۇڭ، ـــ دېدى ما ۋۇنىڭ ئوسمان شاڭيۇغا.

ئوسمان شاڭيۇ ئۇلارنى باشلاپ كەتتى. دېھقان شۇ يەردە قالدى. بۇ چاغدا تاڭ ئوبدانلا ئاقارغانىدى. ئەسكەرلەر ئوسمان شاڭيۇنى ئالدىغا سېلىپ كېلىپ ناسىر ھاجىم بىلەن مۇھەممەت يۈسۈپ ئەرۋاھنىڭ جايىنى باغلىرى بىلەن قوشۇپ قورشىۋالدى. بۇ چاغدا بىر ھەپتىدىن بۇيانقى جەڭگىۋار ھەربىكەتتە بەك ھېرىپ كەتكەن قوزغىلاڭچىلار تاتلىق ئۇخلاۋاتاتتى. شۇ چاغدا ھاجەتكە چىققان نۇر بەختى ئەمدىلا ئۆيىنىڭ كەينىگە ئۆتىشى بىلەن ئوققا تۇتۇلدى. ئۇ، خېلى تەجرىبىلىك قوزغىلاڭچى بولغىنى ئۈچۈن،

يېنىدىكى تامغا تەككەن ئوقنى كۆرۈپ، يۈملانغىنىچە ناسىر هاجىمنىڭ هويلىسىغا ئۆزىنى ئاتتى ۋە تۇردى يىگىتگە خەۋەر يەتكۈزدى هەم تۇردى يىگىتنىڭ بۇيرۇقىنى ئايۇپ فۇگۇەنگە يەتكۈزدى. قوزغىلاڭچىلار جاننى ئالمقانغا ئېلىپ جەڭگە ئاتلاندى. ئۇلار ناسىر هاجىمنىڭ ۋە مۇهەممەت يۈسۈپ ئەرۋاهنىڭ ئۆيلىرىنىڭ تېمىنى تېشىپ دۇشمەنلەر بىلەن بىر كېچە - كۈندۈز ئېتىشتى. هەممە يەرنى مىلتىق دورىسىنىڭ پۇرىقى قاپلاپ كەتتى. توختىماي ئېتىلىۋاتقان ئوق ئاۋازلىرى يەر - زېمىننى تىترىتەتتى. بۇ قېتىم قوزغىلاڭچىلار يەنىلا ئۆزىدىن ئىككى - ئۈچ هەسسە كۆپ، مۇنتىزىم قوراللانغان جەڭ تەجرىبىسى بار دۇشمەنلەر بىلەن ئېتىشماقتا ئىدى.

* * *

25 - ماي كۈنى چۈشتىن كېيىن دۇشمەنلەر ناسىر هاجىم بىلەن مۇهەممەت يۈسۈپ ئەرۋاهنىڭ باغلىرىنىڭ چىتىغا ئوت قويۇۋەتتى. نەچچە ئون يىلدىن بۇيان قۇرۇپ كەتكەن، يۇلغۇن، جىگدە شېخى ۋە ئاق تىكەندە قىلىنغان چىت ناهايىتى ئاسانلا كۆيۈپ تۈگىدى. باغنىڭ ئىچىدە قۇچاق يەتكۈسىز چوڭ ئۆرۈك، ئالما، ياڭاق قاتارلىق مېۋىلىك دەرەخلەر هەم بەكمۇ يوغىناپ كەتكەن تېرەكلەر، سۆگەتلەر بار ئىدى. دۇشمەنلەر مانا شۇ دەل - دەرەخلەرنى پاناهِ قىلىپ ئۆيگە يېقىنلاشماقتا ئىدى. لېكىن، قوزغىلاڭچى مەرگەنلەر كۆزگە ئىلىنىپلا قالغان ئەسكەرنى يەر چىشلىتىپ تۇردى. بۇ قېتىمقۇ دۇشمەن خېلى كۆپ تالاپەت كۆرگەن بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ هۇجۇمى يەنىلا شىددەتلىك ئىدى. قوزغىلاڭچىلاردىنمۇ خېلى كۆپ چىقىم بولدى. بولۇپمۇ ياردار بولغانلارنىڭ ئەهۋالى ئېغىر ئىدى. ئۇلاردا دورا ياكى داكا يوق ئىدى. سانىتار، دوختۇر دېگەنلەر تېخىمۇ يوق ئىدى. ياردار-

www.uyghurkitap.com

لارنىڭ يارىسىغا پاختىنى كۆيدۈرۈپ بېسىپ ماتا بىلەن تېڭىپ قويىاتتى.

26 ـ ماي كۈنى تاڭ سەھەردە دۈشمەنلەر مۇھەممەت يۈسۈپ ئەرۋاھنىڭ جايىغا ئوت قويۇۋەتتى. چۈنكى، بۇلتۇر ئېشىپ قالغان بىر ئاز بېدە بار ئىدى. بۇ قۇرۇق بېدىنى كۆرگەن دۈشمەنلەر ئوت ئالغۇچ ئوق بىلەن بېدىنى ئوقتا تۇتۇپ بېدىگە ئوت قويۇۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن زامانلاردىن بۇيان قۇرۇپ قاقشال بولۇپ كەتكەن ياغاچلار، بورىلار، ئۆگزىگە سالغان ئوت ـ چۆپلەر لاۋۇلداپ كۆيۈشكە باشلىدى. ئۇنىڭ ئىس ـ تۈتەكلىرى ئاسمان ـ پەلەك كۆتۈرۈلدى. دۈشمەنلەر ئەمدى قوزغىلاڭچىلار-غا ئۆلۈمدىن ئۆزگە يول قالمىدى. قورال تاپشۇرۇپ تەسلىم بولۇشلا بىردىنبىر چىقىش يولى دەپ ھېسابلاپ قوزغىلاڭچىلارنى تەسلىم بولۇشقا چاقىردى.

ـــ ھەي قېرىنداشلار! سىلەر تۇغقۇشتىڭلار! پاتراق تەسلىم بولۇپ قورال تاپشۇرامسىلەر؟ ياكى شۇ يەردە ئۆلەمسىلەر؟...

ـــ ھەي قېرىنداشلار! پاتراق تەسلىم بولۇڭلار. تۇردى يىڭجاڭ بىلەن ئايۇپ فۇگۇەن سىلەرنى شېڭ دوبەنگە سېتىۋەتكەن.

ـــ ھەي مۇسۇلمان قېرىنداشلار! بىز ئالدىڭلاردا قۇرئان تۇتۇپ قەسەم ئىچمىزكى، قورالنى تاشلىساڭلار، سىلەرگە تەگمەيمىز.

ـــ بىزنىڭ باشلىقىمىز «سوپى ھاجى» ئاللانىڭ نامى بىلەن قەسەم قىلىدۇكى، سىلەرگە ھەرگىز چېقىلمايمىز...

ئۇلار دالدىدا تۇرۇپ ۋارقىرىغان بىلەن ئاشكارا كۆرۈنۈشكە پېتىنالمايتتى. چۈنكى، «تاختا پەردۇڭ» دىكى ۋەقە ئۇلارنىڭ ئېسىدىن چىقىمغانىدى. قوزغىلاڭچىلار دۈشمەنلەرنىڭ كۆرسەتكەن يولىنىڭ ھېچقايسىنى تاللىمىدى. «ئۆزۈڭ تاپقان يولنى ئاتاڭغا بەرمە» دېگەن ھېكمەتلىك سۆزنى ئەسلەشتى ـ دە، ئۆزلىرى تاپقان يول بىلەن ماڭدى.

ـــ ئۆلۈم يا كۆرۈم. يەنە بىر قېتىم بۆسۈپ چىقىپ كە - تەيلى، ـــ دېدى تۇردى يىگىتلەك، ـــ پىلموت، ئاپتوماتلار يول ئاچسۇن. ئوق خېلى بار. رىسقىمىز تۈگىگەنلەر شېھىت بولۇرمىز، تۈگىمىگەنلەر ھايات قالۇرمىز. بۇ يەردە تۇرۇپ دۈشمەنلەرنىڭ قولىغا چۈشسەك ھېچكىم ھايات قالمايدۇ.

ـــ شۇنداق قىلايلى بۆسۈپ چىقىپ كېتەيلى، ـــ دېدى ھەممەيلەن.

* * *

قوزغىلاڭچىلار تەييارلىق قىلىۋالغۇچە ئالەم چاشكا ۋاقتى بولۇپ قالدى. ناسىر ھاجىمنىڭ ئاختامىسىدا ھەم مۇھەممەت يۈسۈپ ئەرۋاھنىڭ ئېغىلىدا تۇرۇۋاتقان ئاتلارنى ئېلىپ چىقىپ ھەممەيلەن تەييارلاندى. ئەڭ ئالدىدا ماھىر پىلموتچىلار، ياندا ئاپتوماتچىلار ماڭدى. ئوتتۇرىغا يارىدارلار ۋە مىلتىق تۇتقانلار جايلاشتى. ئارقا تەرەپنى مۇھاپىزەت قىلىشنى ئايۇپ فۇگۇەننىڭ دوستى قۇمۇللۇق قازاق جەڭچى ئوسمان ئۈستىگە ئالدى. ئۇنىڭ قۇمۇلدىن مىنىپ چىققان ئالامەت يوغان ھەم كۈچلۈك بارىكۆل نەسىللىك چىلان تورۇق ئارغىمىقى بار ئىدى. ئارقا سەپنى قوغداشنى ئۇنىڭ ئۆزى تەلەپ قىلدى.

ـــ يىگىتلەك مېنىڭ ئېتىم ئىككى ئادەمنى بىمالال كۆتۈرە - دۇ. ئاتقا ئوڭ تەتۇر مىنگىشىپ ئارقا تەرەپنى مەن قوغداي، ماڭا بىر پىلموت بېرىڭ، ـــ دېدى ئۇ.

ـــ ياخشى گەپ، قېنى ئوسمان باتۇر بىلەن كىم بىر ئاتقا مىنگىشىپ ئارقا سەپنى قوغداشنى ئۈستىگە ئالىدۇ؟!...

ئۆزىنى مەلۇم قىلغانلار خېلى كۆپ ئىدى. لېكىن، ئەڭ ئاخىرىدا تۇرپانلىق ئىبراھىم ياخاك (لەنجاك) بۇ ئىشقا تاللاندى. ئۇ ئاتقا ئوڭ مىندى. ئوسمان ئۇنىڭ كەينىگە تەتۇر مىندى

ۋە دۇمبىسىنى ئىبراھىم لەنجاڭنىڭ دۇمبىسىگە قىلىپ ئولتۇرىدى. قولىغا بىر دانە دىكتار پىلموتنى ئالدى. ئاتنىڭ ئارغامچىسىدا ئىككىيلەننىڭ بىلىدىن باغلاپ قويدى.

ــ بىرلا تارتسا يېشىلىپ كېتىدىغان قىلىپ باغلاڭلار. بولمىسا مەن يىقىلىپ كېتىمەن. بىرسىمىزگە ئوق تەگسە ساق قالغىنىڭ بىرلا تارتىپ ئارغامچىسىنى يېشىۋېتەلەيدىغان بولۇڭلار، ــ دېدى ئۇ.

ھەممە ئىش تەييار بولغاندىن كېيىن، تۇردى يىگىجاڭنىڭ ئىشارىتى قىلىشى بىلەن ناسىر ھاجىم ۋە مۇھەممەت يۇسۇپ ئەرۋاھنىڭ دەرۋازىلىرى بىرلا ۋاقىتتا غاقىراپ ئېچىلدى. شۇنىڭ بىلەن تەييار بولۇپ تۇرغان قوزغىلاڭچىلار ئۇچۇپ چىقىشتى. بۇ چاغدا دۇشمەن ئەسكەرلىرى ئەتىگەنلىك ھۇجۇمدىن بۇرۇن ۋاشىنگتوندىن بۇلىغان نانلارنى چاينىۋاتاتتى. بۇ قېتىم ئۇلار قوزغىلاڭچىلارنىڭ مۇنداق توساتتىن بۆسۇپ چىقىشنى خىيالىغا كەلتۈرمىگەنىدى. قوزغىلاڭچىلارنى كۆرۈپ ئورنىدىن سەكرەپ تۇرغانلار پىلموت، ئاپتومات ئوقىدىن دوملاپ كەتتى. پۈتۈن ۋاشىنگتوننى قاراس ـ قۇرۇس قىلغان ئوق ئاۋازى ئىچىدە قالدى. ئاخىر قوزغىلاڭچىلار بۆسۇپ چىقىپ كەتتى. دۇشمەنلەر ئاتلىنىپ ئۇلارنى قوغلىماقتا ئىدى. لېكىن، ئىبراھىم لەنجاڭنىڭ كەينىگە ئانتا تەتۇر مىنىۋالغان قازاق باتۇر ئوسمان ئۇلارنى قىرىپ زادىلا يېقىن كەلتۈرمىدى. قوغلاش تاكى ۋاشىنگتوننىڭ شەرقىدىكى سايلىققىچە داۋام قىلدى. بۇ سايلىقتا ئۇلارغا پاناھ بولغۇدەك ھېچ نەرسە بولمىغاچقا، ئوسماننىڭ پىلموتنىڭ زەربىسىدىن ئىلاجسىز قوغلاشنى توختاتتى. لېكىن، بۇ قېتىمقى قورشاۋنى بۆسۇپ چىقىش ئاسانغا توختىمىدى. پەيجاڭ مايىت ئاخۇن باشچىلىقىدىكى ئون سەككىز نەپەر جەڭچى دۇشمەنلەرنىڭ قولىغا تىرىك چۈشۈپ قالدى. ئۇلار ئاتلىرىغا ئوق تېگىپ يىقىلغانلار ئىدى.

*　　*　　*

ژاشىەرى نوپۇسى ئاز كىچىككىنە بىر يېزا ئىدى. بۇگۈن دۇشمەنلەر بۇ يېزىنىڭ پۇقرالىرىنى قورال كۈچى بىلەن ئۆيلىرىدىن ھەيدەپ چىقىرىپ ناسىر ھاجىمنىڭ جايىغا يىغماقتا ۋە بىر تەرەپتىن ئىگىسىز قالغان ئۆيلەردىن قولىغا چىققانلىكى نەرسىنى ئېلىپ بۇلاپ ـ تالىماقتا ئىدى. چۈشكە يېقىن پۈتۈن ژاشىەرى خەلقى ياش ـ قېرى، ئەر ـ ئايال دېمەي ھەممىسى ناسىر ھاجىم بىلەن مۇھەممەت يۈسۈپ ئەرژاھنىڭ جايىغا يىغىلىدى. ئەتراپىنى ئەسكەرلەر قورشىۋالدى. ھېچكىمنىڭ ئۇياق ـ بۇياققا مېڭىشىغا ياكى ئۇنلۇك ئاۋازدا گەپ قىلىشىغا يول قويمىدى. يىغىلغان خەلق بۇگۈن چوقۇم بىرەر پاجىئەنىڭ يۈز بېرىشىنى بىلگەندەك جىمجىت تۇرۇشاتتى. بىر قىسىم دېھقانلار قوزغىلاڭچىلارنىڭ نەيزىسى ئاستىدا ئۆلگەن تۇڭگانلارنىڭ ئۆلۈگىنى يىغىشتۇرۇۋاتاتتى. ئۇلار خېلى ۋاقىتقىچە مۇشۇ ئىش بىلەن شۇغۇللاندى. «چەنفاڭ سىلىڭ»ى ماۋۇنىڭ ھاجىمنىڭ بۇيرۇقى بىلەن يېتىپ كەلگەن مۇھەممەت قۇربان ئەلەم ئاخۇنۇم ئۆلگەن تۇڭگانلارنىڭ نامىزىنى چۈشۈردى. كىشىلەر ئۇلارنىڭ ئۆلۈكىنىڭ كۆپلۈكىنى كۆرۈپ:

ـــ راسا ئەدىبىنى يەپتۇ بۇلاڭچىلار، ـــ دەپ پىچىرلىشاتتى.

تۇڭگانلارنىڭ ئۆلۈكى كۆمۈلگەندىن كېيىن، ئەسىرگە چۈشكەن ئون سەككىز نەپەر قوزغىلاڭچىنى قاماپ قويۇلغان يەردىن ھەيدەپ چىقتى. بۇ چاغدا قۇياش چۈشتىن قايرىلغانىدى. ئەسىرلەرنىڭ قوللىرى كەينىگە قىلىپ باغلانغانىدى. ئۇلارنى ناسىر ھاجىمنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىدىكى يوغان قاپاق تېرەكنىڭ ئالدىدا يۈزلىرىنى قىبلە تەرەپكە قىلىپ تىزلاندۇرۇپ ئولتۇر-

غۇزدى. ھەربىر ئادەمنىڭ يېنىدا بىردىن جاللات قىلىچلىرىنى يالتىڭاچلاپ تۇردى. ئەسىرلەر توختىماي دورۇت ئوقۇيتتى. مۇلـ ـدۇرلەپ تۇرغان قارا كۆزلىرىدىن ياش تۆكۈلەتتى. ئۇلارنىڭ ئەڭ چوڭى ئوتتۇز ياشلاردا ئىدى. ئۇلۇغ ئارزۇ ـ ئىستەكلەر بىلەن قولىغا قورال ئالغان، نۇرغۇن جەڭلەردىن ئامان چىققان. ئاخىرىدا ئۆزلىرى تۇغۇلۇپ ئۆسكەن ئاتا دىيارىدا كىملىكى نامەلۇم بولغان بىر توپ كەلگۈنى باندىتلار قولىدا ناھەقتىن، ناھەق ئۆلۈپ كېتىۋاتقان بۇ ياش يىگىتلەر يىغلىماي كىم يىغلىسۇن! . . . ئۇلارنىڭ ئازادلىققا تەلپۈنگەن ئارزۇ ـ ئارمانلىرى ئەمەلگە ئاشمىدى. قەبرىغان ئاتا ـ ئانىسى، سۆيگەن يارى، ئۇماق بالىلىرى باشپاناھسىز قالدى. ئاھ خۇدا نېمىدېگەن تەڭسىز ئالەم؟! نېمىدېگەن پاجىئەلىك دۇنيا بۇ ـ ھە؟! . . . بىر توپ قاراقچى باندىتلار مۇشۇ جايىنىڭ ئىگىلىرىنى ئۆلتۈرۈۋاتسا، شەھەر ـ يېزىلىرىنى ئوت قويۇپ كۆيدۈرۈۋاتسا، ئادەملىرىنى بۇلاپ خانۇەيران قىلىۋاتسا بۇنىڭغا قانداق چىداپ تۇرغىلى بولسۇن! . . .

ـــ ھەممىمىز مۇسۇلمان، سىلەر تەگبىر ئوقۇۋاتقىنىڭلار، ـــ دېدى جاللاتلارنىڭ باشلىقى ماۋۇنىڭ ھاجى. ئۇ ئۆزىنىڭ رەھىمدىل ئادەملىكىنى، ئىسلام دىنىنى ھۆرمەت قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرمەكچى بولاتتى، ـــ قېنى ماڭا ئەگىشىپ ئوقۇڭلار ئالاھۇ ئەكبار، ئالاھۇ ئەكبار. . . .

ئەسىرلەرنىڭ ئالدىدىكى قىلىچۋاز ئەسكەرلەر قىلىچ ئوينىتىپ ھەدەپ ئۆز ماھارىتىنى كۆز ـ كۆز قىلماقتا ئىدى. ماۋۇنىڭ تەگبىر ئوقۇيتتى. ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئەسىرلەرمۇ ئوقۇيتتى. كۆزى بولسا ئەسكەرلەرنىڭ قىلىچىدا ئىدى. ئۇچ قېتىم تەگبىر ئوقۇلۇپ بولۇشى بىلەن تەڭ شۇ يەردە تۇرغان سىمازا ئىنچىكە چىرقىراق ئاۋاز بىلەن:

ـــ چاپ، ـــ دەپ ۋارقىرىدى. شۇ ھامان ئون سەككىز

نەپەر يىگىتنىڭ بېشى ئۇزۇلۇپ يەرگە چۈشتى. قاراپ تۇرغان خالايىق قولى بىلەن يۈزلىرىنى ئېتىۋالدى. جاللاتلار بېشىنى تېڭىۋالغان ئاق ماتانى ئېلىپ قىلىچنى سۈرتۈپ يەرگە تاشلىدى. بەزىلەر قىلىچلىرىنى لېۋىگە سۈرۈشتى. باشسىز جەسەتلەردىن چاچرىغان قان ئەتراپقا يېيىلدى. تۈيۈقسىز باشتىن ئايرىلغان كۈچلۈك تەن ھە دەپ يىغىلىپ ـ تۈگۈلەتتى. سىلكىنەتتى ۋە يەردە دومىلايتتى، باشلار سەكرەيتتى . . .

ـــ كىمكى تۆڭگانغا قارشى چىقسا ئۇنىڭ ئاقىۋىتى مۇشۇنداق بولىدۇ، ـــ دەپ ۋارقىرىدى جاللات باشلىقى ما ۋۇنبىڭ. كىشىلەر تېخىغچە جەسەتلەرگە قاراشقا پېتىنالمايتتى. ئۇششاق بالىلار قورقۇپ ئانىلىرىنىڭ كۆڭلەكلىرىنىڭ ئىچىگە باشلىرىنى تىقىۋالغانىدى.

ئەسكەرلەر ئاستا ـ ئاستا تارقىلىپ ۋاشىنگتوندىكى جازا مەيدانىغا ھەيدەپ كېلىنگەن دېھقانلارنىڭ ئۆيلىرىنى بۇلاشقا كەتتى. ئاتلىرىنى ئەمدى باش چىقارغان بۇغدايلىققا قويۇۋەتتى. پۇتۇن يېزىنىڭ ھەممە جايىدىن يىغا ـ زارە كۆتۈرۈلۈپ، يانغىنلار كۆرۈنۈشكە باشلىدى. ئەسكەرلەرنىڭ بۇلاڭچىلىققا كەتكەنلىكىنى كۆرگەن خەلق ئۆزلىرىنى ئويلىماي يىغا ـ زارە قىلىشىپ چوڭ ھازا ئاچتى. ئۇلار ناسىر ھاجىمنىڭ ھويلىسىدىن توققۇز جەسەت، مۇھەممەت يۈسۈپ ئەرۋاھنىڭ ھويلىسىدىن يەتتە جەسەتنى تېپىپ چىقتى. ئۇلار جەڭ ۋاقتىدا ئوق تېگىپ ئۆلگەنلەر ئىدى. شۇ بىر كۈندە ۋاشىنگتوندىكى خەلقى ئەللىك بىر جەسەتنى يەرلىكىدە قويدى.[1] كېيىنكى ئىككى كۈندە ماۋۇنبىڭ

---

① شۇ چاغدىكى ئەھۋالنى ئەسلىگەندە بەزىلەر «ئۈچ يۈزدىن ئارتۇق ئادەم ئۆلگەن» دەيدۇ. لېكىن، شۇ كۈنى ئەللىك بىر جەسەتنىڭ يەرلىكىتە قويۇلغىنى راست. ئوسمان شاڭيونىڭ ئىنىسى پېشقەدەم ماتارىپچى ئابدۇرېھىم رازاق شۇ قېتىمقى ئۇرۇشتا ۋاشىنگتوندە «سەكسەندىن ئارتۇق ئادەم ئۆلگەن» دەپ گۇۋاھلىق بېرىدۇ. تۆڭگان ئەسكىرى ياقۇپ تۆمۈرچىنىڭ گۇۋاھلىق بېرىشىمۇ يۇقىرىقىغا ئوخشاش.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكتى

ىنىڭ ئەسكەرلىرى بۇلاڭ ـ تالاڭدا ئون نەچچە ئادەمنى قېيناپ ئۆلتۈردى. نۇرغۇنلىغان نارەسىدە قىزلارنى ئاياغ ـ ئاستى قىلدى.

*　　*　　*

ۋاشىڭتۇن قورشاۋنى بۆسۈپ چىققان قوزغىلاڭچىلار قوشۇنى قۇياش چۈشتىن قايرىلغان چاغدا قىرىق بەش كىلومېتىر يولنى بېسىپ «جىنلىغ»[1] دېگەن ئۆتەڭگە كەلدى. ئۇلارنىڭ كەينىدە ئادەم كۆرۈنمەيتتى. شۇڭا، ئۇلار ئاتلارنى سۈغىرىپ بىر ئاز ئوت يېگۈزۈۋالماقتى بولۇشتى. قوزغىلاڭچىلارنىڭ ئۆزلىرىمۇ ئاچ قالغان، تۈنۈگۈندىن بۇيان ھېچ نەرسە يېمىگەنىدى. ئۇلار ئەمدىلا ئاتلارنى سۈغىرىپ تۇرۇشىغا ئېگىز دۆڭدە تۇرغان قاراۋۇل خەۋەر بەردى:

ــ چاقىلىق تەرەپتىن چاڭ توزۇتۇپ نۇرغۇن ئاتلىق كېلىۋاتىدۇ.

ــ نېمە دېدىڭ؟ ئادەم كېلىۋاتىدۇ؟ ــ ھەيران بولغان تۇردى يېڭجاڭ يۈگۈرگەن پېتى دۆڭگە چىقتى. راست دېگەندەك يىراقتا ئات تۇياقلىرىدىن چىققان چاڭ ـ توزان ئىچىدە خېلى كۆپ ئادەم كېلىۋاتاتتى. ئۇلارنىڭ مىلتىقلىرىنىڭ نەيزىلىرى قۇياش نۇرىدا ۋال ـ ۋۇل قىلاتتى. بۇنىڭدىن ئۇلارنىڭ قوراللىق قىسىم ئىكەنلىكى ئېنىق ئىدى.

ــ جەڭگە تەييارلان، ــ دەپ بۇيرۇق بەردى تۇردى يېڭجاڭ. ئۆزى بولسا دۆڭ ئۈستىدە يىراقتىن كېلىۋاتقان ئاتلىقلارغا قاراپ خۇددى قەدىمكى زامانىدىكى باھادىرلارەك قەددىنى رۇسلاپ تىك تۇردى. ھارغان جەڭچىلەر ئايۇپ فۇگۈەننىڭ ئۇ رۇنلاشتۇرۇشى بويىچە جەڭ تەييارلىقىغا كىرىشىپ كەتكەنىدى.

---

① جىنلىغ ــ ھازىرقى تاتلىق بۇلاق.

تۇردى يىگىتنىڭ مۇشۇ قېتىمقى تۇرقى ئايۇپ فۇگۇەننىڭ ئېسىدە ئۇمۇرۋايەت قالدى.

ئاردىدىن ئون مىنۇتچە ۋاقىت ئۆتتى. ئاتلارنىڭ دۇكۇرلىگەن تۇياق ئاۋازىنى ھەممەيلەن ئېنىق ئاڭلىدى. تۇردى يىگىتنىڭ نېمىلەرنى ئويلىدى. لېكىن، ئۆز ئورنىدا مىدىرلىماي تۇراتتى. ئەڭ ئاخىرى ئۇنىڭ ئېسىگە ياڭ مىگىجۇدىن ئولجا ئالغان دۇربۇن كەلدى ـ دە، دۇربۇننى ئېلىپ كۆزىگە تۇتتى ۋە بىردىنلا ھەيران بولۇپ قالدى. كېلىۋاتقانلار ئۆز ئادەملىرى بولۇپ، ئەڭ ئالدىدىكى قۇلا يورغىغا مىنگەن كىشى ھوشۇرلەنجاڭ ئىدى. ئەمدى بۇ نېمە ئىش؟ دەپ ئەجەبلەنگەن تۇردى يىگىتنىڭ ئايۇپ فۇگۇەنگە قاراپ ۋارقىرىدى:

ــ ئايۇپ فۇگۇەن، جەڭچىلەر ئارام ئالسۇن، ھوشۇر لەنجاڭ كېلىۋاتىدۇ.

بۇ گەپتىن ھەيران بولغان ئايۇپ فۇگۇەنمۇ دۆڭگە چىقتى ۋە سوئال تەرىقىسىدە تۇردى يىگىتكىغا قارىدى. ئۇ بولسا «ئۇقمۇدۇم» دېگەندەك قىلىپ مۇرىسىنى قىسىپ قويدى. ئەمدى كۆپ ساقلاشقا توغرا كەلمىدى. ھايال بولمايلا ھوشۇر لەنجاڭ ئوتتۇزدەك ئادەم بىلەن يېتىپ كەلدى ۋە ئۇدۇل دۆڭ تۆپىسىدە تۇرغان تۇردى يىگىتكىنى كۆرۈپ ئاتتىن چۈشتى.

ــ دوكلات يىگىڭ، كېچىدىن بۇيان ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئادەملىرى بىزگە ھۇجۇم قىلىپ، يۇرتنى تارتىۋالدى. مەن بۇ ئازغىنە ئادەم بىلەن سىزنى ئىزدەپ يولغا چىقتىم، ــ دېدى ئۇ.

ــ كۆرۈڭ ماۋۇ تاماشانى «ئۆلگەننىڭ ئۈستىگە تەپمەك» دېگەندەك ئىش بولدى. ئەمدى قانداق قىلغۇلۇق؟ ئالدىمىزدا ئابدۇكېرىم ئەلەم، كەينىمىزدە تۇڭگانلار بار. ئىككى تاشنىڭ ئارىسىدا قاپتۇق ـ دە؟!...

ئەھۋال ھەقىقەتەن جىددىي ئىدى. چاقىلىقنى ساقلاشقا قال-

غان هوشۇر لەنجاڭنىڭ قىسمى سۈيقەستكە ئۇچراپ قېچىپ كەلگەنىدى. ئۆزلىرىنى بولسا ماۋۇنىڭ قوغلاپ كەلمەكتە. ھازىر بىرىپ ئابدۇكېرىم ئەلەمنى قوغلاپ چىقىرىپ ناھىيىنى قايتا قولغا كىرگۈزگەن تەقدىردىمۇ، بۇگۈن بولمىسا ئەتە ماۋۇنىڭ قوشۇنى يېتىپ كېلىدۇ. ئۇ چاغدا بىر تەرەپتە ماۋۇنىڭ قوشۇنى، يەنە بىر تەرەپتە ئابدۇكېرىم ئەلەم پەيدا بولسا، بۇ ئازغىنە ھالىدىن كەتكەن قوشۇن بىلەن نېمە ئىش قىلالايدۇ؟!... ئۇ شۇلارنى ئويلاپ قالدى.

ــ ھاكىم قانداق بولدى؟ ــ دەپ سورىدى تۇردى يىگىتنىڭ ھوشۇر لەنجاڭدىن.

ــ ئېنىق مەلۇمات يوق. بەزىلەر يوشۇرۇنۇۋاپتۇ دەيدۇ. يەنە بەزىلەر ئابدۇكېرىم ئەلەم تۇتۇۋاپتۇ دەيدۇ، ــ دېدى ھوشۇر لەنجاڭ.

ــ خۇدايىم ئۆزى ساقلا، ھەرگىز تۇتۇلۇپ قالمىسۇن. تۇتۇلۇپ قالسا ئۇ ئادەم تۇگىشىدۇ، ــ دەپ تۇردى يىگىتنىڭ جەڭچىلەرگە بۇيرۇق بەردى، ــ قېنى ئاتلارغا مىنىڭلار، يولغا چىقىمىز.

ــ قەيەرگە؟ ــ دەپ سورىدى ئايۇپ فۇگۇەن.

ــ قەشقەرگە «ئاتقا مىنگەشمە، مىنگەشسەڭ كۆتۈم ئاغرىدى دېمە» دېگەن شۇ دېدى ئۇ، كۆزىنى قىسىپ.

ئۇلار ئاتلىنىپ بۇ يەرلەرنى ياخشى بىلىدىغان تۇردى مولا، ئەيسا پەشتاق قاتارلىق كىشىلەرنىڭ يول باشلىشى بىلەن «جىنلىغ» نىڭ دەرياسىنى بويلاپ شىمالغا قاراپ كەتتى.

* * *

ئىككىنچى كۈنى ئۇلار ناشتا ۋاقتىدا «بوزكۆل» دېگەن چوڭ يايلاققا يېتىپ كەلدى. بۇ يەردە ئىزىز ھاجىم، پۇلات

هاجىم، باقى شەيتان، توقى ئاخۇن قاتارلىق تۆت كىشىنىڭ ئون مىڭدىن ئارتۇق قويى بار ئىدى. ئۇلارنى بۇ يەردىكى قويچىلار ناھايىتى ياخشى كۈتۈۋالدى. چۈنكى، قوزغىلاڭچىلار ئۇلار بەلەن ياخشى تونۇشاتتى، بۇ كىشىلەر قوزغىلاڭچىلار كومانىدىرى تۇردى يىگىتنىڭ ۋە ئۇنىڭ قەھرىمان ئايالى ھاشىخان توغرىسىدا تالاي ياخشى گەپلەرنى ئاڭلىغانىدى.

ـــ ھېلىراقتا قوراللىق ئون ئالتە ئەر كىشى ۋە بىر خوتۇن كىشى مۇشۇ يەردە چاي ئىچىپ ئۆتۈپ كەتتى، ـــ دەپ خەۋەر بەردى قويچىلار. خوتۇن كىشىنىڭ ھاشىخان ئىكەنلىكىدە گەپ يوق ئىدى.

ـــ ئۇلار قاياقتا كەتتى؟ ـــ دەپ سوردى تۇردى يىگىتنىڭ خۇشال بولۇپ.

ـــ چاقىلىققا، ـــ دېدى ئېگىز بويلۇق كوسا ئادەم.

ـــ قاياق بىلەن كەتتى؟ ـــ يەنە سوردى تۇردى يىگىتنىڭ.

ـــ كاللا ئاستىنىڭ يولى بىلەن كەتتى. ھازىر قۇم بۇلۇڭغا ياكى ئات ئۆلگەنگە بارغاندۇ، ـــ دېدى ھېلىقى ئادەم.

تۇردى يىگىتنىڭ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ تېخىمۇ خۇشال بولۇپ كەتتى. ئۇ مۇشۇ ئۆتكەن بىر ھەپتىگە يېقىن ۋاقىت ئىچىدە ئۆزىنىڭ مەشۇقىنى يەنى پۈتۈن ھاياتىدا جېنىدىن ئېزىز كۆرىدىغان خوتۇننى شۇنچە ئالدىراش ھەم جاپالىق جەڭ قىلىۋاتقىنىغا قارىماي بىر مىنۇتمۇ ئېسىدىن چىقىرالمىغانىدى. ئۇرۇش تۈپەيلىدىن ھەم نەچچە يۈز ئادەمنىڭ ھاياتى ئۈچۈن شەخسىي ئىشنى ئاغزىدىن چىقىرالمىسىمۇ، يۈرىكىدە مىڭ ـ مىڭ يىغلايتتى. ئادەم يوق چاغلاردا كۆز ياشلىرىنى سۈرتەتتى. مانا ئەمدى بۇ جاپاكەش سۆيۈملۈك مەھبۇبىنىڭ خەۋىرى چىقتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ كۆزلىرىنى خۇشاللىق ياشلىرى قاپلاپ كەتتى. ئۇ دەرھال ئاتقا مىندى.

ـــ سىلەردىن ئۆتۈنەي، ـــ دەپ قاراپ تۇرغانلارغا يالـ

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب نەشرىياتى
ئۇيغۇر كىتاب نەشرىياتى

ۋۇردى ئۇ، ـــ بىرسىگىلار ماڭا يول باشلاپ بېرىڭلار. كەنگەنلەرنى قايتۇرۇپ كېلەيلى...

ـــ ياق، ـــ دەپ كەسكىن رەت قىلدى ئاتىنىڭ چۇلۇۋرىغا ئېسىلىپ تۇرۇپ ئايۇپ فۇگۇەن، ـــ باشقا ئادەم بارسۇن. سەلەرگە بىرەر ئىش بولۇپ قالسا، بىز سەركىسىز پادىغا ئايلىنىپ قالىمىز.

ـــ يىگىتلەرنىڭ بىز بارايلى، ـــ دەپ ۋارقىراشتى جەڭچىلەر.

ـــ ئەستاغپۇرۇللا... ـــ دەپ تۇردى يىگىتلەرنى ئاتتىن چۈشتى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئايۇپ فۇگۇەن چاققان ھەم پەملىك رۇسىتەمگە ھۇشۇرلەنجاڭ ۋە ئەخمەت پۇچۇق دېگەن يىگىتنى قوشۇپ ئەۋەتتى. ئۇلار ھاشىخان باشچىلىقىدىكى قوزغىلاڭچى جەڭچىلەرنى بۇ تەرەپكە قايتۇرۇۋېتىپ، ئۆزلىرى يۇرتقا چىقىپ ئېزىز ھاجىم بىلەن كۆرۈشۈپ بىر ئاز پۇل ۋە ئۇن ئېلىپ كەلمەكچى بولدى. چۈنكى، قوزغىلاڭچىلار ۋاششەربدە قونغان كېچىسى ئارقا سەپ تەمىنات ئىشىغا مەسئۇل بولغان ئېزىز ھاجىم ئۆز ئادەملىرى بىلەن چاقىلىققا قاراپ يۇرۇپ كەتكەنىدى.

ـــ ئېزىز ھاجىمغا پۈتۈن ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈڭ، ـــ دەپ جېكىلىدى. تۇردى يىگىتلەرنىڭ ھوشۇر لەنجاڭغا، ـــ يول يىراق، سەپەر مۇشكۈل. خىراجەت كۆپ كېتىدۇ. يەنە ھاجىمغا ئېيتىڭ بىز بۇ يەردە قويدىن بىر نەچچىنى ئىشلىتىمىز. پۇلىنى تۆلەپ بېرىمىز.

ـــ خوپ يىگىتلەر، بۈيرۇقنى قەتئىي ئىجرا قىلىمەن، ـــ دېدى ھوشۇر لەنجاڭ.

ـــ ئۆزۈڭلارغا پەخەس بولۇڭلار. دۇشمەن بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالماڭلار. ناۋادا تاسادىپىي دوقۇرۇشۇپ قالساڭلار، ئېتىشماي چېكىنىپ كېتىڭلار. مۇمكىن بولسا تېز بېرىپ، تېز

قايتىپ كېلىڭلار. سىلەرگە ئاق يول بولسۇن.
— خوپ، — دەپ ئۇچەيلەن ھەربىي ھالەتتە تۇرغاندىن كېيىن ئانتقا مىندى.

* * *

ھاشىخان باشچىلىقىدىكى قوزغىلاڭچىلار ئەتىگەندىلا يولغا چىققانىدى. لېكىن، بۇ يولنىڭ نەگە ئېلىپ بارىدىغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. ئەتراپىنىڭ ھەممە يېرى سۇ، ھەممە يېرى ئوتلاق جاڭگال ئىدى. ھاشىخان باشچىلىقىدىكى ئون يەتتە نەپەر قوزغىلاڭچى «بوز كۆل» دەپ ئاتالغان بۇ تولىمۇ چوڭ يايلاقتىكى سۇ بېسىپ كەتكەن چىغىر يولنى ھېلى لايغا پېتىپ قېلىپ، ھېلى سازلىقلارغا تىقىلىپ قېلىپ، مىڭبىر مۇشكۈلاتلار ئىچىدە گاھى پىيادە، گاھى ئاتلىق بېسىپ ئۆتۈپ، كەچ پېشىن ۋاقتىدا «قۇم بۇلۇڭ» غا يېتىپ كەلدى. ئۇ چاغلاردا «بوز كۆل» چەرچەن دەرياسى، ۋاششەرى دەرياسى، چاقىلىق دەرياسى ۋە تارىم دەريالىرىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى قوشۇلۇش نۇقتىسى ئىدى. تاغلاردىكى ئېرىگەن قارسۇلىرى كەلكۈن پەيدا قىلىپ، قۇرۇق يەرلەرنى بېسىپ كەتكەنىدى. دىققەت قىلمىسا ئاسانلا لايغا پېتىپ قالاتتى. ئەتراپتىكى قومۇشلار بۇلۇق ئۆسكەن، توغراقلار راسا ياشارغان، يۇلغۇنلار چېچەكلەپ قىزارغانىدى. ئادەم بوي ئۆسكەن قومۇشلۇقلارنى سۇ بېسىپ كەتكەچكە، قەيەر چوڭقۇر، قەيەر تېيىز ئىكەنلىكىنى پەرق ئەتكىلى بولمايتتى. شۇڭا، بۇ يەردە ماڭماق تولىمۇ تەس ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئادەم ۋە ئاتلارنى پاشا، كۈمۈتا چېقىپ ئارام بەرمەيتتى.

ئۇلار «قۇم بۇلۇڭ» دا ئاتلارنى بىر ئاز دەم ئالدۇرۇپ، ئۆزلىرىمۇ قويچىلار بەرگەن كۆمەچ بىلەن قورساقلىرىنى تويغۇزۇشتى. ئۇلار «بوز كۆل» دىن ئايرىلغان بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ

ئالدىدا يەنە «قۇم بۇلۇڭ» دىن «ئات ئۆلگەن» گە يېتىپ بارغۇ-
چە ئون نەچچە كىلومېتىرلىق يولنى توسۇۋالغان تاغدەك،
تاغدەك قۇم بارخانلىرى بار ئىدى. ئۇلار بىر قۇم تاغنىڭ
ئۈستىگە چىقىپ چۈشسە، ئالدىدا يەنە بىر قۇم تېغى ھازىر
بولاتتى. . . . شۇنداق قىلىپ «ئات ئۆلگەن» گە كەلگۈچە كەچ
كىرىپ قالدى. «ئات ئۆلگەن» بۇ يەردىكى بىردىنبىر سېغىز
توپىلىق يەر بولۇپ، ئوتتۇرىدىكى تار يولنى ھېسابقا ئالمىغاندا
ئەتراپىنىڭ ھەممىسى قېلىن يۇلغۇنلۇق ئىدى. شۇڭا، ئۇلار
خۇددى قاقىرلاردەك سەپ تارتىپ مېڭىشتى. ئەتراپتىن ياۋا
چوشقا، جەرەن، بوغا ـ مارالالارنىڭ ۋە ياۋا غاز ـ ئۆردەكلەرنىڭ
خىلمۇ خىل ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. تۇن قاراڭغۇسى
بولغاچقا ئۇلار ئېزىپ قېلىشتىن بەكمۇ قورقاتتى. ئۇلار ئېغىر
يانقۇدا «كاللا ئاستى» نىڭ دەرياسىغا كېلىپ توسۇلۇپ قالدى.
دەريا تار، ئەمما سۇيى چوڭقۇر ئىدى.

*　　*　　*

ھوشۇر لەنجاڭ بىلەن ماڭغانلار بۇ يولدا كۆپ ماڭغانلىقتىن
ھاشىخانلار يېتىپ كېلىپ ئۇزاققا قالمايلا ئۇلارمۇ «كاللا ئاس-
تى» نىڭ دەرياسىغا يېتىپ كەلدى ۋە ئاتتىن چۈشتى. بۇ چاغدا
ھاشىخان باشچىلىقىدىكى ئادەملەر ئات تويىقىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭ-
لاپ قېلىپ، يۇلغۇنلۇققا يوشۇرۇنۇۋالغانىدى. ئەمما، بىر ئات
كىشنەپ سېلىپ ئۆزىنى ئاشكارىلاپ قويدى. شۇ چاغدا رۇستەم
ئات كىشنىگەن جايغا كېتىپ ئۇ يەردىكى توقۇغلۇق جەڭ ئاتلە-
رىنى كۆردى ـ دە ئەھۋالنى ھوشۇر لەنجاڭغا خەۋەر قىلدى:
ـــ ئەھۋالدىن قارىغاندا ھاشىخانلار دەريادىن ئۆتمەپتۇ، ـــ
دېدى ئۇ.
بۇ چاغدا قوزغىلاڭچىلارمۇ ھاشىخانىنىڭ بۇيرۇقى بويىچە

قوراللىرىنىڭ بەتلەپ چاتقال ئىچىدە هوشيارلىق بىلەن ئولتۇراتتى.

— هاشىخان، مەن هوشۇر لەنجاڭ سىز نەدە؟ — دەپ ئۇچ قېتىم توۋلىدى هوشۇر لەنجاڭ هاشىخانىڭ ئادەملىرى ئۇنىڭ ئاۋازىنى تونۇغان بولسىمۇ لېكىن ئېهتىيات قىلدى.

— يېنىڭدىكى كىم؟ — دېدى هاشىخانىڭ يېنىدىكى بىر قوزغىلاڭچى، بۇ ئاۋازنى رۇستەم تونۇدى:

— هەي ئىساق بۇ يەرگە چىققىنا! هاشىخان قەيەردە؟ — دېدى.

ئۇلار هاشىخانىڭ شەرەت قىلىشى بىلەن يوشۇرۇنغان جايىدىن چىقتى ۋە دەريا بويىدا ئوچەيلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى هەم دەريا بويىغا ئوت ياقتى ئارقىدىن هەممەيلەن يىغىلغاندا هوشۇر لەنجەڭ ۋاشىشەردە هەم چاقىلىقتا يۇز بەرگەن ئوڭۇشسىزلىقلارنى قوزغىلاڭچىلارغا سۆزلەپ بەردى، هاشىخان بولسا ئۆزى بىلەن ماڭغان بىر گۇرۇپپا ئادەمنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى سۆزلىدى.

ئۇلار شۇ كېچىنى پاشا، كۇموتانىڭ دەستىدىن كۆز يۇمماي ئۆتكۈزدى. تاڭ ئاتقاندا هاشىخان باشچىلىقىدىكى ئون يەتتە نەپەر قوزغىلاڭچى تۇردى يىڭجاڭ باشچىلىقىدىكى قوزغىلاڭچىلار تەرەپكە، هوشۇر لەنجاڭ جەنۇبقا ماڭدى. ئۇلار «كاللا ئاستى» نىڭ دەريا سىدىن ئاتلارنى ئۇزدۇرۇپ ئۆزلىرى ئاتلارنىڭ قۇيرۇقىغا ئېسىلىپ ئۆتتى.

هاشىخان باشچىلىقىدىكى قوزغىلاڭچىلار راسا بىر كۈن يول يۇرۇپ قاش قارايغاندا، «بوز كۆل» نىڭ شىمالىدىكى چەرچەن دەريا سى بويىدىكى توقايلىققا جايلاشقان قوزغىلاڭچىلار قېشىغا يېتىپ كەلدى ۋە هاشىخان ئېرىنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ يىغلاپ كەتتى. باشقىلار ئۇلارغا ئارقىسىنى قىلىپ تۇراتتى. كېچىسى هاشىخان «تاختا پەرەدۆڭ» دە ئەسىر چۈشۈپ قالغاندىن بۇيان

بولغان ئىشلارنى تۇردى يېڭجاڭغا بىرمۇ بىر سۆزلەپ بەردى. تۇردى يېڭجاڭنىڭ خوتۇنىغا بەكمۇ ئىچى ئاغرىدى، ئۇلار بۇ يەردە بەش كۈن تۇرۇپ قالدى. شۇ بەش كۈن ئىچىدە قوزغىلاڭچىلارمۇ، ئاتلارمۇ خېلى ئارام ئېلىۋالدى. 1935 ـ يىل 6 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى تاڭ سەھەردە ئۇلار تارىمنى بويلاپ قەشقەرگە قاراپ يولغا چىقتى.

يىگىرمە بەشىنچى باب

مالەنجاڭغا سوۋغا

ئاق توخۇنىڭمۇ گېلى بار،
چار توخۇنىڭمۇ (گېلى) بار.
——ئۇيغۇر خەلق ماقالىسى

1935 ـ يىل 30 ـ ماي كۈنى.

تاڭ سەھەردە شەرقتىن چىقىۋاتقان شامال قۇياشنىڭ كۆتۈرۈلۈشى بىلەن بارغانسېرى كۈچەيىپ كېتىۋاتاتتى. پۈتۈنلەي ھىمايىسىز قالغان چاقىلىققا ۋاششەرنى بۇلاپ ـ تالاپ، ئادەم ئۆلتۈرۈپ ئاغزى ـ بۇرنى قانغا بويالغان دۈشمەنلەر باستۇرۇپ كەلدى. سىياسىي ئۆزگىرىش قوزغاپ ھوقۇق تارتىۋالغان ئابدۇكېرىم ئەلەم ھەم ئۇنىڭ قول چوماقلىرى ئۇلارنىڭ شەپىسىنى ئاڭلاپلا تىكىۋەتكەنىدى. تۈڭگانلار ناشتا ۋاقتىدا ناھىيە بازىرىغا كىرىپ كەلدى. ئۆزىنى «سوپى ھاجى» دەپ ئاتىۋالغان «چەنفاڭ سىلىڭ»ى ماۋۇنبىڭ سەپىنىڭ ئەڭ ئالدىدا ھەممەيلەننى باشلاپ كېلىۋاتاتتى. ئۇنىڭ كەينىدىن تۆتتىن تىزىلغان ئاتلىق ئەسكەر لەر ماڭغانىدى. بۇلارنىڭ ياۋۇزلۇقى ۋە ۋەھشىيلىكى ھەققىدە تالاي گەپ ـ سۆزلەرنى ئاڭلاپ قورقۇپ قالغان بىچارە خەلق دەرۋازىلىرىنىڭ يوچۇقلىرىدىن قورقۇش ئىچىدە مارىلاپ تۇراتتى. ئۇلار ئۆزلىرى ئۈچۈن ئەتىكى كۈننىڭ نېمە بىلەن ئاياغلىشىشنى ئويلاشقا جۈرئەت قىلالمايتتى. ھەممە ئادەم جىددىي پەيت كەلگەندە ئۆزلىرىنى دۈشمەن قولىغا تاشلاپ قويغان ئابدۇ-

كېرىم ئەلەم ۋە ئۇنىڭ قول ـ چوماقلىرىغا لەنەت ئوقۇيتتى. بۇگۈن شامالنىڭ كۈچىيىشىگە ئەگىشىپ ھاۋا تۈتۈلۈپ، ناھايىتى ئاچچىقى بىلەن تۇراتتى. شەرقتىن چىقىۋاتقان شامال توپىلارنى قۇيۇن قىلىپ چۆرگىلىتەتتى. قۇياش بىردە كۆرۈنۈپ، بىردە يوشۇرۇنۇپ كېيىنكى كۈنلەردە يۇز بېرىدىغان پاجىئەدىن قاچقاندەك قىلاتتى. ماۋۇنبىڭنىڭ ئەسكەرلىرى سالماق قەدەم بىلەن ئالدىرىماي ئەتراپقا شۇبھىلىنىپ قاراپ مېڭىشاتتى. «تىرق» قىلغان ھەربىر ئاۋاز ئۇلارنىڭ نەزىرىدىن قېچىپ قۇتۇلالمايتتى. ئۇلارنىڭ ئاتلىرى ھەرخىل رەڭدە بولسىمۇ، جابدۇقلىرى ئوخشاش ئىدى. ئەسكەرلەر بولسا پاختەك تۈكى رەڭدە بويىغان ماتادا ئوخشاش ئىشتان ـ چاپان، بېشىغا خۇددى خوتەندە قۇيۇلغان قول دەزمىلىدەك شەپكە كىيگەنىدى. ئۇلار تۆت كونا چىنىڭ دوقمۇشتىكى مەسچىتنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. شۇ چاغدا ئالدىن ئەۋەتىلگەن چارلىغۇچى قىسىمدىن خەۋەر كەلدى. ئورۇق، پاناق بۇرۇن بىر ئەسكەر ئاق ئاتنى چاپتۇرغىنىچە «چەنفاڭ سىلىك»ى ماۋۇنبىڭنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئاتتىن چۈشتى.

ـــ سىلىكىغا مەلۇم بولغاي، ئابدۇكېرىم ئەلەم ئۆزىنىڭ ئازغىنە ئادىمى بىلەن يۇرتنى تاشلاپ كېتىپتۇ.

ـــ قالغانلارچۇ؟ ـــ دەپ سورىدى ما ۋۇنبىك. لېكىن، خەۋەرچى دۇدۇقلاپ قالغانىدى. ما ۋۇنبىك ئۇنى تىللىدى، ـــ گالۋاڭ، ۋاششەرىدىن قاچقان ئوغرىلارنى دەۋاتسەن.

ـــ ئۇلار توغرىسىدا خەۋەر يوق. ئەسلىدە بۇ يەردىكى ئوغرىلار چەرچەنگە ماكىغاندا بۇ يەردە بىر لىيەن ئەسكەر قاپتەكەن. بەش كۈن بۇرۇن كېچىسى ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ تەرەپدارلىرى ئۇلاردىن ھوقۇق تارتىۋاپتۇ. ئۇلارنىڭمۇ ئۆلگىنى ئۆلۈپ قالغىنى تىكشۈپتىپتۇ.

ـــ ياخشى. ئۇلار مۇشۇنداق بىر ـ بىرىنى قىرغىن قىلسا بىز ئۇچۇن كۆپ پايدىلىق بولاتتى، ـــ دېدى ماۋۇنبىك ھەجەيىپ. ئارقىدىن سىمازىنى چاقىردى، ـــ مالەنجاك.

ـــ خوپ مەن بۇ يەردە، ـــ دېدى سىمازا. ئۇ ئەمدى لەز-
جاك بولغانىدى.①

ـــ سەن يۇرتنى ساقلا. بىز ئابدۇكېرىم ئەلەمنى يوقاتقىلى
بارىمىز. بىز بۇ يۇرتنى ئۇزۇل - كېسىل تىنجىتمىساق بولماي-
دۇ. بەك هوشيار تۇرغىن. دۇشمەن سېزىلسە هەرگىز شەپقەت
قىلمىغىن. ئۆستەڭلەرنى بۇزۇپ، سۇنى دەريالغا قويۇۋەت. چا-
قىلىققىكى ئوغرىلار ئاچتىن ئۆلسۇن.

ـــ خاتىرجەم بولۇڭ سىلىك جانابلىرى. مەن چوقۇم سىز
دېگەندەك قىلىمەن، ـــ دېدى سىمازا.

ـــ ئانداق بولسا ماڭايلى، ـــ دەپ بۇيرۇق بەردى
ماۋۇنبىك.

ماۋۇنبىڭنىك ئەسكەرلىرى شىمالغا قاراپ يۇرۇپ كەتتى.
مالەنجاڭنىك قىسمىلا شۇ يەردە قالدى. باشقىلار كەتكەندىن
كېيىن بازارنىك غەربىدىكى ئەسلىدە قوزغىلاڭچىلار قوشۇنى
جايلاشقان ۋە شۇلار ياساپ پۈتكۈزگەن هەربىي گازارمىغا ئورۇن-
لاشتى. بۇ يەردە ئاتلار ئۇچۇن يېتەرلىك ئوت - سامان، بېدە،
ئەسكەرلەر ئۇچۇن خېلى كۆپ مىقداردا ئاشلىق بار ئىدى. ئەتە-
سىدىن باشلاپ پۈتۈن يۇرت ئۇلارنىك قىلىچى ئاستىدا قالدى.
ئۇلار كەلگەن كۈنىلا كېچىدە يۇرۇشنى مەنئى قىلدى.

* * *

«چەنفاك سىلىك» ماۋۇنبىك ئۆز ئادەملىرى بىلەن يولغا
چىقىپ تۆتىنچى كۈنى ئابدۇكېرىم ئەلەمنىك قارىسىنى ئالالا-
دى. بۇ چاغدا ماۋۇنبىڭنىك ئۆزىنى قوغلاپ كېلىۋاتقانلىقىدىن
خەۋەر تاپقان ئابدۇكېرىم ئەلەم چاقىلىققىن بىر يۇزئون كىلومې-

---

① كېيىنكى چاغلاردا «ئىسمائىل تۆڭگان» دەپ نام چىقارغان مۇھەممەت
گوپەينىك كۆيئوغلى.

تىر شىمالدىكى «توقام» دېگەن يەردە تارىم دەرياسىنىڭ شەرقىدىگە ئۇتۇۋالغانىدى. چۈنكى، ئۇنىڭ ئادەملىرىنىڭ كۆپچىلىكى بۇ يەردىكى كىچىكلەرنى ئوبدان بىلەتتى. ئەمما، بۇ يەرنىڭ كېچىسى بىر دوزاقنىڭ ئۆزى ئىدى. پاشا، كۈمۈت ئادەمگە زادىلا ئارام بەرمەيتتى. شۇڭا، ئابدۇكېرىم ئەلەم ئادەملىرىگە بۇيرۇق بېرىپ مىڭلاپ گۈلخانلارنى ياقتۇردى. ئۇنىڭ مەقسىتى بىر تەرەپتىن، ئىس ئارقىلىق پاشا، كۈمۈتىدىن ساقلىنىش ئىدى. يەنە بىر تەرەپتىن، مۇشۇ گۈلخانلارنى يېقىش ئارقىلىق ئۆزىنى قوغلاپ كېلىۋاتقانلارنى قايمۇقتۇرۇش ئىدى. چۈنكى، «ئۇرۇش-نىڭ توققۇزى رەڭ، بىرى جەڭ» دېگەن گەپ بىكار ئەمەستە ئەلۋەتتە... بۇ تارىم دەرياسىنىڭ راسا كەلكۇن ۋاقتى بولۇپ، دەريا تاشقىنى ئەتراپىنى بېسىپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ يىل 5 ـ ئاي كىرگەندىن بۇيان ھاۋا ئۆزگىرىپ پات ـ پات يامغۇر يېغىپ تۇرغاچقا، دەريا سۇيى يىللاردىكىدىن كۆپ ئىدى.

كېچىسى دەريانىڭ شەرقىدە كۆيۈۋاتقان مىڭلاپ گۈلخانلارنى كۆرۈپ ماۋۇنبىڭنىڭ قوشۇنى توختاپ قالدى. قانداق قىلىش كېرەك؟ دېگەن سوئال ئۇلارنى قىينايتتى. شۇ چاغدا ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئابدۇكېرىم ئەلەم قويچى قىياپىتىدە ئايغاقچىلارنى ئەۋەتتى. ئۇلار تۇڭگانلارغا كۈتۈلمىگەن خەۋەرنى يەتكۈزدى.

ــ ئۇرۇمچىدىن بەش مىڭ ئەسكەر كېلىۋېتىپتۇ. ئۇلارنىڭ ئالدىنقى قىسمى يېتىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئورۇسلارمۇ بار ئىكەن. ئابدۇكېرىم ئەلەم شۇلارغا قۇشۇلۇۋالدى. كەينىدىكى قىسىم كەلگەندە چاقىلىققا باردىكەن.

ــ ھەي گېپىڭ راستمۇ؟ ــ دەپ ۋارقىرىدى ما ۋۇنبىڭ، ــ يالغان ئېيتساڭ ئۆلتۈرىمەن ئۇقتۇڭمۇ؟

ــ نېمىشقا يالغان ئېيتقۇدەكمەن. مەن ئەمەلدار بولمىسام، مەن پەقەت قويچى. ئاران جان بېقىپ يۈرگەن بىر ئادەم، ــ دېدى «قويچى».

بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان ماۋۇنبىك ئىككىلىنىپ قالدى. چۈنكى ھازىر تارىمنىڭ تاشقىن ۋاقتى كۆچىيىپ ئۆتۈشمۇ تەس. ئەگەردە يېڭىلىپ قالسا چېكىنىشمۇ تەس. بۇ يەرلەرنى ئوبدان بىلىدىغان ئادەممۇ يوق. بولۇپمۇ شېكى شىسەي ئارمىيىسىدە تۇرۇۋاتقان ئورۇسلار ماۋۇ ئەخمەق چەنتۇلارغا زادىلا ئوخشىمايدۇ. ئەلۋەتتە ئۇلارنىڭ پىلموتلىرى بار. دەريانى كېچىپ ئۆتۈشتە ئالدىدىن ياكى ئارقىدىن راسا ئوققا تۇتۇدۇ. لازىم تاپسا ھەتتا ئايروپىلان چاقىرىشىمۇ مۇمكىن. ئۇ چاغدا ئىش چاتاق. مەن بۇيرۇق بويىچە چاقىلىقنى ئالدىم. ئالغاندىمۇ بىر پاي ئوق ئاتماي ئالدىم. ئەگەردە ماۋۇ قويىچىنىڭ دېگەن خەۋەرلىرى يالغان بولغان تەقدىردىمۇ ئەمدى ئابدۇكېرىم ئەلەم ھەرگىز قايتىپ بارالمايدۇ. ماۋۇنبىڭ مۇشۇلارنى ئويلىغاندىن كېيىن دەريادىن ئۆتمەي چېكىنىپ كېتىش قارارىغا كەلدى.

*　　*　　*

ماۋۇنبىڭ ئەسكەرلىرى ئۇچ كۈندىن بۇيان چاقىلىقنى بۇلاماقتا ئىدى. ئۇلار ھېچكىمگە رەھىم - شەپقەت قىلمايتتى. بۇلاڭچىلىقنىڭ بېشى ئۆزىنى «سوپى ھاجى» دەپ ئاتىۋالغان «چەنفاڭ سىلىڭ»ى ماۋۇنبىڭ ئىدى. ئەسكەرلەر ئۆيمۇ ئۆي يۈرۈپ بۇلاڭچىلىق قىلاتتى. پۇلغا يارىغۇدەك نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى تارتىپ ئالماقتا ئىدى. پۇتۇن يۇرتنى يىغا - زار ۋە قىيا - چىيا قاپلاپ كەتكەنىدى. پات - پات ئوق ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. يات پۇراقنى سەزگەن ئىتلار توختىماي قاۋايتتى. ئەسكەرلەرنىڭ باستۇرۇپ كىرگەن ئۆيدىكى ئادەملەردىن ئەڭ ئاۋۋال سورايدىغىنى بىرلا ئىدى:

— ئالتۇن نەدە؟ كۆمۈش نەدە؟

يول بويلىرى، مەسچىتلەرنىڭ ئالدى، يول ئاچاللىرى،

كۆرۈك بويلىرىغا بەدەنلىرى تاياق زەربىدىن قانغا بويىلىپ كەتكەن ئادەملەر ئېسىقلىق تۇراتتى. بۇلاڭچىلار ئاياللارنىڭ قۇلىقىنى يىرتقىدىكى زىرىنى تالىشىپ نۇرغۇن ئاياللارنىڭ قۇلىقىنى يىرتقۇۋەتكەن. ئۇزۇك تالىشىپ بارماقلىرىنى سۇندۇرۇۋەتكەنىدى. توپلانغان بايلىقلارنى ئۈدۈللۇق ئۆز باشلىقى ماۋۇنبىڭغا تاپشۇرۇپ تۇراتتى. ئۇ بولسا بۇلاڭچىلارنى تېخىمۇ رىغبەتلەندۈرەتتى:

ــ ياخشى. ئۆيلەرنى قويماي ئاختۇرۇپ چىقىڭلار. ئوغۇل بالىدەك ئىش قىپسىلەر، ــ دەيتتى ئۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئەسكەرلەر تېخىمۇ ھەددىدىن ئېشىپ بۇلاڭچىلىق قىلىش داۋامىدا نۇرغۇنلىغان ناھەسىدە قىزلارنى ئاياغ ـ ئاستى قىلماقتا ئىدى. قارشىلىق قىلغان قىزنى ياكى ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنى بۇلاڭچىلار جايىدا ئېتىۋەتتى.

*　　*　　*

ــ نېمىگە شۇكۇر قىلاتتۇق. «باي بولىمىز» دېمىسەك ئۆلۈم ئىزدەپ بۇ يەرگە كېلەتتۇقمۇ؟

ــ گاسىلىڭ ئۆز ۋاقتىدا بىزگە «شىنجاڭغا چىقساقلا باي بولۇپ كېتىمىز» دېگەنىدى. يەنە «ئۇ يەردە ئالتۇن تاغ بار. دەريالىردا ئالتۇن ئاقىدۇ» دېگەن. قېنى ئۇ بايلىق؟ ئاناڭنى...

ــ شۇنىڭغىمۇ شۇكۇر قىل دەيمەن. بولمىسا ئۆلۈكۈڭ چۆلدە قالىدۇ.

ئۇچ نەپەر بۇلاڭچى مانا شۇنداق تالىشا ـ تالىشا ئاخىر ھېيتئاخۇن بىلەن يۈسۈپبەگنىڭ دەرۋازىلىرىنىڭ ئالدىغا كەپقالىدى. ئۇلار ھېيتئاخۇننىڭ يوغان دەرۋازىسىنى كۆرۈپ، ئۇ يەرگە ئۆزىنى ئاتتى. لېكىن، ئۇلارنى دەرۋازا ئالدىدا يوغان ئالا ئىت توسۇۋالدى.

ـــ هاۋ، هاۋ، هاۋ...

ـــ مەيزا ئىتنى ئېتىۋەت، ـــ دېدى ئەسكەرلەرنىڭ ياشتا چوڭراقى. ھېلىلا ئۆزىنىڭ بۇلاڭچىلىق قىلىپ تاپقان نەرسىسىدىن نارازى بولۇپ كېلىۋاتقان ياش ئەسكەر مىلتىقنى ئېلىپ ئىتنى ئېتىۋەتتى. ئىت غىڭشىپ بېرىپ يېقىلدى. ئوق ئاۋازىنى ئاڭلىغان يۇسۇپبەگ ئاستا ماڭلاپ ئەسكەرلەرنى كۆرۈپ ئايالىنى ۋە ئايالىنىڭ سىڭلىسىنى ئېلىپ، ئۆينىڭ كەينىدىكى بۇغدايلىق ئارقىلىق ئەيسا قالماقنىڭ بېغىغا كىرىپ يوشۇرۇندى.

ھېيتئاخۇننىڭ ئىتىنى ئېتىۋېتىپ ئۆيگە باستۇرۇپ كىرگەن بۇلاڭچىلار قولىغا چىققۇدەك ھېچ نەرسە تاپالمىدى. ئامال قىلالمىغان بۇلاڭچىلارنىڭ كۆزى تۇغۇتتىن يېڭى قوپقان ياش ئايالغا چۈشتى ـــ دە، ئۇلار ئاچ قالغان بۆرىدەك ئۇنىڭغا ئېسىلدى...

بۇ قاراقچىلار ئۇ يەردە ئۆز نەپسىنى قاندۇرۇپ چىققۇچە يۇسۇپبەگنىڭ قېينانىسى تاجىخان ئۆيدە يۇگۈرۈپ يۈرۈپ بەزى نەرسىلەرنى يىغىشتۇرۇۋېتىپتىكەن بولسىمۇ، قورقۇپ كەتكەنلىكتىن قۇلىقىدىكى زىرىسىنى ئېلىۋېتىشنى ئۇنتۇپ قالغانىدى. ئۆيگە باستۇرۇپ كىرگەن بۇلاڭچىلارنىڭ كۆزى ئەڭ ئاۋۋال ئاشۇ زىرىگە چۈشتى، ئۇلار زىرىنى تالىشىپ تاجىخانىنىڭ بىر قۇلىقىنى يىرتىۋەتتى.

ـــ ۋايجان! مەن ئۆزۈم ئېلىپ بېرەي، ـــ دەپ ۋارقىرىدى تاجىخان. ئۇنىڭغىچە زىرە ئىككى ئەسكەرنىڭ قولىغا چىقىپ بولدى. بىچارە قېرى ئايالنىڭ قۇلىقىدىن ئاققان قان ئۇنىڭ ئىڭىكىنى بويىۋەتتى.

ـــ ھەي قېرى ئېرىڭ قېنى؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى ئوتتۇرا ياش ئەسكەر. ئۇ قارا شەھەرلىك بولۇپ، ئۇيغۇرچىنى ئوبدان سۆزلەيتتى. قالغان ئىككىسى چىڭخەيلىك ئىدى.

ـــ ئېرىم يوق. ئۆلۈپ كەتكەن، ـــ دېدى ئۆي ئىگىسى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى
www.uyghurkitap.com

ـــ مۇشۇنچىۋالا دەرگاھتا يالغۇز تۇرامسەن؟
ـــ كۆيئوغلۇم بىلەن تۇرىمەن.
ـــ كۆيئوغلۇڭ بىلەن قىزىڭ قېنى؟
ـــ بازارغا كەتكەن.
ـــ ئېيتە ئالتۇن نەدە؟ كۆمۈش نەدە؟
ـــ مەن تۇل خوتۇن، مەندە نەدە ئالتۇن بولسۇن. بارىنى ئالدىڭلارغۇ. . .
ـــ قالغىنى قەيەردە؟
ـــ ھېچنېمە يوق. بولسا ئالمامسەن، ـــ دېدى غەزەپلەنگەن تاجىخان.

شۇنىڭدىن كېيىن ئەسكەرلەر تاجىخاننىڭ ئۆينى ئاختۇرۇپ ئوڭتەي ـ توڭتەي قىلىۋەتتى. لېكىن، ئۇلار ئىزدىگەن ئالتۇن بىلەن كۆمۈش ھېچ يەردىن چىقمىدى. كىچىك قىزى ئۇچۇن ئاتاپ سوقتۇرۇپ قويغان ئىككى جۇپ كۆمۈش بىلەزۈكنى ھەم تاجىخان بىلەن ئىككى قىزنىڭ بىرنەچچە قۇردىن تاۋار ـ دۇر-دۇن كىيىم ـ كېچەكلىرىنى بۇلاپ كەتتى. ئاخىرىدا ئۇلار تاجىخاننى باغلاپ ئىشىك ئالدىدىكى قېرى ئۇجمىگە ئېسىپ ئۇرۇشقا باشلىدى:

ـــ ئېيتە قېنى ئالتۇن نەدە؟ كۆمۈش نەدە؟
ـــ ۋايجان ئۇرماڭلار! مەندە ئالتۇن يوق، مەن دېگەن تۇل خوتۇن.
ـــ سەندە بولمىسا كۆيئوغلۇڭدا بار. ئۇ بەگ ئىكەن.
ـــ ئۇنىڭدىمۇ يوق، خۇدا ھەققى ئالتۇن ـ كۆمۈش يوق.

ئۇلار تاجىخاننى ھوشىدىن كەتكۈچە ئۇردى. لېكىن، ئالتۇن ـ كۆمۈش تاپالمىدى. ھەقىقەتەن ئۇلاردا بايلىق يوق ئىدى. «بەگ» دېگەن بىر قۇرۇق نام ئىدى. ئامال قىلالمىغان بۇ قاقچىلار تاجىخاننىڭ كىيىمىنى سالدۇرۇپ قىپيالىڭاچ قىلىپ قويۇپ تاشلاپ كېتىشتى. كەچتە بۇ يەرنى يىغا ـ زار، قىيا ـ چىيا

قاپلاپ كەتكەندى. يۇسۇپبەگلەر قايتىپ كەلگەندە تاجىخاننى قوشنىلىرى ئايۇاندا ياتقۇزۇپ قويغاندى. ئۇنى بۇ ھالدا كۆرۈپ ھەممەيلەن يىغلىشىپ كەتتى.

— يىغلىماڭلار بالىلىرىم، مەن ئوڭشىلىپ كېتىمەن. خۇداغا مىڭ قەتلە شۇكۇر سىڭلىڭلارنىڭ نومۇسىنى ساقلاپ قالدىڭلار. قىز بالا دېگەننىڭ يۈزى چۈشۈپ كەتسە ئۇنى ئەسلىگە كەلتۈرگىلى بولمايدۇ. ئەمما، مەن ھېچ نەرسە بولمايمەن، — دېدى تاجىخان پەس ئاۋازدا، ئاننىڭ دېگەن تەسەللى سۆزلىرى يۇسۇپبەگ ۋە ئۇنىڭ ئايالىنىڭ كۆڭلىنى تەسكىن تاپقۇزدى.

— ئانامنىڭ ئوغلاق تېرىسىگە ئالايلى. مەن ئوغلاق تاپاي، — دېدى يۇسۇپبەگ.

* * *

ئىيۇن ئېيىنىڭ راسا ئىسسىق كۈنلىرى ئىدى. دېھقانلار ھەممە يەردە بۇغداي ئورمىسىنى باشلىغانىدى. ھېلىتىنلا قاراقچىلار بۇغدايلىقلارغا نازارەتچى قويغانىدى. شۇڭا، يىللاردىكىدەك تەرەپ - تەرەپتىن ئورما ناخشىسى ئاڭلانمايتتى. پۈتۈن يۇرت بۇرۇقتۇرمىلىق ئىچىدە قالغانىدى. بۇ يىل قاراقچىلار ئۆستەڭلەرنى چېپىپ سۇنىڭ دەريا‌غا قويۇۋەتكەچكە بۇغدايغا دان سۈيىي كىرمىگەنىدى. بۇغدايىنىڭ دېنى ناھايىتى قۇرۇق ئىدى.

بۇگۈن «چەنفاڭ سىلىك» ى ماۋۇنبىڭ ھەربىي گازارمىسىنىڭ چوڭ ئامبىرىغا قاماپ قويۇلغان چاقىلىقنىڭ ئاز تولا قول ئىلكىدە بار كىشىلىرىنى سوراق قىلماقتا ئىدى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا باھاۋۇدۇن ھاجىم، ئېزىز ھاجىم قاتارلىق ئەللىكىدىن ئارتۇق ئادەم بار ئىدى. ماۋۇنبىڭ كىرگەن چاغدا ئامبارنىڭ تېمىغا

www.uyghurkitap.com

يۆلىنىپ ئولتۇرغان تۇتقۇنلار ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى. ماۋۇ-
بىلگە قولىنى كەينىگە تۇتۇپ، گىدەيگەن پېتى ئامبارنىڭ ئوتتۇ-
رىسىغا كېلىپ، توختىدى ۋە ھەممەيلەنگە قاراپ زەھەرلىك ھە-
جىيىپ قويدى. ئۇ مۇشۇنداق قىلىش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ئالدىدا
تىترەپ تۇرغان تۇتقۇنلارنى تېخىمۇ ھودۇقتۇرۇپ، ئۆزىنىڭ
غالىبلىقىنى پەش قىلىپ قورقۇتۇش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ رەزىل
مەقسىتىگە يەتمەكچىدى. چۈنكى، ئۆزلىرىنىڭ ۋەھشىيلىكى ۋە
رەھىمسىزلىكى توغرىسىدىكى گەپ ـ سۆزلەرنى بۇ يەردە ئول-
تۇرغان كىشىلەرنىڭمۇ ئاڭلىغانلىقىدىن ھەرگىز گۇمان قىل-
مايتتى. ئۇ ئالدىرىماي سۆزلىدى:

ـــ سەنلەرنى بۇ يەرگە تۇتۇپ كېلىشىمىزنىڭ سەۋەبى،
تۇردى يېڭجاڭ ۋە ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى قوزغىلاڭچى ئوغرىلار
بىزنىڭ نۇرغۇن مېلىمىزنى بۇلاپ كەتتى. سىلەر بولسىڭلار ئۇنى
كۆرمەسكە سالدىڭلار. ھەتتا بۇ ئىشتا يول كۆرسەتكەنلەرمۇ
بولۇشى مۇمكىن. شۇ بۇلاپ كەتكەن مالنىڭ پۇلىنى سىلەر
تۆلەپ بېرىسىلە، قېنى ئېيتىڭلارچۇ سىلەر پۇلغا تۇرامسىلەر؟
جانغىمۇ؟ جان لازىم بولسا ھەربىر ئادەم ئەللىك سەردىن ئالتۇن
تاپشۇرسىڭلار سىلەرنى ھازىرلا قويۇۋېتىمەن. تاپشۇرامسىلە؟

ھەممەيلەن جىمجىت ئولتۇراتتى. ئەللىك سەر ئالتۇن ئاز-
مۇ؟ چاقىلىق دېگەن كىچىككىنە بىر يۇرت. ئۆزىنى «باي» دەپ
ئاتىغان نۇرغۇن كىشىلەردە بىرنەچچە يۈز قوي، يىگىرمە ـ
ئوتتۇز كالا، بىرنەچچە ئون مودىن يەر بار. لېكىن، ئالتۇن
نېمە ئىش قىلسۇن؟ ! . . . سودىگەرلەردە بولسا بىرنەچچە يۈز
سەركۆمۈش ياكى يۈك ـ تېرە بار. لېكىن، نەخ پۇل نېمە ئىش
قىلسۇن؟ . . . ئۆتكەن ئىككى يىلدا ئۇرۇش قالايمىغانچىلىقى تۈ-
پەيلىدىن سودا يۇرۇشمىدى. ھەممە ئادەمنىڭ بېشى ساڭگىلاپ
چۈشۈپ كەتتى. ئولتۇرغانلارنىڭ زۇۋان سۈرمىگەنلىكىنى كۆ-

رۇپ ماۋۇنبىك ئاچچىقلاپ كەتتى:

ــ قېنى ئېيتە سەنلەر تاپشۇرامدۇ - يوق؟ سەن تاپشۇرمىسا مەندە بەنپا بار. مەن تاپشۇرغۇزۇدۇ، ــ دەپ ھۆركىرىدى ئۇ.

ــ زىخۇي جانابلىرى، ــ دېدى ئەللىك ياشلاردىكى كەكە ساقال، بېشىغا قارا دۇخاۋا دۇپپا، ئۇستىگە ئاق چۇچۇنچە پەشمەت كىيگەن، ئېگىز بويلۇق بىر ئادەم، ــ بىزدە ھەرگىز ئالتۇن يوق. قوي، يۇڭ - تېرە دېسىڭىز بار. تۆت - بەش سەر ئالتۇن تاپساق ئۇنىڭغا مال ئەكېلىپ سېتىپ تۇرغان. ئۆتكەن ئىككى يىلدا ئۇرۇش بولغاچقا سودا قىلالماي قالدۇق.

بۇ گەپنى قىلغان ئادەم ئېلى ھاجىم ئىدى. گەپنى ئاڭلاپ ماۋۇنبىك ۋارقىرىدى:

ــ مەن ھازىرلا بىلىدۇ. سەندە ئالتۇن بارمۇ؟ يوقمۇ؟ ــ دەپ ئۇ جاللاتلارنى چاقىردى، ــ كېلىڭلار، قىينىڭلار بۇلارنى.

سىرتتا تۇرغان جاللاتلار ئېتىلىپ كىردى. تۇنقۇنلارنى باغلاپ تورۇسقا ئېسىپ ئۇرۇشقا باشلىدى:

ــ ئالتۇن نەدە؟ كۆمۈش نەدە؟

ــ راسا ئۇر، ياغدا داغلا، ئوتتا كۆيدۇر، ــ دەپ ۋارقىرايتتى ماۋۇنبىك.

تاياق زەربىدىن نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ بەدەنلىرى تىتىلىپ، كىيىم - كېچەكلىرى قانغا بويىلىپ كەتتى. گاھى ئادەملەر تاياق زەربىسىدىن ھوشىدىن كەتتى. ئۇلارغا سوغۇق سۇ چېچىپ ھوشىغا كەلتۈرگەندىن كېيىن يەنە سوراق قىلاتتى.

ــ ئالتۇن نەدە؟ كۆمۈش نەدە؟ ــ قىيناش يېرىم كېچە-گىچە داۋام قىلدى.

ئىككىنچى كۈنى قىيناش يەنە داۋام قىلدى. بۇ كۈنى تۆتقۇن قىلىنغان كىشىلەرنىڭ چوڭ ئوغۇللىرىنى ياكى شۇ كىشى-

www.uyghurkitap.com
كتاب تور بېكتى

نىڭ ئايالىنى قىيناقنى كۆرۈش ئۈچۈن ئەسكەرلەر مەجبۇرىي ھەيدەپ كەلدى. ئۇلار كېلىپ چالا بوغۇزلاپ كانارىغا ئېسىپ قويغان قويدەك قانغا بويىلىپ كەتكەن دادىلىرىنى ياكى ئاياللار ئەرلىرىنى كۆرگەندە قان ئېقىپ تۇرغان تەنلەرنى قۇچاقلاپ يىغلىشىپ كەتتى. ئۇلار ئۆيلىرىگە قايتىپ ئاياللارنىڭ زىبۇ - زىننەتلىرىنى ياكى قارا كۇنلەرگە ئاتاپ ئېلىپ قويغان ئازغىنە نەرسىلىرىنى ئەكېلىپ تاپشۇردى. بۇنىڭ بىلەن قاراقچىلارنىڭ نەپسى تېخىمۇ يوغىناپ كەتتى ۋە تۇتقۇنلارنى قىزىق ياغدا داغلاپ، قىزىتىلغان تۆمۇر بىلەن كۆيدۈرۈپ قىيناشقا باشلىدى.

* * *

ماۋۇنىڭ قوشۇنىنىڭ كەلگىنىگە بىر ئاي بولۇپ قالدى. بۇ بىر ئاي خەلق ئۈچۈن چىدىغۇسىز ئازابلىق بىر ئاي بولدى. قاراقچىلار چاقلىق خەلقنى بۇلاپ - تالاپ قىرغىن قىلغاندىن تاشقىرى نۇرغۇنلىغان ئارەسىدە قىزلارنى ئاياغ - ئاستى قىلدى.

ئۆزىنى «سوپى ھاجى» دەپ ئاتىۋالغان قاراقچىلار باشلىقى ماۋۇنىڭ خوتۇن ئۇستىگە خوتۇن ئالماقتا ئىدى. ئۇ ھەر ھەپتىدە بىر قىز يەڭگۈشلەيتتى. بۇگۈن ئۇ بەشىنچى قىزنى خوتۇنلۇققا ئالماقچى بولۇۋاتاتتى. ئۇ بىر قوغۇنچىنىڭ قىزى بولۇپ، يولدا ئاتلىق ئۆتۈپ كېتىۋاتقان «سوپى ھاجى» نىڭ قىزغا كۆزى چۈشۈپ قالغانىدى. لېكىن، سۇغا چىققان قىز يوشۇرۇنۇشقا ئۈلگۈرەلمەي قالغانىدى. ئۇ قىز ئون بەش ياشتا ئىدى.

ـــ ھەي ئاخۇن، سەن قىزنى ماڭا بەسۈك، ـــ دېدى قوغۇنچىنى چاقىرىپ ماۋۇنبىك.

ـــ زىخۇي جانابلىرى قىزىمنىڭ بېشى باغلاقلىق، ـــ دېدى قوغۇنچى يالۋۇرۇپ.

ـــ ئۇ باغلايدىغان قوي ئەمەسقۇ؟ ـــ دېدى چۇشەنمىگەن ماۋۇنبىك.

ـــ قىزىمغا چاي ئىچكۈزۈپ قويغان. يېقىندا توينى قىل - ماقچى، ـــ دەپ چۇشەندۈردى قوغۇنچى.

ـــ بولدى بۇ قىزنى مەن ئالدى. مەندەك ھاجىمغا بەرسەك قىزىك جەننەتكە كىرىدۇ. ئۇقتۇڭمۇ؟ ـــ دېدى - دە، يېنىدىكى لەرگە بىر نەرسىلەرنى دەپ كالدىرلاپ ئۆزى كېتىپ قالدى. قوغۇنچىنىك ئىشىكىدە ئىككى ئەسكەر قالدى. قوغۇنچىغا «ماقۇل» دېمەكتىن ئۆزگە يول قالمىغانىدى. ئۇلار يىغا - زار قىلىشتى. ھەسرەت چېكىشتى. لېكىن، «مەندەك ھاجىمغا تەگسە قىزىك جەننەتكە كىرىدۇ» دېگەن بىر جۈملە سۆز ئۇلارغا تەسەللى بولدى. شۇنداق قىلىپ ئەيسا قوغۇنچى قاش قارايغان چاغدا ئىككى ئەسكەرنىك نازارىتى ئاستىدا قىزىنى «سوپى ھاجى» نىك قارارگاھىغا ئەكېلىپ بەردى.

ـــ سەن كەتسۇن. مەن ئاخۇن تېپىپ نىكاھ ئو - قۇتۇدۇ، ـــ دېدى ماۋۇنبىك ۋە ئەيسا قوغۇنچىغا بىر بولاق نەرسىنى بەردى. ئۇنىڭدا بىر كىيىملىك شايى ئون بەش سەر كۆموش بار ئىدى.

ئەيسا قوغۇنچى كەتتى. لېكىن، ئۆزى كەتتىيۇ يۈرىكى مۇشۇ يەردە قالدى. قوغۇنچى يىغىدىن كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەن ھالدا ئۆيگە قايتىپ باردى. شۇ كېچىسى ئۇلار ئەر - خوتۇن ئىككىسى قىزىنىك ھەسرىتىدە كۆز يۇمماي چىقتى. ماۋۇنبىڭغا ھېچقانداق نىكاھ ئوقۇيدىغان ئاخۇنمۇ، گۇۋاھچىمۇ كېرەك ئەمەس ئىدى. بۇنىڭدىن بۇرۇنقى تۆت نەپەر قىزغىمۇ گۇۋاھچى كەتمىگەن. بىر ئۆزى يالغۇز تەگبىر ئوقۇپلا گۇۋاھچى قويماي، قىزلارنى خوتۇن قىلىۋالغان. بالدۇرقىدەك بۇگۈنمۇ ئەيسا قوغۇنچىنىك قىزىنى خۇپتەندىن كېيىن ھۇجرىغا ئېلىپ

كىردى. ئۇنىڭغا كوچىدىكى بىر دەللال خوتۇن ھەمراھ بولغانىدى. ئۇلار يۇكۈنۈپ ئولتۇرۇشتى. قىزنىڭ يۈزى يېرىم ئوچۇق ئىدى. ماۋۇنىڭ ئۆزى تەگىر ئوقۇشقا باشلىدى:

— ئاللاھۇ ئاكبار... ئاللاھۇ ئەكبار... مەن سەن ئالدى، — دېدى ماۋۇنىڭ. يەنە تەگىر ئوقۇدى، — ئاللاھۇ ئەكبار... ئاللاھۇ ئەكبار... سەن مەن تەگدىمۇ؟ قىز ئىزا تارتىپ جىم ئولتۇراتتى. دەللال ئۇنىڭ قۇلىقىغا ئېغىزىنى دەپ پىچىرلايتتى. ماۋۇنىڭ تاقەتسىزلەندى:

— سەن مەن تەگدىمۇ؟ — دەپ ۋارقىرىدى، قىزنىڭ قورقۇپ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. ئەمدى ماۋۇنىڭنىڭ رەسمىي ئاچچىقى كەلدى.

— سەن مەن تەگدىمۇ؟ — دېيىش بىلەن تەڭ قىزغا «چاڭ» قىلىپ بىر شاپىلاق تەگدى.

— ۋايجان تەگدىم، — دېدى قىز ۋارقىراپ.

— ھە... ئەمدى ياخشى بولدى، — دېدى ماۋۇنىڭ. ئارقىدىن دەللالغا بىر تەڭگە تاشلىدى. — يوقال بۇ يەردىن. سەن قىزنى مۇشۇنداق ئۆگىتەمدۇ؟

ماۋۇنىڭنىڭ ئەلپازىنى كۆرگەن دەللال ئاستا ئىشىكتىن «غىپلا» قىلىپ چىقىپ تىكىۋەتتى. بىر ھەپتىدىن كېيىن ماۋۇنىڭ چەرچەنگە قاراپ يولغا چىقتى. ئىككى ھەرەمنىڭ دىدارىنى كۆرگەن «سوپى ھاجى» بەش قىزنىڭ ئۇۋالىغا قالدى. قىزنىڭ جەننەتكە كىرىشىنى تەمە قىلغان بىچارە نادان خەلق قىزلىرىنىڭ بەختسىزلىكىنى ھېچكىمدىن كۆرمىدى. ماۋۇنىڭ كەتكەندىن كېيىن چاقىلىقتا كۈچەيتىلگەن بىر روتا ئەسكەر بىلەن ئىسمائىل قالدى. ئۇنىڭ قول ئاستىدا ئۈچ يۈزدىن ئارتۇق ئادەم بار ئىدى. ئىسمائىل پۈتۈن قوشۇنغا كوماندىر، چاقىلىققا ھاكىم بولغانىدى.

* * *

بۇ كۈنلەردە ھاشىمبەگ بىلەن سەيدەك قوزۇق قاماقتا ① ئىدى. ھەر كۈنى ئەيش ـ ئىشرەت كەيىپ ـ ساپاغا بېرىلىپ كەتكەن ماۋۇنبىك ئۇچۇن بۇ ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىشقا ۋاقىت يوق ئىدى. پەقەت ئاتاغلىق تېۋىپ جالالىدىن ئاخۇنىنىك ئۆيىگە بېرىپ قۇشقاچ گۆشىدە قىلىنغان شورپىنى ئىچىشنى ئۈنتۇلمايتتى. ھاشىمبەگنى كىمدۇر بىرى «قوزغىلاڭچىلار شتابىنىك ئادىمى» دەپ چېقىشتۇرۇپتۇمىش. سەيدەكنى بولسا، ئەسكەرلەر تونۇپ قېلىشقانىدى. ئۇلارنىك ھەر ئىككىلىسىنى ئۆلۈم كۈتۈپ تۇراتتى. ھايت ـ ھۇيت دېگۈچە 7 ـ ئايمۇ ئاخىرلىشىپ قالاي دېدى. بالدۇر تېرىغان قوغۇن ـ تاۋۇزلارمۇ پىشىپ قالدى. چاقىلىق قۇرغاق رايون بولغاچقا قوغۇن ـ تاۋۇز ۋە باشقا مېۋىلەرى ناھايىتى تاتلىق ئىدى. بۇنداق تاتلىق مېۋىلەرنى كۆرگەن ئەسكەرلەر تەرەپ ـ تەرەپتە چېپىپ يۇرۇپ مېۋە ـ چېۋىلەرنى بۇلاپ ـ تالاشقا كىرىشتى. شۇنداق كۈنلەرنىك بىرىدە بىر يىگىت مالەنجاڭ قارارگاھىنىك ئالدىغا كەلدى. ئۇنىك قولىدا بىر دانە يوغان تاۋۇز بار ئىدى. بۇ كۈنى ھاۋا ئوچۇق ۋە ئىسسىق بىر كۈن بولغانىدى. شەرقتىن ئىسسىق شامال ئۇرۇپ تۇراتتى.

ـــ مەن بۇ تاۋۇزنى مالەنجاڭغا ئېلىپ كەلدىم، ـــ دېدى تاۋۇز كۆتۈرگەن يىگىت قاراۋۇلغا.

ـــ بولدى تاۋۇزنى ماڭا بېرىپ، ئۆزۈڭ كېتىۋەرگىن، ـــ دېدى قاراۋۇل.

---

① قوزغىلاڭچىلار دۈشمەن ئىچىگە كىرگۈزگەن ئايغاقچىنى «قوزۇق» دەپ ئاتىغان.

ئۇيغۇر كتاب توربېكىتى www.uyghurkitap.com

ـــ ياق، مەن بۇنى مالەنجاڭنىڭ ئۆزىگە تاپشۇرىمەن، ـــ دېدى ئۇ.

ـــ ئەمىسە نېرىراقتا بېرىپ كۈتۈپ تۇرغىن، ـــ دېدى قاراۋۇلنىڭ بىرى تاۋۇز كۆتۈرگەن يىگىتنى قوغلاپ ھەم يېنىدىكىگە بۇيرۇدى، ـــ لەنجاڭغا خەۋەر قىلغىن.

ئۇ كىرىپ كەتتى. يەنە بىر قاراۋۇل ھېلىقى تاۋۇز كۆتۈرگەن يىگىتكە ھازىرلا ھۇجۇم قىلىدىغاندەك ئۇنىڭدىن كۆزىنى ئۇزمەيتتى. ئون بەش مىنۇتلاردىن كېيىن ئېگىز بويلۇق، ئورۇق، مالەنجاڭ (سىمازا) ھېلىقى قاراۋۇل بىلەن چىقتى. مالەنجاڭ تاۋۇز كۆتۈرگەن يىگىتكە قاراپ توختاپ قالدى.

ـــ ھەي. . . ـــ دەپ چاقىردى قاراۋۇل، ـــ مالەنجاڭ دېگەن مۇشۇ.

ھېلىقى يىگىت يېقىن كېلىپ تاۋۇزنى مالەنجاڭغا ئىككى قوللاپ تۇتتى. مالەنجاڭ تاۋۇز ئىچىدە بومبا بارمىكىن دەپ ئويلىدىمۇ قانداق؟ ئۇ ناھايىتى تەستە قوللىرى تىترەپ، رەڭگى ئۆڭۈپ، ئاۋايلاپ تۇرۇپ تاۋۇزنى تۇتتى ۋە ئۆرۈپ - چۆرۈپ قارىدى. تاۋۇزنىڭ ئوتتۇرىسىغا تۆت بۇلۇڭ شەكىللىك چاقماق ئورۇلغانىدى. ئۇ چاقماقنى ئاچماقچى بولغانىدى.

ـــ لەنجاڭ چاقماقنى ئۆيگە كىرىپ ئېچىڭ، ـــ دېدى تاۋۇز ئەكەلگەن يىگىت. مالەنجاڭ تۇرۇپ قېلىپ، بىر نەرسىنى چۈشەنگەندەك بولدى - دە:

ـــ سەن كىم؟ ـــ دېدى.

ـــ ھاشىمبەگنىڭ ئىنىسى.

ـــ ھە. . . ماخور، ـــ دەپ مالەنجاڭ بېشىنى لىڭشىتتى. يىگىت قايتىپ كەتتى. مالەنجاڭ ئۆيگە كىرىپ تاۋۇزنى كەسىتى. ئۇنىڭ ئىچىدىن بىر سەرلىكتىن بەش دانە چوكا ئالتۇن چىقتى.

* * *

بۇگۈن ئەتىگەندىن بۇيان پۈتۈن يۇرتتىكى مەسچىتلەردە مالەنجاڭنىڭ بۇيرۇقىنى يەتكۈزۈشتى. ئۇنىڭدا پۈتۈن خەلقنى ھەر يىلدىكى ھېيت كۈنلىرى پۈتۈن خەلق يىغىلىپ بايرام قىلىدىغان كونا لەڭزىنىڭ ئالدىغا يىغىلىشقا بۇيرۇلغانىدى. ئەسكەر-لەرنىڭ قىلىچى ئاستىدا چاشكا ۋاقتىدا بىرنەچچەمىڭ ئادەم كۆر-ستىلگەن ئورۇنغا يىغىلىپ، ئاستا ئاۋاز بىلەن مۇشۇنداق ئالدى-راش يىغىلىشنىڭ سەۋەبىنى مۇھاكىمە قىلىشاتتى.

ۋاششەردە پۈتۈن خەلقنى يىغىپ، شۇلارنىڭ كۆز ئالدىدا قولغا چۈشۈپ قالغان قوزغىلاڭچىلارنى چېپىپتۇ...

— سەيدەكنى ئاتارمىش...

— ھاشىمبەگنى چاپارمىش...

مانا شۇنداق بىرىدىنبىرى دەھشەتلىك سۆزلەر كىشىلەرنى ۋەھىمىگە سېلىپ تۇراتتى. سائەت ئونلاردا مالەنجاڭ ئۆزىنىڭ بىر قانچە يۈگۈر - يېتىمچىسى بىلەن يېتىپ كەلدى. ئۇلار تولۇق قوراللىق ئىدى. ئۇنىڭ كەينىدىن بىرەر يۈزچە قوراللىق ئەسكەر كېلىپ خەلقنى يېرىم چەمبەر شەكىلدە ئورىۋالدى. مەيدانغا ئىككى دانە پىلموتنى ئورنىتىپ ئېيتىشقا تەييارلاپ قويدى. بۇ ئىشلارنى ئوبدان ئورۇنلاشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن قولى كەينىگە قىلىپ باغلانغان سەيدەكنى ئون نەپەر ئەسكەر ئارىغا ئېلىپ چىقتى. ئۇنى كونا لەڭزىنىڭ جەنۇبىدىكى ناسىر ھاجىمنىڭ بېغىنىڭ تۈۋىگە ئاپىرىپ يۈزىنى غەربكە قارىتىپ تىزلاندۇرۇپ ئولتۇرغۇزدى. سەيدەك بولسا، توختىماي دۇرۇت ئوقۇيتتى. بىر نەپەر ئەسكەر ئالدىغا ئۆتۈپ قىلىچىنى ئويناتقىلى تۇردى. سەيدەكنىڭ كۆزى ئۇنىڭدا ئىدى.

— چاپ، — دېگەن ئاۋازنىڭ چىقىشى بىلەن تەڭ سەيدەكنىڭ بېشى يەرگە چۈشتى. ئەتراپقا قىپقىزىل قان چاچرىدى.

قاراپ تۇرغان خالايىق كۆزلىرىنى يۇمۇۋالدى. بېشىدىن ئايرىلـ
غان تەن جان تالىشىپ يەردە دومىلايتتى، يىغلىپ ـ تۇگۈلەتـ
تى. . . باش سەكرەيتتى.

ـــ كىمكى قوزغىلاڭچى ئۇغرىلار ئۈچۈن خىزمەت قىلسا، ئۇنىڭ ئاقىۋىتى مۇشۇنداق بولىدۇ، ـــ دەپ ۋارقىرىدى مالەنجاڭ چىقىراق ئاۋاز بىلەن. شۇنىڭدىن كېيىن ئەسكەرلەر كېتىپ قېلىشتى. خالايىق «بەندىچىلىك» دېيىشىپ جەسەتنى قول ـ قولچە كۆتۈرۈپ جۇمە مەسچىتكە ئېلىپ كېتىشتى. . . شۇ ئاخـ شىمى ئەل يانقۇدا هاشىمبەگ ئۆز ئۆيىدە پەيدا بولدى.

يىگىرمە ئالتىنچى باب

سىرلىق دىۋانە

دېكابىر ئېيىنىڭ ئاخىرى.

ھاۋا ناھايىتى بەك سوۋۇپ كەتكەنىدى. پۈتۈن يەر ئاپئاق قارغا كۆمۈلگەن. دەريا، ئۆستەڭ، كۆللەردىكى سۇ مۇز بولۇپ قاتقانىدى. بىر ھەپتىدىن بۇيان يېغىۋاتقان قار داۋاملىق چۈشۈپ تۇراتتى. ھاۋانىڭ سوغۇقلىقىدىن كېچىلىرى يەر - يۈزىنى تۇمان قاپلاپ، يوپۇرماقلىرىنى شامال ئۇچۇرۇپ كەتكەن قاقشال دەرەخلەرنىڭ شاخلىرىنى ئاپئاق قىرو باغلاپ كېتەتتى. چاقىلىق خەلقى ماۋۇنبىڭ قوشۇنى ئۇچۇن قوي، كالا، توخۇ، تۇخۇم، ئاتلىرى ئۇچۇن ئوتۇن، سامان، بېدە، يەم - بوغۇز، توشۇيتىتى. ماۋۇنبىڭ قوشۇنى مۇشۇ دەھشەتلىك قارا قىشتا خەلقنى ئاچ - يالىڭاچ قالدۇرغان بولسىمۇ خەلقتىن ھەرگىز رازى ئەمەس ئىدى. ئۇلارنىڭ زۇلمى ئاستىدا ھەر كۈنى تاياق زەربىدىن باش - كۆزى يېرىلىپ كەتكەن، كىيىم - كېچەكلىرى قانغا بويىلىپ كەتكەن ئادەملەر ئۇچراپ تۇراتتى. يۇرتنى ئەسلىمىزچىلىك، ۋەھىمە قاپلىغان. قاراقچىلارنىڭ دەستىدىن ھەممە ئائىلىنى خانۇەيرانچىلىق، يوقسۇزچىلىق قاپلاپ كەتكەنىدى. چاقىلىق خەلقى بۇ يىل قىشمۇ ئۆتكەن يىل قىشتىكىگە ئوخشاش ناھايىتى ئېغىر ئەھۋالدا قالغانىدى. خەلق ئۈمىدسىزلىك ئىچىدە قالغان كۈنلەرنىڭ بىرىدە تۇيۇقسىزلا ماۋۇنبىڭ قوشۇنىنىڭ قا-

رارگاهی بوش قالدی. ئۇلارنىڭ قەيەرگە يوقالغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. ئەمەلىيەتتە قەشقەرگە كەتكەن تۇردى يىگىتىڭ نۇرغۇن ئادەم باشلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىغان قاراقچىلار تۇن كېچىدە چەرچەنگە قاراپ تىكىۋەتكەنىدى. چۇنكى، ئۇنىڭ ئالدىنقى قاراۋۇلدا تۇرۇۋاتقان قاراۋۇللىرى زور تۇركۇمدىكى قورالىلىق قوشۇن كېلىۋاتقانلىقىدىن خەۋەر بەرگەنىدى. قاراقچىلار ئوت ـ سامانغا، بىر قىسىم ئاشلىققا ئوت قويۇۋەتكەنىدى. ئۇلار كېتىپ ئەتىسى كەچ پېشىن ۋاقتىدا چاقىلىق بازىرىغا تۇردى يىگىتىڭ باشچىلىقىدىكى قوزغىلاڭچى قوشۇن ھەيۋەت بىلەن كىرىپ كەلدى. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان پۈتۈن يۇرت خەلقى يولنىڭ ئىككى چېتىدە تۇرۇپ ئۇلارنى قارشى ئالدى.

6 ـ ئايدا قەشقەرگە كەتكەن تۇردى يىگىتىڭ باشچىلىقىدىكى قوزغىلاڭچى قوشۇن قەشقەرگە بېرىپ، ناھايىتى تەستە مەھمۇت سىجاڭ بىلەن كۆرۈشۈشكە مۇيەسسەر بولدى. ئۇلار مەھمۇت سىجاڭغا ئۆزلىرىنىڭ ئەھۋالى، ماسكىيەۋەن قوشۇنلىرى بىلەن بولغان ئۇرۇش، ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئىككى يۇزلىمىلىكى، شېڭ شىسەيگە قارشى تۇرۇش كۆرىشى ۋە قارا شەھەر ۋالىسى ياڭ مىڭجۇنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى قاتارلىق ئىشلار ھەققىدە تەپسىلىي دوكلات بەردى.

ـــ يارايسىلەر باتۇر ئەزىمەتلەر. ئوغۇل بالا دېگەن سىلەر-دەك بولۇشى كېرەك، ـــ دەپ ماختىدى تۇردى يىگىتىڭ بىلەن ئايۇپ فۇگۇەننىڭ دوكلاتىنى ئاڭلىغان مەھمۇت سىجاڭ، ـــ ئەمما ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ يۈز ئۆرۈشى تولىمۇ ئەپسۇسلىنارلىق ئىش بوپتۇ. بۇ خۇددى كونىلارنىڭ «ئىشەنگەن تاغدا كىيىك ياتماپتۇ» دېگەندەك بىر ئىش. بىز ئۇنىڭغا كۆپ ئۇمىد باغلىغان. ئۇ بىز بىلەن ھەمكارلاشقان بولسا ئىشلار خېلىلا ئاسانغا چۇشەتتىى. چۇنكى، ئۇ يۇرتتا خېلىلا تەسىرى بار ئادەم ـ دە! . . .

ـــ شۇنداق، ھەممە ئادەم ئۇنى ھۆرمەت قىلىدىكەن، ـــ دېدى تۇردى يىگىتچاك، ـــ بىراق ناھايىتى يۇرتتۇاز. ھەممە ئىشتا «مەنلا» دەيدىغان ئادەم ئىكەن. بولمىسا بىز ئۇنىڭغا كۆپ يول قويدۇق.

ـــ نادانلىق، پۈتۈنلەي نادانلىق، ـــ دېدى مەھمۇت سىجاڭ ئەپسۇسلانغان ھالدا ئېچىنىپ. ئۇ ئۆينىڭ ئىچىدە ئۇياقتىن ـ بۇياققا ماڭاتتى. پۈتىدىكى خۇرۇم ئۆتۈك توختىماي غاچىلدايتتى.

ـــ شۇنچە ياشقا كىرگەن ئادەمنى نادان دېگىلى بولماس، ـــ دېدى تۇردى يىگىتچاك.

ـــ نادان بولمىسا ئالدىڭدا تۇرۇۋاتقان دۇشمەننى كۆرۈپ تۇرۇپ بىر ئادەمنىڭ، بىر يۇرتتىكى خەلقنىڭ قولىدىن ھېچ ئىش كەلمەيدىغانلىقىنى چۈشەنمەمدۇ؟! نادان بولغاچقا ھېچنېمىنى چۈشەنمەي ئۆز نەپسىگە چوغ تارتىپ بەتنىيەتلىك قىلغان. نەتىجىدە ئۇنىڭ قازىنى تېشىلىپ كېتىپ، بىكاردىن بىكار پۈتۈن بىر يۇرت بۇلاڭچىلارنىڭ تاپىنى ئاستىدا قالغان. ئۆزى خەلقنىڭ لەنىتىگە قالغان، ـــ دەپ مەھمۇت سىجاڭ ناھايىتى قىزىشىپ سۆزلەپ كەتتى، ـــ ئادەم ئۇچۇن ئەڭ ياخشى مۇكاپات خەلقنىڭ ساڭا قىلغان ھۆرمىتى.

ـــ بەرھەق، بەرھەق، ـــ دەپ بېشىنى لىڭشىتتى ئولتۇرغانلار.

ـــ سىلەر شىتابتا تۇرىۋېرىڭلار. يېڭى ئۇرۇش ئىلمى بىلەن تونۇشۇپ چىقىڭلار، ـــ دېدى مەھمۇت سىجاڭ تۇردى يىگىتچاك بىلەن ئايۇپ فۇگۇەنگە، ـــ ئەسكەرلەرنى ئۆزۈم ئورۇنلاشتۇردىمەن. ھازىرچە ئارام ئېلىڭلار.

ـــ خوپ سىجاڭ، ـــ دەپ ئۇلار ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشتى.

شۇنىڭدىن كېيىن قوزغىلاڭچىلار بىرنەچچە ئايغىچە قەشقەردىكى 6 ـ دىۋىزىيە قارمىقىدا تۇرۇپ قالدى. كۇز كەلگۈچە ئۇلار خېلى ئوبدان كۇتۇلدى ھەم ھەر كۇنى ھەربىي تەلىم ئېلىپ

تۇردى. چۈنكى، بۇ چاغدا شېكى شىسەي ئارمىيىسىنى تەربىيە-
لەشكە كەلگەن شورالار ھۆكۈمىتىنىكى ھەربىي ئوقۇنقۇچىلىرى
پەيجاڭدىن يۇقىرى ھەربىي كادىرلارغا ھازىرقى زامان ئۇرۇش
ئىلمىدىن تەلىم بېرىۋاتاتتى. بولۇپمۇ ئاتلىق ئەسكەر مەشقى
ئالاھىدە ئېلىپ بېرىلاتتى. بۇنىڭ بىلەن قوزغىلاڭچىلارنىڭ
جەڭگىۋارلىق روھى تېخىمۇ ئۆستى. بولۇپمۇ ھازىر يەنىلا جەڭ-
گىۋار ھالەتتە تۇرۇۋاتقان كونا قوزغىلاڭچىلارنى كۆرۈپ ئۇلار-
نىڭ روھىغا روھ قوشۇلدى. بۇ چاغدا قەشقەردە ۋەزىيەت ناھايە-
تى جىددىي ئىدى. شېكى شىسەيگە باش قويغان ساتقىنلار،
جاسۇسلار، مۇناپىقلار ھەممىلا يەرگە يامراپ كەتكەنىدى. نويا-
بىر ئېيىنى كۆرۈپ مەھمۇت سىجاڭ تۇردى يېڭجاڭ بىلەن ئايۇپ
فۇگۇەننى چاقىرىپ چاقىلىققا قايتىپ ئۇ يەرنى قاتتىق ساقلاشقا
بۇيرۇق بەردى.

ـــ سىلەرگە سېتىۋالدى لەنجاڭ، تىلىۋالدى لەنجاڭ، ئا-
ربى لەنجاڭنىڭ ئادەملىرىنى قوشۇپ بەردىم. ئىتتىپاقلىقنى
قاتتىق ساقلاپ جاسارەت بىلەن كۈرەش قىلىڭلار. ئۇلارنى مە-
كىتتە كۈتۈۋېلىڭلار.

ـــ خوپ سىجاڭ دېگەنلىرىدەك قىلىمىز، ـــ دېدى تۇردى
يېڭجاڭ بىلەن ئايۇپ فۇگۇەن تىك تۇرۇپ. ئۇلارغا قوشۇپ
بېرىلگەن قىسىم تەجرىبىلىك كونا قوزغىلاڭچىلاردىن بولۇپ
ئاساسەن تۇرپان، توقسۇن، پىچانلىق قەھرىمان يىگىتلەر ئىدى.
شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار تەييارلىققا كىرىشىپ كەتتى. قوزغىلاڭ-
چىلارغا يېڭى قوراللار ئالماشتۇرۇپ بېرىلدى ۋە شورالار ھۆكۈ-
مىتى شېكى شىسەي ئارمىيىسىگە بەرگەن خېلى كۆپ دىكتار
پىلىموت ۋە ئاپتوماتلارنى سەپلەپ بەردى. كۆپ مىقدارىدا زاپاس
ئوق ـ دورا ۋە بىرنەچچە قۇردىن قىشلىق، يازلىق كىيىم ـ
كېچەك بەردى. بۇ ماددىي نەرسىلەر قوزغىلاڭچىلارنى يېڭى
تۈسكە كىرگۈزدى ۋە ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىسىنى ئاشۇردى.

شۇنىڭ بىلەن ئۇلار زور غەيرەت ۋە ئىرادە بىلەن ئۇلۇغ ئارزۇ - مەقسەتلەرنى كۆڭلىگە پۈكۈپ يولغا چىقتى.

* * *

«بارلىق چېچىلىپ كەتكەن جەڭچىلەر ئۆز ئورۇنلىرىدا هازىر بولسۇن» دېگەن بۇيرۇق ئۇلار كەلگەن كۈننىڭ ئەتىسىلا پۈتۈن ناهىيە تەۋەسىدىكى مەسچىتلەرنىڭ ئالدىغا، چوڭ يول دوقمۇشلىرىغا، كوچىلارنىڭ كېسىشكەن جايلىرىغا چاپلاندى. تارقىلىپ كەتكەن، تۆڭگانلاردىن قېچىپ يۈرگەن قوزغىلاڭچىلار بىردىن، ئىككىدىن سەپكە قايتىپ كېلىشكە باشلىدى. چۈنكى، ئابدۇكېرىم ئەلەمۇ ئۇلارغا يول تېپىپ بېرەلمىگەنىدى. شۇنىڭ بىلەن قوزغىلاڭچىلار شتابى قوشۇنلارنى تەرتىپكە سېلىپ، جەڭ- گە تەييارلىق قىلىشقا كىرىشتى. شىمالدا دورالغا، غەربتە ئاق- تازغا، شەرقتە پاختا بولاق قاتارلىق جايلارغا قاراۋۇل قويدى. هازىر دوڭخۇاڭدا تۇرۇۋاتقان گاجىت بەكرىنى چاقىرىشقا ئەيسا پەرەڭنىڭ يول باشلىشىدا ئىككى ئادەم ئەۋەتتى. بۇ قېتىم قوز- غىلاڭچىلارنىڭ روهى ناهايىتى ئۇستۇن ئىدى. ئۇلار يەنە تۆڭ- گانلار بىلەن شېڭ شىسەينىڭ ئەهۋالى هەققىدە مەلۇمات توپلاش ئۈچۈن مەخسۇس ئايغاقچىلارنى ئەۋەتتى. ئۇلار ئۇستا هۇنەرۋەن- لەردىن بولغاچقا ئاسانلا كىشىلەر ئارىسىغا سىڭىپ كېتەتتى.

* * *

1936 - يىل يانۋار.

هاۋا ناهايىتى سوغۇق، ئەتراپنى تۇمان قاپلاپ دەل - دەرەخلەرنى قىرو باغلاپ كەتكەنىدى. كېچىلىك تۇماندا يۇلتۇز- لار غىل - پال كۆرۈنەتتى. لېكىن، قىش كېچىسىگە خاس

بولغان قاراڭغۇلۇق ئەتراپنى قاپلاپ تۇراتتى. تاڭ ئالدىدىن بەلگە بېرىپ خورازلار توختىماي چىللايتتى. يىراقتىن ئىتلارنىڭ ئاۋازى ئاڭلىناتتى. ھەر كۈنى ئەتىگەن تۇرۇپ ئادەتلىنىپ قالغان باھاۋۇدۇن ھاجىم ئاپتۇۋۇنى كۆتۈرۈپ ھويلىغا چىقتى. بۇ چاغدا تېخى چولپان يۇلتۇزى چىقمىغانىدى. باھاۋۇدىن ھاجىم قىسقا ـ قىسقا يۆتەلدى. شۇ چاغدا دېۋانىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

ـــ ھەق دوست! يا ئاللا، ياھەق...

بۇ تۇن كېچىدە كەلگەن دېۋانىدىن باھاۋۇدۇن ھاجىم ھەيران بولدى ۋە دېۋانە دېگەن مەسچىتتىن يانغاندا كېلەتتى. بۇ قانداق دېۋانە يېرىم تۇندە كېلىدىغان؟ دېگەن پىكىر ئۇنىڭ مېڭىسىدىن يالت قىلىپ ئۆتتى. ئۇ:

ـــ بىسمىللاھىررەھمانىررەھىم، ـــ دەپ ئايەت ئوقۇپ قويىنى يۇدى. ئاندىن دېۋانە ئاچ قالغان بولسا كېرەك، دېگەن خىيال بىلەن ئۆيگە يېنىپ كىرىپ يوغان بىر دانە ھەمەك نانىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ ئۇدۇل دەرۋازىغا قاراپ ماڭدى. دەرۋازا سىرتىدىن دېۋانىنىڭ مۇڭلۇق ناخشىسى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. مويسىپىت دېۋانە ئوخشايدۇ دەپ ئويلىغان باھاۋۇدۇن ھاجىم زەنجىرنى قاغا تۇمشۇقتىن چىقىرىپ دەرۋازىنى ئاچتى. دەرۋازا ئېچىلىشى بىلەن تەڭلا دېۋانە:

ـــ مەھمۇت سىجاڭدىن سالام، ـــ دېدى ـ دە، تەكلىپنى كۈتمەيلا ھويلىغا كىردى. باھاۋۇدۇن ھاجىم ئەجەبلەنگەن ھالدا دەرۋازىنى تاقىدى ۋە دېۋانىنى چىراغ يېنىپ تۇرغان مېھمانخانىغا باشلىدى. دېۋانە مۇرىسىدىكى خۇرجۇنىنى، قولىدىكى ساپايىنى ئىشىك تۈۋىدە قويۇپ ئۆيگە كىردى. ئۆي ناھايىتى ئىسسىق ئىدى. مەشتە ئوت كۆيۈپ تۇراتتى. دېۋانە يەنە بىر قېتىم:

ـــ مەھمۇت سىجاڭدىن سالام، ـــ دېدى ھەم بېشىدىكى كۇلاسىنى ئالدى. ئۇنى باھاۋۇدۇن ھاجىم دەرھال تونۇدى.

ـــ ۋەئەلەيكوم ئەسسالام. مۆمىنئاخۇن؟!... بۇ نېمە

ئىش؟ ــ دېدى ھەيران بولغان باھاۋۇدۇن ھاجىم، ئۇلار قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى. باھاۋۇدۇن ھاجىم ھەيرانلىقتىن مۆمىنئا-خۇنغا قاراپ تۇراتتى.

ــ نېمە ئىش بولۇر ھاجىم، ــ دەپ جاۋاب بەردى مۆ-مىنئاخۇن، ــ جاھان ناھايىتى ئەنسىز. بىر تەرەپتە ماجۇڭيىڭ يەنە بىر تەرەپتە ئورۇسلار بىلەن شېڭ دوبەن. مۇشۇنداق قىلماي بولمىدى.

ــ قەشقەردىن قاچان يولغا چىققان ؟ ــ سورىدى باھاۋۇ-دۇن ھاجىم.

ــ ئۈچ ئاي بۇرۇن.

ــ كۆپ جاپا تارتىپلا. سىلى ئارام ئالسىلا، مەن نامار ئوقۇۋالاي.

ــ ياق، سىلى بىلەن بىللە نامار ئوقۇمىغىلى بەش يىل بوپتۇ. بۈگۈنكى بامداتنى بىللە ئوقۇيلى ھاجىم، ــ دېدى مۆمىنئاخۇن خۇددى يالۋۇرغاندەك.

ــ بەك ئوبدان، مەن تەرەتكە سۇ ئېلىپ چىقاي، ــ دەپ باھاۋۇدۇن ھاجىم نېرىقى ئۆيگە چىقىپ كەتتى. مۆمىنئاخۇن بۇ ئۆيگە سەپسالدى. بۇ ئۆي بەش يىل بۇرۇن قانداق بولغان بولسا، ھازىرمۇ شۇنداق جابدۇغلۇق ئىدى. مورا ئوچاقمۇ، چوك كاتمۇ جايىدا تۇراتتى. پەقەت مۇشۇ مەشلا بۇ ئۆيگە يېڭىدىن قويۇلغان-دى. ھايال بولمايلا باھاۋۇدۇن ھاجىم ئىككى ئاپتۇۋىدا سۇ كۆتۈرۈپ كىردى. ئۇلار تاھارەت ئېلىپ بامدات نامازنى بىللە ئوقۇدى.

ــ ئاللاھۇ ئەكبەر، ئاللاھۇ ئەكبەر...

ئۇلار نامازنى تولىمۇ ئىخلاس بىلەن ئوقۇدى. نامازدىن كېيىن چاي كەلتۈرۈلدى. مۆمىنئاخۇن ئالدىغا قويۇلغان شورپا بىلەن سېمىز پاخلان گۆشىنى تولىمۇ ئىشتىھا بىلەن ھۇزۇرلە-نىپ يېدى.

www.uyghurkitap.com
كتاب نور يكتى
كتابخانه يكى تورسى

ـــ شۇكۇر خۇدايىم، ـــ دېدى مۆمىنئاخۇن توپغاندىن كېيىن، ـــ چەرچەندىن بۇ يەرگە كەلگۈچە ماجۇڭيىنگنىڭ ئادەملىرىدىن قورقۇپ تۇزۇكرەك غىزامۇ يېيەلمىگەنىدىم. خۇدا، بەرگەن كۈنىڭگە شۇكۇر.

ـــ يەنە ئازراق يېسىلە، ـــ دەپ باھاۋۇدۇن ھاجىم تەكلىپ قىلدى.

ـــ رەھمەت ھاجىم تويغۇچە يېدىم. كۆپ رەھمەت، ـــ دەپ مۆمىنئاخۇن دۇئاغا قول كۆتۈردى، ـــ ئامىن! . . .

* * *

مۆمىنئاخۇن ئەسلىدە ئاتۇشلۇق بولۇپ، باھاۋۇدۇن ھاجىملار بىلەن شىرەم تۇغقان كېلەتتى. 1929 ـ يىلى باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ ئىنىسى ئىمىن ھاجىم ھەج تاۋاپ قىلىشقا بېرىپ قايتقاندا ئۇنىڭ بىلەن بىللە كەلگەن. تىجارەت ئىشلىرىغا ناھايىتى پىشىشقى، ئۆزى تىرىشچان ھەم ئاق كۆڭۈل ئادەم ئىدى. ئۇ كېلىشتىن سەل بۇرۇن موسولىياي باھاۋۇدۇن ھاجىمغا قەشقەر، ئاتۇش، يەكەن تەرەپلەر بىلەن تونۇشلۇقى بولغان بىر خىزمەتچى لازىملىقىنى ئېيتقانىدى. مۆمىنئاخۇن ئۆزلىرىنى پاناھ تارتىپ كەلگەن بولسىمۇ، ئۆز نەپسىدىن كېچىپ، موھتەرلار ئائىلىسىگە خەت يېزىپ، مۆمىنئاخۇننى تونۇشتۇرغانىدى. شۇنىڭ بىلەن موھتىلار ئائىلىسى ئۇنى ئەتىۋارلاپ ئىشلەتتى. ئومۇ ئۆز خوجايىنلىرىغا سادىقلىق بىلەن خىزمەت قىلدى. موسولىيلار مۆمىنئاخۇندىن ناھايىتى رازى بولدى. لېكىن ئۇزاق ئۆتمەي خەلق قوزغىلىڭى باشلىنىپ جاھان ئوڭتەي ـ توڭتەي بولۇپ كەتتى. خەلقپەرۋەر موھتىلار ئائىلىسى قوزغىلاڭچى خەلق بىلەن ھەمنەپەس بولۇپ، پۈتۈن مۈلكىنى ۋە جېنىنى شۇنىڭغا ئاتىدى. قوزغىلاڭچىلار قوشۇنىنىڭ ئارقا سەپ ئىشلىرىغا مەسئۇل

ئۇل بولغان موسولباي مۆمىنئاخۇننى ئۆز يېنىدا ئېلىپ قالدى. كېيىنرەك ئۇ مەھمۇت سىجاڭ ھۇزۇرىدا خىزمەت قىلدى. بۇ قېتىم ئۇ مەھمۇت سىجاڭنىڭ خېتىنى ئېلىپ كەلگەنىدى.

ناشتىدىن كېيىن مۆمىنئاخۇن ئۇستىدىكى جۇلدۇر چاپاننىڭ ئىچىگە كىيىۋالغان قارا چېپەرقۇت پاختىلىق چاپاننىڭ يېڭىنى سۆكۈپ، مۇرىسىگە قويغان قاتۇرمىنىڭ ئارىسىدىن بىر پارچە خەتنى ئېلىپ باھاۋۇدۇن ھاجىمغا سۇندى.

ـــ بۇ خەتنى مەھمۇت سىجاڭ ئۆزلىرىگە ئەۋەتكەن ھاجىم.

ـــ رەھمەت، سىجاڭ بىزنى ئۇنتۇپ قالماپتۇ، ـــ دېدى باھاۋۇدۇن ھاجىم سۆيۈنۈپ، ـــ سىجاڭنىڭ ئەھۋالى ياخشىمۇ؟ سالامەت تۇرۇۋاتامدۇ؟

ـــ خۇداغا شۈكۈر، ساق ـ سالامەت. يىراقتىكى دوستلىرىنى دائىم ئەسلەپ تۇرىدۇ، ـــ دېدى مۆمىنئاخۇن، ـــ لېكىن ئەھۋال سەل چاتاقراق.

ـــ بۇ نېمە دېگەنلىرى؟ ـــ ھەيران بولىدى باھاۋۇدۇن ھاجىم.

ـــ چۈنكى، شېڭ شىسەي ھەر جەھەتتىن ئۇستۇن ئورۇندا تۇرۇۋاتىدۇ. جاسۇسلار، سانقىنلار، مۇناپىقلار ئەتراپقا يامراپ كەتتى. بىر بۆلۈم تۇراقسىز ئادەملەرمۇ دۈشمەن تەرەپكە ئۆتۈپ كېتىۋاتىدۇ. مەھمۇت سىجاڭمۇ ئاران ـ ئاران دەسسەپ تۇرۇۋاتىدۇ. قەشقەردە بۈگۈن يېتىپ، ئەتىلىككە ساق ـ سالامەت قوپۇشنى بىر خۇدانىڭ ئۆزىلا بىلىدۇ. نۇرغۇنلىغان ئاتاغلىق ئادەملەر بىر كېچىدىلا يوقاپ كېتىۋاتىدۇ. بۇ ئىشتا شورالار ھۆكۈمىتىنىڭ قەشقەردىكى كونسۇلخانىسى بىلەن شېڭ شىسەيگە يارەمگە كەلگەن رۇسلار، قىرغىزلار، ئۇيغۇرلار ئالاھىدە رول ئويناۋاتىدۇ، ئادەملىرىمىزنى تارتىپ كېتىۋاتىدۇ.

ـــ شورالار ھۆكۈمىتى ئاجىز مىللەتلەرگە يارەم قىلغۇدەك دېيىشكەن ئىدىغۇ؟

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكتى
كتابلىرىنى ئۇيغۇرچە ئوقۇشنىڭ كتابلىرىنى بىلەن تەمىنلەش

ـــ ئۇ، ئېغىزدىكى شوئار، ئەمەلىيەتتە بۆرى بۆرىنىڭ قاياشى ئىكەن. قوي يېمەيدىغان بۆرە زادىلا يوق ئىكەن، ـــ دېدى مۆمىنئاخۇن.

مۆمىنئاخۇننىڭ چۈشەندۈرۈشىنى ئاڭلىغان باھاۋۇدۇن هاجىم ئويلىنىپ قالدى. مۆمىنئاخۇننى خېلى يېتىشىپ قاپتۇ دەپ هېسابلىدى. چۈنكى، بۇنىڭدىن يېرىم يىل بۇرۇن ئۆز ئىنىسى ئىمىن هاجىم كورلىدا خوجىنىياز هاجىمنى ئېلىپ ماڭغان رۇسلارنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن. شۇ چاغدا شېڭ شىسەيگە ياردەمگە كەلگەن رۇس ئەسكەرلىرىنىڭ كوماندىرلىرى كورلىنىڭ بازىرىنى ئارىلاپ يۈرۈپ، ئالدىغا ئۇچرىغان بەزى ئادەملەرنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ:

ـــ سىز باندىت؟ ـــ دېگەن. بۇ گەپنىڭ مەنىسىنى چۈشەنمىگەن نادان كىشىلەر:

ـــ هەئە، هەئە، ـــ دېيىشى بىلەن تەڭ هېلىقى كوماندىر-نىڭ يېنىدا تۇرغان مۇهاپىزەتچى ئۇ ئادەمنى دەرهال رەسمگە تارتىۋالغان. ئۇ نادان بىچارە شۇ كېچىسىلا يوقاپ كەتكەن. بۇ ئىشلارنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن ئىمىن هاجىم خەۋپلىك ۋەزىيەتنى ئالدىن مۆلچەرلەپ ئۇزاق ئۆتمەيلا گەنسۇغا بېرىۋالغان. مانا ئەمدى مۆمىنئاخۇن يەنە شۇ گەپنى قىلىۋاتىدۇ. شۇلارنى ئويلىغان باھاۋۇدۇن هاجىم قولىدىكى خەتكە قاراپ، مەھمۇت سىجاڭ نېمىلەرنى يازدىكىن دېگەن خىيال بىلەن خەتنى مۆمىنئاخۇنغا سۇندى:

ـــ قېنى ئوقۇسىلا.

خەت ئادەتتىكى سالام ـ سەھەتتىن كېيىن مۇنداق يېزىلغانىدى:

ـــ هاجىم شۇنداق قىلىپ، شورالار هۆكۈمىتىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بىلەن سابىت دامولا باشچىلىقىدىكى «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمهۇرىيىتى» هۆكۈمىتىنىڭ ئەزالىرىنى قولغا

ئېلىپ، ئۆز قولىمىز بىلەن شېكى شىسەيگە تۇتۇپ بەردۇق. ئارقىدىن ھاجى ئاكامنى رۇسلار ئۇرۇمچىگە ئېلىپ كەتتى. ھاجى ئاكامدىن ناھايىتى ئەندىشە قىلىمەن. كۇنلەردىن بىر كۇنى تۆمۇر خەلىپىنىكى بېشىغا كەلگەن كۇن ھاجى ئاكامنىكى بېشىغا كەپقالارمۇ؟! دەپ ناھايىتى خاۋاتىرلىنىمەن. باشتىلا ھاجى ئاكام رۇسلارغا بەكلا ئىشىنىپ كەتكەنىدى. ئۇ زۇلۇمنى يوقىتىش ئۇچۇن بەل باغلاپ چىققان بولسىمۇ، ھەممىمىز ئوقۇمىغان نادان ئادەملەردىن بولغاچقا، بىرنەچچە ئەمەلدارنى ئۆلتۇرۇپ، بىرقانچە شەھەرنى ئىشغال قىلىش بىلەن زۇلۇم يوقالمايدىغانلىقىنى چۇشەنمەپتۇق. بۇنى چۇشىنىدىغان ئاكام مەخسۇتباي بىلەن ئابدۇخالىق ئەپەندىلەر بالدۇرلا ئۆلۇپ كېتىپ قاپتۇ. ئەمەلىيەتتە تامغا كىمنىكى قولىدا بولسا، ھوقۇقمۇ شۇنىكى قولىدا بولۇپ ئۇ خالىغىنىنى قىلالايدىكەن. شورالار ھۆكۇمىتى تامغىنى شېكى شىسەيگە تۇنقۇزۇپ قويغاچقا ئۇ ھەممە ھوقۇقنى بىزدىن تارتىۋالدى. بىزگە قارىغاندا جىرجىس ھاجى قاتارلىقلار كۆپ ئەقىللىق ئىكەن. ئۇلار شورالار ھۆكۇمىتىنىكى بىزگە ھەقىقىي ياردەم بېرىشىدىن گۇمانلانغان ۋە زادىلا ئىشەنمىگەن. لېكىن، ئۇلار ھاجى ئاكامغا بەكمۇ ئىشەنگەن ۋە ھۆرمەت قىلغان ھەم يىراقنى كۆرۇپ ھەممىزنى بىر ياقىدىن باش، بىر يەڭدىن قول چىقىرىشقا، بىرلىكتە زۇلۇمنى يوقىتىشقا تەكلىپ قىلغاندى. لېكىن، ھاجى ئاكام بۇ تەكلىپلەرنى قوپاللىق بىلەن رەت قىلدى. شۇنىكى بىلەن شورالار ھۆكۇمىتىنىكى بېسىمى ئاستىدا بىز ئۆزئارا بىرلىشىش ئورنىغا پارچىلىنىپ كەتتۇق. شۇنداقلا بىزدە ئەنئەنىۋى دىنىي ئەقىدىچىلىك كۆز قارىشى ناھايىتى كۇچلۇك بولغاچقا تۇڭگانلارنى «دىنىي قېرىنداش» دەپ ئۇلارنى ياردەمگە چاقىرساق، ئەمەلىيەتتە بۆرىنى قوتانغا باشلاپ كېلىپ، «يارىنىكى ئۇستىگە كۆيدۇرگە چىقىپتۇ» دېگەندەك ئىش بولدى.

ھاجى ئاكام ئۇرۇمچىگە بېرىپ مۇئاۋىن رەئىس بولدى،

uyghurkitap.com

«ئىشەنگەن تاغدا كىيىك ياتماپتۇ» دېگەن ھېكمەتلىك سۆز بار. كېيىنكى كۈنلەردە شېكى شىسەي ۋەدىسىگە ۋاپا قىلالامدۇ ـ يوق؟ بۇنىڭغا بىر نېمە دېمەك ناھايىتى تەس. مۇبادا ئۇلار ۋاپاسىزلىق قىلسا قىزىل قىيامەتنىڭ ئۆزى بولمامدۇ؟! . . . مىڭلىغان، ئون مىڭلىغان شېھىتلەرنىڭ قېنى بىكار كەتمەمدۇ؟ ئۇ چاغدا قىيامەت كۈنى مەھشەرگاھتا بۇ ئىشقا كىم جاۋابكار بولىدۇ؟ ھازىرقى ئەھۋالدىن قارىغاندا ھەممىمىزنىڭ ئاقىۋىتى خەيرلىك بولمايدىغاندەك تۇرىدۇ. مېنىڭمۇ ئەتراپىمنى سانتېنلار، جاسۇسلار، خائىنلار قاپلاپ كەتتى. قەشقەر شەھىرىمۇ ئېغىر ۋەھىمە ئىچىدە قالدى. قۇتلۇق ھاجى شەۋقىنىڭ ئوخشاش مەشھۇر كىشىلىرىمىز بىر كېچىدىلا يوقاپ كېتىۋاتىدۇ. ئابدۇغوپۇردا-مولللەدەك ئىسلام دىنىنىڭ ئاسىيلىرى شېكى شىسەي دېگەن جالالىتنى پەردازلاپ «ئاللانىڭ ئەلچىسى» قىلىپ كۆرسىتىشكە تىرىشىۋاتىدۇ.

ـــ ئۇلار كىم؟ نېمە ئادەملەر؟ ـــ دەپ سورىدى باھاۋۇدۇن ھاجىم.

ـــ قۇتلۇق ھاجى شەۋقى ئاتاغلىق ئۆلىما، قەشقەرنىڭ قازىكالانىسى، ئابدۇغوپۇرداموللا مولللار ئىچىدىن چىققان سانتېن، ـــ دېدى مۆمىنئاخۇن.

ـــ شۇنداقمۇ؟ قېنى ئوقۇسلا، ـــ دېدى باھاۋۇدۇن ھاجىم. مۆمىنئاخۇن ئالدىدىكى چايدىن بىر ئوتلىدى ـ دە، ئوقۇشنى داۋاملاشتۇردى.

ـــ ھاجىم ئۆزلىرىگە مەلۇم بىز ئۇچ ئاكا ـ ئۇكا ئاتا ـ بوۋىلىرىمىزدىن قالغان ھەم ئۆزىمىز تاپقان پۇتۇن بايلىقىمىزنى سەرپ قىلىپ، خەلقىمىزنىڭ ئازادلىقى ئۈچۈن كۈرەشكە ئاتلاندىغانىدۇق. كىچىك ئاكام شېكى شىسەينىڭ ئوقىدا شېھىت بولدى. چوڭ ئاكام بولسا چەت ئەلگە چىقىپ كېتىش ئۈمىدىدە تۇرۇۋاتىدۇ. ھازىر ھەممە بايلىقىمىز تۈگىدى. مەن ھازىر

قۇرۇق قول. شېكى شىسەينىكى ھەربىي ئەمەلدارى بولۇپ تۇرۇ-
ۋاتىمەن. ھەر كۈن، ھەر سائەتتە مېنىڭمۇ بېشىمدا ئەجەل
چۆرگىلەپ يۈرۈيدۇ. بۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلىرىمىز قەشقەر
خەلقىنىڭ ھىممىتىگە باغلىق. شېكى شىسەي بىلەن بىللە ئۆتۈش-
نىڭ زادىلا مۇمكىن ئەمەسلىكى ماڭا بارغانسېرى ئايان بولۇۋاتە-
دۇ. ئەگەردە ئاللا ماڭا كۈچ ـ قۇۋۋەت ۋە ئەقىل ـ پاراسەت
ئاتا قىلسا، قەشقەر خەلقى ياردەم قولىنى سۇنۇپ مەدەت بەرسە،
«يېتىپ قالغۇچە ئېتىپ قال» دېگەندەك دۈشمەن بىلەن يەنە بىر
قېتىم ئېلىشىپ باققۇم كېلىۋاتىدۇ. ھېچبولمىغاندا سىلەرنىڭ
يۈرتقا ياكى تارىم بويىدىكى ئورمانلىقلارغا چېكىنىپ قۇمۇل،
تۇرپان قاتارلىق جايلار بىلەن ئالاقە باغلاپ كۈرەشنى قايتا باشلە-
ساق دېگەن خىيالىم بار. ئەگەردە قەشقەر خەلقىنىڭ قوللىشىغا
ۋە مەدەت بېرىشىگە ئېرىشەلمىسەك، قۇرۇق قول بىلەن ھېچ
ئىشنى باشقا ئېلىپ چىققىلى بولمايدۇ.

ھاجىم بىزنىڭ خەلقىمىزنىڭ بېشىغا كەلگەن بۇ بەختسىز-
لىكلەر، بىزنىڭ ئالتۇنغا دەسسەپ تۇرۇپ تىلەمچىلىك قىلىپ
يۈرۈشىمىز، باشقىلار ھاۋادا ئۇچۇپ، دېڭىز ـ ئوكيانلاردا ئۇ-
زۇپ يۈرسە، بىزنىڭ يەنىلا ئېشەك مىنىپ، كالا ھارۋىسىنى
ھەيدەپ يۈرۈشىمىز بىر جەھەتتىن بىزنىڭ پۈتۈنلەي ئوقۇمىغان
نادانلىقىمىزدىن بولغان بولسا، يەنە بىر تەرەپتىن دۈشمەنلىرى-
مىزنىڭ ناھايىتى كۈچلۈك بولغانلىقىدىن بولدى. ئۇلار بىزنى
تالان ـ تاراج قىلىشتا سۆڭەك تالاشقان ئىتقا ئوخشىسىمۇ،
بىزگە قارشى تۇرۇشتا، يالغۇز ئۆكۈزگە يېپىشقان بىر توپ چىل
بۆرىگە ئوخشايدۇ. ئۆزىنى مىللەتنىڭ «دانىشمەنلىرى» دەپ
ئاتىۋالغان موللىلارنىڭ بىر قىسمى بىر پۇل ئۈچۈن پۈتۈن
مىللىتىمىزنىڭ غېمىنى يەۋاتقان كىشىلەرنى شېكى شىسەيگە سې-
تىۋېتىشكە تەييار تۇرماقتا. ئۇنىڭ ئۇستىگە مىللىتىمىز نادان
بولغاچقا تېرىقتەك چېچىلىپ كېتىپ پىكىر بىرلىكى بولماس-

لىق، مەنمەنچىلىك قىلىش، بىر - بىرىگە ئورا كولاش، كىر چىككىنە پۇل ياكى مەنسەپنى كۆرسە تۆغۇپ چوڭ قىلغان ئادەم سىنىمۇ سېتىۋېتىشكە تەييار تۇرۇش، دوستلىرىغا، قېرىنداش-لىرىغا ژاپاسىزلىق قىلىش، ئىككى يۈزلىمىلىك، يالغانچىلىق، خۇشامەتچىلىك قىلىشتەك ناچار ئىللەتلەرنى ئۆزىگە يۇقتۇرۇۋې-لىپ، دۇشمەنلەر ئالدىدا كۈچۈكلىنىپ، ئۆز قېرىنداشلىرىنى ئالداپ، «لولىنىڭ ئېتىنى سۇغۇرۇپ پۇلىنى ئال» دەيدىغان قۇلچىلىق خاھىشلىرى يامراپ كەتكەنلىكتىن، ھەدىسىلا «تۇ-خۇمنى تاشقا ئۇرۇپ بولمايدۇ» دەيدىغان توخۇ يۇرەكلىك ئەۋج ئېلىپ كەتكەن. شۇنىڭ بىلەن خەلقىمىز بېشىنى كۆتۈرەلمەي قالغان. ھاجىم، خېتىم ئۇزىراپ كەتتى مېنى كەچۈرگەيلا.

ھاجىم ئاخىرىدا ئۆزلىرىدىن بىر ئۆتۈنۈشۈم بار. كۇنلەر-دىن بىر كۈنى بېشىمغا بەندىچىلىكنىڭ ئېغىر كۈنى كېلىپ قالسا، بۇرۇنقى دوستلۇقىمىزنىڭ يۈز خاتىرىسى ئۈچۈن تۇرپان تەرەپلەرگە ئۆتۈپ قالسىلا ئائىلىمىزنى يوقلاپ قويۇرلا...

باھاۋۇدۇن ھاجىم مەھمۇت سىجاڭنىڭ خېتىنى ئاڭلاپ ئۇ-زاققىچە جىمجىت ئولتۇرۇپ قالدى. ئالدى بىلەن ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا ئاستانىدىكى موھىتلار ئائىلىسى كەلدى. مانا ئالدى جەنۇبقا قاراپ چوڭ دەرۋازا ئالدى قارىغاي تۆۋرۈكلۈك ئېگىز پېشايۋانلىق ئىككى قەۋەت كېمىر ئۆيلەر، ناھايىتى نۇرغۇن روسىيە ھەم جۇڭگو مالىلىرىنى چۈشۈرۈپ قويغان چوڭ ھويلىدا ئۇلار ھېساۋات قىلماقتا. مالىلاردىن زاكات ئايرىماقتا ئىدى. باھاۋۇدۇن ھاجىم ئۆز ۋاقتىدا بۇ ئائىلىگە ھەر يىلى بىر - ئىككى قېتىم كېلىپ كېتەتتى. مانا بۇ ئۇچ ئاكا - ئۇكا ئۇلۇغ مەقسەتلەرنى كۆڭلىگە پۈككەن ئوچۇق كۆڭۈل ئادەملەر ئىدى. مەخسۇتباي ياشلا ئۆلۈپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭ ئۆلۈمىنى ئويلاپ باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ قارا كۆزلىرىدىن تارام - تارام ياش ئاق-تى. مۆمىنئاخۇن بولسا، باھاۋۇدۇن ھاجىمنى زادىلا مۇنداق

ئەھۋالدا كۆرمىگەنىدى. شۇڭا، ئۇ باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ بۇ پەرىشان ھالىنى كۆرۈپ جىمجىت ئولتۇراتتى.

ــ ئەمدى بۇ يەردىن يېنىپ تۇرپانغا بارامىلا، ــ دەپ سورىدى باھاۋۇدۇن ھاجىم.

ــ ياق، مېنىڭ ۋەزىپەم باشقا، ئىچكىرىگە ماڭمەن، ــ دېدى مۇمىنئاخۇن.

ــ نېمىشقا؟

ــ مەھمۇت سىجاڭ مەركىزىي ھۆكۈمەتكە شىنجاڭ خەلقى نامىدىن بىر پارچە خەت ئەۋەتتى، ــ دېدى مۇمىنئاخۇن.

ــ ئەگەردە مەخپىي بولمىسا بۇ خەتتىن خەۋەرلىرى بار - مۇ؟ ــ دەپ سورىدى باھاۋۇدۇن ھاجىم.

ــ ئازراق خەۋىرىم بار، ــ دېدى مۇمىنئاخۇن ئالدىرىماي سۆزلەپ، ــ قەشقەردە تۇرۇۋاتقان ئەنجانلىقلار مەھمۇت سىجاڭنى «رۇسلار ناھايىتى ياۋۇز، ئۇلار شېڭ شىسەي بىلەن بىرلىشىپ چوقۇم شىنجاڭ خەلقىنى قىرغىن قىلىدۇ» دەپ ئىشەندۈرۈپتۇ. شۇڭا، مەھمۇت سىجاڭ ئۆتكەن يىل كۇزدە مەركىزىي ھۆكۈمەتكە مەخسۇس خەت يېزىپ بىر ئادەمنى ئەۋەتكەن.[1] بۇ خەتتە شېڭ شىسەينى چاقىرىۋېلىش، خارجى ئىشلار يولى بىلەن رۇسلارنى چېكىندۈرۈشنى تەلەپ قىلغان. لېكىن، ئۇ ئادەمدىن ھازىرغىچە خەۋەر يوق. شۇڭا، بۇ قېتىم يەنە مېنى ئەۋەتتى.

ــ سىلى خەنزۇچە بىلەمسىلە قانداق قىلالا؟

ــ لەنجۇغا بېرىۋالسام، ئۇ يەردە مەھمۇت سىجاڭنىڭ بىر تونۇشى بار ئىكەن. ئۇ ناھايىتى ئىشەنچلىك كىشى ئىكەن. شۇ كىشى ئارقىلىق مەركىزىي ھۆكۈمەتتىكى مۇناسىۋەتلىك كىشىلەر بىلەن كۆرۈشكىلى بولىدىكەن، ــ دېدى مۇمىنئاخۇن.

ــ جۇچۇەندە ياكى لەنجۇدا بىزنىڭ ئىمىن ھاجىم بار.

---

① دەسلەپتە ئىمىن دامۇللىنى ئەۋەتكەن.

سىلى ئىزدىگەن ئادەمنى بىلىشى مۇمكىن. ئۇ كىشىنىڭ ئىسمى نېمىكىن؟ ــ دېدى باھاۋۇدۇن ھاجىم.

ــ گاۋچاڭ ئەمەتئاخۇن.

ــ ئابدۇللا، ــ دەپ چاقىردى باھاۋۇدۇن ھاجىم. ئوتتۇز ياشلاردىكى چىرايلىق بىر يىگىت ئۆيگە كىرىپ قول باغلاپ تۇردى. بۇ باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ چوڭ ئوغلى ئىدى.

ــ خوش دادا.

ــ لەنجۇدا گاۋچاڭ ئەمەتئاخۇن دېگەن كىشىنى تونۇمسىز؟

ــ تونۇيمەن دادا، ــ دېدى ھاجىمنىڭ ئوغلى، ــ بىز دائىم سودا قىلىپ تۇرىمىز.

ــ ئانداق بولسا مۇمىنئاخۇن ئاكىڭىزغا ئۇ كىشىنى قانداق تاپقىلى بولىدىغانلىقىنى ئېيتىپ بېرىڭ، ــ دېدى باھاۋۇدۇن ھاجىم. مۇمىنئاخۇن بولسا «خۇدا بەندىسىنى كەچ قويسىمۇ، ئاچ قويماپتۇ» دېگەن شۇ دەپ ئويلايتتى.

ــ مۇمىنئاخۇن ئاكا، ئۆزلىرى لەنجۇغا بارغاندىن كېيىن ئادەم سۈرەيدىغان ھارۋىدىن بىرنى تېپىپ «ئالتاي شاڭفاڭ» غا بارىمەن دېسىلە. سىلىنى ئۇدۇل گاۋچاڭ ئەمەتئاخۇن تۇرغان جايغا ئاپىرىدۇ، ــ دېدى باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ ئوغلى.

ــ ئالتاي شاڭفاڭ، ئالتاي شاڭفاڭ، ــ دەپ تەكرارلىدى مۇمىنئاخۇن.

ــ ئانداق بولسا، ياخشى، ــ دەپ ئورنىدىن تۇردى باھاۋۇدۇن ھاجىم ھازىرچە مۇشۇ ئۆيدە ئوبدان ئارام ئالسىلا.

باھاۋۇدۇن ھاجىم ئوغلى بىلەن چىقىپ كەتتى. مۇمىنئاخۇن بېشىنى ياستۇققا قويۇشى بىلەن تاتلىق ئۇيقۇغا كەتتى. بىر ھەپتىدىن كېيىن مۇمىنئاخۇن باھاۋۇدۇن ھاجىم تېپىپ بەرگەن ئىشەنچلىك بىر يول باشلىغۇچىنىڭ ھەمراھلىقىدا دوڭخۇاڭغا قاراپ يولغا چىقتى. يولغا چىقىش ۋاقتىدا باھاۋۇدۇن ھاجىم ئۇنىڭغا ئۆزى مىنىدىغان يايلى قارا قولا ئاتنى ۋە قاما ياقىلىق

بۆره جۇگىسىنى يوللۇق تۇتتى ھەم بىر دانە تۇلكە قۇلاقچا كىيگۈزۈپ قويدى.

ــ خەير ئىنىم سالامەت بولۇڭ، ئىشلىرىڭىز ئوڭۇشلۇق بولسۇن، ــ دەدى باھاۋۇدۇن ھاجىم كۆزىگە ياش ئېلىپ، ــ خىراجەت كەملىسە ئىمىن ھاجىمدىن ئېلىڭ. جاۋابىنى ئۆزۈم قىلىمەن.

ــ خەير ھاجىم، خۇداغا ئامانەت، ــ دەپ مۆمىنئاخۇنمۇ كۆزىگە ياش ئالغان ھالدا يولغا چىقتى. شۇنىڭدىن كېيىن مۆمىنئاخۇننى ھېچكىم كۆرمىدى.

*　　*　　*

باھاۋۇدۇن ھاجىم مەھمۇت سىجاڭنىڭ خېتىنى بىر نەچچە قېتىم ئوقۇتۇپ ئاڭلىغاندىن كېيىن بۇ خەتنى قوزغىلاڭچىلار شتابىغا تاپشۇرۇپ بەردى. ئۇ بۇ خەتنى شەخسەن ئۆزىنىڭ ئوقۇيالمىغىغا ناھايىتى پۇشايمان قىلدى. چۈنكى، ئۇ دادىسىدىن كىچىك قالغان، ئائىلىسى خانۇەيران بولغان، شۇڭلاشقا ئۇ ئوقۇيالماي ساۋاتسىز قالغانىدى. ھازىر مىڭ مەرتىۋە پۇشايمان قىلسىمۇ ئورنىغا كەلمەيتتى. شۇڭا، ئۇ بالىلىرىنىڭ ھەممىسىنى مەكتەپتە ئوقۇتتى.

مەھمۇت سىجاڭنىڭ خېتى قوزغىلاڭچىلارغا ناھايىتى زور ئۈمىدلەرنى ئېلىپ كەلدى. شۇنداق قىلىپ قوزغىلاڭچىلار شتابىنىڭ تەشكىللىشى بىلەن ئايۇپ فۇگۇەن باشچىلىقىدا بىر گۇرۇپپا ئادەم تارىم دەرياسىنىڭ تۆۋەنكى ئېقىنى ۋە لوپنۇر كۆلى رايونى، بولۇپمۇ چۆنكۆل ئەتراپلىرىغا ئىككى قېتىم بېرىپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بارىدى ھەم بۇ يەردە كەلگۈسىدە بولىدىغان پارتىزانلىق ھەرىكەت ئۈچۈن جاي تاللىدى. شۇنداقلا ۋاقتى كەلگەندە تېرىلغۇ قىلىش ئۈچۈن بوز يەرلەرنى كۆرۈپ چىقتى.

ئاتلارنى بېقىش ئۈچۈن چوڭ - چوڭ ئوتلاقلارنى ئىزدىدى. شۇنداق بولسىمۇ قوزغىلاڭچىلار چاقىلىقنى بازا قىلىپ، غەربتە ماجۇڭيىڭ قوشۇنىغا، شەرق ۋە شىمالدا شېڭ شىسەيگە قارشى كۈرەشنى قەتئىي داۋاملاشتۇردى.

يىگىرمە يەتتىنچى باب

ماخوسەننىڭ بۇيرۇقى ـ چاقىلىقنى تۇزلىۋېتىڭلار

ريچاردنىڭ بۇيرۇقى:① قارشىلىق كۆرسەتكەن ئىروسالىم ئاھالىسىنى ياش ـ قېرى، ئەر ـ ئايال دېمەي ھەممىسىنى قىرىپ تاشلاڭلا.
—— «سالاھىدىن» كېنو فىلىمىدىن

قەشقەردىن قايتىپ كەلگەن قوزغىلاڭچىلار قوشۇنى چوڭ يوللارنى قاتتىق قامال قىلىپ، ئەمدى ماخۇسەن كارۋانلىرىنىڭ ئۆتۈشىگە مۇتلەق يول قويمىدى. چۈنكى، بۇ چاغدا ماخوسەن خوتەن تەرەپتىن بۇلغان ئالتۇن، كۆمۈش ۋە باشقا بايلىقلارنى چىڭخەي، گەنسۇ تەرەپلەرگە توشۇۋاتاتتى. ئامالسىز قالغان تۇڭگانلار ئەمدى ئالتۇنتاغ ئىچىدىكى رازىبايى، ئىشەك پاتتى، غاز-لىق قاتارلىق جايلار بىلەن مېڭىشقا مەجبۇر بولدى. لېكىن، بۇ يەرلەردىن 5 ـ ئايدىن 9 ـ ئايغىچىلا ماڭغىلى بولاتتى. قالغان چاغلاردا بۇ يەر قار ـ مۇز بىلەن قاپلىنىپ تۇراتتى. قوزغىلاڭچىلار شتابى بۇ يەرگە مەخسۇس تاغچىلاردىن تەشكىل

① ريچارد ئەنگلىيە پادىشاھى 1187 ـ يىلى ياۋروپا كرېست (+) ئارمىيىسىنىڭ 3 ـ قېتىملىق سەلب يۈرۈشىگە قوماندانلىق قىلىپ ئىروسالىمغا ھۇجۇم قىلغان. لېكىن، سالاھىدىن تەرىپىدىن يېڭىلىپ ئۆلگەن.

قىلىنغان قاراۋۇل ئەترىتىنى ئەۋەتتى. ئۇلار بۇ يەرنىڭ يوللىرى نى پىششىق بىلگەندىن تاشقىرى يەنە ئۇلار ئادەملەر ۋە ئاتلارنىڭ پاناھلىنىشى ئۈچۈن قىشلىق يايلاقلارنىمۇ ئوبدان بىلەتتى. ئۇ-نىڭ ئۈستىگە ئۇلار ناھايىتى ئۈستا ئوۋچى مەرگەنلەر بولۇپ، بىر جايدا سائەتلەپ، ھەتتا كۈنلەپ كۈتۈشكىمۇ چىداملىق ئە-دى. ئوقنى ھەرگىز زايە كەتكۈزمەيتتى. ئاچلىققا ۋە سوغۇققا چىداملىق بولۇپ، ئازراق ئۇن ياكى تالقان تاپسا خېلى كۈن جان باقالايتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ماخوسەننىڭ كارۋانلىرى بىلەن قوز-غىلاڭچىلار ئوتتۇرىسىدا كالتە جەڭلەر توختىماي داۋام قىلدى. قوزغىلاڭچىلار ماخوسەننىڭ ئادەملىرى بۇلغان بايلىقلارنى قو-لىدىن تارتىۋالدى. تۇنجى جەڭ 1936 - يىل 4 - ئاينىڭ 2 - كۈنى غاز كۆل ئەتراپىدا يۈز بەردى.

ھاۋا سوغۇق ھەم تۇتۇق، قار لەپىلدەپ يېغىپ تۇراتتى. ھەممە ياق ئاپئاق كۆرۈنەتتى. ئەتراپتىكى نەرسىلەرنى پەرق ئەتمەك تەس ئىدى. قوزغىلاڭچىلارغا غىل - پال قارا - قۇرا نەرسىلەر كۆرۈنگەندەك بولاتتىيۇ، يەنە يوقاپ كېتەتتى. يەنە پەيدا بولۇپ قالاتتى ئاخىر بۇ نەرسىلەر ئۇلارنىڭ دىققىتىنى قوزغاپ قويدى. ئۇلار دۇربۇن بىلەن قارىغانىدى. ئۇنىڭ كېيىن-ۋاتقان تۆگىلىك كارۋان ئىكەنلىكى مەلۇم بولدى. دېمەك، ھەممە نەرسىلەر ئېنىق بولدى. تۆگىگانلارنىڭ تۆگە كارۋىنىدىن باشقا كىشىلەرنىڭ مۇشۇنداق كۈنلەردە بۇ يەردىن مېڭىشى مۇم-كىن ئەمەس ئىدى. يول باشلىغۇچىلار بۇ يەرلەرنى پىششىق بىلمىسە كېرەك، ئۇلار كېلىپ ئىسسىق سۇلۇق سازلىققا تىقە-لىپ قالدى. چۈنكى، ئۇلار كونا يولدىن چەتلەپ كەتكەنىدى. يېغىۋاتقان قارغا قارىماي تۆگىگانلار ۋە تۆگىچىلەر ھەدەپ لايغا پېتىپ قالغان تۆگىلەرنى چىقىرىشقا ھەرىكەت قىلىۋاتاتتى. بۇ قارلىق تاغدا قوزغىلاڭچىلارنىڭ بولۇشى ئۇلارنىڭ خىيالىغىمۇ كەلمەيتتى. شۇڭا، ئۇلار مىلتىقلىرىنى ئاتلارنىڭ ئىگەرلىرىگە

ئىلىپ قويۇپ، تەرلەپ پىشىپ ھەربىكەت قىلىشاتتى. يىقىلغان تۆگىلەرنىڭ ژارقىرىغان ئاۋازى يىراقتىن ئاڭلىنىپ تۇراتتى. قوزغىلاڭچىلار تاغ چانقىلى ۋە بۇغۇنا قاتارلىق ئۆسۈملۈكلەرنى دالدا قىلىپ ئاستا ـ ئاستا ئۇلارغا يېقىنلاشتى. «كارۋانلار» تۇرغان جاي تۇزلەڭ بولۇپ بىر تەرىپى چوڭ كۆل ئىدى. بىردىنلا پەيجاڭ ساۋۇتنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى.

ـــ ئات.

بىرىنچى قېتىم ئېتىلغان ئوقتا قاراۋۇللۇق قىلىۋاتقان تۆت نەپەر بۇلاڭچى يىقىلدى. قالغانلار ئىشىنى تاشلاپ ئاتقا يۈگۈردى، ئۇنىڭغىچە قوزغىلاڭچىلارنىڭ ئىككىنچى قېتىم ئاتقان ئوقىدىن بىر قانچە ئات ۋە يەتتە نەپەر ئەسكەر يىقىلدى. ئىككى نەپەر ئەسكەر تىرىك ئەسىرگە چۈشتى. ئۇنىڭ بىرسى مۇشۇ كارۋاننىڭ باشلىقى مايەنچىڭ (شاربا) دېگەن ئوتتۇز ياشلاردىكى قاۋۇل ئادەم بولۇپ، ئۇ بىلىكىدىن يارىلانغان، ئېتى ئۆلگەندى. يەنە بىر نەچچىسى قېچىپ قۇتۇلدى. مايەنچىڭنى سوراق قىلىش نەتىجىسىدە شۇ نەرسە مەلۇم بولدى. بۇ سەكسەن تۆگىلىك مالنىڭ تەڭ يېرىمى، ماجوڭيىڭ ۋە ماخوسەنگە تەۋە ئىكەن. ئۆزى بولسا ماخوسەننىڭ تۇغقىنى ئىكەن. قالغان مال ھەرقايسى قاراقچى ئاتامانلارنىڭ ئىكەن. بۇ مالىلار ناھايىتى قىممەت باھالىق مالىلار بولۇپ بۇغا ـ بۆكەن مۇڭگۈزلىرى، ئەسىرى ـ سۇلەيسۇن تېرىلىرى. خوتەننىڭ يىپەك يىپلىرى قاشتېشى، ئالتۇن ـ كۆمۈش يالىتىلغان قاچا ـ قۇچىلار، ھىندىستان گىلەملىرى، قۇندۇز ياقىلىق جۇۋىلار، بىر قىسىم كۆن خۇرۇم قاتارلىق نەرسىلەر ۋە ئىپار قاتارلىق مەشھۇر دورىلار ئىدى. بۇ نەرسىلەرنى ئۇلار خوتەن، يەكەن قاغىلىق، قەشقەر قاتارلىق جايلاردىن بۇلىغانىدى. قوزغىلاڭچىلار ئۇلارنى قايتۇرۇۋالدى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى
www.uyghurkitap.com

*　　*　　*

ـــ مالنى تارتىۋالدى. قانلىق جەڭدە مايەنچىلىك قاتارلىق ئون نەچچە ئادەم ئۆلدى، ـــ دەپ مەلۇم قىلدى قېچىپ بارغان ئەسكەرلەر ماخۇسەنگە. ماخۇسەن جوزىنى مۇشتلاپ تۇرۇپ ۋار-قىراپ كەتتى ۋە:

ـــ چەرچەندە تۇرۇشلۇق ماسكىيۇەنگە بۇيرۇق ـــ چاقىلىق تۇزلىۋېتىلسۇن. قارشىلىق قىلغانلار رەھىم - شەپقەت قىلىنماي قىرىپ تاشلانسۇن، ـــ دەپ بۇيرۇق بەردى.

بۇ بۇيرۇق بىر مەنزىلدىن يەنە بىر مەنزىلگە ئات ئالماشتۇ-رۇپ ماسكىيۇەن شتابىغا يەتكۈزۈلدى. ماسكىيۇەن جەددىي جەڭ تەييارلىقى بۇيرۇقى جاكارلىدى. ئۇلارنىڭ مۇنداق جەددىي ھەرىكىتىنى چەرچەندىكى ئايغاقچى سېزىپ قالدى. ئۇ ئاقتازدە-كى ئالدىنقى قاراۋۇلغا خەۋەر بەردى:

ـــ تۆڭگانلار جەددىي جەڭ تەييارلىقىغا كىرىشىپ كەتتى. نىشان ئېنىق ئەمەس... بۇ خەۋەرنى تاپشۇرۇۋالغان تۇردى يىگىتچاك:

ـــ نىشان ئېنىق. ئۇلار ئۆتكەنكى تارتقان زىيىنى ئۈچۈن بىزدىن ئۆچ ئالماقچى، ـــ دېدى.

ـــ شۇنداق، ـــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەنمۇ، ـــ بىز شۇ چاغدىلا بۇنى مۆلچەرلىگەن. «ئىتتىن قورققان گاداي بولماپتۇ». مانا بىز تەييار، بۇلاڭچىلار كېلىۋەرسۇن.

بۇگۈن ئۇلار قوزغىلاڭچىلار شتابىنىڭ جەددىي يىغىنىنى چاقىرىپ، ئورۇنلاشتۇرۇش ئېلىپ باردى. ھاكىم گاجىت بەك-رى، ئېزىز ھاجىم، باھاۋۇدۇن ھاجىم قاتارلىقلار ئاھالىلەرنى تارقاقلاشتۇرۇش ئىشىغا مەسئۇل بولدى. ئۇلار ئاھالىلەرنى چې-گىلىك ئۈي، كەڭ لايقا قاتارلىق جايلارغا تارقاقلاشتۇردى. تۇردى يىگىتچاك ئاھالىلەرگە مۇراجىئەتنامە چىقاردى.

ـــ پۇتۇن ئاھالىغا شۇنى مۇراجىئەت قىلىمەنكى، بارلىق پۇلغا يارايدىغان نەرسىلەر بىلەن ئاشلىقنى، چارۋا مالنى دۇشمەنلىك كۆزىدىن يوشۇرۇشنى تەۋسىيە قىلىمەن. ئارقىدىن تۇردى يىگىتلىك قوزغىلاڭچىلار ئارمىيىسىگە بۇيرۇق بەردى:

ـــ دۇشمەن رەھىمسىز، بارلىق جەڭچىلەر ئۆزىنىڭ غازىلىق سالاھىيىتى بىلەن جان پىدالىق كۆرسىتىپ جەڭ قىلىشى كېرەك. بۇ قېتىمقى ئۇرۇش بىزنىڭ ھالاك بولۇشىمىز ياكى مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشىمىزنى بەلگىلەيدۇ. بۇ قېتىممۇ قاراقچىلار بۇرۇنقىدەك شىمالىي ۋە جەنۇبىي سەپتىن ھۇجۇم قىلىدۇ. ھەرگىز ئۇدۇلدىن كەلمەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن شىمالىي سەپنى بۇ يەرنىڭ شارائىتى بىلەن پىششىق تونۇش بولغان ھوشۇرلەنجاڭنىڭ يىگىتلىرى بىلەن ئېزىز ھاجىمنىڭ قول ئاستىدىكىلەر مۇداپىئە قىلىدۇ. جەنۇبىي سەپنى ئارىق لەنجاڭنىڭ يىگىتلىرى مۇداپىئە قىلىدۇ. بۇنىڭدا سايباغ بىرىنچى سەپ، كۆنچى مەھەللىسى ئىككىنچى سەپ بولىدۇ. چېچەكچىنىڭ تۇغمىنىدىن قەبرىستانلىققىچە تىلمۇالدى لەنجاڭنىڭ يىگىتلىرىنىڭ يېرىمى مۇداپىئە قىلىدۇ. بۇ ئۈچىنچى سەپ بولىدۇ. ھەمدۇللا پەيجاڭ بەش دانە پىلموت بىلەن ئوتتۇرا يارداۋ ئېھتىياتى ئۈچۈن پىستىرمىدا تۇرىدۇ. قالغان قىسىملار مەن بىلەن ئايۇپ فۇگۇەننىڭ باشچىلىقىدا كۆچا ئۇرۇشىغا تەييارلىق قىلىپ كونا لەڭزە، ھەربىي گازارما، كونا يامۇلدا تۇرۇپ دۇشمەننىڭ باستۇرۇپ كىرىش يولىنى توسۇدۇ. قانداق پىكىر بار؟

ـــ خوپ ئىجرا قىلىمىز، ـــ دەپ ژارقىراشتى كوماندىرلار.

ـــ ئوق ـ دورىنى كۆپرەك ئېلىۋېلىڭلار، ـــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەن، ـــ بۇ قېتىم ئۇلار بىزگە ھەرگىز رەھىم قىلمايدۇ. شۇڭا، بىزمۇ ھەرگىز ئايىماسلىقىمىز لازىم.

ـــ ئۇقتۇڭلارمۇ؟ ـــ دېدى تۇردى يىگىتلىك.

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

ـــ ئۇقتۇق. ـــ دېيىشتى كوماندىرلار.

ـــ ئانداق بولسا هەممىمىز ئاتلىنىپ. هەرقايسى قىسىملار ئورۇنلىشىدىغان جايلارنى كۆرۈپ چىقايلى، ـــ دېدى تۇردى يىگىت جاڭ. شۇنىڭدىن كېيىن هەممەيلەن ئاتلىنىپ يولغا چىقتى.

* * *

بىرنەچچە كۈندىن بۇيان هاۋا تۈتۈلۈپ توختىماي چاقماق چېقىپ هاۋا گۈلدۈرلەيتتى. لېكىن، شۇنداق بولسىمۇ، يەر شارى ئۆز ئوقى ئەتراپىدا ئايلىنىپ قۇياش بىرە ـ بىرە كۆرۈنۈسىمۇ يەنىلا شەرقتىن چىقىپ غەربكە پاتاتتى. مۇنداق قارىغاندا بىرنەچچە كۈندىن كېيىن يۇز بېرىدىغان پاجىئەگە هازا ئېچىۋاتقان هازىردەك ئاسمان سىمىلدىتىپ كۆز يېشىنى توختىماي تۆكۈپ تۇراتتى. ئالتۇنتاغنىڭ ئېگىز چوققىلىرىنى قارا بۇلۇت قاپلاپ ژال ـ ژۇل قىلىپ توختىماي چاقماق چاقاتتى. قۇياش بولسا، بىر خىلدا غىل ـ پال كۆرۈنۈپ قالاتتى ـ ده يەنە بۇلۇتلار ئارقىسىغا ئۆتۈۋالاتتى. ئۇچ كۈندىن بۇيان قوزغىلاڭچى قوشۇن ناھىيە بازىرىنىڭ جەنۇبىدىكى سايباغدىن تاكى بازارنىڭ غەربىي شىمالىدىكى قەبرىستانلىققىچە بولغان ئۇزۇن لىنىيىدە ئۆستەڭ بويلاپ ئاكوپ قېزىپ ئېتىش نۇقتىلىرىنى قۇرماقتا ئىدى. مەلۇم ئارىلىق قالدۇرۇپ پىلموتلارنى ئورۇنلاشتۇرماقتا ئىدى. بۇ ئىشتا قوزغىلاڭچىلارغا قەشقەردە چاغدا شوراىلار هۆكۈمىتىنىڭ هەربىي ئوقۇنتۇچىلىرىدىن ئالغان هەربىي تەلىم خېلى ئەسقاتماقتا ئىدى. پەيجاڭلار، لەنجاڭلار ئۆزى قول سېلىپ ئىشلىمەكتە ئىدى.

بازار ئىچى پۈتۈنلەي قورۇغدىلىنىپ قالغانىدى. ئاھالىلەر تارقاقلاشتۇرۇلغان، مال ـ مۈلۈكلەر يۆتكەپ كېتىلگەنىدى. جەڭچىلەر ئالدىراشلىق بىلەن كوچىلارغا توسۇقلار قۇرماقتا،

تامنى تېشىپ ئېتىش نۇقتىلىرىنى تەييارلىماقتا ئىدى. ھەربىر كوچا بىرنەچچە جايدىن توسۇۋېلىنغان بولۇپ ئالدى تەرىپىگە يۇك، كىگىز قاتارلىق ئوق ئۆتمەيدىغان نەرسىلەر بېسىلغانىدى. جەڭچىلەرنىڭ روھى كۆتۈرەڭگۈ، ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىسى ناھايىتى كۈچلۈك ئىدى. ئۇلار ھاردىم ـ تالدىم دېمەي ئۆزىنى ئۇنتۇغان ھالدا ئىشلەيتتى. گاھىلىرى قىلىچلىرىنى بىلەپ پار-قىرىتىۋەتكەنىدى. بەزىلەر نەيزە ئۇرۇشنى مەشىق قىلاتتى. يەنە بەزىلەر مىلتىقلىرىنى سۈرتۈپ تەييار قىلماقتا ۋە بىرەر قۇشقاچ ئۇچسىمۇ قارغا ئېلىپ باقاتتى. شۇنداق قىلىپ بىرەرمۇ بىكار ئادەمنى كۆرگىلى بولمايتتى.

تۇردى يېڭجاڭ، ئايۇپ فۇگۇەن يەنە بىرنەچچە كىشى قىلىنىۋاتقان جەڭ تەييارلىقىنى كۆرۈپ يۈرۈشەتتى. سالقىن ھاۋادا جەڭچىلەر دەم ئالماي ئىشلەۋاتاتتى. باشلىقلار بولسا بىردە تو-سۇقلارنى كۆرەتتى. بىردە ئېتىش نۇقتىلىرىنى كۆزدىن كەچۈ-رەتتى. مۇۋاپىق بولمىغانلارغا تۈزىتىش پىكرى بېرەتتى. ئۇلار ھەرگىز كىشىلەرنى كايىمايتتى. بۇ نۆۋەتتىكى جەڭچىلەر خېلى پىشىپ قالغان تەجرىبىلىك، كونا جەڭچىلەر بولغاچقا ھەممىسى ئۆز ئىشىنى ئۆزى بىلىپ قىلاتتى. جەڭچىلەرنى ئارىلاپ يۈرگەن ئايۇپ فۇگۇەننىڭ بىردىنلا كۆزى ھاشىخانغا چۈشۈپ قالدى. ئۇ بەل گۈرجەكتە ئاكوپ قېزىپ ئېتىش نۇقتىسى تەييارلاۋاتاتتى. ئۇ تەرلەپ كەتكەنىدى.

ـــ نېمە قىلىۋاتىسىز سىڭلىم؟ ـــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەن.

ـــ ئاكوپ قېزىۋاتىمەن. ئۇرۇشقا تەييارلىنىۋاتىمەن، ـــ دېدى ھاشىخان.

ـــ سىز دېگەن بايراقچى تۇرسىڭىز، بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىسىز؟

ـــ مەن دېگەن جەڭچى. دۇشمەن بىلەن ئۇرۇشىمەن. مەن بايراقنى تۈتۈپلا تۇرسام بولماس، دۇشمەن مېنى ئۆلتۈرەلمىگەن

ئىكەن. مەن چوقۇم دۇشمەننى ئۆلتۈرۈشۈم كېرەك، ــ ئۇنىڭ گەپلىرى ناھايىتى قەتئىي ئىدى. «تاختا پەرە دۆڭدىكى ئاچچىق تېخى چىقماپتۇ» دەپ ئويلىغان ئايۇپ فۇگۇەن ئەمدى ئۇنىڭ ئېتىش توچكىسىغا قاردى. بىر مېتىر چوڭقۇرلۇقتىكى ئورەك-تىڭ چۆرىسىگە يوغان ـ يوغان تاشلارنى قويۇپ، كىچىك بالا-تىڭ بېشى پاتقۇدەك ئارىلىق قالدۇرغان. ئۇنىڭ ئۇستىگە قۇم تاغارلىرىنى ئارتىپ، ئېتىش ــ توچكىسىنى خەۋپسىزلەندۇر-گەنىدى. ئۇنىڭ قىلغان ئىشى ئايۇپ فۇگۇەنگە يارىدى.

ــ ئاجايىپ باتۇر خوتۇندە بۇ. ئەر كىشىگە بەرگۈ-سىز، ــ دەپ ئويلىدى ئايۇپ فۇگۇەن، ــ ھەم ئەقىللىق، ھەم غەيرەتلىك. كۆرۈڭ تېخى ئۇنىڭ جايلاشقان جايىنى. نەق دۇش-مەن ئۆتىدىغان جاي. بازارغا ھۇجۇم قىلىدىغانلار مۇشۇ يەردىن ئۆتمەي مۇمكىن ئەمەس...

ــ قانداق فۇگۇەن بوپتۇمۇ؟ ــ ھاشىخاننىڭ سوئالى ئا-يۇپ فۇگۇەننىڭ خىياللىرىنى بۆلۈۋەتتى.

ــ ناھايىتى ياخشى بوپتۇ. بىراق، سىز بۇنداق ئاكوپ قېرىشنى قەيەردىن ئۆگەنگەن؟

ــ ئۇرۇشتىن، ــ دەپ قىسقىلا جاۋاب بەردى ھا-شىخان، ــ ئۇرۇشتا دۇشمەننى يوقىتىش بىرىنچى ئورۇندا، ئۆ-زۇڭنى قوغداش ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ دېيىلگەن بولسىمۇ، ئۆزۇڭنى ئۇنۇملۇك قوغدىغاندىلا دۇشمەننى يوقىتالايسەن.

ــ نېمە ئۈچۈن؟

ــ بۇ ئېنىق ئىشقۇ. ئۆلۈك ھېچ ئىش قىلالمايدۇ. ئۆزۈڭ ھايات بولغاندىلا دۇشمەننى يوقىتالايسەن. ئۇرۇشنىڭ مەقسىتى دۇشمەننى يوقىتىش. دۇشمەننى يوقىتىش ئۈچۈن ھاياتىڭنى ساقلىشىڭ، كېرەك.

ــ راست دەيسىز، ــ دەپ تەن ئالدى ئايۇپ فۇگۇەن، ــ لېكىن مۇنچىۋالا ئەر كىشىلەر ئارىسىدا سىزگە بىر-ئەپ تۇ-

يۇلمامدۇ؟

ــ قىزىق گەپتە بۇ، ــ دەپ ھاشىخان كۇلۇۋەتتى. كۇلگەندە ئۇنىڭ سەدەپتەك ئاپئاق چىشلىرى كۆرۈنۈپ، يۇزىدىكى زىناقلىرى بىلىنىپ ئۇنى تېخىمۇ چىرايلىق قىلىۋەتتى، ــ ھەمە مە ئادەم جان بىلەن قالغاندا ماڭا قاراشقا كىمنىڭ چولىسى فۇگۇەن.

ــ يېڭجاڭ سىزنىڭ بۇ يەردە جەڭ قىلىشىڭىزنى ماقۇل كۆردىمۇ؟

ــ ياق. ئۇ مېنىڭ قورغاندىن چىقماسلىقىمنى ياخشى كۆرىدۇ. مەن بولسام جەڭ مەيدانىنى ياخشى كۆرىمەن، ــ دېدى ھاشىخان. شۇ چاغدا تۇردى يېڭجاڭ كەلدى ۋە خوتۇنىنىڭ قىلغان ئىشلىرىدىن ھەيران بولدى.

ــ ھە... جاھىل خوتۇن. ئاخىر ئۆزۈڭنىڭ دېگىنىنى قىپسەن ــ دە؟ ــ دېدى.

ــ رۇخسەت قىلىڭ يېڭجاڭ، ــ دېدى ھاشىخان قولىنى چېككىسىگە تەككۈزۈپ تۇرۇپ، ــ بۇ قېتىم مېنىڭ جەڭگە قاتنىشىشىمغا رۇخسەت قىلىشىڭىزنى سورايمەن.

بۇ گەپتىن تۇردى يېڭجاڭ نېمە دېيىشىنى بىلمەي قالدى. لېكىن، ئايۇپ فۇگۇەننىڭ كۇلكىسە قىستىدى، ئۇ ئۆزىنى بېسىۋېلىپ:

ــ بايراقنى قانداق قىلىسىز؟ ــ دېدى.

ــ مانا بۇ يەرگە قادايمەن، ــ دەپ يوغان ئۇچ تاشنىڭ ئارىلىقىنى كۆرسەتتى. كىمكى بايراققا قول سۇنسا ئۇنىڭ بارار جايى جەھەننەم. ھۇجۇم ۋاختىدا بايراقنى كۆتۈرۈپ ئەڭ ئالدىدا ئۆزۈم ماڭىمەن.

شۇ چاغدا خەۋەرچى كېلىپ دوكلات قىلدى:

ــ «چاپان قالدى» دىن ئادەم كەلدى.

ــ قېنى ئۇ ئادەم؟ ــ دەپ سوردى تۇردى يېڭجاڭ.

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكىتى

ـــ ئۆستەڭ بويىدا سۇ ئىچىۋاتىدۇ، ـــ ئۇنىڭ گېپى تۇن گۈمەي تۇرۇپلا قارا ئاتلىق يېتىپ كەلدى. ئۇ قويچى قىيا پىتىدە ئىدى.

ـــ ئاخشام ماسكۈيۈەننىڭ ئەسكەرلىرى «چاپان قالدى» نى يانداپ ئۆتتى، ـــ دېدى ئۇ.

ـــ ئۇلار قانچىلىكچە بار؟ ـــ سورىدى تۇردى يىگىتجاڭ.

ـــ مۆلچەرلىشىمىزچە مىڭدىن ئارتۇق ئادەم ئىكەن. يەنە پىلموتلىرىمۇ بار، ـــ دېدى ئۇ.

بۇ 1936 ـ يىل 31 ـ ماي كۈنى ئىدى.

* * *

1936 ـ يىل 1 ـ ئىيون. ھاۋا تۇتۇق. سىم ـ سىم يامغۇر توختىماي ياغماقتا. جەنۇبتىكى تاغلاردا ھاۋا گۈلدۈرلەپ توختىماي چاقماق چاقماقتا ئىدى. بۇگۈن كېچە قوزغىلاڭچىلار ئۇيقۇسىدا قېلىپ، دۈشمەننىڭ تۇيۇقسىز ھۇجۇمىغا ئۇچراپ قېلىشتىن ساقلىنىش ئۈچۈن ھېچكىم ئۇخلىمىدى. كېچىسى ئىككى قېتىم خەۋەر كەلدى.

ـــ دۈشمەنلەر «جىنلىغ» دىن ئۆتتى.

ـــ دۈشمەنلەر «ياقۇپباي قۇدۇق» دىن ئۆتتى.

ئاستا ـ ئاستا تاڭ ئاتماقتا ئىدى. سىم ـ سىم يامغۇر يەنىلا توختىماي يېغىپ تۇراتتى. ھاۋا تۇتۇق بولغاچقا تاڭ ئېتىپ قالغان بولسىمۇ، ئانچە يورۇق ئەمەس ئىدى. ئاستا ـ ئاستا قۇياش چىقىپ، بىردە كۆرۈنۈپ، بىردە كۆرۈنمەي قالاتتى. شۇ چاغدا دۈشمەنلەرنىڭ يۇرت ئىچىگە كىرگەنلىكى توغرىسىدا خەۋەر كەلدى. بۇ چاغدا قوزغىلاڭچىلار غىزالىنىۋاتاتتى. ھەممەيلەنگە تۇردى يىگىتجاڭنىڭ بۇيرۇقى يەتكۈزۈلدى.

ـــ هەممە ئادەم جەڭگە هازىر بولسۇن. چېكىنىشكە رۇخسەت يوق.

بۇيرۇق بويىچە هەممەيلەن ئۆز ئورۇنلىرىغا بېرىپ جايلاشتى. هەممە ياق جىمجىت. هەر دائىمقى ئۇرۇش ئالدىدا مۇشۇنداق بولاتتى. بۇنىڭغا جەڭچىلەرمۇ كۆنۈپ كەتكەنىدى. بۇ ئۇرۇش ئالدىدىكى هالەت ئىدى. ئۇنى هەممە ئادەم چۈشىنەتتى. جەڭچىلەر تاماكىلىرىنى قاتتىق - قاتتىق شورىشاتتى. هەر سائەت، هەربىر مىنۇتتا دۈشمەننى كۈتۈپ تۇراتتى.

ناشتا ۋاقتىدا يېراقتىن دۈشمەنلەرنىڭ قارىسى كۆرۈندى. دۈشمەنلەرنىڭ شتابى بۇنىڭدىن بىر يىل بۇرۇن ماۋۇنبىڭ جايلاشقان ئىمىن بەگنىڭ تۈگمىنىگە جايلاشتى. ئالدىدا سۆزلەپ ئۆتكىنىمىزدەك بۇ ئىككى تاشلىق تۈگمەن بولۇپ، ئەتراپى دەل - دەرەخلەرگە ئورالغان، باغ - ۋارانلىق، سۇ شارقىراپ ئېقىپ تۇرىدىغان ساپ هاۋالىق جاي ئىدى. ساپسېرىق پىشقان ئۆرۈكلەرنى كۆرۈپ دۈشمەن ئەسكەرلىرىنىڭ شۆلگەيلىرى ئېقىپ كەتتى. دۈشمەنلەرنىڭ قارىسىنى كۆرگەن قوزغىلاڭچىلار جىددىيلىشىپ قالدى. لېكىن، دۈشمەن تەرەپ جىمجىت ئىدى.

سائەت ئونلاردا دۈشمەنلەر بىرىنچى هۇجۇمنى باشلىدى. ئۇلارنىڭ هەممىسى ئاتلىق ئىدى. بۇ قېتىم تۈڭگانلاردىن مىڭ نەپەر، ئۇيغۇر يىللانما قوشۇندىن بەش يۈز نەپەر ئادەم كەلگەنىدى. ئۇلار جەنۇبىي سەپتە ئىمىن بەگنىڭ تۈگمىنىدىن ئۇدۇل دۆڭلۇكلەرنى پاناه قىلىپ سايباغقا قاراپ هۇجۇم قىلىپ كەلمەكتە ئىدى. سايباغدىكى يوغان توغراق تۈۋىدىكى ئېگىز ئېرىق ئىچىگە خوتەنلىك خەلق قەهرىمانى ئوسمان خاۋا باشچىلىقىدىكى ئون ئىككى نەپەر مەرگەن جايلىشىۋېلىپ، كۆزىگە كۆرۈنۈپلا قالغان دۈشمەننى يېقىتىپ تۇردى. لېكىن، بۇ يەردىكى دۈشمەنلەرنىڭ هۇجۇمى ناهايىتى شىددەتلىك ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ دۈشمەنلەر چېكىنىشكە مەجبۇر بولدى. ئۇلار خېلى كۆپ چىقىم

تارتتى. نۇرغۇن ئادەم ۋە ئات ئۆلدى. چاقىلىق ئاسمىننى ئۇۋىغا دورىنىڭ ھىدى قاپلاپ كەتتى. ھەممە جايدىن قوماچ قورۇغاد-دەك ئوق ئاۋازلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. خۇسۇسەن پىلموتلار-نىڭ سايراشلىرى ئادەمگە دەھشەت سالاتتى.

شىمالىي سەپتە جامال باشچىلىقىدىكى يالالانما قوشۇن «ئاب-دۇكېرىم ئەلەمنىڭ بىر قوشۇق قېنىنى ئىچىش» شوئارى ئاس-تىدا، جەنۇبىي سەپتىكى ئۆزبېكىڭ تۇڭگان «قېرىنداشلىرى» بىلەن بىرلا ۋاقىتتا ھۇجۇم باشلىدى. ئۇلارغا «ئاخۇن تۇەنجاڭ» دەپ ئاتالغان بۇلتۇرقى «چەنفاڭ سىلىڭ»ى ماۋۇنبىڭ ھاجى باشچىلىقىدىكى بىرمۇنچە ئەسكەرلەر «ياردەمگە كەلگەن»دى. ھۇجۇم باشلىنىش بىلەن بۇيرۇقتا بىنائەن دەريانىڭ شەرقىدىكى ئېزىز ھاجىمنىڭ ئادەملىرى چېكىندى. بۇنى كۆرۈپ خۇشال بولۇپ جامال ئۆز ئادەملىرىگە ھۇجۇمغا ئۆتۈشكە بۇيرۇق بەردى.

ـــ ئالغا! ئابدۇكېرىم ئەلەمنى تىرىك تۇتمىغۇچە يانمايمىز.

ـــ ئالغا! ئالغا! ـــ دەپ ۋارقىراشتى باشقىلارمۇ، ئۇلار ئاتلىرىغا قامچا ئۇرۇپ دەريا‌غا چۈشتى. «چەنفاڭ سىلىڭ»ى ما-ۋۇنبىڭ تولىمۇ ئېھتىياتچان ئادەم ئىدى. ئۇ جامالنىڭ ئادەملە-رىنى توسۇماقچى بولغان بولسىمۇ، قارشى قىرغاقتىكىلەرنىڭ قاچقانلىقىنى كۆرۈپ «تۆمۈرنى قىزىقىدا سوق» دېگەن تەمسىلنى ئەسكە ئالدى ـ ده، ئۆزىنىڭ بىرقانچە ئادىمى بىلەن ھەممىنىڭ كەينىدىن دەريا‌غا ئات سالدى. ئىككى قاسناقنىڭ ئارىلىقى يۈز مېتىردىن ئارتۇقراق بولۇپ بىر تال يېڭە چۈشسە كۆرۈنگۈدەك تۇزلەڭلىك ئىدى. ئۇلار ئەمدىلا دەريا‌غا چۈشۈشكە يارلىقىنىڭ تېگىگە يوشۇرۇنۇۋالغان ھوشۇر لەنجاڭ قول ئاستىدىكىلەرگە بۇيرۇق بەردى:

ـــ ئات.

كوماندا بىرىلىشى بىلەن تەڭ تۆت دانە دىكتار پىلموت،

ـں دانه ئاپتومات، بىر يۈز ئەللىك مىلتىقتىن ئېتىلغان ئوق ئاۋازلىرى جاھاننى قاپلاپ كەتتى. قوزغىلاڭچىلارنىڭ ئاتقان ئوقلىرى ئەڭ ئاۋۋال قاچقانلارنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن قولىغا تاپاڭ-چا، قىلىچ ئېلىپ ھەممىنىڭ كەينىدە ماڭغان «چەنفاڭ سىلىڭ» ى ماۋۇنبىڭ ۋە ئۇنىڭ شېرىكلىرىنى يىقىتىشتى. ئۇلاردىن بىرەرسىمۇ ساق قالمىدى. ئەمدى ياللانما قوشۇن ئۈچۈن قىيا-مەت قايىم بولدى. ھوشۇر لەنجاڭنىڭ يىگىتلىرى ئاتقان ئوق ئاۋازىنى ئاڭلىغان ئېزىز ھاجىمنىڭ ئادەملىرى ئەمدى ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ دۈشمەننى ئېتىشقا باشلىدى. ياللانما قوشۇن قىيا - چىيا قىلىشىپ يىقىلىشقا باشلىدى. ئىگىسىگە ئوق تەككەن ئاتلار چولۇورلىرىنى سۆرەپ خارتىلداپ چېپىپ يۈرەتتى. جە-سەتلەر قالايمىغان ياتاتتى. ياردارلار توختىماي ئىڭىرايتتى. ياللانما قوشۇنغا كىرىپ كېتەي دېسە يەر قاتتىق، چىقىپ كېتەي دېسە ئاسمان ئېگىز كەلدى. ئۇلار قارشىلىق كۆرسىتىشنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەي جان قۇتقۇزۇشنىڭ كويىغا چۈشتى. ئەمدى ئۇلار چېكىنمىسە ئۆلۈمدىن باشقا يول قالمىغانىدى. جامال ئۆز ئادەملىرىگە ھەرقانچە ۋارقىرىسىمۇ ھېچكىم ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلىمىدى. ئۇ ئاچچىقىدا بوغۇلۇپ كەتتى ۋە ھاۋاغا قارىتىپ تاپانچىسىدىن توختىماي ئوق ئاتاتتى.

ـــ توختاش توخۇ يۈرەكلەر، قورقانچاق ھېجىڭزلار...

ئۇنىڭ گېپى ئاغزىدا قالدى. چۈنكى، ئۇنىڭ بىلىكىگە ئوق تەككەنىدى. قورققانلىقتىن جېنى ھەلقۇمىغا كېلىپ قالغان دۈشمەننىڭ بۇ كوماندىرى ئېتىغا قامچا ئۇردى. ئات دەريانىڭ شەرقى قىرغىقىدىكى «كېرەم شاڭيۈنىڭ يار بېشى» دېگەن يەرگە چىقتى. بۇ يەر بۇغدايلىق بولۇپ كېچە سۇ كىرگەنىدى. پاتقاقتا ئات ماڭالماي قالدى. شۇ چاغدا ئاتقا ئوق تېگىپ يىقىلدى. جامال ئورنىدىن تۇرۇپ ئەتراپقا قارىغاندا ئۇنىڭ ئەسكەرلىرى كەلگەن يولى بىلەن قېچىپ كېتىۋاتاتتى. ئۇنىڭ قۇتۇلۇپ كې-

تىشكە كۆزى يەتمىدى. ئۇ بۇغدايلىقتا ئۆمىلەپ يۇرۇپ كاناياغا كەلگۈدەك سۈيى بار بىر چوڭقۇر ئازگالنى تېپىپ شۇ يەرگە يوشۇرۇنۇۋالدى. شۇنداق قىلىپ بىر سائەت بۇرۇن كۆرەڭلەپ جاھانغا پاتماي كەلگەن دۈشمەن بىر يۈزئەللىكچە ئادەم يەتمىش - سەكسەن ئات چىقىم تارتىپ جەڭ مەيدانىدىن شەرمەندىلەرچە قېچىپ چىقتى.

— «تاختا پەردۆك» دىكى ئىنتىقامنى ئالدۇق، — دەپ ۋارقىراشتى قوزغىلاڭچىلار.

* * *

يالالانما قوشۇننىڭ جەڭ مەيدانىدىن شۇنداق ئاسان چېكىنىپ چىققانلىقى ھەم ماۋۇنبىڭ قاتارلىقلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ئۆلگەنلىكى ماسكۈيەننى قاتتىق غەزەپلەندۈردى.

— سەن چەنتۈلارغا زادى ئىشەنگىلى بولمايدۇ. ئالدىدا باش بولۇپ چېكىنگەن زادى كىم؟ — دەپ ۋارقىرىدى ئۇ، — ئالدىدا باش بولۇپ چېكىنگەنلەر ئالدىغا چىقسۇن.

ھەممە ئادەم يەرگە قاراپ جىم تۇراتتى. بۇ ھالنى كۆرۈپ ماسكۈيەن غەزەپتىن يېرىلغۇدەك بولۇپ كەتتى.

— رامزان، — دەپ ۋارقىرىدى ئۇ توپقا قاراپ. توپ ئىچىدىن يىگىرمە بەش ياشلاردىكى بىر ئاق سېرىق ئادەم چىقتى. ئۇ ئەسلىدە خوتەندە تۇغۇلۇپ ئۆسكەن بولۇپ ئۇنىڭ تۇڭگان ئىكەنلىكىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. ئۇ ھازىر پەيجاڭ ئىدى.

— ئېيتە ئالدىدا قاچقانلار كىم؟ — دەپ ۋارقىرىدى ماسكۈيەن. رامزان كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا يەر ئاستىدىن توپقا قاراپ جىم تۇراتتى. ماسكۈيەن تاپانچىسىنى چىقىرىپ ئۇنىڭ پېشانىسىغا تەڭلىدى.

— ئېيتامسەن - يوق؟

ـــ مەن ئېيتاي، مەن ئېيتاي، ـــ دېدى رامزان تىزلـ
نىپ. يۈسۈپ لەنجاڭ قاتارلىق يەتتە ئادەمنىڭ ئىسمىنى ئاتـ
دى. ئىسمى ئاتالغانلارنى دەرھال سۆرەپ چىقتىدە شۇ يەردىلا
چېپىپ تاشلىدى.

ـــ رامزان قاماپ قويۇلسۇن، ـــ دەپ بۇيرۇق بەردى مـا
سىڭيۈەن. ئۇنى ھەيدەپ ئاپىرىپ تۈگمەنچىنىڭ ئۆيىگە «قاماپ»
قويدى. ئۇنداق بولمىغاندا ئۇنى باشقىلارنىڭ ئېتىپ تاشلىشى
چوقۇم ئىدى.

*　　*　　*

چۈشتىن كېيىن دۈشمەنلەر ئىمىن بەگنىڭ تۈگمىنىدىن
ئۈدۈل سايباغقا، كۆنچى مەھەللىسىگە قاراپ پىيادە ھۈجۈم باشـ
لىدى. ئۇلار ئۇيغۇر ياللانما قوشۇننى ئالدىغا سېلىۋالغانىدى.
بۇ چاغدا ھاۋا تېخىمۇ بۇزۇلۇپ سىم ـ سىم يامغۇر داۋاملىق
يېغىپ تۇراتتى. ئەتىگەندىن بۇيان جەنۇبتىكى تاغلارنى قارا بو
لۇت قاپلاپ كەتكەن، ھاۋا گۈلدۈرلەپ توختىماي چاقماق چاقاتـ
تى. دۈشمەننىڭ قوماندانلىق شتابى جايلاشقان ئىمىن بەگنىڭ
تۈگمىنىدىن قوزغىلاڭچىلارنىڭ ئالدىنقى سېپىگىچە ئىككى كـ
لومېتىر كېلەتتى. تۈگمەن بېشىدا تۇرۇپ قارىغان ئادەمگە بۇ
سايلىقتىكى ھەممە نەرسە ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ماسىڭيۈەن
تۈگمەن بېشىدىكى يوغان تېرەكنىڭ تېگىدە تۇرۇپ دۈربۈن ئار
قىلىق ھەممىنى كۆرۈپ تۇراتتى ۋە ئۇرۇشقا قوماندانلىق قىلاتـ
تى. دۈشمەنلەر ساينىڭ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ خۇددى توزنىڭ
قۇيرۇقىدەك يېيىلدى. ئۇلار ئوچكە بۆلۈنۈپ ھۈجۈم باشلىدى.
ئۇلارنىڭ ھەربىر بۆلىكىدە بۇلتۇر بۇ يەردە يېرىم يىل تۇرۇپ،
بۇلاڭچىلىق قىلىش جەريانىدا ھەممە جاينى بىلىپ كەتكەن سىما
زانىڭ ئەللىكتىن ئارتۇق ئادىمى يول باشلاپ كېلىۋاتاتتى. بۇ

www.uyghurkitap.com

ئوچ گۇرۇپپا دۇشمەنلىك ھەممىسىنىڭ ئۆز ئالدىغا مەخسۇس بەلگىلەنگەن ۋەزىپىسى بار ئىدى. سايياغقا ھوجۇم قىلغان دۇشمەنلەر ئۇ يەرنى ساقلاۋاتقان قوزغىلاڭچىلارنى يوقىتىپ چاقىلىق بازىرىنى جەنۇبتىن ئايلىنىپ ئۆتمەكچىدى. كۆنچى مەھەللىسىگە ھوجۇم قىلغان ئوتتۇرىدىكى قىسىم كونچى مەھەللىسىنى ۋە ئىمىنئاخۇن چېچەكچىنىڭ تۇغمىنىنى ئىشغال قىلىپ ماسىڭ. يۇەنلىك قوماندانلىق شتابىنىڭ بۇ يەرگە كۆچۈپ كېلىشىگە يول ھازىرلاش ۋە ئۇدۇل ناھىيىلىك ھۆكۈمەتكە ئارقا تەرەپتىن ھوجۇم قىلىپ ئۇ يەرنى ئىشغال قىلماقچىدى. شىمالىي تەرەپتىكى قىسمىنىڭ ۋەزىپىسى ئۇدۇل چاقىلىق بازىرىغا باستۇرۇپ كىرىپ، بازارنىڭ غەربىي قىسمىغا جايلاشقان قوزغىلاڭچىلار ئارىسىنىڭ تۇرالغۇسىنى قورشۇۋېلىپ مۇشۇ ئارقىلىق قالغان قىسىملارنىڭ ئۇنۇملۇك ئىلگىرىلىشى ئۈچۈن يول ئېچىش ئىدى. بۇ قىسىم ئەلۋەتتە ھاشىخان تۇرغان جايدىن ئۆتەتتى.

دۇشمەنلەر ئۇششاق ـ چۇششەك دۆڭلۇكلەر، يۇلغۇنلار، چاكاندىلارنى پاناھ قىلىپ، بىردە يېتىپ، بىردە يۈگۈرۈپ كەلمەكتە ئىدى. قوزغىلاڭچىلار ئاكوپلاردىن باشلىرىنى چىقىرىپ دۇشمەنلەرنىڭ يېقىنراق كېلىشىنى كۈتۈپ تەييار بولۇپ تۇراتتى. دۇشمەنلەر غەلىبە قۇچۇش خام خىيالىدا ئۇنۇملۇك ئىلگىرىلەۋاتاتتى. قوزغىلاڭچىلار بولسا ئاخىرقى نەپىسى قالغۇچە ئۇرۇشۇش خىيالىدا پۇرسەتنى كۈتۈپ تۇراتتى. ئەگەردە بۇ قېتىم يېڭىلىپ قالسا ئۆزىنىڭ كىندىك قېنى تۆكۈلگەن بۇ زېمىنىدا ئۇلارغا پۈت دەسسەپ تۇرغۇدەك بىر قەدەممۇ يەر قالمايدىغانلىقىنى ئۇلار چۈشىنەتتى. ئۇلار بىلەن دۇشمەنلەر ئوتتۇرىسىدا ئىككى يۈز مېتىر ئارىلىق قالدى. يەنە بىرىۋز ئەللىك مېتىر قالدى. يەنە ئەللىك مېتىر ماڭسا دەريادىن كېسىپ ئۆتكەن بولاتتى. شۇ ھالقىلىق پەيتتە «ئوۋچىنىڭ قۇشى بولسا، تۆلكىنىڭ خۇداسى بار» دېگەندەك كارامەت مۆجىزە يۈز بېرىپ، يەر ـ

جاهاننى زىلزىلىگە كەلتۈرۈپ، گۈلدۈر ـ گۈلدۈر، قاراس ـ قۇرۇس ئاۋاز چىقىرىپ، ئاسمانغا چاڭ توزۇتۇپ، جەنۇب تەرەپـ تىن كەلگۈن ـــ كېلىشكە باشلىدى. كەلگۈن ناھايىتى شىددەتـ لىك ئىدى. بولۇپمۇ كۆنچى مەھەللىسىنىڭ ئۇدۇلىدىن ئۆتكەنـ دىن كېيىن باشتا تارىلىپ ئاققان سۇ بىر يەرگە يىغىلىپ شىددەتلىك دولقۇن ھاسىل قىلغانىدى. توپتوغرا ناھىيە بازىرىغا ھۇجۇم قىلىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغان دۇشمەننىڭ خىللاـ غان قىسمىنىڭ ئازراق ئادىمىلا دەريادىن كېچىپ ئۆتەلىدى. قالغانلىرى دەريانىڭ ئۇ تەرىپىدە قالدى. ئاتقا مىنىپ قىلىچلىـ رىنى يالتاڭچىلىۋالغان كوماندىرلار ئۇلارنى دەريادىن ئۆتۈپ قوزـ غىلاڭچىلارغا ھۇجۇم قىلىشقا زورلايتتى. لېكىن، ھېچكىم ئالـ دىغا مېڭىشقا، زور كەلكۈننى ئۇزۇپ ئۆتۈشكە پېتىنالمايتتى. چېكىنگەنلەرنى كوماندىرلار قىلىچلايتتى. ئالدىغا ماڭغانلارنى كەلكۈن يۇتۇۋېتەتتى. . .

دەريادىن ئۇزۇپ چىقىپ سۇغا چۈشكەن مۇشۇكتەك بولۇپ، كەتكەن يىگىرمە نەچچە دۇشمەن ھاشىخانىنىڭ ئۇدۇلىدا پەيدا بولدى. ئۇلارنىڭ مەقسىتى بايراقنى قولغا چۈشۈرۈپ، بازارغا ھۇجۇم قىلىش يولىنى ئېچىش ئىدى. ئۇلارنى كۆرۈپ ھاشىخاـ نىڭ چىشلىرى غۇچۇرلاپ كەتتى.

ـــ كېلىشە مەلئۇنلار! چەرچەن تاتراڭدىكى ئىنتىقامنى بۇگۈن ئالىدىكەنمەن. كېلىشە يوتقانىنىڭ تېشىدىن بولغانلار، ـــ دېدى ـ دە، دۇشمەننى قارىغا ئېلىپ ئېتىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ قەشقەردىن ئېلىپ كەلگەن كارابىن مىلتىقى يېڭى ئىدى ۋە دەل جايىغا تېگەتتى. ئۇنىڭ يېنىدىكى يىگىتلەرمۇ توختىماي ئاتاتتى. بۇ چاغدا تۇردى يېڭجاڭ قەيەردە خەتەر بولسا، شۇ يەردە ھازىر بولۇپ جەڭ قىلىپ يۈرەتتى، جەڭ راسا قىزىغان چاغدا بىر توپ مەرگەن بىلەن يېتىپ كەلدى. بۇ چاغدا ھاشىخانىنىڭ ئاتقان ئوقىدىن تۆت نەپەر دۇشمەن يىقىلغانىدى. ھاشىخاندىن ئون

قەدەم نەرىدىكى يانتاقنىڭ كەينىدە بىر دۇشمەن ئاغزىغا بىر دانە خەنجەرنى چىشلەپ، ئىككى قولىدا بىردىن تاپانچىنى تۇتۇپ ماراپ ياتاتتى. ھاشىخان ئۇنى غىل - پال كۆرۈپ قالدى - ده، قارىغا ئېلىپ كۇتۇپ تۇردى. ئۇ ئىككى مىنۇتچە كۇتكەندى ھېلىقى ئەسكەر دەس ئورنىدىن تۇرۇپ شۇنداق چاققانلىق بىلەن ئىككىلا تاپانچىدىن ئوق چىقاردى - دە، ئالدىدىكى يانتاقتىن سەكرەپ ئۆتۈشىگە ھاشىخان مىلتىقنىڭ تەپكىسىنى بېسىۋەتتى. ئوق ئۇنىڭ كۆكرىكىگە تەگدى. ئۇ بۆرىدەك بىر ھۇۋلىدى - دە، ئاغزىدىكى خەنجەرنى چىشلىگەن پېتى دۇم چۈشتى. قالغان دۇشمەنلەر قاچتى. ئۇلارنى باشقىلار ئوققا تۇتۇشقا باشلىدى. لېكىن، ھاشىخاننىڭ كۆزى يەنىلغان دۇشمەندە ئىدى. ئەگەردە ئۇ ئۆلمەي يېتىۋالغان بولسا پۈرسەت تېپىپ ھۇجۇم قىلىشى تۇرغان گەپ. لېكىن، ئۇ زادىلا مىدىر - سىدىر قىلماي ياتاتتى. . .

چېكىنگەن بىرنەچچە ئەسكەر قېچىپ بېرىپ ئەللىك مېتىر-چە نېرىدىكى دەريا سۈيى ئويۇۋەتكەن يارلىققا يوشۇرۇندى. ئۇزاق ئۆتمەي يار ئۆرۈلۈپ چۈشۈپ قاچقان دۇشمەننى بېسىۋالدى. ھاشىخان تۇرغان جايدا قالتىس ئېتىشىش بولۇپ كەتكەنلىكىنى يىراقتىن كۆرگەن ئايۇپ فۇگۇەن كەلگەن چاغدا ھاشىخان غالىب-لارغا خاس كەيپىيات ئىچىده مىلتىقنى تازىلاۋاتاتتى. ئاكوپتىن بىرنەچچە قەدەم نېرىدا تۆت جەسەت ياتاتتى. ئۇنىڭ بىلىكى ياغلىقتا تېڭىلىق تۇراتتى.

ـــ ياردار بولدىڭىزمۇ؟ ـــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەن، ـــ خۇ-دايىم بىر ساقلاپتۇ.

ـــ خاتىرجەم بولۇڭ فۇگۇەن «ئەجەل يەتمەي كىشى ئۆل-مەس» دېگەن ناخشىنى ئاڭلىغانمۇ؟ ـــ دېدى ھاشىخان، ـــ ئوق ئازراق سۇرۇپ كېتىپتۇ.

ـــ بىزنىڭ بۇ تۇەنجاڭ قالتىس غەيرەتلىك خوتۇن

ئىكەن، ــ دېدى يېنىدىكى جەڭچى، ــ ئاۋۇ ياتقان دۇشمەنلەر-
نى مۇشۇ خوتۇن ئۆلتۈردى.

ــ ھەي مۇھەممەت نېمە دەۋاتىسەن؟ ئۇلارنى ھەممىمىز ئۆلتۈردۇق. سىلەر بولمىساڭلار مېنىڭ قولۇمدىن نېمە كېلەتتى؟ ــ دېدى ھاشىخان.

ــ ئېنىق گەپ ماۋۇ بەش دۇشمەننى سىز ئۆلتۈردىڭىز، قالغانلارنى باشقىلار ئۆلتۈردى، ــ دەپ ئېترازلىق بىلدۈردى مۇ-
ھەممەت.

ــ بولدى تالاشماڭلار. ئەمدىغۇ دەردىڭىز چىققاندۇ؟ كېتەيلى، ــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەن. لېكىن، ھاشىخان بۇ تەكلىپ-
نى رەت قىلدى.

ــ ياق. شېڭ شىسەي بىلەن بۇ مەلئۇنلار مەۋجۇت ئىكەن، بىزنىڭ دەردىمىز ھەرگىز چىقمايدۇ.

* * *

سايباغقا ھۇجۇم قىلغان دۇشمەنلەرنىڭ ھۇجۇمى ناھايىتى شىددەتلىك بولۇپ ئۇلار باستۇرۇپ كېلىۋاتاتتى. چۈنكى، بۇ يەرنىڭ دۆڭلۇكلىرى كۆپ ھەم سۇ يېيىلىپ ئاققاچقا ھۇجۇمغا قاتناشقان دۇشمەن قوشۇننىڭ ھەممىسى سۇنى كېچىپ ئۆتكەن-
دى. سايباغدىكى يوغان توغراق تۈۋىدىكى ئېرىقنى ئۆزلىرىگە پاناھ قىلغان ئوسمان خاۋا باشچىلىقىدىكى ئون ئىككى نەپەر مەرگەن دۇشمەنلەرنى كۆرگەن ھامان يەر چىشلىتىپ تۇردى. لېكىن، دۇشمەنلەر ئۇلاردىن يىگىرمە نەچچە ھەسسە كۆپ ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ قوزغىلاڭچىلار بىر قەدەممۇ چېكىنمەي جەڭنى داۋاملاشتۇرۇۋاتاتتى. دۇشمەنلەر ئىلگىرىلەشكە ئامالسىز قال-
دى. ئۇلار كەچ كىرىشنى كۈتۈشكە مەجبۇر بولدى. ئۇلار ئىلاجسىز قوزغىلاڭچىلاردىن ئۈچ يۈز مېتىردەك جەنۇبتىكى ئېزىز ھاجىمنىڭ تۈگمىنىدە ياردارلىرىنى پاناھلاندۇرماقچى

بولدى ۋە ئۇ ئۆيده جىمجىت ئولتۇرغان توختاخۇن تۇڭمەنجىنى كۆرۈپ «ئېشەككە كۇچۇك يەتمىسە ئۇر توقۇمىنى» دېگەندەك ئۇ بىچارىنى چېپىپ تاشلىدى.

ناماز ئەسىرى ۋاقتىغا كەلگەندە قوزغىلاڭچى مەرگەنلەردىن ئون ئادەم قۇربان بولدى. پەقەت ئوسمان خاۋا بىلەن ئامبال باراتلا قالدى. ئوق - دورا ئاز قالماقتا ئىدى. ھازىر بار ئوق - دورا ئۇزاققا يەتمەيتتى.

ــ ئۇكام بارات، ــ دەپ چاقىردى ئوسمان خاۋا ھەمراھىنى، ــ مەن دۇشمەنلەرنى توسۇپ تۇراي. سەن بېرىپ يىگىتلەرگە ئەھۋالنى خەۋەر قىلغىن، يارىدەمگە ئادەم ئەۋەتسۇن. كۆپرەك ئوق - دورا بەرسۇن.

ــ سىز يالغۇز... ــ دەپ ئامبال بارات گېپىنى داۋاملاشتۇرالمىدى.

ــ ماڭ، دەرھال ماڭ، ئۇق - دورا تۇگىسە چاتاق بولىدۇ، ــ دېدى ئۇ.

ــ ماقۇل، قاتتىق ئېھتىيات قىلىڭ ئوسمان ئاكا، ــ دەپ ئامبال بارات ئېگىشكەن پېتى يۇگۇرۇپ كەتتى. ئوسمان خاۋا يالغۇزدىن - يالغۇز ئاتماقتا ئىدى. ئۇ قۇربان بولغان يولداشلىرىنىڭ مىلتىقلىرىنى بەتلەپ قويۇپ ھوجۇم قىلىپ كېلىۋاتقان دۇشمەنلەر بىلەن قاتتىق ئېتىشماقتا ئىدى. شۇ كۇنكى جەڭدە شۇ يەردىلا ئوتتۇزدىن ئارتۇق دۇشمەن ئەسكىرى ئۆلۈپ، خېلى نۇرغۇن ئادەم يارىدار بولغانىدى. قاش قارايغان چاغدا دۇشمەنلەر يالغۇز توغراق تۇۋۇگە يېتىپ كەلدى. بۇ چاغدا پۇتۇن بەدىنى قانغا مىلىنىپ كەتكەن ئوسمان خاۋا[1] تېخى جان ئۇزمىگەنىدى. دۇشمەنلەر ساناپ چىقتى، ئۇ توققۇز يېرىدىن يارىلانغانىدى. دۇشمەنلەر ئوسمان خاۋانى چاناپ پارچە - پارچە قىلىۋەتتى.

---

① قارا شەھەرنىڭ قارا دۆڭ دېگەن يېرىدىكى گوفۇسەي دېگەن توكۇر مۇنداق دەيدۇ: «بىز دەسلەپتە ناھايىتى چوڭ بوكتورمىگە ئۇچراپ قالغان ئوخشايمىز دېسەك. پەقەت ئون بىر ئادەم ئىكەن، مېنىڭ پۇتۇم شۇ يەردە يارىلانغان».

تۇردى يىگىجاڭنى ئىزدەپ بارغان ئامبال باراتقا قوماندانلىق پونكىتىدا:

ــ تۇردى يىگىجاڭ ھوشۇر لەنجاڭنىڭ يىگىتلىرى بىلەن كونا يامۇلدا تۇرۇۋاتقان جەڭچىلەرنىڭ بىر قىسمىنى ئېلىپ ئۆزى سايباغقا بارماقچى بولۇپ كونا يامۇلغا كەتتى، ــ دېيىشتى.

ئامبال بارات كوچىلاردىكى توسۇقلاردىن تەستە ئۆتۈپ، تام ياقىلاپ كونا يامۇل تەرەپكە كېتىۋاتاتتى. ئىسلامبەگنىڭ جايىدىن ئۆتكەندىن كېيىن ئالدى تەرەپتىن بىر قولدا تاپانچا تۇتقان يەنە بىر قولىنى بوينىغا ئېسىۋالغان بىر ئادەمنىڭ تۆت تەرەپكە ئەندىشىلىك قاراپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. ئۇ دىققەت بىلەن قاراپ ئۇنىڭ ئىشتىنىنىڭ قوزغىلاڭچىلارنىڭكىگە ئوخشىمايدىغانلىقىنى كۆرۈپ دەرھال ئېھتىياتلاندى ۋە بىردەمىلاپلا سۆڭگۈچتىن ئىمىنئاخۇن چېچەكچىنىڭ بېغىغا كىرىۋالدى. كوچا تەرەپتىكى ئەنجان تامنىڭ يېرىقىدىن كېلىۋاتقان ئادەمنىڭ جامال ئىكەنلىكىنى جەزملەشتۇردى. ئۇ بېشىدىكى شەپكىسى بىلەن چاپىنىنى تاشلىۋەتكەن بولسىمۇ بارات ئۇنى تونۇيالىدى. چۈنكى، ئىككى يىل بۇرۇن ئۇ ئەسىرگە چۈشكەندە مۇشۇ ئامبال بارات ئالدىغا سېلىپ ئۇنى ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بارغان. كېيىن ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ بۇيرۇقى بىلەن يالاپ ئاپىرىپ چەرچەنگە ھەيدىۋەتكەنىدى. بۇگۈن ئۇلار يەنە ئۇچرىشىپ قالدى. «رەقىبلەر تار يولدا ئۇچراشتى» دېگەن شۇ ئىدى. جامال ئۇنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن ئامبال بارات پەم بىلەن سۆڭگۈچتىن چىقتى ۋە جامالنى قارىغا ئالدى.

ــ جامال، ــ دەپ چاقىردى ئۇ. قورقۇپ كەتكەن جامال «ھە» دەپ ئارقىغا بۇرۇلۇشىغا بارات مىلتىقىنىڭ تەپكىسىنى بېسىۋەتتى. جامال دەلدەڭشىپ بېرىپ يىقىلدى. قولىدىكى تاپانچىسى يەرگە چۈشتى.

جامال كەچ بولغۇچە ئازگالدا يېتىپ ھوشۇرلىيەنجاڭنىڭ

ئادەملىرى چېكىنىپ كەتكەندىن كېيىن بېشىدىكى شەپكە بىلەن چاپانىنى تاشلىۋېتىپ دەريا بىلەن مېڭىشقا پېتىنالماي بۇغدايلىقتا ئۇ يەرگە مۆكۈپ، بۇ يەرگە مۆكۈپ ئاخىر ئابدۇكېرىم ئەلەمنى ئۆلتۈرۈش مەقسىتىدە ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ تىكەنلىك مەھەللىدىكى جايىغا باردى. ئۇ ئەسلى مەقسىتىنى يوشۇرۇپ مالايغا:

ــ ئاخۇن يېڭجاڭ بىلەن كۆرۈشمەكچىدىم، ــ دېدى. لېكىن، ئۆي ساقلاۋاتقان مالاي:

ــ ئاخۇن يېڭجاڭ چۈشكۆلدە، ــ دېدى.

ئەمما، جامال يامان نىيەتتىدىن يانماي ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ بالا ـ چاقىلىرىدىن بىرەرسىنى ئۆلتۈرمەكچى بولۇپ سۈرۈشتۈرگەنىدى. ئۇلارنىڭ كەڭ لايقىدا ئىكەنلىكى مەلۇم بولىدى. بۇ گەپلەردىن ناھايىتى ئاچچىقى كەلگەن جامال ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ جايىغا ئوت قويۇۋەتمەكچى بولدى. لېكىن، ئۇنىڭدا سەرەڭگە ياكى چاقماق يوق ئىدى. بۇ چاغدا ئوق ئاۋازلىرى ئازلاپ قالغانىدى. تۈڭگانلارنى غەلبىە قىلدى دەپ ئويلىغان جامال ئۇ ياققا مېڭىپ بۇ ياققا مېڭىپ يۈرۈپ «بەتنىيەتنىڭ قازىنى تۆشۈك» دېگەندەك ئامبال باراتنىڭ ئوقىدا ئۆلدى. ئۇزاق ئۆتمەي خەلق ئارىسىدا مۇنداق قوشاق تارقىلىپ كەتتى:

ھەر تەرەپتىن كېلىدۇ،
خۇدايىمنىڭ شامىلى.
چاقىلىقتا جان بەردى،
بۇلاڭچىلارنىڭ جامالى.

*　　*　　*

كەچقۇرۇن قاراڭغۇ چۈشكەندە ئىلاجسىز قالغان دۈشمەنلەر چېكىنىپ كەتتى. ئۇلار ناھايىتى زور چىقىم تارتتى. ئۇنىڭ

ئۇستىگە بىر قىسىم ئادەمنى يېزىلارغا ئەۋەتكەن بولسىمۇ يەيدە-
غان ھېچ نەرسە تاپالمىدى. پەقەت ئۆيلەردە بىر پۇتى گۆرگە
ساڭگىلىغان قېرىلارلا قالغانىدى. نۇرغۇن ئۆيلەرنىڭ ئىشىكلە-
رى ھاڭغىرقاي ئوچۇق تۇراتتى. شۇ بىر كۈنلۈك جەڭ ئەھۋالى-
غا قاراپ گوماندىرى ماسكۈيۈەننىڭ دىمى ئىچىگە چۈشۈپ كەت-
تى. ئۇرۇش باشلانغاندىن بۇيان ئۇلار بۇنداق ئېغىر ئەھۋالدا
قالمىغانىدى. ئۇنىڭ چاقىلىقىنى ئېلىشقا زادىلا كۆزى يەتمىدى.
ئالغان تەقدىردىمۇ ئەسكەرلىرى نېمە يەيدۇ. بۇغداي پىشىشقا يەنە
بىر ئاي بار. ئىلاجسىز قالغان ماسكۈيۈەن چەرچەنگە قايتىشنى
قارار قىلدى. ئۇ ئالدى بىلەن خوتەنده تۇرۇۋاتقان بۇلاڭچىلارنىڭ
باشلىقى ماخوسەنگە:

ـــ چاقىلىقتىكى قوزغىلاڭچى ئوغرىلار بىزدىن نەچچە
ھەسسە كۆپ ئىكەن. ئەسكەرلەر قەھرىمانلىق بىلەن جەڭ قىل-
غان بولسىمۇ، ھېچقانداق ئىلگىرىلەش بولمىدى. بىر كۈنلۈك
جەڭدە بەش يۈز جەڭچىدىن ئايرىلدۇق. ياردار بولغانلار تېخىمۇ
كۆپ. ناھايىتى نۇرغۇن ئات ۋە قورال ـ ياراغ زىيان تارتتۇق، ـــ
دەپ مەلۇمات يازدى.

بۇ خەتنى رامزانغا تۇنقۇزۇپ، يەنە تۆت نەپەر ئەسكەرنى
قوشۇپ ماخوسەنگە ئەۋەتتى ھەم رامزاننى «ئالاھىدە خىزمەت
كۆرسەتتى، دەرىجىسىنى ئۆستۈرۈپ خىزمەتكە سېلىشقا بولى-
دۇ» دەپ تونۇشتۇردى. يېرىم كېچىدە بەش ئاتلىق خوتەنگە
قاراپ يولغا چىقتى. قالغانلار سۇبھى كۆتۈرۈلگەن چاغدا چەرچە-
گە قاراپ تىكىۋەتتى. قوزغىلاڭچىلار ئەتىسى چۈشكىچە دۇشمە-
لەرنىڭ ھۇجۇمىنى كۈتتى. بۇ چاغدا كەلكۈنمۇ ئازلاپ قالغان-
دى. چۈشتىن كېيىن پۈتۈن ناھىيە بويىچە ھازا ئېچىپ شېھىت-
لارنى يەرلىكتە قويدى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى
www.uyghurkitap.com

يىگىرمە سەككىزىنچى باب

ئاخىرغا چايان كىردى

مەنسەپ دېگەن بىر خادا تاش، ئۇنىڭغا
بۇركۈتمۇ قونىدۇ، يىلانمۇ ئۆمىلەپ چىقىدۇ.
—— ئاباي

كۈنلەر، ئايلار، يىللار ئۆتمەكتە ئىدى. قۇياش يەنىلا شەرقتىن چىقىپ، غەربكە پاتاتتى. مەيلى شېكاگ شىسەي بولسۇن ياكى ماجۇڭيىياك، ماخۇسەنلەر بولسۇن، قوزغىلاڭچىلارنى يوقىتىشنى بىر مىنۇتمۇ ئەستىن چىقارمىدى. لېكىن، ئۇلارنى قورال كۈچى بىلەن يوقىتىش ئاسان ئەمەس ئىدى. چۈنكى، يول يىراق، قاتناش قالاق بولغان بۇ جايغا شېكاگ شىسەي ھۆكۈمىتىنىڭ ئادەم كۈچى ۋە ماددىي كۈچ ئاجرىتىشقا قۇربى يەتمەيتتى. ياكاگ مىڭجۇنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشى بىلەن شېكاگ شىسەي قوزغىلاڭچىلارنى باستۇرۇشنىڭ ئاساسىغا چۈشمەيدىغانلىقىنى تونۇپ يەتكەندى. بۇ چاغدا شېكاگ شىسەي ئۆزىنىڭ «ماركسىزم» نىقابىنى يىرتىۋەتكەن ھەم ئۇنىڭغا قارشى شىمالىي شىنجاڭدا خەلق قوزغىلىڭى يېتىلىپ كېلىۋاتقانىدى. شۇڭا، ئۇ چاقىلىقتىكى قوزغىلاڭچىلارنى ماخۇسەنگە تاشلاپ قويغانىدى. 1935 ـ يىل 5 ـ ئايدا (تاختا پەردۆكدە) ۋە 1936 ـ يىل 1 ـ ئىيۇندا چاقىلىقتا بولغان قانلىق جەڭنىڭ كارامىتىدىن جاسۇسلارنىڭ مەلۇماتى ئارقىلىق خەۋەر تاپقان شېكاگ شىسەي قورقۇپ كەتتى.

ئۇ ئۇزاق ئويلانغاندىن كېيىن ھېچبىر قارارغا كېلەلمىدى. لېكىن، ئۇنىڭ مەسلىھەتچىسى شورالار ھۆكۈمىتىنىڭ ئەلچىسى ئۇنىڭغا «قورغاننى ئىچىدىن ئېلىش ھىيلىسى» نى قوللىنىش لازىملىقىنى پۈرىتىپ:

ــ بۇنداق قىلغاندا زىخمۇ كۆيمەيدۇ، كاۋاپمۇ، ــ دېدى ئاستاغىنە، ــ بۇ سىلەرچە «ياتلارنىڭ قولى بىلەن ياتلارنى بوي-سۇندۇرۇش» دەپ ئاتىلىدۇ.

شېڭ شىسەيگە ئەلچىنىڭ گېپى ناھايىتى ياقتى. ئۇ ئۇزاق ئويلىنىشلاردىن ۋە خېلى تەييارلىق قىلغاندىن كېيىن 1935 ـ يىلى كۈزدە شورالار ھۆكۈمىتىنىڭ شېڭ شىسەيگە يارەمگە ئەۋەتكەن ئادەملىرىدىن زۇنۇن ئىسلاموفنى[1]چاقىلىققا ھاكىم قىلىپ ئەۋەتتى. ئوتتۇرا بوي، سەل ـ پەل توغرىلىق، يۇزى يۇمىلاق، چوڭ قوي كۆزلۈك، قارا قاش، بۇرنى سەل پاناقراق، ساقال ـ بۇرۇتىغا ئاق كىرگەن، بېشىغا شىلەپە (گاھىدا دۇپپا)، ئۇستىگە سارجا كاستۇم ـ بورۇلكا كىيىپ يۈرۈيدىغان ئەللىك ياشلاردىكى ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ تەكتى قەشقەرلىق بولۇپ، ياش چاغلىرىدا روسىيىگە ئىش ئىزدەپ چىققان. ئوتتۇرا ئاسىيا شەھەرلىرىدە ئىشلەمچىلىك قىلغان، كېيىنرەك ئەزەر بەيجاننىڭ پايتەختى باكودا تۇرغان. باكو ئىشچىلىرىنىڭ 1 ـ دۇنيا ئۇرۇشىغا قارشى ئىش تاشلىشىغا قاتناشقان. «ئۆكتەبىر ئىنقىلابى» دەۋرىدە جەڭلەرگە قاتناشقان، ئۇرۇشتىن كېيىن موسكۋادا ئوقۇغان. 1935 ـ يىلى ئەتىيازدا شورالار ھۆكۈمىتىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن ھاشىم ھاجى، سىيىت ھاجىلار بىلەن شىنجاڭغا كەلگەن. يىل ئاخىرىدا شېڭ شىسەي ئۇنى چاقىلىققا ھاكىم قىلىپ ئەۋەتكەن. لېكىن،

---

① چاقىلىقتا ھېچكىم بۇ ئادەمنى يامان دېمەيدۇ. باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ چوڭ ئوغلىنىڭ ئېيتىشىچە (ئۇ، ھازىر توقسان يەتتە ياش) ئۇ، يالغۇز قالغان چاغلىرىدا «ستالىن بىلەن شېڭ دوبەن بىرلىشىپ شىنجاڭ خەلقىنى يەپ كېتىدىغان بولدى» دەپ يىغلايدىكەنمىش.

قوزغىلاڭچىلار ئۇنى ئېتىراپ قىلمىدى. ئۇ شېڭ شىسەينىڭ ئالدىغا قايتىپ بارالمايتتى. شۇڭا، ئىمىنبەگنىڭ جايىدا مەكتەپ ئېچىپ مائارىپنى تۇتتى. دېھقان قوزغىلاڭچىلارغىمۇ يا ئۇنداق ۋە ياكى مۇنداق كۆز قاراشتا بولمىدى. دېھقانچىلىقنى راۋاجلاندۇرۇش ۋە ماشىنىلاشتۇرۇشنى تەشەببۇس قىلدى.

*　　*　　*

1936 ـ يىلى ئىيۇل ئۇرۇمچى.

بۈگۈن ھاۋا ئوچۇق ھەم دىمىق. تۈنۈگۈن شارقىراپ ياغقان يامغۇردىن كېيىن، ھاۋا بىر ئاز سالقىنلىغاندەك قىلسىمۇ قۇياش چۈشكە ياماشقان چاغدا ھاۋا قايتا ئىسسىپ كېتىپ، ئۆيلەرنىڭ ئىچى دىمىق بولۇپ كەتكەندى. ئىشىك ـ دېرىزىلىرى ئېچىۋېتىلگەن ئازادە ئىشخانىدا شېڭ شىسەي خېلىدىن بۇيان توختىماي ماڭاتتى ۋە قولىدىكى تاماكىسىنى قاتتىق شورايتتى. ئۇنىڭ قاتتىق شورىشىدىن تاماكىدىن خۇددى زەھەرلىك يىلان ئاغزىنى ھەربىر ئاچقاندا چىققاندەك ژىشىلدىغان ئاۋاز چىقاتتى. ئۇ تاماكىنىڭ ئىسىنى ھەربىر پۈۋلىگەندە قويۇق ئىستىن ھاۋادا چەمبىرەكلەر ھاسىل بولاتتى. ئۇ بىر ھازا ئاشۇنداق قىلىپ يۈرگەندىن كېيىن مېڭىشتىن توختاپ قولىدىكى تاماكا قالدۇقىنى جوزا ئۈستىدىكى كۈلدانغا تاشلىدى ۋە:

ـــ خەپ چاقىلىقتىكى ھايۋانلار، ـــ دەپ چىشىنى غۇچۇرلاتتى، ـــ مەن سەنلەرگە كۆرسىتىمەن. ئۇ چاغدا تۇغۇلغىنىڭغا پۇشايمان قىلىسەن...

شۇ چاغدا ئېگىز بويلۇق مۇھاپىزەتچىلەر باشلىقى كىرىپ دوكلات قىلدى:

ـــ ژاڭ تۈەنجاڭ كەلدى.

ـــ كىرسۇن.

مۇھاپىزەتچىلەر باشلىقى مىلەڭزىنى قايرىدى. ئۆيگە ئارا-بوي، سىرىق چىراي، توڭكاي چىش، كۆز ئەينەك تاقىغان، قىرىق بەش ياشلاردىكى بىر ئادەم كىرىپ تىك تۇرۇپ شېك شىسەيگە سالام بەردى:

ـــ بۇيرۇقىڭىزغا بىنائەن ۋاك تۇەنجاك ئالدىڭىزدا.

ـــ ئۇنچىۋالا تەكەللۇپ قىلىپ كەتمەك. بىز دېگەن بىر يۇرتلۇققۇ؟ ـــ دېدى شېك شىسەي سىپايە تەلەپپۇزدا، ـــ قېنى ئولتۇرۇك.

ـــ خوپ، ـــ دېدى ۋاك تۇەنجاك. ئۇلار ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل ئولتۇرۇشتى. ۋاك تۇەنجاك بېشىدىكى شەپكىسىنى ئالغانىدى. پاينەك بېشى پارقىراپ كەتتى. ئۇ ئۆز خوجايىنىغا ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل ئولتۇرغان بولسىمۇ، ئۆز «يۇرتلۇقى» نىك ئەسلى تەبىئىيىتىنى ياخشى بىلگەچكىمىكىن ناھايىتى قورۇنۇپ، قورقاق-لىقىدىن يەرگە قاراپ، تىترەپ تۇرغان لەۋلىرىنى چىشلەپ ئولتۇراتتى ۋە ھەدەپ يۇزلىرىدىن ئېقىپ تۇرغان تەرنى سۈرتەتتى.

ـــ ۋاك تۇەنجاك سىزنىك قىسمىڭىزدا ئۇيغۇرلار خېلى كۆپقۇ؟ ـــ دېدى گەپنى ئەگىتمەي شېك شىسەي تاماكىدىن بىر-نى تۇتاشتۇرۇپ تۇرۇپ.

ـــ بىر روتا ئادەم بار، ـــ دەپ ئورنىدىن تۇردى ۋاك تۇەنجاك، ـــ لېكىن كوماندىرى خەنزۇ.

ـــ ئۇلار مەشىق قىلىۋاتامدۇ؟

ـــ ئەلۋەتتە دوبەن جانابلىرى، سىزنىك بۇيرۇقىڭىزنى قات-تىق ئىجرا قىلىۋاتىمەن.

ـــ ناھايىتى ياخشى، ئولتۇرۇك، ئولتۇرۇك. تاماكا چې-كىك، ـــ دەپ شېك شىسەي جوزا ئۇستىدىكى تاماكىنى كۆر-سەتتى. لېكىن، ۋاك تۇەنجاڭنىك تاماكا چەككۈسى بولسىمۇ

قول سۇنۇپ ئېلىشقا پېتىنالمىدى ۋە ئۆز جايىدا ئولتۇرۇپ يۇزىدىكى تەرىنى سۇرتتى.

ــ بىر ئىش بار ئىدى، ــ دېدى شېك شىسەي ئالدىرىماي.

ــ دوبەن بۇيرۇق بېرىك. ھەرقانداق ئىشقا تەييار ــ مەن، ــ دەپ چاچراپ ئورنىدىن تۇردى ۋاك تۇمنجاك. ئۇ بۇ يەردىن چاققانراق چىقىپ كېتىشنى ئويلايتتى.

ــ ئولتۇرۇك تۇمنجاك، ئالدىرىماك. مۇنداق ئىشتى، ــ دېدى شېك شىسەي ئالدىدىكى ئادەمنىك روھىي ھالىتىگە قاراپ ناھايىتى سىلىق سۆزلىدى، ــ بىزگە ئۇيغۇرلاردىن بىر ئادەم لازىم ئىدى. ئۆزى غەيرەتلىك ئەمما قاتتىق تەرەپباز، ئەقىلـ لىق، ئەمەلنى، پۇلنى كۆرسە ھەرقانداق يامان ئىش قىلىشتىن يانمايـ دىغان، ھەم ئۆزىنى تۇغۇپ چوك قىلغان ئاتا ـ ئانىسىغىمۇ يۇز ـ خاتىر قىلمايدىغان بولسۇن، شۇنداق بىر ئادەم تېپىلارمۇ؟

ــ بىزدە بىر مۇئاۋىن لەنجاك بار. ناھايىتى يۇرتۇاز ئادەم. پات ـ پات مۇشۇ سەۋەبتىن جېدەل چىقىرىدۇ. ئۆزى تۇرپانلىق. باشقا يۇرتلۇقلارنى قاتتىق يەكلەيدۇ. ئەمەلنى، پۇلـ نى كۆرسە تۇغقان ئانىسىنىمۇ سېتىۋېتىشكە تەييار. بىزگە سادىق. ئەمما، جەڭچىلەر ئۇنىڭغا ئۆچ.

ــ بىزگە سادىق بولسىلا بولدى. ئۇنى دەرھال لەنجالىقلىققا ئۆستۇرۇك. بىر ھەپتىدىن كېيىن ئۇنى سوۋېت ھەربىي ئوقۇتـ قۇچىلىرى ئۆز تەربىيىسىگە ئالىدۇ.

ــ خوپ دوبەن جانابلىرى، دېگىنىڭىزدەك قىلىمەن، ــ ۋاك تۇمنجاك يېنىك نەپەس ئېلىپ ئىشخانىدىن چىقىشقا ئالدىرـ دى. ئۇ يولدا كېتىۋېتىپ مۇنداق جېدەلخور، يۇرتۇاز ئادەمنىك نېمە ئىشقا لازىم بولۇپ قالغانلىقىنى ئويلاپ زادىلا تېگىگە يېتەلـ مىدى. شۇنداق بولسىمۇ ئۆزىنىك بىر باش ئاغرىقىدىن قۇتۇلۇپ

قالىدىغانلىقىنى ئويلاپ خېلى كۆڭلى ئارام تېپىپ قالدى.

*　　*　　*

1936 ـ يىلى سىنتەبىر ئېيىنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى ئىدى. ھاۋا ئوچۇق ۋە سۈزۈك، شەرقتىن چىقىۋاتقان سالقىن شامال يۈزلەرنى سۆيۈپ ئۆتەتتى. قوزغىلاڭچىلار شتابىنىڭ ئىشخانىسىدا بىرقانچە ئادەم ئۈزۈم ۋە قوغۇن يېيىشمەكتە ئىدى. ئىشىك ئالدىدا يوغان ئىككى سېۋەت ئۈزۈم ۋە بەش ـ ئالتە تاغاردا قوغۇن ـ تاۋۇز تۇراتتى. بۇ راسا مېۋە ـ چېۋىلەرنىڭ مەي باغلاپ پىشقان ۋاقتى بولۇپ، بۇ نەرسىلەرنى باھاۋۇدۇن ھاجىم جەڭچىلەرگە ئەۋەتكەنىدى. كالا ھارۋىسىنى ھەيدەپ كەلگەن ئادەم تۇردى يىگىتگا:

ــ ھاجىم ئاز بولسىمۇ بۇ مېۋىلەرگە جەڭچىلەر ئېغىز تەگسۇن دەيدۇ، ــ دېدى.

ــ پۈتۈن قوزغىلاڭچىلار نامىدىن ھاجىمغا رەھمەت، ــ دېدى تۇردى يىگىتگا. ھارۋىكەش كەتتى. شۇ چاغدا دەرۋازا ئالدىدىكى نۆۋەتچىسى يېتىپ كېلىپ تۇردى يىگىتگا دوكلات قىلدى:

ــ دوكلات يىگىتگا. ئۈرۈمچىدىن ئون نەچچە ئادەم كەپتۇ. سىز بىلەن كۆرۈشۈشنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ. يەنە خوجىنىياز ھاجىمدىن خەت ئېلىپ كەپتۇمىش.

ــ ئۇلار نەدە؟ ــ سورىدى تۇردى يىگىتگا.

ــ دەرۋازا ئالدىدا، ــ دېدى قاراۋۇل. تۇردى يىگىتگا ئايۇپ فۇگۇەنگە ئەجەبلىنىپ قاراپ قويدى. لېكىن، فۇگۇەن خىيال سۈرۈپ تۇراتتى.

ــ ئۇلارنى باشلاپ كەل، ــ دەپ بۇيرۇق بەردى تۇردى

يىگىتلىك. قاراڭغۇل كەتتى. ئۇلار كىيىم - كېچەكلىرىنى تۈزەشتۈردى. بىرنەچچە جەڭچى ئىشخانىنى تازىلىدى. ئون مىنۇتلار دىن كېيىن شتاب ئالدىغا ئون نەچچە ئادەم پەيدا بولدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى ھەربىي كىيىمدىكى قوراللىق ئادەملەر ئىدى. ئۇلارنى كۆرۈپ تۇردى يىگىتلىك بىلەن ئايۇپ فۇگۇەن ئىشخانىدىن چىقتى. كەلگەن مېھمانلاردىن ئارا بوي، ئاق سېرىق، دومىلاق يۈزلۈك، قىسقا بۇرۇت قويغان ئوتتۇزبەش ياشلاردىكى بىر يىگىت ئالدىغا چىقىپ:

— بىز ئۇرۇمچىدىن كەلدۇق. تۇردى يىگىتلىك بىلەن كۆرۈشمىز. ئۇ كىشىگە خوجىنىياز ھاجىمدىن سالام ئېلىپ كەلدۇق، — دېدى.

— تۇردى يىگىتلىك مەن بولۇمەن. بۇياق ئايۇپ فۇگۇەن، — دېدى تۇردى يىگىتلىك. بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھەممەيلەن تىك تۇرۇشتى. ھېلىقى ناتونۇش كىشى قولىنى چېككىسىگە تەككۈزۈپ سالام بەرگەندىن كېيىن ئۆزىنى ۋە ھەمراھلىرىنى تونۇشتۇردى:

— مەن ياقۇپ ئىسمائىل بولۇمەن. بۇ ياق مەخسۇت لەتجاڭ، — دەپ ئېگىز بويلۇق بىر يىگىتنى كۆرسەتتى. ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسىدە تاپانچا، قالغانلاردا مىلتىق بار ئىدى، — بۇلار مۇھاپىزەتچىلەر.

تۇردى يىگىتلىك بىلەن ئايۇپ فۇگۇەنمۇ قولىنى چېككىسىگە تەككۈزدى ھەم قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى:

— سىلەرنى قارشى ئالىمىز. سىلەرنى قارشى ئالىمىز...

ياقۇپ يىگىنۇ، تۇردى يىگىتلىك بىلەن كۈچ سىنىشۇاتقاندەك ئۇنىڭ قولىنى قاتتىق سىقتى. تۇردى يىگىتلىك بولسا، مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى. ئارقىدىن ئۇ ئايۇپ فۇگۇنگە قولىنى سۇندى:

— سىزنىڭ تەرىپىڭىزنى كۆپ ئاڭلىغانمەن. بۇگۈن سىز

بىلەن كۆرۈشۈشكە مۇشەررەپ بولدۇم.

ياقۇپنىڭ بۇ سۆزىگە ئايۇپ فۇگۇەن جاۋاب قايتۇرمىدى. لېكىن، ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قارىدى. ياقۇپنىڭ ھىجىيىپ تۇرۇشى ئۇنىڭغا ياقمىغانىدى. كۆرۈشۈش ئاياغلاشقاندىن كېيىن ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ تونۇشتۇرۇشلىرىنى تۇردى يېڭجاڭغا سۇندى.

ـــ خوجىنىياز ھاجىمنىڭ بۇيرۇقى بويىچە كەلدۇق. مەنىڭ ئىسمىم ياقۇپ. بۇ بىزنىڭ ۋەزىپىگە تەيىنلەنگىنىمىز توغرىسىدىكى بۇيرۇق. ماۋۇ بىزنىڭ گۇۋاھنامىمىز، ـــ دەپ خوجىنىياز ھاجى ئىمزا قويغان بۇيرۇقنى ۋە بىر قانچە گۇۋاھنامىنى كۆرسەتتى. تۇردى يېڭجاڭ بۇيرۇقنى ئېچىپ ئوقۇدى. بۇيرۇقتا مۇنداق دېيىلگەنىدى:

«چاقىلىقتىكى قوشۇنلارنىڭ كوماندىرى تۇردى يېڭجاڭغا:

ئابدۇكېرىم ئەلەم مۇئاۋىن يېڭجاڭلىق ۋەزىپىسىنى ياخشى ئۆتىمىگەنلىكى ئۈچۈن ئۇنىڭ ئورنىغا ياقۇپ ئىسمائىلنى مۇئاۋىن يېڭجاڭلىققا، مەخسۇت لەنجاڭنى قىسمىدا ۋەزىپە ئۆتەشكە تەيىنلىدۇق. ھەمكارلىشىپ ئىشلىشىڭلارنى بۇيرۇيمەن.

خوجىنىياز ھاجى.

مىنگونىڭ 25 ـ يىل 8 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى».

ـــ بۇ يەردىكى ئىشلاردىن ھاجىم خەۋەر تېپىپتۇ ـ دە؟ ـــ دېدى تۇردى يېڭجاڭ.

ـــ خەۋەر تاپتى. ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئىشىدىن بەك ئەپسۇسلاندى، ـــ دېدى ياقۇپ.

قوزغىلاڭچىلار ئۈچۈن «خوجىنىياز ھاجى» دېگەن ئىسىملا كۈپايە ئىدى. لېكىن، ئەمەلىيەتتە بۇ شېكى شىسەينىڭ خوجىنىياز ھاجى نامىدىن ياقۇپ يېڭفۇغا بەرگەن بۇيرۇقى ئىدى. چۈنكى، 7 ـ ئاينىڭ باشلىرىدا شېكى شىسەينىڭ جاسۇسلىرى قوزغىلاڭچىلارنىڭ غەلىبىسى، تۆڭگانلارنىڭ مەغلۇبىيىتى ھەق-

قىدە تەپسىلىي مەلۇمات بەرگەنىدى. بۇ مەلۇماتتىن شېئىر سەي ھۆكۈمىتى چۆچۈپ كەتتى. ئەگەردە مۇشۇنداق كېتىۋەرسە قوزغىلاڭچىلار تېخىمۇ كۈچىيىپ كېتىپ «كۆزگە ئىلمىغان پۈتقا چوماق» بولۇشىدىن قورقتى ھەم بۇ چاغدا جەنۇبىي شىنجاڭدىمۇ شېئىر شىسەيگە قارشى ئىككىنچى قېتىملىق قوزغىلاڭ يېتىلىپ كەلمەكتە ئىدى. بۇيرۇقنى ۋە گۇۋاھنامىلارنى كۆرگەن تۇردى يىگىتكە:

ـــ قېنى مەرھەمەت، ـــ دەپ «مېھمانلار»نى ئىشخانىغا تەكلىپ قىلدى.

ـــ بىزنىڭ بىرقانچە بالا ئاتلارنى تۇتۇپ دەرۋازا ئالدىدا قالغانىدى، ـــ دېدى ياقۇپ يىگىتكە ئايۇپ فۇگۇەنگە.

ـــ ئايۇپ فۇگۇەن خەۋەرچىنى ئەۋەتىڭ. ئاتلارنى ياخشى ئورۇنلاشتۇرسۇن. يىراقتىن كەلگەن سەپداشلارنى ياخشى غىزا بىلەن كۈتۈۋالسۇن، ـــ دېدى تۇردى يىگىتكە.

ـــ بولىدۇ. مەن ئادەم ئەۋەتەي، ـــ دەپ ئايۇپ فۇگۇن نېرىسىدا تۇرغان ئېگىز بويلۇق يىگىتنى چاقىردى، ـــ ھەمدۇللا پەيجاڭ سىز ئۆزىڭىز بېرىپ خەۋەر قىلىڭ، يىراقتىن كەلگەنلەرنى ۋە ئاتلارنى ئوبدان ئورۇنلاشتۇرسۇن، ئاشخانا مېھمانلارنى ئوبدان كۈتۈۋالسۇن.

ـــ خوپ مانا ھازىر، ـــ دەپ ھەمدۇللا كەتتى.

ياقۇپ يىگىتكە ئۇلارنىڭ گېپىگە بەك دىققەت قىلدى. تۇردى يىگىتكە «سەپداشلار» دېگەن بولسىمۇ لېكىن ئايۇپ فۇگۇەن بۇ سۆزنى ئېغىزغا ئالمىدى. دېمەك، بۇ ئادەمدىن ئېھتىيات قىلىش كېرەك دېگەننى كۆڭلىگە پۈكۈپ قويدى. ئايۇپ فۇگۇەن تۇردى يىگىتكە ئاق كۆڭۈللۈكىگە ھەيران بولاتتى.

ـــ توۋا دەيمەن بۇ يىگىتنى زادىلا تونۇمىغان بىر ئادەمنى كۆرۈپلا «سەپداش» دەۋالدى. ئۆزى زاغرا، ئۇماچ بىلەن ئاران ـ

ئاران كۈن ئۆتكۈزۈپ تۇرۇپ، ئۇلارنى ياخشى كۈتۈۋالسۇن دېگىنى نېمىسى؟ خوجىنىياز ھاجىمنى تىلغا ئالغىنى ئۈچۈنمۇ؟!...

*　　*　　*

شۇ كۈنى كەچتە شتابنىڭ ئالدىدىكى مەيدان قىزىپ كەتكەنىدى. بىرنەچچە جايغا جىن چىراغ يېقىلغانىدى. ھاۋا سالقىن ۋە ساپ ئىدى. بۈگۈن ئاخشام ئۇرۇمچىدىن كەلگەنلەرنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن تەييارلانغان داستىخان ناھايىتى مول بولدى. بۈگۈن ئاخشام باھاۋۇدۇن ھاجىم ئەۋەتكەن قوغۇن - تاۋۇز راسا ئەسقاتتى. يېڭى كەلگەنلەر بۇ مېۋىلەرنى يەپ ئاغزى - ئازىغا تەگمەي ماختايتتى. بولۇپمۇ مەخسۇت لەنجاڭنىڭ ئىنىسى خېلىل پەيجاڭ بۇ يەرگە كەلگىلى ئىككى - ئۈچ يىل بولۇپ قالغان بولسىمۇ، بۇ مېۋىلەرنى ھازىرلا يېگەندەك توختىماي ماختايتتى.

ـــ ياۋاللا ئۈزۈم بىلەن قوغۇن - تاۋۇزنى تۇرپان، توخسۇندا دېسەك بۇ يەرنىڭ مېۋىلىرى قالتىس تاتلىقكەن، ـــ دەيتتى ئۇ ئاكىسىغا.

شۇ كۈنكى كۈتۈۋېلىش ئولتۇرۇشىدا ھەممەيلەن ئېچىلىپ - يېيىلىپ ئولتۇردى. ياقۇپ يىگىتۇ شېڭ دوبەنىنىڭ كۈچ - قۇدرىتى، ئۇنىڭ ئارقا تېرىكى شورالار ھۆكۈمىتىنىڭ دۇنيادا تەڭداشسىز كۈچلۈكلۈكى ۋە بايلىقى، خوجىنىياز ھاجىم باشچىلىقىدىكى شېڭ شىسەي بىلەن ھەمكارلاشقان قوزغىلاڭچىلارنىڭ ئالاھىدە تۇرمۇش ئىمتىيازى ۋە چوڭ ھوقۇقتىن قانداق بەھرىمەن بولغانلىقى ھەققىدە ھەم ئۇرۇمچىدىكى يېڭىلىقلار توغرىسىدا، شورالار ھۆكۈمىتىنىڭ ھەربىي كۈچى ۋە يېڭى ئېچىلغان مەكتەپلەر توغرىسىدا ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي سۆزلىدى. ئايۇپ فۇگۇەن شۇ ئاخشىمى بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى ھەم ياقۇپ يىگىتۇنىڭ گەپلىرى ئۇنىڭغا زادىلا ياقمىدى.

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكتى
www.uyghurkitap.com

*　　*　　*

ـــ ئاخشام ياقۇپ يىگۈدەك يوچۇنلا بىر گەپلەرنى قىلدىغۇ؟ ـــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەن تاماكا چېكىپ ئولتۇرغان تۇردى يىگۈدەك، ـــ ئەھۋالدىن قارىغاندا بۇ ئادەم بۇ يەرگە ياخشى نىيەت بىلەن كەلمىگەندەك قىلىدۇ.

ـــ ئانداقمۇ دەپ كەتمەيلى. «گۇمان ئىمانىنى قاچۇرىدۇ» دېگەن سۆزنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالمايلى، ـــ دەپ تۇردى يىگۈدەك، ئايۇپ فۇگۇنگە تەسەللى بەردى. راستىنى ئېيتقاندا ئۇنىڭ ئۆزىنىگۈمۇ كۆڭلى غەش ئىدى. ئالدىراپ يېنىكلىك بىلەن بىر ئىشتىن خۇلاسە چىقىرىشنىڭ پايدىسىز ئىكەنلىكىنى ئۇ ئوبدان بىلەتتى.

ـــ قارىمامسىز يىگۈدەك؟! ئاخشام ئەمدى كېلىپلا ھۆرمەت قىلغىنىمىزنى بىلمەي شېكى دوبەننى ماختاپ، ئەل بولغانلارغا كۆرسەتكەن ھىممىتىنى كۆككە كۆتۈرۈپ ئاغزىدىن كۆپۈك چىقىپ كەتتى. بۇ ئوچۇقتىن ـ ئوچۇق بۆلگۈنچىلىك قىلغانلىق بولماي نېمە؟ ـــ دېدى غەزەپلەنگەن ئايۇپ فۇگۇن.

ـــ مەنمۇ شۇنداق ھېس قىلىۋاتىمەن. بىراق... ـــ توختاپ قالدى تۇردى يىگۈدەك.

ـــ بىراق نېمە؟ توختاپ قالدىلاغۇ؟ ـــ سورىدى ئايۇپ فۇگۇەن.

ـــ ئۇلارنىڭ ھەممىسى تۇرپانلىق، توقسۇنلۇق ئىكەن. سىز قۇمۇللۇق، مەن كورلىلىق. ئەگەردە ئۇلارغا تېگىپ قويساق قىسىم بۆلۈنۈپ كېتەرمىكىن. بۇ ئىشتا ئېھتىيات قىلمىساق بولمايدۇ، ـــ دېدى تۇردى يىگۈدەك غەمكىن ھالدا.

ـــ سىلىزە بەك كەڭ قورساق جۇمۇ يىگۈدەك، ـــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەن، ـــ ئەڭ ياخشىسى ئۇلارنى جايلىۋەتكىنىمىز تۈ-

زۇك.

ـــ بولمايدۇ فۇگۇەن. ئۇلار ياش ئىكەن. تەجرىبىسىزلىكتىن ئۆزىنى تۇتالمىغاندۇ. بىر مەزگىل قاراپ باقمامدۇق، ـــ دېدى تۇر-دى يىگىتچاك. لېكىن، ئايۇپ فۇگۇەننىڭ قايىل بولغۇسى كەلمە-دى. شۇنداق بولسىمۇ بۇ ئاق كۆڭۈل دوستى بىلەن تالىشىشنى ئەپ كۆرمىدى.

شېئىرىي قوزغىلاڭچىلار كوماندىرلىرىنىڭ بىرسى كورلىلىق، بىرسى قۇمۇللۇق ئىكەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن، ئۇزاق پىلانلاش ۋە تاللاش ئارقىلىق يۇرتۇازلىق خاھىشى ناھايە-تى كۈچلۈك بولغان ھە دېسىلا باشقىلارنى يەكلەپ جېدەل چىقە-رىدىغان ياقۇپنى مۇئاۋىن لەنجاڭلىقتىن لەنجاڭلىققا ئۆستۇردى. كەينىدىنلا ئۇنى سوۋېت ھەربىي مۇئەللىملىرىنىڭ تەربىيىسىگە بەردى. ئۇ يەردە ئاز ۋاقىت بولسىمۇ، قەستەش تاكتىكىسىنى ئۆگەندى. بۇنىڭ بىلەن ئۇ بەكمۇ كۆرەڭلەپ كەتتى. 8 ـ ئاينىڭ 15 ـ كۈنى تۈيۈقسىز چاقىرتىلىپ، ئۆزىنىڭ چاقىلىقتىكى قوشۇنلارغا مۇئاۋىن يىگىتچاك قىلىپ تەينىلەنگەنلىك بۇيرۇقىنى تاپشۇرۇپ ئالدى. ئۇ بۇنىڭدىن بەكلا سۆيۈنۈپ كەتتى.

ـــ سېنىڭ ۋەزىپەڭ ناھايىتى ئېغىر. ئۇ يەردىكى قوزغىلا-ڭچىلار ناھايىتى يامان. خېلى ئوبدان جەڭ قىلىش تەجرىبىسى بار ئادەملەر. ئۇلارنىڭ باشلىقى تۇردى يىگىتچاك كورلىلىق، شتاب باشلىقى ئايۇپ فۇگۇەن قۇمۇللۇق، ئۇلار تۆڭگانلارنى قان قاقشاتقان ئادەملەر. بۇنىڭدىن سەن ئۆز دۈشمىنىڭنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلگەنسەن؟ چۈنكى، سەن شېئىرىي دوبەننىڭ كۆزى چۈشكەن ئادەم، ـــ دېدى كۆزەينەك تاقىۋالغان ھەربىي ئەمەلدار، ـــ ئۇلارنىڭ قول ئاستىدا خېلى كۆپ تۇر-پان، توقسۇنلۇق قوزغىلاڭچىلار بار. سەن شۇلارنى ئۆز يېنىڭغا تارتىپ، ئىتتىپاقلىقنى بۇزۇپ، ئاشۇ ئىككىسىنى ئۆلتۈرۈپ، قوزغىلاڭچىلارنى قورالسىزلاندۇرىسەن. چۈشەندىڭمۇ؟

www.uyghurkitap.com

ـــ چۇشەندىم. بىراق...

ـــ چۇشەنگەن بولساڭ ئۆزۈڭگە بىرنەپەر ياخشى يارەمچى تاللا. ئۇ قورقماس باتۇر ھەم سادىق دوست بولسۇن. يەنە ئون بەش نەپەر مۇھاپىزەتچىسى تاللا. ئۆزى بىزگە سادىق بولسۇن. مۇمكىنقەدەر قوزغىلاڭچىلار ئىچىدە تۇغقانلىرى بارلار بولسا تېخىمۇ ياخشى، ـــ دەپ يولىيورۇق بەردى كۆزەينەكلىك ئا - دەم، ـــ ئۇلار ئارقىلىق قوزغىلاڭچىلارنى پارچىلاش ئاسان بولىدۇ. چۇشەندىڭمۇ؟ ئامال بولمىسا بەزىلەرنى پۇل بىلەن سېتىۋالىمىز.

ـــ چۇشەندىم سەنمۇجاڭ، بىراق...

ـــ نېمە بىراق؟ ـــ دەپ ئاچچىقلاندى سەنمۇجاڭ، ـــ چۇشەنگەن بولساڭ بىر ھەپتىلىك ۋاقىت بېرىمەن. پۇختا تەييارلىق قىلىۋال. يېتەرلىك پۇل، قورال - ياراغ، كىيىم - كېچەك بېرىلىدۇ. بۇ ۋەزىپىنى ياخشى ئورۇنلىساڭ ئەمىلىڭ ئۆستۈرۈلىدۇ. بۇ شېڭ دوبەننىڭ پەرمانى. قانداق ئورۇندىيالامسەن؟

ـــ ئەلۋەتتە ئورۇندىيالايمەن، ـــ دېدى ئۇ تىك تۇرۇپ.

ـــ ئوغۇل بالا دېگەن يۈرەكلىك، غەيرەتلىك بولۇشى، باشقىلارنى بېسىپ چۈشۈشى، دۈشمەننى مانا مۇنداق مىجىۋېتىشى كېرەك، ـــ دەپ جوزا ئۈستىدىكى بىر دانە شاپتۇلنى ئېلىپ مىجىپ گارشۇكقا تاشلىدى، ـــ سەن ئۇچ كۈن ئىچىدە تاللىغان ئادەملىرىڭنى تىزىملاپ كېلىپ تاپشۇرىسەن، چىقسالا بولىدۇ.

ـــ خوپ مەن تەييار. ـــ دەپ ياقۇپ يىڭفۇ تىك تۇرۇپ ئوڭ قولىنى چېككىسىگە تەككۈزۈپ سالام بەرگەندىن كېيىن ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ چىقىپ كەتتى. ئۇ بەكمۇ خۇشال ئىدى. شۇ ماڭغانچە ئۆزىنىڭ كونا تەرەپباز دوستى ۋە مەسلىھەتچىسى توقسۇنلۇق مەخسۇت لەنجاڭنى ئىزدەپ كەتتى ۋە ئۇنىڭغا بولغان ئەھۋالنى بىرنى قويماي سۆزلەپ بەردى.

ـــ ئۇ يەردە چوڭ باي بولۇپ كېتىشىمىز مۇمكىن. چۈنكى، تۆڭگانلار بۇلىغان بايلىق شۇلارنىڭ قولىدا ئىكەن. ئۇ چاغدا تېخىمۇ چوڭ مەنسەپكە ئېرىشىمىز، ـــ دېدى ئۇ.

مەخسۇت لەنجاڭ دەسلەپتە ئىككىلەندى. ئاخىرىدا ياقۇپ يىگىتنىڭ قايتا ـ قايتا ئىلتىجا قىلىشى بىلەن چاقىلىققا بىللە بېرىشقا ماقۇل بولدى. ئارقىدىن مەخسۇت لەنجاڭ ئۆزىنىڭ بىر شىرەم تۇغقىنىنى بىللە بېرىشقا ماقۇل كەلتۈردى.

ـــ بىز ئاكا ـ ئۇكا بولغاندىن كېيىن ئۆزئارا يار ـ يۆلەك بولۇپ بىللە بېرىپ كەلمەيمىزمۇ؟ «ئىككى ئاكا ـ ئۇكىدىن يولۇاس قورقۇدۇ» دېگەن تەمسىل بار. ئۇ يەردە تېخى خېلىل ئاخۇن بار. بىزنى كۆرگەن قوزغىلاڭچىلار ئەل بولۇپ كەتسىمۇ ئەجەب ئەمەس، ـــ دەپ كۈلدى مەخسۇت لەنجاڭ، ـــ كىم بىلسۇن ناھايىتى باي بولۇپ كېتىمىزمۇ تېخى؟ چاقىلىق دېگەندە ئالتۇن كۆپمىش.

ـــ مەن ئەسكەرلىكتىن چېكىنىپ، ئۆيگە قايتايمىكىن دەپ گەنىدىم. ئەمدى ئۇ يەرگە بارساق قاچان كېلۈرمىز؟

ـــ پات ئارىدا غەلىبە بىلەن قايتىپ كېلىمىز، ـــ دېدى مەخسۇت لەنجاڭ، ـــ بىرنەچچە يىل قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ كۆرمىگەن كۈن قالمىدى. ئەمدى ئامەت كەلگەندە ئۆيگە كېتەمدۇق؟ ئەخمەق، چوڭ ئەمەلدار بولىمىز ئۇقتۇڭمۇ؟

ـــ ھەي تاڭەي... بوپتۇ ساڭا يۈز كېلەلمىدىم، مەخسوت ئاكا بولمىسا ھەرگىز بارمايتتىم، ـــ دېدى ھېلىقى يىگىت.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار توقسۇنلۇق، تۈرپانلىق يىگىتلەردىن «كىمنىڭ قوزغىلاڭچىلار ئارىسىدا ئۇرۇق تۇغقىنى بار؟» دەپ سۈرۈشتۈرۈپ، ئۇنىمىغانلىرىنى پۈل بىلەن سېتىۋېلىپ ياكى ئۆز يېقىنلىرىنى سەپلەپ 8 ـ ئاينىڭ ئاخىرىدىن بۇرۇن يولغا چىقتى. ئۇلارغا شېڭ شىسەينىڭ بۈيرۇقى بويىچە ناھايىتى نۇرغۇن پۇل، قورال ـ ياراغ، ئوق ـ دورا بەردى.

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

* * *

ياقۇپ يىگىنۇ كېلىپلا ئالدى بىلەن قوزغىلاڭچىلارنىڭ ئىنتىزامىنى ئەيىبلەشكە باشلىدى:

ــ نېمە دېگەن قانتتىق تۇزۇم بۇ؟ سىلەر رەسمىي ھەربىي بولمىساڭلار. سىلەر دېگەن قوزغىلاڭچى، «ئەركىنلىك» دەپ جان تىكىپ چىققان ئادەملەر، مەن ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم. سوۋېت ئەسكەرلىرىنىڭ ئىنتىزامىمۇ سىلەردەك چىڭ ئەمەس، ــ دېدى ئۇ قۇتراتقۇلۇق قىلىپ. بۇ گەپنى ئاڭلاپ بەزى بەگزاش، بوشاڭ يىگىتلەر نارازى بولۇشقا باشلىدى.

ــ بىز شۇنداق چىڭ تۇرغاچقا تۆگىگانلارنى يەگدۇق، ــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەن غەزەپلىنىپ، ــ بولمىسا ھەممىمىزنىڭ ئۆلۈكى قاغا ــ قۇزغۇنغا يەم بولاتتى.

ــ ياش بالىلار قانتتىق ئىنتىزامغا چىدىيالماي قالارمىكىن دەيمىنا؟ ــ دېدى ياقۇپ يىگىنۇ ئۆزىنى ئاقلاپ.

ــ بۇ چاغقىچە چىدىغان ئادەملەر ئەمدى چىدىيال ــ ماسما؟ ــ دېدى ھاشىخان، ــ جەڭچىنىڭ ھاياتى ئىتتىپاقلىق بىلەن ئىنتىزامدا...

ياقۇپ يىگىنۇ بۇ قېتىم خېلى ئوبدان دەككىسىنى يېگەندىن كېيىن بىر مەزگىل ئۆزىنى تۇتۇۋالغاندەك قىلدى. لېكىن، ئۇزاق ئۆتمەي «جەڭچىلەر بىلەن سىردىشىش» دېگەن نىقاب ئاستىدا توقسۇنلۇق، تۇرپانلىق يىگىتلەرنى يېنىغا تارتىپ بۆلۈگۈنچىلىك قىلىشقا باشلىدى. بىر كۈنى ئۇ:

ــ بىز تۇرپان، توقسۇن خەلقى جىق قان ئاققۇزۇپ جەڭ قىلغان. بىراق، ئۇ قىلغان جەڭ، تۆكۈلگەن قانلار بىكارغا كەتتى. بۇ يەردە ھەممە ھوقۇقنى بىرنەپەر كورلىلىق بىلەن بىرنەپەر قۇمۇللۇق ئىگىلىۋېلىپ، سىلەرنى توپ يېمى قىلىۋەتـ

مەكچى بولۇۋېتىپتۇ، ئەمدى شېكى دوبەنگە ھېچكىم تەككە كېلەلمەيدۇ. ئۇنىڭ كەينىدە دۇنيادا تەڭدىشى يوق شورالار ھۆكۈمىتى بار، ــ دېدى.

ــ يىگىتلەر، ئۆزلە غەلىتە گەپلەرنى قىلىۋاتىدىلاغۇ؟! يىگىت جاكى بىلەن ئايۇپ فۇگۇەننى خوجىنىياز ھاجىم تەيىنلىگەن، بۇ ئىككىيلەن بىزنى ئۆز ئىنىسىدىن ئېزىز كۆرىدۇ. ئۆزلەنگى ئۇ يەر ــ بۇ يەرلىك دېگەنلىرى نېمىسى؟ ئۆزلە

يىگىتلەر ئەمەس، بۇزغۇنچى ئىكەنلا، ــ دەپ ۋارقىرىدى ۋېجدانلىق ھەم جىگەرلىك ھەمدۇللا.

ــ سەن كىمگە گەپ قىلىۋاتىسەن؟ مېڭەڭنى چۈگۈپ تاشلىماي يەنە، ــ دەپ ياقۇپ يىگىتلەرگە تاپانچىسىغا قول سالدى.

ــ سەندەك نېمىنىڭ مېنىڭ مېڭەمنى چۈگۈۋېتىشى ناتايىن. ئاتە قېنى يامان بولساڭ. بىر پاي ئوق چىقارساڭ، «ئۆلدۇم» دەۋەرگىن، ــ دەپ ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆيدىن چىقىپ كەتمەكچى بولغانىدى. ئۇنىڭ ئالدىغا مەخسۇت لەنجاڭ ھېجىيىپ كەلدى.

ــ خاپا بولما ئۇكام، ــ دېدى ئۇ ناھايىتى ھىيلىگەرلىك بىلەن، ــ يىگىتلەرگە سېنى سىناۋاتىدۇ. شۇنداق ئەمەسمۇ يىگىتلەر؟ ئۇ ياقۇپ يىگىتلەرگا كۆزىنى قىسىپ قويدى.

ــ شۇنداق مېنى كەچۈر ئۇكام، قوپاللىق قىلىپ قويۇپ - تىمەن، ــ دېدى ياقۇپ يىگىتلەر ئۆزىگە چاتاق تېپىۋېلىشتىن ئەنسىرەپ. لېكىن، ھەمدۇللا زۇۋان سۈرمەي گۈرس - گۈرس دەسسەپ چىقىپ كەتتى. ئۇينىڭ ئىچى چۈشۈپ ئۇچسا بىلىنگۈدەك جىمجىتلىققا چۆكتى.

ــ «ئاچچىق ئەقىلنى كېسىپتۇ» دېگەن گەپنى ئۇنتۇپ قالماڭ يىگىتلەر، ــ دېدى مەخسۇت لەنجاڭ، ــ ھەممەيلەنگە بۈيرۇق، بۇگۈنكى ئىشنى ھېچكىمگە تىنمىڭلار، كىم ئاشكارىلاپ قويسا ئېتىپ تاشلايمىز ئۇقتۇڭلارمۇ؟

www.uyghurkitap.com

ـــ ئۇقتۇق، ـــ دېيىشتى ھەممەيلەن.

غەزەپلەنگەن ھەمدۇللا بولغان ئىشنى شۇ ئاخشىملا ئايۇپ فۇگۇەنگە دوكلات قىلدى ۋە ئاخىرىدا:

ـــ بۇ ئادەم شېكى شىسەيگە سېتىلغان ساتقىن بولسا كېرەك ھەم بىزنىڭ ئارىمىزغا كىرگەن چايانەك قىلىدۇ، ـــ دەپ قوشۇپ قويدى. ئايۇپ فۇگۇەن بۇگۈن ئاخشام شۇ يەرگە بارغانلارنى خاتىرىلىۋالدى. شۇنىڭدىن كېيىن ھەمدۇللا ياقۇپ يىگىتنى كۆرسە ئەزرائىلنى كۆرگەندەك بولۇپ قالىدىغان بولدى. شۇنىڭ بىلەن قوزغىلاڭچىلار ئارىسىدا ئاجايىپ بىر غۇلغۇلا پەيدا بولدى ۋە ئۇزاققا قالماي بۇرۇنقى ئىتتىپاقلاشقان جەڭگىۋار قوشۇندا ئىنتىزامنى بۇزىدىغان، ئىككى تەرەپ بولۇپ مۇشتلىشىدىغان ھەم بىر ـ بىرىگە قورال تەڭلەيدىغان ئىشلار يۈز بېرىشكە باشلىدى.

* * *

نويابىر ئېيىنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرى ئىدى. ھاۋا خېلىلا سوغۇق، بىرنەچچە كۈندىن بۇيان كۈز شامىلى توختىماي چىقىپ تۇراتتى. دەل ـ دەرەخلەرنىڭ قالدۇق يوپۇرماقلىرىمۇ ئۇچۇپ چۈشۈۋاتاتتى. يەرلەر كېچىسى تۇڭلاپ، كۈندۈزى ئېرىپ تۇراتتى. ياقۇپ يىگىتنى ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ ئاخىر ئابدۇكېرىم ئەلەمنى «يوقلاش» ئۈچۈن يولغا چىقتى. بۇ چاغدا ئابدۇكېرىم ئەلەم چۈنكۈلدىن يېڭىلا قايتىپ كەلگەنىدى. ئۇنىڭ بىلەن قوزغىلاڭچىلارنىڭ كارى بولمىدى.

ـــ ئابدۇكېرىم ئەلەم ئاخۇنۇم بىلەن كۆرۈشەتتىم، ـــ دېدى ئۇ دەرۋازىۋەنگە.

ـــ ئۆزلىرى كىم؟ مەن تونۇمۇدۇم ئاغا، ـــ دېدى دەرۋازىۋەن.

ـــ مەن ياقۇپ يىگىنۇ، ئۇرۇمچىدىن كەلدىم. ئاخۇن يىگ-
جاڭغا خوجىنىياز ھاجىمدىن سالام ئېلىپ كەلدىم، ـــ دېدى ئۇ.
ـــ تۇرۇپ تۇرسىلا ئاغا، مەن خەۋەر قىلاي، ـــ دەپ دەر-
ۋازىۋەن كىرىپ كەتتى. ياقۇپ يىگىنۇ بولسا ئابدۇكېرىم ئەلەمنى
قانداق قولغا كەلتۇرۇپ، شېكى شىسەينىكى بۇيرۇقىنى ئەمەلگە
ئاشۇرۇشتا ئۇنىڭدىن قانداق پايدىلىنىش كېرەك؟ دېگەن مەسىلە
ئۈستىدە باش قاتۇرۇشقا باشلىدى. بىرقانچە مىنۇتتىن كېيىن
دەرۋازىۋەن پەيدا بولدى.
ـــ قېنىسى مەرھەمەت ئاغا، ئاخۇنۇم سىلىنى كۈتۈۋا-
تىدۇ، ـــ دېدى ۋە ئالدىدا يول باشلاپ ماڭدى. ئۇلارنى ئايۋاننىكى
ئىشىك تۈۋىدە ئابدۇكېرىم ئەلەمنىكى ئۆزى كۈتۈۋالدى. ياقۇپ
يىگىنۇ كىشىلەرنىكى ئاغزىدىن ئاڭلىغان تەسۋىر بويىچە ئابدۇكې-
رىم ئەلەمنى دەرھال تونۇدى ۋە ئۇنىڭغا سالام بەردى.
ـــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ئاخۇنۇم، دىدارلىرىنى كۆرگەنلە-
كىم ئۈچۈن ئاللادىن مىننەتدارمەن، ـــ دېدى ياقۇپ يىگىنۇ قولە-
نى كۆكسىگە قويۇپ.
ـــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام. خۇش كەپسەن ئاغا، ـــ دېدى
ئابدۇكېرىم ئەلەمۇ لوپلۇق تەلەپپۇزدا. ئۇلار قول ئېلىشىپ
كۆرۈشتى، ئابدۇكېرىم ئەلەم مېھمانىنى ئۆيگە باشلىدى.
ـــ ئۆيگە مەرھەمەت قىل ئاغا، ـــ دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەم
يەنە. بۇ لوپلۇقلارنىكى ئادىتى بولۇپ، ئۆزلىرى ھۆرمەت قىلغان
ئادەمنى چوڭ ـ كىچىك بولۇشىدىن قەتئىينەزەر «ئاغا» دەيىت-
تى. لېكىن، بۇ سۆز ياقۇپ يىگىنۇ ئۈچۈن غەلىتە تۇيۇلدى.
شۇنداق بولسىمۇ ھۆرمەت يۈزىسىدىن بۇ سۆزنى ئاڭلىمىغانغا
سالدى. ئۇلار ئابدۇكېرىم ئەلەمنىكى ئۆز ۋاقتىدا ياكى مىجۇنى
مېھمان قىلغان ۋاساجوپ مېھمانخانىسىغا كىردى. ياقۇپ يىگىنۇ
تۆردىكى قېلىن يېكەنداز ئۈستىگە چىقىپ يۇكۇنۇپ ئولتۇرغاە-
دىن كېيىن ئادەت بويىچە دۇئاغا قول كۆتۈرۈپ «ئامىن! ئاللا-

ئۇيغۇر كتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

ھۇ ئەكبەر» دەپ يۇزلىرىنى سىلىدى.

ــ ئاخۇنۇم سالامەت تۇرۇپلا، ــ دېدى ياقۇپ يىڭىۋ.

ــ خۇداغا شۈكۈر ئاغا، ئۆزۈڭمۇ سالامەت كەپسەن، ــ دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەم.

ــ ئۆزلىرىگە خوجىنىياز ھاجىم بىلەن شېئىر دوبەن جانابلىرى سالام دېدى، ــ دېدى. ياقۇپ يىڭىۋ ۋە ئەلەمنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە قارىدى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئابدۇكېرىم ئەلەم تەمتىرەپ نېمە دېيىشىنى بىلمەي قالدى. ئۇ ياقۇپ يىڭىۋغا قاراپ تۇرۇپ قالغاندىن كېيىن ئاران تەستە:

ــ ئۇ، ئاتىلىرىمىز سالامەت بولسۇن، ــ دېيەلىدى.

ــ خوجىنىياز ھاجىم بىلەن شېئىر دوبەن مېنى بۇ يەرگە تۇردى يىڭىچاڭنىڭ جانابلىرىغا قىلغان ئاھانەتلىرى ئۈچۈن ئۆزلىرىدىن كەچۈرۈم سوراشقا ئەۋەتتى، ــ دېدى ياقۇپ يىڭىۋ.

ــ خۇدايىم ئۇلارنىڭ ئۆمرىنى ئۇزۇن قىلسۇن، دۆلىتىنى زىيادە قىلسۇن، ــ سەن بىلمەيسەن ئاغا تۇردى يىڭىچاڭ دېگەن مۇتىھەم ماڭا ئاز ئاھانەت قىلمىدى، ــ دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەم يىغلامسىراپ، ــ ئىككى يىلدىن بۇيان ئەزرائىل ئۆيۈمنى چۆرگىلەپ يۈردى.

ــ شۇنداق ئاخۇنۇم مەن ھەممىنى ئاڭلىدىم. سىلىدەك بىر يۈرت ئاتىسىنى قاقشاتقان ئادەم ياخشى كۈن كۆرمەيدۇ. ئۇلارنىڭ ساناقلىقلا كۈنى قالدى. سىلىنى خوجىنىياز ھاجىم بىلەن شېئىر دوبەن قوللايدۇ. سىلىگە ھېچكىم كۆز ئالايتالمايدۇ، ــ دېدى ياقۇپ يىڭىۋ.

ــ خۇدايىم كۆزۈمگە كۆرسىتەرسەن، كۆزۈمگە كۆرسەتەرسەن، ــ دەپ ئابدۇكېرىم ئەلەم كۆزىگە ياش ئالدى ۋە ياقۇپ يىڭىۋغا تېخىمۇ يېقىنراق سۈرۈلدى. ئۇلار ئەمدى گەپنى پەقەت ئۆزلىرى ئاران ئاڭلىغۇدەك پەس ئاۋازدا قىلىشاتتى. «پىسە ــ پىسىنى قاراڭغۇدا تونۇيدۇ» دېگەن گەپ راست ئىكەن، ئۇلار

بۇرۇن زادىلا كۆرۈشۈپ باقمىغان بولسىمۇ، ئۇلارغا زادىلا ۋاسىتىچى كەتمىدى. بىر كۆرۈپلا بىر ـ بىرىنى تونۇپ قالدى. شۇ كۈنى ياقۇپ يېگۈدەك قاراڭغۇ چۈشكىچە ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ ئۆيىدە ئولتۇردى. ئۇلار قانداق قىلغاندا قوزغىلاڭچىلارنى قوراللاندۇرغىلى بولىدۇ؟ دېگەن مەسىلە ئۈستىدە كۆپ باش قاتۇرۇشتى. لېكىن، بىرەر ئەپلىك چارە تاپالمىدى. ئەڭ ئاخىرىدا ئابدۇكېرىم ئەلەم:

ـــ بۇ يەردە باھاۋۇدۇن ھاجى، ئىزىز ھاجى دېگەن ئادەملەرمۇ بار. ئۇلار قوزغىلاڭچىلارنىڭ يان تۈۋرۈكى، ـــ دېدى.

ـــ كېرەك يوق، سىلى خاتىرجەم بولسىلا، تۇردى يېگىڭ بىلەن ئايۇپ فۇگۇەننى يوقاتساقلا، سىلى دېگەن ئادەملەرنىڭ قولىدىن ھېچ ئىش كەلمەيدۇ، ـــ دېدى ياقۇپ يېگىنۇ كېسىپلا، ـــ بىزنىڭ سۆھبىتىمىزنى قەتئىي مەخپىي تۇتسىلا.

ـــ ماقۇل ئاغا. لېكىن، ئۇ ئىككىسىنى يوقاتماق تەس. ئىلاھىم دوتەينىڭ ئىشىدەك بولۇپ قالمىغىدى، ـــ دەپ ئابدۇكېرىم ئەلەم ئۆزىنىڭ ئەندىشىسىنى ئاشكارىلاپ قويدى.

ـــ بۇ قېتىم ھەرگىز ئانداق بولمايدۇ. ئۇ چاغدا دوتەي ئەخمەقلىق قىلىپ تۇردى يېگىڭنى تۇتقان ھامان ئۆلتۈرمىگەچكە، ئاخىر ئۆزى ئۆلدى. بۇ قېتىم بىز ئۇلارنى تۇتقان ھامان ئۆلتۈرىمىز. ئۇلارنىڭ ھەربىرىنىڭ بېشى بىر چارەكتىن ئالتۇنغا يارايدۇ، ـــ دېدى ياقۇپ يېگىنۇ. ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرى ئابدۇكېرىم ئەلەمگە شۇنداق ئىشەنچىلىك تۇيۇلدىكى، قوزغىلاڭچىلارنىڭ قان ئېقىپ تۇرغان باشلىرى ئۆز قولىدا تۇرغاندەك بىلىنىپ كەتتى. شۇ كۈنى كېچىسى ياقۇپ يېگىنۇ ئابدۇكېرىم ئەلەمنى راسا قايمۇقتۇردى ۋە قۇتراتتى. ئۇ قايتقان چېغىدا بۇگۈنكى سۆھبەتتىن تولىمۇ مەمنۇن بولغانىدى. ئەسلىدە قارانىيەت ئابدۇكېرىم ئەلەمگە يېگىدىن قانات چىققاندەك بولدى ۋە بۇ ياش يېگىتنى ئۆيلەپ قويۇش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ئالىقىنىدا ئويناتماق

چى بولدى. ئۆزى تاپقان بۇ ھىيلىگەرلىكتىن ئۆمۈ بەك مەمنۇن بولۇپ كەتتى.

ـــ ھەي خوتۇن، ھەي خوتۇن، بۇ يىگىتكە خوتۇن ئېلىپ بېرىش كېرەك. ئۇ بولسا كىچىككىنە بىر تۆشۈك. بۇ تۆشۈك نېمىدېگەن قۇدرەتلىك ـ ھە؟... نى ـ نى يىگىتلەرنى تىز پۈكتۈرۈپ، باش ئەگدۈرگەننىڭ ھەممىسى ئاشۇ كىچىككىنە بىر تۆشۈك ئەمەسمۇ؟ خوتۇن كىشى دېگەننىڭ ئۆزى ئاجىز بولسىمۇ نۇرغۇن ئەرلەرنى بىر ـ بىرىنى ئۇرۇشقا، ھەتتا ئۆلتۈرۈشكە سەۋەبچى بولغانمۇ، نى ـ نى مەن ـ مەن دېگەنلەرنى يەر بىلەن يەكسان قىلغانمۇ ئاشۇ ئەمەسمۇ؟!... ئۇ شۇنداق دەپ ئۆينىڭ ئىچىدە ئۇياقتىن ـ بۇياققا ماڭاتتى ۋە ئۆزى ئويلاپ تاپقان بۇ ئەقىلدىن خۇش بولۇپ ھىجىيىپ قويدى. شۇ چاغدا ئايالى چاقىردى.

ـــ ئاخۇنۇم بەك كەچ بولۇپ كەتتى.

ئۇ ياتاق ئۆيگە چىقىپ يوتقانغا كىرىپ ياتقان بولسىمۇ خېلىغىچە كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمىدى. ئۇنىڭ خىيالى يەنىلا ياقۇپ يېڭىۋ بىلەن سۆھبەتكە كەتتى. راستتىنلا تۇردى يېڭجاڭ بىلەن ئايۇپ فۇگۇەننىڭ بېشى بىر چارەكتىن ئالتۇنغا يارارمۇ؟ دېگەن خىيال ئۇنىڭ مېڭىسىدىن كەتمەيتتى. ئۇ ھەرقانچە ئويلاپمۇ بىر چارەك ئالتۇننىڭ قانچە سەر بولىدىغانلىقىنى ھېسابلاپ چىقالمىدى. ئۇ شۇنداق ئويلا ـ ئويلا ئاخىر ئۇخلاپ قالدى. ئۇ چۈش كۆردى. چۈشىدە ياقۇپ يېڭىۋنى كۆردى. ئۇ يوغان بىر جەدە ئاتنى مىنىپ كېتىپ بارغۇدەك. ئاتنىڭمۇ، ياقۇپ يېڭىۋنىڭمۇ ئۇچەي ـ باغرى يەردە سۆرۈلۈپ كېتىۋاتقۇدەك. ئۇ ياقۇپ يېڭىۋنى ئاتتىن چۈشۈرۈۋالماقچى بولۇپ يۈگۈرگەنىدى. ياقۇپ يېڭىۋنىڭ ئۇچىيى پۇتىغا يۆگىشىپ قېلىپ يىقىلىپ چۈشتى ۋە ئۈستىۋىشى قانغا بۇلغىنىپ كەتتى. بۇ ياقۇپ يېڭىۋنىڭ قېنىمىش...

..

ـــ ۋايجان مېنى قۇتقۇزۇڭلار، ـــ دەپ ۋارقىرىدى ئابدۇ-
كېرىم ئەلەم. لېكىن، ئۇنىڭ ئاۋازى زادىلا چىقمىغۇدەك.
ـــ ۋارقىرىما، ۋارقىرىساڭمۇ ھېچكىم ئاڭلىمايدۇ، ـــ دې-
گۈدەك بىر كۆزەينەكلىك ئادەم قولىنى شىلتىپ.
ـــ مەن قەيەردە؟ ـــ دەپ سورىدى ئابدۇكېرىم ئەلەم ئۇ-
نىڭدىن.
ـــ سەن دوزاقتا، ـــ دېدى ھېلىقى ئادەم.
ـــ ياق - ياق، مەن جەننەتكە كىرىمەن، جەننەتكە. . . ـــ
دەپ ۋارقىرىدى ئابدۇكېرىم ئەلەم. شۇ چاغدا خوتۇنى ئۇنى
سىلكىشكە باشلىدى.
ـــ ئاخۇنۇم، ئاخۇنۇم، نېمە بولدىلا؟ كۆزلىرىڭى
ئاچسىلا.
خوتۇنىنىڭ سىلكىشىدىن ئابدۇكېرىم ئەلەم ئويغىنىپ كەت-
تى. ئۇ ناھايىتى تەرلەپ كەتكەنىدى. ئۇ ھاسىراپ تۇرۇپ خېلى
تەستە ئېسىگە كەلدى.
ـــ نېمە بولدىلا ئاخۇنۇم؟ ـــ دەپ سورىدى خوتۇنى.
ـــ قارا بېسىپتۇ، ـــ دېدى ئابدۇكېرىم ئەلەم تەستە. شۇ
كېچىسى ئۇ زادىلا ئۇخلىمىدى. راستىنى ئېيتقاندا ئۇخلىيالمە-
دى. ئۇ تاڭ ئاتقۇچە ياقۇپ يېڭفۇنى تىللاپ چىقتى. لېكىن،
«سۇت بىلەن كىرگەن خۇي جان بىلەن چىقىدۇ» دېگەندەك
ئۇنىڭ قوزغىلاڭچىلارنى ئاغدۇرۇش شېرىن خىيالى ئۇنىڭ مې-
ڭىسىدىن زادىلا كەتمەيدىغان بولۇپ قالدى. بۇ قېتىمقى غەلىتە
چۈش ئابدۇكېرىم ئەلەمگە ئالدىن بېرىلگەن بېشارەت ئىدى.

ئۇيغۇر كتاب توربېكتى
www.uyghurkitap.com

يېگىرمە توققۇزىنچى باب

مەلئۇنلار گۇرۇھى

قۇرۇتتەك يامرىدى جاي - جايىدا جاسوس،
ئاياغ - ئاستى قىلىندى، بېتتى نامۇس.
—— ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر

1937 - يىلنىڭ كىرىش ھارپا كېچىسى.

ھاۋا ناھايىتى سوغۇق ئىدى. چىللە كىرگەندىن بۇيان توخ-تىماي قار يېغىپ تۇراتتى. ھەممە نەرسە قار ئاستىدا قالغان-دى. ئەتىگەنلىرى شەرقتىن چىقىۋاتقان شۇنىرغان قار ئۈچقۇنى پەيدا قىلىپ، يۇزلەرنى ئېچىشتۇرۇپ ئۆتەتتى. تۇن پەردىسى تارتىلغاندىن كېيىن ھاۋانىڭ تۇتۇقلۇقىدىن يۇلتۇزلارنى كۆرگە-لى بولمايتتى. گاھى كۈنلىرى ھاۋانىڭ قارانغۇلۇقىدىن تۈمشۇ-قىڭدىكى نەرسىنىمۇ پەرق ئەتمەك ناھايىتى تەس ئىدى. يولۇچى-لار پەقەت ئەقىل كۆزى ئارقىلىقلا يوللارنى پەرقلەندۈرۈپ ماڭاتـ-تى. گاھى چاغلاردا يولۇچىلار ئۆزىنىڭ خىيال ئېكرانىدىن چەتلەپ كېتىپ يول بويىدىكى دەرەخلەرگە، تاملارغا ئۇسۇۋالاتـ-تى. قار تىقىلىپ قالغان ئورەكلەرگە چۈشۈپ كېتەتتى. بۇنداق چاغلاردا ئۇلار ئورۇنلىرىدىن تەسلىكتە تۇرۇپ كىيىملىرىدىكى قارلا-نى قېقىۋېتىپ يەنە ئېھتىيات بىلەن يولىنى داۋاملاشتۇراتتى.

بۇگۈن ئاخشام ياقۇپ يېگىنۇ يېگى يىل كىرىش مۇناسىۋىتى بىلەن مېھمان چاقىرغانىدى. ئۇ بۇنىڭ بىلەن بۇ يەردە ئۆزىنىڭ

قانچىلىك يىلتىز تارتقانلىقىنى سىناپ باقماقچىدى. ئۇ كۆپ ئويلىنىشلاردىن كېيىن ناھىيىلىك ھۆكۈمەت قورۇسى ئىچىدە ئولتۇرۇشلۇق ھاكىم گاجىت بەكرىنىڭ كىچىك ئوغلى ئابلا شويىنىڭ ياتقىنى تاللىدى. يەرلىك كىشىلەر ئۇنى «سارىڭ شويە» دەپ ئاتايتتى. چۈنكى، ئۇ ناھايىتى ھارامزادە، ئۇرۇش-قاق، دادىسىنىڭ ئەمىلىنى پەش قىلىپ ئەدەپ ـ ئەخلاقنى بىلمەيدىغان بىر مۇتىھەم ئىدى. شۇڭا، ئۇ ھېچكىم بىلەن باردى ـ كەلدى قىلمايتتى. راستىنى ئېيتقاندا كىشىلەر ئۇنىڭدىن قاچاتـتى. ياقۇپ يېڭىۋ ئاشۇ مۇتىھەمنىڭ ياتقىنى تاللىغانىدى. ئۇ-نىڭ ياتىقى ئاتا ـ ئانىسىدىن، ئاكىلىرىدىن سەل چەتتىرەك ئىدى. «چىراغ تۇۋى قاراڭغۇ» دېگەن بىكار گەپ ئەمەس دەپ ئويلايتتى ياقۇپ يېڭىۋ، شۇنداق قىلىپ ئۇ بۇ قېتىمقى ئولتۇ-رۇشنى ئاشۇ قاراڭغۇ يەرگە ئورۇنلاشتۇردى. ياقۇپ يېڭىۋ كې-لىپلا ئۇنىڭغا يېقىنلاشتى. ئابلا شويە ئۆيلەنمىگەن، ئويۇن تاما-شاغا ئامراق، پۇلغا، خوتۇنغا ناھايىتى ئاچ كۆز بىر نېمە ئىدى. ياقۇپ يېڭىۋدا بولسا شېڭ شىسەي بەرگەن پۇل خېلى كۆپ ئىدى. ئابلا شويىنىڭ نادانلىق تۈپەيلىدىن يۇقىرىقىدەك ئاجىز-لىقلىرىنىڭ بولۇشى، ئەمەلدارلارنىڭ بالىلىرىدا بولىدىغان ئەر-كە ـ ناياقلىقى قارا نىيەت ياقۇپ يېڭىۋ ئۇچۇن تېپىلغۇسىز پۇرسەت ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ھاكىم گاجىت بەكرىنىڭ لۇك-چۇنلۇك بولۇشى بىلەن ئۇ ئۆزىنى ھاكىم بىلەن بىر يۇرتلۇق كۆرسىتىپ ئۇنىڭغا راسا خۇشامەت قىلدى ۋە ئۆز ئادەم بولۇپ، خالىغان چاغدا كىرىپ ـ چىقىپ يۇردى ۋە ئابلا شويىنى ئۆزىگە تارتىشقا ھەرىكەت قىلدى. ئۇنىڭغا كۆپ ساقلاشقا توغرا كەلمە-دى. بىر كۈنى قىمار ئويناپ ئابلا شويە خېلى كۆپ پۇلنى ئۇتتۇرۇپ قويدى ۋە خىجالەت بولۇپ قالدى. لېكىن، دادىسى ئۇنىڭغا كۆپ پۇل بەرمەيتتى. ئۇ چاغلاردا بۇ قوزغىلاڭچىلار رايونىدا پەقەت ئاق تەڭگە (كۆمۈش پۇل) دىن باشقا ھەرقانداق

www.uyghurkitap.com

پۇل ئۆتمەيتتى. ئابلا شويىنىڭ ئەھۋالىنى كۆرگەن ياقۇپ يىڭىۋ يانچۇقىدىن ئون دانە كۆمۈش تەڭگە ئالدى - دە، ئۇنىڭغا تەڭلىدى:

— مە... ئالە ئۇكام، قەرزلىرىڭنى بېرىۋەت.

— ياق ئالالمايمەن. ئۇنىڭغا قايتۇرغۇدەك پۇلۇم يوق، — دېدى ئابلا شويە.

— مەن ئۇنى قايتۇر دېمىدىمغۇ؟ بۇنى دوستلۇقىمىز ئۈچۈن ساڭا تەقدىم قىلدىم، — دېدى ياقۇپ يىڭىۋ كۇلۇمسىرەپ تۇرۇپ. پۇلنى ئابلا شويىنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويدى.

— راسما، — دېگىنىچە ئابلا شويىنىڭ ئاغزى گەپكە كەلمەي قالدى[1].

— ئەلۋەتتە راست ئۇكام. ھەممىمىز بىر تۇرپانلىق تۇرساق، بۇ دېگەن قانچىلىك ئىشتى؟!... — دەپ ياقۇپ يىڭىۋ كېتىپ قالدى.

— ئەجەبمۇ مەرد ئوغۇل بالا ئىكەن، — دېدى ئابلانىڭ يېنىدا تۇرغان قىمارۋاز. ئابلا شويە قىمارۋازلارغا قەرزنى قايتۇرۇپ ئاشقىنىنى يانچۇقىغا سالدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئابلا شويە ياقۇپ يىڭىۋنى ئىزدەيدىغان بولۇپ قالدى ۋە ھاكىمنىڭ ئوينىڭ ئىشىكى ئۇنىڭغا ھەر دائىم ئوچۇق تۇرىدىغان بولدى. ئۇزاق ئۆتمەي ئۇلار بىللە ئوۋغا چىقتى. چۈنكى، ئۇ زامانلاردا بۇ يەردە تۇلكە، مولۇن، جەرەن، بۇغا، توشقان قاتارلىق ھايۋانلار، غاز، ئۆردەك، قىرغاۋۇل، ياۋا كەپتەر قاتارلىق ئۇچار قاناتلار ناھايىتى كۆپ ئىدى. ئۇلار بۇ قېتىمدا خېلى كۆپ ئولجىغا ئېرىشتى. بۇ ئولجىلارغا ھاكىمنىڭمۇ ئاغزى تەگدى. ئاخىرى ھاكىم گاجىت بەكرى ياقۇپ يىڭىۋدىن بۇ بەڭۇاش ئوغلىنى تەربىيىلەپ بېرىشنى ئۆتۈندى. دۇنيادا بۇنىڭدىن ئارتۇق پۇرسەت

---

① ئۇ چاغلاردا بىر تەڭگە بىر قوي كېلەتتى.

يوق ئىدى. ياقۇپ يىگىنۇ بۇنداق پۇرسەتنى ھەرگىز ئۆتكۈزۈۋەتمىدى.

ــ باش ئۇستىگە ھاكىم جانابلىرى. مەن بۇ يىگىتنى چوقۇم يارامليق بىر ئادەم قىلىپ يېتىشتۈرىمەن، ــ دېدى ئۇ خۇشامەت بىلەن.

ــ بالىنىڭ كىچىكى دەپ ئەركىلەتسەك، ناھايىتى بېشىم بىر نېمە بولۇپ قالدى، ــ دېدى گاجىت بەكرى ئوغلىدىن ئاغرىنىپ.

ــ سىلى خاتىرجەم بولسىلا، مەن ئۇنى چوقۇم يارامليق ئادەم قىلالايمەن... ئارىدىن ئۇزاق ئۆتمەي ياقۇپ يىگىنۇ ئابلا شويىگە بىر دانە تاپانچا سوۋغا قىلدى ۋە بىرنەچچە قېتىم قارىغا ئاتقۇزدى. شۇنداق قىلىپ يېگىنى يىلمۇ يېقىنلاپ قالدى. ياقۇپ يىگىنۇ قىسىم ئۇچۇن تەييارلانغان ياۋايى ھايۋانلارنىڭ گۆشىدىن بىر دانە بۇغا بىلەن ئىككى دانە جەرەن گۆشىنى ئابلا شويىگە تۇنۇقۇزۇپ ھارپا كېچىسى ئۇنىڭ ئۆيىدە ئولتۇرۇش بولىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى ۋە باشقىلار بىلىپ قالماسلىق ئۇچۇن مەخپىيەتلىكنى قاتتىق ساقلاشنى تاپىلىدى.

ــ ئۆزئارا ئولتۇرىمىز. ئادەم كۆپ بولسا مالمانچىلىق بولىدۇ. ئۆيمۇ كىچىك، ئارامخۇدا ئولتۇرايلى، ــ دېدى ياقۇپ يىگىنۇ.

ــ ماقۇل، دادامدىنمۇ مەخپىي تۇتامدۇق؟ ــ دېدى ئابلا شويە.

ــ ھاكىمدىن ئادەم ئەيمىنىپ قالىدىكەن. ئۇنى ۋاقتى كەلگەندە ئۆزۈم توغرىلايمەن، ــ دېدى ياقۇپ يىگىنۇ.

*　　*　　*

راسا قاراڭغۇ چۈشكەندىن كېيىن ئەڭ ئاۋۋال مەخسۇت

لەنجاڭ بىلەن ئۇنىڭ ئىنىسى خېلىل پەيجاڭ كەلدى. بۇلار بۇگۈنكى ئولتۇرۇشنىڭ مۇھاپىزەتچىلىرى ئىدى. ئارقىدىن رەھىم لاۋيە بىلەن توختى لاۋيە كەلدى. بۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى قىرىق بەش ياشلارغا كىرىپ قالغان، جىن شۇرىن ھۆكۈمىتىدىن قالغان داشقاللار ئىدى. ئۇنىڭ كەينىدىن يەنە بىرقانچە كىشى كەلدى. شۇنداق قىلىپ ئابلا شويىنىڭ ئۆيىگە ئون ئىككى ئادەم يىغىلدى. تەكلىپ قىلىنغانلاردىن پەقەت شېڭ شىسەي ئەۋەتكەن ھاكىم زۇنۇن ئىسلاموفلا كەلمىدى. كەلگەنلەرنىڭ بىر قىسمى شېڭ شىسەينىڭ جاسوسلىرى، يەنە بىر قانچىسى قوزغىلاڭچىلار بىلەن مۇرىنى - مۇرىگە تىرەپ جەڭ قىلغان قەھرىمان يىگىتلەر بولسىمۇ، ياقۇپ يىگىنىڭ يۇرتۇازلىق، تەرەپپازلىق پاتقىقىغا پېتىپ قېلىپ، ئۆزىنىڭ قەھرىمانلىق شەۋكىتىنى قولدىن بېرىپ قويۇشقا باشلىغان نادان، ئىرادىسىز كىشىلەر ئىدى. ئۇلار بۇگۈن ئاخشامقى ئولتۇرۇشنىڭ مەخپىيەتلىكىنى ساقلاش ئۈچۈن ئاشپەزلىككە جىن شۇرىنىنىڭ ئەسكەرلىكىدىن قوزغىلاڭچىلارغا ئەسىرگە چۈشكەن گۇچۇڭلۇق ئاشپەز ئىسكەندەر دېگەن ھاراقكەشنى تاللىدى. شۇنداق قىلىپ بۇ ئولتۇرۇش باشتىلا كۈلكە، چاقچاقلار بىلەن باشلاندى. ھاكىم گاجىت بەكرى بىر قېتىم كىرىپ ھەممەيلەن بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىن:

— سىلەر ياشلار ئويۇنغا ئامراق. بىراق، بالدۇرراق قايتارسىلەر، — دەپ قويۇپ خوشلىشىپ چىقىپ كەتتى. بۇ چاغدا ئولتۇرغانلار دۈتار، تەمبۇر چېلىشىۋاتاتتى.

— سىلى خاتىرجەم بولسىلا ھاكىم، بىز چوقۇم سىلى دېگەندەك قىلىمىز، — دېدى ياقۇپ يىگىنۇ خۇشامەت بىلەن.

گاجىت بەكرىنىڭ چىقىپ كېتىشى بىلەن داستىخان سېلىنىپ ئىسكەندەر تەييارلىغان تۇرلۇك قورۇما، قازان كاۋىپى، جەرەن گۆشى كاۋىپى، بۇغا گۆشى كاۋىپى، توخۇ كاۋىپى، قىرغاۋۇل كاۋىپى، داڭلىق ئولار گۆشى كاۋىپى قويۇلدى. بۇ

نەرسىلەرگە قوشۇلۇپ ھەر خىل دورا - دەرمەنلارنىڭ مەززىلىك پۇرىقى كىشىلەرنىڭ ئىشتىھاسىنى ئېچىپ ئادەملەرنىڭ شۆلگەيلىرىنى ئاققۇزۇۋەتتى . بۇنداق نەرسىلەرنى بەزىلەر زادىلا كۆرۈپ باقمىغانىدى.

— قېنى دوستلار ئېلىڭلار. دوستىمىز ئابلا شويىنىڭ بۇگۈنكى تەييارلىقى مۇشۇكەن. ئاز بولسىمۇ كۆپكە تالىق قىلۇرسىلەر، — دېدى ياقۇپ يىگىتۇ.

— بەك جۇڭاپ كېتىپتۇ، بەك جۇڭاپ كېتىپتۇ، — دېيىشتى ھەممەيلەن ۋە گۈش، قورۇمىلارنى ماختاپ ئاچ كۆزلۈك بىلەن يېيىشتى. ئاخىردا توختى لاۋيە ئىسكەندەرنى چاقىردى:

— ئىسكەندەر قېنى سەن؟

— خوش، مانا مەن، — دەپ ئوتتۇز بەش ياشلاردىكى بىر شاپ بۇرۇت ئادەم كىردى. ئۇ بېلىگە خالات ئورنىدا بىر دانە ماتا داستىخاننى باغلىۋالغانىدى.

— نېمە شۇنچىۋالا مەززىلىك تائامنى ئەپكېلىسەنو، لېكىن ھېلىقى ئاچچىق سۇيىڭنى ئەپكەلمەيسىنا؟

— نەدىكى ئاچچىقسۇنى دەيلا. ھازىر ئۇنداق نەرسىنى ھېچكىم ئىشلىمەيدۇ ھەم ساتمايدۇ، — دېدى ئىسكەندەر.

— ئۇ نەرسىنى ساتمىسا سەن ھاراقكەش ھازىرغىچە ئۆلمەمتىڭ؟ ماڭ بېرىپ شۇنىڭدىن ئىككى شىشە تېپىپ كەل، — دەپ توختى لاۋيە يانچۇقىدىن بىر سەر تەڭگىنى ئېلىپ ئىسكەندەرنىڭ ئالدىغا تاشلىدى. دېمىسىمۇ ھاراق بار يەرنى بۇ يۇرتتا پەقەت مۇشۇ ئىسكەندەرلا بىلەتتى. ئۇ يەردىكى پۇلنى قولىغا ئالدى ۋە:

— بۇ قانداق بولغىنى؟ مېنى قەستلەۋاتامسىلەر؟ بۇ تۇن كېچىدە قاراۋۇللارغا ئۇچراپ قالسام قانداق بولىدۇ؟ — دېدى.

— خېلىل پەيجاڭ بىللە بارسۇن، — دېدى ياقۇپ يىگىتۇ، — بۇگۈنكى پارولنى بىلەمسىلەر؟ كۆك ئاسمان - چىلا-

بۆره، يەنى قاراڭۇل كۆك ئاسمان دېسە سىلەر چىلبۆرە دەپ جاڭاب بېرىسىلە ئۇقتۇڭلارمۇ؟

ـــ ئۇقتۇق، ـــ دېيىشتى ھەر ئىككىيلەن تەڭلا.

ـــ قېنى تەكرارلاپ بېقىڭلار، ـــ بۇيرۇدى ياقۇپ يىگىنۇ.

ـــ كۆك ئاسمان ـ چىلبۆرە، يەنى قاراڭۇل كۆك ئاسمان دېسە بىز چىلبۆرە دەپ جاڭاب بېرىمىز.

ـــ بوپتۇ ئەمىسە تېز بېرىپ، تېز قايتىڭلار. شۇنداق قىلىپ ياقۇپ يىگىنۇ ئۆزىنىڭ شايكىسىنى قوزغىلاڭچىلارنىڭ پارولى بىلەن تەمىن ئەتتى.

ئۇلار كېتىپ يېرىم سائەتلەردىن كېيىن ئەسكەرلەر سۇ ئىچىدىغان كوكەردە لىق بىر كوكەر ئۇزۇم ھاراقنى ئىسكەندەر-نىڭ ئۆيىدىن يەرگە كۆمۈلگەن جايدىن ئېلىپ كەلدى. ھاراق خېلى ئۇزاق يەر ئاستىدا كۆمۈكلۈك تۇرغاچقا ناھايىتى كۇچلە-نىپ كەتكەنىدى. ھاراق دەرھال چىنە ـ چىنەلەرگە قويۇلدى. ياقۇپ يىگىنۇ پىيالىنى قولىغا ئالدى.

ـــ دوستلار، ئەتە ئۇلۇق جۇڭخۇا مىنگونىڭ 25 ـ يىلى ئاياغلىشىپ 26 ـ يىلى باشلىنىدۇ. بۇ يىل بىز ئۇچۇن تولىمۇ ئەھمىيەتلىك بىر يىل بولىدۇ. بۇ يىلدا ھەممىز ئۇستىمىزگە ئالغان ئۇلۇغ ۋەزىپىلەرنى ئادا قىلىپ، يېڭى زەپەر قۇچايلى، ئۇنىڭ ئۇستىگە ھەممىز يەنە بىر باشقا كىرىمىز، يېڭى يىلىڭ-لارغا مۇبارەك بولسۇن، قېنى كۆتۇرەيلى . . .

ـــ كۆتۇرەيلى. . .

ـــ كۆتۇرەيلى، ـــ دېگەن ئاۋازلار تەرەپ ـ تەرەپتىن ئاڭ-لاندى، ھەممەيلەن پىيالىلارنى بوشتىشتى. شۇنداق قىلىپ پىيالىلار بىرقانچە قېتىم كۆتۇرۇلدى. كۇچلۇك ھاراق خېلى ئۇزۇندىن بېرى ھاراق ئىچمىگەن رەھىم لاۋيە بىلەن توختى لاۋيگىمۇ خېلى تەسىر قىلدى. باشقىلار بولسا ئاللىقاچان مەست بولۇپ قالغانىدى. «ئادەم مەست بولغاندا ھايۋان بولۇپ كېتە-

دۇ» دېگەن گەپ راست ئىكەن. ئۇلار خۇددىنى يوقىتىپ بىر - بىرىگە گەپ بەرمەي، بىرسى يەنە بىرىنى تىللىسا، بىردەمدىن كېيىن بىر - بىرىنى يالاشتى، ھەتتا بەزىلەر تۇردى يىڭجاڭ بىلەن ھاشىخاننى ھاقارەتلەشتى. ئايۇپ فۇگۇەننى غاجاشتى. قىزىپ قالغان ئابلا شويە:

— مەن دېگەن خۇدايىم بۇيرۇسا تۇردى يىڭجاڭنى ئۆلتۈرۈپ، ھاشىخاننى ئۆزۈم . . . — دەپ ئاغزىنى بۇزدى.

— تۈغرا مەن ساڭا ئۆزۈم نىكاھلاپ قويۇمەن، — دېدى رەھىم لاۋيە.

— قوي بۇنداق گەپنىڭنى مەن ئۇ قېرىنى نېمە قىلاي. پەقەت بىر قېتىملا. . .

— ئانداق بولسا ساڭا ئويماقتەك قىزدىن بىرنى تېپىپ بېرىمەن، — دېدى رەھىم لاۋيە.

— رەھمەت ساڭا رەھىم ئاكا، — دەپ ئابلا شويە رەھىم لاۋيىنى چوكۇلدىتىپ سۆيۈپ كەتتى.

— شېكى دوبەندىگە رەھمەت ئېيت ئەخمەق بالا، — تىوختى لاۋيە، — خالىساڭ كەلگۈسىدە ئۇ ساڭا ئىككى قىزمۇ بېرەلەيدۇ.

— ھازىرچە ياقۇپ يىڭفۇغا رەھمەت دېسەڭ بولىدۇ ئۇكام، — دېدى توقسۇنلۇق نۇردۇن ۋارقىراپ تۇرۇپ.

— ئاستا گالۋاڭلار، نېمانچە ۋارقىرىشىسەن؟ «ھېچكىمدىن يامانلىمىغىن تامنىڭمۇ قۇلىقى بار» دېگەن تەمسىلنى ئاڭلىمىغانمۇ؟ — دېدى ياقۇپ يىڭفۇ ئاچچىقلاپ، — ئەتە ئۆلۈكىڭ كوچىدا قالمىسۇن يەنە.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ مەستلەرنىڭ كۆزلىرى ئالاق - جالاق بولۇپ كەتتى. لېكىن، ئابلاشويە يانچۇقىدىكى ياقۇپ يىڭفۇ سوۋغا قىلغان تاپانچىنى قولىغا ئېلىپ:

— كىمكەن ئۇ مېنى ئۆلتۈرىدىغان؟ مەن ئۇلارنىڭ مېڭىدە-

سىنى چۈگۈپ ئانا ـ مانىسىنى كۆزىگە كۆرسىتىمەن، ـــ دەپ ئىشىككە ماڭدى. ئۇنى ياقۇپ يىگىنىڭ ئۆزى توسۇۋالدى ۋە قولىدىكى تاپانچىنى تارتىۋالدى.

ـــ سەن توختى لاۋيە نەدىن تاپتىڭ شۇ ھاراق دېگەن سۈيدۇكنى؟ ـــ دەپ ۋارقىرىدى ياقۇپ يىگىنۇ، ـــ بىزنى قەسلەۋۋاتامسەن يا؟

ـــ كەچۈرسىلە يىگىنۇ، بۇنداق بولۇشىنى زادىلا ئويلىماپتىمەن، ـــ دېدى توختى لاۋيە.

ـــ ھەممە ئىشتا ئۆزۈم ئەيىبلىك. سىلەرنى دەپ قىل قالدى «دوستۇمنىڭ كۆڭلىنى دەپ بويۇمدا قالدى» دېگەندەك ئىش بولغىلى، ـــ دېدى ياقۇپ يىگىنۇ، باشقىلار جىمجىت ئولتۇرۇشاتتى، ـــ ماۋۇ تەلۈە ئىشكىتىنلا چىقىپ كەتكەن بولسا ھەممىمىز تۇتۇقىشەتتۇق.

ئۇ ئابلا شويىنى يانتۇزۇپ قويدى. ئابلا شويى ھەدەپ ئاغزىنى بۇزۇپ ھېلى تۇردى يىگىجاڭنى، ھېلى ئايۇپ فۇگۇەننى ياكى ھاشىخاننى تىللايتتى. ياكى ياقۇپ يىگىنونى ئەيىبلەيتتى:

ـــ ھەي ياقۇپ يىگىنۇ دېگەن نامەرد قورالىمنى قايتۇرۇپ بەر...

ـــ مەخسۇت لەنجاڭ سىز بۇ يەردىن كەتمەي، ماۋۇ مەستەكە قاراڭ، ـــ دەپ ياقۇپ يىگىنۇ ئابلا شويىنى كۆرسەتتى، ـــ قالغانلارنى مەن يولغا سېلىپ قويايى. قېنى بىر ـ بىرلەپ چىقىپ كېتىڭلار. بۇگۈنكى پارول كۆك ئاسمان ـ چىلبۆرە.

ھەممەيلەن ئاستا ـ ئاستا تارقالدى. ياقۇپ شېرىكلىرىنىڭ قايتىشىنى كۆزىتىپ تۇردى. ئۇزاققا قالماي ئابلا شويە ئۇيغۇغا كەتتى ھەم ئۇيقۇ ئارىلاش ھەدەپ:

ـــ مەن دېگەن تۇردى... تۇردى دېگەننى... ھاشخانىنى... ياق رەھىم لاۋيە... ھېلىقى قىزنى... ـــ دەيتتى.

ئوتتۇزىنچى باب

سۇيقەست

سۇ ئۇخلىسا ئۇخلايدۇ، دۇشمەن ئۇخلىمايدۇ.
——ئۇيغۇر خەلق ماقالى

1937 ـ يىلىنىڭ كىرىشى بىلەن ۋەزىيەت يەنىمۇ جىددىيلىشىپ كەتتى.

ياقۇپ يېڭىۋ باشچىلىقىدىكى شېڭ شىسەينىڭ جاسۇسلىرى بىلەن قوزغىلاڭچىلار ئوتتۇرىسىدىكى يوشۇرۇن كۈرەش يەنىمۇ كۈچەيدى. شۇنداقلا قوزغىلاڭچىلار قوشۇنى ماخۇسەن كارۋانلىرى بىلەن ئالتۇنتاغ ئىچىدىكى جىلغىلاردا توختىماي كالتە جەڭ-لەرنى قىلىپ تۇراتتى. ئۆتكەن يىلقى مەغلۇبىيەتتىن كېيىن قاراقچىلار ئەمدى بۇ يەرگە تۇمشۇقىنى تىقىشقا زادىلا پېتىنالمىدى. جەنۇبىي شىنجاڭدىن بۇلىغان بايلىقلارنى ھەرقانچە خەتەرلىك بولسىمۇ، تاغ يولى بىلەن چېڭخەيگە توشۇماقتا ئىدى. چۈنكى، بۇلاڭچىلارنىڭ چوڭ ئاتامانى ماجۇڭيىڭنىڭ شورالار ھۆكۈمىتىدىن باش ـ پاناھ ئىزدەپ چەت ئەلگە چىقىپ كېتىشى. شېڭ شىسەينىڭ قەدەممۇ قەدەم قىستاپ كېلىشى ئەمدى ئۇلارنىڭ ئۇزاق مۇددەت پۇت دەسسەپ تۇرالمايدىغانلىقىنى ئېنىق كۆرسىتىپ تۇراتتى. شۇڭا، ئۇلار بۇلاڭچىلىق قىلىپ قولغا كەلتۈرگەن بايلىقلارنى ئۆز ۋاقتىدا ئۆز يۇرتلىرىغا يۆتكەپ كە-

تىش قارارىغا كەلگەنىدى. لېكىن، چوڭ يولدا «يولۇاس» بار ئىدى. شۇڭا، ماخۇسەننىڭ كارۋانلىرى خەتەرلىك تاغ يوللىرىدا مېڭىشقا توغرا كەلدى. لېكىن، ئۇ يەرلەردىمۇ ئۇلارغا خاتىر-جەملىك يوق ئىدى.

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا خوجنىياز ھاجىمنىڭ قالدۇق قىسىملىرىدىن ئابدۇنىياز كامال باشچىلىقىدىكى بىر قىسىم قوزغىلاڭچىلار شېڭ شىسەيگە قارشى 2 - قېتىملىق قوزغىلاڭنى ئۈيۇشتۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈۋاتاتتى. بۇ ئىشلاردىن ئالدىن خەۋەر تاپقان تۇردى يېڭجاڭ، ئايۇپ فۇگۇەن قاتارلىق خەلق ئازادلىقى ئۇچۇن ئۆزىنى ئاتىۋەتكەن پېشقەدەم قوزغىلاڭچىلار بىر تەرەپتىن ئالاقىلىشىش ئۇچۇن ئابدۇنىيازغا ئادەم ئەۋەتسە، يەنە بىر تەرەپتىن قوزغىلاڭچىلارنى ئاشلىق بىلەن تەمىنلەش ئۇچۇن ۋە كۆپرەك ئاشلىق غەملىۋېلىش ئۇچۇن بىر قىسىم كۆلىمى چوڭ ۋەخپە يەرلەرنى ئۆزلىرى تېرىش قارارىغا كەلدى.

ـــ ھەممىمىز دېھقان. ئۇنىڭ ئۈستىگە يېگىتلىرىمىز خېلى، ئاتلىرىمىز بار. ئۆزىمىز بىر قىسىم ۋەخپە يەرلەرنى تېرايلى، ـــ دېدى تۇردى يېڭجاڭ ئايۇپ فۇگۇەنگە، ـــ ئۇرۇش دېگەن قورال - ياراغ بىلەنلا ئەمەس يەنە ئاشلىق بىلەن بولىدۇ. كونىلار: «بوش تاغار ئۆرە تۇرمايدۇ» دەپ بىكار ئېيتمىغان.

ـــ ياقۇپ يېڭفۇڭنى قانداق قىلىمىز؟ ـــ دېدى ئايۇپ فۇ-گۇەن.

ـــ قانداق قىلاتتۇق. ئۇ مۇشۇ يەردە قالسۇن. بىز يەنە ناسىر بەگنىڭ جايىغا كۆچۈپ چىقايلى. ئۇ يەردە ۋەخپە يەرلەر كۆپ، ـــ دېدى تۇردى يېڭجاڭ.

ـــ ياقۇپ يېڭفۇنى جايلىۋەتسەك بولاتتى. بىرەر چاتاق تې-رىپ قويامدىكىن دەپ ناھايىتى ئەنسىرەيمەن، ـــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەن، ـــ بولۇپمۇ يېڭجاڭ سىزدىن ئەنسىرەيمەن. ئەگەردە سىزگە بىرەر ئىش بولۇپ قالسا، پۈتۈن قىلغان ئەجرىمىز

بىكارغا كېتىدۇ.

ــ قورقماڭ دوستۇم ماڭا ھېچ ئىش بولمايدۇ. ئابدۇنىياز-نىڭ قېشىغا كەتكەن ئادەمىمىز قايتىپ كەلگۈچە بىز ناسىر بەگنىڭ جايىدا تۇرۇپ تەييارلىقنى قىلىۋېرەيلى. ئەگەردە خۇدا بىزگە نۇسرەت بېرىپ ئىشلىرىمىز يۇرۇشۇپ كەتسە، ياقۇپ يېگىنىڭلار ئەمەس، باشقىلارمۇ بىز تەرەپكە ئۆتىدۇ، ــ دېدى تۇر-دى يېگىتچاك تاماكىسىنى شوراپ تۇرۇپ.

ــ ھەي يېگىتچاك، ھەي يېگىتچاك، سىز بەكلا كەڭ قورساق ئادەم ــ دە؟!... كۆڭلىڭىز تۇز بولغاچقا ھەممە ئادەمنى ئۆزىڭىزدەك كۆرىسىز، ــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەن ئەپسۇسلانغان ھالدا.

ــ سىزمۇ ئانچىۋالا ئويلاپ كەتمەڭ دوستۇم. بىز دېگەن ئۆلۈمنى ئالقىنىمىزغا ئېلىپ قويغان ئادەملەر، ــ دېدى تۇردى يېگىتچاك، ــ شۇنداق بولسۇن. ۋاقتىدا ناسىر بەگنىڭ جايىغا كۆچۈپ كېتەيلى.

ــ شۇنداق بولسىمۇ ياقۇپ يېگىنىڭ نازارەت قىلىشقا ئادەم قالدۇرايلى. مەن بىرەر يامان ئىش يۈز بېرىدىغاندەك ئەنسىرەپلا تۇرىمەن، ــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەن.

ــ بۇ يەردە مەن قالاي، ــ دېدى شۇ چاغقىچە بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي كىيىمىگە تۇگمە قادىۋاتقان بىلەن ئاۋارە بولۇۋاتقان ھاشىخان.

ــ ئېلىشىپ قالدىڭمۇ؟ خەق سەندىن گۇمان قىل-ماملىدۇ؟ ــ دېدى تۇردى يېگىتچاك ھەيران بولۇپ، ــ ئۇ چاغدا مەندىن بۇرۇن سېنى ئۇجۇقتۇرۇۋەتمەمدۇ؟

ــ ئانداق بولمايدۇ. بۇ ئىشنى ئۆزۈم توغرىلايمەن، ــ دېدى ھاشىخان ناھايىتى ئىشەنچ بىلەن.

ــ قانداق توغرىلايسەن؟ ــ دەپ ئەجەبلەندى تۇردى يېگىتچاك.

— سىلى گۈلىستان خانىنى[1] كىچىك خوتۇنلۇققا ئالىلا. ئۇ سىلىگە ھەمراھ بولىدۇ. ھەم خىزمەتلىرىنى قىلىدۇ. مەن «كۈنداشنى كۆرەر كۆزۈم يوق» دەپ مۇشۇ يەردە قالىمەن — دە، ياقۇپ يىگىنى ئۆزۈم نازارەت قىلىمەن، — دېدى ھاشىخان.

— ئەقىل — ھوشۇڭ جايىدىمۇ سەن خوتۇننىڭ؟! — دەپ ئاچچىقلاندى تۇردى يىگىچاڭ، — مەن خوتۇن ئۈستىگە خوتۇن ئالسام، نۇرغۇن يىگىتلەر بويتاق يۈرسە، بۇ ئىش قاملىشامدۇ؟

— ئەقىل — ھوشۇم راسا جايىدا، جايىدا بولمىسا ئېرىمنى خەققە ئۆتۈنۈپ بېرىمەن دەمدىمەن، — دەپ كۈلدى ھاشىخان، — ھازىرقى ۋەزىيەتتە مۇشۇنىڭدىن باشقا ئامال يوق. «ئۆت ئاچچىقىدىن كۆت ئاچچىقى يامان» دېگەن تەمسىل بىزگە ئەسقاتىدىغاندەك تۇرىدۇ.

— ياق، مەن قوشۇلمايمەن، — دېدى تۇردى يىگىچاڭ، — مەن سەندىن بۆلەكنى سۆيمەيمەن دەپ قەسەم قىلغان.

— كېرەك يوق. مەن شۇنداق قىلىشقا بۈيرۇق بېرىمەن، — دېدى ھاشىخان چاقچاق قىلىپ، — مەن دېگەن تۇەنجاڭ. مۇبارەك بولسۇن يېڭى كۈيئوغۇل.

— قويە چاقچىقىنىڭ! — دەپ تۇردى يىگىچاڭ قىزىرىپ كەتتى. شۇ چاغقىچە بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي ئولتۇرغان ئايۇپ فۇگۇەن بىلەن ھاشىخان كۈلۈشۈپ كەتتى. ئاھ خۇدا تۇردى يىگىچاڭنىڭ ئۆزىمۇ كۈلۈۋەتتى.

— بۇ چاقچاق ئەمەس، راست گەپ، — دېدى ھاشىخان كېسىپلا.

— بۇ ئەقىل بولمىغاندەك تۇرىدۇ، — دېدى ئايۇپ

---

① ئېرىنى تۇققانلار ئۆلتۈرۈۋەتكەن گۈلىستان خانىنى ئۆتكەن يىلى ئۆلار كۆنچىدىن ئېلىپ كەلگەن. ئۇ 1984 — يىلى كورلا تىكىچىدە ئالمىدىن ئۆتكەن.

فۇگۇەن، ـــ بىراق سىلەر دېگەن ھەقىقىي ئاشىق ـ مەشۇقلار ئارىغا بىر ئاق تىكەن ئۇنسە قانداق بولۇر؟ سىز چىدىيالارسىزمۇ سىڭلىم؟

ـــ ئەلۋەتتە چىدايمەن. گۇلىستانخان قارا باتۇرغا ئوخشىمايدۇ. ئېرىمنى گۇلىستانخان يۇتۇۋەتمەس. ئەمما، ئۇنى ياقۇپ يىگۈدەك يۇتۇۋەتمەكچى، ـــ دېدى ھاشىخان.

ـــ گۇلىستانخان ئۇنارمۇ؟ ـــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەن ئىككىلىنىپ.

ـــ ئۇنى ئۆزۈم ئۇنۇتمەن، ـــ دېدى ھاشىخان ئىشەنچ بىلەن.

ـــ ياق مەن سەندىن ئايرىلىپ قېلىشنى خالىمايمەن، ـــ دېدى تۇردى يىگىجاك.

ـــ ئەخمەق بولمىسىلا، بۇ ئىلاجسىزلىقتىن قىلىنىۋاتقان ئىش. دۇشمەننى ئۆز ئىختىيارىغا قويۇۋەتسەك، پۇت ـ قولى باغلانغان قويغا ئوخشاپ قالمامدۇق؟! سىلى تېخىمۇ مېنى چۇشەنمەپلا، ـــ دېدى ھاشىخان. ئۇ ئېرىگە تېخىمۇ ئوماق كۆرۈنۇپ كەتتى. ئۇ يەنە گەپ يانداۋراي دېسە ھازىرقى ۋەزىيەت ۋە ئىنقىلابنىڭ ئېھتىياجى شۇنى تەلەپ قىلىۋاتاتتى. شۇنىڭ بىلەن گەپ تۇگىدى. ئۇزاق ئۆتمەي ھەممە ئىش ھاشىخانىنىڭ دېگىنىدەك بولدى.

* * *

يازمۇ ئاخىرلىشىپ قالدى. قوزغىلاڭچىلار قىلغان تېرىلغۇلىرىدىن خېلى ئوبدان ھوسۇل ئالدى. بۇرۇنقى بىرلىككە كەلگەن ۋە ئىتتىپاقلاشقان قوزغىلاڭچىلار قوشۇنىنىڭ ياقۇپ يىگىدەك ۋە ئۇنىڭ قولچوماقلىرى كەلگەندىن كېيىن ئىتتىپاقى بۇزۇلغانىدى. خوجىنىياز ھاجىم نامىدىن بەزى پەرمان ۋە يول-

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب نۇر بېكىتى

يورۇقلار كەلگەن بولسىمۇ ئۇنىڭغا ئىشەنچ قىلغىلى بولمايتتى. بۇ يىل باش يازدىن باشلاپ ئۇرۇمچىدىن بىر قىسىم ئادەم كېلىپ ھاۋارايى پونكىتى ۋە ئايرودروم قۇرۇشقا كىرىشتى. ئۇلارنىڭ باشلىقلىرى شورالار ھۆكۈمىتى ئەۋەتكەن ئادەملەر بولۇپ، قالغانلار خەنزۇ ئىدى. ئۇلار ھاكىم گاجىت بەكرى بىلەن تۇردى يىگجاڭغا خوجىنىياز ھاجىم نامىدىن بۇيرۇق ئېلىپ كەلگەنىدى. ئۇ بۇيرۇقتا ئايرودروم قۇرۇلۇشىغا كېتىدىغان لازىملىق نەرسىلەرنى ۋاقتىدا تېپىپ بېرىشنى، لازىم بولسا قوشۇننى قۇرۇلۇشقا قاتناشتۇرۇشنى بۇيرۇغانىدى. ئايرودروم قۇرۇشقا كەلگەنلەر بىلەن ياقۇپ يىگىنۇ ئاساناڭ ئاپاق - چاپاق بولۇپ كەتتى. بىرەر ئىش بولسا ھەممىسى ئۇنى ئىزدەيتتى. بۇ ئەھۋاللارنى ياقۇپ يىگىنۇ بىلەن بىر ھويلىدا ئولتۇرۇۋاتقان ھاشىخان ۋاقتى - ۋاقتىدا شتابقا يەتكۈزۈپ تۇراتتى. بۇ ئىشتا بولۇپمۇ ياقۇپ يىگىنۇڭ خوتۇنى جەمىلىخاننى ھاشىخان ئۆزىگە ياردەمچى قىلىۋالدى.

ئابدۇنىياز كامال قېشىغا ئەۋەتكەن ئىككى ئادەمنىڭ بىرىسىمۇ قايتىپ كەلمىدى. بۇنىڭ بىلەن تۇردى يىگجاڭ تولىمۇ كەم سۆز ھەم خىيالچان بولۇپ قالدى ھەم توختىماي تاماكا چېكەتتى. گاھى چاغلاردا سائەت - سائەتلەپ بىر نۇقتىغا تىكىلىپ ئولتۇراتتى. ئىككىنچى قېتىملىق شېڭ شىسەيگە قارشى قوزغىلاڭنىڭ باشلانغانلىقىنى ئايغاقچىلار خەۋەر قىلغان بولسىمۇ ھەقىقىي ئەھۋالنى تېخى ھېچكىم بىلمەيتتى. بۇگۈن تۇردى يىگجاڭ يەنە بۇرۇنقىدەك ھەر خىل خىيالىلارغا بېرىلىپ ئولتۇراتتى. ئىشخانىغا ئايۇپ فۇگۈەن كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ قولىدا بىر قوغۇن بار ئىدى.

ـــ سىز قوغۇنغا بەكلا ئامراق جۇمۇ، ـــ دېدى تۇردى يىگجاڭ كۈلۈمسىرەپ.

ـــ بۇ يەرنىڭ قوغۇنىنى كۆرسەملا ئۆز يۇرتۇم ئېسىمگە

كېپقالىدۇ. سىزگە ئېيتسام بۇ يەرنىڭ قوغۇنىدەك قوغۇن پەقەت قۇمۇلدىلا بار، ــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەن قوغۇننى تەلىۋېتىپ.

ئۇلار جوزا ئۇستىگە تىلىپ قويۇلغان قوغۇننى يېگەچ ئولتۇرۇپ پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى. قوغۇن بەكمۇ تاتلىق ھەم چۈرۈك بولۇپ، تەمىي تىلنى يارىتتى. چاينىسا گۈچ - گۈچ قىلاتتى.

ــ ھەقىقەتەن ئىسمى - جىسمىغا لايىق «شېكەر سۇيى» ئىكەن، ــ دېدى تۇردى يېڭجاڭ قوغۇننى ماختاپ، ــ بىزنىڭ كورلىدا قوغۇننىڭ رەڭگى چىرايلىق بولىدۇ. ئەمما، تەمى بۇنداق تاتلىق بولمايتتى.

ــ بۇنىڭ سەۋەبى نېمىدۇ؟ ــ سورىدى ئايۇپ فۇگۇەن.

ــ بۇنىڭ سەۋەبى بىرىنچىدىن يەر زەي، ئىككىنچىدىن شۇمبۇيا چىقىدۇ. شۇنىڭدىن بولسا كېرەك، ــ دېدى تۇردى يېڭجاڭ ئويلىنىپ تۇرۇپ، ــ بۇ يەرنىڭ مېۋىلىرىنىڭ بۇنداق تاتلىق بولغىنىغا قارىغاندا كورلا نەشپۈتىنى بۇ يەردە ئۆستۈرسە قانچىلىك تاتلىق بولۇر دەپ ئويلاپ كېتىمەن. چۈنكى، بۇ يەردە زەيمۇ، شۇم بۇيىمۇ يوقكەن.

ــ سىزنىڭ بىر باغ قىلغۇدەك بار ئىكەن - دە؟ ــ دەپ سوردى ئايۇپ فۇگۇەن.

ــ ھەي تاڭەي، ــ دەپ ھېشىنى چايقىدى تۇردى يېڭجاڭ، ــ بىزگە ئانداق ئىش نېسىپ بولماسمىكىن دەپ قورقىمەن.

ــ نېمە ئۈچۈن؟ ــ دەپ سوردى ئايۇپ فۇگۇەن ھەيران بولۇپ.

ــ شۇنداق ئۈچۈنكى بۇ قېتىمقى ئىككىنچى قېتىملىق شېكى شىسەيگە قارشى ئابدۇنىياز قوزغىلاڭدا شورالار ھۆكۈمىتى شېكى شىسەيگە يان باسسا شېكى شىسەي ھالاك بولىدۇ. ئۇ چاغدا

بىزمۇ ئېغىر يۈكتىن قۇتۇلىمىز. ئۇلار ئارىلىشىپ قالسا قوزغىلاڭچىلار ھالاك بولىدۇ. ئارقىدىنلا بىزگە قول سالىدۇ. ھازىر قۇرۇلۇۋاتقان ئايرودروم شۇ مەقسەت ئۈچۈن بولسا كېرەك، ــ دېدى تۇردى يېڭجاڭ غەمكىنلىك بىلەن.

ــ شۇنداقمۇ بولۇرمۇ؟ ــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەن.

ــ ئەلۋەتتە شۇنداق بولىدۇ. شورالار ھۆكۈمىتى بىزنىڭ رونىق تېپىشىمىزنى زادىلا خالىمايدىكەن. بۇنى پاكىت ئىسپاتلىدى. بۇنى سىزمۇ ئوبدان بىلىسىز. ھاجى ئاكام ئىشەنگەن بۇ تاغدا زادىلا كىيىك ياتمىدى، ــ دېدى تۇردى يېڭجاڭ.

ــ ھازىر قوزغىلاڭچىلار كۈچاغا كەپتۇمىش، ــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەن.

ــ بىراق، بىزنىڭ ئاڭلاۋاتقىنىمىز پەقەت ئايغاقچىلار ئەۋەتكەن مىش ــ مىش گەپلەر. ئەمما، بۇ ئىشنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن ئادەم يوق، ــ دېدى تۇردى يېڭجاڭ.

ــ ئىش شۇنداق بولسا، بىزنىڭ يېنىمىزدىكى ماۋۇ شۇمبۇيا سەل ــ پەل جىمىپ قالغاندەك تۇرىدىغۇ؟ ــ دەپ سورىدى ئايۇپ فۇگۇەن.

ــ بۇنىڭ سەۋەبى ئۆزىڭىزگە مەلۇم. ئۇ قورساق تېڭىشاپ قالدى. قوزغىلاڭچىلار يېڭەرمۇ؟ ياكى شېڭ شىسەي يېڭەرمۇ؟ دەۋاتىدۇ. ئەگەردە شورالار ھۆكۈمىتى بۇ قېتىممۇ بۇرۇنقىدەك ئەسكەر چىقىرىپ شېڭ شىسەيگە ياردەم بەرسە ئۇ چوقۇم بىزگە ھۇجۇم باشلايدۇ، ــ دېدى تۇردى يېڭجاڭ.

ــ شۇڭا، پەخەس بولايلى. ھوشيار بولايلى دېمەكچىمۇسىز؟ ــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەن.

ــ شۇنداق ۋاقتى ــ سائىتى كەلگەندە ئايرودروم قۇرۇشقا كەلگەنلەر ياقۇپ يېڭفۇغا ھەمكارلىشىدۇ، ــ دېدى تۇردى يېڭجاڭ، ــ ئەھۋال ئېغىر ھەم مۇرەككەپ. خىيال قىلساڭ قورقۇڭ كېلىدۇ. يەنە ھاۋارايى پونكىتى قۇرۇۋاتقانلارمۇ بار.

ـــ ئامال بولمىسا تارىم بويىغا چىكىنەرمىز، ـــ دېدى ئا-
يۇپ فۇگۇەن.
ـــ ھاجى ئاكامۇ كەتتى. ئەگەردە ئابدۇنىياز ھالاك بولسا
بۇ ئىشتىن ئۈمىد كۈتكىلى بولمايدۇ. خەلق ئۇرۇشتىن تويدى.
بىزنىڭ قولىمىزدىن ھېچ ئىش كەلمەيدۇ، ـــ دېدى تۇردى يېڭ-
جاڭ ئۇلۇغ كىچىك تىنىپ، ـــ ئەل ئىچىدە ئابرويىمىز يوق.
ـــ ئۇھ. . . ـــ دېدى ئايۇپ فۇگۇەنمۇ ئۇلۇغ ـ كىچىك
تىنىپ، ـــ سىز نېمىلەرنى ئويلاپ كەتتىڭىز يېڭجاڭ؟
ئۇلار شۇ كۈنى خېلى ئۇزاق پاراڭلاشتى. ئايۇپ فۇگۇەن
شۇنچە يىلدىن بۇيان تۇردى يېڭجاڭنى بۇنداق ئەھۋالدا كۆرمىگە-
نىدى ھەم ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسى تۆت ـ بەش يىلدىن بۇيان
ئۇزمەي جەڭ قىلىپ كېلىۋاتقان ئادەملەر بولسىمۇ، ھازىرغىچە
بۇگۈنكىدەك ئۈمىدسىزلەنمىگەنىدى. ئۇلار ئۆزلىرىنى بەكمۇ
يېتىمسىرەپ قالغاندەك ئاجىز ھېس قىلىشتى.

* * *

ئۆكتەبىر ئېيىنىڭ ئاخىرلىرى تەبىئەت ئۆزىنىڭ يازغا خاس
يېشىل مەخمەل تونىنى سېلىۋېتىپ، كۈزگە خاس ئالتۇن رەڭ
كىمخاب تونىنى كىيىدى. كۈز شامىلى سارغايغان غازاڭلارنى
ئۇچۇرتۇپ تۇراتتى. شۇنداق بولسىمۇ باشقا جايلاردىن بىر ئاي
كېيىن قىش بولىدىغان بۇ يۇرتتا ھاۋا خېلىلا ئىللىق ئىدى.
ئەتىگەن ـ ئاخشامدا ئازراق سۇغۇق بولسىمۇ ھېچكىم ئۇنىڭغا
پەرۋا قىلمايتتى. ھاشىخان بولسا ھەر كۈنى ياقۇپ يېڭفۇنى
پايلاشنى داۋاملاشتۇراتتى. يېقىندىن بۇيان ياقۇپ يېڭفۇنىڭ ھە-
ريكىتى بىرئاز جانلىنىپ قالغانىدى. چۈنكى، شورالار ھۆكۈمە-
تى ئەۋەتكەن ئەسكەرلەر شېڭ شىسەيگە يارەملىشىپ قەشقەردە،
كۇچادىكى ئايرودرومنى ئېلىش ئۇرۇشىدا ئايروپىلان، تانكىلار-

نى ئىشقا سېلىپ ماخۇسەن بىلەن ئابدۇنىيازنىڭ بىرلەشمە قوي شۇننى مەغلۇپ قىلغانىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار داۋاملىق شېكى شىسەيگە يارەملىشىپ، قوزغىلاڭچىلارغا قوغلاپ زەبەر بەرمەكتە ئىدى. نەتىجىدە شېكى شىسەيگە قارشى ئىككىنچى قېتىملىق قوزغىلاڭنىڭ مەغلۇپ بولۇشى مۇقەررەلىشىپ قالغانىدى. بۇ توغرىدىكى خەۋەرلەرنى ئايغاقچىلار داۋاملىق يەتكۈزۈپ تۇراتتى. بۇنىڭ بىلەن بىر مەزگىل سۈسلىشىپ قالغان ياقۇپ بېگىنىڭ سۈيىقەستلىك ھەرىكىتى جانلىنىپ قالغانىدى. ئۇنىڭغا چاقىلىققا ئايرودروم قۇرۇشقا ۋە ھاۋارايى پونكىتى قۇرۇشقا كەلگەن رۇسلار بىلەن شېكى شىسەينىڭ ئادەملىرى ئالاھىدە مەدەت بولۇپ تۇرۇۋاتاتتى. تۆت ـ بەش يىلدىن بۇيان ئازادلىق ئۈچۈن جەڭ قىلىپ كېلىۋاتقان قوزغىلاڭچىلار چوڭ ئوكياندا كومپاسسىز، خەرىتىسىز قالغان كېمىگە ئوخشاپ قالغانىدى. قانداق قىلىش كېرەك؟ دېگەن سوئال ئۇلارنى قىينايتتى. تۇرىدى يېڭجاڭ، ئايۇپ فۇگۈەن قاتارلىق زور بىر تۇركۈم كىشىلەر «ئانتا مىنگەشمە، مىنگەشسەڭ كۆتۈم ئاغرىدى دېمە» دېگەن تەمسىلىدە چىڭ تۇرۇۋاتاتتى. ياقۇپ بېگىنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشكەن بىر قىسىملار كەلگۈسىدىن ئۈمىدسىزلىنىپ چۈشكۈدەلەشكەنىدى.

ئۆكتەبىر ئىنقىلابىنىڭ ئاخىرلىشىشىغا بىر ھەپتە قالغاندا ياقۇپ بېگىنىڭ ئايرودروم قۇرۇشقا كەلگەنلەردىن بىرسى شېكى شىسەينىڭ يېڭى پەرمانىنى يەتكۈزدى. بۇ تېلېگراممىا ئارقىلىق ئەۋەتكەن پەرماننىڭ مەزمۇنى مۇنداق ئىدى:

«خوجىنىياز ھاجى[1] خائىنلىق قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۆزىنىڭ شايكىلىرى بىلەن قولغا چۈشتى. سەن ياقۇپ بېگىنىڭغا شۇنى بۇيرۇيمەنكى 1 ـ نويابىرغىچە شۇ يەردىكى قوزغىلاڭچىلارنى بىر

---

① خوجىنىياز ھاجىم 1937 ـ يىل 12 ـ ئۆكتەبىردە تۇنقۇن قىلىنغان.

ياقلىق قىلىشىڭ كېرەك. كېچىكسەڭ ھەربىي سوتقا تارتىلىسەن».

ــ ۋاقتى كەلگەندە بىز سىلەرگە يارەملىشىمىز، ــ دېدى تېلېگراممىنى ئېلىپ كەلگەن ئادەم ئىشەنچ بىلەن.

ــ ماقۇل. مەن دەرھال ئورۇنلاشتۇراي دېدى ياقۇپ يىڭ ـ فۇ، ــ ۋاقتىنى مەن سىلەرگە خەۋەر قىلىمەن.

* * *

1937 ـ يىل 10 ـ ئاينىڭ 29 ـ كۈنى جۈمە. ھاۋا ئوچۇق. كۈزنىڭ سوغۇق شامىلى شەرق تەرەپتىن ئۇرۇپ تۇراتتى. بۈگۈن دەم ئېلىش كۈنى بولغاچقا بازار ئەتىگەندىلا قىزىپ كەتكەنىدى. ھەممە ياقتىن سەۋزە ـ پىياز بىلەن قوي يېغىنىڭ لەززەتلىك پۇرىقى كېلەتتى. باققاللار ھۆل ـ قۇرۇق مېۋىلەرنى ماختاپ توۋلىشاتتى. ناۋايلار توختىماي خېرىدار قىچقىراتتى.

ــ ياغ يەپ كەت، ياغ يەپ كەت....

بۈگۈن ئەتىگەندىلا ياقۇپ يىڭفۇ شورالار ھۆكۈمىتى ئەۋەتكەن ھاكىم زۇنۇن ئېسلاموفنىڭ ئۆيىگە باردى ۋە شېڭ شىسەي ئەۋەتكەن بۈيرۇقنى ئۇنىڭغا بەردى. زۇنۇن ئېسلاموف خەتنى كۆرۈپ خېلى ئۇزاق لام ـ جىم دېمەي خىيال سۈرۈپ ئولتۇرغاندىن كېيىن ياقۇپ يىڭفۇغا بېشى بىلەن سىرتنى ئىشارەت قىلدى. ئارقىدىن ئۆزىمۇ سىرتقا چىقتى. ئۇنىڭ ئىشخانىسى شۇ يەردە يەنى ئىمىن بەگنىڭ جايىدا ئىدى. ئۇ ئىشخانىسىنى ئاچتى. چۈنكى، ئۆيدە ئۇنىڭ ئايالى بار ئىدى.

ــ مېنى قوزغىلاڭچىلار ئېتىراپ قىلمىغان بولسىمۇ لېكىن مەن يەنىلا شېڭ دوبەن ئەۋەتكەن ھاكىم. مېنى نېمە قىل دەيسىز؟ ــ دېدى ئۇ.

www.yohurkitap.com
كتاب نور يۈكتى

ـــ سىلى ئەتىلا بۇ يەرنىڭ خىزمەتلىرىنى قوللىرىغا ئالىلا. شۇڭا، بۇ ئىشتا سىلىنىڭ قانداق ياخشى مەسلىھەتلىرى بار ئىكەن؟ دەپ كەلدىم، ـــ دېدى ياقۇپ يىگىتنىڭ ھاكىمنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە قاراپ.

ـــ ئەمىسە ئىشنى قاچان باشلايسىز؟ ـــ دېدى ياقۇپ يىگىتنىڭ مۇددىئاسىنى چۈشەنگەن زۇنۇن ئىسلاموف.

ـــ بۈگۈن كەچتىلا.

ـــ شۇنداقمۇ؟ مېنىڭ ئۆتۈنۈشۈم شۇكى ئىنىم، ئامال بولسا قان تۆكۈلمىگىنى تۈزۈك. ھەر ئىككى تەرەپتە قورال بار، چىرايلىقچە ھەل قىلغىلى بولماسمۇ؟

ـــ كۈرەش قانسىز بولمايدۇ، ـــ دەپ دوق قىلدى ياقۇپ يىگىتنىڭ، ـــ بۇ ئەزەلدىن شۇنداق. چىرايلىقچە ھەل قىلىش مۇمكىن ئەمەس. ئۇلار رېئاللىقنى قوبۇل قىلمايدۇ. بولۇپمۇ تۈردى يىگىتنىڭ، ئايۇپ فۈگۈەن، تۈردى يىگىتنىڭ ئالۇاستى خوتۇنى. ئۇ ھەممىدىن يامان. يەنە بىر قانچىسى بار، شۇلارنى يوقاتماي تۈرۈپ ئىش ۋۇجۇدقا چىمايدۇ.

ـــ ئامال بار ئۇكام قان تۆكمەيلى، ـــ دېدى زۇنۇن ئىسلاموف يالۋۇرغاندەك قىلىپ، لېكىن ئۇنىڭ گېپىنى ياقۇپ يىگىتنىڭ ياقمىدى. شۇنداق بولسىمۇ ھۆرمەت يۈزىسىدىن بىر ئاز ئولتۇردى. زۇنۇن ئىسلاموف ياقۇپ يىگىتنىڭ خېلى نەسىھەت قىلدى.

ـــ قېرى لامزەللە، ـــ دەپ تىللىدى ياقۇپ يىگىتنىڭ زۇنۇن ئىسلاموف بىلەن خوشلاشقاندىن كېيىن، ـــ دەۋاتقان گېپىنى قاراڭ. «قان تۆكمەڭ» دېگىنى نېمىسى؟ توخۇ يۇرەك... ئۇ ئاشۇنداق غودۇڭشىغاچ «غوجامنىڭ يوق ۋاقتىدا كۆزۈمنى ئالايتىۋالدىم» دېگەندەك ئاغزىنى بۇزۇپ تىللىغاچ، بازاردىن گۆش ـ ياغ، گۈرۈچ، مېۋە ـ چېۋە، قوغۇن ـ تاۋۇز ئېلىپ ئۆيىگە قايتتى.

ـــ نېمانداق جىق نەرسە ئېلىۋالدىلا؟ ـــ دەپ سوردى خوتۇنى.

تۇنى ئۇنىڭدىن.

ــ ھاشىخان ئېغىر ئاياغ بولۇپ قالغاندىن بۇيان تالا ـ تۇزگە تولا چىقمايدىغان بولۇپ قالدى. راستىنى ئېيتقاندا ئېرى ئۇنىڭغا ژاپاسىزلىق قىلدى، كۈنداشلىقنىڭ دەردى يامان بولدۇ، ئۇ يالغۇزلۇقتا زېرىكىپ قالغاندۇ. ئاخشاملىققا مۇشۇ سارايدا ئولتۇرۇۋاتقان ھەربىيلەرنىڭ ئايالىلىرىنى چاقىرىپ بىر ئولتۇرۇش قىلىپ بەرگىن. ئۇلارنىڭ كۆڭلى ئېچىلىپ قالسۇن، ــ دېدى ياقۇپ يىڭفۇ ئايالىنى قۇچاقلاپ مەڭزىگە سۆيۈپ تۇرۇپ.

ــ ماقۇل، ــ دەپ بېشىنى لىڭشىتتى جەمىلىخان ھەيران بولۇپ، چۈنكى ياقۇپ يىڭفۇ ئادەتتە ھاشىخانغا ناھايىتى سوغۇق مۇئامىلە قىلاتتى. ئۆزى بىلەن تۇرغانىنى كۆرۈپ قالسا، «ئۇ نېمە دېدى؟» دەپ كوچىلاپ سورايتتى. ئۇ ھەرقانچە ئويلاپمۇ ئېرىنىڭ بۇگۈنكى ئىشىغا زادىلا ئەقلى يەتمىدى.

ياقۇپ يىڭفۇ خوتۇنىغا ئىش تاپشۇرغاندىن كېيىن مەخپىيەتلىكىنى ساقلاش ئۈچۈن ئۆزى توختى لاۋىينى ئىزدەپ باردى.

ــ سىز بۇگۈن كېچە باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ شەھەردىكى ئۆيىنى نازارەت قىلىڭ. ھەرقانداق ئادەم كىرمەكچى بولسا جايىدا ئېتىپ تاشلاڭ، ــ دېدى ـ دە، يېنىدىن بىر دانە تاپانچىنى ئېلىپ ئۇنىڭغا بەردى.

ــ سىز خاتىرجەم بولۇڭ. چوقۇم ئورۇندايمەن، ــ دېدى توختى لاۋىيە.

ئۇ توختى لاۋىينىڭ ئۆيىدىن چىقىپ، رەھىم لاۋىينى ئىزدەپ باراي دەپ مېڭىشىغا، كوچىدا ئۆزى تەرەپكە كېلىۋاتقان رەھىم لاۋىينى كۆرۈپ توختاپ قالدى ۋە يانچۇقىدىن تاماكا چىقىرىپ ئوراشقا باشلىدى.

ــ ئەجەبمۇ ۋاقتىدا ئۇچرىدىڭىز، ــ دېدى ئۇ رەھىم لاۋىينىڭ تاماكىسىدا قولىدىكى تاماكىنى تۇتاشتۇرۇۋېتىپ، ــ بۇ-

گۇن كەچتە سىز ئابلاشويە بىلەن باھاۋۇدۇن ھاجىنىڭ يېزىدىكى ئۆيىنى نازارەت قىلىڭ، ھېچكىم يېقىنلاشمىسۇن. بولۇپمۇ تۇردى يېڭجاڭ ياكى ئايۇپ فۇگۇەن يېقىنلاشسا جايىدا ئېتىپ تاشلاڭ، قورال ئابلا شويىدە.

ئۇ بۇ گەپلەرنى شۇنداق ئاستا قىلدىكى، ئەگەردە رەھىم لاۋيە:

ــ ئۇقتۇم، قەتئىي ئىجرا قىلىمىز، ــ دېمىگەن بولسا، ئۇنىڭ ئاڭلىغانلىقىدىن ئۆزىمۇ گۇمان قىلغان بولاتتى. ئۇ رەھىم لاۋيىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ خاتىرجەم بولدى ۋە ئۆيگە قايتىتى. بۇ چاغدا جۇمە ۋاقتى يېقىنلىشىپ قالغانىدى. مەخسۇت لەنجاڭ بىلەن ئاخشاملا كېلىشىپ قويغان، ئەمدى ئىشنى باشلىسلا بولاتتىى. ئۇ ئۆيىدە بىر ئاز بىر نەرسە يېۋېلىپ، تاھارەت ئېلىپ جۇمەگە باردى. جۇمەدىن يانغان چاغدا مەخسۇت لەنجاڭغا:

ــ كېلىشكىنىمىز بويىچە قاراڭغۇ چۈشۈشى بىلەن ئىشنى باشلايمىز. ئايرودروم قوروۋاتقانلارغا ئۆزىڭىز خەۋەر قىلىڭ، ــ دېدى.

ــ ئۇقتۇم. سىز بۇ يەردىن خاتىرجەم بولۇڭ، ــ دېدى ئۇ، مەخسۇت لەنجاڭ بازارنى ئىشغال قىلىپ، ھاكىمنى تۇتقۇن قىلىش، ھۆكۈمەت ئىدارىلىرىنى ئۆتكۈزۈۋېلىش، ۋە باشقا تارماقلارنى قولغا ئېلىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالغانىدى.

*　　*　　*

شۇ كۈنى قاش ـ قارايغان چاغ. قۇياش دۇنيانىڭ يېرىمىنى يورۇتۇش ۋەزىپىسىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، دۇنيانىڭ ئىككىنچى تەرىپىدىكى ۋەزىپىسىنى ئۆتەش ئۈچۈن يەر شارىنىڭ قارشى

تەرىپىگە ئۆتۈپ كەتكەنىدى. تەبىئەت ئۆزىنىڭ تۈن پەردىسىنى تارتىپ كېلىۋاتاتتى. كۆرۈش قۇۋۋىتى ئاجىز كىشىلەر ئۈچۈن رەسمىي قاراڭغۇ چۈشۈپ قالغانىدى. شۇ چاغدا تۈيۈقسىزلا ناسىر بەگنىڭ شەرققە قاراپ تۇرغان ناھايىتى چوڭ دەرۋازىسىنىڭ ئالدىدىكى ئۆستەڭگە سېلىنغان تاختا كۆۋرۈكتە ياقۇپ يىگىنى پەيدا بولۇپ قالدى. كۆۋرۈكنىڭ سالاسۇنىغا يۆلۈنۈپ تۇرغان قاراۋۇل ياقۇپ يىگىنى كۆرۈپ دەرھال ئۆزىنى ئوڭشاپ تىك تۇردى.

ـــ يىگىڭ بارمۇ؟ ـــ دەپ سورىدى ياقۇپ يىگىنى قاراۋۇلدىن.

ـــ بار، ـــ دەپ جاۋاب بەردى قاراۋۇل.

ـــ يىگىڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىدىغان ئىش بار ئىدى. بۈگۈن ئاخشام مۇشۇ يەردە قونۇپ قېلىشىم مۇمكىن. سەن ئاتىنى ئوتقا قويۇۋېتىپ چىق، ـــ دەپ ياقۇپ يىگىنى ئاتنىڭ جولۇۋرىنى قاراۋۇلغا تۇتقۇزدى ـ دە، ئۇنىڭ قولىدىكى مىلتىقنى شۇنداق تېزلىكتە ئېلىۋالدى، ـــ سەن چىققىچە قاراۋۇللۇقنى مەن قىلىپ تۇراي.

شۇنداق قىلىپ ياقۇپ يىگىنى ھېچ كۈچمەيلا قاراۋۇلنى قورالسىزلاندۇردى. قاراۋۇل بىر ئالدىغا بىر كەينىگە قاراپ ئاتنى يېتىلەپ ئاتخانا تەرەپكە كەتتى. ياقۇپ يىگىنى مىلتىقنىڭ چاقمىقىنى قايرىپ ئۇنىڭ ئىچىدە ئوق بار ئىكەنلىكىنى كۆردى.

ـــ خۇدايىم ماڭا مەدەت بەردى، ـــ دەپ ئويلاپ كۆڭلىدە بۇ ئىشتىن بەكلا سۆيۈنۈپ كەتتى ـ دە، ناسىر بەگنىڭ ئايۇنىغا ئۆزىنى ئاتتى. ئايۇاننىڭ غەربىي جەنۇب بۇرجىكىدىكى ئۆي تۇردى يىگىڭنىڭ ياتقى ئىدى. ئۇنى ياقۇپ يىگىنى ئوبدان بىلەتتى. ئۆيدە تۇردى يىگىڭ مورا ئوچاقتىكى سۇس كۆيۈۋاتقان ئوتقا قاراپ خىيال سۈرۈپ ئولتۇرۇپ تاماكا چېكىۋاتاتتى. ئۇ-

نىڭ ئايالى گۈلىستانخان بىلەن ئايۇپ فۇگۇەننىڭ ئايالى تۇردى خان ئاشخانىدا ئىدى. ئۇيىنى جىنچىراغ سۇس يورۇتۇپ تۇراتتى. شۇ ئارىلىقتا ھاجەتكە چىققان ئايۇپ فۇگۇەن، ياقۇپ يىگىتنىڭ مىلتىق كۆتۈرۈپ كىرىپ كېتىۋاتقانلىقىنى غىل - پال كۆرۈپ قېلىپ، ئۇمۇ ئالدىراپ ئايۇانغا قاراپ يۈگۈردى. ھاۋا بىر ئاز سوغۇق بولغاچقا ئۆينىڭ ئىشىكى بوشراق يېپىقلىق ئىدى.

ياقۇپ يىگىتنىڭ ئىشكىنى پۈتى بىلەن ئېچىپ كىرگىنىچە تۇردى يىگىتكىغا قاراپ ئوق چىقاردى. لېكىن، ئوق بېرىپ تامغا تەگمىدى. ياقۇپ يىگىتنىڭ ئىككىنچى قېتىم چاقماقنى باستى. ئەمما، مىلتىق ئېتىلمىدى. مىلتىقتا پەقەت بىر تاللا ئوق بار ئىدى. ياقۇپ يىگىتنىڭ ئۆزىگە قاراپ ئوق چىقارغانلىقىنى كۆرگەن تۇردى يىگىتكە سەكرەپ ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆينىڭ غەربىي تېمىدىكى دېرىزىگە قاراپ يۈگۈردى. يانداكى تاپانچىنى ئېلىشقا ئۇلگۈرمەيتتى، ئېسىلسا كۆچى يەتمەيتتى. شۇڭا، ياقۇپ يىگىتنىڭ مىلتىقنى تاشلاپ، ئىشىك دەملەيدىغان ئۆزۈن ياغاچنى قولىغا ئېلىپ تۇردى يىگىتكىنىڭ بېشىنى چەنلەپ ئۇردى. ئەمما، تۇردى يىگىتكە چاقماقلىق بىلەن ئۆزىنى قاچۇرغاچقا ياغاچ ئۇنىڭ بېشىنى سۈرۈپ ئۆتۈپ كەتتى. ياقۇپ يىگىتنىڭ ئىككىنچى قېتىم ياغاچنى كۆتۈرگەندە يېتىپ كەلگەن ئايۇپ فۇگۇەن ئۇنى ئېتىۋەتتى. تۇردى يىگىتكە بىر تېپىك بىلەن دېرىزىنى سۇندۇرۇپ سىرتقا ئۆزىنى ئاتتى. لېكىن، ئۆزىنى توختىتىپ ئالالماي ئۆيىنىڭ كەينىدىكى كۆلگە چۈشۈپ كەتتى. شۇنداق قىلىپ ۋاقىتدا يېتىپ كەلگەن ئايۇپ فۇگۇەن تۇردى يىگىتكىنى قۇتقۇزۇپ قالدى. بۇ ئىشلار كۆزنى يۇمۇم - ئاچقۇچە ئارىلىقتا يۈز بەردى. ئوق تەككەن ياقۇپ يىگىتنىڭ مەيدىسىنى چاتگاللىغىنىچە لەيلەپ بېرىپ سۇس ئوت كۆيۈۋاتقان مورا ئوچاققا يىقىلدى. شۇنىڭ بىلەن پۈتۈن ناسىر بەگنىڭ جايىدا (بەگ مەھەللىسىدە) پاتىپا-

راقچىلىق باشلىنىپ كەتتى.

ئەھۋالنى ئۇقالماي قالغان تۇردى يېڭجاڭ كۆلنىڭ مۇزدەك سۇيىدىن تەستە چىقىپ، ناسىر بەگنىڭ بېغىدىن ئۆتۈپ توختا-خۇن ئايدىڭ ئاشنىڭ ئالمىلىق بېغى ئارقىلىق شىمال تەرەپكە قاراپ يۈرۈپ كەتتى. بۇ يەردىن ئىككى كىلومېتىرچە ماڭسا باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ يېزىدىكى جايىغا باراتتى. ئۇ باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ جايىغا بېرىپ، ئەزەلدىن ئۆزىگە ياخشى مۇئامىلە قىلىپ كېلىۋاتقان بۇ ئائىلىدىن بىر ئات، بىر ئاز ئوزۇق، كىيىم - كېچەك ئېلىپ ۋاقىتلىق بولسىمۇ بىر ياقتا يوشۇرۇ-نۇپ تۇرۇش ئۈچۈن كېتىپ باراتتى. لېكىن، كېچە قاراڭغۇ ئېتىزلىقلار ئېگىز - پەس بولغاچقا ماڭماق ناھايىتى تەس ئىدى. شۇنداقلا ھاۋا سوغۇق بولغاچقا تاشقى كىيىملىرى ئاستا - ئاستا قېتىشقا باشلىدى. ئۇنىڭدا قورال بولمىغاچقا ئېھتىيات قىلمىسا تېخىمۇ بولمايتتى. ئۇ بارغانسېرى سوغۇقتىن تىترەپ كېتىۋا-تاتتى. ئۇ يېرىم يولغا بارغاندا چىشلىرى كاسىلداشقا باشلىدى. ئامالسىز يول بويىدىكى قۇربان سوپىنىڭ يوغان دەرۋازىسىنى قاقتى. خۇپتەنگە تاھارەت ئېلىۋاتقان ئۆي ئىگىسى تۇردى يېڭ-جاڭنى بۇ ئەھۋالدا كۆرۈپ ھەيران بولغانلىقىدىن ھاڭۇېقىپ تۇرۇپلا قالدى.

— ماڭا ئۇستۇمگە كىيگۈدەك بىر نەرسە، بېشىمغا بىر تۇماق بەرسىڭىز ئاكا، — دېدى تۇردى يېڭجاڭ.

— ماقۇل ئۇكام، — دەپ ئېگىز بويلۇق كوسا ئادەم، ئۆيگە كىرىپ كېتىپ بىر دانە ئۇزۇن جۇۋا، بىر دانە كونا تۇماق ئاچىقىپ بەردى. تۇردى يېڭجاڭ دەرھال جۇۋا بىلەن تۇماقنى كىيدى ۋە ئۆي ئىگىسىگە رەھمەت ئېيتىپ ئۆز يولىنى داۋاملاش-تۇردى. ئۇ ئەمدى ئەندىشە قىلمىسىمۇ بولىدۇ. بىردەمدىلا باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ ئۆيىگە يېتىپ بارىدۇ. ئۇ مانا شۇنداق

www.uyghurkitap.com

شېرىن خىياللار بىلەن كېتىپ باراتتى. . . .

بۇ چاغدا ئوبدانلا قاراڭغۇ چۈشۈپ، ئاسماندا سانسىزلىغان يۇلتۇزلار پىلدىرلاپ تۇراتتى. ناسىر بەگنىڭ جايى تەرەپتىن ئىتلارنىڭ قاۋغان ئاۋازلىرى، ئادەملەرنىڭ ۋارقىراشلىرى ئاڭلىنىپ تۇراتتى. گاھىدا بۇ ئاۋازلار ئۆزىنى چاقىرغاندەك ئاڭلىناتتى. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ جايىغا قاراپ ئىلگىرىلىمەكتە ئىدى. ئۇ ئاياغ ئاستىدىكى قۇملۇق يولنى غىچ - غىچ قىلىپ دەسسەپ كېتىپ باراتتى. يەنە بەش يۈز قەدەم ماڭسىلا باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ جايىغا يېتىپ باراتتى. ئۇ قۇربان سوپى بىلەن باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ يەرلىرىنىڭ پاسىلىدىكى ئېگىز ئېرىقتا يېتىپ كەلدى. ئېرىقنىڭ چۆرىسىنى قومۇش، بۇيا، قىياق، چىغ قاتارلىق سارغىيىپ كەتكەن سامان غوللۇق ئۆسۈملۈكلەر قاپلاپ كەتكەنىدى. تۈيۈقسىز ئاڭلانغان ئاۋاز ئۇنى توختاتتى.

— توختا كىم سەن؟

— بۇ مەن، — دېدى تۇردى يىڭجاڭ. ئۇ خېلىلا ئىسسىپ قالغانىدى.

— تۇردىكامۇ؟ — دەپ سورىدى يەنە ھېلىقى ئاۋاز. بۇ ئاۋازنى تۇردى يىڭجاڭ تونۇدى ھەم خۇش بولدى، دېمەك ئۆز ئادەم دەپ ئويلىدى.

— ئابلا شويمۇ سەن؟

— ھەئە. يېنىڭىزدا كىم بار؟ — دېدى ئابلا شويە.

— يالغۇز. . .

تۇردى يىڭجاڭ شۇنداق دېيىشىگە ئۇنىڭغا قارىتىپ ئارقا - ئارقىدىن ئىككى پاي ئوق ئېتىلدى. ئۇ مەيدىسىنى تۇتقىنىچە يىقىلدى. قەيسەر دېھقانلار قوزغىلىڭىنىڭ سەركەردىسى، ماجۇڭيىڭ، ماخۇسەنلەرمۇ، شېڭ شىسەيمۇ ئۆلتۈرەلمىگەن، تا-

لاي جەڭلەردىن ساق ـ سالامەت چىققان قەھرىمان جەڭچى تۇردى بەكرى ئۆز ئىچىمىزدىن چىققان خائىنلارنىڭ ئوقىدا ئەنە شۇنداق قۇربان بولدى.

ئابلاشويە بىلەن رەھىم لاۋيە يېرىم سائەتچە شۇ يەردە ئولـ تۇردى. كۆپ ئىسسىق ـ سوغۇقنى باشتىن كەچۈرگەن قاتىل رەھىم لاۋيە تۇردى يېڭجاڭنىڭ بۇرنىغا قولىنى تۇتۇپ باقتى:

ـــ ئۆلۈپتۇ، ـــ دېدى ئۇ. بۇ چاغدا ئايۇپ فۇگۇەن باشچىـ لىقىدىكى تۇردى يېڭجاڭنىڭ يىگىتلىرى ئۇنى ئىزدەپ كېلىشىـ ۋاتاتتى. ئاياغ ئاۋازلىرىنى ئاڭلاپ بۇ ئىككى مەلئۇن تىكشۇەتـ تى. ئۇلارنى تۇن پەردىسى ئۆز قوينىغا ئالدى. ئۇلار ئىككىسى قېچىپ كېتىۋېتىپ، ئادەملەرنىڭ يىغلاشقان، قاتىللارنى تىللىـ غان ئاۋازلىرىنى ئاڭلاپ قورققانلىقىدىن پۈت ـ قولىدا جان قالمىدى. شۇنداق بولسىمۇ ئۇلار ئۆز خوجايىنى ياقۇپ يېڭفۇغا خەۋەر قىلىشقا ئالدىراپ كېتىپ باراتتى. شۇ كېچىسى قوزغـ لاڭچىلار كۆز يۇممىدى. ئۇلار ناسىر بەگنىڭ جايىدىن باھاۋۇـ دۇن ھاجىمنىڭ جايىغىچە، باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ جايىدىن جە ـ رەن بۇلاققىچە بولغان ئارىلىقتىكى جايلارنى قويماي ئاختۇرۇپ چىققان بولسىمۇ، قاتىللارنى زادىلا تاپالمىدى.

* * *

ـــ يىغلاڭلار بالىلىرىم يىغلاڭلار! ـــ دەيتتى باھاۋۇـ دۇن ھاجىم ئوغۇللىرىغا، ـــ ئۆز خەلقىنىڭ ئازادلىقى ئۈچۈن شېھىت بولغان غازىلار ئۈچۈن يىغلاڭلار!

ئۇ ئۆزى گەپ قىلىۋاتسىمۇ، كۆزىدىن چىققان ياش ساقىلـ نى بويلاپ مەيدىسىگە ئاقاتتى. باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ ئىككى ئوغلى ۋە شۇ ئۆيدىكى ئىشلەمچىلەرنىڭ ھەممىسى بەللىرىگە ئاق

باغلاپ يىغلاشماقتا ئىدى.

ــ ۋاي قەرىندىشىم، ئاھ قەرىندىشىم...

«ئۆلگەننىڭ ئېتى توقۇغلۇق» دېگەن گەپ راست ئىكەن.

تاڭ يورۇشى بىلەن تەڭ:

ــ تۇردى يىگىتلەر ياقۇپ يىگىنى ئېتىۋېتىپتۇ، ــ دېگەن پاجىئەلىك خەۋەر پۈتۈن يۇرتقا چاقماق تېزلىكىدە تارقىلىپ كەتتى.

شۇنداق قىلىپ تاڭ يورۇشى بىلەن باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ يېزىدىكى جايىغا ئاتلىق، ئېشەكلىك، پىيادە ئادەملەر كېلىشكە باشلىدى. ئەر ــ ئايال، ياش ــ قېرى دېمەي ئاتلىغانلارنىڭ ھەممىسى كەلمەكتە ئىدى. باھاۋۇدۇن ھاجىم كەلگەنلەرنىڭ ھەممىسگە ئاق باغلاپ تۇراتتى. ئۇ تۇردى يىگىتلەرنى بەك ياخشى كۆرەتتى. تۇردى يىگىتلەرنىڭ باتۇرلۇقى، ئەقىل ــ پاراسىتىگە قايىل بولغانىدى. ئۇ تۇردى يىگىتلەردىن ياش پەرقى سەل ــ پەل كىچىك بولغان ئىككى ئوغلىغا دائىم:

ــ ئوغۇل بالا دېگەن تۇردى يىگىتلەرنىڭ باتۇر ھەم كەڭ قورساق، مەرد ھەم ئاق كۆڭۈل بولۇشى كېرەك ــ دەيتتى. لېكىن، بۇگۈن بولسا ئۇ يوق. شۇڭا، ياشىنىپ قالغان باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ كۆزىدىن ياش قۇرۇمايتتى. يىغلىماي دېسە يۇرىكى ئېچىشاتتى. بۇ ئۇنىڭ ئۆز ئاتا ــ ئانىسى ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن ئىككىنچى قېتىم ياش تۆكۈشى ئىدى.

ئالەم ئاش ۋاقتى بولغان چاغدا پۈتۈن ناھىيە بويىچە ئاتلىغانلىكى ئادەمنىڭ ھەممىسى يىغلىپ، باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ ئۆي، ئايۋان، ھويلا، كۆل بېشى، ئىشىك ئالدىدا ئادەم مىغلىدايتتى. باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ ئوغۇللىرىغا قوشۇلۇپ، ئايۇپ فۇگۇەن باشچىلىقىدىكى قوزغىلاڭچىلار ھازا تۇتۇپ يىغلاشماقتا ئىدى. ھازىدارلار دەرۋازا ئالدىدىن چوڭ يولغىچە سەپ تارتىپ

تۇرۇشاتتى. كۆل بويىدىكى مەسچىتتە موللا ئۆلىمالار مەرھۇمـ
نىڭ روھىغا ئاتاپ قۇرئان ئوقۇماقتا ئىدى. كەنتلەرنىڭ ھەممـ
سى ھازىرلار بىلەن:

ـــ ئەلھوكمىللا، ـــ دەپ قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ، كۆزلىرىدىن مونچاق ـ مونچاق ياش تۆكەتتى. بۇگۈن يىغلىمـ
غان بىرمۇ ئادەم قالمىغانىدى. ئىچكىرىدە بولسا ھاشىخان يىغـ
لاپ بوغۇلۇپ كەتكەنىدى.

ـــ غەپلەتتە قاپتىمەن ھەمراھىم، سەن بولمىساڭ ماڭا بۇ ھاياتنىڭ نېمە كېرىكى بار ھەمراھىم. . . . ئۇنى ئىككى خوتۇن قولتۇقىدىن يۆلەپ تۇراتتى. باھاۋۇدۇن ھاجىم پات ـ پات كېلىپ ھاشىخانغا تەسەللى بېرەتتى:

ـــ يىغلىماڭ قىزىم، ئەمدى مەرھۇمنىڭ قورسىقىڭىزدىكى بالىسىنى ئويلاڭ.

ـــ مەن يىغلىماي كىم يىغلىسۇن؟! ھاجىم دادا! مەن دۇنيادا باش پاناھسىز قالدىم ئەمەسمۇ؟ ـــ دەپ ھاشىخان تېخىمۇ بەك يىغلاپ كېتەتتى. راست ئەمەسمۇ؟ ھاشىخان يىغلىماي كىم يىغلىسۇن؟! ھەي كاڭ پەلەك. ھاشىخاننىڭ بۇ دۇنيادا پۈتۈن ياشاش ئۈمىدى ئۈزۈلگەنىدى. ئۇ ھەممىدىن ئايرىلغانىدى. ئۇنىڭ دەردىنى چۈشىنىدىغانلار بەكمۇ ئاز ئىدى.

جۈمە ۋاقتى مەرھۇم تۇردى يېڭجاڭنىڭ نامىزىنى چۈشۈرۈپ، بازارنىڭ غەربىدىكى «شېھىتلىكىم» گە ئېلىپ ماڭدى. تاۋۇتقا قىزىل جاينامماز يېپىپ ئۇنىڭ ئۈستىگە كېچە مەرھۇمغا ئابلا شويە ئاتقان ئوق تەككەندە قان بولۇپ كەتكەن جۇۋىنى ياپتى. باش تەرىپىگە بىر دانە قاما تۇماق كىيگۈزۈپ، بىر دانە ئاپتومات بىلەن تۇردى يېڭجاڭنىڭ تاپانچىسىنى گىرەلەشتۇرۇپ ئاستى. ئۇنىڭ پۈتۈن مۈلكى شۇ ئىدى. تاۋۇتنىڭ ئالدىدا قارىيـ
لار ھۆكمەت ئېيتىپ، جەرە سېلىپ ماڭدى. ئۇلارنىڭ يېنىدا

باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ ئوغۇللىرى، ئايۇپ فۇگۇەن، ھوشۇر لەنجاڭ، ئىبراھىم لەنجاڭ، ئارىف لەنجاڭ ۋە باشقا قوزغىلاڭچىلار بىلەن پۈتۈن يۈرت خەلقى ماڭدى. تاۋۇت قولدىن - قولغا ئۆتۈپ تۇراتتى. ھەممە ئادەم تاۋۇتنى بىردەم كۆتۈرۈشنى ئارزۇ قىلاتتى ۋە بۇ ئىشنى ئۆزى ئۈچۈن شەرەپ دەپ بىلەتتى. بۇ يەردە پەقەت تۇزكورلار بىلەن مەخسۇت لەنجاڭ باشچىلىقىدىكى شېڭ شىسەينىڭ غالچىلىرىلا يوق ئىدى. ئۇلار ھەتتا ئۇچ كۈن گىچە ناسىر بەگنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىدىكى چوڭ يولغا تاشلىۋەتكەن ئۆز خوجايىنى ياقۇپ يېڭۈنىڭ ئۆلۈكىنى ئېلىپ كېتىشكىمۇ جۈرئەت قىلالمىدى. مەرھۇم يەرلىككە قويۇلۇپ بولغاندىن كېيىن باھاۋۇدۇن ھاجىم:

ــ دۇشەنبە كۈنى پۈتۈن يۈرت خەلقىنى مەرھۇم تۇردى يېڭجاڭنىڭ نەزىرىسىگە تەكلىپ قىلىمەن، ــ دېدى.

1937 - يىل 1 - نويابىر كۈنى باھاۋۇدۇن ھاجىم بىر كالا، بەش قوي سويۇپ، يېگىرمە چارەك گۈرۈچ سېلىپ مەرھۇمنىڭ نەزىرىسىنى بەردى. چۈش ۋاقتىدا ئايۇپ فۇگۇەن باشچىلىقىدىكى قوزغىلاڭچىلار باھاۋۇدۇن ھاجىمنىڭ باشلىشى بىلەن تۇپراق بېشىغا چىقتى. بۇ چاغدا «شېھىتلىكىم» دە يېڭى، چىرايلىق بىر قەبرە قاتۇرۇلغان بولۇپ، سوۋاقلىرى تېخى قۇرۇمىغانىدى. بۇ مەرھۇم تۇردى يېڭجاڭنىڭ قەبرىسى ئىدى. ئۇلار قەبرە ئالدىدا يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇشتى. قادىر ئىشانىم ئايەت ئوقۇدى.

ــ ئامىن! ــ دەپ ھەممەيلەن مەرھۇمنىڭ روھىغا ئاتاپ دۇئا قىلغاندىن كېيىن قوزغىلاڭچىلار باھاۋۇدۇن ھاجىم ۋە پۈتۈن يۈرت خەلقى بىلەن خوشلىشىپ يولغا چىقتى.

ھاشىخان بولسا تۇردى يېڭجاڭنىڭ قاما تۇمىقىنى، ھەربىي كىيىمىنى كىيىپ، تاپانچىسىنى مۇرىسىگە ئېسىپ، جىرەن

قاشقا ئېتىنى مىنىپ، خۇددى رېۋايەتلەردىكى باھادىرلاردەك ھەممىنىڭ ئالدىدا كېتىپ باراتتى. ھەممە ئادەمنىڭ لەنەت - نەپرىتىگە قالغان ياقۇپ يېڭىنىڭ ئۆلۈكىنى ئىتلار يېرىمىنى يەپ بولغان چاغدا مەخسۇت لەنجاڭ ئادەم ئەۋەتىپ كۆمدۈرۈۋەتتى.

ئۇيغۇر كتاب نۇر بېكتى
www.uyghurkitap.com

ئاخىرقى سۆز

توختىماس كارۋان يولىدىن گەرچە ئاتلار بەك ئورۇق،
تاپقۇسى ھېچ بولمىسا بۇ ئىزنى بىركۈن نەۋرىمىز، يا ئەۋرىمىز.
——ئابدۇرەھىم ئۆتكۈر

مېنىڭ بۇ پاجىئەلىك تارىخىي ھېكايەم شۇنىڭ بىلەن ئاياغلاشتى.

قەيسەر دېھقانلار قوزغىلىڭىنىڭ يولباشچىسى تۇردى بەكرى- نىڭ خائىنلارنىڭ ئوقىدا قۇربان بولۇشى بىلەن تۆت يىل سەك- كىز ئاي يېگىرمە ئالتە كۈن يەنى 1933 - يىل 2 - ئاينىڭ 3 - كۈنىدىن 1937 - يىل 10 - ئاينىڭ 29 - كۈنىگىچە داۋام قىلغان ھەيۋەتلىك دېھقانلار قوزغىلىڭى مەغلۇپ بولدى. خوجىنىياز ھاجىم تەرىپىدىن بەلگىلەپ ئەۋەتىلگەن ناھىيىنىڭ مۇئاۋىن ھاكىمى، قوراللىق دېھقان قوزغىلاڭچىلىرىنىڭ كوماN- دىرى بولغان بۇ قەھرىمان جەڭچى چاقىلىقتا ئۈدا تۆت يىل جەڭ قىلدى. ئۇ قاراقچى ماجۇڭيىڭنىڭ قوشۇنى بۇلىغان ناھايىتى نۇرغۇن بايلىقلارنى تارتىۋالغان بولسىمۇ لېكىن ئۇ بۇ دۇنياغا پاك كېلىپ، پاك كەتتى. ئۇ ئۆلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئۆيى- دىن پەقەت بىر دانە تاپانچا، ئىككى قۇر ھەربىي كىيىم، بىر دانە دۇربۇن (ياڭ مىڭجۇدىن ئولجا ئالغان) دىن باشقا ھېچ نەرسە تېپىلمىدى ياكى چاقىلىقتا بىرەر كەپتەرخانىمۇ سالمىدى.

تۇردى يىڭجاڭنى ئۆلتۈرۈپ، ئاخىرقى ھېسابتا دېھقانلار قوزغىلىڭىنى مەغلۇپ قىلىشتا ئالاھىدە خىزمەت كۆرسەتكەن

ئابلا شويه (سارائ شويه) ئۆيىگه قايتقاندىن كېيىن دادىسىنىڭ قاماقتا ئېلىنغانلىقىنى ئاڭلاپ، ئاچچىقىدا ئۆيىدىن يۈگۈرۈپ چىقىشى بىلەن شېڭ شىسەيگه تەسلىم بولغانلارنىڭ قولىغا چۈشۈپ زىندانغا تاشلاندى.

1937 - يىل 1 - نويابىر كۈنى خېلى زور بىر تۈركۈم دېھقان قوزغىلاڭچىلار تۈردى يېڭجائىنىڭ ئايالى هاشىخان ۋە ئايۈپ فۇگۈەننىڭ يېتەكچىلىكىدە چاقىلىقنى تاشلاپ يولغا چىقتى. بۇ چاغدا قىش قىستاپ كېلىۋاتاتتى. ئۇلار چۈنكۆلده بىر هەپتە تۇرغاندىن كېيىن ئىلاجسىز تارقىلىپ كېتىشكه مەجبۇر بولدى. ئايۈپ فۇگۈەن ۋە قازاق پالۋىنى ئوسمان باشچىلىقىدىكى قۇمۇل ۋىلايىتىدىن كەلگەن يىگىتلەر قورۇق تاغدىن ئۆتۈپ، قەدىمكى كارۋان يولى (يىپەك يولى) بىلەن قۇمۇلغا قاراپ يولغا چىقتى. قالغانلار يەنه تېكەنلىككه بېرىپ ئىككىگه بۆلۈندى. ئارىق لەنجائ باشچىلىقىدىكى تۇرپان، توقسۇن، پىچاندىن كەلگەن يىگىتلەر شىڭدى تېغى ئارقىلىق تۇرپانغا قاراپ يولغا چىقتى. هاشىخان ۋە هوشۇرلەنجائ قاتارلىق كورلا، لوپنۇر، كۇچادىن كەلگەن يىگىتلەر كۆنچى دەرياسىنى بويلاپ كورلىغا قاراپ يولغا چىقتى.

هاشىخان كورلىغا بېرىپ مىڭ تەسته چەرچىگه ئورۇنلاشتى. ئۇ 1938 - يىل 5 - ئايدا بىر ئوغۇل تۇغدى. شېڭ شىسەينىڭ ئىشپىيونلىرىنىڭ تەقىپ قىلىشى، يوقسۇزچىلىق، ئوزۇقنىڭ يېتىشمىگەنلىكى، تېببىي يارده‌مىنىڭ يوقلۇقى تۈپەيلىدىن بالا ساق تۇغۇلغان بولسىمۇ، قەهرىمان ئانا ئۆلۈپ كەتتى. بالىغا «ئىسمائىل» دەپ ئىسىم قويدى ۋە بۇ بالىنى باشقىلار بېقىپ چوڭ قىلدى. بالا تۇغۇلۇپ ئۇزاق ئۆتمەي شېڭ شىسەي ساقچىلىرى «هاشىخان تۇەنجائ» نى تۇتۇش ئۈچۈن كەلگەنده، چەرچىدىكى كۆپچىلىك خەلق ئۇنىڭ تۇغۇتتا ئۆلگەنلىكى توغرىسىدا گۇۋاهلىقتىن ئۆتكەن بولسىمۇ، ئىشپىيون - ساقلار بېقىپ چوڭ قىلدى. بالا تۇغۇلۇپ ئۇزاق ئۆتمەي شېڭ شىسەي ساقچىلىرى «هاشىخان تۇەنجائ» نى تۇتۇش ئۈچۈن كەلگەنده، چەرچىدىكى كۆپچىلىك خەلق ئۇنىڭ تۇغۇتتا ئۆلگەنلىكى توغرىسىدا گۇۋاهلىقتىن ئۆتكەن بولسىمۇ، ئىشپىيون - ساق-

چىلار ئىشەنمەي مەرھۇمنىڭ جەستىنى ئېچىپ، تونۇيدىغانلارغا كۆرسەتكەندىن كېيىنلا ئۇنى تاشلاپ كەتتى. 1952 ـ يىلىدىكى سولچىل لۇشيەننىڭ تەسىرىدە ئېلىپ بېرىلغان چوڭ تۇتقۇندا ئۆز ۋاقتىدا زۇلۇمغا قارشى كۈرەش قىلغان بىر تۈركۈم قوزغىلاڭچىلار «ئەكسىلئىنقىلابچى» دېگەن بەتنام بىلەن قولغا ئېلىنىغاندا، بۇنى كۆرگەن كورلىدىكى بىر قىسىم ئوقۇمۇشلۇق ھەم ۋىجدانلىق كىشىلەر ئىنقىلاب ئەۋلادى ئىسمائىل تۇردىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ئۆز ۋەتىنىگە قايتماقچى بولغان بىر سوۋېت پۇقراسىغا يالۋۇرۇپ قوشۇپ قويۇپ، ئۇنى سوۋېت ئىتتىپاقىغا چىقىرىۋەتتى، ئۇ ھازىر قازاقىستاندا تۇرۇۋاتىدۇ.

ئايۇپ فۇگۈنمۇ 1952 ـ يىلى قۇمۇلدا قولغا ئېلىنىدى. ئۇ نۇرغۇنلىغان تۈرمىلەرگە يۆتكىلىپ يۈرۈپ، ئاخىر 1966 ـ يىلى تارىم دەرياسىنىڭ تۆۋەن ئېقىنىدىكى يېڭىسۇ دېگەن يەردىكى تۈرمىگە قامالدى. 1968 ـ يىلى چاقىلىق خەلقى يېڭىسۇنىڭ توغرا ئېرىق، كۆك ئېڭىز دېگەن يەرلىرىدە تېرىقچىلىق قىلغاندا ئاردىدىن ئوتتۇز يىل ئۆتۈپ كەتكەن بولسىمۇ چاچ ـ ساقاللىرى ئاقىرىپ كەتكەن ئايۇپ فۇگۈەننى تونۇۋالغان. ئۇنىڭ ئۆزىمۇ «مەن ئايۇپ فۇگۈەن» دېگەن ۋە چاقىلىقتا قالغان كۆپلىگەن قوزغىلاڭچى دوستلىرىنى سورىغان. ئۇنىڭ كېيىنكى ئەھۋالى توغرىسىدا خەۋىرىمىز يوق. يوقىرىقىلار كىتابىمىزدىكى ئاساسلىق ئىجابىي شەخسلەرنىڭ ئەھۋالى. كېيىنكى چاغلاردا كىتابىمىزدىكى سەلبىي شەخسلەرنىڭمۇ ئەھۋالى ياخشى بولمىدى.

1937 ـ يىل 1 ـ نويابىر كۇنى چاقىلىقتا رەسمىي شېكىت شىسەينىڭ ھاكىمىيىتى تىكلەندى. زۇنۇن ئىسلاموف ھاكىم بولدى. ۋاڭ جىجا ساقچى باشلىقى بولدى. ئاردىدىن ئۇزاق ئۆتۈپ مەي لى تۆەنجاڭ باشچىلىقىدىكى پۈتۈنلەي سوۋېت قوراللىرى بىلەن قوراللانغان ئۇچ مىڭ نەپەر شەرقىي شىماللىق ئەسكەرلەر كەلدى. ئۇلار كېلىپلا خەلقنىڭ يۈرىكىنى موجوش ئۇچۇن ئاقاخۇننى تۇتۇپ كەتتى ۋە ئۆلتۈرۈۋەتتى. ئۇنىڭ كەينىدىنلا جا-

سۇسلارنىڭ يول باشلىشى بىلەن پۇتۇن ناھىيىدە چوڭ تېنىتىش ئېلىپ باردى. نەتىجىدە بۇ كىچىككىنە ناھىيە پۇتۇنلەي ۋەھىمە ئىچىدە قالدى. ۋەزىيەت كۇندىن - كۇنگە يامانلىشىپ كەتتى. 1938 - يىلى ئابدۇكېرىم ئەلەم، ئوسمان شاڭيو قاتارلىق ئۆز ۋاقتىدا قوزغىلاڭغا باشلىق بولغان. لېكىن، جىددىي پەيتلەردە دۇشمەن تەرەپكە ئۆتۈپ كەتكەن كىشىلەرنى شېڭ شىسەينىڭ ساقچى ئىدارىسى تۇتۇپ ئۇرۇمچىگە ئېلىپ كەتتى ۋە تۇرمىدە ئۆلتۇرۇۋەتتى. ئابدۇكېرىم ئەلەمنى تۇتىدىغان چاغدا شېڭ شىسەينىڭ ئادەملىرىدىن بەزىلەر: «ئابدۇكېرىم ئەلەم جىددىي پەيتلەردە بىز تەرەپتە تۇرغان» دېگەندە ساقچى باشلىقى ۋاڭ جىجا:

«ئۆز خەلقىدىن يۈز ئۆرىگەن ئادەم بىزگە ئەسقاتاتىتىمۇ؟» دېگەن...

ئابدۇكېرىم ئەلەمنىڭ يارەمچىسى — داڭلىق ئوۋچى مەرگەن، چېلىشچى پالۋان، ئوغلاقچى باتۇر سامساق كۆكبېشىنى خوتۇنى ئاشىنىسى پاسار بىلەن بىرلىشىپ 1938 - يىلى يازدا ئۆلتۇرۇۋەتتى. يەنە بىر قىسىم قوزغىلاڭچىلار 1952 - يىلى «پانتۇركست» دېگەن بەتنام بىلەن قولغا ئېلىنىپ تۇرمىدە ئۆلىدى. بىر قىسمى بىر مەزگىل تۇرمىدە يانقاندىن كېيىن قويۇپ بېرىلدى. شۇ چاغدىكى قوزغىلاڭچىلاردىن ھازىرغىچە ھايات قالغانلىرى ناھايىتى ئاز. ئۇلار مېنى كۆپلىگەن ماتېرىيال بىلەن تەمىنلىدى. ئۇلارغا كۆپ رەھمەت. شۇنداق بولسىمۇ بۇ ئەسىرىمدە مەلۇم سەۋەنلىكنىڭ بولۇشى چوقۇم. شۇنداق جايلىرى چىقىپ قالسا بارلىق خەلق قوزغىلاڭچىلىرىنىڭ ھەم كىتابخانلارنىڭ مېنى ئەپۇ قىلىشىنى ئۇمىد قىلىمەن.

1997 - يىل 25 - ئىيۇن.
1998 - يىلى قايتا تۇزىتىلدى.

17.10.2004

www.uyghurkitap.com

图书在版编目(CIP)数据

天女下凡:维吾尔文/苏来曼·阿布都热衣木著.
乌鲁木齐:新疆人民出版社,2000.11
ISBN7—228—06141
Ⅰ·天…Ⅱ·①苏…②热…Ⅲ·长篇小说—中国—当代—维吾尔语(中国少数民族语言)Ⅳ·I247.5
中国版本图书馆 CIP 数据核字(2000)第 55827 号

责任编辑:吉利力·穆罕默德
封面设计:加维兰·吉利力
责任校对:阿此亚·艾和买提

天女下凡

(长篇小说)

苏来曼·阿布都热衣木

新疆人民出版社出版发行
(乌鲁木齐市解放南路 348 号邮政编码 830001)
乌鲁木齐市第十四中印刷厂印刷
850×1168 毫米 32 开本 15.75 印张 2 插页
2000 年 11 月第 1 版 2000 年 11 月第 1 次印刷
印数:1—3000
ISBN7 — 228 — 06141—1/I·2265 定价:22.00 元